

PERE GÓMEZ INGLADA

Quinze anys de periodisme: les
col·laboracions de J. V. Foix a *La
Publicitat* (1922-1936)

Tesi doctoral dirigida pel dr. Josep
M. Balaguer i Sancho

Departament de Filologia Catalana

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

Octubre de 2004

Índex

I. Introducció. Foix i <i>La Publicitat</i>	7
I.1. El somni de Joaquim Folguera	7
I.2. Uns anys decisius (1922-1936)	12
I.3. 1922: un Foix gairebé inèdit, però respectat	14
I.4. Importància de la col·laboració	16
I.5. L'anàlisi d'un període inabastable.....	18
II. Els primers passos en el periodisme diari: <i>La premsa estrangera</i> , <i>La premsa nacional</i> i el <i>Carnet de l'aeronàutica</i> (1922-1927)	22
II.1. <i>La premsa estrangera</i>	26
II.1.1. Actualitat política mundial.....	29
II.1.1.1. La qüestió d'Orient: Turquia.....	29
II.1.1.2. El feixisme italià.....	35
II.1.1.3. Els problemes econòmics en la postguerra alemanya	48
II.1.1.4. El paper dels aliats: França i Anglaterra. Els EUA	53
II.1.1.5. Rússia i el comunisme.....	58
II.1.1.6. Les minories nacionals	64
II.1.2. La visió de Catalunya.....	66
II.1.3. Sobre art i literatura.....	68
II.2. <i>La premsa nacional</i>	71
II.3. La polèmica amb Josep Pla	82
II.4. Els articles sobre aviació i el <i>Carnet de l'aeronàutica</i>	89
II.4.1. "Per una aviació civil"	90
II.4.2. <i>Carnet de l'aeronàutica</i>	94
II.4.3. Altres articles sobre aviació	100
II.4.4. Els últims articles del 1927	102
III. Les col·laboracions centrals: <i>Meridians</i> (1928-1932). La desil·lusió d'un gran projecte	106
III.1. El camí cap als <i>Meridians</i>	110
III.1.1. L'aposta per la joventut	115
III.1.2. Preparant <i>Meridians</i> ?.....	117
III.1.3. Els primers <i>Meridians</i>	118

III.2. Una qüestió de noms: <i>Meridians</i>	123
III.3. Focius com a heterònim?	141
III.4. Una secció en evolució	152
III.4.1. Una fragmentació aparent	157
III.4.2. Les sèries d'articles.....	161
III.4.2.1. <i>Fanny</i>	163
III.4.2.2. L'enquesta surrealista sobre l'amor	165
III.4.2.3. L'Índia.....	169
III.4.2.4. «Del sobrenatural» i «Teoria de l'ambició»	175
III.5. Les idees bàsiques de <i>Meridians</i>	179
III.5.1. Bergson: una font inexplorada.....	179
III.5.2. Les teories i els artistes cubistes	194
III.5.2.1. Max Jacob	197
III.5.2.2. Guillaume Apollinaire	201
III.5.2.3. Picasso.....	203
III.5.3. Futurisme	206
III.5.3.1. Marinetti.....	208
III.5.4. Freud i el surrealisme.....	211
III.5.4.1. Les posicions teòriques de Sigmund Freud	212
III.5.4.2. L'interès per l'etnologia i els costums tradicionals	214
III.5.4.3. El somni i el meravellós.....	220
III.5.4.4. Qüestions de psicologia	226
III.5.4.5. El surrealisme.....	229
III.5.4.5.1. El grup sectari d'André Breton	239
III.5.4.5.2. L'afer Aragon.....	241
III.5.4.5.3. Pintors relacionats amb el moviment surrealista	253
III.5.5. L'avantguarda	262
III.5.6. Literatura europea	264
III.5.6.1. Per la pau.....	267
III.5.6.2. Aspectes generals i literatures minoritàries	273
III.5.6.3. França.....	276
III.5.6.4. Anglaterra	281
III.5.6.5. Alemanya	283
III.5.7. La política internacional	284
III.5.7.1. El feixisme italià	285
III.5.7.2. El socialisme soviètic.....	290
III.5.7.3. L'europèisme	295
III.5.8. Catalunya	298
III.5.8.1. Política i art catalans	299
III.5.8.2. València i Mallorca.....	309
III.5.8.3. L'occitanisme.....	314
III.5.9. Filosofia	319
III.5.10 Cinema.....	329
III.6. L'èxit i la fi de <i>Meridians</i>	333
III.6.1. Els últims <i>Meridians</i>	338

III.6.2. Camí d' <i>Itineraris</i> . Miscel·lània bibliogràfica	342
III.6.2.1. Miscel·lània bibliogràfica	345
III.6.2.2. Articles i comentaris anteriors a <i>Itineraris</i>	351
IV. Una secció retrobada: <i>Itineraris</i> (1933).....	362
IV.1. La fama d' <i>Itineraris</i>	367
IV.2. Previsible, però diferent.....	368
IV.3. Catalunya	374
IV.3.1. Política	375
IV.3.2. «Bescanvi d'idees»	379
IV.3.3. Llatinitat i occitanisme	394
IV.3.4. Literatura i art	397
IV.3.5. Ramon Llull.....	405
IV.4. Política internacional	409
IV.4.1. Alemanya.....	419
IV.4.2. URSS	425
IV.4.2.1. «Meditacions sobre la URSS»	430
IV.5. El món de l'art i la literatura.....	434
IV.5.1. Poesia.....	438
IV.5.1.1. Poesia i retòrica.....	445
IV.5.1.2. «Eternitat de la poesia».....	449
IV.5.2. Art i avantguarda	453
IV.6. Arquitectura i urbanisme	463
IV.7. Filosofia i religió	469
IV.7.1. Els referents filosòfics	470
IV.7.2. Religió	474
IV.8. Un altre final sobtat	480
V. Presagis del silenci: <i>Panorama Universal de les Lletres i Els lloms transparents</i> (1934-1936).....	482
V.1. 1934: de GER a <i>Notes i simulacres</i> fins als Fets d'Octubre.....	483
V.1.1. El final de GER.....	484
V.1.2. L'intent de <i>Notes i simulacres</i>	487
V.1.3. La reacció arran dels Fets d'Octubre	496
V.2. 1935: Focius i Ramon N. Giralld	503
V.2.1. La desaparició momentània de J. V. Foix.....	503
V.2.2. El retrobament de Focius: <i>Els lloms transparents</i>	509
V.2.3. El <i>Panorama Universal de les Lletres</i> de Ramon N. Giralld	514

V.2.3.1. Presència de la cultura catalana	517
V.2.3.2. La llibertat de l'escriptor amenaçada.....	522
V.2.3.3. La innovació artística del segle XX.....	528
V.2.3.4. Un final encara més sobtat.....	531
V.3. 1936: el retorn de J. V. Foix	532
VI. Conclusions: una dedicació frustrada	547
VII. Apèndix: Llista d'articles	552
VIII. Bibliografia.....	598
VIII.1. Obres de J. V. Foix	598
VIII.2. Articles i estudis sobre J. V. Foix	599
VIII.3. Publicacions diverses	604

I. Introducció. Foix i *La Publicitat*

I.1. El somni de Joaquim Folguera

El primer dia d'octubre de 1922 un grup d'empresaris vinculats a Acció Catalana catalanitza definitivament *La Publicitat*. Ja des d'aquest primer moment J. V. Foix intervé directament en el diari i ho fa amb molt poques interrupcions fins al mes de juliol del 1936, quan les circumstàncies bèl·liques l'allunyen de la presència pública. Aquesta participació de Foix en un projecte catalanista no és circumstancial perquè sempre mantindrà el seu compromís vital amb el normal desenvolupament de la llengua i la cultura catalana, amb una vinculació tan plena que el porta al punt de criticar els escriptors i periodistes catalans que utilitzen el castellà en la premsa catalana¹. Per a Foix, disposar d'una plataforma on poder exposar les seves idees amb la intenció d'incidir en l'opinió i en la formació de la gent del país és fonamental; s'hi mantindrà, per tant, malgrat les diverses vicissituds polítiques que Catalunya anirà patint al llarg d'aquests anys. En el seu punt de mira, trobem que els valors nacionals estan per sobre de la interinitat dels règims polítics que governen, així que per a Foix el periodisme diari és una bona manera d'incidir-hi, fins que el conflicte bèl·lic i la dictadura feixista el forcin a allunyar-se'n.

Tot i que ja té pensada una secció anònima —seguint encara els seus criteris d'adolescència—, la seva primera col·laboració a *La Publicitat* és un article singular titulat *Tribut a Joaquim Folguera* que signa, excepcionalment en aquests moments inicials, amb l'habitual “fals pseudònim” de J. V. Foix, que amb el temps el farà famós.

¹ Foix insisteix en la idea que només és catalana la premsa escrita en català, perquè és l'única manera de manifestar la cultura del país i fer-la progressar; ho fa, per exemple, en aquest article de *La Publicitat* del 3 de març de 1933: «la premsa catalana, això és, dins la premsa escrita en català, sola a defensar els interessos espirituals de Catalunya.»

Hi dóna algunes claus per entendre la importància que té per a ell la participació en el projecte de *La Publicitat* que, torno a dir, és un projecte vinculat al d'Acció Catalana, el grup que s'ha desmarcat de la línia que segueix en aquests moments el fins llavors partit hegemònic del catalanisme, la Lliga regionalista. Foix, doncs, en aquest primer article no es pot estar de citar el compromís amb l'amic (i mestre) finat: seguint la idea de defensar la llengua i la catalanitat calia un diari que fos un punt de contacte amb les cultures més avançades, una idea que, com veurem, J. V. Foix mantindrà en les seves col·laboracions de tots aquests anys.

LA PUBLICITAT surt avui, per primera vegada, redactada íntegrament en la nostra llengua. Al gaudiment de cadascú per aquesta renovació feliç d'una vella fulla ciutadana, segueix en alguns la melangia per l'absència d'aquell qui d'aquesta gesta n'hauria estat per ventura un propulsor cabdal: En Joaquim Folguera. Complim doncs en aquesta primera plana oberta del nostre diari, en català, el deure inicial de tributar un record a la seva memòria.

Aquest és el paràgraf inicial de l'article, que continua amb l'elogi de la figura de Joaquim Folguera, amb una referència especial a la influència que va exercir en Foix i en diversos intel·lectuals de la seva generació. Escrit tres anys després de la mort de l'amic comença a forjar el mite de Folguera en la trajectòria literària de Foix, un mite tan permanent que arribarà fins i tot a un dels seus últims textos, l'últim fragment de *Cròniques de l'ultrason*, el darrer llibre de J. V. Foix, en què fa una aparició fugaç però decisiva un personatge anomenat Joaquim Folguera²; present, per tant, en l'inici i també en el final, dóna la impressió de tancar el cercle d'una producció que es vol presentar com una construcció perfecta, compacta, que inclou els textos periodístics d'aquesta època.

² GUERRERO (1996:54 i seg.) resumeix la incidència de Folguera en l'obra de J. V. Foix.

L'article apunta la incidència de Folguera en diversos projectes catalanistes, però s'atura especialment en allò que enllaça directament amb les circumstàncies de *La Publicitat*: la seva voluntat de forjar un gran diari:

Un dels projectes d'En Folguera era de publicar un gran diari català. No cal dir com a la seva imaginació i, per encomanament, a la imaginació de tots, aquest diari hauria estat el millor del món. Malcontents en absolut dels que surten a Barcelona, més malcontents encara dels diaris espanyols, el nostre diari seria l'ideal. Prosseguíem àvidament la premsa anglesa, francesa, nord-americana, italiana, etc., i en cadascun dels diaris d'aquests països estrangers, trobàvem innovacions per a introduir al nostre i defectes per a repel·lir. Discutíem el tamany — i ell l'imposava; dibuixàvem la disposició del text — i admetíem la seva; estenia una llista de col·laboradors liberalíssima i extensa — i l'acceptàvem tal com ens la llegia.

(...)

Què hauria fet En Folguera en aquests moments actuals? Potser el diari que ell havia projectat hauria sortit temps ha sinó tan perfectament almenys acceptable. Potser es trobaria entre nosaltres. I s'hi trobaria al davant, comanant³ i aconsellant, amb tots plegats mobilitzats a les seves ordres, fent del diari una magnífica toia on la flor vermella de les nostres extremitats juvenívoles encerclaria la púdica flor morada d'una tragèdia personal.

D'una banda, doncs, trobem que el motiu inspirador d'aquest primer article és el record de l'amic. D'altra banda, Foix no s'està de complementar-lo amb l'altre gran element que impulsa les seves accions periodístiques: l'amor a la pàtria, que clou significativament el text en un moment històric favorable per al seu programa polític.

Fem de les nostres amargors, dels nostres plors, dels nostres desigs infinits i insatisfets el combustible que ha d'encendre una passió única: la de l'esperit per Catalunya.

Com En Folguera, fem que de la nostra sed d'amor i d'expansió se n'enforteixi la voluntat per a posar-la a disposició de la causa santa de la nostra redempció nacional.

Posteriorment, Foix utilitzarà el record d'aquesta època en les seves produccions literàries, fent referència explícita a uns mítics dietaris que li forneixen material sobretot

³ El text de la versió que consulto és il·legible; segueixo la lliçó de DOMÈNECH-PANYELLA (1990:112) tot i que no em sembla prou clara, com tampoc el "comandant" de FOIX (1990:346-7).

per als seus textos de postguerra.⁴ Seguint el procés de mitificació de l'any 1918, Foix publica el 1965 el llibre *Catalans de 1918*, a partir d'unes anotacions sobre els personatges que per a ell han estat emblemàtics d'aquesta generació: Pompeu Fabra, Josep Carner, Joan Salvat-Papasseit, Carles Riba i, és clar, Joaquim Folguera. Les de Folguera són tres anotacions que corresponen als anys 1916 i 1917, que transcriuen suposades converses amb el poeta quan encara tenien vint-i-tres anys. En la primera, ja apareix el tema del somni d'un diari català: «tinc ganes de fer un diari. Un gran rotatiu amb tots els ets i uts, i els llurs i els homs i les ces trencades que calguin. Prepareu-vos que vós hi heu d'ésser. I aviat. D'alguna cosa us ha de servir l'anar sempre carregat de diaris. Vull veure el primer número al carrer d'ací a set o vuit mesos a tot estirar, que és el temps que calculo que caldrà per a aconseguir els sous, que no són pas pocs, instal·lar la impremta, formar un cos de redactors, triar els col·laboradors i fer els contractes amb les agències informatives i amb les empreses d'anuncis. Ah! I a escriure la llista dels possibles subscriptors: els honoraris i els altres. No podem badar, i acostumeu-vos a deixar les feinetes per a donar-vos a les feinasses. Sospito que no us encarrego res que us desplagui. Amb la tinta impresa que us empasseu, no m'estranyaria que portéssiu a dins el «vostre» diari que, si fa no fa, deu ésser el que jo hi porto.»⁵ Les coincidències amb els plantejaments del primer article a *La Publicitat* són massa clares per deixar-les de banda. Aquest text, publicat el 1965, prova que al llarg de tota la seva vida era un tema que va preocupar i interessar Foix i que el va relacionar amb l'amistat del malaguanyat amic, encara que tot plegat pugui tenir un bon percentatge de ficció.

⁴ Manuel GUERRERO (1996) els utilitza fins i tot per elaborar la seva biografia, en un exercici bastant agosarat però comprensible si tenim en compte la manca de dades sobre la vida privada del poeta. Potser cal recordar, com veurem més endavant, que l'hereu de la pastisseria Foix, en Josep Foix i Mas, volia marcar distàncies respecte a l'escriptor J. V. Foix. Joaquim Molas ha parlat de la tendència a la transformació lírica i a la ficció a «Sobre els dietaris de J. V. Foix», que es pot trobar a MOLAS (1995:419 i seg.)

⁵ FOIX (1990:217)

L' anotació continua amb comentaris sobre com ha de ser aquest nou diari, ben diferent dels que es publicaven en aquella època: «Li he dit que ja suposava que el diari hipotètic no s'assemblaria de res als diaris barcelonins que tots hem de llegir. En Folguera sap que comparteixo amb ell l'aversió, l'antipatia per les esqueles mortuòries, sovint a tota plana —i a primera plana!— i, a «La Veu», emmarcades amb enfarriolles pre-rafaelites i ruskinianes.»⁶ Les característiques d'aquest hipotètic diari coincideixen amb el treball que Foix farà a *La Publicitat*; i encara hi està més relacionat si hi vinculem aquesta declaració de principis: «Un diari, doncs, europeu, en català, lliure en l'exposició de les idees, però d'informació severament intervinguda. (...) Cal preparar-nos per a ésser súbdits de l'Europa nova que sortirà, no en dubteu, d'aquesta guerra. Cal orientar-hi les masses populars i les organitzacions sindicals.»⁷

És evident que la publicació aparentment tan tardana d'aquests documents dóna peu a considerar-los com el fruit d'una elaboració posterior i, per tant, cal pensar que s'agafa la data de l'agost del 1916 només com un punt de referència que permet a Foix acabar de donar forma a aquest univers mític que per a ell representa la generació de 1918. Ho comenta Josep M. Balaguer: «el grau i el tipus de reelaboració del material ens indiquen que es tracta d'una reinterpretació posterior del procés de formació d'un jove amb aspiracions d'escriptor en un context literari i polític per estructurar, però del qual n'està sorgint un model que acabaran encarnant un conjunt de catalans al voltant de la data mítica. Així qui ens parla, a través dels retalls del dietari, apareix com a beneficiari i impulsor del procés, com a espectador i protagonista, la qual cosa és el que dóna força a les tesis del llibre. D'aquí la necessitat de donar forma no ficcional a uns textos que

⁶ FOIX (1990:217-8). En l'elaboració mítica d'aquest passat, la valoració despectiva de *La Veu de Catalunya*, el diari de la Lliga, pot ser un bon indicatiu que els textos són el resultat de reelaboracions posteriors a la data de referència.

⁷ FOIX (1990:218-9)

contenen elements de ficció o que es construeixen de manera que en el seu conjunt i relacionats amb la resta de l'obra de Foix tenen una clara dimensió simbòlica.»⁸

De tota manera, encara que parlem d'una mitificació posterior, cal tenir present que la publicació d'aquest article com a intervenció inaugural de Foix a la premsa diària és prou important com per veure que aquesta exaltació ja es començava a produir en un moment molt primerenc, els inicis dels anys vint, quan Foix encara no havia publicat cap llibre; en tot cas, palesa una gratificació o un record personal vers el company desaparegut (a banda del que pugui implicar a nivell generacional), que es complementa amb el colofó de sumar-se a l'objectiu cívic d'alliberament patriòtic, ambdós elements clau per entendre els condicionants inicials de la intenció de Foix en decidir-se a participar en una aventura periodística que l'ocuparà tants anys.

I.2. Uns anys decisius (1922-1936)

L'octubre del 1922, camí dels trenta anys i per tant començant l'etapa de maduresa, trobem Foix instal·lat a *La Publicitat* amb una feina diària que no és ben bé la de periodista però que li permet presentar l'actualitat cultural i política contemporània amb l'objectiu últim de fer de la catalana una societat de primera línia en el context europeu. Fins al 1936 la seva dedicació al mitjà, amb intervals excepcionals, serà gairebé absoluta de manera que hi dedicarà els millors anys de la seva maduresa intel·lectual.⁹ Només aquest fet ja seria prou important per tenir-lo en compte en analitzar la trajectòria literària de J. V. Foix, però encara és més imprescindible si tenim present que

⁸ BALAGUER (1994:4). Com veurem, aquest procés també s'anirà construint en els articles de *La Publicitat* dels anys trenta.

⁹ En la biografia de J. V. Foix, Albert MANENT (1992:35) comenta: «Foix hi treballava com si fos una empresa seva i sobretot per patriotisme. M'havia dit sovint: «La meua vida a hores d'ara és *La Publicitat*. Hi fóra sense la guerra». I també, segons PANYELLA (1988:134), «En diverses ocasions, Foix havia posat de manifest que l'època més feliç de la seva vida foren els anys que passà com a redactor i director de les pàgines culturals i literàries de “*La Publicitat*”.»

aquests són uns anys decisius per a la història del país, amb uns fets transcendents en el context mundial que acabaran abocant Catalunya a una guerra civil i a la resta a una guerra mundial.¹⁰ La ploma periodística de Foix —en els seus diversos pseudònims i en les seves variades seccions— en serà un testimoni de primera fila que sovint ha quedat eclipsat per la importància de la seva obra poètica.

Molt sovint, també, textos molt concrets de Foix o anàlisis de situacions immediates (que només es poden entendre en el context periodístic) han donat peu a valoracions globals que poc tenen a veure amb la trajectòria general de la seva persona. L'anàlisi perioditzada d'aquestes col·laboracions permetrà fer-ne una contextualització molt més precisa que doni una aproximació més concreta a les posicions ideològiques de Foix i la seva evolució en funció de cada moment històric que està vivint. Al capdavant, ben al corrent dels esdeveniments contemporanis, no s'està d'analitzar-los seguint l'objectiu bàsic de la seva obra: "la independència espiritual de Catalunya".

Amb el temps, doncs, desfilaran els més variats i significatius esdeveniments d'aquest període tan transcendental de la nostra història: l'ascens de Mussolini i el feixisme, l'expansió del socialisme amb la mort de Lenin, la creació de la URSS i la intervenció d'Stalin, el cop militar i el fracàs de la dictadura de Primo de Rivera, el triomf de la República i les diverses vicissituds que menen a la insurrecció militar i a la defensa bèl·lica del règim constitucional, els problemes econòmics de l'Alemanya de la postguerra i l'ascens traumàtic del nazisme que comporta els pitjors presagis... I la ploma de Foix sempre a punt per donar-ne la seva versió.

Al costat d'aquests elements més directament relacionats amb la història política de les societats contemporànies, Foix —no podria ser d'una altra manera— també està

¹⁰ Ho comenta, per exemple, l'historiador Jordi CASASSAS (2002:10) en analitzar la importància d'aquests mateixos anys en relació amb la figura de Lluís Companys.

amatent a les més variades novetats en el terreny de la cultura, preocupat sobretot per incorporar les manifestacions catalanes a les més avançades del context europeu. No cal dir que l'aparició del surrealisme serà la peça fonamental de la seva anàlisi, amb el paper que hi poden tenir els artistes catalans més cotitzats, com Salvador Dalí i Joan Miró. El tractament que farà de l'art i de la literatura en els diversos períodes de la seva intervenció periodística serà més aviat miscel·lani i eclèctic, però de mica en mica guanyarà terreny la incorporació d'una temàtica que, donada l'evolució dels temps, acabarà sent un tema bàsic en les seves elucubracions artístiques: la llibertat creadora de l'artista que es veu limitada per les societats que la coarten; de manera especial, però no exclusiva, en els règims totalitaris de l'època, als quals s'oposa frontalment.

I.3. 1922: un Foix gairebé inèdit, però respectat

Quan comença la seva intervenció a *La Publicitat*, Foix encara no és ni de bon tros el magnífic poeta que tots coneixem; de fet, encara no ha publicat cap llibre, però les seves publicacions esparses prometen prou perquè el seu amic Joaquim Folguera li pugui dedicar un capítol del seu estudi de referència *Les noves valors de la poesia catalana*.

És clar que la figura de J. V. Foix no és del tot desconeguda abans de la seva entrada a *La Publicitat*: ha participat a *La Revista*, amb articles, poemes i traduccions; ha continuat la revista avantguardista de Josep M. Junoy, *Trossos*, però amb dos únics números; ha col·laborat a *La Cònsola* de Sarrià i a altres publicacions locals i, sobretot, ha intentat endegar una revista político-cultural, *Monitor*, amb el seu amic Josep Carbonell.¹¹

¹¹ MANENT (1992) i GUERRERO (1996) analitzen aquestes publicacions inicials de Foix.

D'altra banda, la figura de Foix, allunyada dels ambients universitaris, s'ha deixat veure en algunes tertúlies barcelonines de la mà de Joaquim Folguera, i sobretot en aquest mateix any ha participat en la Conferència Nacional Catalana que donarà peu a la creació d'Acció Catalana: en serà un membre important fins al punt de fer-se càrrec del butlletí del partit i de tenir un lloc al diari que serà el punt de contacte de les tesis de l'agrupació amb la societat.

Entre el 1922 i el 1936, doncs, *La Publicitat* serà la seva vida i s'hi dedicarà de manera gairebé exclusiva, així que durant aquests anys l'activitat periodística ocuparà bona part del temps de J. V. Foix. Amb tot, això no impedirà que continuï col·laboracions eventuais en altres àmbits, entre els quals destaquen sobretot la seva participació a *L'Amic de les Arts* en els anys vint i a *Quaderns de poesia* en la preguerra. Fora d'això, la seva activitat poètica comença a tenir una formulació de més entitat, encara que en aquesta època només publicarà els seus dos primers llibres de poemes en prosa, breus però decisius: *Gertrudis* (1927) i *KRTU* (1932), a més d'alguns poemes que van apareixent aïlladament en diversos mitjans entre els quals també s'hi compta *La Publicitat*, que inclou a més moltes traduccions d'autors europeus contemporanis. Una producció poètica, doncs, que va apareixent amb comptagotes a l'espera de la seva dedicació més àmplia en els anys de postguerra, però que ja s'està forjant en aquesta època i que també denota el grau d'absorció que li suposa l'activitat de publicista.

Fidel a la llengua, Foix només ha publicat en català i blasma els qui en deserten pel tort que suposa per al desenvolupament cultural del país, això comportarà que hagi de renunciar forçosament a la seva activitat periodística al final de la guerra; però, d'altra banda, li permetrà de dedicar-se més a aquest vessant poètic: la literatura catalana ha perdut un periodista, però ha guanyat un poeta. A partir, doncs, de les possibilitats de

publicar poesia en català començarà a recuperar el temps perdut, tot i que el 1947, quan apareix *Sol, i de dol*, el seu tercer llibre de poemes d'un caire radicalment diferent als anteriors, Foix ja té cinquanta-quatre anys! A més a més, no cal dir que sempre que tindrà una oportunitat de tornar a col·laborar en revistes catalanes ho farà ben amatent, sobretot a partir dels anys seixanta amb *Serra d'Or*, però també a moltes altres publicacions de menys volada. Les condicions del país han canviat completament i la ploma periodística de Foix, a banda de l'edat, ja no té les possibilitats d'incidència social que podia haver tingut a l'època daurada de *La Publicitat*.

I.4. Importància de la col·laboració

Amb això que acabo de comentar ja es veu que la importància de l'anàlisi de la col·laboració periodística de Foix a *La Publicitat* és gran per comprendre l'evolució del personatge i les característiques de la seva obra literària, però sobretot perquè dona a entendre fins a quin punt és decisiva la capacitat de sacrifici de l'obra personal en benefici de la situació col·lectiva. Encara que el comentari de Gabriel Ferrater s'alcí discordant: «La generació representada arquetípicament per Foix i per Pla es caracteritzava per ser la primera generació d'escriptors catalans que va preferir la seva expressió personal per damunt de, diguem-ne, l'expressió d'una idea de servei al país i d'organització col·lectiva.»¹², la majoria de comentaristes posteriors, que ja poden haver tingut present el seu pas per *La Publicitat*, el contradiuen: «l'obra periodística de Foix

¹² FERRATER (1987:31) Val a dir que el mateix Ferrater reconeix, amb la normalitat que li és característica, un cert desconeixement de l'obra periodística de Foix —encara no s'havien publicat la majoria de reculls d'articles; de fet, la publicació de *Els lloms transparents* és del 1969, amb pròleg del mateix Ferrater— que en justifica el comentari: «tret d'un llibre titulat *La revolució catalanista*, que no he llegit, que va publicar cap als anys 25 o 27 i que està completament esgotat i sobre el qual Foix guarda un complet silenci. Tret d'aquest volum publicat en col·laboració amb un amic, un tal Carbonell, els escrits d'en Foix sobre política simplement estan dispersos per revistes i per diaris, sobretot *La Publicitat*, que era el diari en el qual Foix col·laborava més sovint aleshores.» (FERRATER 1987:36)

—i sobretot l’anònima (la que va desplegar com a responsable de secció)— va excel·lir perquè el seu no era pas un exercici resignat de la professió, com podia ser aleshores el de molts altres literats que feien de redactors per la necessitat de sobreviure. Ben al contrari, J. V. Foix entenia el periodisme com una professió necessària, orientada vers una funció social que abastava tots els àmbits de l’activitat humana.»¹³

Foix s’estima més intentar millorar les condicions culturals del país que esdevenir un personatge conegut a partir de la seva producció poètica, i en això no s’aparta del paper de molts intel·lectuals de l’època. D’aquesta intenció en tenim mostres a partir de les diverses declaracions sobre la voluntat d’anonimat o l’ús de pseudònims que treuen protagonisme a la persona per donar-lo a les idees. Cal analitzar, doncs, la seva participació a *La Publicitat* no com a interès personal, per protagonisme o lluïment individual, sinó amb la intenció de servir a la col·lectivitat; d’aquesta mateixa manera cal entendre la seva participació en l’aventura política d’Acció Catalana, en contrast amb els comentaris dels seus biògrafs en el sentit que no era un home de partit.

Quinze anys d’articles gairebé diaris donen per molts temes; sobretot n’intentaré fer un acostament ampli, però em centraré especialment en aquells aspectes concrets que tenen més transcendència per la comprensió de J. V. Foix. D’una banda, els comentaris sobre l’actualitat artística europea i la situació de la literatura catalana. Hi apareix la introducció del surrealisme a Catalunya i també l’anàlisi dels pintors catalans més internacionals en aquests moments: Salvador Dalí i Joan Miró.¹⁴ D’altra banda, en el terreny polític podem anar resseguint, amb l’anàlisi dels diversos períodes d’aquesta

¹³ CASASÚS (1996:281-2). Més aviat, com veurem en el seu moment, la manca de compromís cívic li servirà per criticar les generacions més joves en comparació amb la mitificada generació de 1918.

¹⁴ El cas de Dalí és especialment interessant perquè, quan el pintor va necessitar una tribuna periodística a Catalunya per difondre les seves activitats, va començar a establir correspondència amb Foix, com recorda SANTOS (1986:6), cosa que és indicativa de les possibilitats d’incidència de la ploma de Foix des de les pàgines de *La Publicitat*.

col·laboració, l'evolució de les seves posicions ideològiques respecte al feixisme, al comunisme, a la República i al nazisme, presidides sempre per la voluntat d'expansió del catalanisme.

Finalment, no podem deixar de banda la singularitat constructiva de bona part d'aquests articles, especialment els de *Meridians* o *Itineraris*, però també les *Desviacions* i d'altres que impliquen una manera diferent d'utilització del mitjà periodístic, una voluntat d'originalitat que vol entroncar amb la modernitat intel·lectual europea.¹⁵

I.5. L'anàlisi d'un període inabastable

Si tenim en compte els comentaris anteriors, ja es pot entendre que és gairebé impossible arribar a fer una anàlisi minuciosa de la multitud d'aspectes que els articles de Foix arriben a tractar al llarg de tots aquests anys. En tot cas, aquesta anàlisi hauria d'intentar donar una idea general d'aquesta activitat, per això inevitablement tindrà una aparença més descriptiva i extensiva que no pas analítica i comprensiva. Amb tot, intentaré trobar el difícil equilibri entre aquest nivell més purament descriptiu i la valoració una mica més detallada dels temes preeminents del període.

Com que l'estudi aprofundit de cada un dels aspectes tractats per Foix i la incidència en les seves posicions ideològiques està completament fora de l'abast d'un treball d'aquestes dimensions, cal proposar-se un objectiu bàsic: resituar la figura de J. V. Foix a partir de la importància que ell li va donar a l'activitat periodística en aquesta època i que només les circumstàncies polítiques li van impedir de continuar. En aquest sentit parteixo de la idea que, treballant en hipòtesi, si no hagués estat per les imposicions del

¹⁵ Vegeu, per exemple, el comentari del mateix SANTOS (1986:58)

franquisme la dedicació de Foix al periodisme hauria estat encara més gran. Un primer objectiu concret de l'anàlisi d'aquest període serà entendre l'activitat periodística de Foix com el producte d'un context polític que permet, tot i les diverses fluctuacions, una intervenció decidida en favor del progrés positiu de la capacitat d'autogovern del país. En segon lloc, l'altre gran objectiu serà veure la preocupació que tenia Foix per elevar el nivell cultural de la societat catalana per tal que fos una societat important en el context europeu i es garantís el seu pes a nivell internacional: en tot moment es mostra interessat a divulgar les novetats artístiques i culturals i a rebutjar tot allò que és folklòric i anquilosat. En aquest mapa d'interessos, doncs, queda relegada a un segon pla la creació literària personal, tot i que sembla que Foix hi va treballant de manera paral·lela en la privacitat però sense una presència pública important. No cal dir que les característiques d'aquest període tan decisiu no es poden bandejar en l'anàlisi de la seva gran producció poètica posterior. També cal tenir present que Foix era molt conscient del mitjà de comunicació que emprava i que bona part de les idees que expressa apareixen matisades respecte a altres col·laboracions més minoritàries, com *Monitor* o *La Cònsola*.

El primer problema que he hagut de resoldre és aconseguir posar ordre a una col·laboració que no només és dilatada en el temps sinó vasta en les seves dimensions, i en molts instants dissimulada amb l'anonimat. D'entrada, interessa més tenir en compte el que els lectors de *La Publicitat* podien atribuir a una mateixa ploma, és a dir, una mena d'"anàlisi de la recepció" de l'obra periodística més que no pas una anàlisi científica de l'autoria, d'altra banda gairebé impossible. Tindrè en compte, doncs, els articles que, de manera plenament contrastada, es poden atribuir amb seguretat a J. V. Foix (al capdavall, més directament relacionats amb les seves possibilitats d'incidència com a figura periodística), bé perquè la signatura coincideix amb algun dels seus

pseudònims reconeguts, bé perquè, tot i anònims, han estat reconeguts com a obra seva. Deixo de banda aquells textos que tot i que semblen de Foix no és possible afirmar-ho amb certesa, com podria fer un lector de l'època. També deixo de banda les seccions que són de Foix amb molta probabilitat, com *Informació catalana*, però que no van signades en cap moment perquè transmeten una informació molt general o es limiten a oferir simples notícies d'esdeveniments i que, per tant, també les podia haver redactat circumstancialment qualsevol altra persona o fins i tot ser redactades col·lectivament perquè tenen un to força impersonal. Partint d'aquests criteris, he dividit aquesta col·laboració en quatre períodes en funció de les grans seccions que dominen cada època.

Un primer període, del 1922 al 1927, ve marcat pels inicis de la col·laboració de Foix que són bastant titubejants, amb pocs articles signats i amb seccions força breus: inicialment *La premsa estrangera* i *La premsa nacional*, i més endavant el *Carnet de l'aeronàutica*, en plena dictadura de Primo de Rivera.

Els últims anys de la dictadura coincideixen amb una revifalla de la col·laboració signada de Foix que comença la secció que li donarà més fama periodística, *Meridians*, bo i incorporant el conegut pseudònim de Focius entre el 1928 i el 1932. Malgrat el canvi polític i l'estatut d'autonomia, la secció acaba marcant un cert desànim de Foix que he assenyalat amb el títol “la desil·lusió d'un gran projecte”.

Tot i el final de *Meridians*, al cap de poques setmanes Foix reprèn el to de les seves últimes col·laboracions amb una nova secció: *Itineraris*, que és una continuació clara de l'anterior. És una secció molt breu en el temps —només es desenvolupa al llarg del 1933—, però amb una presència gairebé diària.

Finalment, després d'*Itineraris*, la situació convulsa de Catalunya entre el 1934 i el 1936 té una al·legoria clara en els escrits de Foix, que van passant per moltes seccions i

molts pseudònims diferents sense trobar una línia definida. Ho he resumit a partir de les dues seccions més importants d'aquests anys, que tot i la seva importància no han tingut gaire relleu posterior: el *Panorama Universal de les Lletres* i *Els lloms transparents*; amb tot, Foix aprofitarà el títol d'aquesta última per a un recull de postguerra que no té res a veure amb els articles d'aquesta secció.

Pel que fa als textos sóc conscient de la dificultat d'una edició crítica acurada i infal·lible que no pretenc,¹⁶ però tampoc correspon aquí fer-ne una revisió de to divulgatiu. En la línia de la recepció de l'època que he insinuat més amunt, em limitaré a transcriure al més fidelment possible els textos dels diaris, incloent-hi —si és el cas— els errors ortogràfics o els de transcripció, per tant no els indico en nota excepte en casos especials. Amb tot, com que per qüestions tipogràfiques el diari no accentuava les majúscules, sí que ho regularitzo. Deixo la puntuació tal com està en l'original, encara que sovint és incoherent i només en casos de problemes de composició (repetició o supressió de línies) o tipogràfics (aparició involuntària de signes no ortogràfics) em permeto de regularitzar el text, en la mesura del possible, i ho indico en nota.

¹⁶ Els entrebancs són molts, com ho demostraria, per triar un exemple recent, la polèmica relacionada amb la publicació de les seves *Obres Completes* a VENY-MESQUIDA (2000 i 2002) i a VALLCORBA (2000).

II. Els primers passos en el periodisme diari: *La premsa estrangera, La premsa nacional i el Carnet de l'aeronàutica (1922-1927)*

Un cop J. V. Foix signa l'article que inaugura la seva intervenció a *La Publicitat*, el dedicat a Joaquim Folguera que he analitzat en la introducció, comença una participació singular i molt significativa dels plantejaments ideològics que distingeixen aquesta època. Cal tenir en compte que els articles de Foix reflecteixen la seva visió global de tot allò que envolta la humanitat: els diversos camps temàtics són sovint indistingibles perquè conformen una unitat superior, així que difícilment podem parlar d'articles o de períodes dedicats exclusivament a política, societat, literatura o cultura en general, sinó que n'aglutinen tots aquests aspectes: literatura i política, doncs, són facetes d'una mateixa realitat.

Aquest no és un element nou, sinó una característica ideològica del poeta de Sarrià, que ja remarca Manuel Guerrero: «En els articles de Foix a *Monitor*, però, teoria política i teoria poètica conflueixen en una unitat. Sense deixar de banda les consideracions polítiques, cal destacar com, d'una manera coherent i exemplar, però contradient la seva pràctica poètica avantgardista de *Trossos*, la teoria literària de J. V. Foix queda definida a *Monitor* com un tot al costat de la seva teoria política.»¹

¹ GUERRERO (1996:101). La continuació d'aquesta afirmació és més discutible, perquè Manuel Guerrero pretén justificar els trets classicistes de les obres de Foix per aquests lligams polítics: «Això és essencial per a entendre que, en J. V. Foix, la defensa simultània de classicisme i avantguarda, de tradició i modernitat, no prové tan sols d'una consideració estètica, sinó sobretot d'una política, d'una *política poètica*.» (GUERRERO 1996:101-2) Si bé és cert que en algun moment el mateix Foix afirma que l'acatament de les normes lingüístiques era fonamental per la recuperació integral del país, la presència d'elements de la tradició es justifica perfectament per la influència d'escriptors de la primera avantguarda que assumeixen la pertinença a una tradició però que miren de transcendir-la, com Max Jacob o Pierre Reverdy. Vegeu Josep M. BALAGUER (1997:56 i seg.)

La tipologia dels articles i de les seccions d'aquesta primera etapa tenen unes característiques singulars que no es repetiran en èpoques posteriors: les dues primeres seccions —*La premsa estrangera* i *La premsa nacional*— tracten gairebé exclusivament qüestions d'actualitat política i el *Carnet de l'aeronàutica* es dedica de ple a un aspecte que pot semblar molt marginal però que és molt característic tant de la biografia de Josep Foix i Mas com de l'obra del poeta J. V. Foix: la seva relació amb el món de l'aviació.²

D'altra banda, en totes tres seccions apareix un altre dels temes característics de la producció periodística de Foix: la vacil·lació en la signatura, amb unes peculiaritats molt interessants i que, entre altres coses, generen el problema de l'autoria del *Carnet de l'aeronàutica*.

En aquest període, a banda de la direcció de la secció de lletres del diari, la intervenció de Foix no es limita a aquestes tres seccions, però tot sovint la seva voluntat d'anonimat impedeix la identificació de bona part d'aquests escrits; en tot cas, és una intervenció bastant irregular, matisada pels problemes polítics del país i per les seves peripècies biogràfiques que el distreuen de les pàgines del diari. En aquest sentit, entre altres elements, és important la col·laboració de Foix en el butlletí d'Acció Catalana.

El pas per Acció Catalana (1922-1923) fou l'única experiència de praxis política de J. V. Foix. L'hi abocà l'ideari polític predicat des de *Monitor*. Els dos models de l'agrupació unitària que Foix imaginava en el moment de signar la convocatòria de la Conferència Nacional Catalana eren, una vegada més, el de l'exemplaritat dels plantejaments unitaristes, estratègics i rigorosos d'Action Française, que feien

² Domènec Guansé, en un dels seus retrats literaris n'explica una anècdota força curiosa: «En inaugurar-se l'Exposició de Montjuïc, el pintor Utrillo li demanà que fes alguna cosa per tal de contribuir a animar el bigarrat i sintètic conjunt del Poble Espanyol. Per complaure'l, i semblant-li un bon negoci, hi obrí un establiment de fabricació i venda de xocolata a la pedra. Un operari i una noia tenien cura de fer-lo rutllar. Al mateix temps el feren president de la primera associació d'aviació civil creada a Barcelona. Havien adquirit les primeres avionetes esportives que solcaren el cel de Catalunya, i, molts matins, se n'anava al Prat i, amb Canudas, un veritable precursor de l'aviació, es complaïa en les més arriscades acrobàcies aèries. Després s'endinsaven cap a la banda de Collserola o cap a la banda de mar. Ell volia, sobretot, passar per damunt de Montjuïc i veure així, des del cel, si, a la terra, els dependents li havien obert el negoci.» (GUANSÉ 1966:158-9). També l'explica Jordi Moners, sembla que a partir d'una informació directa, en la presentació de CANUDAS (1983:7)

prevaler el valor col·lectiu de la pàtria per damunt de qualsevol altre valor individual, i l'alta exemplaritat de «la formació de patriotes» en què es fonamentava el feixisme italià de primera hora manifestant la clara vocació col·lectiva de triomfar i de vèncer. Foix dedicà temps i energia a la redacció dels butlletins d'Acció Catalana, que molt sovint no signava, però que confeccionava gairebé enterament tot sol. Quan s'adonà que Acció Catalana s'estructurava com un partit polític més, se'n va desentendre.³

Així doncs, trobem Foix embrancat en diversos fronts i intentant descobrir una línia política en què sentir-se còmode, amb les filiacions feixistes que assenyala Vinyet Panyella —amb els matisos que calgui, com veurem en l'anàlisi dels seus articles— que tindran un referent en les primeres col·laboracions diàries de *La Publicitat* amb la secció *La premsa estrangera*. Bona part de les opinions que hi expressa, molt relacionades amb l'ideari que exposa a *Monitor* (però en aquesta revista d'una manera més personal i no tan periodística), han de servir per acabar de perfilar aquesta etapa significativa del Foix més polític. «De 1921 a 1923, *Monitor* és el testimoni de la teoria política catalana més extrema de J. V. Foix, des de l'admiració pel feixisme italià de Mussolini fins al respecte per la disciplina militar comunista.»⁴

La defensa d'Acció Catalana és més la defensa d'un moviment social que aglutini totes les tendències polítiques i que enforteixi el catalanisme com a ideal intervencionista en la línia dels primers temps de la Lliga regionalista; es tracta de superar les disputes de partit i de cohesionar al màxim la societat resultant, estenent el plantejament a la Península ibèrica i al sud d'Europa com a ideal de civilització.⁵ Era

³ PANYELLA (1994:52) Ben contràriament a aquesta última afirmació, les dades de BARAS (1984) mostren un J. V. Foix vinculat en tot moment a Acció Catalana, encara que la seva participació sovint era testimonial i sobretot es limitava a la presència de la seva signatura a *La Publicitat*.

⁴ GUERRERO (1996:96)

⁵ «Amb la mort de Prat de la Riba (1917), la crisi de la Lliga Regionalista, la creació dels nous estats europeus sorgits de la derrota dels imperis centrals, la violència del Sindicat Únic i del Sindicat Lliure, la Revolució soviètica, els desastres del Marroc, les oscil·lacions de la política espanyola, etc., amb tot plegat, semblava que calia formular una doctrina diàfana, orientadora, contundent, que recollís l'herència de Prat de la Riba, en desenvolupés la doctrina i la completés, diríem, d'acord amb els principis de Carbonell i Foix, fins a la temeritat. *Monitor* era una publicació doctrinal, de debat i que recollia

una visió que sempre s'ha analitzat com a merament teòrica, fruit d'una posició d'intel·lectual impossible de portar a la pràctica, utòpica⁶, fins i tot per al mateix Foix, com recorda Vinyet Panyella: «Quina fou la transcendència real i efectiva de «Monitor»? Si s'ha de jutjar per la incidència immediata, ben poca. Més enllà de breus referències en la premsa de l'època, o de les polèmiques de Foix amb Pla o Araquistain, «Monitor» no arrossegà entusiasmes, ni fou combatut per oponents ni detractors aferrissats. Les raons de la manca d'adhesions cal cercar-les, segurament, no tant en un desinterès per part dels seus coetanis, ni tan sols en l'abrandament, verbal si més no, de l'ideari, com tampoc en la propaganda de la Itàlia feixista incipient (en 1921 «Monitor» havia publicat la traducció catalana del manifest feixista de «Il Popolo d'Italia»), sinó en el caràcter excessivament idealista, teòric, allunyat de la realitat política quotidiana»⁷. Un punt com aquest justifica plenament l'anàlisi contextualitzada dels textos periodístics de Foix: és clar que, allò que en funció de la perspectiva històrica és pura utopia, no ho és gens si som capaços de relacionar-ho amb les possibilitats inexplorades d'una època marcada per grans transformacions socials i polítiques.

L'entrada de Foix, doncs, en el periodisme actiu es presenta en un moment de gran activitat productiva intervenint alhora en els últims temps de *Monitor*, en la direcció del butlletí d'*Acció catalana* i en les col·laboracions diàries a *La Publicitat*.⁸

informació dels quatre vents. Es proposava sortir del clos del catalanisme autocomplaent, resclosit o temorenc i sobretot consolidar la cultura i el pensament.» (MANENT 1992:21-2)

⁶ Vegeu GUERRERO (1996:98 i seg.)

⁷ PANYELLA (1989:93)

⁸ Fent costat als plantejaments de Foix, la idea inicial de la Conferència Nacional Catalana que dóna pas a la creació d'Acció Catalana es presenta com una continuació de l'ideari de Prat de la Riba, amb la intenció de convertir-se en un moviment de masses que superi les lluites partidistes: «La separació de la Lliga és fruit de la seva creació d'una doctrina nacionalista, deutora de Torras i Bages i encara més de Prat de la Riba. És l'intent de crear, a través d'Acció Catalana, una comunitat cultural, no escindida, capaç de governar-se ella mateixa. És, en resum, l'intent de nacionalitzar Catalunya. Per a això cal un instrument —que és Acció Catalana— que sigui prou ampli, per sobre dels interessos de partits polítics, per tal de despertar la consciència nacional catalana.» (BARAS 1984:68)

II. 1. *La premsa estrangera*

Com totes les que emprèn Foix a *La Publicitat*, es tracta d'una secció singular. En aquest cas, el que la fa extraordinària, tot i l'existència de diversos precedents en l'anàlisi de la situació política, és la manera fragmentària de tractar la informació a partir de les fonts que utilitza.⁹ Prenent com a base les notícies de diaris de tot Europa, exposa els temes d'actualitat més importants relacionats sobretot amb la política internacional, tan trasbalsada després de la gran guerra, però també hi incorpora aspectes de la vida cultural. Vinyet Panyella comenta que «Les fonts d'informació habituals eren, a més d'«Action Française», molt diverses i de signe polític diferent: «L'Humanité», «Journal des Debats», «Le Figaro», «L'Echo National», «L'Ere nouvelle», «Il Popolo d'Italia», «Il corriere della Sera», «Il Mondo», «La Tribuna», «Avanti», «Il Seccolo», «La Stampa», «La Idea Nazionale», «Le Journal de Genève», «Times», «Berliner Tagesblatt», «Frankfurter Zeitung», «Vorwaerts», «Die Zeit», entre els més importants de l'època.»¹⁰

Els articles apareixen com a textos informatius, tot sovint com a simple cita o paràfrasi de fragments d'altri, i no pas com a articles d'opinió o resums de notícies — formes més tradicionals que utilitzarà en altres seccions del diari—, presentats amb una pretesa objectivitat periodística. És clar, però, que la tria dels temes i la selecció dels textos i de les referències ja implica una presa de partit, un posicionament que sovint cal llegir entre línies per no arribar a malinterpretar la posició de l'escriptor, especialment en un moment tan delicat de la història política de Catalunya i d'Europa, i en un moment que Foix participava de ple en els primers passos d'Acció Catalana; potser és

⁹ La fórmula fragmentària, ben característica del periodisme de Foix, tampoc no és nova: ja l'havia utilitzat a *Trossos* i a *La Revista*.

¹⁰ PANYELLA (1989:105)

l'etapa de la trajectòria vital del poeta de Sarrià que va participar més activament en política.¹¹ En pocs mesos s'establirà la dictadura de Primo de Rivera i estroncarà aquests plantejaments inicials, però *La premsa estrangera* ja feia temps que havia desaparegut i fins i tot la presència aparent de J. V. Foix a *La Publicitat*.

La secció té una periodicitat gairebé diària des dels inicis de la catalanització de *La Publicitat* fins a mitjan desembre; és a dir, entre el 4 d'octubre de 1922 i el 17 de desembre apareixen quaranta-quatre articles (els trenta-dos primers sense signar i, després d'un breu parèntesi d'una setmana, entre el 19 i el 26 de novembre, signats J. V. Foix —amb dues excepcions, probablement per descuit—; amb aquestes dades es poden suposar en hipòtesi unes certes discrepàncies amb els responsables del diari per causa de l'obligació de l'aparició de la signatura dels autors dels textos publicats). A partir d'aquest moment, i fins a l'últim article del 14 de març, la secció només es presenta eventualment, amb set articles més —cinc dels quals sense signar—, i alternada amb els pocs articles que constitueixen *La premsa nacional*. En total, doncs, en els sis mesos que van de l'octubre del 22 al març del 23 Foix publica cinquanta-un articles de *La premsa estrangera*. És de suposar que el tema de la signatura ha influït en ell per anar abandonant el projecte inicial, però també pot ser determinant, com he assenyalat més amunt, la intervenció en els altres camps periodístics que encara tenia oberts, com per

¹¹ «D'acord amb el seu tarannà un poc espantadís i de no trencar del tot, Foix pertangué a Acció Catalana fins a la guerra civil. El 1922 era un dels oradors que recorrien les comarques per explicar el nou projecte polític. El març del 1923 Foix era el secretari d'Acció Catalana a Sarrià, que presidia Lluís Guarro, i Ferran de Sagarra i de Siscar n'era vice-president. El 1930 el poeta signà el manifest de represa del partit, un cop caiguda la Dictadura. I el 1933 signà el de reconversió d'AC que deixà d'anomenar-se Partit Catalanista Republicà. Però Foix no era —insisteixo— home de partit. Guansé va subratllar que en època d'eleccions la secció del diari i la mateixa signatura foixiana desapareixien.» (MANENT 1992:25-6) Com veurem en l'anàlisi dels primers anys de la República, això no era ben bé així, perquè la col·laboració de Foix en les primeres eleccions era absoluta, la seva desaparició posterior en temps d'eleccions es pot deure més probablement a la frustració causada pels pobres resultats electorals de la seva opció política i, per tant, el poc èxit de la seva idea de construcció nacional. A partir d'aquí, la seva participació periodística encara es fa més transcendental per tal d'intentar estendre d'una manera més efectiva el seu ideari.

exemple la redacció de l'últim número de *Monitor*, que va publicar el mes de gener del 1923.

Tot i que la forma dels articles canvia diverses vegades, parteix en tot moment d'uns procediments semblants que es podrien definir com la unitat en la diversitat; és a dir, sota una aparença fragmentària, sota una diversitat temàtica, vol donar la visió d'una societat que cal entendre globalment, com les peces d'un mosaic que van encaixant. Aquesta forma que es troba en un estadi primerenc a *La premsa estrangera*, serà la característica essencial de la secció central de la intervenció de Foix a *La Publicitat* i que li ha donat més renom, els *Meridians*. Tot sovint, les peces d'aquest trencaclosques no són més que cites, en aquest cas dels diaris europeus que Foix seguia amb assiduïtat.¹²

Malgrat aquesta diversitat és clar que a Foix l'interessa per damunt de tot l'actualitat política europea, tan alterada en aquells moments, per anar veient com podia encaixar-hi la Catalunya futura. «L'apassionaven la política europea, capgirada després de la primera guerra, i era, ja de jove, molt francòfil. Però l'enartaven les experiències i l'evolució dels règims feixista i comunista a la Unió Soviètica, que seguia pas a pas.»¹³ No s'està, però, d'analitzar a fons la situació de Turquia, la intervenció dels Estats Units i els problemes de les minories nacionals; i, al costat d'això, també trobem referències a la situació de Catalunya o a qüestions d'art i de literatura i a temes encara més diversos, com les notícies de les excavacions arqueològiques de Luxor.

Tot seguit n'analitzo els més importants, agrupats en tres blocs: temes de política mundial, actualitat catalana, i art i literatura.

¹² «Com a les notes de *La Revista* i *Monitor*, utilitzà el collage periodístic de fragments d'innombrables diaris per contrastar —en un mètode dialèctic que mantindria al llarg dels anys—, diferents visions d'un mateix fet i, sovint, fer-ne una síntesi pròpia.» (GUERRERO, 1996:124-5)

¹³ MANENT (1992:35)

II.1.1. Actualitat política mundial

Aquest bloc temàtic és la part més interessant per a l'anàlisi de la personalitat i de la ideologia política de J. V. Foix. En primer lloc, perquè implica per la seva part un seguiment de l'actualitat de què ja estàvem assabentats prèviament però que Foix no tracta directament en altres escrits, i també perquè és un moment de transició prou especial per comprendre aquest període històric tan decisiu d'entreguerres. Tot i que el lapse de temps que ocupa és breu, la intervenció del periodista hi és prou decidida, de manera que permet un tractament més aprofundit d'aquest segment i, al cap i a la fi, el trauma que suposarà la dictadura de Primo de Rivera és prou imminent com per presagiar-lo en l'anàlisi d'aquesta època de tensions. És clar, però, que els problemes polítics i econòmics d'Alemanya, l'aparició de Mussolini i els darrers esclats del govern de Lenin seran els elements clau d'aquests articles. En un Foix que farà els trenta anys durant aquesta intervenció, la consolidació de la seva posició política serà prou evident en aquests textos, però amagada darrere la veu pretesament objectiva del periodista que es limita a informar sobre les notícies aparegudes en la premsa europea.

II.1.1.1. La qüestió d'Orient: Turquia

Per una qüestió de simple actualitat, però també per la gran importància del tema respecte a les tensions entre els blocs en un moment de crisi de la situació política dels imperis tradicionals, un dels primers temes que ha de tractar Foix en els primers articles de *La premsa estrangera*, encara anònims, són els conflictes a Turquia que comencen a trencar la feble pau establerta a Versalles el 1918. L'interessa sobretot per les connotacions nacionalistes enmig de situacions colonials, i per la manera com pot evolucionar un estat anquilosat que dista molt de les antigues granses de l'Imperi otomà, però també pel paper que juguen en la situació internacional les democràcies

europèes, en aquest cas sobretot la situació de l'Imperi britànic en el món; es constitueix com un exemple internacional per aquell ideal ibèric que està imaginant amb Josep Carbonell des de les pàgines de *Monitor*¹⁴, en què defensa un espai llatí mediterrani, allunyat d'influències britàniques. El paper aglutinador que hi poden tenir, doncs, els feixistes italians també és prou decisiu.

Ja en el primer article, del 4 d'octubre, s'interessa decididament per la sort dels pobles que han de viure reprimits entre estats poderosos, a partir d'una informació de *Il Popolo* d'Itàlia, que segons el periodista «comenta l'aliança turco-russa sota el punt de vista de l'imperialisme anglès»:

A la seva naixença el moviment nacionalista de Kemal Paixà no fou favorable per Rússia; de fet, el primer enemic a ésser vençut fou Armènia i en aquest terreny era natural la rivalitat entre Moscou i Angora. Després fou resolta l'hostilitat amb el sacrifici d'aquell poble al març de 1921, pel tractat de Moscou.

En el mateix article, però, i com a bon exemple de com Foix construeix els seus textos periodístics a partir de la idea del mosaic, recull també per contrast la visió que en dona la premsa francesa (el *Journal des Débats*, que comenta la situació a Grècia) i també l'anglesa a partir d'una referència del *Daily Telegraph*, ben contràries a l'acció de Kemal. Només quatre anys després del final dels desastres de la Gran Guerra, el clima bèl·lic encara és molt present en la premsa de l'època, la qual cosa deixa veure que la pau obtinguda era molt feble, com el temps es va encarregar de demostrar amb força rapidesa i com ell mateix explicita en un article d'aquesta secció del 3 de desembre del 1922 referit a Alemanya, que analitzaré més endavant.

Els dos articles següents de *La premsa estrangera* segueixen el tema a partir de la informació sobre la Conferència de Mudània; el del 5 d'octubre centrat en França i el de l'endemà, 6 d'octubre de 1922, en Anglaterra. D'ambdós articles es desprèn una visió

¹⁴ Vegeu l'anàlisi d'aquest període en l'estudi biogràfic de Josep Carbonell, a PANYELLA (2000:83 i seg.)

pacifista, aparentment l'únic objectiu de l'articulista anònim, que acaba l'article dedicat a Anglaterra amb una significativa defensa de la pau pels beneficis econòmics que reporta en els estats occidentals: «Una pau reaccionarà favorablement sobre la situació política i econòmica de cada país d'Europa.» És clar que els problemes derivats de la guerra mundial, encara tan prospera, són en el cap de Foix; però també està pensant en un nou ordre mundial i en la possibilitat que els pobles llatins recuperin una posició dominant des de la Mediterrània.¹⁵

En l'article de l'11 d'octubre recull algunes crítiques al govern anglès, però incorpora manifestacions del mateix periodista sobre la situació per la temença del trencament de la pau. És un comentari que parteix d'una informació de *L'Humanité*, poc habitual per l'estil impersonal que ha triat Foix en aquests articles que encara presentava sense signar.

¹⁵ Aquesta defensa tan primerenca de la pau mundial em sembla clau per entendre que el seu acostament teòric a posicions ideològiques feixistes és, en tot cas, momentani; i contrasta, sobretot, amb ideologies d'"acció directa". El seu distanciament respecte als nacionalistes irlandesos, que d'una banda ja s'explica perfectament per la seva posició contrària al separatisme pel suposat aïllament que segons Foix implica, també es podria justificar per aquesta "aversió" a la violència, que no està renyida al que concep com un acte heroic, una demostració de força ("d'esperit") com la marxa sobre Roma dels feixistes; però sí amb l'assassinat de Matteotti, com analitzaré en el seu moment. Anys després, havent passat l'experiència de la dictadura de Primo de Rivera, Foix ja serà ben explícit en allò que el separa dels feixistes i que en aquesta època encara no apareix; valgui com a exemple aquesta cita de l'article «L'home, la Pàtria i l'Estat democràtics» (17-11-1932): «Mai un President no es representa a ell mateix (tendència feixista, absolutista i antidemocràtica). Un President porta sempre, mentre duri la delegació que li ha estat atorgada, la representació de les democràcies de les quals és una concreció personal responsable.» És clar, però, que aquest text va dirigit a l'actuació de Francesc Macià com a President de la Generalitat de Catalunya, que representava una posició política antagònica a la de Foix. La seva postura pacifista contrasta aparentment amb la defensa del militarisme que havia proposat a *Monitor*; la revisió d'aquests textos el 1934 a *Punts de meditació catalanista* és prou explícita de l'homogeneïtat del posicionament: «No som, ni per temperament ni per afecció, militaristes. Però, en la pugna per obtenir per a Catalunya la primacia en l'ordre de les diverses activitats polítiques, els estudis militars no poden, ara per ara, ésser menystinguts.» (FOIX 1985b:44), però «L'exèrcit no ha d'ésser ni la nació en armes tal com es practica a la clara i espectacular Itàlia feixista, a la tèrbola Alemanya nazi i a la fosca URSS, ni una burocràcia pudent i plebea com a l'Espanya monàrquica d'antany i a la republicana d'avui.» (Id.:43)

Ja he remarcat que a la base de la seva teoria política hi havia les ensenyances pratianes; doncs bé, tot i que Prat de la Riba a *La nacionalitat catalana* no parla específicament de militarisme, no deixa de referir-s'hi en parlar de les formes de domini de la fase imperial del nacionalisme: «Dominar per la força de la cultura servida i sostinguda per la força material és l'imperialisme modern, l'imperialisme integral, el de les grans races fortes d'ara.» (PRAT 1978:111). Encara és més explícit Jaume Bofill i Matas que, en el seu estudi sobre la doctrina de Prat de la Riba en destaca el militarisme i la força armada com un element essencial. (BOFILL 1979:78)

El problema, doncs, és igualment greu per totes dues parts —l'imperialisme britànic i el nacionalisme turc—. Com més es considera aquest afer, més hom tem per la pau europea, ja que si l'expansionisme anglès fos menys insolent, hauria renunciat a una tan perillosa exigència. La seva tossuderia dóna la mida exacta de l'esperit bel·licós que regna en determinats cíclics britànics.

Acaba l'article amb una afirmació prou significativa comentant els passos que s'estan fent des de les potències occidentals per garantir aquesta pau tan feble en aquells moments: «Tanmateix projectes a l'atzar del vent!», que denota la poca confiança de Foix en la situació internacional.

El 13 d'octubre repren el tema amb una nota titulada «La insaciabilitat dels turcs», i el 22 del mateix mes amb «Turquia i la pau» defensa el seu nacionalisme a partir d'una cita de *Le Temps*: «Els turcs han exhaurit, en efecte, en durs infortunis una consciència molt forta de llur nacionalitat, desitgen conservar-li tota la seva vitalitat i temen que el seu afebliment no provingués d'alguna intervenció estrangera en llur país. D'ací que el mot d'ordre actual és “Turquia pels turcs”. En aquest sentit, cal que els aliats, en la futura Conferència, i especialment, en plantejar-se el problema de les capitulacions, que no oblidin aquest estat d'esperit.»

Una altra nota, del 24 d'octubre, recull dues cartes publicades a l'*Echo National* contràries a la posició turcòfila oficial francesa i li serveixen per introduir el tema de la veritat oficial que sovint distorsiona la realitat: «El Ministeri de Marina, per exemple, ha propagat que un lloc-tinent francès havia estat ferit pels grecs. En canvi, els qui han estat testimonis d'aquest accident, saben que aquest oficial de Marina fou simplement ferit per un cop de fusell accidental. És escandalós que, deliberadament, es culpi els grecs de fets que els són estranys, fent-se'n eco la premsa oficial, la qual, en canvi, cura molt bé de no dir un mot de les atrocitats turques.» És un comentari molt interessant de cara a establir el criteri de Foix respecte a la importància de la premsa per la incidència

que té en l'opinió pública, que justifica la voluntat d'accedir a una plataforma periodística per transmetre les seves idees, com està fent a *La Publicitat*.

Tot seguit, els històrics i precipitats esdeveniments d'Itàlia ocupen tota l'atenció de l'articulista de manera que no torna a aparèixer la qüestió d'orient fins al 3 de novembre però ja des d'una posició menys central; és clar que per al futur d'occident l'ascens del feixisme és molt més decisiu que la revolució turca. L'article es centra en les relacions entre Grècia i Turquia i com s'ha arribat a la pau malgrat les tensions, sobretot quan hi ha un problema tan delicat com el de les minories nacionals. En aquest article, Foix torna a citar un fragment de *Le Temps*, que li serveix per fornir elements per a la seva idea d'agrupació catalanista que vol per a Acció Catalana.

Cal saber que el "nacionalisme" d'Angora encarna actualment la mateixa consciència turca. Tots els turcs són nacionalistes i viuen i combreguen en un mateix esperit. Alliberats de tota preocupació purament política, formen bloc; en tot cas, per llur mateixa cohesió, testimonien la falsedat de la idea estesa per Occident, que Turquia era incapaç de sobreviure als mals profunds de les darreres guerres. Deia un vell turc que "és més difícil de fer desaparèixer un vell imperi que de bastir sòlidament una jove nació".

El 7 de novembre torna a dedicar tota la secció a «Els afers d'Orient» tot fent un seguiment als darrers esdeveniments revolucionaris que s'estan produint a Turquia. És important la defensa de les democràcies enteses a la manera occidental i la separació de la religió dels afers polítics, que són dues constants en la posició política de J. V. Foix. «Comentant el "Manchester Guardian" les primeres notícies relatives a la possible deposició del Soldà, deia que les conseqüències d'aquest esdeveniment poden tenir pel món la mateixa importància que ha tingut la supressió del poder temporal dels Papes. Això permetrà al poble turc d'acceptar el règim democràtic i de posar-se al mateix nivell de les nacions occidentals. La decisió dels kemalistes prova indubtablement llur coratge i tindrà les simpaties i l'aprovació de les nacions occidentals.» I, en la pugna per mantenir un cert grau d'autoritat del govern de Constantinoble enfront dels

revolucionaris kemalistes, la posició de l'article és prou taxativa en contra de les velles estructures, però aquesta vegada prenent la informació del diari feixista *Il Popolo* d'Itàlia, amb la qual cosa dóna una idea de quins són els aspectes que en aquesta època incipient del feixisme italià podien seduir ideològicament l'escriptor de Sarrià:

Per als italians que segueixen amb simpatia la renaixença d'un país que reconquista la seva llibertat, el Govern de Constantinoble deixà d'existir el dia que fou sobrepassat per un Govern més jove que imposa davant del món el dret a la seva existència, anul·lant l'acció dels imperialismes estrangers que cometeren l'equivocació de no tenir-ho en compte.

Donat que, a Turquia, entre el moviment kemalista comencen a accentuar-se les postures que demanen un acostament als socialistes russos o bé una defensa d'una visió islàmica i asiàtica del món enfrontada a la visió occidental, la posició de *La premsa estrangera* canvia radicalment en els últims articles que s'hi refereixen i comença a citar els periòdics que es distancien de les posicions turques i demanen rigidesa i unitat sobre el tema a les potències europees. Així, en l'article del 9 de novembre, citant un dels informadors habituals de la secció, Bainville de l'*Action Française*, comenta: «La situació turca ha canviat d'aspecte de vuit dies en aquesta part. Els turcs que han destronat el Soldà, que exigeixen que Constantinoble els sigui retornada i moltes d'altres coses, ja no són nacionalistes. Són fanàtics revolucionaris. És impossible de lliurar-los una gran ciutat en el qual els interessos de França són considerables i on el prestigi de França hi és aparellat. L'asietisme i el fanatisme s'han emparat de l'Assemblea d'Angora. El mateix Mustafà Kemal s'hi troba sotmès. L'Assemblea dicta les ordres més extravagants als seus delegats i aquestes ordres són absolutes: qui no obeeix esdevé un traïdor.»

Aquestes pretensions turques provoquen un article de *La premsa estrangera*, el del 10 de novembre, on la veu de l'articulista no queda tan diluïda en les cites d'altri, preocupat per la possibilitat imminent del trencament de la pau: «Ens trobem, doncs,

inevitablement, davant aquesta eventualitat que es voldria evitar: la guerra pot recommençar a Orient. No pas tan sols entre els turcs i els grecs, sinó entre els turcs i les tres potències de l'Entesa, amb intervenció probable dels Estats balcànics que Anglaterra determinaria a reemplaçar o a secundar Grècia. Sense fer cap pronòstic sobre els esdeveniments militars es veu fàcilment la situació política en què es trobarien els turcs. Rompent amb les potències occidentals, tornarien a dependre novament de Rússia. Fins i tot en dependria més estretament que durant el curs dels dos anys darrers. Els Soviets esdevindrien els àrbitres entre Àsia i Europa.» Aquest colofó reintrodueix un dels elements bàsics de temença: l'ascens del paper dels comunistes russos en les relacions internacionals, que per a més d'un representant de les democràcies occidentals (i en certa manera també per a Foix) ha justificat el cop de Mussolini. L'interès es palesa també en l'article del 17 de novembre que fa referència a la celebració del primer Congrés comunista turc.

Aquest article coincideix amb la breu crisi de la secció que conduirà a l'aparició de la signatura després d'uns quants dies de silenci i d'una lleugera remodelació que incorpora caricatures als articles. La situació a Itàlia i a Rússia ocupa l'interès de la secció a partir d'aquests moments, de manera que el tema d'Orient és oblidat i només hi ha una mínima referència en l'article del 30 de novembre.

II.1.1.2. El feixisme italià

La visió de Foix sobre l'ascens del feixisme a Itàlia té un paper central en les col·laboracions de *La premsa estrangera*. En primer lloc, per una qüestió d'oportunitat: la consolidació de la secció coincideix de ple amb els grans esdeveniments de la marxa sobre Roma dels feixistes i la presa del poder per part de Mussolini; però també, en segon lloc, per l'interès especial amb què Foix seguia la ideologia feixista, com ja

s'havia demostrat en els seus articles de *Monitor*. Abans, doncs, de la famosa polèmica amb Josep Pla, els articles d'aquesta secció ja incideixen en la seva vinculació amb aquesta ideologia.¹⁶

Tot i que la posició periodística de l'autor de *La premsa estrangera* és d'una pretesa objectivitat tot recollint informacions o comentaris apareguts en diaris europeus, la selecció que en fa ja és una indiscutible presa de partit. En el cas de la situació a Itàlia s'observa una certa admiració per un líder que ha sabut dirigir un moviment d'exaltació popular fins a conduir-lo a la presa del poder. La primera anotació que tracta el tema a *La premsa estrangera* és del 13 d'octubre del 1922, a partir del subtítol «El feixisme vist per un anglès», que cal emparentar amb els articles contemporanis que tracten la qüestió turca en relació amb el colonialisme i amb la posició crítica de Foix respecte a la influència de l'imperi britànic a la Mediterrània; la nota recull una cita del *Times*:

“En Mussolini, en un recent discurs, ha declarat que Itàlia és una Nació, però no un Estat i ha demanat l'organització d'un Estat feixista. No és prou clar quina cosa entén En Mussolini per Estat feixista. El seu propòsit, tot conservant una tolerància desdenyosa pel sufragi universal, sembla ésser la formació d'una oligarquia nacionalista agressiva, sota el règim de la qual, els ciutadans es dividirien en tres categories: La dels simpatitzants, la dels indiferents i la dels enemics.

Respecte a la política estrangera En Mussolini manifesta hostilitat violent contra Anglaterra i declara que la Mediterrània ha d'ésser controlada pels pobles que viuen damunt les seves ribes. És difícil creure que aquestes idees caòtiques representin la veritable mentalitat del poble italià. Aviat però estarem més ben informats sobre els seus propòsits.”

¹⁶ «El feixisme gaudí de tota la simpatia i l'admiració teòrica per part de Foix en els seus inicis, vist com un moviment social que naixia per a la reconstrucció d'un país que vivia enmig d'una situació de desordre i de «dissolució de la pàtria», el moment immediatament posterior al Tractat de Versalles. Com a moviment social donava cabuda a tot un vessant de misticisme, d'idealisme, que culminava en l'enaltiment del concepte de pàtria i de la seva plena realització. Entre 1920 i 1922 —els anys de «Monitor»—, el feixisme, segons Foix, «era l'espectacle de la restauració nacional», on convergien el sindicalisme i el nacionalisme.» (PANYELLA 1989:108-9) Però: «El programa de «Monitor», expressat per Carbonell al gener del 1923, consistia en el rebuig simultani del separatisme català, segons expressió del mateix Foix, i de l'iberisme de Cambó, en paraules de Carbonell. A això, Foix i Carbonell hi oposaven allò que ells anomenaren una política nacional catalana; és a dir, un nacionalisme integral amb un fons federalista.» (CASASSAS 1999:272)

Aquest últim paràgraf, marcat per l'aparent sorpresa del periodista anglès, no deixa de remarcar una certa admiració per part del periodista català, perquè pot veure en aquestes paraules un trencament de l'ordre polític contemporani que per a ell és negatiu per feble, fruit d'una contesa bèl·lica, i una defensa de l'autodeterminació que podria enllaçar perfectament amb la seva idea de defensa nacional de Catalunya emparentada amb els pobles occitans, així com amb la idea d'una llatinitat forta que fos sobirana a la zona.¹⁷

Pocs dies després, el 22 d'octubre, comenta l'acord de col·laboració entre els feixistes i D'Annunzio, a partir d'uns fragments de la *Tribuna* de Roma, que no són del tot aliens a afirmacions del Foix de l'època: «Com és sabut, el comandant dels Fasci ha deliberat d'organitzar, sobre noves bases, la federació dels seus legionaris per a fer-ne un organisme pur i potent de propaganda nacional per a la pacificació del país i l'elevació espiritual del poble italià per damunt de tots els partits.» Cal recordar que en aquests moments s'està consolidant Acció Catalana, que Foix entén decididament com un moviment social ben diferenciat de la dinàmica d'un partit polític, la qual cosa acabarà topant amb la línia majoritària de la formació.¹⁸

¹⁷ En aquesta defensa de la "llatinitat", que apareixerà més clarament a *Meridians*, Jaume Vallcorba hi veu la influència de l'"École romane" i de Charles Maurras. (VALLCORBA 2002b:37-9)

¹⁸ Foix ho explica així en conversa amb Narcís Comadira: «Acció Catalana va tenir un començament doble. Va sorgir primerament un grup, al qual jo pertanyia, amb el nom d'Acció Catalana. La joventut nacionalista de la Lliga va agafar de seguida aquest nom d'Acció Catalana i van rectificar les bases de l'Acció Catalana inicial, la nostra, que defensava un tipus d'organització a la qual poguessin pertànyer els catalans, fossin del partit que fossin. A l'Acció Catalana inicial, hi podia pertànyer tant un carlí com un republicà, però havien d'acceptar uns principis bàsics molt radicals: parlar i escriure en català, fer la seva propaganda comercial i industrial a l'interior de Catalunya en català, ser subscript a un diari català, portar els fills a una escola catalana i, si no n'hi havia, reunir-se uns quants pares i formar-ne una. Però, immediatament, els de la Lliga ho van convertir en un grup polític. Hi va entrar en Martí Esteve, que era amic meu, i d'altres provinents de la Lliga i de la redacció de *La Revista*. Així doncs, Acció Catalana esdevé un grup polític...» (FOIX-COMADIRA 1985:10). És, però, una explicació poc convincent feta molts anys després, sobretot si tenim en compte la intervenció política de Foix en favor d'Acció Catalana en determinades conteses electorals.

La idea de moviment nacional aglutinador que deixa de banda discussions de partit és a la base del feixisme; Robert Paris parla de la revista *La Voce* com un dels precedents: «se proponía, en particular, crear "un órgano al margen de los partidos... que afirme principios por encima de las luchas políticas..." Era una de las primeras expresiones de esta totalidad que, para el nacionalismo, debía realizarse en la nación por encima de las clases y de los partidos.» (PARIS 1969:31-2)

A partir del 26 d'octubre, amb «La situació política a Itàlia», les referències a aquest tema que apareixen a *La premsa estrangera* són constants. D'entrada, parla ben explícitament de «la grandiosa manifestació feixista a Nàpols» (que serà el títol de l'article de l'endemà, 27 d'octubre) i es centra en la crisi econòmica que preocupa Itàlia.

El discurs de Nitti destinat a demanar la col·laboració de totes les forces polítiques italianes, es resumeix en tres condicions: Primera, fer conèixer al país íntegrament la veritat de la seva situació actual; segona, que els interessos de classe passin a segon rengle; tercera, que els partits polítics compreguin que la salvació de l'Estat és condició de vida per a cadascun d'ells mateixos, i cessin de posar a primera línia llurs interessos electorals.

L'article prepara, doncs, la defensa que en fa el 27 d'octubre que comença significativament amb unes afirmacions concretes: «Tota la vida política italiana gira al voltant del feixisme. La manifestació que acaba de tenir lloc a Nàpols, desenrotllada ordenadament, ha tingut tota la grandiositat que n'esperaven els entusiastes d'aquesta formidable organització. Segons la "Tribuna", de Roma, el discurs del creador i organitzador del feixisme era especialment esperat per la seva importància en l'actual crisi política i parlamentària italiana. Sota aquest aspecte, però, no es pot pas dir que el discurs hagi aclarit la situació. Sòlidament i netament construït, el discurs de Mussolini té notable importància en quant fixa alguns punts de la doctrina i de l'acció feixista.» I, després de citar algunes informacions de la premsa italiana, acaba l'article amb un privilegi especial que no sol incorporar la secció: la cita textual d'un fragment del discurs de Mussolini que cal entendre com allò que més atrau l'escriptor català de la ideologia feixista:

Del discurs de Mussolini, és bell el paràgraf que traduïm a continuació:

“Havem creat el nostre mite: el Mite és la Nació. El mite és una fe, és una passió; no és necessari que sigui una realitat. És una realitat en quant és fe, esperança i coratge. Ara nostre mite és la Nació, el nostre mite és la grandesa de la Nació. I a aquest mite, a aquesta grandesa que nosaltres volem traduir en realitat completa, nosaltres subordinem tota la resta. Per nosaltres, la Nació és sobretot, esperit, i no tan sols territori: Hi ha Estats immensos de territori, que no deixaran cap

senyal a la història humana, i no és tampoc el nombre, perquè hi ha hagut Estats gairebé microscòpics a la història, que han deixat documents memorables i s'han immortalitzat en l'art i en la filosofia. La grandesa de la Nació és el complex de totes aquestes condicions. Una Nació és gran quan tradueix en la realitat la força del seu esperit. Roma és gran quan per les petites democràcies rurals encomana el ritme del seu esperit a tota Itàlia; després topa amb els guerrers de Cartago i ens trobem amb la primera guerra de la Història: una de les primeres; de mica en mica, porta després les àguiles pels extrems confins de la terra, però essent sempre l'Imperi romà una creació de l'esperit, perquè les armes les han dutes l'esperit dels legionaris romans.”

El 29 d'octubre cita una entrevista a Mussolini del *Manchester Guardian*, «Mussolini ha dit: Sento una profunda necessitat de pau i de reconstrucció». Hi destaca sobretot el paper fonamental del feixisme a l'hora de frenar l'ascens del comunisme a Itàlia, amb un to plenament paternalista típic d'aquest moviment. «La suprema ambició i la més bella esperança de la meua vida han estat i seran sempre de veure les classes treballadores més ben tractades i posades en condicions de viure en forma digna dels ciutadans d'una gran nació. (...) Jo no puc admetre la clàssica concepció marxista del socialisme i nego que l'esdevenidor del proletariat pugui desenrotllar-se a través de la lluita de classes. Crec, en canvi, en llur cooperació. El Govern feixista dedicarà tots els seus esforços per a la creació d'una democràcia agrària basada sobre el principi de la petita propietat.»

Després de la presa del poder per Mussolini, *La premsa estrangera* de l'1 de novembre li dedica tot l'article «Els esdeveniments d'Itàlia».

Se centra, en general, en la reacció dels feixistes contra el comunisme, però també en la incertesa que implica un acte de força com aquest. És evident que les accions violentes que han dut a terme els feixistes han acabat per trencar aquella admiració prèvia i es constitueix, ja en aquest moment primerenc, en un matís important de

distanciament d'aquella doctrina; més endavant, la separació ideològica serà molt més evident, malgrat els articles teòricament apològètics del 1924.¹⁹

El corresponçal del “Petit Parisien” a Roma, comunica que Itàlia viu actualment un període important en la seva història i que la jornada del 28 d'octubre no l'oblidaran els romans. Què hauria esdevingut si els feixistes no haguessin obtingut satisfacció i s'haguessin vist obligats a recórrer a la força per a executar llurs plans?

No és possible l'imaginar-ho.

L'endemà, 2 de novembre, la secció es titula «L'era feixista a Itàlia» i comença amb una entrevista a Mussolini amb frases tan destacades com aquesta: «Havem donat el primer exemple, no solament italià, sinó europeu, d'una revolució sense revolta. Contemplem amb orgull la nostra obra.» Tot seguit es centra en diversos elogis sobre la figura del líder feixista extrets de la premsa francesa²⁰:

¹⁹ En els primers articles de *Monitor* no sembla condemnar les accions bèl·liques; per exemple, encara que amb un llenguatge molt “poètic”: «Un bell dia Catalunya i Irlanda, nacions lliures, pugnaran, cadascuna de la seva part, per llur expansió nacional. Dóna tants tombs el planeta on sojornem! I un bell dia encara, aquests dos Estats —entorn dels quals girarà per ventura un Imperi!—, al cor de l'Àfrica o damunt els illots flotants de la Mediterrània, estendran llurs forces en línia de combat i la santa bandera catalana i la bandera irlandesa, davant per davant, s'aparellaran a una lluita magnífica de conquesta.» (FOIX 1985b:364) Tal vegada els esdeveniments més recents de la independència d'Irlanda (amb la fragmentació de la nació i les lluites internes) contribuïen a canviar el posicionament de Foix respecte a la lluita. Aquestes posicions inicials permeten a UCELAY (1991:73 i seg.) emparentar Foix i Carbonell amb el feixisme almenys fins al 1934 amb l'aparició de *Punts de meditació catalanista*. Val a dir que en la seva proposta Ucelay no té en compte altres textos d'aquests anys que demostren tot el contrari, i fins i tot arriba a parlar de *Monitor* com a grup de pressió quan la seva tirada amb prou feines superava el centenar d'exemplars. «La complexitat i la radicalitat de les teories defensades per *Monitor* s'allunyaven tant de la realitat que no és estrany que no tinguessin a penes ressò social. Avui aquestes teories sorprenents i utòpiques no deixen de semblar-nos un testimoni insòlit i conseqüent amb l'època convulsiva d'entreguerres d'una Catalunya moderna que maldava per reforçar la seva identitat cultural i política enmig d'un estat en descomposició i d'una Europa que vivia la caiguda dels imperis i la naixença de noves nacions paral·lelament a la revolució soviètica i a l'esclat dels moviments feixistes a Itàlia.» (GUERRERO 1996:98)

²⁰ La connivència d'una part de la premsa internacional, especialment la francesa, en els primers moments del règim feixista és indicativa de l'ambigüïtat de la situació. S'hi poden trobar exemples a PARIS (1969:119-121) No tenir-ho en compte és, a banda de descontextualitzar determinats posicionaments, oferir una visió parcial ben allunyada de la realitat no se sap ben bé amb quins fins, com en l'article «El catalanismo fascista de J. V. Foix» de Jaume Vallcorba, aparegut a *La Vanguardia* el 3 de maig del 2002, en què, a més, retreu una pretesa conversa amb l'autor: «Le pregunté: “Así, pues, ¿es usted maurrassiano?” Y me respondió: “Lo fui, en efecto. Aunque no siempre. Más tarde me hice fascista”.» Però continua: «El fascismo foixiano fue más bien circunstancial, brevísimo en el tiempo (empezó alrededor de 1920, precisamente cuando la influencia maurrasiana se hacía sentir con más intensidad en Europa) y de proyección probablemente nula. Secundó a su amigo Josep Carbonell en la idea de propagar este ideario a través de una publicación política.» (VALLCORBA 2002a:7). Val a dir que en el volum que tracta la seva biografia, lluny de l'estirabot mediàtic, aquesta part queda més ben contextualitzada. (VALLCORBA 2002b:47).

Aquest ex orador socialista, aquest combatent apassionat, és tanmateix un esperit polític. D'ençà del dia que l'any passat en què el feixisme, contra la seva voluntat, s'havia constituït en partit, no havia cessat, d'acord amb Vecchi, comandant general de la milícia feixista, i actualment cap del grup parlamentari, d'exercir la seva influència en el sentit de la moderació.

En dies successius, els articles del 3 i el 4 de novembre, recull els comentaris de la premsa francesa que és reticent a l'ascens del feixisme a Itàlia, especialment per la política exterior que vol adoptar i que afecta les fronteres amb França, però també per com quedaran les garanties individuals a l'estat feixista. La premsa anglesa, en canvi, aprofita la seva distància geogràfica i es limita a observar amb bons ulls el fre als socialistes que ha comportat l'ascens del feixisme, tot esperant esdeveniments. Més intensa és l'eufòria amb què han rebut els feixistes alemanys els esdeveniments italians: «L'èxit feixista ha impressionat profundament els partits nacionalistes alemanys, els quals es pregunten si no els serà per ventura a ells possible d'obtenir un resultat idèntic. Davant la probabilitat de perturbacions comunistes a entrada d'hivern, és possible que les dretes alemanyes s'aprofitin per a organitzar un moviment feixista que s'escamparia per tota alemanya.» (4 de novembre de 1922)

És significatiu que, des d'alguns periòdics de l'època dels estats democràtics occidentals, les accions comunistes siguin vistes com a perturbacions i, en canvi, les feixistes com a expressió d'un ordre, i això que tant en un cas com en l'altre encara eren processos primerencs que estava per veure com s'havien de consolidar. En qualsevol cas, és una situació momentània que compartia Foix i que afectava inevitablement la seva posició ideològica.

En dies posteriors, el 8 de novembre es fa ressò de l'admiració amb què s'ha acollit el feixisme entre una part de la premsa iugoslava i hongaresa; l'endemà, però, 9 de novembre, amb l'ascens del moviment feixista a Hongria, cita els comentaris que comencen a ser reticents a aquest tipus d'acció, que s'estén no només a Hongria, sinó

també a Alemanya i fins i tot a França. Acaba amb un fragment de l'*Humanité*, que comença a ser important per marcar distàncies de Foix respecte del feixisme perquè l'ús de la força encara que hagi fet un favor a les potències occidentals parant l'ascens del socialisme no deixa de ser perillós, segons la pròpia veu de l'articulista.

Qui gosarà negar els ràpids progressos de la idea de dictadura i d'un cop de mà? Les classes en lluita es disposen a assaltar les barreres legals i arreu del món aquest estat d'esperit anuncia greus perturbacions civils. A França els esdeveniments es poden precipitar en aquest sentit. Els partits polítics es troben en plena disgregació. Tots cerquen un mètode que a darrera hora es reconeixen impotents per a formular.²¹

Malgrat això, la figura de Mussolini continua apareixent amb un to més aviat positiu el 16 de novembre i el 17, on es refereix a la reaparició del diari socialista *Avanti* i al desig italià d'influència sobre Àustria volent-hi donar un aspecte de recuperació de la normalitat de la situació social i de l'acció de govern. Segueix dedicant-li una anotació del 19 de novembre, que comença «Roland de Marès, al "Temps", fa notar com Mussolini és la gran figura de l'actualitat europea. Cal saber si és realment un home d'Estat, si té geni polític. Ha reeixit per un prodigiós cop d'audàcia a imposar-se a la direcció dels afers del seu país, i això basta per a concentrar en ell tota l'atenció.», i continua amb aquesta altra:

A l'"Opinió", Josep Chastenot diu que amb Mussolini "l'acció ha triomfat del verb". És possible, però cal recordar que el cabdill feixista ha discorregut molt abans d'obrar. Això no vol dir que aquest cap no sigui una personalitat extremadament curiosa i l'aventura d'aquest fill alfargaire arribant al poder suprem a trenta-nou anys no és fet i fet una cosa banal. El col·laborador d'"Opinió" no exagera quan pregunta quina carrera de condottiere, quina carrera de Cèsar de la decadència fou més sorprenent que la de Mussolini.

²¹ De fet, l'ascens de les actituds dictatorials era imparable: «Més enllà dels condicionants interns, el context europeu i mundial afavoria el bonapartisme, els governs feixistitzants, la intervenció dels militars en la política. De Mussolini a Hitler, Europa viu una dècada llarga d'implantació de règims dictatorials: Itàlia, Espanya, Portugal, Polònia, Grècia, Iugoslàvia, Hongria, Romania, Bulgària, Alemanya, Àustria..., els quals plantegen qüestions tals com la fortalesa de l'Estat en el període d'entreguerres, el paper del parlamentarisme, la capacitat de la classe política, el protagonisme militar, els entrebancs en les vies cap a una democràcia moderna, civil, sòlida.» (ROIG 1992:2)

Tot i que, com ja és característic de *La premsa estrangera*, sovint no se sap on comença i on acaba el text propi i on és la cita, sí que es pot afirmar clarament l'admiració per Mussolini que sentia el periodista en aquests moments, comptant que aquesta admiració és cap al personatge que ha passat del no-res a dirigir una nació, més que no pas cap a la seva ideologia, amb la qual probablement només coincideix en la idea d'aglutinar tots els ciutadans en un moviment unitari que superi les diverses tendències polítiques. Una admiració que queda del tot confirmada amb l'aparició del primer article de la secció signat amb el nom de J. V. Foix, el 26 de novembre, encara que potser cal llegir-lo amb un lleuger to irònic. De tota manera, l'admiració pel *Duce* en aquesta època no és només seva:

S'ha cregut que la insolvència d'Alemanya era passatgera; no tardarem a veure que és definitiva. Què passarà aleshores? Potser un retorn a la teoria de Vattel aprofitaria als organitzadors de la pau. Aleshores s'adonaran que si el vèncer és possible, el fer justícia és cosa de Déu.

Caldrà veure si els feixistes diran també que és cosa de Mussolini. Perquè, davant l'entusiasme d'una part de la premsa europea, bé s'ho poden arribar a creure. Aquí tenim el "Times", que de poc que no demana un Camisa-Negra per Anglaterra; el "Gaulois", que el posa com exemple als diplomàtics de Lausanne; la "Victoire" que, per la ploma d'Hervé, el considera un Bonaparte resultant de la reacció de l'instint nacional contra el desordre i l'anarquia; el "Figaro", que admet la pretensió de Mussolini d'haver imposat unitat de vistes polítiques a l'Entesa, i, a tota veu els feixistes alemanys que clamen del matí al vespre per un Mussolini autòcton...

Cal notar que aquest primer article signat inaugura un nou estil en la secció, amb més paper per als comentaris i les afirmacions de l'articulista i menys per a la cita; la qual cosa personalitza encara més les idees que s'hi reflecteixen i permet observar-hi sense dubte la posició de Foix en aquell moment.

Aquestes possibilitats expressives el porten, en una d'aquelles rares ocasions, a ser protagonista d'una afirmació rotunda, exponent de la seva difícil relació amb Josep Pla²². Es troba en l'article del 29 de novembre:

També nosaltres, jo particularment, admir en aquest vell [Clemenceau] l'heroi, com admir Lenin, com admir, dissentint de gairebé, tots els companys, dissentint sobretot d'En Josep Pla, Mussolini i els feixistes. Car En Pla, tan admirable en les seves cròniques, tan subtil en llurs apreciacions, en considerar d'aprop el feixisme, s'ha comportat —a parer meu, és clar— com un esteta d'alta decadència, passejant per la Itàlia feixista un tuf “rumàtic” de penya d'Ateneu que fa tapar el nas a la fresca jovenalla d'avui. Com a catalans que vivim el relativisme de les tres generacions de compatriotes que menen i remenen els afers públics del nostre país, un heroi, una voluntat, un simple caràcter gairebé normal, ens deixa bocabadats i encesos a la vegada d'ira i de glòria. Tanmateix una sola de les vuitanta de les primaveres de Clemenceau en val vuitanta aplegades de les de gairebé la majoria de cavallerets buròcrates o burocratitzables que entre nosaltres, dins el catalanisme mateix es belluguen.

Cal tornar a tenir en compte que en Foix admiració no vol pas dir identificació; es pot sentir atret per la figura històrica de Lenin (com trobarem explicitat als *Meridians*), però mai no compartirà la seva ideologia.²³ El to exaltat d'aquest article té continuïtat en

²² La polèmica havia començat ja en els primers números de *Monitor* de 1921, segons explica detalladament PANYELLA (1987); i també GUSTÀ (1995:180 i seg.) i GUERRERO (1996:111 i seg.). En el número 2 de *Monitor*, Foix publicava l'article «El nacionalisme català i l'“Action Française”» en què atacava fermament les posicions de Josep Pla: «Si Josep Pla és l'escriptor que signa José Pla pels diaris de Barcelona, ens permetrà, amigablement, que diguem amb tota franquesa que no creiem en el seu nacionalisme romàntic —si és que el seu nacionalisme i el seu romanticisme, com és de suposar, es completen. A Catalunya li convé una generació de patriotes romàntics; és cosa repetida quotidianament. Nosaltres dubtem que n'hi hagi gaires centenars; del que no dubtem és que entre aquests estols benemèrits —i no li'n fem retret— no s'hi troba En Josep Pla. Un nacionalista romàntic, abans d'escriure en castellà, de signar en castellà en un periòdic barceloní destinat exclusivament a lectors catalans i gairebé es pot dir patriotes, demanaria al Cel que les mans se li escapessin en rodó.» (FOIX 1985b:365)

²³ En el mateix article de resposta a les crítiques de Josep Pla explicita que els referents francesos i italians no poden ser un mirall però sí una experiència útil que cal tenir en compte a Catalunya: «sabem que França i Itàlia han seguit una trajectòria i que en el seu recorregut els han ocorregut esdeveniments mortals. Aquestes dues nacions, aquests dos vells països, posseeixen una experiència i oracles magnífics d'aquesta experiència. I una nació jove, una nació en estat constituent, una Catalunya encarada a totes les possibilitats d'expansió i de responsabilitat directora, ¿quina més bella actitud pot prendre que la d'alliçonar-se a l'escola dels que han viscut una existència, dels que han creat una civilització?» (FOIX 1985b:367) I, tot seguit, per si encara no era prou clar torna a refermar el deute pràctic, que cal emmarcar en la lluita per l'espai catalanista moderat entre els partidaris de la Lliga i els d'Acció Catalana: «El nacionalista català que cerca una doctrina no és, com creu Josep Pla, a l'«A. F.» on s'adreça, ans al mestre cabdal del nostre renaixement, a En Prat de la Riba.» (FOIX 1985b:367). La connexió amb el noucentisme és clara per a Montserrat Baras, a partir de la influència de figures com Bofill i Matas i Josep Carner: «El noucentisme té una clara necessitat política i l'intent de crear no tant un partit polític, com un tarannà personal, una forma d'entendre la creació de la nació; la convivència social té un vessant cultural

el de l'endemà, 30 de novembre de 1922: «Escrivírem diumenge passat unes notes sobre una caricatura que consideràvem molt poc polida, apareguda al diari feixista. Sembla que no hi hauríem d'insistir, però, vulguem-ho o no, l'actualitat a la premsa estrangera ho aconsella. Car, hi ha coses més immediates i imminents que el fet feixista, és cert; hi ha múltiples problemes plantejats d'actualitat més ardent, ho reconeixem. Però a nosaltres ens té mig trastornats el fet cert que un home, mediocre, si així us plau, s'aixequi abrivat i, un bell moment, abriwi Itàlia i la posi costat per costat de les dues nacions que es disputen la direcció de la política europea. (...) Conquista la simpatia dels periodistes estrangers, engresca sobretot els periodistes parisencs i li dediquen article darrera article.»

En canvi, en un comentari crític sobre els afusellaments de cinc ministres grecs, del 3 de desembre, es pot intuir un cert distanciament respecte a les posicions italianes perquè fa notar explícitament que «Tampoc els feixistes aproven els afusellaments grecs». Foix, per tant, també es desmarca de les accions violentes i de la part del feixisme que les aprova.

De mica en mica l'interès per Itàlia a *La premsa estrangera* es va afeblint, substituït per l'interès per la situació a Alemanya i a la Unió Soviètica i per la preocupació per la situació a Catalunya; aquesta és una incorporació especialment important perquè en principi era un tema que havia d'estar allunyat de la secció: precisament la necessitat de centrar-se en els problemes catalans d'actualitat donarà peu a l'aparició de *La premsa nacional*.

i un vessant polític. D'aquí que, malgrat que Acció Catalana canvia tant de nom com de tàctica en aquests catorze anys, la seva forma global d'actuar es mantingui i el membre d'Acció Catalana és netament diferent del de la Lliga, i més tard del de l'Esquerra; és una *élite* cultural que intenta un canvi cívic de la societat. I això es pretén aconseguir a través de la catalanització de Catalunya, amb la qual cosa no sols es pretén una consolidació de la consciència nacional, sinó també un desenvolupament de la seva pròpia manera de ser com a poble i contribuir amb la seva cultura, així desenvolupada, a la comunitat internacional.» (BARAS 1984:347-8)

Tot i així, el 7 de desembre encara dedica tot l'article a la situació italiana a partir del discurs de Mussolini al parlament, on invocava la protecció divina. Seguidament, comenta un fet extraordinari citat al *Corriere della Sera*, en què una secció feixista local va reunir els lladres del municipi i els va cominar a cessar les seves activitats. «Diu que això va ésser aplaudit pels lladres. Diu que l'un darrera l'altre varen prometre de treballar... No ho creiem. Molt típic, encara; molt italià; molt feixista.» En què es pot observar una posició clarament allunyada del feixisme per tot allò que té de purament formal i aparent sense entrar de ple en els problemes profunds. Un distanciament que es complementa amb aquest comentari del 13 de desembre: «Al "Figaro", el senyor Fernand Rigny publica un enterviu tingut amb un dannunzià. Segons aquest darrer D'Annunzio està entristit per la confusió que s'ha fet entre la seva vasta doctrina i els principis feixistes. El feixisme, segons ell, és només un partit nacional; el "dannunzisme" o "humanisme" és una doctrina humanitària i universal. El patriotisme és, per a D'Annunzio, un sentiment eteri, místic, despullat de tot sentiment material. La pàtria és de tothom, està per damunt de tots els partits i de tots els interessos. El patriotisme no té cap caràcter material, és una mena de culte, de pur amor capaç de totes les abnegacions i de tots els sacrificis. La pàtria res no té que fer de la política, només concep la unió de tots els ciutadans en l'adoració de llur país.» Aquesta anotació, però, s'ha de llegir complementada amb la del 24 de desembre, que presenta la instrumentalització que pot fer el feixisme de la poesia de D'Annunzio.

Cal tenir en compte, en analitzar com a crítiques aquestes informacions, les posicions sempre defensades per Foix en favor de la llibertat de l'artista²⁴, que utilitzarà tot sovint

²⁴ Encara que sigui molt posterior, aquest text del 1965 serveix per il·lustrar aquesta posició permanent en tota la trajectòria literària de J. V. Foix, pertany a una conferència feta al Centre Artístic de Sant Lluç i hi afirma: «Tots hem llegit els manifestes en els quals hom proclama els artistes i els poetes com l'esperança del món nou: —Vosaltres, els diuen, sou els ungits. I tots coneixem la crida dels qui reclamen llur ajut perquè davant les lluites socials es posin, decidits, al costat dels Favets o dels Tremendos. Aquest empeny

per criticar, per exemple, la línia cultural oficial dels bolxevics a Rússia i les vinculacions comunistes dels surrealistes francesos.

Finalment, i no podia ser d'una altra manera per l'especial interès demostrat pel tema i per les preocupacions ideològiques de Foix en aquell moment, l'últim article de *La premsa estrangera*, molt distanciat cronològicament dels anteriors, el 14 de març de 1923, es titula significativament «Itàlia», centrat exclusivament en les relacions italo-franceses. El punt de vista és contrari a una visió particularista de les relacions internacionals que sembla que s'està imposant a Itàlia i que en justifica un distanciament ideològic ben clar per part del periodista.

En altres termes: Romandre a dins l'Entesa per fer-la servir exclusivament a favor i en funció dels interessos italians!

Als doctrinaris pot interessar-los la reconstrucció del món. Als italians només ha d'interessar-los la reconstrucció d'Itàlia.”

Com més amics més clars!

No es pot ser més explícit: tant en els articles de finals del 22, com en aquests de març del 1923, Foix es mostra prou allunyat de les posicions polítiques feixistes italianes un cop ha pogut començar a veure les accions efectives dels feixistes havent arribat al govern. L'interès pel tema és més aviat producte de l'actualitat periodística, però això tampoc no vol dir que no hi hagi en aquests moments algun aspecte del feixisme que s'adigui amb la seva teoria política.²⁵

el poeta pel camí de la retòrica inútil; aquell l'encisa amb un mostrari de pellingots popularistes o folklòrics. Un tal exigeix que el pintor sigui realista social; tal altre, superrealista. El de més ençà el convida a recloure's en els voris espessos de la torre; el de més enllà l'insulta pel seu isolament. Ningú, però, no deixa el poeta i l'artista en el gaudi de la pròpia llibertat. Aquesta subordinació del poeta o del pintor a una preestablerta categoria, aquesta art aplicada, aquesta literatura compromesa, l'assagen des de tots els camps dogmàtics. Pocs els demanen l'expressió de llur presència en el món.» (FOIX 1990:164-5)

²⁵ De fet, un article de l'últim número de *Monitor*, de gener del 1923, prou proper en el temps a aquestes últimes declaracions recorda les filiacions filofeixistes d'algun aspecte de la teoria política de Foix: «De moment creiem un deure fer públic que acceptem en la seva totalitat les directives polítiques derivades de l'article que Charles Maurras publicà a l'«Action Française» i que, rebutjades pel senyor Nicolau d'Olwer, motivaren el seu article de «La Publicitat». «Monitor» admet la desigualtat de nacions i la desigualtat de llengües, la preeminència d'una nació i d'una llengua sobre una nació i una llengua en competència, la gradació, la jerarquia entre nacions, la submissió de les nacions incompetents a la més capaç. La desigualtat entre nacions té per a nosaltres la mateixa adhesió que la desigualtat entre individus.» (FOIX 1985b:381). En el fons, però, afirmacions d'aquest tipus no fan més que remarcar la

II.1.1.3 Els problemes econòmics en la postguerra alemanya

Sense haver-hi un tema d'especial actualitat que interessi directament la situació d'Alemanya, és en canvi una preocupació important en alguns articles de *La premsa estrangera* que són molt significatius de l'ambient que es vivia a l'època. Aquesta preocupació general es fonamenta en tres direccions: en primer lloc, com a element central, la crisi econòmica que pateix Alemanya durant la postguerra i que es veu agreujada per les reparacions econòmiques que ha de pagar als països aliats en desgreuge per haver provocat la guerra segons el tractat de Versalles; en segon lloc, el tractament que es fa des d'Alemanya de l'ascens del feixisme italià que ja he incorporat en l'apartat anterior; i, finalment, les tensions sociopolítiques que provoca tot plegat i que fan témer Foix pel trencament de la pau en una anticipació dels esdeveniments que no sembla sibil·lina sinó tràgica per la impossibilitat de la societat occidental d'aturar un encadenament de fets que conduirà inevitablement a la gran catàstrofe bèl·lica malgrat les moltes veus anunciadores. La de Foix, doncs, es presenta com una més de les veus lúcides que anticipa que no es pot fer llenya de l'arbre caigut perquè les conseqüències poden ser nefastes. D'altra banda, també se suma a les posicions polítiques burgeses que veuen un perill en la inestabilitat econòmica per allò que afecta sobretot les classes baixes, perquè pot provocar-los un acostament cap a les tesis soviètiques.

Així doncs, *La premsa estrangera* ja fa referència a la crisi alemanya en l'article del 14 d'octubre de 1922 amb l'anotació «La Comissió de Reparacions i les finances alemanyes».

Pocs dies després, el 23 d'octubre, hi insisteix en «L'esfondrament del marc». A partir del comentari de *Le Temps* a una carta d'August Thyssen, «el degà dels grans

diferència de poder entre individus i societats en el context internacional i la voluntat que la societat catalana hi tingui un pes important.

industrials alemanys», que demana l'ampliació de la jornada laboral per sortir de la crisi. Els comentaris del diari francès mantenen la idea que no són els treballadors alemanys els únics que han de rebre les conseqüències negatives de la crisi. «El patró alemany pot parlar així? És que tots els industrials alemanys han rebut les conseqüències de la baixa del marc? És que, per ventura, la majoria d'ells no han escapat d'aquesta causa de ruïna i fins i tot han gaudit del privilegi de treure'n beneficis copiosos? Després d'haver evitat i àdhuc explotat la calamitat pública, tenen tota l'autoritat desitjable per a exhortar llur Govern a provocar un combat contra els obrers?» Unes crítiques que *La premsa estrangera* completa, al final d'aquest mateix article, prenent el comentari del *Petit Parisien*: «El poble alemany passarà un hivern més rigorós que cap dels més durs períodes de la guerra. Alemanya evoluciona amb una rapidesa progressiva. Caos polític, anarquia en els costums, capgirament de les condicions socials, esfondrament de les finances públiques, etc. (...) Les repercussions d'aquest esdeveniment sobre la situació interior de l'Alemanya fan caducar els plans de reformes més ben concebuts. De tots els perills alemanys, el menys previst és l'esfondrament financer i, sense dubte, l'esfondrament polític correlatiu que a hores d'ara és imminent. Davant d'això es presenta un dilema: Anarquia o Monarquia. El Govern republicà alemany es trobarà aquest hivern amb una crisi interior molt greu.»

El tema es repeteix en l'article del 28 d'octubre, amb un comentari sobre les conseqüències econòmiques de les dures condicions del Tractat de Versalles sobre Alemanya, però amb la voluntat i el convenciment que les seves finances es recuperaran.

Tenint en compte aquesta situació crítica, no és estrany que en articles successius, després dels esdeveniments polítics d'Itàlia, *La premsa estrangera* es preocupi per com són rebuts per la societat alemanya. El 5 de novembre apareix el comentari «La premsa

alemanya davant el feixisme», en què tots els diaris citats n'esperen coses positives i no descarten la possibilitat d'expansió del moviment feixista; la qual cosa no necessàriament ha de suposar que la posició de Foix sigui favorable a aquesta expansió.

El 8 i el 18 de novembre torna a la crisi alemanya, parlant de la inestabilitat social que això comporta. El segon dels articles comença: «A l'”Humanité”, Paul Lluís, en referir-se a la crisi anterior alemanya, diu que aquesta crisi no és pas solament parlamentària i ministerial. Si fos aquest el seu caràcter, el seu interès seria mediocre. No; aquesta crisi és profunda: és el problema de la revolució obrera, que es presenta una vegada més.» A *La premsa estrangera* és molt important, i Foix ho té en compte en tot moment, la posició ideològica dels diaris citats, per això completa la informació de *L'Humanité* amb una cita d'ideologia totalment oposada, d'*Action Française*, igualment preocupada per la possibilitat d'inestabilitat política a Alemanya: «No podem pas dir que el que passa a Berlín no ens interessa. Tenim un crèdit massa gros sobre els alemanys perquè poguem restar indiferents a la manera com es governen. Com a veïns d'un poble capaç a cada moment de cercar una revenja, els efectes de l'anarquia i els efectes de l'autoritat a Alemanya entren a la zona de la nostra vigilància.»

Cal notar especialment que el presagi de la revenja ja era ben viu només quatre anys després del tractat de pau i en plena crisi econòmica alemanya. Aquest problema devia ser *vox populi* en aquell moment, però és important que el tractin diaris europeus de tendències diverses; esdevé també el tema central de l'article del 3 de desembre de 1922, amb una premonició gairebé absoluta dels fets futurs, i això que encara faltaven més de deu anys per a l'ascens dels nazis al poder.

I ací ve la cosa alarmant: l'entesa germano-russa per a una pròxima guerra de revenja. El “Daily Mail”, en revela fins i tot els documents recollits a Berlín i a Munic. Es tracta no menys que d'un acord conclòs entre Alemanya i els Soviets, de caràcter militar, segons el qual un formidable exèrcit rus protegiria la frontera Oest del Reich. Per a això Alemanya curarà de no violar el tractat de Versalles tot

preparant la guerra i una frontera única russo-alemanya. A la vegada construirà una nova flota, poderosa, equipada pels russos, que es prepararia per a la guerra a la mar Bàltica; faria una lleva sobre el territori rus dels milions d'hòmens que li són necessaris i organitzaria els 100.000 autoritzats pel tractat de Versalles.

Per a constituir una sola frontera, però, cal que Polònia desaparegui. Alemanya, segons el "Daily Mail", així ho té acordat. Però, això anirà a càrrec de Rússia... Creuen a Berlín que calen deu anys de preparació per a terminar aquests preparatius de guerra de revenja. L'"Action Française", tot hora a l'aguait, pregunta: Cap on va Alemanya?

Aquesta preocupació de fons, que repeteix el 13 de desembre amb el títol «Hi ha un acord militar germano-rus?», assenyala l'interès que Foix manté per les qüestions alemanyes en els articles on ja apareix la seva signatura, centrat en general en el tema de la greu situació econòmica agreujada per les compensacions que ha de pagar per la guerra i que empitjora la seva reacció.

Amb el canvi d'any, passa a ocupar-se del tema a partir de l'ocupació francesa del Rhur, recollint comentaris contraris de la premsa anglesa, el 9 de gener de 1923, sobre la inadequació d'una acció unilateral per part de França que deixa fora de lloc els altres estats aliats: «Tots els diaris anglesos insisteixen i repeteixen que França està en l'error i que és una follia pretendre tallar les artèries de la prosperitat a Alemanya i al mateix temps fer-se pagar les enormes sumes degudes a títol de reparacions.», plantejament que completa reportant les discrepàncies sobre el tema de la premsa francesa en funció de la seva ideologia.²⁶

Finalment, torna a tractar el tema l'11 de gener a «La marxa de França cap al Rhur» i el 21 a «Contra l'ocupació de la Rhur». En el primer és interessant el comentari sobre

²⁶ Entenc, doncs, que Vinyet Panyella en fa una anàlisi errònia quan diu que Foix és favorable a l'ocupació francesa: «Foix remarcava l'expansió política i econòmica de França com a conseqüència natural de la unitat geogràfica i del final victoriós de la guerra. Els pactes amb els aliats impedièren dels objectius francesos, l'ocupació de la conca del Ruhr, plantejament conflictiu en una doble direcció: en l'aliança franco-anglesa, i en la situació interna de França, amb els partits i moviments d'esquerra en contra de l'ocupació. (...) En el fons, el que feia Foix era posar de manifest la conveniència de superar les divisions interiors en favor del creixement i de l'expansió de la pàtria, malgrat que fos amb l'exemple d'una pàtria tan centralista com la francesa. Una vegada més era l'exemple d'Action Française el que, amb la tria i el comentari del problema, volia remarcar.» (PANYELLA 1989:106)

les posicions de la premsa alemanya: «D'aquesta Premsa, l'extremo-esquerrista condemna la invasió militar francesa sense excitar les passions nacionalistes, mentre que la Premsa nacionalista imita l'exemple de la Premsa francesa tot fent una apel·lació als sentiments d'odi i de violència.» i tot seguit «Vejam ara la Premsa francesa. Agafem els extrems: L' "Action française" i l' "Humanité"»; en el primer cas hi ha una defensa aferrissada de les accions violentes, mentre que la premsa socialista fa una clara crítica al govern en el marc de l'intent d'unitat dels proletaris dels diversos estats, un intent que interessa especialment Foix, que hi veu la mà dels bolxevics russos perquè en l'article del 21 de gener copia el text íntegre del comunicat rus contra l'ocupació francesa: «Heus ací el text íntegre de la protesta elevada per la Rússia soviètica als pobles de tot el món contra l' "agressió imperialista". La publiquen la Premsa comunista estrangera i creiem que interessarà els nostres lectors per tal com és un bell exemplar de literatura bolxevic i, a la vegada, d'una literatura política molt pre-guerra...» Aquesta introducció no fa més que alertar sobre el perill bèl·lic i, per tant, interessadament Foix marca distàncies sobre les posicions comunistes, però també sobre els partidaris de les accions violentes.²⁷

²⁷ Tot i que FERRATER (1987:37) explica el distanciament de Foix respecte al feixisme a partir de l'afer Matteotti, que PANYELLA (1989:108-9) parla d'un cert acostament inicial però matisat ben aviat, i que GUERRERO (1996:118) fins i tot l'hi relaciona fins al 1934, cal insistir que Foix hi veu aspectes positius però que no s'està de remarcar-ne els negatius des del primer moment i que, en tot cas, no és ni de bon tros la base de la seva visió política, d'altra banda força acostada a les posicions pratianes, com recorda el mateix Foix en una carta prou explícita adreçada al seu amic Josep Obiols el 1920: «A parer meu i coneguent com conec els separatistes sentimentals del grup Papasseit-Garcés-(Gassol) el separatisme d'ells és un aspecte de l'anarquisme barceloní i no representa cap ideal de cultura, d'expansió, ni d'imperi que és allò que té interès de defensar el nostre nacionalisme. ¿S'assembla al de la Lliga? no hi fa res! ¿Semblem cambonistes? no en curem. En Farran Mayoral diu que som *d'orsians* del 906 i 907. Tot això són opinions. Millor que hi hagi coincidències; millor encara que no siguem ni originals, ni inèdits. Serem en canvi clars i apolítics.» (PONSATI 1994:174)

En canvi, la presentació que Vinyet PANYELLA (2000:86) fa de *Monitor* a la biografia de Josep Carbonell és més en aquesta línia.

II.1.1.4 El paper dels aliats: França i Anglaterra. Els EUA.

Més que no pas motiu temàtic més o menys anecdòtic, Anglaterra i França són els referents de la reflexió sobre els aspectes d'actualitat que tracta *La premsa estrangera*. Tot i que també hi apareixen la premsa italiana o l'alemanya i fins i tot de procedència més llunyana com pot ser la russa, per una qüestió de proximitat analítica i lingüística la majoria de premsa utilitzada per Foix per elaborar aquesta secció és francesa o anglesa, molt més coneguda per ell (suposadament perquè és més fàcil de consultar des de Barcelona) i, per tant, pot discriminar-ne el tractament que fan de la informació en funció de la ideologia del periòdic. Ambdós referents, doncs, apareixen a *La premsa estrangera* en una posició privilegiada que en el món de principis dels vint ja no els comença a tocar, perquè el sistema de les potències colonials s'està ensorrant. Els fets més importants del moment, els problemes a Turquia, la revolució russa o l'ascens del feixisme, són tractats sobretot des d'aquest punt de vista tan occidentalitzat. Foix els atorga el paper de potències triomfadores de la guerra mentre deixa pràcticament de banda la situació americana i el paper decisiu que comencen a tenir els EUA, que només apareixen tangencialment i són vistos com uns nouvinguts que probablement tindran un paper important en el futur però que encara no compten per dirigir el destí d'Europa. Aquest és potser l'enfocament més erroni de la secció de Foix, però que es justifica per les limitades possibilitats de documentació que tenia: és evident que a l'època no podia disposar de premsa nordamericana o soviètica amb la immediatesa amb què obtenia la premsa europea occidental. Tot plegat configura una visió parcial dels esdeveniments, suavitzada per la profusió de referents que permet no donar una informació monolítica sinó amb la diversitat de matisos incorporats per les diferents posicions ideològiques dels diversos grups polítics de les democràcies occidentals.

En l'anàlisi de la Conferència de Mudània sobre el problema turc, del 6 d'octubre de 1922, per exemple, queda molt ben reflectida aquesta visió europeïtzada dels conflictes:

Com la "Humanité", de París, el "Daily Chronicle" reclama la veu de Rússia en la qüestió dels Estrets. Les dificultats seran vençudes si els tres principals aliats marxen conjuntament. Tots els interessos de la Gran Bretanya, de França i d'Itàlia demanen un reglament final del problema del Pròxim Orient. Una pau reaccionarà favorablement sobre la situació política i econòmica de cada país d'Europa.

Aquesta visió tan mediatitzada de la situació política arriba fins al punt que de vegades tracta afers interns que afecten exclusivament França o el Regne Unit. Per la banda britànica, per exemple, comenta la crisi ministerial que culmina amb la dimissió de Lloyd George. El 13 d'octubre comença amb uns comentaris sobre la situació inestable del primer ministre que fan una referència interessant al poder de la premsa: «Els diaris conservadors unionistes que l'han sostingut fins ara, tot i tractant-lo amb certs miraments, no amaguen pas la seva satisfacció de veure'l abandonar el poder.» El 18 d'octubre s'ocupa de les reaccions de la premsa europea sobre un discurs del primer ministre, essent especialment crític amb les seves paraules per la necessitat de retrobar la pau: «No és pas per mitjà de discursos incendiaris que la pau pot ésser consolidada. Són paraules de justícia i de consolidació les que calien en aquest moment.» Finalment, el 21 d'octubre ja comenta la dimissió de Lloyd George i com es presenten les noves eleccions.

El 28 d'octubre passa a tractar del nou gabinet de Bonar Law, però ho fa insinuant el motiu de l'interès de la secció per aquests temes: no es pot deslligar la política internacional de la situació interna dels estats, «L'exemple de Lloyd George ha provat que la política estrangera, a Anglaterra potser més que enlloc, roman estretament subordinada a consideracions d'ordre interior.» L'endemà, 29 d'octubre, transcriu uns paràgrafs d'un manifest del nou primer ministre que es centren sobretot en la recerca de la normalitat de l'acció política un cop aconseguida la pau. «Serà un fi nostre essencial

de sostenir la Societat de les Nacions de tot cor i de guisa pràctica.» Aquesta qüestió acaba culminant en una anàlisi de la campanya electoral, del 9 de novembre: «Els unionistes creuen segur llur èxit. Els lliberals veuen amb gust llurs probabilitats d'augmentar; el Labour-party, al contrari, constata que els seus minven i els lloyd-georgians estan bastant abatuts. Tot això és característic de la situació. La tendència dels electors anglesos és actualment hostil a tota mena de règim personal i netament a favor d'un retorn al Govern de partit. És per aquesta raó que el senyor Lloyd George no troba candidats i que el senyor Chamberlain, Lord Birkenhead i Lord Balfour, no han pogut convèncer el partit unionista de mantenir la coalició.» Lligat a aquesta anàlisi, l'endemà, 10 de novembre, constata com si fos un fet positiu la pèrdua d'afiliats dels sindicats anglesos:

Aquestes disminucions s'atribueixen a dues causes principals: la una a les vagues massa freqüents a què la política econòmica seguida per les Trade-Unions implicava i que ha acabat per deixar sense feina a molts de treballadors, l'altra prové en bona part del fet de l'existència d'una gran massa de treballadors desocupats i, secundàriament, de la circumstància que aquests, com reben subvencions governatives, no senten la necessitat de mantenir-se al corrent amb llurs pagaments setmanals a les Trade-Unions.²⁸

Un altre punt important en relació a França i a la Gran Bretanya són les seves reaccions envers l'ascens del feixisme italià. Mentre la premsa francesa es veu preocupada per la situació a les fronteres i quina serà la posició que adoptarà Mussolini pel que fa a les relacions internacionals, la premsa britànica mira els esdeveniments des d'una actitud més distanciada com si allò que passa en un altre estat no els influís

²⁸ És evident que les simpaties de Foix no són per a la lluita obrera. Serveixen com a exemple de la seva posició les desqualificacions de sindicalistes que es permet fer en una altra carta privada a Josep Obiols: «Abans d'ahir van matar En Canela que era com una mena de sargent del batalló vermell de Gràcia i després un altre anarquista que li deien el Bort i que era de molt mala bava. Els que han dut cap a Mahó tots havien d'ésser assassinats com En Layret i la vintena de sindicalistes que ara l'un, ara l'altre, han anat caient de panxa enlaire i fent-se enterrar pel civil. Mai no hi havia haguts tants d'enterraments civils com ara. Quan n'hi ha, d'aquests enterraments, pleguen moltes fàbriques i els obrers hi van al darrera, d'acompanyament, sense treure's mai la gorra perquè un bon sindicalista no es descobreix davant de res ni de ningú. La seva dignitat d'home no li permet humiliar-se davant del pròxim encara que sigui mort.» (PONSATI 1994:159-160)

directament. En el cas francès, *La premsa estrangera* recull, el 3 de novembre, unes significatives manifestacions d'un habitual de la secció, Jacques Bainville, d'*Action Française*, que malgrat l'afinitat ideològica no veu amb bons ulls els discursos mussolinians sobre llocs fronterers: «No dubti però el senyor Mussolini que molts de francesos han interpretat les seves al·lusions misterioses i han cregut que el feixisme esguardava Còrsega, Niça o Savoia. Cal recordar que el comte Sforza dimití del ministeri d'Afers estrangers després d'un discurs hostil del cabdill feixista, i que ja aleshores fèiem fixar l'atenció en el programa d'italianitat del senyor Mussolini exposat en un discurs fogós, impressionant.» Els actes de força, doncs, mentre són a casa d'altri potser els poden veure amb bons ulls, però quan comencen a mirar massa de prop ja no cauen tan simpàtics! Cal veure en aquestes referències un distanciament de les posicions feixistes en Foix? Potser per això, l'endemà, 4 de novembre, la secció recull la reacció positiva de la premsa anglesa perquè l'ascens del feixisme a Itàlia frena l'escalada del socialisme a Europa, tot esperant que el feixisme sigui respectuós amb l'estat de dret.

En aquest context, *La premsa estrangera* recupera un dels referents ideològics de Foix, Charles Maurràs, «que acaba de reprendre la seva rúbrica diària en aquell quotidià —deixada uns quants dies per la mort de la seva mare—» segons l'article del 29 d'octubre. El 10 de novembre en recull un comentari i s'hi adhereix en una taxativa afirmació final, poc habitual en els articles de *La premsa estrangera*:

“És sabut, de molts segles ençà, que la servitud estalvia la mort. Però al preu de la mort de la llibertat, per la prostració general de tots els febles sota el fort. Digueu-ne d'això, si així us plau, justícia. O àdhuc llibertat! O pacifisme... No! Són les doctrines de resistència, de risc i d'energia que, en la mesura humana, salvaguarden la pau, l'ordre, la llibertat i el dret, precisament perquè no creuen que el dret, la llibertat, l'ordre, la pau, siguin capaces de defensar-se sols.”

Doctrina que bé valdrà retenir, no és veritat?

L'altre moment transcendent que fa referència a les potències occidentals és l'ocupació francesa del Rhur; el 9 de gener explica el desacord entre França i la Gran

Bretanya, i l'article següent, l'11 de gener, ja s'ocupa directament de «La marxa de França cap al Rhur», a partir de la posició crítica de la premsa alemanya però també de postures ben diferenciades de la premsa francesa: des de la defensa fins i tot de l'estat de setge i de la dictadura per part d'*Action Française* fins a la crítica socialista de *L'Humanité*.

L'últim article de *La premsa estrangera*, ben allunyat en el temps, és del 14 de març de 1923; es torna a referir a les relacions entre França i Itàlia, tan problemàtiques des de les posicions ideològiques maurrassianes.

La premsa francesa respon a aquesta fredor italiana amb una certa falaguera enternidora. L'"*Action Française*" preveu que "allò que avui no és possible ho serà potser demà" i l'"*Ere Nouvelle*" respon que tant a Itàlia com a França importa que una mútua entesa no sigui segellada sobre un fracàs (el de l'ocupació de la Rhur) i que cal precisar tant per part dels francesos, "què cosa es vol i què cosa s'ofereix". Puix que si els Governos troben encara prematures aquestes qüestions, en canvi, la premsa de tots dos països les comença d'empèndre amb interès vivíssim.

Pel que fa a l'anàlisi de la situació des dels Estats Units d'Amèrica, *La premsa estrangera* és ben poc explícita i fins i tot voluntàriament marginadora, com si es negués a veure el paper primordial que està començant a tenir la federació americana en l'organització mundial. Ben pocs són els articles que hi fan referència i encara perquè estan vinculats a elements que tenen a veure directament amb la política europea, com la visita de Clemenceau als EUA que tracta la secció en l'article del 29 de novembre, i que permet una primera introducció seriosa del tema en l'article de l'endemà, 30 de novembre de 1922. La visió sobre la capacitat de control de l'economia mundial que comencen a tenir els americans, desbancant les potències colonials tradicionals, no deixa de ser crítica: «La veritat és que amb o sense Poincaré i Mussolini, la crisi de Lausana és alarmant. El problema de la participació russa i, sobretot, la declaració de Child, l'"observador" americà que l'"*Oeuvre*" en diu una nova doctrina de Monroe, això

és: “L’Europa pels europeus, el petroli pels americans”, ha fet bufar un mal vent.»

L’article del 8 de desembre reprèn el tema del petroli, les conseqüències del tractat de Versalles, i el paper important que tenen els EUA. Un nou paper més decisiu per als americans que es comença a entreveure en els comentaris del 15 de desembre:

Referint aquesta qüestió a la dels deutes interaliats, el “Temps” escriu que la política actual d’Anglaterra fa que les decisions del Govern britànic en un afer que posa en joc l’esdevenidor d’Europa, depèn a darrera hora del Congrés americà i dels grans industrials alemanys. Si Amèrica s’hi presta, si els industrials tudescs hi convenen, Anglaterra podrà fer, per al reglament dels deutes interaliats, proposicions tranquil·litzadores per França i Itàlia. En canvi, si Amèrica és exigent i, sobretot, si la gran indústria alemanya cura d’ajornar l’estabilització del marc, Anglaterra no podrà renunciar al crèdit que té sobre els seus aliats. I, hi haurà anglesos, acaba dient el “Temps”, que suggeriran que el crèdit anglès pot servir per impedir als francesos d’entrar al Rhur.

Totes aquestes insinuacions desemboquen en l’article del 17 de desembre del 1922 que és especialment dedicat a la política americana. Hi tracta sobretot la possibilitat d’establir uns acords econòmics panamericans; però també l’aprofitament dels EUA del tractat de Versalles amb la inclusió d’una caricatura il·lustrativa: «Els Estats Units, segons aquesta caricatura danesa, cavalquen en els moments actuals damunt Anglaterra, la qual cavalca damunt França i aquesta al seu torn damunt el poble treballador alemany. La nova tendència nordamericana d’intervenció política en els afers mundials ha estat observada pels corresponsals europeus a Washington.» L’article acaba amb una demanda premonitòria: «La fórmula Anglaterra-França-Amèrica es mantindrà, doncs, àdhuc en el cas d’una ocupació del Rhur?».

II.1.1.5. Rússia i el comunisme

Pel que fa als fets relacionats amb la situació a Rússia, la posició de Foix fluctua entre la seva admiració pel lideratge de Lenin, que ha estat capaç d’endegar una mobilització social tan important, i el fet que la revolució russa signifiqui el

capgirament de les bases que mantenen la societat burgesa capitalista; és a dir, mentre observava amb una certa proximitat i fins i tot simpatia el procés de les mobilitzacions feixistes a Itàlia, el distanciament respecte als soviets és prou palès en totes les informacions que tracten el tema. L'interès, però, hi és important, encara que sembla dirigit exclusivament a fer evident la incapacitat de mantenir una revolta social organitzada des del proletariat. Per a Foix, allò que teòricament el feixisme representa de manteniment o retrobament d'un ordre, esdevé desordre en les connotacions del comunisme. És clar que es tracta de desordre segons la seva manera d'entendre la societat.²⁹

Cal notar, a més, que en el moment que apareix *La premsa estrangera* el paper del lideratge de Lenin és molt afeblit perquè ja es troba en aquella situació malaltissa que el portarà a la mort poc després i, per tant, d'una banda l'admiració pel líder ja no es pot fer evident en Foix i, de l'altra, la desorganització entre les files revolucionàries és ben lògica. Malgrat això, Foix sempre destacarà Lenin com la figura cabdal del segle XX, al costat de Gandhi, pel paper de lideratge que han tingut i la capacitat d'unir tot un poble en la recerca d'un ideal.

La secció comença a ocupar-se dels afers russos en l'article del 15 d'octubre de 1922, en l'anotació titulada «De la vida d'En Lenin» que pren com a punt de partida un article de «Zinoview, que és l'home que passa per conèixer Lenin millor que no pas ningú del món»; hi repassa fets transcendents de la vida del polític soviètic fent especial menció als seus problemes de salut. L'article acaba així: «Durant aquests cinc anys d'existència del règim soviètic, Vladimir Illitx, això és, Lenin, no ha pogut

²⁹ En cap moment hi ha un acostament a posicions socialistes, i menys encara relacionades amb activitats artístiques, com insinua GUERRERO (1996:121). Al contrari, anys després, el posicionament del grup de Breton en favor del Partit Comunista és motiu de crítica i de distanciament en els articles de Foix, com tractaré en el seu moment.

reposar. Emmalaltit greument aquest estiu, convalescent després i llargament, ha tornat a la normalitat del treball quotidià. Tot el seu partit sembla que hagi reprès el coratge que les intrigues dels adversaris, persistents i audaces, havien tanmateix fet minvar.»

En general, el tractament que fa del govern socialista rus és el de l'observació de les informacions que van apareixent en la premsa europea, adoptant una actitud distanciada i analítica, sense intervenir-hi amb gaires comentaris subjectius. Tot i això, la quantitat d'articles que presenten la situació a Rússia és significativa de l'interès especial que desperta l'aventura bolxevic en Foix. Així, hi dedica tot l'article del 19 d'octubre amb el títol «La situació de Rússia segons Eduard Herriot» a partir d'uns comentaris del *Petit Parisien* que es centren en el retorn a la normalitat de Moscou:

A Moscou la vida s'apodera de tot, provoca la iniciativa i l'enginy. Els magatzems del comerç privat s'obren un darrera l'altre, competint amb els de les Cooperatives o de l'Estat. Els botiguers s'afanyen; no hi ha més límit a l'activitat del negoci que el nombre de locals, la quantitat de les mercaderies i la xifra restringida dels capitals. Els productes són, en general, d'origen americà.

Tanmateix el comunisme és menys sever, per tal com, actualment, cal pagar per a entrar al Museu i al teatre i les categories socials reneixen. Ja no hi ha tarifa única. El diner circula de mà en mà. El règim de rigor del bloqueig i de la guerra civil ha estat substituït per un règim més àgil, més humà, i més viu. Rússia, doncs, comença a respirar.

Però Foix sent la necessitat de matisar aquesta visió positiva d'un corresponsal estranger a Rússia amb un comentari, separat tipogràficament per tres asteriscos, del *Journal des Débats*: «Homes que desconeixen el rus, gent incapaç de dirigir una enquesta, acceptem els bolxevics com a consellers i guies, i, tot just arribats a Moscou, ens omplen de llurs admiracions, Trotzki és un anyell; Lenin un Pare de l'Església; Dzerjinski un Sant Joan. El senyor Herriot, que acaba de passar alguns dies a Moscou i que ha descobert la Nova Rússia, ve tot ple de confidències dels Comissaris del poble. Durant alguns dies les tesis bolxevics ompliran les columnes dels nostres diaris. Ja hi ha qui diu que si els comissaris del poble ens han traït a Brest-Litovsk, és perquè havem

refusat de posar a llur disposició els mitjans de continuar la guerra. És la mateixa tesi de Sadoul. Cal recordar que l'exèrcit rus posseïa un magnífic material de guerra anglès i francès; que Lenin i els seus companys foren duts a Suïssa a Rússia passant per Alemanya per a promoure-hi la revolució i, sobretot, cal recordar els milions de víctimes sacrificades.»

Tot i així, el 21 d'octubre *La premsa estrangera* torna als articles d'Eduard Herriot perquè no donen una visió tan plaent de Rússia com semblava inicialment. Després de criticar tota una sèrie d'aspectes que fan referència a la societat, la política i la justícia, acaba conclouent: «Seria il·legítim per la nostra part d'oposar-nos a què el poble rus es doni el règim polític que ell mateix escollirà; cal reconèixer, però, que la concepció soviètica de la democràcia i del socialisme res no té que veure amb la concepció occidental.»

Aquesta informació es completa l'endemà, 22 d'octubre, amb una altra que si no fos per l'estranya entrada que té seria irrellevant; es titula «Un altre aspecte de Rússia»: «En oposició a les conclusions que es deriven dels articles que ve publicant el senador francès senyor Herriot, heu's-en ací unes altres que publica "L'Eclair"». I segueixen uns comentaris absolutament negatius sobre la política econòmica socialista. Tenint en compte que dels articles anteriors es desprenia una crítica al govern soviètic, no s'acaba de veure aquesta oposició respecte a les conclusions d'Herriot, de manera que la posició contrària de l'articulista de *La premsa estrangera* a la situació de Rússia no demana comentaris més directes.

A partir d'aquests articles, l'aparició de la ideologia socialista o de la política russa és més escassa i centrada sobretot en qüestions puntuals. Així doncs, el 5 de novembre s'ocupa, en un tema molt paradigmàtic del pensament foixià, de les intervencions dels líders soviètics en el cinquè Congrés de les joventuts russes. D'altra banda, també es

mostra molt preocupat per la incidència que tenen les idees socialistes entre els revolucionaris turcs. El 7 de novembre afirma: «Una revolució social no és possible a Turquia; en canvi és possible una revolució política tal com entenem aquestes revolucions a Occident.» Però el dia 17 del mateix mes alerta sobre els perills d'«Un Congrés comunista turc», a partir d'una informació de *Pravda*: «El comunisme turc té una base proletària com a tot arreu. Hi ha cinquanta mil obrers industrials a Turquia. Les vagues, sobretot contra els capitalistes anglesos, francesos i belgues, són freqüents. Com en altres indrets, el comunisme té els seus contrincants més seriosos entre els socialistes independents, els oportunistes i els intervencionistes governamentals.»

Aquesta posició apareix amb un nou estil, molt més irònic i personal, que justificarà la presència de la signatura de l'autor en els articles de la secció; el 5 de desembre de 1922 escriu aquesta metafòrica introducció:

Però allà on l'aire de la nit ha estat borrascós és a Lausana. Txitxerin, segons l'"Intransigent", hi ha arribat escampant un mal aire. Les portes i finestres dels estatges de les delegacions, esbatanades fins ahir, s'han tancat ràpidament. A Lausana tantost arribada la delegació soviètica, han passat una nit de fred i de vent. El bloc russo-germano-turc no ha fet gens de goig.

El 10 de desembre celebra, amb un article molt documentat, la majoria del no en un referèndum suís de l'impost sobre el patrimoni com una victòria contra el comunisme. El 13 del mateix mes es centra en un dels grans problemes que representa per a la comunitat internacional l'èxit de la revolució russa: els possibles acords militars amb estats fronterers o amb altres potències, en aquest cas el tema és l'acord soviètic amb l'Alemanya derrotada a la Gran Guerra. «El "Daily Mail" havia informat als seus lectors de l'existència d'un acord militar secret entre Rússia i Alemanya. L'ambaixador alemany a Londres ho desmentí.» Però segueix més endavant:

El "Journal des Debats" recorda que Txitxerin ha declarat que els Soviets estan disposats a desarmar. Aquesta afirmació, però, no concorda gaire amb els projectes bel·licosos exposats per Lenin i

Trotsky ni gens amb la nova organització de l'exèrcit vermell. Una revista socialista francesa, l'"Avenir", ha traduït d'un col·lega seu rus, el "Missatger Socialista", imprès a Berlín, òrgan dels menxevics, un article molt documentat sobre el "militarisme soviètic".

Més que el militarisme, que en aquella època Foix analitzava com un element necessari sobretot per garantir la pau³⁰, un dels elements que el distancia més dels soviètics, però que li permetrà també desmarcar-se totalment de feixistes i de nacionalsocialistes són les prohibicions a la lliure expressió del pensament i, en especial, a les pressions sobre la feina dels artistes i escriptors. Foix acaba retraient aquestes accions repressives, que afecten tant bolxevics com feixistes, en l'últim article de l'any, el 24 de desembre: «"No s'hi juga amb Rússia", ve a dir mig irònicament, mig seriosament, el "Temps". El bolxevisme, dogmàtic, pretén estendre el seu domini i emet excomunions com les que darrerament han fet tremolar als polítics francesos que jugaven amb aquesta doctrina. Itàlia, que segons aquesta caricatura³¹, s'ha valgut de la seva configuració geogràfica per a aixafar el serpent moscovita, accentua la sistematització de la violència per ofegar els bolxevitzants de l'interior. Polònia que com fa notar Jacques Bainville s'ha donat una de les organitzacions més democràtiques del món, passa per aquesta mateixa crisi interior i, segons el "Role Fahue", òrgan central del partit comunista alemany, creu que el Govern polonès s'adreçarà als comunistes polonesos per a demanar-los ajut en la lluita que sostenen contra el feixisme polonès.»

³⁰ Ja hem vist que a *Monitor*, recollint una idea de Joaquim Folguera, reclamava un interès per l'exèrcit a Catalunya, com a garantia per possibles agressions externes que reformulava en la revisió de 1934 publicada com a *Revolució catalanista*. (Vegeu FOIX 1985b:39) En el fons, no és més que una evolució de la teoria pratiana: «La preparació per a la guerra és la garantia més sòlida de la pau. La guerra que sotmet els pobles bàrbars als civilitzats és una obra de pau i civilització. Una nació que no sap defensar els seus drets amb les armes no pot sostenir ni exercir en el món cap missió progressiva.» PRAT (1978:111)

³¹ Es refereix a la caricatura que, extreta també de la premsa internacional, acompanyava el text en els últims articles de *La premsa estrangera*.

II.1.1.6. *Les minories nacionals*

Tot i que podria semblar que aquest hauria de ser un tema d'interès constant per part de Foix, per les possibles relacions amb el catalanisme polític, més aviat és un element bandejat voluntàriament de *La premsa estrangera* que s'estima més centrar-se en els grans estats dominadors del panorama internacional que, al cap i a la fi, són els que tenen el paper decisorí per damunt de tot. Això té implicacions necessàries en la concepció de Catalunya en el món, per aquest motiu Foix ataca el separatisme i defensa una actitud integradora peninsular o occitanista que en garanteixi la llibertat nacional al costat de les potències o imperis occidentals.³²

Així doncs, qüestions que afecten estats o nacions de poca importància en el panorama polític general només apareixen molt tangencialment, i encara per motius de rigorosa actualitat o bé perquè es vinculen a fets relacionats amb les grans potències. La situació d'Irlanda, per exemple, tan propera al sentiment català en aquests moments, no s'esmenta en cap dels articles de la secció.³³ S'hi tracta la situació a Grècia, sobretot pels conflictes relacionats amb Turquia, i també hi apareixen els nous estats derivats de la derrota austrohongaresa en la Gran Guerra, però sobretot vinculats a la possible

³² Ho formula ben explícitament *Revolució catalanista*: «El catalanisme nacionalista, en canvi, en l'orientació propugnada per nosaltres, omet a la vegada la hipòtesi sentimental d'una raça comuna trilingüe i el mite d'una independència nacional obtinguda aprofitant l'avinentsa d'una catàstrofe planetària. Herètics de la fe iberica i heterodoxos del separatisme separatista, ens complaem en la confiança de la possible realització d'una entesa peninsular política amb la vasta perspectiva d'expansió que aquesta solució ofereix per al govern que n'hegui l'assoliment i per a la causa nacional de Catalunya.» (FOIX 1985b:43)

³³ Tot i que Foix, com he indicat abans, parteix dels arguments pràctics per parlar d'un catalanisme intervencionista, capaç de construir l'Imperi, no per això deixa de comptar amb les diverses aspiracions de les nacions minoritzades; a *Monitor* ja marcava distàncies respecte a la solució irlandesa, però la diferència no necessàriament implicava despreocupació, com asseyla als *Punts de meditació catalanista*: «¿S'ha pensat en la possibilitat de trametre ambaixadors i cònsols oficiosos a Irlanda i a les altres nacions en potència a les quals ens hem referit? La solidaritat espiritual establerta en l'opressió, ¿no pot esdevenir una aliança formal a l'hora de l'alliberament?» (FOIX 1985b:50)

identificació amb el feixisme italià que s'hi pot produir, a Hongria, a Àustria o a Polònia; només en un parell d'ocasions hi ha alguna referència a Lituània i a Suïssa.³⁴

El 15 d'octubre de 1922 s'ocupa de la influència del conflicte turc en relació amb Grècia, on deixa entreveure les seves simpaties pel poble grec. El to de l'article del 18 de novembre, «El procés dels constantins», és més crític sobre els problemes derivats dels enfrontaments bèl·lics amb Turquia, que culminen el 3 de desembre amb una ferotge acusació, «Cap on va Grècia?» per l'afusellament de cinc ministres i del comandant en cap de l'exèrcit per la seva intervenció en la guerra.

Pel que fa a l'article del 24 d'octubre, que s'interessa per Lituània, és curiós que tracti d'un problema intern relacionat amb el tracte que s'hi dona a les minories dintre d'aquest estat bàltic, perquè és un tema que en altres estats, també molt agressius en aquest sentit i més importants en el panorama internacional, no apareix a *La premsa estrangera*:

Des de Varsòvia comuniquen al *Journal des Débats* el requeriment fet a la Societat de les Nacions pels polonesos residents a Lituània. Sembla que per part del Govern de Kowno són víctimes de persecucions i de violència que tendeixen a l'extermini complet de l'element polonès. D'ací la requesta presentada pel delegat del Govern de Varsòvia a la Societat de les Nacions. Entre els fets relatats són remarcables les visites efectuades en cert nombre de cases poloneses, perquisicions brutals i empresonaments sense motiu. S'han decretat expulsions contra propietaris polonesos que administraven llurs dominis; s'ha perseguit el clergat polonès. Han estat expulsats sacerdots digníssims. S'ha arribat a fusellar, com per exemple és el cas dels germans Dominikowski, sense raó palesa.

Les autoritats de Kowno han donat ordre als telefonistes d'interrompre tota conversa telefònica en polonès. L'administració dels ferro-carrils ha acomiadat els empleats i els obrers polonesos.

Aquesta protesta polonesa, adreçada al Consell de la Societat de les Nacions compara els procediments empleats per Kowno al dels haketistes prussians.

³⁴ És clar que l'"aïllament" suís no és un bon exemple per a Foix: «No ens cansarem de repetir que el Catalanisme —que no és un art, ni una literatura, ni un «helvetisme»— és una Política, això és: un moviment intervencionista, això és: antiseccionista. Per a nosaltres, doncs, la llibertat de Catalunya és un mitjà, una plataforma de partida.» (FOIX 1985b:55)

II.1.2. La visió de Catalunya

La premsa estrangera, com el seu nom indica, és una secció destinada exclusivament a donar informació del que diuen els diaris de fora sobre la situació política mundial, per això la realitat catalana no hi té cabuda en un principi. Amb tot, en algun moment hi ha alguna referència a Catalunya, extreta de comentaris apareguts en diaris estrangers o bé a partir de comparacions o referències que el mateix Foix hi dedica. El nombre d'aquests comentaris és ben reduït però segur que van ser l'origen de la necessitat de construir una secció diferent que es referís als problemes concrets de Catalunya; d'aquí prové, doncs, la fugaç secció *La premsa nacional* que analitzaré més endavant i que és una de les seccions que, tot i la seva brevetat, permet conèixer d'una manera més directa la ideologia política de Foix en aquest començament de la dècada dels vint, just abans de la dictadura de Primo de Rivera i en el moment de la consolidació d'Acció Catalana.

Els comentaris de *La premsa estrangera* sobre la situació catalana són escassos però significatius; l'article del 10 de desembre que tracta del referèndum suís sobre l'impost patrimonial incorpora aquest paràgraf des de la pròpia veu del periodista:

També aplicat a Catalunya en referèndum popular la resolució del nostre plet nacional, bé podríem assegurar que donaria resultats més segurs que les eleccions per districtes amb representació, si no sempre adversa, tot sovint incerta i gairebé ineficaç.

La crítica a la democràcia espanyola és ben contundent; queda, però, més sibil·lina la referència a la resolució del plet nacional català que potser caldria entendre en un sentit autodeterminacionista: és a dir, si els catalans poguessin votar directament per l'autodeterminació en un referèndum popular els resultats serien millors que en el sistema de partits i de circumscripcions electorals.³⁵ En qualsevol cas, la preferència per una solució democràtica sí que és clara.

³⁵ La posició política de Foix apareix més explícita als articles de *Monitor*, i encara més —pel que suposa de comunicació privada— en la carta de l'1 de desembre de 1920 que envia al seu amic Josep Obiols, de

Perfectament lligat amb aquest comentari personal, ben estrany en el context de la secció, en l'article següent, del 12 de desembre, hi torna a haver una referència a Catalunya; en aquest cas, però, presa de la premsa estrangera, concretament a partir d'un dels periodistes que hi apareixen citats sovint, anunciada amb el subtítol «Catalunya és una nacionalitat segons Bainville»: «Jacques Bainville, que fa els comentaris, en referir-se a Espanya, diu: “La part més rica del reialme i la més industriosa, que és a la vegada una nació veritable, que té la seva llengua, i les seves tradicions i el regionalisme català amb tendència a l'autonomia, per no dir al separatisme....”» I amb aquesta suspensió acaba l'article del dia que signa J. V. Foix.

Finalment, l'11 de gener del 1923 presenta un comentari que condueix inevitablement a la creació, sis dies després, de *La premsa nacional* i a l'abandó progressiu de *La premsa estrangera*. És curiós de veure com en Foix comencen a interessar més els temes locals que els generals, tot i que uns i altres estan perfectament encadenats, però d'alguna manera la preferència pels temes del país és potser en aquests moments un indici de la transcendència dels esdeveniments que s'estan vivint a Catalunya abans del cop militar.³⁶ L'introdueix amb el subtítol «Una impressió sobre el discurs d'En Cambó», però a partir dels comentaris que es fan des de fora:

A la Premsa estrangera ha estat comunicada la conferència d'En Cambó en aquests termes curiosos:

“El senyor Cambó, líder regionalista, ha pronunciat un discurs separatista. Si Catalunya, ha dit el senyor Cambó, obté alguna cosa,

viatge per Itàlia, comentant-li l'aparició de la revista: «Demandarà que, allunyant-nos de romanticismes i sentimentalismes vagues i imprecisos, es digui a base d'estadístiques i documents amb quins mitjans compta Catalunya per a viure com estat independent. Parangonarà Catalunya amb Bèlgica, Holanda i Dinamarca, geogràficament i econòmicament. Demandarà si és possible que Catalunya hagi de posar tota la seva intensitat patriòtica a esdevenir una Suïssa sense suc ni bruc, etc., tot això per a treure'n unes conseqüències —provisòries— en les quals es dirà si un imperi ibèric no serà per a la nació catalana una garantia d'independència superior a la que li pot venir d'una pseudo-independència «absoluta» controlada per França per exemple... (...) La societat de nacions a la península ibèrica és potser l'única solució per a mantenir els pobles d'aquesta unitat geogràfica en una llibertat mútuament defensada —no per sentiment sinó per interès positiu.» (PONSATI 1994:153-4)

³⁶ També cal tenir en compte que s'acostaven les eleccions generals del 29 d'abril i les diverses opcions polítiques començaven a prendre posicions.

serà per un acord amb Espanya, o per mitjà d'una lluita. Abans que veure Catalunya renunciés a la seva personalitat, preferiria veure-la destruïda. Abans que veure-la sotmesa, preferiria que se separés d'Espanya. Cal, però, evitar aquesta catàstrofe.”

Paraules que, venint de Cambó, no és estrany que Foix les ressalti amb estranyesa, posant en evidència que la seva opció política tradicional ha perdut les regnes de la situació catalana fins al punt que la premsa estrangera pugui qualificar de separatista un discurs seu.³⁷

II.1.3. Sobre art i literatura

La premsa estrangera és una secció eminentment política, però això no treu que es pugui interessar en algun moment per element propis del món artístic, donats els centres d'interès habituals de Foix. És a dir, tot i que probablement s'ha proposat fixar-se en les tensions polítiques internacionals, en algun moment no es pot estar de citar algun aspecte d'actualitat artística que deu creure molt interessant. Això passa sobretot en les referències a la situació de la literatura i de l'art sota els feixistes i els soviètics (per a Foix, com per a feixistes i socialistes, la cultura és indestruïble de la política, d'aquí que la seva aparició en la secció no es faci gens estranya), i també en un dels fets més importants del segle XX relacionats amb la història de l'art: la descoberta de la tomba de Tutankhamen.

El 24 de desembre del 1922 parla de les relacions entre Mussolini i D'Annunzio i acaba, no sé si irònicament, amb aquesta informació: «En llibres, poemes, manifestos i empreses heroïques D'Annunzio projectava allò que Mussolini “amb el triple mèrit del

³⁷ Aquestes anotacions sobre Catalunya recollides als diaris europeus demostren un interès que contrasta amb unes declaracions de Foix en la interessant correspondència amb Josep Obiols que ja he citat diverses vegades: «Seguint un criteri teu ben respectable, no n'havem de fer res del que a fora diguin o deixin de dir de nosaltres ni de què ens coneguin o no.» (PONSATI 1994:185); ben estranyes, d'altra banda en Foix, sempre amatent a copsar les referències internacionals a Catalunya per calibrar la seva presència en el món.

risc, de l'oportunitat i de l'execució ha guanyat legítimament". Fernand Vendérem proposa per solucionar aquest dualisme entre els cabdills de les camises negres i blaves i evitar una lluita fratricida que "Mussolini confereixi a D'Annunzio el títol de poeta oficial del feixisme, el qual s'encarregaria exclusivament de totes les manifestacions líriques del règim...".³⁸ L'home d'acció, doncs, passa davant del poeta. Seguint amb aquestes valoracions, sota el subtítol «Literatura bolxevic», dedica tota la secció del 21 de gener del 1923, «Contra l'ocupació de la Rhur», a la transcripció del «text íntegre de la protesta elevada per la Rússia soviètica als pobles de tot el món, contra l'agressió imperialista". La publiquen la Premsa comunista estrangera i creiem que interessarà els nostres lectors per tal com és un bell exemplar de literatura bolxevic i, a la vegada, d'una literatura política molt pre-guerra...», aquesta afirmació sí que és inequívocament irònica.

En un altre sentit, dedica els articles del 4 i el 27 de febrer a la descoberta arqueològica de la tomba de Tutankhamen; amb especial interès transcriu alguns papirs que s'hi van trobar i informa sobre la història del faraó. En el segon article, però, recull l'opinió d'un egiptòleg italià que treu importància a la descoberta i acaba amb un paràgraf crític sobre la manipulació informativa (una mostra evident de la importància que dona Foix al periodisme), interessant a més pel to despectiu amb què tracta l'obsessió americana per la "rabiosa actualitat":

Abans hom treballava més a la quieta. Sobretot no hi havia al voltant dels descobriments que s'anaven fent aquesta febril i morbosa curiositat del gros públic especialment americà, que amb les seves expressions periodístiques i cinematogràfiques es complauen d'alterar tots els valors morals i materials. La monotonia dels esdeveniments

³⁸ Per completar-ne el sentit, potser és interessant recordar un altre fragment d'una carta de Josep Obiols a J. V. Foix, del 28 de desembre de 1920, des de Roma: «Hi havia un concert de música russa, però encara no havien acabat la primera peça del programa que va ser interromput el concert pels «facisti» que van assaltar la sala a crits i van obligar a l'orquestra a tocar l'himne nacional italià. Després volien dirigir la paraula al públic però hi van haver protestes i desseguida van venir les amenaces amb els bastons i després garrotades, etc., etc. Tota la tarda hi va haver desordres per l'estil i encara ahir n'hi van tornar a haver. Tot això naturalment per d'Annunzio i Fiume italiana.» (PONSATI 1994:209)

polítics fa considerar com una diversió brillant els descobriments de Luxa. És un fenomen passatger i fet i fet no gaire greu perquè els valors dels documents egipcis no és fet d'impressions... Segurament que una gran part dels informadors de l'opinió pública que es troben en aquests moments a Luxa han arribat a la Vall del Rei sense aturar-se al Caire per admirar-hi les indiscutibles meravelles que hi ha aplegades. Cal només retenir que d'objectes extrets de tombes d'importància bastant superior a la de Tut-Ank-Amen se'n troben tants al Caire, que no ha estat encara possible a hores d'ara posar-los en ordre.

Pel que fa a les escasses qüestions exclusivament literàries, cal destacar l'anotació del 15 de novembre de 1922, titulada «Teòfil Gautier i la voluntat en l'art», que és un atac contra les teories poètiques purament formalistes.³⁹

El 19 de novembre torna a dedicar el seu article a una celebració, el seixantè aniversari de Gerhart Hauptmann i, finalment, l'article del 5 de desembre acaba amb un últim paràgraf poc habitual d'informacions diverses que culmina amb un comentari literari, un dels pocs textos d'aquesta època en què Foix fa alguna referència a la literatura espanyola i encara donant a entendre una visió bastant negativa:

Criquí, vencedor de Matthews en el gran match de boxa, fètil en belles frases, atreu l'atenció de la que ha arribat avui. D'altra part, la vaga efímera dels patrons forners a París, a la qual els diaris francesos han donat una importància que entre nosaltres considerariem excessiva, ocupa un vast espai. Remarquem només que el "Temps" retreu la suprema nova elegància femenina, reportada per la "Vie Parisienne" del cabell argentat i la considera oficial i que treu del pedestal Blasco Ibáñez com a millor escriptor espanyol —tanmateix, diu, llegit en espanyol perd la meitat— per a posar-hi Valle-Inclán...

³⁹ La preocupació formal no és absent de l'obra creativa de Foix, però mai esdevé motiu final de l'obra; en un conegut article de *L'Amic de les Arts* del 1927 en remarca la importància per fugir de la identificació amb l'escriptura automàtica: «Les meves proses o llurs equivalents tenen una idèntica infrangible unitat com la dels catorze versos d'un sonet. Les imatges que contenen en són el ritme i llur consonància és d'una rigidesa acadèmica. Hom no em pot obligar a dubtar que les pintures d'En Dalí i d'En Miró manquin d'aquella unitat que absorbeix o repel·leix els elements homogenis o al·lògens amb inflexible tirania.» (FOIX 1990:40)

II.2. *La premsa nacional*

Ja he comentat que, malgrat que *La premsa estrangera* és una secció destinada exclusivament a les referències que Foix troba en la premsa internacional, no es pot estar de donar notícia de les informacions que hi troba sobre Catalunya, encara que siguin poques i que això no s'adigui amb les declaracions fetes a Josep Obiols, demostrant així que, tot i les característiques de la secció iniciada a *La Publicitat*, les seves preocupacions primordials afectaven sobretot la situació de Catalunya, la seva recuperació nacional i el seu paper en les relacions internacionals. És per això que no es fa gens estrany que aparegui a les pàgines de *La Publicitat* una nova secció que s'ocupa a bastament del tema: *La premsa nacional*.⁴⁰

L'aparició de *La premsa nacional* és realment efímera perquè de fet consta només de quatre articles que apareixen entre el gener i el març del 1923; els dos primers són del 17 i el 25 de gener sense signar, el tercer de l'11 de febrer signat J.-V. F. —signatura que utilitza per primera vegada, però que recuperarà posteriorment en diverses seccions del diari—, amb un últim article també sense signar del 22 de març, que tanca les col·laboracions reconegudes per Foix en aquesta primera època a *La Publicitat*.⁴¹

⁴⁰ L'aparició de *La premsa nacional* coincideix en el temps amb l'aparició, el gener del 1923, de l'últim número de *Monitor*, com si en fos un hipotètic relleu frustrat, per la seva curta durada. En aquest *Monitor*, publica l'article «Nacionalismes», en què marca distàncies respecte a les posicions de Lluís Nicolau d'Olwer que s'estan imposant a Acció Catalana, tot afirmant les preferències maurrassianes, però acaba demanant-hi la unitat d'acció que superi les diverses tendències: «essent Catalunya una nació, tots els catalans conscients tenen el deure d'enrolar-se sota la seva bandera per conquerir-li els atributs de tal.» (FOIX 1985b:384). En benefici de la unitat d'acció que promouien amb Acció Catalana, les tesis maurrassianes es van abandonant i cal fer esforços per marcar-ne les discrepàncies donada la coincidència terminològica amb l'Action Française. (vegeu BARAS 1984:14-5)

⁴¹ Tractaré més endavant el tema de la signatura; en aquest cas, però, no em sembla gratuït recordar la voluntat d'anonimat que dificulta la identificació dels seus textos. Respecte a *Monitor* informa Josep Obiols per carta: «Com a innovació hi ha la de què els articles no iran firmats ans al final del número dirà entre filets: El present número de *Monitor* ha estat redactat per... o bé, han redactat aquest número de... etc. una cosa així que indiqui unanimitat de redacció i unitat de pensament. No sé si reeixirà però al cap i a la fi les coses cal provar-les. ¿No et sembla?» (PONSATI 1994:189) En principi, doncs, l'anonimat periodístic correspon a la idea de fer publicacions que tinguin una línia ideològica homogènia.

A diferència dels articles de *La premsa estrangera* que tendeixen a recollir informacions d'altri de manera que l'opinió de Foix queda molt matisada entre línies, els quatre articles d'aquesta nova secció són d'una importància decisiva per conèixer el pensament de Foix sobre la situació política de Catalunya en un moment tan transcendental com són els mesos previs al cop d'estat de Primo de Rivera perquè el periodista hi opina directament; són els mesos, a més, de la consolidació del nou projecte que suposa Acció Catalana i de la seva orientació política. Encara que no és l'únic àmbit en què fa afirmacions d'aquest tipus, té un interès diferent dels articles de *Monitor*, per exemple, perquè els fa en un mitjà de comunicació d'un abast molt més general i d'una manera molt més oberta. D'altra banda, també cal tenir present en el terreny internacional el triomf del feixisme. Cal veure, doncs, com es posiciona el pensament de Foix en relació a Catalunya, en un moment decisiu, abans que els anys de la dictadura matisin en part el seu discurs.⁴²

Els temes bàsics dels articles són els que seran centrals en la ideologia política catalanista de Foix al llarg de la seva vida: la voluntat republicana, la unitat dels territoris de la nació catalana i la unitat d'acció del catalanisme per sobre d'actituds partidistes. Una unitat d'acció que reclama per a Acció Catalana, que relaciona amb la capacitat revolucionària dels feixistes italians i dels comunistes soviètics, i que el decep quan veu que la nova formació té la intenció d'actuar com un partit polític més, seguint les tesis de Nicolau d'Olwer.⁴³

⁴² Cal tenir present també que en aquests moments la situació social del país era prou alterada perquè un home com Foix s'hi sentís a gust. Ho comenta, com hem vist, en la correspondència amb Josep Obiols, on no demostra cap simpatia per les accions sindicals. Vegeu PONSATI (1994:152 i seg.)

⁴³ Bona part de la ideologia política de Foix ja queda exposada en les bases de la Conferència Nacional Catalana, amb les quals devia sintonitzar perfectament i expliquen la seva adhesió a Acció Catalana encara que no concordés en determinats punts d'estratègia política. Un exemple molt aclaridor és, per exemple, el segon punt de la ponència d'Antoni Rovira i Virgili: «Dins els possibles agrupaments de nacions ibèriques, llatines, occidentals, o dins qualsevol altra unió d'estats, on Catalunya, única pàtria nostra, pugui entrar en l'esdevenidor, la sobirania catalana no ha de tenir altres limitacions que aquelles

L'article que inaugura la secció és del 17 de gener del 1923; té un format bastant semblant al dels articles de *La premsa estrangera*, però el significatiu canvi de títol, *La premsa nacional*, ja marca la intenció de la secció: Foix és ben lluny del catalanisme provincià i conservador que està menant la Lliga de Cambó i sembla apostar per fer un pas endavant en les postures nacionalistes d'Enric Prat de la Riba, un dels referents més importants en la formació ideològica de l'escriptor sarriànc.⁴⁴ L'article es titula «República nostra» i inclou uns subtítols tan significatius com: «La República catalana», «Per la República nacional» o «Republicans catalans, sí; espanyols, ¿per què?». Foix comença amb una referència a un article sobre els partits republicans aparegut en un periòdic de Vilanova i la Geltrú, *Costa de Ponent*. Hi comenta: «Els vells republicans que havien romàs fins ara addictes a la causa de la república espanyola, giren llur esguard a la jove Catalunya i en ella concreten llur ideal caríssim. Amb un gaudiment infinit, sil·labegen els mots magnífics de *República Catalana* com l'expressió d'una causa santa per la qual hom es rejuveneix, per la qual hom pot morir...» Tot seguit cita un mensual de Palamós, *Seny*, que incideix en el mateix aspecte d'adopció del catalanisme per part dels republicans i que hi destaca el paper que pot jugar-hi Acció Catalana: «*En aquest bell moment, l'actuació d'Acció Catalana és propícia per tal com atreu molts d'elements, els quals, en la fase anterior, es retreien de coadjuvar en l'obra de reivindicació nacional. (...) A la Conferència Nacional Catalana es proclamà que, sens dubte, la forma de Govern més escaient a la Catalunya lliure és*

que, dintre la convivència internacional, parteixin de l'espontani consentiment dels catalans.» (BARAS 1984:352) És curiós constatar que cap al final dels temps republicans, quan la majoria de polítics destacats han anat abandonant el partit, Foix s'hi mantingui i continuï utilitzant-ne la tribuna periodística, al costat del mateix Lluís Nicolau d'Olwer.

⁴⁴ «La lectura de velles col·leccions de periòdics catalanistes confirma, sota gairebé tots els aspectes, aquest espanyolisme essencial del regionalisme. Aquest espanyolisme ha estat observat a la vegada per nombre d'escriptors assenyalats, i Rovira i Virgili, en el seu recull de textos de Prat de la Riba *Nacionalisme*, n'observà justament la importància.» (FOIX 1985b:34)

la republicana. El clarivident definidor de la nostra política, senyor Rovira i Virgili, es complau a manifestar que prové del camp federal i que En Pi i Margall, si visqués, fóra, sense cap dubte, un defensor de la nostra independència nacional. Algun agrupament republicà ha ingressat ja en massa a Acció Catalana i els federals sincers de tot Catalunya adopten en llurs mítings, íntegrament, l'ideari d'aquesta organització. Només el republicanisme botifler d'en Lerroix planta cara d'adversari als republicans de la República Catalana. Altres republicans, errats, enlluernats pel sindicalisme vermell, se sostenen també en pugna nostra. Però els veritables republicans, els veritables federals se'ns acosten cordialment, germanívolament, amb l'esguard fix en l'ideal independentista dels patriotes íntegres.»

Quan Foix recull de Seny l'expressió "ideal independentista" es refereix a la independència espiritual i política de la pàtria, que no implica el que ell anomena "separatisme";⁴⁵ ben al contrari, la llibertat de Catalunya possibilitarà la seva participació en el panorama ibèric i internacional. En un altre moment ha afirmat que la societat de nacions ibèriques permetrà, millor que cap altra opció administrativa, el desenvolupament integral de la nació catalana.⁴⁶

L'article culmina amb una aferrissada defensa de la República catalana que no té comparació amb altres textos de Foix; el to, doncs, és el més abrandat que trobarem en les seves anàlisis polítiques:

Sovint encara el mot República, pres genèricament, permet mantenir entre els republicans històrics i els nacionalistes republicans

⁴⁵ És la tesi que defensa, per exemple, Rovira i Virgili en dates ben properes a aquesta: «No s'han de confondre dues paraules que es confonen sovint: Independència i separatisme. Jo crec que Catalunya pot ésser independent. Si em pregunteu si pot ésser separatista, us diré que això ja és més dubtós. Independència no és el mateix que separació, encara que hi hagi el costum d'usar aquestes paraules com a sinònims.» (*La Publicitat*, 22 d'abril de 1923; recollit a BARAS 1984:27)

⁴⁶ Foix defensa idees semblants a les que exposa Prat de la Riba a *La nacionalitat catalana*, "Estat Català" i "Federació Espanyola": «Aquests dos fets primaris, fonamentals: el de la personalitat nacional de Catalunya, i el de la unitat d'Espanya, enfortits per dues lleis correlatives: la de llibertat que implica l'autonomia i l'espontaneïtat socials, la de la universalitat que porta a la constitució de potències mundials, es resolen en una fórmula d'harmonia que és la *Federació Espanyola*.» (PRAT 1978:105)

un equívoc deplorable; adés en dir República, hom al·ludeix Espanya, adés Catalunya, segons el públic i les localitats. Aquesta política, però, és tanmateix perillósíssima. Heu's ací Athos, a *Renaixement*, del Vendrell, com molt justament s'expressa:

“Fa poc que els nacionalistes érem encara titllats de retrògrades i d'antidemòcrates; avui, però, no pot arrelar a Catalunya un ideal sense ajuntar-hi la Pàtria. Jo, nacionalista radical de sempre, no podia comprendre com en nom de la llibertat i en nom de la democràcia i de la República se'ns podia combatre. ¿Com si a Catalunya no hi pogués haver llibertat i democràcia sota una República!”

Això és, sota una República Catalana. Puix que una cosa és la llibertat, la democràcia i la República espanyoles, i una altra la llibertat, la democràcia i la República catalanes. És per aquestes que els patriotes catalans poden demostrar llurs simpaties, unir els seus esforços, pugnar per la seva realització. Un republicà espanyol i un monàrquic, enemics a dins d'Espanya, poden, situats a Catalunya, formar un front únic espanyolista contra els republicans patriotes de Catalunya. L'espanyolista, doncs, heu's ací l'enemic, sigui republicà, sigui monàrquic. La bandera tricolor dels republicans històrics no és, com dèiem ahir, la bandera dels republicans catalans, la qual no pot ésser altra que la gloriosa bandera de les quatre barres.

És una posició que potser lliga en última instància amb el programa integrador que Foix ha exposat en diversos articles anteriors, però que té un punt de partida inequívocament independentista, més a l'abast del públic lector d'un diari que les subtileses del programa integrador que ha plantejat en àmbits més especialitzats, encara que, en el fons, està dient el mateix. Si encara faltava alguna afirmació més clara, l'últim paràgraf de l'article l'aporta inequívocament⁴⁷:

La modernització d'Espanya no entra dins de la nostra jurisdicció i la llibertat regional de Catalunya, sota una República espanyola, no és el nostre programa. Tampoc la llibertat de Catalunya no ha d'ésser un mitjà per a instaurar-hi una república. La República, per a un patriota republicà català, és el coronament de la nostra independència col·lectiva. Només una República nacional obté els nostres fervors. A Espanya, als seus republicans especialment, podem donar-los una cosa: el nostre exemple.

⁴⁷ Insisteixo en el fet que aquesta aposta per la independència de Catalunya implica, tot seguit, una reordenació de caràcter federal de les relacions internacionals: «Nosaltres partim del principi d'una Catalunya-nació que vol alliberar-se de l'Espanya-Estat per assajar una constitució confederal. Segons el nostre punt de vista, per tal que es realitzi aquesta entesa peninsular, cal que, en la seva estructura actual, desaparegui Espanya. Ja des del seu primer número, «Monitor» (gener de 1921) propugnà la llibertat de Catalunya com a iniciació d'un període constituent d'una lliga de nacions peninsulars confederades per a llur comuna i mútua defensa territorial i per a la màxima garantia de llur llibertat nacional.» (FOIX 1985b:27-8)

En els primers articles de l'era republicana del 31, tot i que de seguida marcarà distàncies per les limitacions de l'Estatut d'autonomia, la defensa que Foix farà de la República espanyola no té gaire relació amb aquestes afirmacions; és clar, però, que les necessitats i les possibilitats no són les mateixes, especialment després d'haver superat el tràngol de la dictadura i, per tant, Foix acceptarà la República i l'Estatut com una via per obtenir a llarg termini els ideals de llibertat que s'ha anat forjant, tot i que en molts moments presentarà un to crític precisament per la poca intensitat nacional de l'època republicana.

Formalment aquest article és molt interessant perquè inaugura una tipografia⁴⁸ que farà famosos els textos de Foix a *La Publicitat* i que, posteriorment, també passarà als seus poemes: la distinció tipogràfica de la rodona per al cos central del text i de la cursiva per subratllar-ne les citacions. Que els utilitzi aquí també és significatiu perquè implica un canvi d'enfoc respecte a *La premsa estrangera*: ara no es tracta només de recollir les informacions aparegudes en diaris de fora, i per tant que no demanen una distinció clara entre els textos citats i els resumits per l'autor, sinó d'introduir una opinió personal clarament diferenciada tot comentant fragments d'articles apareguts en la premsa catalana.

El segon article de la secció, del 25 de gener, continua en la mateixa línia i es titula significativament «Per la llibertat de la Pàtria», però es centra més a delimitar quina és aquesta Pàtria, que inclou “la bella constel·lació”: Catalunya, Rosselló, Mallorca i

⁴⁸ És conegut l'interès de J. V. Foix per la presentació dels seus textos, que donava més d'un maldecap als seus impressors. Quan presenta *Monitor* a Josep Obiols és el primer tema que l'ocupa: «Aquests títols els faig dibuixar i gravar expressament copiant titulars i cursiva d'aquell tipus amb què imprimeixen els bans del govern civil i que l'Altés no té. El títol serà com el del fullet i el subtítol com una cursiva que he fet copiar d'una revista francesa. Els grassos i els magres els faig posar com el del fullet, això és, un gras entre dos magres que és el que correspon a aquestes titulars tal com se pot veure en les velles edicions del *Brusi*.» (PONSATI 1994:189)

València. És una constant en la ideologia nacional de Foix referir-se als Països Catalans, sense utilitzar evidentment aquesta terminologia que és d'encunyació posterior, però sí la mateixa idea sovint a partir del concepte “la Catalunya gran”, tot i que en algun moment, sobretot per motius estratègics, també hi inclou la filiació occitana.⁴⁹

L'article comença precisament a partir d'unes afirmacions d'un escriptor rossellonès, Just Calveyrach, a *L'Éveil Catalan* queixant-se del desconeixement del moviment catalanista que hi ha a la resta d'Europa i fins i tot a la Catalunya Nord mateix: «*A tot el Migdia de França hom ignora generalment la qüestió catalana; es creu que hi ha a Barcelona un moviment regionalista anàleg al que inicià Mistral al país d'Oc, i fins hi ha ignorants que es trufen de les aspiracions catalanes, que tanmateix desconeixen. Això és descoratjador, puix que quan volen exposar llurs idees fora de llur país, hom nega als catalans el dret de tenir una pàtria diferent d'Espanya.*» i continua: «*És un deure per a tot català que es troba fora de Catalunya, en fer conèixer l'ànima catalana de mostrar ço que és la pàtria catalana i emparats d'una carta geogràfica si cal, provar als incrèduls que aquest poble de vuit milions d'habitants té el dret de viure, que la llengua catalana parlada a les comarques de Barcelona, de València, del Rosselló i de Mallorca, en una part a l'Aragó i al Nord de Sardenya és més que un “patois” i que Catalunya entera aspira a la seva independència.*»

Fins i tot, continuant l'anàlisi d'aquest articulista, Foix arriba a desmarcar-se dels que «pretenen que fa molt retrògrade parlar de separatisme en aquests temps de triomf de les idees de República Internacional, d'Estats Units del món, de Societat de les

⁴⁹ El terme és ja a la base de la doctrina pratiana; l'utilitza, per exemple, en un conegut article del 1907: «Greater Catalonia», després de lamentar-se per l'absència d'un nom comú, continua: «Mentrestant, fem com els anglesos amb la seva *Greater Britannia*, flor d'imperi que està a punt d'esclatar; parlem de la Catalunya gran, que no és el Principat tan sols, ni Mallorca, ni el Rosselló, ni València, sinó València i Mallorca i el Principat i el Rosselló i tots alhora.» (PRAT 1978:147). Malgrat l'absència d'un nom aglutinador, la idea de la unitat nacional dels territoris de llengua catalana és implícita en els intents de reconstrucció nacional del segle XX, com remarca CAROD-ROVIRA (1987).

Nacions» i que cal que Catalunya lluiti per aconseguir el dret de disposar del seu destí.⁵⁰

Encara fa una afirmació molt més directa referida ara, una altra vegada, al paper que hi pot jugar Acció Catalana:

Per a això cal una propaganda activa, apassionada, heroica, tal com *Acció Catalana* s'és proposat de realitzar. Per a això cal que tots els catalans s'organitzin per a desenrotllar metòdicament i disciplinats un pla de reconquesta i de renacionalització per a, en hora oportuna, plantejar cru i nu el problema de llur independència nacional. Diu el nostre col·lega rossellonès:

“*Cal treballar! Cal, cada vegada més, realitzar actes nombrosos en els quals els fets siguin els successors de les paraules esdevingudes rares. Aleshores la bandera de les quatre barres reprendrà el seu lloc veritable entre les altres banderes.*”

L'article acaba amb referències a altres patriotes que reclamen des de la premsa catalana els drets nacionals, sense oblidar el seu company i ànima de *Monitor* Josep Carbonell: «*Alt Empordà*, de Figueres, és un dels periòdics catalans que amb més de fe i d'intel·ligència treballa per la causa de la nostra independència. Darrerament, sota unes inicials corresponents a les del nom d'un ardit soldat de la Pàtria, parla d'una *voluntat nacional*. Josep Carbonell, al *Baluard de Sitges*, també, per bé que sota un aspecte més vast, ha parlat d'aquesta *voluntat*.⁵¹ A nosaltres ens és molt grat de referir-nos-hi perquè la comprensió per part de tots els patriotes que el nostre problema per damunt d'ésser el d'uns drets històrics, o el d'una realització democràtica, o el d'una lliure disposició, o el d'una concessió providencial, és francament el d'una voluntat col·lectiva, la feina a realitzar serà simplicíssima: donar el cop definitiu que segueix a tota sana manifestació de voluntat.» Per afirmar: «Volem la nostra llibertat col·lectiva. I en un moment diví,

⁵⁰ El problema que té el “separatisme” en aquests anys vint, però, és clar per a Foix: «Un ver partit separatista organitzat ha d'ésser, al contrari, el més realista dels partits, ha de posseir en la seva totalitat les dades que li permetin de mantenir els correligionaris assabentats de la potència pràctica del seu ideal, de la seguretat «científica» del triomf, de l'oportunitat de donar l'assalt definitiu, de l'ajut internacional que cooperi a l'eficàcia victoriosa de la revolta, de la seguretat que la desintegració política de Catalunya del cos ibèric no representarà el lliurament de Catalunya a una nova esclavitud extrapeninsular.» (FOIX 1985b:30-1)

⁵¹ Es refereix a l'article «La nació com a voluntat», del 6 de gener de 1923. Per a la relació entre Foix i Carbonell, sobretot en els anys de *Monitor*, vegeu PANYELLA (2000:72 i seg.)

constituïts en feix poderós, sense recordar-se de la història, ni de la filosofia, apliquem la voluntat per a obtenir la realització de llur ideal...»

Potser aquesta referència al feix explica el to abrindat dels articles d'aquesta secció que abandonen en bona part el to mesurat i raonat que sol adoptar Foix en els seus escrits. L'exemple de l'acció dels seguidors de Mussolini a Itàlia és molt proper i ja hem vist que ha entusiasmat els ànims del nacionalista Foix, sense perdre, però, la voluntat de defensar la democràcia i el dret individual i col·lectiu, cosa que, poc temps després, tot veient els camins que ha seguit l'aplicació del feixisme a Itàlia, farà que aquests posicionaments acabin desapareixent.

El tercer article, de l'11 de febrer de 1923, ja ve signat amb les sigles J.-V. F., analitza el paper que ha de jugar en aquesta construcció nacional «L'esquerra catalana», tan allunyada dels plantejaments de Foix. Recull cites d'un setmanari de Vilafranca del Penedès, *Avant!*, i d'un de les Borges Blanques, *Sempre Avant!* En aquest cas, però, abandona la cursiva per a les cites que havia utilitzat en els dos articles anteriors. Els comentaris d'aquests periòdics li serveixen, entre altres coses, per definir el que és per a ell l'aparició d'Acció Catalana: «Ens creiem autoritzats per a dir que Acció Catalana no és nada d'una escissió de dreta, sinó d'una convergent idealitat nacionalista en un moment determinat de la història política del catalanisme, d'homes procedents d'allò que en llenguatge encarcarat se n'ha vingut dient dretes i esquerres. Per tal com ¿és fàcil de fixar en aquests moments històrics què deu hom entendre per dreta i esquerra polítiques i qui és dretista i qui esquerrista en un agrupament patriòtic o sindical que té fixat un programa clar i definit? En una columna mobilitzada de soldats addictes a una mateixa bandera, blanca o vermella, la dreta i l'esquerra són designacions estrictament objectives.»; criticant les darreres actuacions de l'esquerra catalana i els pactes amb les esquerres espanyoles, cita el periòdic vilafranquí, ben explícit en termes nacionalistes:

“Que cal posar per damunt de tot la Pàtria. Aleshores els nostres homes dits d’esquerra veuran com els nacionalistes de tots els matisos, al toc de guerra, ens trobarem junts, empesos pel desig de vèncer l’enemic i de constituir un Estat nostre, humanament digne i socialment just, que sia expressió del sentir de tots els catalans.”

I, des de la veu del periodista, acaba amb aquesta conclusió: «Cal, efectivament, mantenir-se en aquest principi: que allà on el motor inicial no és l’amor a Catalunya, que allà on el moviment, digui’s dretista, digui’s esquerrista, no és dirigit pel sacre fervor patriòtic sense altre fi que servir i honorar Catalunya i la seva bandera, els patriotes s’hi trobaran estrangers. L’amor a la Pàtria no admet competències.» Un amor que, segons Foix, ha d’unir els catalans de totes les tendències polítiques per obtenir una voluntat nacional molt propera a les darreres accions italianes. L’últim paràgraf de l’article és prou contundent: després de lamentar, seguint el periòdic de les Borges Blanques, l’electoralisme de determinats polítics catalans⁵², J.-V. F. afirma:

Molt exacte. Però tinguem present que davant un feix de patriotes que avenci ardit amb el nom de Catalunya als llavis, el cor pur i la voluntat dreta, la clientela i els organismes electorals són d’una fragilitat sorprenent. Els interessos de districte o econòmics, davant una passió nacional, són anorreats fàcilment. Disciplinem la nostra fe patriòtica i veurem com d’aquesta xarxa estesa pels pseudo-polítics concupiscents no en resta ni un tremall aprofitable.⁵³

L’últim article de la secció és d’un mes després, del 22 de març, i ve precedit per l’article final de *La premsa estrangera* que, com he remarcat abans, és dedicat íntegrament a Itàlia amb un cert distanciament per la situació que hi ha imposat el

⁵² Recordem que aquest article s’emmarca en un intent de constituir una coalició de partits d’esquerres per preparar les eleccions generals del 29 d’abril de 1923, que suposaria un fre a les aspiracions d’Acció Catalana.

⁵³ En l’origen del feixisme hi ha la participació dels nacionalistes italians, com especifica PARIS (1969:29), de manera que en aquesta època tot sovint s’hi poden trobar aspectes concomitants; cal, però, detallar-ne l’abast. És molt més contundent, per exemple, el mateix Prat de la Riba en el seu llibre programàtic, *La nacionalitat catalana*: «Sigues tu mateix. No imitis, no cerquis en els altres, cerca dintre teu. No t’emmotllis als altres, fes que els altres s’emmotllin a tu. Sigues llei i senyor de tu mateix. Allà on tu ets, és l’eix de la terra; així pensaven els qui van fer la Grècia, els qui han fet Anglaterra. Pensa que tu ets el centre de les coses, que totes les coses són per a tu; que la veritat que tu trobes dintre del teu cor és la veritat per a tothom; que les fórmules de civilització que tu adoptes són les que tot el món ha de seguir i adoptar. És a dir: sigues tu mateix i per a tu mateix, i seran tributaris del teu jo els qui no són ells ni són per a ells.» (PRAT 1978:109)

feixisme. Aquest últim article de *La premsa nacional* es titula «La tria: catalans o anticatalans» i reprèn el tema de la necessitat d'apostar per la Pàtria per sobre de les doctrines ideològiques; ara, però, també amb un cert desencís: «Un dels principals destorbos per a la consolidació del vast front nacionalista al combat, no és pas que l'adversari no mantingui amb tota intransigència les seves posicions, ni que la bandera que el Nacionalisme català enlaira no sigui la de la Veritat i la de la Justícia, ans que no tots els nostres germans de Pàtria s'han posat com era llur deure elemental al seu servei. Massa nombrosos són els ignorants i els indiferents; massa nombrosos són els desertors; massa nombrosos són els equilibristes, massa nombrosos són encara, oh vergonya!, els descastats.»⁵⁴ En aquest sentit, seguint *Gent d'ara*, de Granollers, per poder ser efectius en el moviment de desvetllament nacional convé que les posicions actuals es limitin a catalans i anticatalans; i és prou contundent a l'hora d'exemplificar-ho: «Cal reconèixer que aquesta tria simplifica la situació dels patriotes de cor i la dels mals patriotes. Ja no es tracta de catalanistes, autonomistes, regionalistes, ni tan sols de nacionalistes. No. Es tracta de catalans i anticatalans, com a la Bèlgica envaïda només hi havia que belgues i enemics, i entre aquests els escassíssims traïdors, que, entre nosaltres, són més dels que caldria.» Així doncs, els nacionalistes són «homes conscients de llur nacionalitat i, de consegüent, disposats a lluitar per foragitar el dominador, tal com d'ençà que el món és

⁵⁴ L'aparició d'aquest últim article coincideix amb la fallida definitiva de *Monitor*, que denota un rebuig general als plantejaments de Foix i de Carbonell, com ha remarcat PANYELLA (2000:103). Albert Manent fins i tot personalitza el distanciament: «*Monitor* s'acabà perquè només tenia cent deu subscriptors i en necessitava tres-cents per sobreviure. I, demés, perquè hi va haver certes divergències polítiques entre Carbonell-Foix i Nicolau d'Olwer, un dels capítols d'Acció Catalana a la qual s'havien adherit els primers.» (MANENT 1992:24). Aquestes discrepàncies potser són la causa directa del silenci de Foix a *La Publicitat*, que inaugura un moment de crisi simbolitzat per aquest desacord amb l'evolució d'Acció Catalana, que farà que Josep Carbonell se'n desentengui completament: «Ben aviat Foix es planyia —i ho repetiria sempre— que Acció Catalana es convertís en un partit polític. El 1923, ell i Carbonell se n'apartaren, però Foix ho féu relativament. (...) D'acord amb el seu tarannà un poc espantadís i de no trencar del tot, Foix pertangué a Acció Catalana fins a la guerra civil.» (MANENT 1992:25)

món vénen fent els pobles dignes.» I torna a insistir en els termes d'aconseguir la independència de la pàtria.

Tot català, pel sol fet d'ésser-ho, és un súbdit en les hores de joia com en les hores de dolor de Catalunya, nostra Mare Pàtria. Fins ara s'admetia un català no nacionalista, un català autonomista condicionat, àdhuc un català partidari d'aquest o d'aquell cabdill espanyol. Avui no. El català no ha d'admetre altre principi polític fonamental que el de la independència de la Pàtria. Com que aquesta independència no és un fet, la tasca primordial dels catalans és d'unir-se per aconseguir-la. El català que s'hi oposa o que nega el seu ajut mereix el càstig que a totes les pàtries lliures del món donen a aquells que les traeixen, o que el comporten com uns pròfugs o uns desertors.

Acaba l'article afirmant: «¿Quin català voldria passar a la posteritat com un monstre?» Aquest article, més que cap altre dels que he analitzat d'aquestes dues seccions, utilitza les referències a textos de procedència diversa només com a excusa per elaborar el discurs propi. En aquest cas, les cites són mínimes i no fan més que remarcar allò que va afirmant el mateix Foix que, en canvi, no signa l'article, tot i que és l'últim d'aquesta etapa. El to decidit, ferm, de Foix deixa veure el convenciment absolut en l'exposició de les seves idees, però també la consciència de la poca acceptació que tenen en el conjunt de la societat; encara que no hi deixi cap indici, sembla que en el rerefons hi ha la voluntat de constatar de manera definitiva el seu programa polític sabent que serà la seva última col·laboració al diari, bé per desencís personal, bé perquè el to dels seus articles no convingui a la direcció de *La Publicitat*.⁵⁵

II.3. La polèmica amb Josep Pla

Potser desencisat, potser per l'aparició o el presagi de la dictadura, o potser per pressions del mateix diari el cas és que la signatura i les seccions reconegudes de J. V.

⁵⁵ És molt probable que algun article no signat aparegut posteriorment a aquesta data sigui de Foix, com el del 4 de maig titulat «La política futurista», però és molt difícil fer-ne un seguiment que sigui del tot fiable.

Foix desapareixen de *La Publicitat* a partir del març del 23 i durant un llarg espai de dos anys, fins al començament del 1925. Enmig, però, hi trobem dos textos polítics molt coneguts, que han estat analitzats a bastament. Sigui per encàrrec, com més tard va declarar el mateix Foix, sigui per voluntat personal, el cas és que aquests dos textos insisteixen en l'acostament ideològic a alguns postulats del feixisme italià que ja havia remarcat en els articles de *La premsa nacional* i topen directament amb les posicions de Josep Pla, una topada que sovint és més personal que ideològica, com ja s'havia pogut observar a *La premsa estrangera*.⁵⁶

Els articles apareixen durant el mes de juliol en l'espai de deu dies: del 2 de juliol de 1924 és «L'expressió d'una voluntat nacional» (aquest article presenta un paràgraf amb cinc ratlles censurades) i de l'11 del mateix mes és «Motivacions italianes del feixisme».

El primer inclou una presentació explicativa de la redacció de *La Publicitat* que marca distàncies respecte a les posicions de l'article i que justificaria en part la idea de l'"encàrrec"⁵⁷: «L'actualitat que el cas Matteotti ha donat novament al problema central del feixisme italià ha fet que, encara avui, la política italiana sigui un dels temes exteriors preferents en la Premsa catalana. El nostre amic J. V. Foix ens ofereix un aspecte del feixisme oposat totalment als que ens n'ha donat el nostre corresponsal a l'estranger, Josep Pla. Li donem cabuda en les nostres columnes, sense que això pugui significar contradicció en nosaltres, ans confirma la nostra norma d'atorgar ampla llibertat d'exposició als nostres redactors i col·laboradors en matèries com aquesta.»

⁵⁶ La polèmica, doncs, ja és antiga. Els més exhaustius a analitzar-la són PANYELLA (1987), GUSTÀ (1995:179 i seg.) i GUERRERO (1996:111 i seg.), com he assenyalat en l'apartat de *La premsa estrangera*.

⁵⁷ Gabriel Ferrater ho explica gairebé com un conte de fades en una de les seves conferències publicades a FERRATER (1987:38), però VALLCORBA (2002:7) tampoc no és gaire convincent en la refutació.

El títol de l'article, la "voluntat nacional", fa referència a allò que ja havia expressat l'any anterior a *La premsa nacional* i que admira de les actituds mussolinianes; malgrat el temps transcorregut, doncs, sembla que les posicions polítiques de Foix no s'han modificat. L'article parteix dels dubtes que generen les últimes actuacions dels feixistes italians, sobretot a partir de l'assassinat de Matteotti:

El feix magnífic destinat a restaurar, millor dit, a instaurar pràcticament la ideologia del nacionalisme italià, es disgregava en l'apariència o en la realitat, per un error comès per homes assenyalats de l'organització. Una ombra amarga ha cobert els cors ardents dels patriotes italians i llur voluntat ha aparegut vacil·lant davant el brogit de veus, sarcàstic, dels seus enemics múltiples.

Jo prec als patriotes italians, i sé que acompanyen el meu prec un grup de catalans italòfils, de permetre que llur dolor sigui compartit per nosaltres [aquí apareixen les cinc ratlles censurades].⁵⁸

Tot seguit continua argumentant la defensa que farà del feixisme malgrat que això no sigui compartit per la majoria de catalans perquè es fixen només en la part negativa: «els aspectes antidemocràtics, contrarevolucionaris i plutòcrates». En l'apologia consegüent, però, Foix demostra que la filiació parteix més d'un aspecte de la hipòtesi teòrica inicial que de la realització pràctica de govern: «Cal que em sigui permès de confessar prèviament la meva devoció per la ideologia que motivà la fase feixista del moviment nacionalista italià, i, singularment, pel seu idealisme característic reconegut per En Josep Maria Pi i Sunyer des d'aquesta mateixa plana. Aquelles pretensions de ressuscitar la grandesa romana i de reconstruir la ciutat heroica que li retreu un interessantíssim deixeble de Sorel, el més distingit potser —Eduard Berth, apologista

⁵⁸ L'aparició de la censura en aquests articles, ben habitual en els primers anys de la dictadura, és també un indicatiu del silenci foixià: si els seus articles polítics són d'una subtileza exquisida, la seva teoria es basa en uns matisos ben fins; mutilar-los pot significar la distorsió absoluta dels seus plantejaments. D'altra banda, la repressió dictatorial també podria ser un fre per a la seva presència a la premsa: «Si publicar un diari semblava una empresa difícil i arriscada, el perill es va estendre a la persona perquè en algunes ocasions (sobretot al llarg del 1924, que va ser en tots els aspectes un dels més difícils i repressius) es van voler buscar responsabilitats individuals darrera de l'actuació d'algunes publicacions, ampliant així a tots els nivells la pressió del Directori sobre la premsa.» (ROIG 1992:464), una situació que comporta la repressió o l'exili d'intel·lectuals com Rovira i Virgili o Nicolau d'Olwer, relacionats amb Acció Catalana i *La Publicitat* (ROIG 1992:465), o sancions i suspensions del diari (ROIG 1992:458). El silenci de Foix és, doncs, més que explicable.

impertèrrit del bolxevisme, per qui jo sent una afecció sincera—, les seves pretensions d'elevant-se per damunt de les classes, de posar la nació davant i contra la plutocràcia, la creació del mite Itàlia com a una entitat espiritual a la qual calia subordinar-se per tal com ella mateixa comportava una jerarquia que calia acceptar valentament, endugueren la meua simpatia intel·lectual i la meua adhesió exterior.» És una afirmació prou directa i personal, que al meu entendre aclareix perfectament quina és la posició de Foix en aquests temps i que no solem trobar en altres textos d'èpoques diferents.

A partir d'aquí, critica la situació actual d'Itàlia per la corrupció del govern i la precipitació de l'ascensió del feixisme que no va consolidar prou bé la seva intervenció. Són les persones, doncs, no la teoria les que fallen. «Entre les virtuts inicials del feixisme, això és, de la revolució nacionalista italiana, hi ha l'heroisme dels seus primers temps, hi ha el feixisme com a expressió futurista de la política italiana, hi ha l'acció, hi ha una joventut generosa irrompent damunt la política passatista, hi ha una idea, una voluntat, una passió nacionals. Hi ha també l'audàcia, la disciplina, l'esperit d'abnegació i de sacrifici i l'esperit guerrer. Belles, magnífiques virtuts estimuladores per aquells que s'arrosseguen fent la viu-viu per alguns reconcs del món i que havent gaudit del règim de llibertat més ampla a què hom pot aspirar per organitzar-se encara que fos només moralment, vivien en una atàxia sorprenent calguent-los sentir damunt llurs membres la fredor de les espases per comprendre llur situació paradoxal.» I acaba fent una reducció idealista d'aquesta posició prou allunyada de la realitat, més encara si tenim en compte la situació dictatorial de l'estat. «Allò que hom rebutja del feixisme és precisament allò que té de patriòtic, de manifestació col·lectiva d'un esperit nacional, de voluntat de vèncer i de triomfar.»⁵⁹

⁵⁹ «Tot i que Foix mostrà la seva ferma oposició a la lluita per apoderar-se de l'Estat democràtic per mitjà de la violència i implantar-hi la dictadura —i cal no oblidar que la primera dictadura de l'Estat Espanyol s'havia inaugurat uns pocs mesos enrera—, no deixava de valorar l'exemple teòric, ideològic —

És una reflexió purament teòrica, que vol centrar-se en la praxi del règim de Mussolini i de la presència efectiva del feixisme a Itàlia, perquè ha servit per a la crítica del feixisme d'aquells que, com Pla, l'han vist directament.⁶⁰ Al final de l'article, Foix n'anuncia d'altres que només es concreten en el del dia 11, titulat «Motivacions italianes del feixisme». El paràgraf introductori és prou significatiu d'aquesta contradicció ideològica que algú deuria fer notar al mateix Foix: està parlant sobre un tema pràctic, la situació a Itàlia, a partir d'unes posicions ideològiques anacròniques àmpliament superades per la realitat present.

Deia en el meu article anterior, que hi havia en les motivacions del feixisme aspectes tan interessants i atenedibles, com els aspectes antidemocràtics i plutocràtics que hi assenyalen els seus adversaris. Em cal, doncs, d'exposar-los i, des del meu punt de vista, justificar les meves preferències. Però, davant possibles interpretacions errònies, explicables en l'ambient moral que respirem, em faig una obligació d'advertir prèviament que l'interès, la simpatia, la passió que jo he posat en el coneixement del procés feixista italià, són similars a l'interès i la passió amb què he seguit el procés bolxevista a Rússia, i que un i altre són només derivacions d'una única ambició central, [aquí hi ha un mot censurat; possiblement hi diu "nacional"], amb la qual i per la qual goso justificar aquesta ambició i aquelles preferències.

La tàctica de Foix en aquest cas es concreta a relacionar les accions feixistes amb les bolxevics i, per tant, evitar les crítiques des de les posicions més extremes de l'esquerra: «El feixisme seria genèricament un nom que hom pot aplicar a tota doctrina política, i, per tant, a tot partit polític organitzat amb el fi d'apoderar-se del Poder per mitjans antidemocràtics i antiparlamentaris, això és, per la revolució i amb les armes, i establir, transitòriament, una dictadura. Aquesta concepció de la lluita per apoderar-se de l'Estat és idèntica entre els nacionalistes d'Estat i els internacionalistes, havent esdevingut una doctrina comuna entre els nacionalistes d'Estat italians (feixistes), espartaquistes i

insistim— del moviment de masses patriòtic que, amb l'ideal del ressorgiment i enaltiment de la pàtria, bastia un mite comú al qual se sacrificaven, s'entén que de grat, les voluntats individuals.» (PANYELLA 1987:23)

⁶⁰ Vegeu GUSTÀ (1995:220).

bolxevistes.» Cita Engels i equipara les accions de Lenin i de Mussolini. La conclusió de tot aquest sil·logisme no triga a arribar:

El fer aquesta disquisició sobre el mot feixista, riquíssima de suggestions, és amb la intenció de fixar clarament les raons per les quals hom pot haver estat atret pel feixisme com a moviment i, a la vegada, per denunciar l'anomalia d'aquells que entre la distinció del feixisme com a moviment específicament italià que adoptem nosaltres, i la del feixisme com a moviment genèricament social emprat pels Internacionalistes, accepten aquest darrer i combaten en canvi el feixisme com a antidemòcrata, antiliberal i terrorista, tot callant davant el bolxevisme, antidemòcrata, antiliberal i terrorista.

En l'anàlisi de Foix, la defensa del feixisme es desplaça més aviat cap a una crítica als que no condemnen la situació de Rússia⁶¹, però que al capdavant esdevé un distanciament d'ambdós sistemes. Sobretot també perquè un sistema polític només té sentit en tant que es manifesta en una realitat concreta, transplantat a una altra realitat nacional comporta unes connotacions completament diferents.⁶² «Junt al Matteotti, assassinat amb tanta de vilesa a Itàlia, els cal plorar els Matteotti, socialistes també!

⁶¹ Com assenyala GUSTÀ (1995), aquest plantejament crític va adreçat directament a la posició que semblava haver adoptat Josep Pla. «No és, doncs, a títol d'al·legat que comentem breument les al·lusions de Josep Pla al comunisme en aquells anys i l'interès que, sobretot, sentia per la Rússia bolxevista i que va poder satisfer, finalment, l'estiu de 1925. Notem, de passada, que es tracta de dues realitats diferents, d'alguna manera equiparables a les dues que calia distingir, segons deia Foix, en el feixisme: la doctrina i el resultat d'una aplicació. La convicció del ciutadà i la curiositat històrica del periodista internacional hi respondran, fins a un cert punt, separatament.» (GUSTÀ 1995:222-3)

⁶² Això mateix explicaria un text que publica el 1927 a *L'Amic de les Arts*, «Una política: en Maurras», en què especifica que «l'interès per la filosofia maurrassiana, àdhuc l'adhesió, no ens obligava a ésser uns correligionaris de tan il·lustre doctrinari en tant que els principis que propugnava s'aplicaven a França» (FOIX 1985b:385), i acaba: «Ara i adés, però, bé em sembla permès d'assegurar que a nosaltres ens manca l'adhesió doctrinal, la intransigència dogmàtica, la voluntat de triomf que els exemples divergents en llur resultat d'Itàlia i de Rússia il·lustren amb dura i majestuosa cal·ligrafia.» (FOIX 1985b:387). De fet, aquesta relació no és exclusivament foixiana: «El catalanisme —si més no alguns dels seus prohoms més destacats com Cambó, pel qual sentien una especial admiració els integrants del grup Anti-Europa d'Asvero Gravelli dins el Partit Nacional Feixista italià— veia en el feixisme italià quelcom aprofitable, no tant quant a ideologia, sinó en l'àmbit organitzatiu. En aquest sentit, la feixistització del catalanisme difereix molt, per la seva finalitat, de les altres feixistitzacions de partits estrangers. De fet, el catalanisme, que no pot homologar, ni concretar, les seves reivindicacions nacionals amb un Estat ja existent, té la pretensió, com la tenen molts altres conservadors radicalitzats de l'Europa del moment, de prendre només la part aprofitable del feixisme per tal d'assolir els seus fins particulars i partidistes.» (CASASSAS 1999:261) Jordi Casassas també assenyala les hipotètiques influències de la dreta monàrquica francesa en Prat de la Riba (CASASSAS 1980:32-3) o, més acostades a l'època de *Monitor*, les sorelianes d'Eugeni d'Ors (CASASSAS 1980:238). Probablement, la persistència a mantenir algun aspecte de la ideologia maurrassiana és el que explica la seva escassa participació en la primera etapa de *Revista de Catalunya*, en conflicte amb la visió de Josep Pla i del seu director, Antoni Rovira i Virgili. (vegeu PANYELLA 1988b:135).

assassinats a Rússia, o deportats a la Sibèria. Combatre el feixisme amb catapultes democràtiques al servei de l'exèrcit de la revolució social i comunista no és cosa lloable. Els comunistes de la Tercera Internacional, més realistes, han acceptat des del primer moment la lluita en un mateix pla.»

Acaba l'article amb l'elogi del feixisme; sempre, però, en passat, com a moviment nacional, aplicat exclusivament a Itàlia, allunyat de posicions partidistes, que era capaç d'aglutinar les voluntats diverses dels italians en benefici d'un objectiu patriòtic comú.⁶³ Amb la qual cosa està afirmant que aquest ideal no té res a veure amb la situació present del feixisme a Itàlia; ni, encara menys, amb un hipotètic trasllat dels seus plantejaments a Catalunya. L'últim paràgraf anuncia articles posteriors que, en realitat, no es van publicar.

En un altre article parlaré encara de les motivacions del feixisme i dels seus orígens immediats, i referiré com a un moviment específicament nacional italià, del fet que l'Estat italià havia nat en nom de la democràcia mentre els altres havien viscut llarg temps en nom de l'autoritat, de la joventut italiana, guerrera, que no podia tolerar el desordre i la dissolució de la pàtria i de l'horror d'una guerra que havent posat Itàlia en una alta tensió acabava en el fratricidi.⁶⁴

En aquest últim paràgraf apareixen totes les obsessions polítiques que mantindrà Foix més o menys explícitament al llarg dels anys. Més endavant retrobarem, sobretot en els articles de *Meridians*, la preocupació per la joventut, els problemes de la democràcia real i la impossibilitat d'aglutinar en un moviment nacional les diverses tendències que poden desembocar en conflictes armats.⁶⁵

⁶³ Potser no és gratuït per explicar aquesta posició retreure els comentaris que sobre la situació de la literatura italiana feia Foix a «L'Avantguardisme», un article aparegut el 1921 al segon número de *Monitor*: «La literatura italiana no reeixirà potser mai més de la crisi actual. No fa molt que algú feia notar com aquesta literatura no juga cap rol actiu ni fecundant: s'ha convertit en una trista sucursal de les literatures francesa, anglesa i russa.» (FOIX 1990:23)

⁶⁴ Inevitablement, pocs anys després Catalunya es veuria immersa en una guerra igualment fratricida. Aquest rebuig que planteja el 1924 per a Itàlia, podria ben bé explicar ja el seu silenci del 1936.

⁶⁵ Que Foix va recollir aspectes del feixisme per bastir la seva teoria política dels anys vint és evident, com també ho és que la seva base fonamental és pràctica; els elogis a Mussolini i al feixisme que trobem eventualment en la seva obra no són prou singulars per identificar-l'hi completament, donat que en el seu context històric no eren tan extraordinaris, fins al punt que, com recorda Andreu Mayayo: «en la majoria

II.4. Els articles sobre aviació i el *Carnet de l'aeronàutica*

El llarg parèntesi sense l'aparició continuada de la signatura de Foix a *La Publicitat* es trenca, a finals de febrer del 1925, amb l'aparició de dos articles sobre una de les seves conegudes passions, l'aviació, que lliga perfectament amb un esperit vital d'acord amb els temps moderns⁶⁶; els dos articles es titulen «Per una aviació civil» i són, d'una banda, una aposta agosarada a favor de l'important paper que ha de jugar l'aviació a partir d'aquests moments quan encara es troba en una situació completament incipient, més pròpia de pilots agosarats i de grans gestes que no pas d'una normalitat dintre de la vida ciutadana i, per altra banda, el preàmbul a l'aparició d'una altra de les seccions històriques de la intervenció de Foix a *La Publicitat: el Carnet de l'aeronàutica*.

L'aparició d'aquests articles i de la nova secció es presenta d'una manera ben estranya pel que fa als formats habituals de les seccions periodístiques foixianes: tots dos articles inicials estan signats J. V. Foix i els tretze primers lliuraments del *Carnet de l'aeronàutica* porten les sigles J. V. F., llevat d'un error l'11 d'abril (J. V. T.) i de l'absència de signatura de l'article del 15 de març. Potser aquests problemes en les últimes col·laboracions siguin un indicatiu d'un cert distanciament de la secció per part de l'autor; el cas és que a partir del 21 d'abril la signatura desapareix, coincidint amb una sèrie diària de deu articles sobre el viatge d'Amudsen al Pol Nord. Posteriorment, el 3

dels grups dirigents de molts països pesà més l'anticomunisme que la fermesa de les seves conviccions liberals. Fins i tot la institucionalització del feixisme fou aplaudida i encoratjada per dirigents de països de profunda tradició liberal. El mateix Winston Churchill, aleshores canceller del gabinet conservador Baldwin, manifestà la seva fascinació per Mussolini i la seva admiració pel feixisme, en una conferència pronunciada el 20 de gener de 1927 a l'ambaixada anglesa de Roma.» (CASASSAS, 2002:106-7)

⁶⁶ «L'aviador Antoni Armangué era el redactor de temes d'aviació de *Monitor*. Però el 1922 Foix va conèixer l'estrella de l'aviació catalana, Josep Canudas, a la redacció de *La Publicitat* amb motiu d'un article foixià publicat al diari. Pel març del 1923 es constituí la Penya de l'Aire, adherida a l'Aeroclub de Sabadell. Era un grup aeronàutic que pel maig publicà el seu primer manifest, redactat per Foix, un dels seus fundadors.» (MANENT 1992:29).

de maig, apareix una solitària F. com a signatura; la secció continua d'aquesta manera, amb interrupcions, fins al juny del 1928. Paral·lelament a aquesta secció trobem a *La Publicitat* altres articles sobre el tema de l'aviació signats M. Foyé o Fabra.⁶⁷ Per tot això i per l'estil d'alguns dels articles del *Carnet de l'aeronàutica*, crec que la mà de Foix es limita als primers, que són signats, i després deixa el tema a algun periodista especialitzat; en tot cas, són uns articles poc rellevants, més encara pel fet que no van signats i el lector contemporani no pot determinar-ne amb fiabilitat l'autoria.⁶⁸

II.4.1. «Per una aviació civil»

Encara que pugui sobtar per tractar una temàtica tan poc compromesa —cosa que en el cas de Foix mai no es pot dir taxativament donada la seva capacitat per interrelacionar els temes i encabir-los en la seva anàlisi global de la societat—, el primer article dels dos que porten aquest títol, del 28 de febrer del 1925, té tot un paràgraf de més de vint ratlles censurat.⁶⁹ Només això ja permetria afirmar categòricament que en

⁶⁷ El paper destacadíssim en els primers temps de l'aviació a Catalunya de Marià Foyé és àmpliament descrit a la *Història de l'aviació catalana* de Josep Canudas, en què també hi apareix l'interès de Foix pel tema. Malgrat l'enorme documentació del llibre, és estrany que a l'autor li passin desapercebuts els articles de *La Publicitat* dedicats al tema, de manera que no aporta cap dada sobre l'autoria dels articles i seccions d'aviació. També és curiós i significatiu, però per la qüestió del pseudònim, que Foix aparegui en aquest treball ara com a Josep Foix, ara com al poeta, escriptor i periodista J. V. Foix, fins i tot per duplicat en una mateixa llista! (CANUDAS 1983:109)

⁶⁸ GUERRERO (1996:130), en canvi, afirma que els articles del *Carnet de l'aeronàutica*, fins a l'agost de 1928 són de Foix. Semblaria corroborar-ho una carta de la correspondència entre Foix i Obiols, del 28 de juliol de 1927: «Amb En Canudes ja pots pensar del que hem parlat: de milers de pessetes que ara per ara, no es veuen gaire segures, d'avions, de motors, de raids —de vols aeris que diu el nostre diari, perquè jo escric raid aeri i el corrector, que té el partit pres que *raid* s'ha de traduir per *vol* fa el canvi i l'endemà hem de llegir *vol aeri*— i de mil alades fantasies aeronàutiques» (PONSATI 1994:251), però la carta coincideix amb la publicació de l'article, signat per Foix, «Les possibilitats d'un vol sense escala Barcelona-Nova York» (10-7-1927), que inclou una entrevista amb Josep Canudas. El tema, doncs, resta en l'aire...

⁶⁹ El relatiu silenci de J. V. Foix en aquesta època és, doncs, més que justificat. «La censura sobre la premsa catalana era molt rigorosa i no deixa de ser cert, com en altres èpoques, que per saber què passava a Catalunya cal fullejar la premsa de Madrid. Els diaris catalans van ser molt més vigilats, multats, tancats i discriminats que no els d'altres indrets. Una decisió presa per entrebancar el seu normal funcionament (i que va comportar el tancament de moltes publicacions amb pocs mitjans) és que s'obligava a presentar a censura les proves en català i la seva traducció a l'espanyol. No van faltar tampoc els periodistes empresonats o desterrats quan reiteradament la censura s'havia d'ocupar de les seves cròniques, o quan «involuntàriament» incloïen fets de l'estat a la secció internacional.» (ROIG 1987:83)

Foix qualsevol tema que tracti és analitzat des del compromís cívic més elevat.⁷⁰ Aquest sembla ser el motiu del començament de l'article, que el portarà en el seu comentari a dir coses no gaire agradables per al règim dictatorial:

La nostàlgia dels gran espais que estimula els aventurers de l'aire, s'ha apoderat d'un quant temps ençà d'alguns bells esperits coratjosos de Catalunya. La nostra terra, tota recollida dins una discretíssima penombra, semblava que s'havia desinteressat per a sempre més d'una de les activitats més heroiques, pràctiques i esportives d'aquests temps.

El text insisteix en la idea que Catalunya, ensopida, deixa les gestes heroiques per als de fora, potser en una insinuació sobre la incapacitat de lluita política contra la situació d'aquell moment, massa somniadora i poc efectiva sobretot en relació als elements que configuren la societat moderna: «Es dóna potser la paradoxa que sigui el nostre amic aviador l'únic que toca de peus a terra, i nosaltres, lírics i il·lusos, els que ens arrosseguem pels aires però sense aeròdroms en el trajecte ni possibilitats d'aterratge. No és per ventura bella part del nostre procés polític una cursa lírica embriagant, sense punt de partida ni d'arribada?»

El centre de l'article és, doncs, la necessitat de potenciar l'afecció pel món de l'aviació, superant un cert desencís que explicita el mateix autor, i que potser justifica la seva absència dels últims temps: «Un d'aquests projectes, ben interessant i que no havíem fet públic pel temor d'haver de fer més extensa la nostra desil·lusió que —ai las!— ha vingut, havia d'ésser patrocinat per LA PUBLICITAT, i era projectat pel caríssim Antoni Armangué.» I acaba l'article, després de les queixes sobre la situació

⁷⁰ Ben contràriament al plantejament de Jordi Gàlvez, que pretén trobar una actitud purament “deportiva” en el seu interès per la poesia i per l'esport. «Foix practica, per sobre de tots els altres, l'esport més deportiu: el poètic. La creació literària és plantejada a partir d'un codificador —Foix— i un descodificador —lector—, seguint la mateixa relació que hi ha entre l'atleta i l'espectador. Tots quatre s'interessen per l'esport —poesia, motorisme— per deport —satisfacció. La literatura es practica per plaer, pel gaudi de conrear-la.» (GÀLVEZ 1992:13). Ben al contrari: en Foix, qualsevol activitat de la vida humana és font de coneixement, com recorda la coneguda expressió “investigador en poesia”. GUERRERO (1996:129 i seg.) posa les coses al seu lloc, tot i que en algun moment prioritza la imatge simbòlico-poètica del tema sobre els aspectes sociopolítics.

actual, fent un vot pel futur aeronàutic de Catalunya, que pot ser també entès com a presagi polític:

El moment és propici. Una remor feble, però persistent indica la presència d'unes quantes voluntats àvides de dibuixar damunt el cel de la nostra terra una arabesca de constel·lacions insospitades. Fem tots els possibles per ajudar-les. Estimulem-los en llur afany, creem-los un ambient. Que la frisança desvetllada assenyali el naixement als flancs de Catalunya de dues ales immenses

Aquest article té una continuació clara en el de l'11 de març, aparegut també en primera plana, titulat de la mateixa manera i amb la mateixa signatura. En aquest cas, però, la base de l'article és una crítica a un altre de César Gómez Lucía aparegut en una revista de Madrid, *Aérea*, que remarca la impossibilitat de l'existència d'una aviació civil com reclamava Foix en l'article anterior. Aquest segon article de J. V. Foix vol ser una documentada defensa de la seva posició, de manera que fins i tot inclou algunes notes al marge, la primera de les quals és prou indicativa de la seva intenció crítica envers el govern estatal tan poc progressista; comentant la crítica a les subvencions públiques, única manera de potenciar l'aviació en aquell moment, afirma en nota: «L'Estat, de conformitat amb aquest criteri, ha retirat la subvenció que per al servei postal que prestaven a la península rebien les línies aèries de Latécoère. Tenim entès que actualment els barcelonins que volen trametre llurs correspondències al Nord d'Àfrica per via aèria han de trametre-les primer a França, d'on, novament, tornen a Barcelona, i d'ací a la seva destinació.» El descrèdit dels plantejaments de César Gómez arriba fins i tot a insinuacions ètniques impròpies dels textos de Foix, però que li serveixen per desmarcar-se d'actituds bel·licistes:

El pessimisme del senyor Gómez Lucía té, ultra una característica ètnica simptomàtica tan precisa que, segons diu ell, ja fa quatre anys que va predir el fracàs de l'aeronàutica civil, una motivació recent: l'ajut que sota la pressió dels presidents d'algunes firmes de construcció nordamericanes han demanat —i han obtingut— al Govern per evitar llur ruïna imminent. “Les fàbriques aeronàutiques —diu— no tenen més comprador que l'exèrcit.”

La resposta de Foix és ben clara: «Però aquells qui de debò estimen l'aeronàutica prefereixen no lliurar-se a aquests càlculs i creure que aquesta realitza una obra de pau i s'honoren que sigui precisament llur ambició més noble.» Hi defensa, doncs, una aviació civil, destinada a la pau i al progrés social, allunyada del to bel·licista que semblen donar-li d'altres, i no li fa res que de moment els governs respectius li hagin de donar suport per poder-la fer competitiva: «Això és bell. La política industrial que assegura a cada nació la supremacia de les seves manufactures no és pas censurable.» Continua amb la seva crítica als plantejaments de l'Estat: «L'aviació civil no és un mite. És a dir: és un mite a Espanya.», per acabar exclamant que s'han de sumar esforços contra el pessimisme. L'última nota al marge de l'article és molt aclaridora de quin és el problema: l'estancament d'Espanya que frena les aspiracions de modernitat de Catalunya, recordant subtilment per tal d'evitar problemes amb la censura els plantejaments polítics que havia perfilat a *Monitor*.⁷¹

Les nacions de l'Amèrica central i meridional serveixen d'exemple i d'estímul. Joves i robustes en llur vida lliure, s'interessen activament per la implantació d'una aeronàutica civil. La darrera missió francesa que acaba d'inaugurar el correu aeri entre el Brasil i l'Argentina ha estat per cert comandada per un cognom catalaníssim: Roig.

Cal que tinguem en compte que això s'escriu en plena dictadura i després que li hagin censurat una part de l'article anterior!

⁷¹ Ben lluny, doncs, del que opina Manuel Guerrero, retirant Foix de les opinions polítiques durant la dictadura: «Gairebé evadit de la seva anterior activitat política, en plena dictadura de Primo de Rivera, en temps de censura, Foix retia culte als herois de l'aviació, als fascinants raids aeris dels anys vint i als exploradors coratjosos, exemples de la seva concepció competitiva de l'esport, de l'home d'acció que mai no va ésser però que sempre va admirar, en una època en què es lliurava d'una manera decidida a l'aventura literària, els anys en què apareixia el seu primer llibre *Gertrudis*». (GUERRERO 1996:134)

D'altra banda, també trobem Foix compromès en diverses activitats de caire social, com la defensa i potenciació de l'ensenyament en català, malgrat les prohibicions, com assenyala ROIG (1992:343 i 501)

II.4.2. *Carnet de l'aeronàutica*

És coneguda sobradament l'afecció de Foix pel món de l'aviació per tot allò que té de modernitat i agosarament; en aquesta secció, a més, incorpora a aquesta afecció l'interès que té per a Catalunya l'extensió del món de l'aviació civil perquè implicaria un alt grau de progrés, per això és habitual que es refereixi al seu desenvolupament en els països més avançats, que són elogiats contínuament en contrast amb l'immobilisme català. Més que un tarannà informatiu, doncs, la secció té (no es podria esperar una altra cosa) una voluntat d'incidència social encaminada al desenvolupament del país en el mateix moviment progressista que s'està esdevenint en els països més importants del panorama mundial.

Deixant de banda l'hipotètic interès esportiu, doncs, es tracta de defensar-ne les possibilitats de desenvolupament econòmic i social. Aquest enfocament desapareix a partir del moment que la signatura J. V. F. o J.-V. F., identificable amb Foix, manca al peu dels articles de la secció i aquests esdevenen purament informatius sobre gestes aeronàutiques d'actualitat, la qual cosa em permet ser encara més explícit en el sentit que aquesta manca de signatura implica probablement un canvi d'autoria.

El *Carnet de l'aeronàutica* s'inicia el 13 de març del 1925 amb l'article «L'exemple de Polònia» que es limita a donar dades sobre l'extensió del món de l'aviació a Polònia i Txecoslovàquia, amb un paràgraf final que és indicatiu dels motius de l'interès de Foix pel tema: «Imaginem encara aquesta passió posada a les altres activitats morals i intel·lectuals i comprendrem l'existència de pobles grans i lliures, de banderes glorioses hissades als quatre vents sota un respecte unànime.» No cal ser gaire agosarat per entendre la crítica sobre Catalunya en temps de la dictadura, que descuida aquells aspectes que per al poeta de Sarrià són importants per al desenvolupament d'un país en l'àmbit internacional. En darrer terme, la culpa d'aquesta mancança, com ha remarcat

en els articles de l'any anterior titulats «Per una aviació civil», es troba en la situació política que viu el país, ofegat per Espanya i impossibilitat d'actuar com a nació lliure; com que l'aviació necessita ajudes oficials és un dels camps més greument afectats per la ineptitud política del règim.

A partir d'aquí la secció es mou entre les informacions referides al desenvolupament de l'aviació en els diversos països i el contrast amb l'ensopiment de Catalunya. Pel que fa als forans implica, per exemple, l'elogi del Regne Unit, de França o dels EUA, però també d'Itàlia, amb un entusiasme especial que lliga perfectament amb l'interès per l'ascens del feixisme que ha demostrat en articles anteriors: «Davant la naixença de la seva aviació civil, saludem Itàlia, augurant-li una bella perspectiva per a l'esdevenidor.» (15-3-1925); o d'Alemanya, amb una certa recança pels dubtes que presenten els seus interessos particulars de cara a la pau europea: «Alemanya té davant les altres nacions una força aèria temible, com observa Paul Prist a l'«Indépendance Belge». Tant des del punt de vista civil com des del punt de vista militar Alemanya forma una flota aèria formidable, superior a cap més. Avença França, avença Anglaterra, avença els Estats Units... Dóna, realment, vòrtig.» (25-3-1925); però al costat d'això també hi ha l'elogi als avenços soviètics en matèria de tècnica aeronàutica, que explica en l'article del 22 de març:

Vegeu Rússia: anuncia per a molt aviat l'establiment d'un centre d'aviació a Tiflis —on compta ja amb un aeroport modern molt ben proveït— amb 14 avions que sumats als 9 aparells existents, sumen 23; a Bakú l'establiment d'una estació per a 6 hidroavions, als quals cal ajuntar 11 aparells terrestres; a Wladicàucas organitza un aeroport apte per a 13 avions soviètics i 8 aparells caucàsics; a Novorossisk estableix una estació aèria destinada a 6 hidroavions i a 12 aparells de bombardeig. I per a la propaganda els Soviets fan plantar infinitament per les parets moscovites cartells enormes on amb lletres vermelles i redactat encès es demana l'enrolament de la joventut comunista.

Són elogis que contrasten amb la decepció que li provoca el poc interès que hi ha per l'aviació a Catalunya; el mateix article, titulat enèrgicament «Pilots!», passa de l'elogi a la importància que li donen els comunistes soviètics (incloent-hi la crida al paper que hi ha de fer la joventut), a una crítica a la realitat propera: «Simultàniament veus diverses, però idènticament angunioses, reclamen material humà per a una de les activitats modernes més actuals: pilots. Hom diu també, sobretot entre nosaltres: avions. Fins i tot hi ha en alguns disparitat de criteri sobre quins d'aquests dos factors essencials ha d'ésser el més preferentment recercat. A darrera hora el parer més estès, concorde i assenyat demana totes dues coses a l'hora. Llur penúria ací és evident.» Un tema que ja havia presentat en l'article anterior, el 18 de març, «La dona coratjosa», amb una actitud que fins i tot es podria definir com a feminista: després d'explicar que un dels problemes de la manca de pilots poden ser les reticències familiars, en especial de la part femenina, J. V. F. rebutja l'argument amb una anècdota que tanca l'article on enlaira especialment el paper de la dona en el món modern:

No és possible entre nosaltres saber d'on sortirà el vet quan l'aeronàutica ocuparà el lloc que li correspon. Ignorem quines veus tendres o greus, quins braços dolços o ferrenys intentaran aturar la voluntat abrivada dels nostres futurs cavallers de l'aire. Tinc, però, una certa temença que no seran pas les nostres dones les que més entrebancaran la bella embranzida heroica dels nostres pilots. Compten casos, hom narra anècdotes, hom cita exemples qui confirmen que la dona del nostre país és coratjosa entre totes.

No fa pas gaires dies, en un cercle esportiu, en la intimitat d'una reunió de jovent de tots dos sexes, hom parlà d'aviació. És, fet i fet, un tema que d'un quant temps ençà reprèn amb cert fervor. La majoria dels "nois", per això o per allò, mostraren, amb impudor alarmant llur impropri, llur anormal descoratjament. En canvi, unànimes, les noies, bells tipus de raça (Montserrat, Eulàlia, Mercè, Núria, Roser...)⁷², claríssim l'esguard, i amb una quasi mística dicció molt graciosa, s'oferiren com a passatgeres immediates, com a pilots si cal, *voire*, com a mecànics, de la nostra primera esquadrilla formal.

⁷² És evident que la tria dels noms no és casual de cara a incorporar l'aviació a la tasca del catalanisme.

Aquest distanciament de la societat catalana és el motiu bàsic de queixa dels dos articles posteriors, el primer, «Per la nostra aviació civil» (27 de març), comença: «La indiferència, l'hostilitat —com remarcà En Co de Triola— envers una aeronàutica pròpia, és possible, entre nosaltres vèncer-la? Jo qui em sent optimista per a totes les coses de Catalunya i més optimista per al seu esdevenidor, crec que sí. Caldrà, naturalment, intensificar la propaganda, extremar el nostre entusiasme particular, despendre diners i energia per formar un ambient propici. Una vegada atès que l'atenció dels nostres joves millors, dels nostres esportius més assenyalats, dels nostres ciutadans més coratjosos s'hagi fixat seriosament en la importància d'aquest sistema de locomoció en la vida moderna dels pobles i hagi albirat factibles la seva adaptació, el seu desenrotllament i la seva prosperitat a Catalunya, l'aviació no tardarà a ocupar el lloc que entre nosaltres li correspon, humil potser, però proporcionat.»; que lliga perfectament amb l'interès del següent «La propaganda» (29 de març de 1925): «Perquè el nostre poble s'interessi per l'aeronàutica cal, havem dit, intensificar la propaganda. Millor dit, emprendre per tot Catalunya una campanya de divulgació.» Aquest article acaba amb un paràgraf molt explícit del distanciament de l'autor dels altres esports i l'interès especial que li provoca el món de l'aviació, clarament elitista:

Una massa engrescada i vel·leïtosa escau a altres bells esports de circ, pista o estadi. A l'aviació li calen només uns quants ascetes juramentats, uns quants sacerdots d'esguard coratjós i cor ardent, i uns centenars de fidels fervorosos, callats i lleialíssims.

Recull les opinions aparegudes en una sèrie de cartes i d'informacions de dies anteriors, com aquesta de Màrius Aguilar al *Día Gráfico* de Mallorca que cita el *Carnet de l'aeronàutica* del 27 de març: «L'aviació és l'únic esport digne de l'home. Tots els altres —sobretot el futbol— són gairebé puerils. Res, en la pau i en la guerra no ha

donat tanta de grandesa a l'heroisme humà com l'aviació. Per què, doncs, no estimular decididament l'aviació catalana?»⁷³

En el primer article del mes d'abril, del dia 1, titulat «Per què serveix l'aviació?», Foix fa una explícita i poètica defensa en un to molt futurista dels motius que justifiquen l'afició al món de l'aviació: «Les raons són tantes que el temps us serà curt i us caldrà endreçar el cronòmetre. Amb tot, jo no aconsello pas que durant la primera embranzida lírica dels neòfits amateurs utilitzeu gaires arguments d'ordre utilitari. Qui tot d'una, sota un cel net i davant el vèrtig diví de cavalcar-lo sense vacil·lacions, de “submergir-s'hi” en la vastitud celeste, serà, sovint, un temps perdut sota aquesta. Cal, de moment, enrolar els adolescents folls, els cors verges i herois, els infants de totes les edats fàcils per a l'aventura i àvids de tota divina frisança. Després, damunt les rutes obertes pel coratge alat del primer centenar d'almogàvers de l'aire, l'emoció continguda dels exploradors de segon ordre lliscarà segura.» No es pot deixar de notar la referència bèl·lica a l'acció imperial de la Catalunya d'antany amb l'esment dels almogàvers, una referència de to futurista que enllaça també amb l'actitud d'avantguarda que explicita immediatament, però que dista molt del to pacifista que volia definir la seva ideologia.

En canvi, en l'article següent, del 4 d'abril, aprofita una referència a l'Aeroclub de França per fer una defensa de la importància del progrés de l'aviació allunyat dels terrenys bèl·lics i la necessitat que els governs contemplin l'aviació civil en els seus pressupostos, com ho fa el francès.

L'11 d'aquest mateix mes, el *Carnet de l'aeronàutica* es titula «Literatura aèria», incorpora un tema nou en la secció: l'aparició del món de l'aviació en textos literaris;

⁷³ D'una banda, la idea de modernitat que comporta l'aviació i el desordre exaltat que impliquen els esports de masses justifica aquesta postura de Foix; d'altra banda, però, l'elitisme inherent al món del motor contrasta amb la voluntat de conformar un moviment patriòtic que aconsegueixi englobar tota la nació.

per fer-ho resumeix l'argument de la novel·la *Les veus de la terra*, d'un escriptor polonès, en què l'aviació hi té un paper important. L'article següent és del 15 i no va signat, de fet són un recull de «Notes diverses» sobre notícies aeronàutiques. Tot i que les notícies sobre gestes heroiques i sobre pressupostos dedicats a l'aviació coincideixen amb algunes afirmacions d'articles previs, l'estil és bastant diferent i podria ser que no fos de Foix, com conjecturo per als articles anònims que continuen el *Carnet de l'aeronàutica* a partir de la sèrie dedicada al viatge d'Amudsen al Pol Nord, que no tenen res a veure amb les característiques dels articles inicials de la secció signats J.-V. F.

L'últim article signat per Foix és el del 19 d'abril de 1925, que no té títol. Es tracta d'un article molt breu que precedeix un seguit de notícies que apareixen després de la signatura, l'última de les quals s'interessa ja per l'expedició d'Amudsen, i podria ser que ja no fossin de Foix. La part de l'article que va signada J.-V. F. es centra en la constitució del nou govern francès que, malgrat les demandes, no ha creat un Ministeri de l'Aire. «És possible, però, que França no tardi a tenir aquest ministeri. Veus massa eloqüents i responsables se n'han ocupat i el brogit d'ales que ultra Rin i ultra Mânega torba la quietud celeste no és pas convit al repòs.»

A partir d'aquí, el *Carnet de l'aeronàutica* continua apareixent amb diversa periodicitat però sense signatura, essent més aviat una secció informativa d'actualitat que no pas una secció d'opinió com havia estat en aquests primers mesos mentre la signava J. V. F. La signatura de Foix també desapareix de la resta del diari i no la trobem en el que queda del 1925 ni en tot el 1926.⁷⁴ Reapareix el 1927 amb tres articles sobre aviació que precedeixen la recuperació habitual de la seva signatura a partir de

⁷⁴ Aquest lapse coincideix amb l'aparició de *L'Amic de les arts*, en què Foix tindrà una participació important, i amb la preparació de *Gertrudis*, el primer llibre del poeta, que apareixerà el mes de març de 1927.

l'octubre d'aquest any, en què la seva col·laboració reconeguda ja serà habitual fins a la seva desaparició definitiva amb l'esclat de la guerra el 1936.

II.4.3. Altres articles sobre aviació

El primer dels articles de Foix del 1927 és de l'1 de març i està dedicat a presentar la Lliga Aeronàutica de Catalunya, seguint amb l'intent de difondre l'interès per l'aviació com un element de modernitat essencial per al progrés de les nacions. El to de l'article és molt més personal i poètic que el que utilitzava en altres seccions anteriors, li ho permet la signatura i la singularitat de l'article: «Cap imatge profana. Cap conversa, entre els concurrents, que no es refereixi a coses de l'aire. Una mena de secta, al cor de la ciutat, dedicada exclusivament al culte aeronàutic: són els ascetes de l'aviació de Catalunya.» L'article centra l'interès en la figura de Josep Canudas, que rep un elogi en forma de boomerang com a difusor de l'aviació civil a Catalunya, perquè alhora honora la pròpia tasca de J. V. Foix des de *La Publicitat*. La major part del text ve configurada per un suposat diàleg amb membres de la Lliga Aeronàutica que, en absència d'en Canudas, comenten amb Foix els problemes de l'aeronàutica a Catalunya. Aquest to dialogat permet fer una crítica més directa que la que havíem vist en articles d'altres anys; probablement és una mostra que el pas del temps està deteriorant la capacitat censora de la dictadura i que aquesta està arribant als seus últims moments. Per això ara hi trobem frases que en un context anterior probablement haurien estat censurades:

A Catalunya, l'estat precari de l'aviació es deu, sobretot, a la manca d'interès dels organismes oficials...

L'interès popular, en canvi, si hem de fer cas a les informacions que reporta l'articulista, sembla que comença a augmentar. El periodista i els seus interlocutors de l'article es refereixen sempre a Catalunya i als esforços individuals i privats, que són els

que aconseguïen fer progressar l'aviació. Per això no és estrany el to del següent article, completament relacionat amb aquest, tot i que el que sí que sobta és la distància en el temps, més de quatre mesos: el 10 de juliol de 1927 J. V. Foix signa «Les possibilitats d'un vol sense escala Barcelona-Nova York», que presenta l'entrevista promesa amb Josep Canudas, amb un elogi de la internacionalització de l'aviació, «L'aeronàutica s'enduu avui en dia l'atenció de tothom», i la defensa de les posicions europees enfront dels primers avenços nordamericans. L'article, doncs, torna a presentar-se en forma de diàleg i es lamenta del poc interès institucional per fomentar l'aviació a Catalunya. Acaba amb una crida patriòtica per suplir, a través de la filantropia privada, allò que oficialment no es produeix:

És absurd, és absurd... Puix que allò que manca són "només" de 125.000 a 150.000 pessetes, puix que a hores d'ara la travessia de l'Atlàntic nord és inèdita a Europa, puix que a San Paolo, en vint-i-quatre hores han recollit mig milió de lires per a fer la travessia Brasil-Itàlia, i a Bèlgica recullen amb èxit 600.000 francs per a realitzar el vol Brussel·les-Leopoldville... ¿per què Barcelona, els ciutadans honorables de Barcelona, no tindran la generositat d'oferir l'aparell que manca a qui per la glòria del país arrisca la vida?

Seguidament, tot iniciant les col·laboracions a la secció de *Comentaris* que apareix a la primera plana de *La Publicitat*, signades J. V. F., el 8 de setembre comenta l'interès popular per una jornada d'aviació a Suïssa per tornar-ho a contrastar amb el que passa a Catalunya. «¿Per què entre nosaltres no podrien organitzar-se, a l'estil suís, diades populars d'aviació? Coneixem els inconvenients amb què topen els amics de l'aviació civil a Catalunya. Sabem també que no és llur manca de bona voluntat que fa témer el possible fracàs d'una festa similar. El desinterès de la nostra ciutat per l'avenç aeronàutic és massa palès perquè en calgui assenyalar els orígens. ¿Qui ens pot, però, privar de lliurar-nos a l'optimisme de creure que, a no tardar gaire, la mateixa pressió popular realitzarà el miracle de fer obrir les ales closes?»

El comentari acaba dedicat a un tema que farà famosos els articles periodístics de Foix, però que no havia aparegut decididament fins a aquest moment: l'urbanisme.⁷⁵ Foix es preocupa per la connexió viària entre l'aeroport i la ciutat com a element important per al progrés de l'aeronàutica: «Quan la ciutat haurà obert camí del port aeri l'ampla avinguda que els arquitectes urbans d'avançada arreu del món consideren ja l'artèria principal de la urbs esdevenidora.» Cosa que, en certa manera, emparenta els interessos i els articles de Foix amb la preocupació civilista que movia bona part dels articles noucentistes de Xènius, amb un enfoc marcadament progressista.⁷⁶

II.4.4. Els últims articles del 1927

En els últims mesos del 1927 la signatura de Foix torna a recuperar una certa presència a les pàgines de *La Publicitat* que ja no deixarà fins a 1936. N'apareixen cinc articles, tres dels quals en la secció de primera pàgina de *Comentaris*, que són molt indicatius dels centres d'interès que afecten l'escriptor en aquests moments i que presagien la voluntat de presentar quotidianament les seves opinions polítiques, socials i artístiques des de la premsa diària que provocarà l'aparició de *Meridians* pocs mesos després, la secció central de les seves col·laboracions a *La Publicitat*, per la seva situació temporal i per la seva continuïtat, però sobretot per l'interès amb què l'emprèn.

⁷⁵ El 1971, J. V. Foix en publicarà un recull amb el títol de *Mots i maons o a cascú el seu*. Manuel Guerrero deixa clar també el seu rerefons polític: «En darrer terme, el desgavell urbanístic, arquitectònic i especulatiu de la Barcelona de Porcioles dels anys seixanta és el que va portar Foix a recuperar els seus textos dels anys trenta.» (GUERRERO 1996:449)

⁷⁶ L'interès de Foix per l'aviació no es limitava als articles de *La Publicitat* o als vols eventuais, també acceptava una difusió més activa a base de pronunciar conferències: «Un dels socis dels primers temps, tan entusiasta com el primer i que fins havia format part del Consell, era el poeta, escriptor i periodista, tan notable ja en aquells temps, Josep Vicenç Foix. Cedint a les reiterades instàncies de tots nosaltres, va acceptar de donar una conferència, sobre un tema ben suggestiu i plenament dintre del món que ell representava: «Nexes d'unió entre aviadors i intel·lectuals». La conferència va tenir un gran èxit per al conferenciant i per a la Lliga Aeronàutica, que va veure l'estatge ple del tot i com poques vegades s'havia vist, perquè a més dels socis i els afeccionats que acostumaven a fer acte de presència, hi van assistir alguns amics i admiradors del conferenciant, que van rebre molt bé el tema i la manera tan hàbil de desenvolupar-lo.» (CANUDAS 1983:149)

Dos dels articles, «Marius André» (23 d'octubre de 1927) i «Alguns llibres occitans» (17 de desembre de 1927), estan dedicats a Occitània i presenten l'interès per la seva recuperació cultural i nacional que entronca amb el projecte panoccitanista que en algun altre moment Foix ja havia enunciat i que recuperarà decididament en textos posteriors. El primer glosa la tasca cultural del poeta provençal Marius André que inclou l'elogi de la revista *Oc*, molt vinculada també a Foix, arran del número dedicat a homenatjar el poeta per la seva mort recent.

De Marius André és remarcable el parlament que el dia 6 de juny de 1892 pronuncià a la Santa Estela dels Baux, en el qual, contra els que pretenien que el moviment occitanista havia d'ésser només un esplai literari, de miserables “rasclaires de guitarro”, defensava la urgència de convertir-lo en moviment polític, no pas conservador, oportunista o radical, ans amplament federalista i descentralitzador. “Havem lo dever sacrà d'estre d'home d'acion” si hom vol que el desvetllament de la Provença sigui no pas únicament bo per a proveir de temes fàcils els rimaires “per conservar la beutà de nostre lengage, nosti amor, nosti tradicions, se volem reconquistà de libertà perdudo”.

Text que, escrit des dels temps dictatorials, és prou significatiu de l'interès polític nacionalista de Foix. El segon text occitanista, partint del comentari de llibres occitans, aprofita per fer una difusió de la recuperació d'aquest moviment. No hi falten les referències a la revista *Oc* i a una altra de les activitats periodístiques de Foix, *L'Amic de les Arts*, hi destaca però l'interès per la llengua i la unificació ortogràfica: «Això ha donat un resultat remarcable: que en fugir del patuès retroben una llengua idèntica: la llengua d'oc que adés gaudí, com remarca P. J. Grenier, d'una gran unitat almenys des del punt de vista literari. (...) D'ací que refusen la dominació al *provençal* amb què generalment hom designa llur parlar i emprin la d'*occità* de la qual el provençal no és més que un dialecte —com l'auvernès, el gascó, el llemosí, el delfinès i, encara, segons ells, el català, que és el parlar d'oc que modernament ha reeixit més en la seva estabilització. Les regions dialectals que integren aquest territori lingüístic és conegut per aquests mateixos escriptors meridionals amb el nom d'Occitània.»

Un altre dels articles d'aquest final del 1927 és «L'evolució de l'opinió anglesa a favor del desarmament», del 26 de novembre, molt interessant perquè incorpora una posició clarament pacifista que tot i que ja havia estat insinuada anteriorment no ho havia fet amb la mateixa contundència que en aquests temps de dictadura. «Cal esmentar, encara, la denúncia apassionada de les horrors de la guerra pel mariscal sir William Robertson, i la seva defensa de la Societat de les Nacions. Aquesta campanya pacifista d'un militar tan assenyalat ha fet una gran impressió a l'esperit britànic.», i segueix donant arguments a favor de la pau i contra la guerra, fins i tot de part de H. G. Wells. L'article acaba amb un paràgraf breu però prou significatiu de l'evolució de la posició ideològica de Foix:

Tot fa esperar que, a no tardar, el govern britànic liberal o laborista serà el primer col·laborador a Ginebra de la causa de la pau i de la civilització.

És per això que no sobta topar-nos amb un article encara més clar de com han influït en Foix els últims esdeveniments polítics de l'època i la presència de les dictadures feixistes al continent europeu; el 21 de desembre, a l'article titulat «Internacionalisme» presenta una crítica ben directa al feixisme: contra el que podia haver intuït Foix inicialment, en la seva lluita contra l'expansió del comunisme el feixisme s'ha dedicat a defensar els interessos capitalistes que són tan allunyats de la voluntat de l'escriptor català. A més, el feixisme només funciona a base de prohibicions:

Però el *Popolo d'Italia*, òrgan directe de Mussolini, es mostra pessimista respecte a la conversió de la burgesia italiana al feixisme integral. Tot just travessa la frontera, el delegat d'aquesta o d'aquella associació patronal esdevé un heterodox de la causa italiana. Cal, doncs, cercar-hi una solució ràpida: a l'estranger, a les reunions de caràcter internacional —patronals o culturals—, hi han de concórrer únicament els feixistes en un cent per cent, això és, aquells que amb llur passió demostrin als estrangers què és Itàlia, què és el Feixisme, quina és la voluntat del Duce.

També això és perillós. Cal fer més encara: prohibir als italians de participar a les reunions internacionals de classe. La raó la dona el mateix diari i estalvia cap comentari: “Als italians, en trobar-se a l'estranger, els reprèn la vella malaltia, — de la qual el feixisme no ha

immunitzat encara tothom, de trobar excel·lent allò que s'esdevé o allò que es pensa més enllà dels Alps o de la mar”.

Finalment, l'últim article de l'any, del 23 de desembre, és inclòs a la secció *Comentaris* i dedicat a «La bellesa nova», que entronca encara amb una visió futurista de l'art: «Hi ha una bellesa nova. Un bell vuit cilindres, una instal·lació productora del “cracking” de l'oli pesat, una super-antena, o els mil petits accessoris d'un avió, d'un auto, d'una moto, simples en llur adaptació a una necessitat mecànica indefugible, són bells d'una bellesa nova. I les àmplies avingudes d'asfalt on naufraguen les clarors matisades de tants de reflectors, de difusors de mirall en el capvespre o en la nit ciutadans, són un espectacle que dóna a la sensibilitat moderna el mateix esborronament diví de les més perfectes realitzacions de les bel·leses caduques.» La queixa, però, torna a ser present en contrastar aquesta nova realitat amb la situació del país: «La nostra ciutat, però, està en dèficit en l'aportació dels elements que componen aquesta bellesa.» I acaba l'any amb un dubte que incorpora les seves preocupacions urbanístiques:

Estem mancats de la voluntat exigent de reduir a una mateixa unitat els factors materials que donin per exemple a una avinguda urbana, a un edifici, a un interior, a una manufactura industrial, a una fulla impresa, el segell que avala l'existència d'una voluntat coordinadora.

I si no havem sabut academitzar al seu temps l'Acadèmia, ¿serem capaços de fer-ho amb els elements que ens comencen d'ésser-nos donats de la bellesa nova?⁷⁷

⁷⁷ GUERRERO (1996:159) destaca especialment aquest text per definir la posició artística de Foix en aquesta època. Cal notar la voluntat expressa de no recórrer a les posicions surrealistes i, en canvi, parlar d'una nova tradició, més en la línia d'Apollinaire, com podrem comprovar més clarament en analitzar l'època de *Meridians*.

III. les col·laboracions centrals: *Meridians*. La desil·lusió d'un gran projecte (1928-1932)

Meridians ocupa un paper preferent en la participació periodística de Foix: no només és la secció que apareix en un període de temps més extens i conté un nombre d'articles més elevat, sinó que també és la seva secció més reconeguda, amb més fama entre els que s'hi han referit. Si tota la participació de Foix a *La Publicitat* es troba en una època especialment important per a la història d'Europa i de Catalunya, els anys de *Meridians* són els més significatius; i això no és només una apreciació feta des de la distància del temps, perquè Foix era ben conscient que el país es trobava en unes circumstàncies úniques que permetien l'establiment d'un nou projecte sense precedents: s'hi va abocar amb tot l'esperit i *Meridians* n'és una bona mostra, d'aquí que, en veure com fracassava el seu projecte, la decepció encara va ser més gran.¹ Tant l'aparició de *Meridians*, com la seva supressió s'ha d'entendre en aquest sentit: és una secció testimoni de l'empenta i la il·lusió de veure com la dictadura de Primo de Rivera s'està consumint i s'endú en la seva caiguda la monarquia obsoleta de la Restauració; viurà l'esperança en la construcció de la República i sobretot es preocuparà pel paper que ha de jugar Catalunya en tot aquest sistema; però la decepció dels primers anys serà implacable.

Tot aquest entramat bàsic s'ha d'incloure en l'anàlisi de la situació europea, i també mundial, sense la qual la visió de Catalunya no tindria sentit. Prenent partit per les

¹ D'alguna manera també es pot entendre aquesta activitat de J. V. Foix com un intent de redreçar l'evolució del país a partir d'uns esquemes culturals que facilitessin la perpetuació de la tasca del Noucentisme. Jordi Castellanos detalla com són de decisius aquests anys: «No puc prescindir de dues referències anteriors als anys trenta, que acabaran condicionant profundament la vida cultural de la dècada. Es tracta, la primera, de la liquidació, entre 1923 i 1925, d'un moviment que va tenir una importància essencial en l'establiment de la infraestructura cultural i literària, el noucentisme. La segona, el procés de reestructuració de les posicions ideologicoculturals que es produeix durant la dictadura i, de manera especial, a partir del 1928-1929. La desfeta del Noucentisme configura un panorama cultural i literari absolutament nou, en bona part com a resultat de l'aparició pública d'un seguit de corrents culturals i ideològics que havien romàs o s'havien format al marge de l'alta cultura.» (CASTELLANOS 2002:9)

llibertats i les democràcies, Foix assisteix críticament a l'evolució del feixisme —tot i l'admiració inicial que he analitzat en l'apartat anterior—, a l'ascens del nazisme i a l'enduriment del règim d'Stalin a la U.R.S.S.; però també és crític, des de la seva visió d'una societat justa i ordenada, amb el capitalisme americà. No s'ha d'oblidar que els trenta també representen el començament de les accions anticolonialistes i que hi tenen un paper molt significatiu les revoltes a l'Índia, Foix també en prendrà partit i en defensarà el pacifisme, que és un dels temes que més l'ha preocupat des del començament dels seus escrits a *La Publicitat*.

Amb tot, *Meridians* no seria *Meridians* si es limités a tractar temes polítics o socials; l'altre gran centre d'interès de l'obra de Foix, l'artístic i literari, no és ni de bon tros bandejat en aquesta secció, al contrari, representa l'element més important, en tant que inicialment allò que simbolitza la idea de “meridians”, com veurem, té més a veure amb aquest tipus de relació que no pas amb idees polítiques, però comptant que també representa la interrelació de tots els aspectes relacionats amb la vida humana.² No hi falta, doncs, qualsevol tipus de referència als aspectes importants de l'art o la literatura d'actualitat de qualsevol racó del món, però especialment de l'uropeu, i, no podria ser d'altra manera, com a centre més gran d'interès els artistes anomenats d'avantguarda o que pretenen renovar les formes i el sentit de l'art tradicional, que és l'element que s'ha remarcat més de tota la trajectòria literària de Foix, especialment en aquests anys que són els d'una més gran incidència del surrealisme a Europa i a Catalunya. No cal dir que

² En la visió foixiana del món, política i cultura —i qualsevol activitat relacionada amb la vida humana— van de bracet: «El túnel imposat dels quaranta anys havia fet pensar, als tifes de la cultura franquista, que les clarors i les imatges de Foix, i tot el que representen per als catalans, ja estaven llestes. Fins un cregut «progressisme» que va venir després (en el fons de senyorets anticomunistes), que creia que enlairava Foix presentant-lo com a exponent de la idea de separar la cultura de la política, de fet li volia més mal que bé. Ens amagava que Foix, a la inversa, havia ensenyat que «aquella idea només és correcta sempre que la política —oh ideal suprem!— no sigui ja la mateixa cultura» i que, per tant, no sempre s'han de fer escarafalls si artistes i poetes de vegades es troben molt a gust de la mà d'alguns polítics.» (TÀPIES 1979:26)

l'anàlisi detallada d'aquests comentaris pot donar una certa llum al tema de l'adscripció dels escrits poètics de Foix.³

D'altra banda, aquest paper central de *Meridians* també és especialment significatiu perquè al llarg de la secció observem el pas de presentar-se com una secció anònima a l'aparició del famós pseudònim de Focius, que cal relacionar amb la voluntat de no identificació de la signatura en l'obra periodística de Foix, un tema que ja hem trobat en les seccions anteriors.

El mateix Foix també reconeix la importància d'aquests anys i d'aquesta secció amb els aplecs d'articles que fa en els anys de postguerra: *Els lloms transparents* recull articles apareguts a *La Publicitat* entre el 31 i el 36, *Mots i maons o a cascú el seu*, entre el 32 i el 36 (aquestes dates ens porten als períodes d'*Itineraris* i de *Panorama Universal de les Lletres*, que cal lligar necessàriament amb les intencions i desaparició de *Meridians*), i significativament *Allò que no diu La Vanguardia*, que podríem considerar un volum de creació —el problema és distingir entre creació i no creació—, inclou molts dels “telegrames” apareguts a *Meridians* i els “Fets diversos” que corresponen a una secció sense signar paral·lela durant un temps breu a *Meridians* titulada *Desviacions*. De tota manera, cal situar tots aquests reculls en el nou context que es genera en els anys seixanta i setanta, amb la voluntat d'establir un mite prou significatiu que acabi de conformar una idea global perfectament (re)construïda.⁴ Parlant de la publicació el 1965 de *Catalans de 1918*, Josep M. Balaguer afirma: «El grau i el tipus de reelaboració del material ens indiquen que es tracta d'una reinterpretació posterior del procés de formació d'un jove amb aspiracions d'escriptor

³ Vegeu TERRY (1987:151 i següents)

⁴ Aquesta voluntat de mitificació, que J. V. Foix utilitza en altres àmbits, com el famós *Diari 1918*, comporta el silenciament d'aquells articles més problemàtics de cara a establir la imatge que es vol recrear.

en un context literari i polític per estructurar, però del qual n'està sorgint un model que acabaran encarnant un conjunt de catalans al voltant de la data mítica. (...) El llibre constitueix una fase de la formació d'un mite, el dels catalans de 1918, amb el qual Foix ens dóna una interpretació d'una etapa recent de la història del país en la qual ha atorgat el paper de forjadors i defensors d'un model de catalanisme ideal a un nucli d'intel·lectuals. El procés històric, el de configuració del possible nucli i el de mitificació van absolutament lligats i tenen un dels seus moments claus en els anys 30.»⁵

En definitiva, una secció formada per gairebé quatre-cents articles, que s'estén al llarg d'un període de temps tan ampli: del 7 de desembre de 1928 a l'1 d'octubre de 1932, que passa per tot un seguit d'etapes fins a arribar a consolidar-ne l'aparença definitiva, i que ha de donar compte d'uns anys tan transcendents per a la política i la cultura de Catalunya és inevitable que ocupi el lloc central de la participació de Foix a *La Publicitat*.⁶ Per als estudis generals i els comentaris personals, el Foix de *La Publicitat* és el Foix de *Meridians*, encara que sigui amb el pseudònim de Focius.⁷

⁵ BALAGUER (1994 : 4)

⁶ Jaume Vallcorba aplica les característiques d'aquesta secció a la voluntat literària de J. V. Foix: «Su propósito fue dotar a la lengua catalana, y a la cultura que de ella derivaba, de las plataformas de conexión con el mundo moderno que pudieran dinamizarlas y convertirlas en un instrumento capaz de tratar con toda naturalidad todo aquello que fuera propio y de relieve en el mundo contemporáneo, único modo de redimirlas del ruralismo, de los dialectalismos de barrio, del menestralismo y de lo popular que las afectaban. Pensó siempre en una cultura en catalán de gran altura social e intelectual sustentada en un uso de la lengua noble.» (VALLCORBA 2002b:19). Les últimes afirmacions són molt discutibles, perquè, entre altres coses, deixen de banda l'important vessant popular que tenen bona part dels seus poemes.

⁷ N'és un índex, per exemple, la nota de Rafael Santos-Torroella en la seva edició de l'epistolari Foix-Dalí: «Gairebé, com escrits al tall de les orsianes «palpitacions del temps», els *meridians* de Foix venien a ser una continuació del famós *Glossari* de *Xènius*, iniciat un quart de segle abans a les pàgines del periòdic nacionalista conservador «La Veu de Catalunya»; el seu to i el seu estil foren, tanmateix, uns altres, amb una sobrietat i una profunditat molt personals, sense res en comú amb el formalisme i el barroquisme neoclàssics —és a dir, un formalisme que era neoclàssic en la intenció però barroc per naturalesa— del noucentisme d'Eugeni d'Ors.» (SANTOS 1986:58)

III. 1. El camí cap als *Meridians*

De cara a preparar l'aparició de *Meridians* sembla especialment interessant la publicació el 5 de novembre de 1928 d'un intent de secció *Crònica de les lletres occitanes* amb l'article titulat «I.- Alsàcia i Occitània», signat J.-V. F., amb l'estil característic de Foix, que serà també el de *Meridians*: hi silencia la seva veu a través de la cita de textos d'altri, fins i tot en occità, una tria agosarada per un mitjà de comunicació periodístic. Tracta el tema de la necessitat imminent de recuperació occitana a partir d'una política federal anticentralista que fàcilment podríem relacionar amb la posició de Foix sobre Catalunya.

Partidari d'una acció política—i ací l'Alibert divergeix amb Peire Azema, segons veurem en una altra crònica— creu que cal lligar en un sol feix tots els federalistes occitans per damunt de les escoles i del felibratge oficial. El temps és breu: la llengua d'Oc reula cada dia més davant la llengua francesa. El felibratge sentimental ha mort. Cal anar de dret a una acció política: Mistral, contra el que diuen els turiferaris del mistralisme floralesc, ensenyà el camí. Cal no adormir-se escoltant versos o recitant-los, en els Jocs Florals. Tot això tot just si ens dóna, diu Alibert, “un regionalisme d'opereta o de sindicat d'iniciativa”.

I, per acabar, aquests mots que nosaltres, contra l'agnosticisme d'estimats companys, considerem exemplars:

“*Negligir l'ajuda de l'Alsàcia, de la Bretanha, e de la Còrcega seria un crim e una asenada.*”

L'article va seguit d'una secció sense signar d'*Informació occitana*, paral·lela a l'habitual *Informació catalana*, on es destaquen els «Cent números» de la revista *Oc* i es citen els redactors catalans, entre els quals hi ha J. V. Foix.

Uns quants dies després, a la secció *Comentaris* apareix l'article titulat «Petrarca» (28-11-1928), que torna a tractar, encara que sigui de biaix, el tema occitanista, però que també és una mostra dels diversos interessos que conflueixen en *Meridians* i en la configuració de la producció literària de Foix: les relacions artístiques entre modernitat i tradició, el paper que hi ha de jugar Catalunya, i una referència final, que cal veure com

una mostra que en aquesta època encara manté l'admiració per algun aspecte del feixisme, tot i que en aquest cas simbolitza més aviat els vincles que uneixen els territoris de l'"espai llatí".

Catalunya no ha pres part efectiva en aquestes festes del centenari petrarquià. Només, individualment, alguns catalans han tramès llur homenatge a l'"excessivament feliç" Petrarca. Si un bon amic, l'octubre passat, lligava, en nom nostre, un pom de roses a un barrot de la finestra de la casa de Vallclosa, avui, de lluny, i per una vegada, aixequem el braç dret, en salut feixista, davant la casa d'Arezzo.

En aquests articles immediatament anteriors a l'aparició de *Meridians*, segueix mostrant interès pel món de l'aviació i els avenços en les comunicacions —una altra de les claus per entendre el sentit de la nova secció—. Dedica dos *Comentaris* a l'expedició al Pol Nord del dirigible "Itàlia": «Paisatge polar» (26-5-1928) i «De la situació de l'«Itàlia» (1-6-1928) i un altre reclamant una major atenció per a l'aeronàutica en l'Exposició de Montjuïc: «... i l'aviació» (27-10-1928). En el primer d'aquests articles, les referències al feixisme, en haver de tractar la realitat italiana, ja no són tan favorables com en la citació anterior; l'elogi és només per a l'aviador: «La falsa retòrica, cara a alguns propulsors del periodisme feixista, és substituïda per una transcripció minuciosa, en termes científics, del procés del viatge sense que hom hi pugui descobrir el sacrifici de cap dels factors emotius que valoritzen la humanitat d'una gesta.»

També hi apareix un tema car als escrits periodístics de Foix, el de l'arquitectura, un tema recollit especialment en un dels seus aplecs de postguerra: *Mots i maons o a cascú el seu*. El titulat «De l'útil estandarditzat en arquitectura» (23-5-1928), exposa clarament l'opinió de Foix sobre la utilitat tradicional de les construccions catalanes: «Quant al gòtic del monestir de Pedralbes bé ens cal manifestar que l'opinió de Le Corbusier no és pas nova entre nosaltres. Havem estat testimonis, ben sovint, de

l'admiració palesada per diversos visitants davant l'austera realització trescentista. I, particularment, la severa adaptació del gòtic a les normes utilitàries que hi ha una quasi unanimitat a considerar la característica tradicional de les nostres activitats, ens han servit d'argument a favor d'una tesi que de temps ha ens és cara, això és, que els principis d'economia i d'utilitat defensats per alguns dels teoritzadors de les darreres tendències arquitectòniques eren en nosaltres tradicionals; la lletgesa de les edificacions contemporànies provindria de llur abandó.» No cal dir que aquestes referències al món de l'arquitectura cal aplicar-les a l'art en general,⁸ per això encara és més interessant la conclusió de l'article en què es fonen els conceptes de tradició i modernitat:

Segons aquest criteri, un arquitecte català, dotat de totes les característiques ràciques, però disposat a utilitzar el material més modern i obligat a bastir una casa amb les solucions més extremes que reclami el confort, realitzaria, sense partit pres, "modern".⁹

Tradició i modernitat s'uneixen una vegada més en l'obra de Foix per definir la seva posició sobre l'art modern que serà una de les bases de *Meridians*. En aquesta època també el tracten altres articles, però en destaca «Dictadures artístiques» (16-5-1928), construït a partir d'una conferència de Salvador Dalí. Foix és explícit i taxatiu sobre el paper de l'art i les seves relacions amb la política. Comença allunyant-se de les escoles,

⁸ Gabriella Gavagnin, en un comentari de l'edició crítica de *Tocant a mà...* que va fer Joan R. Veny-Mesquida, relaciona aquest interès per l'arquitectura amb la construcció fragmentària dels poemes de Foix que també trobem en els articles periodístics: «En algun cas esporàdic les correccions que Foix solia introduir a mà damunt dels mecanografiats revelen un procés més complex de gestació del text, el qual queda al final reconstruït, com en un mosaic en què redistribuïssim les peces» (GAVAGIN 1993:123); i, més endavant, centrant-se en la prosa *Trenca el mirall i sabràs com ets*, acaba dient: «El procediment de creació d'aquest text, que aplega un seguit d'afirmacions, ordres, prohibicions, constatacions, és emblemàtic en la mesura que porta a les extremes conseqüències la tècnica del fragment com a material poètic que Foix plasma i ordena a semblança dels maons d'un edifici.» (GAVAGIN 1993:123).

⁹ En aquesta època Foix sol utilitzar el terme "ràcic" com a elogi a l'artista que manté uns lligams amb la pròpia tradició. L'aplica especialment a Miró, com en aquest article publicat el 1934 a *Cahiers d'Art*: «¿Com us ho faríeu per a fer entrar la pintura de Joan Miró dins la tradició catalana?, em preguntava fa poc un crític decebut del meu país. M'ho preguntava precisament a mi, partidari decidit de la dita maurrassiana: *Tot allò que és nacional és nostre*. Em costaria d'acceptar que un temperament ràcicament tan català com el de Joan Miró pogués produir una pintura estranya a la sensibilitat típica de les gents del país.» (FOIX 1990:514)

que limiten les capacitats expressives de l'artista, en el que es podria entendre com una referència al surrealisme (“la secta de París”, segons altres textos foixians):

A tots els temps i a tots els països les diverses escoles artístiques o literàries en pugna han aspirat a la instauració d'una dictadura que imposa llur punt de vista particular. Encara que sembli paradoxal, àdhuc les sectes més extremes i, espiritualment, més acostades a una concepció anàrquica de la vida tendeixen a ordenar els elements plàstics i a donar-los una unitat, tan subjectiva com vulgüe, però intrínsecament d'una rigidesa tan dogmàtica com la de les escoles acadèmiques passatistes més combatudes.

Critica la intransigència del pintor empordanès: « Situat amb tot l'ardor de la seva juvenesa a l'avantguarda de l'anti-tradicionalisme, defensa, en místic il·luminat, les directives de l'art actual i combat amb la més sagnant intolerància tots els elements del passat que en volen corrompre l'originalitat i la puresa. En rigor, dins d'aquestes directives descobriu els gèrmens d'un antiliberalisme artístic, desconegut de molts anys ençà — potser mai al nostre país.», i ho aprofita per atacar la dependència política de l'artista, marcant distàncies respecte al feixisme i al socialisme.

Coincideix aquesta tendència unitària del grup d'En Dalí amb la que s'acaba de manifestar a la Itàlia actual favorable a la sindicació professional dels artistes amb el fi de llur coordinació per a la formació d'un estil autòcton, i amb la nova que arriba de Moscou segons la qual hom va a instituir a Rússia una dictadura oficial damunt la vida artística i literària dels territoris soviètics.

En la formació d'aquest estil bàsic dels textos periodístics de Foix, que serà model de contenció, l'equilibri i la simplicitat són glosats com a element ideal; l'article «Simplicitat» (31-1-1928) en dóna un exemple significatiu a partir d'una altra visió crítica de la retòrica pròpia del feixisme italià.

Com a rerefons de la seva posició en aquesta època, i donant sentit a tot l'entramat ideològic que comencem a presagiar que amaga *Meridians*, dos *Comentaris* ens acosten el tema en qüestió: «Internacionalisme» (21-12-1927) defensa les associacions

internacionals i denuncia un cert tancament del feixisme italià, tot i que per damunt de tot critica la manipulació econòmica que mantenen les estructures capitalistes.

És ben coneguda la posició del feixisme italià davant les organitzacions sindicals obreres de caràcter internacional. En oposició amb la III i amb la II, aixecant llur senyera tricolor enfront la bandera vermella d'Amsterdam i el feix lictori davant la falç i el martell de Moscou, el sindicalisme feixista ha proclamat llur desafecte a les Internacionals de classe i les excel·lències de llur legislació corporativa. Però heu-vos ací que el feixisme havia mostrat una certa incurança per l'altra internacional classista: la capitalista. No pas perquè els teòrics del socialisme i del comunisme no n'haguessin assenyalat l'abast. ¿No és precisament un argument bàsic per a la formació de les unions obreres internacionals el fet d'existir ja una internacional de classe integrada per l'estament capitalista?

Un article posterior, «Paneuropa?» (6-3-1928), acaba de reblar el clau de la necessitat de superar les velles discòrdies locals per ajuntar totes les nacions europees en una causa política comuna, sovint contraposada als interessos econòmics dels Estats Units d'Amèrica, que encara que no són citats explícitament apareixen en segon pla com a motivació última. *Meridians* no pretindrà més que poder superar les fronteres estatals per explicitar tot un lligam de relacions culturals, científiques i polítiques que uneixen específicament els pobles d'Europa, però que es poden fer extensives a tota la humanitat. A partir d'aquesta idea inicial, les referències a una acció política conjunta dels pobles d'Europa tindrà un valor important en els textos de Foix a *La Publicitat*.

Rebem, ahora, dos documents cadascun dels quals suggereix comentaris ben actuals: *Paneuropa*, un llibre de R. N. Coudenhove-Kalergi i uns retalls de tres diaris italians. El llibre de Coudenhove, dedicat a la joventut d'Europa, és l'exposició de la bella utopia, mereixedora de totes les consideracions, per la qual la ruïna de l'hegemonia mundial del nostre Continent només es pot evitar amb la contitució federal dels Estats europeus, això és, amb la realització dels Estats Units d'Europa. Aquest punt de vista generós no és pas nou. Entre nosaltres ha tingut partidaris decidits i la nostra formació ideològica i sentimental ens empeny, avui més que mai, a adherir-nos-hi.

III.1.1. L'aposta per la joventut

El final de la cita anterior presenta una de les preocupacions dels articles de Foix en aquest moment concret, però que és una preocupació constant al llarg de tota la seva vida: el paper de la joventut, que pot ser la iniciadora d'un nou ordre de relacions internacionals, superant les tendències aïllacionistes del feixisme.

Però... heu-vos ací uns altres documents: una revista intel·lectual italiana, "jove i combativa", *Il Raduno*, demana al Govern feixista "que prohibeixi l'entrada a Itàlia de llibres estrangers, i que hom renunciï a les traduccions d'autors estrangers amb el fi d'obligar el públic italià a nodrir-se de la sana literatura nacional." Un diari ben conegut, el *Giornale d'Italia*, reclama "la prohibició de la venda de llibres francesos a Itàlia, verí mortal i competidor massa sovint victorios." I una altra publicació feixistíssima *Il Selvaggio*, en fer referència a unes fulles angleses que surten a Florència amb destinació als britànics que hi sojornen demana que "el Duce suprimeixi tot diari que surti a Itàlia escrit en llengua no italiana".

Ignorem com els paneuropeïstes prendran aquestes explosions d'*entusiasme juvenívol* italianes tan divergents de les que ells intenten provocar i que nosaltres compartim. Però gosem interrogar: Paneuropa?

Aquesta preocupació pel rumb que segueix la joventut contemporània en tant que consolidadora dels pilars de la societat futura, s'acaba de palesar amb una sèrie de cinc articles, signats J.-V. F., que s'encavallen amb els primers *Meridians* i que hi tindran continuïtat, amb la qual cosa es defineix clarament l'orientació ideològica de la joventut com una de les possibles motivacions que decideix Foix a crear la nova secció. Els cinc articles porten com a títol «Les enquestes a la joventut» (28-11-1928, 4-12-1928, 7-12-1928, 11-12-1928 i 12-12-1928) i parteixen d'enquestes que fa la premsa francesa, italiana i alemanya: «¿Qui plantejarà a la nostra joventut els temes apassionants de les enquestes italiana i francesa?» (28-11-1928). Tot seguit, coincidint amb el primer *Meridià*, «S'ha establert el qüestionari adreçat a l'actual joventut catalana amb el fi de conèixer el seu estat d'esperit o de plantejar en el d'alguns determinats problemes vitals en els quals potser no han pensat mai encara. Amb aquesta enquesta hom convida la

joventut catalana dels diversos estaments — de la universitària a l'obrera — a explorar-se ella mateixa, a reflexionar seriosament sobre alguns punts essencials en la vida de l'individu i de les col·lectivitats» (7-12-1928). L'article de l'11 de desembre de 1928 transcriu fragments de sengles respostes a l'enquesta francesa i a la italiana, textos significatius perquè són seleccionats específicament.

La resposta italiana ve encapçalada per aquesta entrada tan aclaridora de l'enfocament de Foix i el seu distanciament de la uniformització mussoliniana: «Després de les primeres respostes donades en sèrie com llaunes de vetum d'enllustar les botes, heu-vos ací noves respostes en les quals hom traeix que sota la camisa negra, duta de grat o per força, encara hi ha qualque individualitat.»

Finalment, l'article del 12 de desembre de 1928, que és l'únic sense signar, comença amb aquesta entrada que, si efectivament és obra de Foix, no pot deixar de sorprendre més encara si tenim en compte que ja ha començat a publicar els primers *Meridians* anònimament; és clar, però, que les característiques textuais són ben diferents: «A continuació publiquem les primeres respostes que ens han estat trameses al qüestionari que reproduïm. Són dels senyors Baptista Xuriguera, Joan Baptista Pujol, Salvador Dalí i Josep Thous-Mitjans. Algunes respostes rebudes amb prioritat a aquestes no les reproduïm perquè llurs autors no autoritzen la publicació de les signatures. Creiem indispensable que els autors responguin de llurs punts de vista. Cal alliberar-se del pudor excessiu per donar el nom. En els temps que corren és poc esportiu...» Hem d'entendre, doncs, que tenen unes connotacions completament diferents uns articles periodístics que s'emmarquen en les línies bàsiques de la publicació (i, per tant, poden ser anònims), que uns textos eventuais on només s'expressa una opinió individual que, per tant, cal signar.

Un any després, aquesta preocupació per la joventut té una continuïtat en l'enquesta feta des de les pàgines de «Les Lletres» de *La Publicitat* al llarg del febrer del 1930. Tant en un cas com en l'altre, l'objectiu final no pot ser cap altre que la voluntat d'incidir en la joventut lectora en uns moments que s'està ensorrant la Dictadura, bé prenent com a model els exemples forans, bé apel·lant a veus significatives del panorama artístic català.¹⁰

III.1.2. Preparant *Meridians*?

L'últim article de Foix a *La Publicitat* abans de l'aparició de *Meridians* porta per títol «Per la nostra expansió literària» (4-12-1928) i és un dels pocs textos de l'època que porta la signatura J. V. FOIX; el llarg encapçalament dóna un resum del contingut de l'article a la manera dels que eren usuals a *La premsa estrangera*, però és molt allunyat formalment del que seran els primers *Meridians*. En tot cas, els temes que tracta l'article sí que impliquen directament els continguts i la intenció inicials de *Meridians*.

Simultàniament hom anuncia l'aparició de tres publicacions literàries dins les quals les lletres catalanes ocuparan un lloc eminent

“Oc”, de Tolosa, esdevindrà a primers d'any nou, un gran setmanari òrgan de les lletres occitanes, occitano-catalanes, catalanes i franco-occitanes

Un grup de literats francesos amics de les nostres lletres prepara la publicació, a París, d'una “Revue Catalane”, destinada a la difusió internacional de les obres cabdals de la nostra literatura antiga i moderna

Després de Cap d'any sortirà a Madrid una “Gaceta Catalana”, òrgan d'expansió de les nostres lletres, dins les edicions de “Gaceta Literària”

¹⁰ També s'hauria de posar en relació amb un dels aspectes del mite dels catalans de 1918, que recorda BALAGUER (1994:4-5): «Un dels factors que resulta determinant en els anys 30 per a la seva formulació és el canvi de signe de la tradició dominant del catalanisme polític que representa la victòria d'Esquerra Republicana en les eleccions del 14 d'abril. Però no és l'únic, la seva formulació és també una conseqüència del perill de “descatalanització” de la joventut que, per a Foix, pot haver representat la dictadura de Primo de Rivera.» i que, de fet, és un dels motius bàsics per a la formulació d'aquestes enquestes.

Ja veurem fins a quin punt és important la idea d'expansió literària en la configuració de *Meridians*, però també és molt significativa la referència a la *Gaceta Literaria* d'Ernesto Giménez Caballero que sembla tenir un paper destacat en la ideologia política i cultural de Foix en aquesta època¹¹.

Curiosament, Foix utilitza sovint l'habitual terme “meridionals” per referir-se als occitans: «Tots els nostres vots són perquè aquest projecte dels nostres col·legues francesos tingui l'èxit que es mereix. Per endavant agraïm llur deferència envers les lletres i la cultura catalana les quals, gràcies a Oc, de Tolosa, tindran un òrgan important de divulgació. Per endavant gosem assegurar que els catalans sabran correspondre a l'esforç dels nostres amics meridionals i que Oc tindrà, entre nosaltres, milers de subscriptors.» És clar que només és una qüestió de tòpics, perquè el terme només es justifica a partir d'una visió central de França, que entén les terres d'Oc com aquelles que són al sud; no deixa de ser sorprenent el seu ús acrític a *Meridians*, perquè prové d'una visió que topa frontalment amb l'estructura transversal de relacions igualitàries que impliquen els “meridians” foixians. Malgrat l'etimologia que els uneix, són dos termes ben antagònics.

III.1.3. Els primers *Meridians*

És en els primers *Meridians* on hem d'anar a buscar la intenció de Foix a l'hora de crear aquesta secció, que havia anat preparant al llarg del 1928. Bona part dels motius temàtics que han anat apareixent en els articles d'aquest any constituïran els primers centres d'interès de la nova secció, de tal manera que es veu com una continuació lògica

¹¹ GUERRERO (1996:177) li atribueix fins i tot la font de la configuració del títol *Meridians* per a la secció de Focius. M'hi tornaré a referir en parlar-ne explícitament.

d'aquells altres articles. Amb tot, l'inici de la secció és prou titubejant: a partir del primer *Meridià*, del 7 de desembre, en publica consecutivament quatre més sense solució de continuïtat, incloent-hi un tema que constituirà el primer cicle, titulat «A so de tabals...»; de sobte *Meridians* desapareix i, llevat d'una altra anotació «A so de tabals...», del 29 de desembre, no és fins passat Reis del 29 que en consolida la secció, amb una periodicitat que analitzaré en propers apartats.

Els temes que destaquen en els primers *Meridians* són principalment els que tenen a veure amb les relacions culturals de Catalunya amb els territoris que més s'hi vinculen per la llengua i per la tradició històrica i cultural, concretament València i Occitània; amb el món de les avantguardes artístiques i amb altres aspectes d'actualitat cultural. Amb tot, destaca especialment pel que significa d'influència ideològica i d'interès especial que la primera anotació de la secció vagi destinada a «Bergson» (7-12-1928); el filòsof francès tornarà a ser citat en els articles de la mateixa època que demostren la preocupació de Foix per la joventut, l'11 de desembre de 1928, i tindrà una influència important en l'obra de Foix, com veurem en tractar dels temes bàsics de *Meridians*.

A banda de la incidència de la filosofia d'Henri Bergson a *Meridians* i a l'obra de Foix, aquesta primera nota és un clar indicatiu de les característiques de la secció: aparentment el redactor anònim —haurem d'esperar tot un any per a l'aparició de Focius— es limita a reproduir les opinions d'altri; no cal dir, però, que la mateixa selecció i el to de fons impliquen una presa de partit ben personal. En aquest sentit, és també molt aclaridor que en aquestes primeres notes apareguin ben aviat els noms d'escriptors d'avantguarda que veiem tot sovint en l'obra de Foix en diverses èpoques. Em semblen clares les al·lusions a Max Jacob¹², Pierre Reverdy¹³ i Jean Cocteau en la

¹² Vegeu GÓMEZ (1996)

¹³ Vegeu SERRA (1992) i, en general per a les relacions de Foix amb els primers temps de l'avantguarda, Josep M. BALAGUER (1997).

minisèrie d'articles dedicats a la pretesa conversió al catolicisme de René Schwob, que corresponen als dies 8, 12 i 29 de desembre de 1928.

El primer article acaba amb un to molt crític que no és habitual en els articles de Foix, però amb l'ús de la cursiva, que denota un cert distanciament i que es farà famosa amb el temps en la configuració formal definitiva de *Meridians*: «*Ja és estranya la confessió d'aquest neòfit que diu que va a missa cada dia i que reconeix, al mateix temps, que no ha pogut llegir els Evangelis. La lectura del llibre del senyor René Schwob dóna un cert malestar, i un hom recorda els comentaris que Barbey d'Aurevilly feia a alguns llibres de Léon Bloy: "Això té tot l'aire —deia— d'un parveni de la religió!"*»

En el següent article (12-12-1928), en canvi, el redactor anònim transcriu, com és pràctica habitual de les seccions de Foix, una carta rebuda en resposta a les crítiques de l'article anterior, « L'estimat Josep F. Ràfols, a propòsit de la nota sobre el darrer llibre de Schwob, ens escriu», en defensa de la posició de René Schwob, que pretén lligar surrealisme i catolicisme, però amb la preeminència de la religió.

Dies després, el 29, quan ja no apareixen els *Meridians* després de la primera embranzida, recupera fugaçment la secció per acabar la polèmica amb la transcripció d'una carta del mateix René Schwob, bon indicatiu de la posició transfronterera, des de la catalanitat, que ha d'assumir *Meridians*; la transcripció sencera:

** A so de tabals...

Havent-se enviat els dos ecos publicats en aquesta mateixa secció i sota igual títol (LA PUBLICITAT, 8 i 12 de desembre) a René Schwob, En Josep F. Ràfols, qui els hi ha tramès, ha rebut la següent lletra:

“Estimat senyor i amic:

Si tardo una mica a respondre-us és que he hagut d'esperar fins avui un traductor de català que, amb tot, encara em manca; ara em decideixo a escriure-us segons el poc que he pogut comprendre. Prou, no obstant, per a tenir-vos una forta gratitud. I tanmateix, estic content d'aquest incident ridícul que m'ha valgut un amic com vós.

He de dir-vos que, en aquesta confiança que vós heu volgut donar al meu llibre amb una espontaneïtat que em sorprèn, resulta que sou vós qui té raó contra aquells que afirmen amb tant de terrabastall. Estic efectivament malalt i *al llit des de quasi quatre mesos!* Ja veieu quin crèdit hom pot atorgar a les informacions de *L'Action Française*. Cal reconèixer que Déu fa bé les coses i que quan vol confondre els seus enemics troba la millor manera de sortir-ne. Sí, aquesta malaltia de què parlo en el meu llibre (tuberculosi) i que després d'haver-me deixat, em va tornar a prendre per primera vegada, a Espanya, la primavera del 27, m'ha donat un nou assalt, que aquesta vegada m'exigeix immobilitat absoluta. N'espero la fi tot sabent que és una gran gràcia de Déu i una humiliació de la qual miro, tant com puc, d'aprofitar-me. Però aquest perfil, com podeu veure, no és del gènere accessible als *ecotiers* de *L'Action Française*.

Si hagués cregut per un moment en la bona fe d'aquest diari, hauria protestat. Aquesta vegada tenia avantatge. Però ¿hi ha necessitat d'entrar en relació amb aquesta mena de gent?

Afegeixo que si per aquest llibre hauria vacil·lat en si visitava o no personalment els llibreters, en canvi, per tot altre llibre, l'habitud que han pres els autors a París de fer ells mateixos l'ofrena d'un exemplar als comerciants que els sostenen no em sembla condemnable. I jo, per la meua banda, he complert amb aquesta cerimònia ritual amb ocasió del meu llibre d'Espanya. El meu editor ho desitjava.

Això em fa venir a la memòria que és per segona vegada que em ve de Barcelona un agradable testimoniatge estranger, el primer fou d'Araluce, qui ha emprès precisament la traducció del meu llibre d'Espanya.

Quant als altres paràgrafs de la baixa prosa de l'*ecotier* francès m'ha semblat comprendre que vós mateix ja n'heu fet la suficient justícia. Confesso que em plauria més d'ésser un "pervingut de la religió", com Léon Bloy, que no pas deixeble d'aquesta soca morta (*vieille souche*) de Barbey.

Espero tenir el gust de remerciar-vos algun dia de viva veu, i mentrestant cregueu en el sentiments més agraiïts pel vostre gesta tan cavalleresc, i en la meua amistat en el nostre Crist.

René Schwob

París, 150 rue de la Poms.

17 - 12 - 28."

Les crítiques a la gent d'Action Française són prou importants com per veure un posicionament polític inicial a *Meridians*. D'altra banda, les referències al món de l'avantguarda en aquests primers articles no acaben aquí: una de curiosa i molt significativa és una anotació que recorda textos posteriors de Foix a *La Publicitat*, com els *Telegrames* o els *Fets diversos*, basats en anècdotes que en el context de *Meridians* passen per reals.

** Quan Roland Dorgelès

era a Montmartre s'esdevingué que un important marxant de la rue Laffitte encomanà el seu retrat a Picasso. Cada dia, després de la sessió, el pintor deia: "Gràcies, senyor Sagot", i girava la pintura contra la paret sense voler-la ensenyar. Però, al cap d'una setmana, el model se sentí vagament inquiet:

—I doncs, senyor Picasso, ¿va bé això?

—Sí —respongué l'artista, tot encenent la seva pipa. —Estic content. Us comenceu d'assemblar al meu retrat.

[11-XII-1928]

Amb tot, hi ha tres anotacions més breus que donen una idea millor del que ha de ser *Meridians*, en tant que es refereixen a les relacions culturals que s'han d'establir entre els pobles d'Europa. La primera, del 8 de desembre de 1928, es titula «Andalusia» i fa una referència especial als artistes d'avantguarda:

** Andalusia

trobarà per la mitjanceria de llurs poetes, la seva justa situació peninsular? Entre nosaltres els joves escriptors andalusos tenen bons amics i admiradors sincers. Alguns d'ells col·laboren en diverses revistes catalanes (García-Lorca, per exemple) i el grup Gasch-Dalí-Montanyà té belles pistes obertes al Migdia espanyol on les raquetes juguen amb gentil embranzida. Ara mateix ens diuen que damunt l'herbei tot just segat del court de L'Amic de les Arts, hom ha concertat un partit amistós per a la primera quinzena de gener en el qual els primers "raquetes" andalusos

i els "raquetes de l'equip groc dels nostres postmaquinistes exhibiran llur joc audaç ple d'imprevistos. Arbitrarà l'equip occitanista.

Però són molt més significatives les del 9 de desembre de 1928

* ¿Catalunya-València?

pregunta Frederic Minyana a Almela i Vives (Vegi's *La Setmana Gràfica* de València, número 123). "*Cordialment. Ara més que mai. Jo, com a realitat literària, quasi soc un producte d'aquesta amistat. A Barcelona els escriptors més il·lustres s'ocupen, quotidianament, de lletres i d'art valencians. Em cal esmentar, entre els nostres amics millors, En Josep M.ª Casacoberta, el meu editor, el qual ens ha demanat 150 exemplars de cada una de les obres que formaran la nostra col·lecció L'Estel.*

Almela explica què serà *L'Estel*: una sèrie de llibres que començarà amb un llibre de versos seus (*L'espill a trossos? La primavera groga?*), i al qual seguirà un de biogràfic de Juli Just, un altre de Gonçalves-Martí sobre *Ceràmica de Manisses* i altres de Navarro-Cabanes, Palau, Chavarri, Duran i Tortajada. També s'editaran alguns volums de *Lletres* que iniciaran les de Pròsper Merimée sobre València.

Lo Rat Penat?: *O es renova o es mor. I el Pare Fullana?: Celebro el seu ingrés com a valencià. I el discuteixo com a gramàtic. Jo i molts. No és pas el Fabra valencià. L'admiro, però, com a treballador.*

i, sobretot, malgrat la brevetat, o potser per això, la del 12 de desembre, que insisteix en les relacions entre Tolosa i Barcelona.

Les relacions culturals i socials entre els països més propers a Catalunya són, doncs, la base de *Meridians*, que és al capdavant una bona mostra del plantejament polític de Foix. Amb tot, un altre dels pilars de la secció és la literatura europea contemporània: el 12 de desembre dedica un article a Thomas Mann, i el 7 de desembre aprofita aquesta referència per defensar la llibertat creativa de l'escriptor, tan en la línia de J. V. Foix:

*** Miss Radclyffe-Hall...*

és autora d'una novel·la anglesa titulada *The well of loneliness* (la felicitat d'ésser sol). Aquesta novel·la ha estat titllada d'obscena per uns i ha estat comparada, per altres, a Shakespeare. Establert un procés, el jurat, presidit pel magistrat de Bow-Street, ha conclòs que la novel·la de Radclyffe-Hall era immoral i n'ha ordenat la destrucció dintre vuit dies. L'autor i els editors, sostinguts per una massa important de l'opinió, han recorregut novament. Una lletra, signada per tots els grans noms de les ciències, o de les arts, de la literatura, de l'educació i del teatre anglès, entre els quals cal esmentar els noms d'Arnold Bennet, Ashley Dukes, T. S. Eliot, i G. Bernard Shaw, ha protestat contra aquest judici. "*Els autors —diuen— no han d'estar a la mercè de les difamacions judicials, sota el cobert, sinó de les lleis, almenys amb l'excusa d'arguments antics massa absurds perquè siguin raonablement discutits.*"

III.2. Una qüestió de noms: *Meridians*

No és fàcil trobar una columna periodística de la secció de *Les Lletres* amb un títol tan enigmàtic com *Meridians*, és clar que amaga unes intencions que només són a l'abast del seu creador i dels seus seguidors més fervents. Amb tot, l'ús d'un títol tan críptic implica per força una voluntat al darrere que sí que té molt clar què pretén amb aquesta secció. Més encara: trobarem amb el temps algunes notes o indicis que volen encaminar el lector habitual cap al sentit últim del terme, però només insinuat, mai no explicitat completament.

GUERRERO (1996) dóna les claus de l'origen del terme relacionant-lo amb informacions prèvies: «L'origen dels mítics *Meridians* de Fòcius cal cercar-lo en la nota «Meridians literaris», publicada anònimament per J. V. Foix a la seva secció *Les Lletres* de *La Publicitat* (29-IV-1928) (...) El terme de *meridià* es referia, en el seu origen, segons que l'emprava el poeta, a la influència dominant que exerceix una capital cultural o una cultura determinada damunt d'una altra ciutat o d'una cultura que en resulta dependent. La tesi dels *Meridians*, doncs, tot i que mai explicitada, fou la d'obrir la cultura catalana a totes les cultures del món, donant notícia d'aquelles idees o fets que per a Foix tenien una especial atracció intel·lectual, poètica o humana, amb una preferent atenció a l'esperit d'avançada, això és, en definitiva, aconseguir per a Catalunya la independència cultural i espiritual que tota cultura moderna europea important assoleix.»¹⁴

Ja hem vist que en els articles immediatament precedents a l'aparició de *Meridians*, a banda de les preocupacions per la situació de la joventut, i per tant pel progrés de la societat i l'ascens de noves formes polítiques, hi ha un interès especial per les mostres de la cultura catalana arreu, especialment explicitades amb l'article signat com a J. V. Foix, titulat «Per la nostra expansió literària», aquest criteri lligaria perfectament amb el que exposa Guerrero en el seu estudi. Introdueix, a més, dues notes interessants: una, la implicació de Foix amb la idea d'*imperialisme* que ja venia dels temps de Prat de la Riba, i l'altra les possibles relacions amb els criteris de *La Gaceta Literaria* d'Ernesto Giménez Caballero.

Vinyet Panyella ha tractat amb detall a *J. V. Foix: 1918 i la idea catalana* el primer aspecte de la qüestió. Per a ella, la influència de la personalitat i de les teories d'Enric Prat de la Riba en la ideologia política de Foix són inqüestionables: «El concepte

¹⁴ GUERRERO (1996:176-7)

doctrinal de Prat de la Riba que J. V. Foix assumí amb més intensitat i va difondre amb més convicció fou el d'imperialisme. Si, en línies generals, els escrits de Prat de la Riba desvetllaren admiració i originaren no poques reflexions i adhesions entusiastes, la idea d'imperialisme expressada en els darrers capítols de *La Nacionalitat Catalana* fou l'origen de la formulació política que elaboraren conjuntament J. V. Foix i el seu company d'ideari coincident, Josep Carbonell i Gener, i que exposaren entre 1921 i 1923 des de «Monitor»¹⁵.

És curiós perquè UCELAY (1991) tracta el mateix tema a partir dels mateixos articles i en canvi relaciona aquesta idea expansionista no amb les tesis de Prat sinó amb l'aparició del feixisme espanyol. Sense negar les possibles influències de Prat de la Riba i d'Eugeni d'Ors, Ucelay es decanta per les relacions amb el feixisme tot i que en destaca una certa “dissimulació només aparent”: «A pesar de la relativa promiscuidad intelectual de Giménez Caballero, no se puede eludir la cuestión del fascismo al hablar de las posturas de la *intelligentsia* catalanista, ya planteada, como es notorio, para Foix por el crítico Joan Fuster (y por otros antes, ya que hubo un extenso debate político sobre el «fascismo catalán» en los años veinte y treinta). No es cuestión tampoco de nacionalismos «defensivos» y «ofensivos» como simplistamente ha dicho algún airado defensor suyo y de Carbonell: todo nacionalismo (incluyendo el español) se legitima con el argumento de ser una respuesta a la agresión, y todo nacionalismo tiene ambiciones íntimas de realizar su destino, de reunir a todos sus miembros dentro de macrofronteras. (...) Sin embargo, hay que matizar, porque la situación es complicada, ya que Foix y Carbonell, así como Estelrich, podían jugar creativamente con aspectos del mussolinismo, haciendo distingos muy delicados, pero nunca quisieron definirse como «fascistas». «Gecé» —menos fino, más ecléctico, y por encima de todo mucho

¹⁵ PANYELLA (1989:27)

más provocador— tiró por lo recto y asumió el término. Esta es una distinción, que, sin ser decisiva, es importante. Foix, por ejemplo, siempre pudo exhibir su ambigüedad de fondo, saliéndose por las tangentes.»¹⁶ I, més endavant, «Total, ni sí, ni no, sino todo lo contrario. Casi dos años antes, en enero-febrero de 1921, Foix había salido en defensa de Maurras desde las páginas de *Monitor* contra Josep Pla (al cual, de pasada, el poeta volvía a criticar por sus simpatías macianistas en el artículo de *Acció Catalana* que acabamos de citar). Concretando más, Foix se consideraba maurrasiano en la medida que el dirigente de Action Française pregonaba, por ejemplo, la unidad del mundo latino, pero le corregía su estatismo tan francés, arguyendo que la concordia entre Francia y España sólo vendría cuando ambos países estuviesen equilibrados por una Cataluña independiente. (...) Con todo, Foix creía más en la literatura que en la política, igual que Stefan George o que Ernst Jünger, por ejemplo. Así, si los fascistas italianos, como «humanistas», eran siempre preferibles a los nazis o a los soviéticos, por mucho que Italia también había fracasado en tanto se había querido imponer el vulgar criterio estatal a la finura del espíritu. De hecho, al no tener que homologar sus fantasías nacionalistas con un Estado ya existente, con todo el peso de su tradición y su tangibilidad, Foix-Carbonell o Estelrich, como tantos otros conservadores radicalizados en Europa, podían tener la pretensión de coger sólo una parte del fascismo para lograr sus fines peculiares, queriendo escoger. «Gecé», en cambio, se vio obligado, por decirlo de alguna manera, a asumir todo el paquete, con toda la carga que suponía.»¹⁷ És a dir, pobres feixistes espanyols que van haver de suportar la càrrega de la història i provocar un desastre com el que van provocar perquè no van poder dissimular les intencions com feien els feixistes catalans, en el fons molt i molt pitjors que els espanyols, i no vulgheu

¹⁶ UCELAY (1991:79-80)

¹⁷ UCELAY (1991:81-3)

saber fins on haurien estat capaços d'arribar si les possibilitats dels petits nacionalismes perifèrics no fossin ínfimes. El problema d'Ucelay és que treballa amb un lapse de temps molt gran i uniformitza una teoria que tot just s'està elaborant, com anem veient; tot i que J. V. Foix i Josep Carbonell no reneguen dels escrits de joventut —la reedició dels escrits polítics de *Monitor* del 1920-21 a *Revolució catalanista* el 1934 n'és un indicatiu prou significatiu— cal observar uns matisos decisius que vénen donats per l'evolució dels esdeveniments: entre una data i l'altra, s'han esdevingut l'ascens al poder de Mussolini i d'Stalin, la fallida dictadura de Primo de Rivera, l'adveniment de la República amb el final de la Restauració borbònica i l'aprovació de l'estatut d'autonomia, i sobretot l'ascens del nazisme al govern d'Alemanya; són massa canvis polítics perquè això no afecti les tesis dels teòrics catalans.¹⁸ En la introducció del nou volum, Foix comença parlant de catalanisme, evitant explícitament el terme “nacionalisme”, producte d'aquesta situació internacional:

«Adesiara hem emprat l'expressió «Revolució catalanista» com a equivalent a Revolució catalana, que, per ventura, seria l'expressió més adequada. Quan ens referim a aquesta «revolució», cal entendre que no establim cap paral·lel amb les altres revolucions nacionals: francesa, russosoviètica, italo feixista, kemalista o nazi. (Tot i acceptar de la primera el reconeixement dels drets de l'home i, per tant, la primacia de l'individu; de la segona, la destrucció del mite Rússia i, per tant, la substitució del nom històric del país per un compost, malgrat tot plurinacional; de la tercera, la reivindicació dels valors jeràrquics i la subversió, magníficament llatina, del mot «revolució» i, per tant, la seva acceptació com a sinònim d'«ordre i disciplina», factors políticament indispensables per a la realització integral de la democràcia.)

Més que exemples a seguir tenim unes directives pròpies per a aplicar: els qui pensen en França, en la URSS, en Itàlia, en Turquia —i no esmentem Alemanya per tal com no compartim cap dels aspectes doctrinals del nazisme: la mística de la raça no és la nostra; el constructivisme realista llatí, que és l'essència del Catalanisme integrista, no té contacte espiritual ni ideològic amb l'irracionalisme germànic—, per a la realització de la idea catalana, obliden que els principis bàsics del catalanisme són d'una originalitat prou sòlida i que no cal retreure les fetes dels homes de la Revolució francesa ni les

¹⁸ BALAGUER (1990:122) basa la seva crítica de PANYELLA (1989) precisament en la descontextualització del pensament foixià respecte de la seva situació històrica.

dites d'aquest o d'aquell cabdill nacional per a estimular la nostra fe en els destins polítics de Catalunya.»¹⁹

En el pol oposat de les especulacions tan tendencioses d'Ucelay, se situa CARBONELL (1984), que desmarca el conjunt de les idees polítiques de Foix del feixisme, tot i que en algun moment no nega influències puntuals: «L'empremta de Maurras en Foix es deixa sentir des de començaments dels anys vint, a les pàgines de «Monitor» i, encara que amb el temps la diluirà amb la convicció més i més ferma de l'universalisme, es pot seguir fins a l'esclat de la guerra civil. I, tanmateix, la idea d'una comunitat llatino-mediterrània li romandrà com una possibilitat històrica que reclama realitzar-se, ja que es tradueix en una sensibilitat comuna a tots els pobles llatins pel damunt de les divisions estatals que els han enfrontat. És a partir d'aquesta concepció que albira l'obligació de recuperar les identitats nacionals pel damunt de les «duanes» estatals que impedeixen llur participació a la tasca col·lectiva de realitzar l'universal concret.»²⁰

Amb tot, encara que les influències dels pensaments polítics de Charles Maurras puguin ser importants en l'establiment de la ideologia de Foix, no deixem de trobar textos seus que se'n desmarquen; en la mateixa introducció a *Revolució catalanista*, del 1934, comenta: «La revolució catalana i catalanista és, per essència, futurista, això és, antitradicionalista, actual i europea. No defensa un nacionalisme local ni un separatisme metafísic: és, políticament, integrista. no essent ni un art ni una literatura, refusa tot xovinisme espiritual i accepta àdhuc i propugna el risc i l'aventura en totes les manifestacions del pensament i en les realitzacions d'ordre plàstic i literari. Latinoromana en la seva concepció de l'ordenació política de l'Occident, és

¹⁹ FOIX (1985b:21)

²⁰ CARBONELL (1984:55)

antidogmàtica en ço que afecta les activitats de l'esperit. Al principi maurrassià «Tot allò que és nacional és nostre», oposa «Tot allò que és nostre és nacional».²¹

La distància respecte al pensament de Maurras no és només d'aquesta època, en un dels articles de *Monitor* bandejats de *Revolució catalanista* ja remarca allò que els separa: «Charles Maurras, mestre de tota una generació de francesos, ha escrit per al llibre *La fin de l'Empire Espagnol d'Amérique*, de Marius André, un prefaci, on es conté bona part de la seva doctrina de política llatina, exacta en la seva finalitat, errònia, però, en part de l'argumentació i en el procediment. Ens referim només a allò que per a nosaltres és essencial i fonament de tota la doctrina política de «Monitor».»²² Després de referir-se a les teories maurrassianes sobre la unió de la llatinitat i a la idea d'ordre, que Foix comparteix, se'n desmarca explicant que “l'error de Maurras” consisteix a no creure que el tractat dels Pirineus representa un fre per al nou ordre llatí: «Pel tractat dels Pirineus es creen dos Estats ben definits: França i Espanya. El primer ha reeixit, l'altre es troba en un pernabatre moribund.»²³

Més clarament, i acabant la reflexió amb una altra cita d'un dels articles de *Monitor* no apareguts a *Revolució catalanista*, reprenem les notes que marquen l'origen de la ideologia política foixiana més en les teories d'Enric Prat de la Riba que no en Maurras: «El nacionalisme català que cerca una doctrina no és, com creu Josep Pla, a l'«A. F.» on s'adreça, ans al mestre cabdal del nostre renaixement, a En Prat de la Riba. La idea nacionalista, el programa nacional de Catalunya, fou ell qui l'exposà com si fos la veu immortal del Destí. (...) Al nacionalisme al qual ha estat dictada aquesta doctrina no li cal de cercar a l'estranger una substància per a la seva política.»²⁴

²¹ FOIX (1985b:22-23)

²² FOIX (1985b:376)

²³ FOIX (1985b:377)

²⁴ FOIX (1985b:367)

Si m'he estès tant en tractar aquest problema és perquè em sembla fonamental a l'hora de configurar la base teòrica de l'aparició de *Meridians*. Entenc, per les referències explícites que el mateix Foix va intercalant, que no correspon tant a una concepció imperialista o parafeixista —com podria fer pensar la referència a *La Gaceta Literaria* de Giménez Caballero— d'influència o d'implantació d'una cultura que es creu superior sobre una altra, sinó més a la idea d'establir unes relacions en què Catalunya ha de tenir un paper important en el sentit que la cultura uneix però no encadena, d'acord amb la teoria de l'universal que esmenta Manuel Carbonell. És una tesi bastant paral·lela a la que defensa BALAGUER (1994), tot analitzant el sentit últim de *Catalans de 1918*, però que també es pot aplicar a *Meridians* i les “enquestes a la joventut” de què he parlat abans: «Com qualsevol mite, el dels catalans del 1918 es forja en contra d'una realitat que el nega i a la qual es planteja com a alternatiu. Un dels factors que resulta determinant en els anys 30 per a la seva formulació és el canvi de signe de la tradició dominant del catalanisme polític que representa la victòria d'Esquerra Republicana en les eleccions del 14 d'abril. Però no és l'únic, la seva formulació és també una conseqüència del perill de “descatalanització” de la joventut que, per a Foix, pot haver representat la dictadura de Primo de Rivera i, encara, el rerafons de la crisi europea relliga els dos primers.»²⁵ I, més endavant: «El tipus de concepció de la cultura com a aglutinant social que defensa Foix entra en contradicció amb la realitat dels anys 30 que, cada vegada més, la mostra com a expressió d'unes posicions ideològiques, com a exponent d'uns interessos de classe o de sectors determinats de la societat. S'estan donant les condicions que indueixen a una tria, i una part de la intel·lectualitat catalana que han vist en l'articulació catalanisme-cultura l'element cohesionador de la seva societat, es neguen a acceptar aquesta situació i

²⁵ BALAGUER (1994:4-5)

intenten de mantenir aquestes concepcions i funcions culturals com a exponent d'un model de catalanisme que seria l'autèntic, històric, però d'història molt recent, que necessita dels seus mites operatius, adaptables a les noves circumstàncies.»²⁶

Un dels elements constitutius de *Meridians* és la lluita contra el tancament, contra les limitacions de la cultura catalana, la necessitat d'expandir la idea de les relacions internacionals sense el domini o la imposició; per això aquí el terme pràctic d'imperi repugna per imprecís, es tracta d'integrar la cultura universal en un marc d'interferències potenciant la diversitat.²⁷ No cal buscar gaires afirmacions que expliquin aquest interès "universalista" de Foix des de ben primerencament, a *Monitor* mateix ja els trobem: «Altres temps Portugal també s'isolà i continua vivint, amb joia o amb fadiga, en aquest isolament. Nosaltres, ara per ara, no temem, com a nacionalistes, de localitzar-nos; és avui dia que Catalunya viu localitzada. Precisament tot el procés del catalanisme és de lluitar contra aquesta localització que li imposa un organisme central per obtenir amb la llibertat l'universalisme que li és negat. El catalanisme, doncs, és, entre nosaltres, la fórmula més perfecta d'universalisme; la llibertat de Catalunya representarà el seu ingrés a l'esperit i a la cultura universals.»²⁸

D'altra banda, aquest interès per assolir la universalitat implica una voluntat d'assabentar-se de la situació de les altres nacions, especialment europees; és el que Foix ja havia fet en el seu moment amb *La premsa internacional*, però que ara amplia i sofisticava amb *Meridians*: «Caldria entre tots plegats de tenir en compte l'existència d'una nova generació d'estudiosos perfectament assabentats dels més lleus matisos de la

²⁶ BALAGUER (1994:6)

²⁷ És una qüestió terminològica molt semblant a la que tracta PRUDON (1997:229-230) en parlar de Guillaume Apollinaire i Catalunya: «*Qu'il me soit permis d'abord de revenir sur l'intitulé initialement proposé. A la réflexion, il est préférable de remplacer «influence» par «présence». Le premier terme est beaucoup plus aléatoire, ne serait-ce que parce qu'il établit une relation systématiquement unidirectionnelle qui ne s'avère pas toujours pertinente. Il sera donc la question de la présence (Apollinaire, mais encore...?) du poète français dans l'oeuvre des créateurs catalans.*»

²⁸ FOIX (1985b:374)

política estrangera (i, naturalment, de la filosofia, de l'art i de la literatura estrangeres), que llegeixen el mateix, que ho llegeixen tot i que, ben aviat, se situen. L'existència d'aquesta generació, que àdhuc a nosaltres ens encalça, obliga al fet que els cronistes curin de no donar informacions endarrerides esdevingudes lloc comú.»²⁹ Són molts els testimonis biogràfics que parlen de l'interès excepcional que Foix tenia per la premsa estrangera.

Hem vist, en la cita anterior, que per a Foix són imprescindibles, i constitueixen un tot cultural, la política, la filosofia, l'art i la literatura: aquests seran els temes bàsics de què s'ocuparà *Meridians*. «Allò interessant de comprovar és com realment Foix estava perfectament informat de les més interessants novetats, preferentment poètiques, de la literatura anglesa, francesa, italiana o castellana, i fins i tot d'altres literatures europees més minoritàries, com la txeca, la sèrbia o l'estoniana. (...) En el seu afany universalista, J. V. Foix no solament maldava per ultrapassar el localisme i el provincianisme freqüent en la literatura i en la cultura —i, no cal dir que ho aconseguia—, sinó que també cercava idees i exemples per a bastir la seva original obra personal i, així mateix, el seu ambiciós projecte de modernitat per a Catalunya.»³⁰

Amb tot això que hem vist, em sembla clar que no es pot justificar *Meridians* parlant d'"influència dominant d'una cultura", com fa GUERRERO (1996), ni tampoc relacionar-la, malgrat les coincidències terminològiques i l'anècdota inicial, amb les experiències de *La Gaceta Literaria* de Giménez Caballero. Estem parlant d'una secció que té com a rerefons aquesta ideologia més agosarada, qualificada moltes vegades d'utòpica o de romàntica, que pretén ampliar el grau de relacions i de presència de la cultura catalana en la cultura universal, en un intent pacífic d'evitar el predomini dels nacionalismes

²⁹ FOIX (1985b:365-6)

³⁰ GUERRERO (1996:188)

violents i dominants. Hi ha molts indicis en la trajectòria de Foix que preveuen *Meridians*: una primera referència podria ser la revista de Pierre Reverdy, titulada *Nord-Sud* i que Foix aprofita per a *Trossos*, aquest títol pot haver inspirat perfectament el de *Meridians*, tot i que específicament correspon a una línia dels ferrocarrils metropolitans de París. Les relacions entre el nord i el sud inspiren les referències a Occitània i a València des de Catalunya, unes constants en l'època de *Meridians*, constitueixen una altra justificació més que plausible del títol de la secció, així com les referències a qualsevol aspecte de la cultura europea. Més encara, un cop Focius ha abandonat, ja veurem per què, l'aventura de *Meridians*, no triga gaire a mantenir la mateixa línia amb la secció hereva, *Itineraris*, un terme que juga amb la idea de les relacions i de les presències, més que no de les influències i que encara té unes connotacions més àmplies que el de *Meridians*.

Aquestes suposicions vénen subratllades per les escasses justificacions del terme *Meridians* des dels mateixos *Meridians*, prou significatives, encara que no del tot explícites. L'anotació que em sembla més clara és al final del *Meridià* del 12 de desembre de 1928:

** Tolosa- Barcelona
per avió, per tren, per T. S. F., per OC. Els nostres lectors han llegit el butlletí de subscripció que havem publicat. Tolosa-Barcelona: Meridià...

Aquesta insinuació ve complementada per una insistència en el mateix tema, però més desenvolupat en un article molt posterior, del 28 de setembre de 1929:

** *Insistim: creiem que editors i autors tenen el deure de contribuir a què el meridià Tolosa-Barcelona s'estabilitzi per la causa de la nostra cultura i de la nostra expansió espiritual. L'òrgan occità d'Auvèrnia, Gascunya, Llenguadoc, Llemosí, Provença i Catalunya amb València i Balears mereix la cooperació de tots els catalans interessats a eixamplar el radi d'acció i de col·laboració de les nostres lletres.*

Poc després, el 2 d'octubre de 1929 explicita la necessitat de constituir unes possibilitats pròpies de difusió cultural que no depenguin dels grans centres d'influència; es tracta, doncs, de contribuir a la cultural universal perquè totes les manifestacions d'aquesta cultura puguin tenir la seva transcendència.

Si un títol esqueia a aquest comentari de Crémieux és el de Meridians. Puix que per a aquells qui, també entre nosaltres, creuen que els nostres homes de lletres són “gobe-mouches”, seguidors orbs del meridià de París, l’afirmació d’independència del crític català Lluís Montanyà reconeguda pel crític francès Benjamin Crémieux, serà una sorpresa. Barcelona ha establert el seu meridià propi...

Per acabar aquesta part introductòria sobre la gestació, el títol i la intenció de *Meridians*, em sembla molt interessant referir-me a dos aspectes recurrents en la secció que són prou explícits de la intenció última que mou aquests articles. El primer cas és el paper de coixí que pot fer la cultura catalana en el context europeu i mundial governat pels interessos estatals; com que Catalunya és una nació en formació, pot ser la punta de llança d'un nou ordre mundial dominat per les relacions internacionals i l'acceptació i potenciació de les diferències, enfront dels desitjos expansionistes de les grans potències econòmiques que han demostrat que només són capaces de conduir a conflictes bèl·lics. Ja veurem que el tema de la literatura bèl·lica d'entreguerres ocuparà uns quants *Meridians*, però en aquest cas vull referir-m'hi anticipadament perquè l'anotació del 27 de novembre de 1929 és clara sobre aquesta crítica i en defensa del paper neutral, ben allunyada dels interessos particulars, que ha d'exercir la cultura catalana³¹:

³¹ En l'article ja citat «Hispanoamericanisme i iberoamericanisme», aparegut a *Monitor* el febrer del 1922, ja presentava aquest mateix argument: «Catalunya, poder moderador i federador, és un element essencial per a la causa de la pau a l'Occident d'Europa. Catalunya, històricament lligada a Provença i a Aragó, és el més bell exemple de confederació a seguir. Lligar Catalunya a la sort d'un Estat amb probabilitats d'oposició a un altre Estat, és un error greu de la política reial de França i d'Espanya i un desconeixement del valor històric de la nostra personalitat. Els interessos de Catalunya lliure no s'oposen pas als de França ni als d'Espanya, i, en canvi, serveixen els dels dos països. Només el tractat dels Pirineus és un destorb.» (FOIX 1985b:378).

Quatre de la infanteria, però, ha tingut un èxit immens a Alemanya, i la seva traducció francesa, recent, manté viu el debat sobre llibres de guerra, en el qual el xovinisme té la seva indeguda participació. Per això creiem d'interès la traducció catalana de tots els llibres de guerra en litigi. La nostra llengua bé pot ésser camp neutral i la nostra crítica podrà eixir de la seva voluntària vaga de braços plegats per a arbitrar una pugna literària de categoria internacional.

L'altre gran exemple del paper de *Meridians* el formen dos articles que tracten l'aparició de *La court paille*, una revista parisenca: el primer, del 5 de novembre de 1929, presenta l'elogi per la intervenció d'escriptors catalans que estén la idea de cooperació i de relacions culturals que vol introduir Foix: «*Benvinguda la novella revista quasi franco-catalana!*»; en canvi en el segon, que és de l'endemà, l'admiració s'ha tornat blasme perquè un dels articles de la revista és diametralment oposat a les intencions de *Meridians*, exemple d'incomprensió i d'incomunicació que es limita a repetir el tòpic que no té res a veure amb la realitat catalana:

** La court paille. — Ahir donàvem compte de la recepció de la novella revista parisenca *La court paille*. En copiàvem i tot el sumari. El col·laborar-hi bons amics nostres no ens féu adonar de l'editorial grotesc que signa un tal Marc Escholier. No havíem llegit mai una cosa tan divertida. Es titula *De Puigcerdà a Bourg-Madame i el seu autor es val d'aquests noms per simbolitzar dues civilitzacions diverses i impenetrables: Bourg-Madame, això és la catalaníssima Guingueta, l'Occident, França, Puigcerdà, el país del farniente, de les dones que renten la roba amb grans peinetas i mantillas castíssimes, els carreters amb sombreros de cinema i els infants despresos de pintures de Ribera i Murillo, representa l'Espanya africana. A Bourg-Madame hom hi parla una llengua meridional. A Puigcerdà hom hi parla el més pur hidalgo. Com que el nostre company pensa comentar aquesta sortida d'energumen d'aquest tal Escholier ens abstenim de traduir-ne els trossos més divertits. Per endavant ens interessa dir que Marc Escholier és un ase. Això és, un aze. I per si no és prou clar un ane.*

El mateix dia de la primera referència, 5 de novembre, apareix una segona anotació sobre la desaparició de la revista *The Edinburg Review* que em sembla indicativa de dos elements: a banda de les queixes que comporta la desaparició d'una revista cultural, és prou clar que l'article insisteix en la idea de la modernitat que comporta l'aparició de revistes obertes a les relacions culturals internacionals i, en canvi, l'anquilosament que implica la no participació en aquesta idea i que pot arribar a provocar-ne la desaparició,

com en el cas de *The Edinburg Review*, «que ocupa un lloc important en la història de les lletres angleses». L'estructura d'aquest article és també un exemple de la configuració de la secció, que tractaré més endavant, però l'aprofito per introduir el tema de la unitat dels *Meridians* malgrat la diversitat aparent: a primer cop d'ull sembla que el tema de *La court paille* no té res a veure amb el de *The Edinburg Review*, en el fons, però, és clar que no és així; per això la “sorpresa” de l'endemà és tan gran.³²

Aquesta voluntat globalitzadora —cap a la pau i la intercomprensió per la cultura— és subjacent en totes les col·laboracions periodístiques de Foix d'aquest període, que supera l'etapa inicial de les primeres col·laboracions de caire més polític; per això tot sovint trobem *Meridians* o articles diversos que de manera aparentment tangencial, però en el fons ben vertebral, s'hi refereixen. Parlo, per exemple, de les reflexions sobre una llengua comuna en el *Meridià* del 12 d'abril de 1930, «** Llengües universals», o bé encara més explícit en l'atracció per l'arquitectura i la necessitat d'un llenguatge mundial que la cohesioni:

** Una llengua única — *Le Corbusier, l'arquitecte famós, reclama l'ensenyament obligatori d'una llengua tècnica única. Una llengua tècnica, una llengua de treball, una llengua per a viatges, per a estudiants, per a tècnics, per a savis, per a tothom.* “Les llengües maternes no han de témer res. La llengua, com l'arquitectura, expressa la profunditat d'una civilització. Les llengües viuen i es modifiquen. El neologisme és una necessitat vital de les llengües. Les llengües són armes com els canons. L'absència d'una llengua tècnica internacional, d'una llengua única al treball, encoratja a fabricar canons.

[11-2-1932]

Lligant amb el comentari de més amunt, Focius es lamenta tot sovint de la desinformació que plana pels periòdics europeus, especialment pel que fa a Catalunya amb el recurs al tòpic hispànic que sol ventilar la qüestió. No es tracta tant de la

³² Probablement Foix ja tenia escrits tots dos articles alhora i la hipotètica sorpresa deu ser només un recurs periodístic, però això encara justifica millor la idea de *Meridians*: la mateixa dada serveix en primer lloc per al to vindicatiu i l'endemà per a la crítica, cosa que contribueix a donar una sensació d'unitat i fins i tot d'encadenament dels articles de la secció.

ignorància sobre Catalunya, com de l'absència de “meridians”:

«** De notre envoyé spécial» (4-12-1930). És una nota que a més cal lligar amb les crítiques a les curses de braus, per allò que tenen d'aliè, antimodern, folklòric i imposat, que trobem en diversos textos de Foix:

Entre els “enviats especials” al match de boxa de diumenge, un d'ells anomenat Guitard, de Le Petit Journal, de París, venç per la seva audàcia informativa. I per bé que de la lectura de les seves correspondències datades a Barcelona, tothom en deduirà que el dit Guitard no s'ha mogut mai de París, i que la seva informació la féu damunt vells llibres que parlen d'Espanya, un “Michelin” endarrerit i quatre telegrams de les agències informatives, val la pena de descobrir quin meridià passa, sovint, per París. (...) A Barcelona, diumenge, hi va venir gent de tots els reconcs de l'Empordà, d'Itàlia i àdhuc de la llunyana França. En els cafès, on la bravada d'anís és forta, la gent parla del partit gairebé amb el mateix interès que si es tractés d'una “corrida”. I tothom va dient: “Mañana, mañana a la Monumental!” Tot just arribà a Barcelona el nostre Guitard, va anar a la Rambla, on admirà colles i més colles de noies acompanyades de llurs “novios”, colles i més colles de gitanes ornades d'oripells esclatants, estols de pobres i de forasters que parlen alt i fort, i pels carrers adjacents tartanes tirades per mules amb gran terrabastall de picarols. I torna a sentir la cantarella: A la Monumental! El señor Paolino y Carnera! Mañana, mañana... La “plaza de toros Monumental” on, segons el Guitard que ens informa, hi caben 80.000 espanyols ardents i bruns. En arribar el diumenge, l'enviat especial de Le Petit Journal es lleva d'hora per ensumar la farum d'anís i d'absentia dels cafès, veure córrer els tramvies com a bòlids, els taxis a velocitats inimaginables, sentir cantar els pobres per les cantonades, contemplar les finestres defensades per enormes barrots i fer cap — ací ja no parla més de la Monumental —, a l'Estadi, al peu de la sinistra fortalesa de Montjuïc. Ja a dins de l'Estadi, sentí la multitud que braolava Màtalo! al senyor Paulino contra Carnera, i que estimulaven l'espanyol, tot dient-li Ollé! Toro! (...) I, fent un xerric de satisfacció entre dents, el Guitard al·ludit acaba la seva informació amb aquests mots: Barcelona! Paolino! Carnera! Zamora! Pepete! Padilla! Choses d'Espagne...”

Tot això té una clara realització política que Focius no s'està de teoritzar, però en boca d'altri com té per costum a *Meridians*. Entre els articles que tracten la qüestió és molt indicatiu el del 20 de setembre de 1931, que a més serveix com a exemple modèlic del tipus de construcció de *Meridians*.

*** Esparta. — Hom ha parlat d'Esparta en referir-se a l'Estat comunista que alguns propugnen; hom ha parlat d'Esparta també en referir-se al feixisme patriòtic establert a Itàlia. En l'inconscient*

d'alguns idealistes de dreta i d'Esquerra l'Esparta antiga esborra l'Estat futur patriòtico-militar o proletàrio-militar. A Metron un historiador, A. Andréadès, parla de la mort d'Esparta i de les seves causes demogràfiques. Després de remarcar el rol d'Esparta en l'antiguitat pregunta per què aquesta ciutat, malgrat de les virtuts cíviues i del coratge dels seus fills, compta poc en la història del món. Ja a Aristòtil—recorda Andréadès—el preocupà la sort d'Esparta i atribuï la seva decadència a l'oligantropia. “De fet Esparta era una nació purament militar, i el nombre de militars que podia mobilitzar disminuïa contínuament.” Si el nombre de ciutadans era a Esparta a començaments del segle cinquè a. J. de 12.000 ànimes en temps d'Aristòtil no passava d'un miler. S'atribueix la minva d'espartans a certs fets accidentals, com el terratrèmol de 462, i a fets permanents com el caràcter militar de l'Estat i les guerres freqüents, l'exhauriment automàtic de les seleccions, la pobresa dels habitants del país, la facilitat amb què perdia la qualitat de ciutadà, etc.

*** Europa. — “Els familiars dels vaixells saben que, solcada la Mar Roja, ja no hi ha a bord ni anglesos, ni francesos, ni alemanys, ni holandesos, ni italians, ni espanyols, sinó únicament europeus.” Així ho escriu Elie Faure, segons el qual si Europa se n'adona n'heurà la salut.*

L'article palesa un clar distanciament respecte als estats que potencien el particularisme i la força militar i, lligant la destrucció d'Esparta amb el tema de la unitat europea, la necessitat d'establir relacions com a solució a les actituds més agressives.³³ Per això contra el tancament proposa l'obertura, i no s'està d'anar a cercar la crítica de l'aïllament allà on sigui: el *Meridià* del 17 de desembre de 1931 comença amb una crítica al tancament francès, «** França, segons E. R. Curtius», «“L'autonomia política, econòmica i espiritual de França explica l'isolament de la vida francesa a Europa i al món. França viu darrera una muralla de Xina. No s'interessa per Europa i no comprèn que Europa no reconegui sense examen el valor universal de les regles de la civilització francesa. Es lliura, seguint l'expressió de lord d'Abernon en les seves memòries, a un narcisisme egoista.”», i acaba amb una diatriba contra els nacionalismes aïllacionistes que lliga amb el tema francès:

³³ Tenint en compte que l'article és de 1931, ja instaurada la República, cal pensar que també va adreçat als grups independentistes catalans o més directament a possibles posicionaments de Francesc Macià i l'Esquerra.

*** Contra la idolatria de la nació. — Un professor alemany de teologia, Günter Dehn, esmenta, contra les tendències idolatres de les generacions modernes — Estat feixista o Estat comunista com a fenomen d'inversió religiosa en el qual la idea i el culte de Déu són substituïts per la idea i el culte de la Nació imperial o de l'Estat absolut capitalista o proletari—, aquests mots no pas d'un clerc, ans d'un nacionalista alemany: “Si la Nació fos l'objecte suprem del nostre culte, els pobles no suportarien la injustícia del món sinó en l'odi i en la idea de venjança, i no en la fe. Esdevindrien orgullosos en la felicitat i odiosos en la desgràcia. Llurs victòries serien només l'explotació, i llurs derrotes l'esclavatge”.*

Tot això respon a una concepció sociopolítica que vol superar la situació d'Espanya i establir un nou ordre a Europa; és un programa molt ambiciós —sovint qualificat com a utòpic— que ha de començar per incidir en allò més proper, la defensa de la personalitat pròpia de Catalunya, per això mostra una gran preocupació per la visió que se'n dona a fora d'Espanya i de Catalunya.³⁴

Amb tot, allò que uneix de manera decisiva la ideologia política de Foix és la idea d'ordre, que òbviamment també és present a *Meridians*: per damunt de tot la societat necessita algun element que la cohesioni i si això no és així els seus integrants més inquiets es deleixen per trobar-lo, per això erròniament segons Focius estan triomfant els règims feixistes i comunistes a tot Europa.

*** Un ordre. — Una de les fases més característiques de l'evolució de la joventut intel·lectual d'avui és segurament l'actual. Ho hem remarcat en altres ocasions. Incapaç—reconeixem que és per la força dels fets—de mantenir-se en el pla fecund del liberalisme—oscil·la del feix a la falç segons les vel·leïtats de la seva economia individual o estamentària o les crisis intermitents de la seva sensibilitat. Si d'una part el feix revifa una època durant la qual un cert ordre social afavoreix la seva activitat en allò que té de més banal i frívola tot assegurant-li, amb egoisme interessat, una categoria social que afecta la seva i estimula la seva vanitat, de l'altra part la falç li promet un altre cert ordre social del qual aquelles obligacions de caràcter moral que més semblava que cohibien llur individualitat original—dogma, pàtria—, que més l'humiliaven hauran estat substituïdes, “reemplaçades” per les obligacions que imposa el sentiment de*

³⁴ Ho podem veure, per exemple, en l'anotació dels *Meridians* del 30 de desembre de 1931 titulada «** Espanya o “España”»

solidaritat. Aquesta joventut indecisa no cerca, com creuen els fanàtics de la proletarització sense atenuants, de desviar el socialisme per a obligar-lo a establir un compromís entre dos règims en pugna. (Aquesta creença és compartida per tots els comunistes gelosos de llur posició avantatjosa en quant representen l'avantguarda inicial. D'ací llurs excomunionis fulminants. Darrerament tres publicacions òrgan de diversos agrupaments francesos—Monde, Nouvel Age i Plans—han estat acusades de comuno-feixistes i social-nacionals.) Aquesta joventut intel·lectual, espiritualista malgrat del seu agnosticisme, allò que cerca és, davant l'asfíxia a què sotmeten els pobles els governs i les doctrines reformistes, un ordre. Quan li ha semblat que l'ordre social establert pel capitalisme cruix, s'ha decantat per les doctrines que propugnen l'ordre social nou i ha observat amb simpatia els pobles que assagen d'implantar-lo. Per amor de l'ordre més que per amor de la justícia (tot i complaure's en l'acostament dels pobles a un règim més equitatiu), per tal com el seu desordre espiritual, millor, el desordre espiritual, reclama un ordre material sòlid. En rigor, però, no pren partit, sinó des d'un punt de vista de realització estètica, per aquesta o aquella forma social. El seu reialme—estoica, cristiana o superrealista—no és d'aquest món. Sap que amb tricorni de xarol o amb un estel vermell a la gorra, la “guàrdia civil” idèntica sota tots els règims—Cèsar blanc o Faraó vermell—estarà sempre disposada, al primer avís, a arrancar els ulls amb la punta de la baioneta a l'il·luminat que cregui i sostingui que hi ha altres déus que els adorats per l'Estat constituït.

[8-1-1932]

Però les preocupacions per la situació de la política i la societat en aquesta època no queden deslligades de les preocupacions per la situació de l'art i la literatura; tot plegat constitueix un tot orgànic que configura la cultura dels pobles i que és del tot indestriable. Ho trobem en les anotacions de *Meridians* i en els altres articles d'aquesta època.

Aquesta idea es complementa amb la concepció foixiana que els polítics i els governs no poden influir en els creadors; sovintegen les crítiques a la manca de llibertat creadora entre els soviètics i els feixistes i també les crítiques a la incorporació del grup de Breton als comunistes francesos. En tot cas, la idea de Foix és que l'artista sempre ha de ser independent en la seva tasca creativa, tot i que la seva relació amb la societat i la política és inevitable i, per tant, com a fet polític, és lògic que els polítics vulguin

aprofitar aquestes manifestacions a favor seu. Tot això escapa a la concepció de la llibertat de l'art, com planteja Focius als *Meridians* del 6 de març de 1932.

** Poesia per a tots, no per a un. — *La frase de Lautreamon “La poesia ha d'ésser feta per a tots, no per a un” ha servit al que fou dadaïsta Tristan Tzarà (del qual hi ha uns versos traduïts al català per Joaquim Folguera en 1918 i publicats a Trossos) i avui surreo-comunista, per a exposar el seu parer favorable a la Revolució per fretura de poesia. Creiem —i ho hem remarcat sovint— que hi ha contradicció entre l'ideal que del socialisme es fan els “superrealistes” i la realització soviètica. És interessant, però, de conèixer aquesta posició. “No és sinó en la mesura en què s'exerceixen sobre la seva forma les influències socials i econòmiques o el restant d'una ideologia burgesa en el món dels sentiments que la poesia no ha arribat a una independència total, de la mateixa manera que el somni, per bé que autònoma en ço que es refereix al seu funcionament representa encara en les seves imatges el reflex d'una vida burgesa a la qual s'oposa. És, doncs, versemblant que la matèria transformable de la poesia no jugui un rol mínim si hom la compara a les intencions d'independent sobirania de la poesia el caràcter de la qual ha estat donat després de Dadà. Es tracta de limitar de més prop les diferències entre el somni pròpiament dit i la poesia (somni projectat sobre la vida diürna) així com llurs caràcters específics.” Per a Tzarà només l'activitat poètica és capaç de donar una conclusió humana d'alliberament. “Cal organitzar—diu— el somni, la peresa, l'oci, en vista de la societat comunista. És la tasca més actual de la poesia.” Bella tasca! ¿No hi ha, però, a hores d'ara documents que insinuen la possibilitat que els poetes siguin exclosos d'aquesta república ideal?*

III. 3. Focius com a heterònim?

És evident que el jo creat per l'autor no és l'autor; a partir d'aquí és fàcil arribar a la conclusió que l'autor pot crear en les seves obres diversos jos³⁵. El cas més canònic que exemplifica i explicita clarament aquesta concepció és la creació pessoaniana dels seus diversos heterònims. En Foix, però, la qüestió no és ben bé aquesta perquè, d'entrada, prové directament d'una tradició, la noucentista, que aprofita sovint el pseudònim no tant per la creació d'un jo amb unes connotacions clarament diferenciades, sinó amb la

³⁵ «El jo autobiogràfic no és pas tampoc el jo que intenta viure una vida discreta, el jo quotidià a qui agrada la sèpia amb pèsols, Mozart i l'estètica de Twin Peaks, posem per cas, perquè tota autobiografia és també una obra de ficció d'aquest jo diguem-ne «real», tot i que sé molt bé —ja sé molt bé— que n'hauríem de dir mortal. O sigui que tenim, com a mínim, tres jos.» (COMADIRA 1998:160)

voluntat d'amagar la pròpia personalitat en segons quins àmbits o d'adaptar-se al medi en què apareixen els textos.³⁶

Em sembla que cal justificar l'aparició de Focius no tant en el sentit de veu diferenciada com té en Pessoa, perquè les opinions o el rerefons ideològic dels textos de J. V. Foix no són contradictoris amb textos del mateix autor apareguts en altres àmbits o amb altres signatures, sinó per la voluntat d'anonimat que tot sovint el caracteritza i per la intenció de separar l'àmbit de *Meridians* respecte de la resta de la seva producció o del mateix diari. «Cal tenir present l'inici d'aquest moviment irrenunciable cap a la plenitud de l'escriptura, el moment exacte del seu començament, quan s'exigeix que la pròpia signatura entri dins l'estructura de (des)figuracions de l'obra: J. V. Foix —ni tan sols J(osep). V(icenç). Foix—, un fals pseudònim estabilitzat, a desgrat però indefugiblement.»³⁷

Per entendre millor la qüestió cal partir de les vacil·lacions formals de *Meridians* de què parlaré més extensament en el següent apartat. Comença sent una secció anònima, com moltes altres de *Les Lletres* de *La Publicitat* el 7 de desembre de 1928 («l'anònim ecoïsta de la secció *Les Lletres*», com apareix el 12 de desembre), però no és fins al 14 de desembre de l'any següent, quan la secció ja està ben consolidada, que presenta la signatura Focius; tot un any d'anonimat, amb l'excepció del 13 de gener de 1929 on “s'escapa” una solitària F.

No em sembla gratuït que l'aparició del pseudònim coincideixi amb els primers “telegrams”, tan característics de *Meridians* i que li donen un matís lleugerament

³⁶ «El segon nom de pila del poeta era Vicenç. Combinant totes dues inicials el poeta firmava *J. V. Foix* i li agradava de comentar que les dues majúscules servien perquè hi ensopeguessin els incauts. En realitat, aquesta signatura literària, semblant a d'altres escriptors —T. S. Eliot, D. H. Lawrence, W. H. Auden— era un tret diferenciador per separar el poeta de l'industrial del gremi de pastisseria. Molta gent no va saber mai o ho va saber tard que el «senyor Foix» o el «senyor Josep» de la botiga i l'escriptor d'avantguarda eren la mateixa persona.» (MANENT 1992:6)

³⁷ MARTÍ (1998:64)

diferent. La novetat bàsica és que incorpora uns textos que comporten un caire més literari, més fictici i menys periodístic per a la secció. El seu interès és tan gran que Foix en recollirà la major part, cosa que no farà mai amb els altres textos de *Meridians*,³⁸ en un volum de postguerra, *Allò que no diu La Vanguardia*, però ara amb el pseudònim “oficial”: J. V. Foix (que ell mateix qualifica amb un joc de paraules habitual com el seu fals pseudònim, i que per tant no podem tractar, com en Pessoa, d’ortònim).³⁹

A partir d’aquests primers telegrams, Focius signarà *Meridians* fins al final de la secció, l’1 d’octubre de 1932. No retrobem la signatura a les pàgines de *La Publicitat* fins a l’aparició de la secció “bessona” de *Meridians*, *Itineraris*, que com veurem també comença amb unes lleugeres vacil·lacions (una primera setmana, del 8 al 13 de febrer de 1933, anònima o amb la fugaç F.), però que de seguida pren el paper de continuadora i ja el 14 de febrer reprèn la signatura Focius fins a la seva desaparició, el 28 d’octubre d’aquell mateix any, amb algunes omissions “accidentals”. A partir d’aquí Focius també desapareixerà, la qual cosa demostra la voluntat unificadora del significat del pseudònim i la importància que li dóna Foix; no tornarem a trobar Focius més que en intervencions esporàdiques de l’última època de la presència de Foix a *La Publicitat*, especialment en una breu secció també significativa per la fortuna posterior del títol, *Els lloms transparents*.⁴⁰ Focius, doncs, és el pseudònim que Foix reserva als articles que sap més creatius i singulars dels que publica a *La Publicitat* entre finals del 1929 i el

³⁸ DOMÈNECH-PANYELLA (1990:331) en la secció “Els llibres perduts” citen una frustrada edició de *Meridians* per l’editorial Tàber, el 1970.

³⁹ Manuel Carbonell, en canvi, va més enllà i el relaciona amb la crisi de la personalitat que hi ha en el món del segle XX, com si el nom fos un reducte impossible de l’individu: «Ja ha tingut lloc l’assalt final per a la instauració d’un únic model d’home, el totalitarisme del qual s’ha d’entendre en tant que comporta la impossibilitat de tot model alternatiu mitjançant la producció sistemàtica de pseudoantimodels. D’on la sensació d’atzucac, vaga, indefinida, que recorre el planeta, el llança al buit i el converteix, més que mai, en l’astre errant. Però hi ha accessibles encara alguns «hostals» on podem sojornar. Car s’hi desplega la veritat de cada època. Per això és un «fals pseudònim» el nom amb què retolem cada un d’aquests «redols». D’entre ells, i no pas el menys aixoplugador, es destaca el que coneixem com a l’obra de J. V. Foix.» (CARBONELL 1979:115-6)

⁴⁰ Serà el títol d’un dels reculls d’articles de J. V. Foix, aparegut el 1969.

1935 i que, per aquesta mateixa raó, no pot deixar en l'anonimat periodístic com podria ser la seva voluntat inicial.

Per tot això que he anat tractant, és curiós el tractament de la personalitat de Foix en els articles de *Meridians*. Per exemple, quan la secció encara és anònima, l'article del 29 d'octubre de 1929 és prou útil com a "pista" per assegurar-ne l'autoria si és que als lectors contemporanis els quedava encara algun dubte.

*** El mariscal Foix. — ¿Com cal pronunciar el nom de Foch, el difunt mariscal francès? És sabut que els catalans en llur gran majoria han llegit aquest nom a la catalana: Foc. I és sota aquesta pronúncia que el nom del mariscal francès s'ha popularitzat al nostre país. És sabut també que els francesos han pronunciat la ch final de Foch a llur manera si exceptuem Maurras, el qual llegia el nom a la catalana, Foc, i hi donava un valor simbòlic. Però heu-vos ací que un periodista excel·lent, Pierre Dumas, redactor del nostre col·lega francès La Petite Gironde, acaba de publicar un interessant treball (Ed. Privat, Tolosa) titulat Foch pireneuenc. Per a Dumas, occità de l'Ariege, Foch és la transcripció francesa de Foix, nom que designa el país d'aquest nom i que en el parlar del país es pronuncia Fuix o Fuis (a la francesa Fouch). El canvi de Foix a Foch és degut a la moderna transcripció fonètica en francès d'un nom occità equivalent a la transcripció fonètica en castellà de noms catalans: Roch per Roig, Pech (occità), Petch i Peich, per Peig, Chordà per Jordà, etc. Sembla, efectivament, que l'origen de la família del mariscal és meridional, això és, de l'Ariege. Traslladada a Cominges, a Valentina, Foch o Foix passà la seva infantesa a Tarbes, a Lordas, a l'Argelès, a Arró, a Polinhan. El mariscal Foch és, segons Dumas, un altre magnífic exemplar de la raça pirenenca.*

En altres moments, quan ja la signatura de la secció és Focius, hi apareixen referències a J. V. Foix, però com si es tractés d'una altra persona. «S'anuncia, de J. V. Foix, la publicació d'un segon llibre de poemes: Textos-Pràctiques.» (7-10-1930). O bé, aquest del 23 de febrer de 1932.

*** Poetes. — Acaba de sortir el primer llibre de versos de J. Martí-Ferreres. Signat J. V. Foix, encapçala el volum aquest poema:*

FÒSSIL? O FÒSSILS?
No sé què hi ha darrera aquesta porta
(Enginys?)
Ni darrera els lloms d'aquests llibres
(Enginys?)
Ni sota la xarxa d'aquests fils sensibles

(Enginys?)
Però sé que hi ha ombres darrera els lilàs
Veus darrera les ombres
Fressa d'aigua entre els estels
On só? Quan? Què?
De quants milers d'anys la Terra és fòssil?

Amb tot, la distinció de les personalitats que s'amaguen darrere dels diversos pseudònims no es manté, ni de bon tros, inalterable; al contrari, tot sovint Focius és J. V. Foix: als *Meridians* de Focius del 10 de febrer de 1932 apareix: «“¿No hi ha galera ni mar tan adversa / que ens faci prou esclaus per ser més lliures?” *escribírem fa uns anys en un sonet que dedicàvem a Petrarca.*» que és el final del sonet, amb algunes modificacions, que obre *KRTU* òbviament signat J. V. Foix.

I, d'una manera més explícita, en el *Meridià* del 5 de març del mateix any.

*** Espeleòleg o poeta? — Una de les notes sobre literatura i art moderns signades J. V. Foix en aquesta mateixa plana ha merescut la següent espiritual resposta: “Distingit senyor: Els que creiem que de la renovació de les fórmules artístiques en restarà alguna cosa no voldríem que el resultat de les modernes exploracions literàries o pictòriques fos com el de l'avenc del Bruc. En efecte, en 1923, al cap de vint-i-cinc anys de l'exploració de Font i Sagner, es va arribar a petjar el fons de l'avenc, i on es creia trobar aigües cristallines, sols es descobrí fang (V. Butlletí del C. E. C. - Abril 1924). Ben atentament vostre E. Pellicer. — Ciutat de Mallorca, 2 de març de 1932”. Tot agraint al nostre subtil comunicant la seva amable observació persistim a creure que al fons de tot de l'avenc del Bruch hi ha el llac fadesc que hi descobrí Font i Sagner, poeta, i no el dipòsit de llot que pretenen haver-hi trobat els espeleòlegs. Els resultats de les exploracions literàries o pictòriques modernes sempre seran, per a la majoria dels espeleòlegs de la crítica, dipòsits de llot. Fa pocs dies, després d'una lectura d'alguns poemes moderns, un dels oients tingué la franquesa de dir precisament: “Al fons de tot, llot”. Per a nosaltres continuen essent petits estanys cristal·lins que reflecteixen bells paisatges celestes i el joc de les constel·lacions.*

És encara molt més aclaridora i interessant la nota d'un dels últims *Meridians*, i que també és indicativa que en aquests primers temps de la República és més conegut el Foix publicista, sobretot com a Focius, que el poeta J. V. Foix, amb una posició

d'avançada que li provoca més problemes de comprensió dels que voldria. Per a Josep Foix i Mas, tant és Focius com J. V. Foix, però cada signatura en el seu àmbit.

** *Inhibició no exhibició.* Un lector escriu que l'obra poètica d'alguns escriptors catalans d'avui, "extremistes" no és sinó (són els seus termes): "...*exhibicionisme literari.*" Entre ells esmenta (són els seus termes) "*singularment J. V. Foix o "Focius". Solem ésser sincers: no exhibició, sinó inhibició.* Si algun crític cregués que val la pena de fixar-se en la nostra escassa i inútil producció literària ho reconeixeria sense esforç.

[13-4-1932]

Una nota crítica de l'enfoc literari de Foix que li fa lamentar la incomprensió d'una part de lectors, lligada amb el famós text introductori de *KRTU*, «Algunes reflexions sobre la pròpia literatura»:

D'altra banda, ¿no som sempre massa «passius» davant la incontrolable voracitat de la gent d'una època que provoca per tots els mitjans la nostra exhibició?

Si m'acuso de la meua immoderació davant la sol·licitud interessada dels qui poden ésser els meus amics millors, és perquè, en reflexionar —també segons comanda— sobre l'origen de la meua posició espiritual davant l'objectivació literària dels meus estats psíquics, de la meua indolència a evitar-la, del meu impudor a abandonar-la a ple carrer com una sabata inservible, una llauna de peix infecte o uns llegums rebutjats mal embolicats en un paper de diari, em cal partir de les hores de vida més intenses de la meua adolescència, en la qual jo m'havia promès que la meua mà no signaria mai el meu nom, que seria inexorable en la realització de la meua personalitat, la qual aspirava a projectar, desmaterialitzada, com una ombra breu que llisqués damunt la mar, perceptible tot just un moment pels peixos, o damunt el cel llis de tardor albirada un instant per un vol d'ocells.

En traïr, ja més gran, aquesta aspiració, en permetre que hi pugui haver hagut qui ha escrit, convençut, que jo tenia la seguretat que els meus escrits no els llegia mai ningú; en establir les quatre consonants i les dues vocals del meu fals pseudònim; en estereotiparlo correctament, he mesurat la meua immodèstia i he acceptat de llançar-me a l'abisme que la meua ambició juvenil aspirava de salvar en un silenciós cop d'ala.⁴¹

Aquesta argumentació respon a una teoria que retrobarem en diverses èpoques de la producció de Foix i que hem de relacionar d'una banda amb l'autonomia de la creació artística, allunyada de qualsevol propòsit material en forma de profit econòmic o de

⁴¹ FOIX (1983:7). Ja havia aparegut, però, el 1929 a *L'Amic de les Arts* i, per tant, mostra una preocupació permanent.

fama per part dels autors, la qual cosa implica que els textos perden valor per ells mateixos però que en tenen per allò que poden desvetllar; i, d'altra banda, per la voluntat d'escindir l'objecte creat del creador, és a dir, els textos tenen un valor intrínsec que no depèn de qui hi ha al darrere que, al capdavant, un cop són constituïts com a ens deslligat de la ment del creador passen a tenir una vida autònoma; llavors la signatura no té cap valor, només pot conduir a errors i males interpretacions. És un text emblemàtic d'aquesta visió, i citat repetidament, la *Lletra a Clara Sobirós*, que obria significativament el primer recull d'obres de Foix: «El poeta, mag, especulador del mot, pelegrí de l'invisible, insatisfet, aventurer o investigador a la ratlla del son, no espera res per a ell. Ni la redempció. No floraleja, ni concurseja, ni vol accontentar les tietes. Si fos prou coratjós i el cofoi aburgosat de tots estaments amb la seva extrema vanitat no li hagués encomanat certes malures, no signaria les obres. Plantaria, a l'hora d'alba, els poemes, com a pasquins, a les parets, o els llançaria des dels terrats. Manifestaria francament el seu desplaer pels grans, pels satisfets, pels asseguts, pels conformats i per les vídues castes i resignades. El poeta sap que cada poema és un crit de llibertat.»⁴²

Aquesta mateixa idea ja apareix expressada en algun text de *La Publicitat* d'aquesta època; el més significatiu és un fragment del 31 de març de 1932 d'una fugaç secció, *Les idees i els esdeveniments*, que coexisteix amb els últims *Meridians*, però que a diferència d'aquests porta la signatura J. V. Foix:

Quina recança haver de “signar”! Una forta il·lusió que no veurem mai realitzada és la de l'anonimat col·lectiu en periodisme. La signatura hauria de seguir només al peu d'aquelles audàcies més extremes que no trobessin, ni per indolència, un còmplice. Quan els vostres escrits responen a amples aspiracions col·lectives la signatura individual és, políticament, un absurd, individualment, un acte insuportable de vanitat. El personatge que personalment més em repugna és aquell que signa amb el nostre nom. Topar amb ell al peu d'un article és desagradable. El gran avantatge per a l'anonimat és que—o paradoxa—només escriuriem els capços.

⁴² FOIX (2000:6)

El que interessa és el col·lectiu i, per tant, la funció del periodista, com a individu, és participar del col·lectiu, cosa que també es pot veure en tota l'organització de *Meridians*. Lògicament, això topa amb la crítica que Foix fa de les vinculacions polítiques dels intel·lectuals de l'òrbita socialista, però és més una crítica lligada a la dependència partidista que a la funció social de la premsa o de la literatura. En aquest mateix article, a banda d'aquesta crítica a la vanitat de signar i la defensa de la necessària dissociació entre l'autor i la signatura, també hi ha una defensa de la "puresa" de l'art, però no s'ha d'oblidar que en Foix l'activitat de l'esperit té una clara incidència social.⁴³ La crítica, doncs, és per a l'art "inútil" i per l'obra partidista, limitadora de la lliure expressió de l'esperit⁴⁴:

Damunt la teoria de l'art per l'art i la de l'art útil, entre la de la teoria de l'art i de la poesia al servei d'una ideologia de casta, de pàtria o de classe i la de l'art i de la poesia com a mitjans d'expressió o com a experimentacions pures hi ha, avui, la de l'art i de la poesia com a activitat de l'esperit. És combatuda pels nacionalistes i pels proletaristes; és refusada pels "realistes" de tots els camps. El malentès és inevitable. En la tria es juga un negoci etern: a qui cal servir?

Aquesta posició foixiana topa amb la necessitat de professionalització del periodista o de l'escriptor, que necessita viure de la seva producció i que Foix critica des de la seva posició acomodada de botiguer amb negoci.⁴⁵ És una actitud que li provocarà diverses

⁴³ Recordem que per a Foix el catalanisme és una ètica, en què els valors morals encarnats pels intel·lectuals purs tenen un paper determinant. (BALAGUER 1994:8)

⁴⁴ Aquesta llibertat individual no exclou, doncs, el compromís nacional de l'artista; un criteri que Jordi Castellanos troba a la base dels plantejaments noucentistes: «Ningú no ha d'estranyar-se, doncs, de descobrir que la idea de compromís, en un sentit ampli, es troba a la base mateixa de la vida cultural catalana. Un dels principis bàsics del Noucentisme va ser la consciència d'aquesta voluntarietat, per bé que, a diferència del que passarà quan es generalitzi la noció de «compromís» en la dècada dels trenta, apareix sempre acompanyada de la defensa de l'art pur, incontaminat per la política. Per a Eugeni d'Ors, una cultura determinada —i la seva literatura, que n'és la quinta essència— existeix no pas perquè la raça, l'herència o l'ambient impositiu, sinó perquè els ciutadans l'adopten, s'hi adhereixen voluntàriament, la converteixen en un projecte comú. En la construcció teòrica, orsiana, només la «voluntarietat» podia, enfront de la «naturalitat», retornar l'«essencialitat» dels valors col·lectius. Tot fet cultural, doncs, des d'aquest punt de vista, exigeix una presa de posició, un «compromís».» (CASTELLANOS 2002:7)

⁴⁵ Ja he assenyalat alguna anècdota, però la més interessant sobre la voluntat d'anonimat i de dissociar dedicació a les lletres i realitat vital l'explica Gabriel Ferrater: «Foix m'ha explicat una cosa que en el seu cas és significativa. El pare de Foix no el va enviar a ell a cap escorxador, però, diguéssim, per contagi de

topades, potser la més famosa amb Josep Pla per l'ús del castellà en els seus escrits periodístics, que ja hem vist en l'apartat anterior. De *Meridians* és una nota que respon a aquesta idea, formada per cites de S. Deherme, del 29 d'octubre de 1930; en transcriu alguns fragments:

“El diner envileix l'home de lletres. Per venalitat rebaixa l'art. Hom demana de propagar el llibre i un 90 per 100 de la producció bibliogràfica deshonora les lletres.” (...) “Com més pagats són, els literats més s'envileixen i corrompen. Abans d'ésser extraviats pel llibertinatge de llur imaginació, són podrits pel diner.” (...) “Coneixereu els “literats” d'avui per la fetor del seu físic i de les seves obres. Per menys d'un sou el “literat” d'avui passa de defensar Marx a *L'Humanité* a exaltar el rei des de l'*Action Française*.” “Gent honesta, ciutadans honorables: protegiu-vos la cartera, que passa un “literat”, protegit, a l'ombra, pel crític que protegeix, infame, l'editor.” “Exceptuem, és clar, els poetes. De la corrupció literària d'avui només els poetes, àdhuc els mediocres, salven llur honor. Però els altres! Els “segona”, “terça”, “quarta edició” els autors de llibres amb faixa laudatòria!...”⁴⁶

Malgrat les informacions del mateix Foix, i l'absència de referències explícites, el pseudònim Focius no deixa de recordar el clàssic Xènius; la intenció de *Meridians*, encara que en una altra època i amb uns altres criteris, recorda també la missió conformadora d'una opinió pública favorable al noucentisme que tenia el *Glosari*. És clar que els 30 són una altra època i que la figura de Xènius a Catalunya ha tingut un fracàs extraordinari, però a l'hora de formar el pseudònim que signarà *Meridians* no és

l'actitud de tots els seus amics surrealistes francesos o italians, Foix em va explicar —Foix no parla per altra banda mai amb hostilitat del seu pare, amb el qual sembla que s'entenia perfectament— i es notava que ho explicava amb fruïció, amb alegria, que el seu pare havia mort quan ell, Foix, havia publicat ja quatre o cinc llibres i el seu pare no havia sabut mai que ell fos escriptor.» (FERRATER 1987:46-7)

⁴⁶ Aquests textos crítics amb l'activitat política de l'intel·lectual seran encara més característics de la frustració de Foix en relació amb el caire que adoptarà la República, però també s'insereixen en el context europeu d'entreguerres: «Es tracta d'un fenomen típic de l'Europa d'entreguerres i tal com apareix en Foix connecta amb el tipus d'anàlisi i solucions a la crisi que estan plantejant un Julien Benda a *La Trahison des clercs* (1927), o un Valéry a través de la seva teorització de la “crisi de l'esperit”. D'aquí la insistència en la defensa de l'“intel·lectual pur” en molts dels seus articles d'aquesta època, ja sigui aquells que tracten de manera monogràfica figures com Spinoza, Pascal o Hegel, ja sigui aquells en què aquests mateixos personatges són proposats en bloc com a exemple. Però per damunt de tots, i aprofitant l'avinentesa del centenari del seu naixement, Lluïl es converteix en paradigma d'una fal·lera d'unitat que hauria de ser un antídoto a la “voluntat de dispersió” que caracteritza l'època i d'aquí la seva actualitat.» (BALAGUER 1994:7)

estrany que recordi Eugeni d'Ors al lector de premsa catalana diària.⁴⁷ Situats en un altre moment i malgrat les transformacions que implica la seva data de publicació⁴⁸, les referències a Xènius de *Catalans de 1918*, són prou explícites per veure la seva incidència en la formació del jove Foix. Domènec Guansé dóna una versió de l'origen del pseudònim:

Amb *Meridians* es filtrava al diari una nova estètica, el gust per la novetat, pel «canvi». De retop, i sense que la secció fos mai polèmica, contribuïa a posar en evidència els punts de vista antiquats, les idees passades de moda. No es referia solament a art i literatura. Hi era acollida també tota idea o fet — polític, filosòfic, científic — que representés una nova sensibilitat, un nou ordre. Signava la secció amb el pseudònim de *Fòcius*, pseudònim que, per la formació, fa pensar en el de *Xènius*, encara que ell afirma que no hi té res a veure. «En aquella època — diu —, uns quants amics teníem el costum de cridar-nos pels nostres cognoms llatinitzats. Un dia jo entrava a la redacció, i Martí Esteve digué: “Aquí tenim *Fòcius*” I *Fòcius* em quedà com a pseudònim.» Hom ha assenyalat també una certa semblança entre els *Meridians* i el *Glossari*, i ell puntualitza: «L'Ors extreia l'essència de diversos treballs i en formulava una opinió personal. Jo em limitava a reproduir textos. ¿Per què tornar a escriure el que ja és escrit?» Hom ha discutit quina de les dues seccions ha exercit més influència. El que representà Xènius i el *Glossari* ha estat, certament, prou escatit en el pròleg de *Poesia del segle XX*, de Castellet i Molas. L'abast de *Meridians* no ho ha estat ben bé, encara.⁴⁹

Com a rerefons del pseudònim, doncs, una voluntat llatinitzant que implica ordre i civilització ben acostats als orígens noucentistes. Això em porta a un últim tema sobre el pseudònim: la seva grafia. En els últims estudis que parlen de Focius, el nom apareix amb la grafia normativa *Fòcius*, però això no és així a *La Publicitat*⁵⁰ i tampoc en un text que és prou explícit perquè és publicat el 1970 a *Allò que no diu La Vanguardia* (tot

⁴⁷ VALLCORBA (2002) segueix perseguint-hi influències maurrassianes: «Me gustaría saber si el pseudónimo “Focius”, que el poeta adoptó durante muchos años al firmar algunos de sus textos periodísticos, además de ser un diminutivo de su apellido, no recordaba que Maurras se llamaba Focius de segundo nombre de pila.»

⁴⁸ En parla sobretot BALAGUER (1994)

⁴⁹ GUANSÉ (1966:160)

⁵⁰ L'origen del problema és que a *La Publicitat* la signatura va en majúscules i al diari no les accentuaven, per tant només ens podem guiar per textos on aparegui citat en minúscules el pseudònim del redactor i sempre comptant que hi pot haver passat la mà del corrector, de manera que el text sense accent sempre serà més significatiu que l'accentuat (per hipotètica ultracorrecció, entenent el mot com a català i no com a llatí).

i que en el mateix volum també es pot trobar accentuat i entre cometes). El text a què em refereixo parteix del publicat a *La Publicitat* l'1 de març del 1932, en una pàgina que, malgrat que és de l'última etapa de *Meridians* quan Foix ja estava buscant altres camins, és molt il·lustrativa dels problemes de signatura de què he tractat en aquest apartat. El text que transcriu pertany a una secció anònima titulada *Desviacions*, recollida més tard a *Allò que no diu La Vanguardia* amb la signatura J. V. Foix, incloent-hi els *Telegrames* que a *La Publicitat* signava Focius; al costat d'aquesta *Desviació* hi ha l'habitual *Meridians* signat per Focius, que curiosament conté un poema sense signar: «*Per un filferro llançat per damunt el més absurd dels abismes llisca, com perla de rosada, l'espectre dels teus guants.*»; aquestes dues seccions van precedides en la mateixa pàgina per un dels articles inclosos a *Les idees i els esdeveniments* signat per J. V. Foix. És a dir, que malgrat les diferents formes de signatura o de no signatura que hem anat veient en el fons, i malgrat la distinció formal que pot presentar algun article concret, no hi ha una voluntat clara, a diferència de l'exemple de Pessoa, de marcar personalitats diferenciades segons els pseudònims, més aviat és una marca tipològica dels articles, que en un altre àmbit poden canviar de signatura.

“...A IMATGE I SEMBLANÇA DEL PEIX”.

El nostre “socio” J. V. Foix en el seu llibre Gertrudis venia a dir en un poema que de la Terra se n’hauria de dir “la Mar” i que els homes eren larves de peixos rebutjats al llarg de les ribes. El món per a ell és “una peixera esfèrica llançada per l’espai per a esbargiment dels àngels”. El llibre que el mateix Focius (llegiu a la manera dels clergues italians Fòxius) té a punt de sortir conté un altre poema “lul·lià” en el qual diu que “los peixos volen e’ls ocells cauen en pous profunds”, que l’home és fet a imatge i semblança del peix i que “déus és peix”. Aquesta singular obsessió del poeta no haurà estat una pre-visió científica de la veritat? Puix que segons llegim al Corriere della Sera, de Milà, un savi nòrdic, molt conegut per les seves descobertes en biologia, sosté com Darwin el parentiu fisiològic i la comunitat d’origen de tots els éssers vivents, però modifica la teoria en el sentit que el tipus original de l’home fou marítim. Aquesta teoria, que ja Maillet donà com a certa fa dos segles (per a Maillet cada espècie marina ha donat naixença a l’espècie terrestre corresponent), donà ocasió a Voltaire per a ridiculitzar tota guisa de transformismes. “La primacia és —diu Sinkovitz— dels poetes. ¿no

podria completar el nostre company el seu poema i dir “e Fòcius és Pèxius?”

Ja es veu que és una qüestió molt complicada, però entenc que la intenció de Foix és la inicial i, per tant, he optat per escriure'l sense accent en tots els casos (com si fos un mot llatí), respectant, però, la grafia original en les cites textuais.

III. 4. Una secció en evolució

Sovint s'ha afirmat que *Meridians* és una secció molt peculiar i que manté una certa unitat, amb elements que la identifiquen, com els dos asteriscos a l'inici de cada anotació, la juxtaposició d'anotacions diverses en el mateix article i l'ús de la cursiva. Això no és sempre així, sinó que fins a arribar a aquest estadi, que certament és el més recurrent i característic, hi ha un llarg període d'evolució, amb la incorporació d'elements i provatures que amb el temps seran bandejats; cal afegir-hi també que, en els últims anys, aquest format que semblaria definitiu també és substituït per d'altres que tipogràficament s'adiuen més amb la resta del diari, que també presenta transformacions de format. Intentaré fer una aproximació a aquesta evolució a partir del principi que *Meridians* i els altres articles d'aquesta època formen un conjunt unitari.

Els primers *Meridians* són anònims, vénen encapçalats pel títol de la secció no gaire destacat del cos normal del diari en rodona i seguit de punts suspensius: «Meridians...». Els articles presenten diversos apartats encapçalats per dos asteriscos ** (de fet, els asteriscos ja han aparegut en una de les seccions habituals de les pàgines de lletres del diari, *Informació catalana*, que és sobretot una secció de notícies anònima i que deuria ser redactada per diverses mans tot i que probablement el pes important de la secció

deuria recaure en Foix⁵¹) i amb un breu títol o inici de frase en cursiva i seguit de vegades de punts suspensius, però no sempre: «** *Bergson...*», amb el mateix cos de lletra que la resta del text, que inicialment serà en rodona. Les cites d'altres textos són entre cometes i en cursiva.

El 8 de gener de 1929, primer *Meridià* de l'any després d'uns dies de silenci, el títol de l'anotació ja és en rodona i el cos del text en cursiva; però no el següent, que manté el format inicial amb el canvi dels punts suspensius del títol de cada anotació per una coma. Tots els *Meridians* del mes de gener només tenen una anotació, sempre encapçalada pels dos asteriscos i sense signar llevat del 13 de gener de 1929 on apareix una «F.»

El mes de febrer del mateix any n'hi ha dos mes amb el mateix format, però el del dia 26 amb el títol en rodona. Amb aquests es completa la primera etapa de la secció: només han aparegut quinze articles que, malgrat les vacil·lacions tipogràfiques, presenten una certa unitat. A partir d'aquí, s'obre un parèntesi on la signatura de Foix és absent de *La Publicitat*, només apareixen tres articles signats J.-V. F.: dos sobre arquitectura i un d'aviació.

Pel setembre del mateix any, repren la secció amb un format diferent: el títol de la secció segueix en rodona i no gaire destacat del cos del text, però sense els punts suspensius; les anotacions segueixen presentades amb els dos asteriscos (en el primer, del 19 de setembre de 1929, només n'hi ha un), però sense títol destacat; a diferència dels últims *Meridians* de l'etapa anterior, ara el text presenta diversos temes i ja incorpora l'ús habitual de la cursiva. Aquest format es manté fins al 25 d'octubre de

⁵¹ En algun cas, fins i tot s'atribueix a Foix la redacció de tota la secció, tot i que les seves característiques ho fan difícil: «Aquest article no signat, aparegut a *La Publicitat* el 24 de febrer de 1928, és atribuït, amb tota seguretat, a J. V. Foix, ja que forma part de la secció «Les Lletres. Informació catalana» d'aquest rotatiu barceloní, que era redactada íntegrament pel poeta de Sarrià.» (MAS 1994:112)

1929, amb setze articles i sense que aparegui enlloc cap signatura de Foix. *Meridians*, doncs, encara que anònima passa a ocupar el paper principal de la intervenció de Foix en el diari.

Finalment, el 26 d'octubre d'aquest mateix any ja apareix el format característic de *Meridians*, incorporant un títol en rodona després dels asteriscos sense punt i a part, separant-lo del cos del text per un punt i un guió: «. —» És un moment de producció molt intensa, amb un article diari que manté sempre el mateix format, però amb lleugers matisos: a partir del 26 de novembre incorpora una il·lustració acompanyant l'anotació inicial, cosa que contrasta amb l'austeritat gràfica de la resta del diari; es tracta d'una fotografia d'un personatge o de la reproducció d'un quadre, sense peu de foto però relacionada amb les anotacions del dia que solen incloure una explicació de la il·lustració. El 4 de desembre apareix la rodona en les cites, encara que amb vacil·lacions. Aquesta innovació tipogràfica coincideix amb la publicació del primer «Telegrama» (13-12-1929), que sempre serà en rodona, i amb la incorporació de la signatura Focius (14-12-1929) en l'encapçalament amb el títol amb un cos de lletra més destacat i en negreta i majúscules: «MERIDIANS per FOCIUS». Han aparegut, doncs, trenta-cinc *Meridians* més fins a l'establiment del format definitiu i de la signatura. La secció es manté així en la seva etapa més fructífera, només amb el lapse de l'estiu, en un moment que apareixen ben pocs articles signats F. o bé J.-V. F. Pel novembre desapareixen les il·lustracions que acompanyen *Meridians*, però sense cap alteració tipogràfica, tot i que els articles cada cop són més monotemàtics i encara apareixen amb una certa assiduitat, especialment durant el mes de març del 1931; per l'abril, però, només en trobem dos —corroborant aquella idea expressada per diversos crítics que la ploma de Foix s'evadia en els moments de tensió social—, un dels quals coincideix amb

la data del 14 d'abril i inclou dues anotacions: un significatiu comentari titulat «L'ordre» i un altre «Nietzsche-Freud»:

** L'ordre.— *D'una enquesta francesa sobre l'ordre: “El concepte mateix de l'ordre suposa un tipus de filosofia que mai no ha existit a l'ortodòxia russa” (Nicolau Berdiaeff). — “prefereixo aquella família d'esperits per als quals un ordre objectiu existeix, que s'imposa als homes; que és un bé per a ells; que realitza llur ésser, els condueix a la fi; un ordre que dóna només una imatge morta, una caricatura; que és per Déu per a l'home, no per l'home per a ell mateix” (Daniel Halévy).—”Refuso tot ordre en el qual l'home no pugui córrer les seves possibilitats tràgiques. Veig l'ordre com un equilibri sempre perdut i retrobat entre l'home i el món” (André Chamson).*

** Nietzsche-Freud. — *Per a S. Jankelevitx, el romanticisme no morí en Nietzsche, i mentre hi haurà romàntics (i tot porta a creure que n'hi haurà mentre hi haurà homes) hom no deixarà d'apassionar-se pel problema de la personalitat. “Entre altres mèrits, Nietzsche ha tingut el d'haver preparat els camins a un explorador del jo del qual no seria exagerar de dir que ha aportat al problema que ens interessa contribucions de primer ordre. Aquest explorador és Freud, del qual esperem poder resumir l'obra tot mostrant: d'una part, el lloc que ocupa en la gran renglera dels psicòlegs romàntics, i d'altra part, els punts sobre els quals ha enriquit les nostres coneixences relatives a la personalitat humana.”*

Del 14 de desembre de 1929 al 14 d'abril de 1931 s'esdevé, doncs, l'etapa principal de la producció de *Meridians*, amb el format i la signatura consolidats i una notable periodicitat; en total són cent noranta articles que contrasten amb l'absència d'altres signatures de Foix a *La Publicitat*, amb l'excepció de sis “comentaris” de primera plana.

A partir del 3 de maig de 1931, amb l'adveniment de la República, els *Meridians* es mantenen en la mateixa línia, però cada cop més flanquejats pels comentaris de primera plana, que signa J.-V. F., amb els quals analitza més directament la situació sociopolítica del país, i d'altres articles de caire més cultural signats normalment J. V. Foix. Aquesta línia editorial perdura tot l'any fins als *Meridians* del 4 de maig de 1932, amb una anotació sobre «Chirico». En aquest any publica cent vint-i-cinc *Meridians*, els últims coincidint amb canvis en el format del diari que implica alguna lleugera modificació en la secció: en algun cas el títol s'incorpora entre cometes, però en general

acaba mantenint el mateix format. Aquesta nova situació fa que la intervenció de Foix es vagi ampliant i diversificant; a banda dels articles ja comentats, també apareix un fugaç intent de secció titulada *Les idees i els esdeveniments*, i signada J. V. Foix, amb articles de caràcter cultural, sobretot literari: en total són set articles entre el gener i l'abril del 1932. Sobretot, però, és el moment de l'aparició de *Desviacions*, una curiosa secció que va normalment associada a *Meridians* i que incorpora un caràcter literari als textos molt en la línia dels «Telegrames» —de fet, Foix la recollirà al costat d'aquests a *Allò que no diu La Vanguardia*, com a «Fets diversos»—. El títol ja és prou explícit de l'allunyament de la visió de *Meridians* i potser cal entendre-la com una crítica amagada o un distanciament de com s'estan portant les coses en els primers temps de la República⁵². La secció s'estén entre el febrer i el març del 1932 i presagia el final de *Meridians*, paral·lel als intents de canvi de format: els del 18 i 24 de març porten subtítols en l'encapçalament deslligats del cos del text. Fins i tot el 6 d'abril de 1932 es produeix un fet extraordinari: apareix un article fora de *Meridians* signat per Focius: «L'arquitectura de la ciutat nova, segons Le Corbussier, i la de la ciutat socialista», que és un dels recollits posteriorment a les *Obres completes*.

Segueix una etapa en què desapareixen els *Meridians* i hi trobem pocs articles signats per Foix; en canvi, el 17 de juny es publica el pròleg de *KRTU*. *Meridians* no tornarà fins al 2 de setembre, amb el format dels últims mesos, però per poc temps: continuen en la mateixa línia els del 9 i el 16 de setembre, però després d'un significatiu comentari

⁵² La proclamació de la República després de les eleccions municipals no havia coincidit exactament amb els plantejaments de Foix, que deuria tenir uns sentiments inicials semblants a aquests: «Ell [Josep Pla] va ser qui va donar-me, a la redacció de «La Publicitat», quan jo hi entrava i ell en sortia, la tarda del 12 d'abril de 1931, la nova de la desfeta electoral d'Acció Catalana. «Us han fet un sandwich», va dir, tot apressant el pas. L'Esquerra per majoria i la Lliga per minoria ens havien deixat sense cap regidor.» (GARCÉS 1988:254-5). Les posicions ideològiques de Foix anaven quedant cada cop més marginades de l'orientació que prenia la República i la Generalitat, com es va veient en els articles d'aquesta època. En bona part, la participació de Foix a *La Publicitat* ens serveix per observar-ne els intents per conduir la nova etapa política cap a les seves directrius.

«Guillotines cruixen...» (21-9-1932), *Meridians* només es reprendrà el 23 de setembre de 1932, amb un format diferent que inclou títol «El llenguatge de la nit» i il·lustració; finalment l'últim, de l'1 de novembre de 1932, és sense títol, però amb una il·lustració de Salvador Dalí.

Uns quants articles polítics, la majoria intentant expressar la ideologia catalanista de Foix, i algun comentari bibliogràfic omple l'espai que va de la desaparició de *Meridians* a l'aparició d'*Itineraris* (8 de febrer de 1933); tot just quatre mesos per retrobar una secció que és clarament continuadora de la feina feta amb *Meridians* i que analitzaré més endavant.

III.4.1. Una fragmentació aparent

La característica que tot sovint s'ha ressaltat i que, per tant, ha esdevingut principal dels articles de *Meridians* és la incorporació en un mateix text d'aspectes ben diversos de la vida política i cultural de l'època. Ja he assenyalat, però, que *Meridians* és una secció en formació i que no va adoptant la seva presentació definitiva, si és que es pot considerar així, fins que no es defineix totalment la continuïtat de la secció. Aquesta és una qüestió que incideix en la idea que per a Foix els aspectes constitutius dels textos literaris o periodístics són fonamentals; és a dir, cal treballar la forma tant o més que el contingut.

En tot cas, semblaria que els asteriscos que assenyalen cada anotació en la seva presentació característica haurien de marcar un canvi temàtic important, però, de fet, no és ben bé així. Tot sovint, encara que no sempre, aquesta aparença miscel·lània de *Meridians* es veu superada per un fil conductor que dóna unitat, malgrat la diversitat, als temes tractats en cada article. La mateixa forma dels escrits també incideix en aquest aspecte: Focius copia i remet constantment a textos d'altri, però el *collage* resultant té

una unitat formal perfectament travada: en resta un article plenament arrodonit, amb una intenció concreta. Cal reconèixer, però, que no sempre aquesta voluntat unificadora és tan clara en tots els *Meridians*.

Malgrat aquestes reticències, la unitat apareix fins i tot en aquells moments que *Meridians* s'aparta més del que es pot considerar com una forma purament periodística,⁵³ si és que la tècnica de la cita i la referència es pot veure com a tal, i s'acosta a una forma més "literària", amb la transcripció d'algun poema o amb els famosos «Telegrams»: Focius ha trencat la fina divisió entre obra periodística i obra literària, de manera que la visió de la realitat que apareix a *Meridians*, configurada amb textos propis o d'altri, té una aparença ben literaturitzada malgrat el mitjà de transmissió.

Per això és difícil, en un recull d'obres de Foix, incorporar *Meridians* com a textos periodístics propis, però també costa situar-los entre les obres de creació literària, tot i que ja hem vist que els «Telegrams» van ser recollits posteriorment al volum *Allò que no diu La Vanguardia*.

Aquesta preocupació per la forma, per l'aparença, la consciència del mitjà amb què es treballa i la voluntat d'oferir uns articles perfectament construïts es veu explicitada tot sovint des dels mateixos *Meridians*, especialment quan Focius té la necessitat de

⁵³ Joaquim Molas també troba aquesta idea de fragmentació i d'unitat alhora en els textos de *Gertrudis*: «*Gertrudis* és un llibre, alhora, fragmentari i unitari, vull dir, és una suma de proses independents les unes de les altres, però, al mateix temps, un tot unitari pel que fa no solament als trets de l'escriptura, sinó també als de l'experiència que reporta.» (MOLAS 1995a:464), que relaciona amb els textos sobre Ramon Llull d'*Itineraris* (els veurem en el seu moment) i amb el conjunt de tota l'obra foixiana considerada pel mateix poeta com un conjunt unitari. Joan Teixidor va encara més enllà: «En el cas de l'obra de J. V. Foix —o sigui de la poesia de J. V. Foix, perquè els seus textos en prosa són també poesia fins i tot quan intenten la crítica o l'assaig— s'ha insistit sovint en la seva atemporalitat; vull dir en allò que tenen de reiteratiu i d'unitari que permet posar de costat sense cap salt massa apreciable un text del *Diari 1918* i l'últim dels seus *Cap d'Any*. (...) L'obra de Foix és un bloc compacte. Temes, obsessions, imatges, noms i tot, s'aniran repetint indefinidament.» (TEIXIDOR 1976:7) Loreto Busquets ha estudiat aquesta unitat en la fragmentació a partir dels sonets de *Sol, i de dol*: «Multitud que, en el fons, és cobriment, vels superposats que oculten un nucli essencial i vigorós: el que el lector ha de descobrir recurrent els meandres que imposen la pluralitat i la fragmentació del real, i que, lluny d'ésser divagacions, condueixen directament a un únic centre comú i fix: l'essencialitat substantiva del món fenomènic.» (BUSQUETS 1988:158)

rectificar errades en l'edició de la secció. Ho fa amb un estil ben literari, com en aquesta del 7 de desembre de 1929, que fa referència a una anotació sobre Dalí del dia anterior:

*** Errades. — Els nostres lectors, amb nosaltres, troben—i trobaran—en el curs de la lectura d'aquesta secció il·lustrada sovint amb noms exòtics, per bé que il·lustres, errades singulars d'origen desconegut. No les rectificarem pas. El lector, subtil, té cura de subvenir a la nostra diligència. Senyalem, però, que si Dalí equival, segons un crític parisenc, a Uccello no ofusca Persan. Sí, els miniaturistes perses.*

Focius que, com ja hem vist, no rectifica ni de bon tros tots els errors que es van escolant en la seva secció, ben naturals en un mitjà de comunicació diari, sí que té la necessitat de fer-ho en la primera anotació d'uns *Meridians* que analitzen els moviments d'avantguarda, el del 8 de desembre de 1930: amb un to contundent es desmarca d'altres seccions de *La Publicitat*, de manera que conforma una altra afirmació de la singularitat de *Meridians*. El copio sencer perquè em sembla útil per veure aquella unitat de què he parlat:

*** Error de compaginació. — Per error de compaginació en l'edició d'ahir aparegué, sota el “meridià” titulat Mistela que era un recull de notícies referents al moviment literari i artístic d'avançada, una nota pregada de barriada que feia referència al difunt Ignasi Iglésias. No cal dir que anava destinada a la secció informativa i que no era de la nostra redacció.*

*** Futurisme. — Editat en 1920 a Florència, trobem entre uns prestatges oblidats el llibre d'Ardengo Soffici Primers principis d'una estètica futurista. N'extreiem, per curiositat, els següents corollaris: El fet art comença amb la crítica; La inutilitat i l'artifici han d'ésser els caràcters fonamentals de la pura creació estètica; La voluntat i l'arbitri són condicions necessàries a l'existència del fet artístic. I els següents axiomes: L'art no és res de seriós; L'art no és venerable i no ha d'imposar respecte; No importa que l'art sigui comprensible; L'art tendeix a la seva pròpia anul·lació; L'art és moda; L'art, filosòficament, sempre és modern.*

*** Cubisme. — “L'art dels cubistes—diu A. Jeanneret—provoca reaccions col·lectives, objectives, per tal com no és l'expressió primària de les sensacions i de les passions, ans bé llur transposició en un ordre superior en el qual la intel·ligència obra i troba altes satisfaccions.”*

** Intuïció. — *Per a Kant, no hi pot haver una intuïció intel·lectual. Per a Schelling, en canvi, la intuïció intel·lectual pot sorprendre la relació de la unitat fonamental entre el real i l'ideal.*

** Surrealisme. — “L'esdevenidor—*diu A. Breton*—no és mai.”

Aquesta necessitat de desmarcar *Meridians* de la resta de *La Publicitat* és present en altres ocasions; la més clara és del 21 de març de 1931, on es separa de *Notes i Documents*, que és una secció anònima també redactada per Foix. El text dóna una idea de com eren seguits els articles de la secció *Les Lletres* en aquella època:

** Matisos. — *L'humorista encarregat de redactar els “potins” de Mirador atribueix—error elemental! —a aquesta secció de Meridians la reproducció d'uns versos juvenívols d'A. Esclasans que aparegueren a la secció Notes i Documents.*

Amb tot, malgrat els diversos errors aquest tipus de notes no són molt habituals a *Meridians*; sobta, doncs, que en els últims mesos del 1931 n'hi hagi una acumulació.

Vegem-les:

** Histèria, no història. — *Un lector m'escriu per què aclareixi el significat del mot història en el penúltim meridià (28 octubre), on al·ludia, entre altres, els polítics liròsofs (o politicosenimentals, o poetes amb falsos atributs de polític). Jo no escriví però història sinó histèria. Assenyala el perill que els liro-polítics encomanin llur histèria personal a la col·lectivitat. Afegia que el Catalanisme havia estat sovint una lirosofia. Volia significar, encara, que el Catalanisme pot esdevenir una histèria col·lectiva. Histèria, doncs, no història. Aquestes errades, però senyor Ll. V., són en els textos dels diaris tan freqüents! Això em permet assenyalar la possibilitat que alguns “polítics” (llegiu poetes) elevats a la categoria de cabdills confonguin llur histèria amb la història. La catàstrofe seria que, entre nosaltres, la confonguessin amb la història [sic] del nostre país.*

[30-10-1931]

Noteu l'errada tipogràfica de l'última “història”, ben curiosa tractant precisament aquest tema: algun linotipista empipat de tanta histèria i tanta història i de tanta cursiva i tanta rodona? No crec que els textos i les seccions de Foix fossin tipogràficament gaire agradables per als linotipistes i compaginadors del diari. En tot cas, com ja he dit, tot i la resignació que semblen traspuar les paraules de Focius hi ha tres rectificacions més en els dos mesos següents. Fins i tot, i forçant una mica la situació, també hi podríem

relacionar el *Comentari* del 17 de novembre de 1931, signat J.-V. F., i titulat «Mataderu», sobre els errors lingüístics, acaba: «*El desamor a la llengua és un aspecte del derrotisme que més ens cal combatre.*»

** ...segons llegim, a. — *En referir-nos ahir a Shaw comunista sortí imprès: “segons llegim a Les Notícies de Moscou”. Hi faltava una coma. Una coma que pot servir d'exemple als gramàtics, puix que havia de dir “segons llegim, a Les Notícies..., etc”⁵⁴.*

[15-11-1931]

** Obiols, el pur. — *En la nota que des d'aquesta secció dedicàvem al pintor Obiols aparegué, qualificant la posició d'aquest artista, PÚBLICAMENT per PÚDICAMENT*

[27-12-1931]

Aquesta fidelitat a l'original la demana també per als altres:

** Errada. — *La frase Les formes són només esquelets, revestides de colors del catàleg de l'exposició Mompou a París no és exacta. Segons l'original, “...les formes no són esquelets, revestides de colors.”*

[1-12-1931]

III.4.2. Les sèries d'articles

Ja hem vist que tot sovint els articles de *Meridians* presenten un fil de continuïtat que els lliga d'una manera molt subtil i que en fa uns articles perfectament arrodonits. Aquest arrodoniment es pot presentar en forma d'encadenament de diversos articles de dies diferents, per la temàtica o per les intencions amagades que els mouen; en tot cas, però, poques vegades apareix explicitada una unió entre articles de dies successius formant allò que podríem anomenar sèries d'articles.

Més que les sèries d'articles, el més important són les “subseccions” de *Meridians*, és a dir, aquelles anotacions que per les seves característiques formals funcionen de manera autònoma i que es repeteixen diversos dies. La més característica d'aquestes

⁵⁴ És sabut que Foix era un gran lector de premsa europea, que utilitzava per als seus articles de *La Publicitat*. En aquest cas, és molt interessant la necessitat de sincerar-se i de remarcar que no ha obtingut la informació directament de la premsa soviètica. En una època que el periodisme no podia contrastar les fonts com en l'actualitat, aquesta actitud de Foix marca un respecte per la veracitat periodística molt avançat a la seva època.

sèries o “subseccions” és «Telegrams»; però n’hi ha d’altres: el 19 de desembre de 1929 apareix una anotació «Poemes», amb «*poemes congolesos de Ku Singa i proberbis panuins*», que és el precedent del que acabarà sent una presència habitual a partir del 17 de setembre de 1930, amb poemes de Paul Eluard, Giovanni Papini, Philippe Soupault, Hölderlin, W. Tsafar, etc.

Un altre dels hàbits de la secció és recollir diverses anotacions en una mateixa entrada de *Meridians*, que és una continuació de la idea central de presentar-ne els textos com a recull o miscel·lània d’articles de la premsa europea. En aquest cas el títol de l’anotació sol ser «Notes» o bé «Notes diverses», com en aquesta del 28 de setembre de 1930:

** Notes diverses. — *Han estat trobats a Nova York tres petits dibuixos al llapis atribuïts a Edgar Poe: l’auto-retrat, que data del 1845, el de la seva muller Virginia Clemm i el d’una amiga, la senyora Saramer Shelton.* — *La N. R. F. acompanyarà, des d’ara, el títol en francès de les obres traduïdes del títol escrit en la llengua original de l’autor.* — *Les declaracions de Pirandello sobre la joventut fetes en partir cap a Amèrica han estat faceciosament comentades per la premsa literària europea.* — *El president electe de les “Trade Unions” angleses per a 1931, el senyor Artur Hayday, ha fet un elogi de les famílies nombroses en aquests termes: “Per a la grandesa d’un poble val més una família amb dotze fills que dotze famílies amb un fill únic.* — *Continua a la seva caseta de Port-Lligat (Cadaquers) el pintor Dalí.* — *Sebastià Gasch s’ha reintegrat a l’escamot davanter de l’equip avantguardista i es promet renyides escaramusses.* — *Acusat injustament d’haver violat una minyoneta de quinze anys, abans d’ahir a la nit la població de Thomasville (EE. UU.) linxà el negre de 20 anys Willy Kirmland.*

Deixant de banda la insistència en determinats temes al llarg de tots els *Meridians*, dels fils de continuïtat que d’una manera subjacent hi podem intuir i d’aquestes anotacions breus coincidents formalment, en els anys que es manté la secció només es troben un grapat de sèries d’articles que desenvolupen consecutivament de manera evident el mateix tema, però que no s’aparten en excés del que és la línia mestra de la secció.

III.4.2.1. *Fanny*

La primera d'aquestes sèries comença amb l'any 30 i es desenvolupa durant una setmana al llarg de cinc articles; al final, enllaça amb la següent relacionada amb l'enquesta surrealista sobre l'"amor". Focius no sol entrar en polèmiques literàries i es limita a reflectir els fets d'actualitat, en aquest cas fa una excepció en tractar repetidament de les diverses opinions que ha provocat l'aparició de la novel·la de Carles Soldevila. Els articles, doncs, corresponen a entrades dels *Meridians* del 2, 4, 5, 7 i 8 de gener del 1930. La sèrie comença amb el suposat reflex, dintre de la teòrica objectivitat de Focius, d'una carta d'un lector, fet bastant habitual a la secció:

** *Fanny*.— *Un lector, el senyor E. M., tramet per a la nostra tribuna lliure l'exposició del seu punt de vista crític a propòsit de la novel·la de Carles Soldevila Fanny. L'acompanya d'aquest gravat que l'atzar ha posat simultàniament a les seves mans amb la darrera producció del nostre company. "Fanny—diu—és tot un tipus literari que ha creat la nostra novel·la. Cal esperar de la nostra crítica, que donarà a la producció de Carles Soldevila el seu valor d'universalitat derivat de la creació de Fanny, síntesi perfecta d'un estat d'esperit — al qual ens sentirem solidaritzats o adversos—, però que personifica una època. Fanny pot ésser un tipus femení concret; pot ésser—¿ha estat la voluntat de Soldevila?—símbol de la civilització actual." I més avall "No seria interessant que, tal com jo em permeto fer, altres lectors trametessin gràfics, amb fotos existents o originals de com imaginem el personatge d'aquesta novel·la". No refusem aquesta suggestió: Fa?...*

(En el gravat: *Fanny* i la seva aviosa, segons el lector E. M.)

[2-1-1930]

La crida, efectivament, va tenir una resposta immediata i dos dies després, el 4 de gener, ja apareixien més opinions sobre *Fanny*, sense la intervenció aparent de Focius.

Aquests comentaris continuen el dia següent, 5 de gener, però aquesta vegada l'interès encara és més gran perquè *Meridians* ve flanquejat per una crítica elogiosa de Domènec Guansé a la novel·la de Soldevila, fent esment a més a la polèmica que ha provocat l'aparició de l'obra, tot i que Focius puntualitza: «no correspon al to d'aquesta secció d'admetre la crítica literària espontània ni tampoc no creiem que ara per ara

calgui sol·licitar el parer crític del lector si no és en forma de plebiscit i a propòsit d'un conjunt d'obres o d'autors. En els números successius publicarem altres fotos que ens han estat trameses.».

Aquestes anotacions són interessants perquè, entre línies, es veu quina és la tendència de *Meridians* i perquè donen una idea de la posició oberta de l'autor respecte a les opinions dels altres.

L'últim titular *Fanny* el trobem el 8 de gener de 1930, és d'imaginar un Focius entusiasmat i desbordat per l'èxit de la crida inicial:

*** Fanny.— ...segons el lector senyor Ramon Blanch, qui juntament ens tramet una altra foto, en la qual veu representada la protagonista de la novel·la de Carles Soldevila en un aspecte que creiem de poc interès per als lectors de LA PUBLICITAT i poc adient al to d'aquesta informació gràfica. Del senyor Miquel Biterniz hem rebut una magnífica i suggestiva Fanny que—ai las!—causes alienes a la nostra voluntat no ens permeten de lliurar al fotogrador. Agraïm, però, la seva tramesa, que passa a formar part de la nostra col·lecció de fotos representatives de la protagonista del darrer llibre del nostre company de Redacció.*

Tot i que ja no apareixen més entrades directes, en dies successius les il·lustracions que incorporen els *Meridians* són dedicades a *Fanny*, algunes amb una entrada explicativa i fins i tot, encara que havia intentat mantenir una pretesa objectivitat al llarg de tota la sèrie, amb l'opinió directa de Focius desqualificant-ne alguna visió particular; aprofita també per recollir elogis al diari i a la seva secció:

Del lector senyor Jacint Amat hem rebut una identificació de Fanny que creiem inexacta. Fanny no és cap fembra de joia, no és tampoc cap ingènua invencible. Entre els tipus de dona novel·lats Fanny representa un matís característic de representació gràfica poc vulgar. Agraïm al senyor Amat els seus elogis a LA PUBLICITAT, “el diari més interessant del país, que honora Catalunya”. Els agraïm al senyor L. M. en felicitar la direcció del diari per “haver-lo convertit en aquests darrers temps en el full periòdic més vivent”. Els agraïm al senyor E. Giménez-Caballero per la seva nota, que publiquem a Informació catalana.)

[9-1-1930]

La sèrie té un final sobtat, però deixa pas al reflex de l'enquesta sobre l'amor, que s'hauria d'emparentar amb la de *Fanny*. Amb tot, encara hi ha una altra anotació posterior que potser dóna indicis dels motius d'aquest brusc final amb l'afirmació inicial sobre suposades crítiques a la intenció última d'aquests articles. En tot cas, també és una possible mostra de la importància de *Meridians*.

** Fanny.— *Hom ha dit si algú —barbut? golaobert?— trobava que el petit, innocent, concurs de fotos de la protagonista de la novel·la de Carles Soldevila era una propaganda “abusiva”. Un telegrama de Londres —els lectors de Meridians creuen en les “correspondències”⁵⁵— diu textualment: “Peter Axworthy, jove novel·lista anglès, per propagar el seu llibre ha trobat un procediment enginyós: ha fet inserir, als diaris de més tiratge, un anunci matrimonial que diu així: Jove milionari, llarg i prim, cultivat, músic, sentimental, es casarà amb noia que s’assembli en tot i per tot a l’heroïna de la darrera novel·la de Peter Axworthy titulada *Ell vencé l’amor*.” La protagonista de la novel·la de Axworthy es diu Fanny...*

[17-1-1930]

III.4.2.2. L'enquesta surrealista sobre l'amor

Enllaçant amb la sèrie d'articles dedicats a *Fanny*, i potser relacionada temàticament amb la polèmica sobre la novel·la que Focius ha provocat en demanar la col·laboració dels lectors, *Meridians* enceta un bloc d'articles dedicats a un dels temes bàsics de la secció: l'anàlisi del surrealisme en un dels moments transcendents del moviment, amb l'aparició del segon manifest i l'acostament al comunisme.

Són set articles titulats «L'Amor» que es limiten a recollir les opinions d'alguns artistes sobre el tema a partir de l'enquesta iniciada per *La Revolution Surréaliste*.

Corresponen als dies 9, 10, 11, 12, 14, 15 i 16 de gener de 1930.

** L'Amor.— *D'una enquesta de La Revolution Surrealiste sobre l'Amor, el qüestionari de la qual publicà ja LA PUBLICITAT: “Poso en l'amor una sola esperança: l'esperança de la desesperança. La resta és literatura” (Blaise Cendrars). “Afirmo que per als veritables amants*

⁵⁵ En aquest moment és oberta la sèrie de «Telegrames» i, tot seguit, després de l'anotació «Fanny» apareix el datat a «Melbourne, 16 gener». D'alguna manera, doncs, a *Meridians* tot lliga.

el suïcidi és el començament d'un poema meravellós" (*Pierre Renard*). "Desmerèixer de l'amor és l'únic crim, l'única covardia; la resta és discutible" (*M. G.*). "L'amor és la meua única esperança; sense ell em mataria. En amor no calculo. La vida pot triomfar en el temps, però l'amor és sempre victoriós en l'eternitat, que és el seu domini" (*Georges Sadoul*). "Crec en la victòria de l'amor admirable sobre l'amor sòrdid" (*Roger Vitrac*). "Si l'home visqués normalment, això és, en estat salvatge, només existiria en amor la unió harmoniosa. Però han vingut els poetes, la gent de món, els escultors i els tocadors de guitarra — tot l'escamot dels emmerdaires — i han inventat aquesta cosa perfectament ridícula: l'Amor. Ridícula en totes les seves manifestacions, compreses les més corrents: el madrigal i el tret de revòlver" (*Jules Rivet*). "Cap esperança en l'Amor. Davant l'amor com davant la mort, l'home (i la dona) es troba sol amb ell mateix, amb pols brillant als dits, sol davant la seva obra, treta del seu fons, de la seva carn, dels seus nervis, de la seva memòria. Sísife, Tàntal, les Danaïdes, són les úniques figuracions valedores de l'amor" (*A. Blancaymes*). "...Potser l'amor és tot ço que resta en nosaltres de la infantesa..." (*Joe Bosquet*). "Cap esperança en l'amor. L'esperança és una feblesa incompatible essencialment amb aquesta força que és l'amor" (*Maurice Heine*).

[9-1-1930]

La següent anotació, del 10 de gener, incorpora el text de l'enquesta que havia obviat en l'anterior, a més d'altres respostes. Aquestes són les preguntes de l'enquesta:

** L'Amor.—*Continuació de l'enquesta de La Revolution Surrealiste*: [I. Quina esperança poseu en l'amor? II. ¿Com enfoqueu el pas de la idea d'amor al fet d'estimar? ¿Faríeu a l'amor, volenter o no, el sacrifici de la vostra llibertat? L'haveu fet? ¿El sacrifici d'una causa que fins ara defensàveu, si calia, als vostres ulls, per no desmerèixer de l'amor hi consentiríeu? ¿Acceptaríeu de no esdevenir aquell que hauríeu pogut ésser si és a aquest preu que havíeu de gustar plenament la certitud d'estimar? ¿Com judicariéu un home que arribés a traïr les seves conviccions per plaure la dona que l'estima? ¿Una penyora semblant pot ésser demanada, pot ésser obtinguda? III. ¿Us reconeixeu el dret de privar-vos algun temps de la presència de l'ésser que estimeu, sabent a quin punt l'absència és exaltadora de l'amor, però percebent la mediocritat d'un tal càlcul? IV. ¿Creieu en la victòria de l'amor admirable sobre la vida sòrdida o de la vida sòrdida sobre l'amor admirable?]

En el comentari del dia 11, apareix una anàlisi del Surrealisme, per Francis de Miomandre. És interessant veure que Focius, en la mateixa columna de *Meridians*,

precedeix aquesta anotació amb un comentari sobre el Cubisme i un gravat d'una escultura de Picasso.⁵⁶

En les anotacions dels dies següents, que es limiten a copiar les respostes més interessants a l'enquesta, destaquen especialment les respostes de Paul Éluard (12 de gener) i de Luis Buñuel (15 de gener), al costat de la resposta de *L'Action Française*, d'un vitalisme ben allunyat de la modernitat surrealista:

“Ens pregunten què pensem de “la idea d'amor única capaç de reconciliar tot home momentàniament o no (*sic*), amb la idea de vida”. Però, estimats nois, no en pensem res, per la raó que no hem topat mai amb aquestes ideologies. Ens acontentem de viure, ja veieu, i d'estimar... i tal és la roba de què som fets que no en sabríem separar el dibuix del teixit. Per a entendre'ns: asseguts sobre una branca, no sentim cap desig de reconciliar-nos amb la idea d'aquesta branca. O bé la serrariem, sense que una facècia semblant pertorbés les santes idees” (*L'Action Française*).

[15-1-1930]

Cal notar que Focius dóna per suposades les preguntes a l'enquesta sense les quals moltes de les respostes no tenen sentit, és evident que s'adreça a un hipotètic lector assidu de *Meridians*, encara que al començament de cada article per contextualitzar les respostes explicita quins són els dies que ja ha aparegut aquest tema. L'última anotació, que també acaba sense cap explicació, és aquesta del 16 de gener:

** L'amor.— (*Enquesta de La Révolution Surréaliste. Vegeu LA PUBLICITAT dels dies 9,10,11,12,14 i 15*): “Admiro, en la definició que aporte de l'amor, una d'aquestes preses de consciència del més profund de si mateix que són l'honor del super-realisme. L'esperança que un hom pot posar en l'amor és justament això: de reconèixer incarnada en una ànima i en un cos la veritat que hom persegueix. Si és així, sacrificar el seu amor és sacrificar l'única cosa d'un mateix que té cap interès; l'heroi que, en el mite clàssic, s'oblida als peus d'Omfal se sacrifica durant aquest temps (generalment bastant curt, sortosament) a ço que és el contrari de l'amor. Però el més sovint, l'home que traïx les seves conviccions per plaure la dona que estima” no és pas aquest Hèrcul feble que “l'aperduament dels sentits” enduu fora de la seva veritat, no fa sinó traïr conviccions factícies que esperaven l'ocasió per tornar al no-res. ¿Victòria de l'amor admirable, o victòria de la vida sòrdida? El problema és aquí, i potser és ja bell de si que es posi en existència i que hi hagi debat” (*Eduard Dujardin*).

⁵⁶ Tractaré més a fons l'anàlisi dels diversos moviments d'avantguarda en presentar els temes principals de *Meridians*.

Tot i això, en els dies següents apareixen diverses informacions sobre els surrealistes, els futuristes, Max Jacob, etc., que són continuadores de l'interès sobre l'actualitat dels moviments d'avantguarda en aquest moment concret.

Molt temps després, el 18 d'agost de 1931, apareix una altra anotació titulada «De l'amor, segons Russell», i, per tant, totalment desconnectada d'aquest grup que he tractat. GUERRERO (1996) la relaciona amb el casament de Josep Foix i Mas i Victòria Gili, cosa que suposa una interconnexió entre els fets vitals de Foix i els temes que tracta Fòcius a *Meridians*: «Josep i Victòria es casaren per l'església en una ermita dels senyors Rubinat, a Horta. Un mes després del casament, Fòcius, l'alter ego de J. V. Foix, signava aquesta nota als Meridians de *La Publicitat*»⁵⁷. Diu Bertrand Russell: «“Sens dubte que és una follia de sacrificar del tot la seva carrera a l'amor, encara que això pugui semblar sovint heroic. Però és també una follia de sacrificar del tot l'amor a la seva carrera. És no gens menys ço que s'esdevé en una societat com la nostra organitzada sobre el principi de la carrera universal pel diner. L'amor és alguna cosa més que el desig de les relacions sexuals, és el camí essencial pel qual l'home i la dona tendeixen a escapar-se de la solitud que desola tota la vida llur.”»

Manuel Guerrero segueix l'anàlisi en aquesta línia: «El casament va obrir per a Foix una nova etapa, d'equilibri personal i també de plenitud intel·lectual i social, que va coincidir amb l'adveniment i l'entusiasme inicial de la República. Heus aquí una altra anotació de Fòcius als *Meridians*, que podem aplicar, també, al poeta de Sarrià:»⁵⁸, i cita aquest text del 12 de novembre de 1931:

** 1918-1930. — *Per a Benjamin Cremieux aquestes dues dates assenyalen una època literària: Proust, Gide, Freud, Pirandello, Dostoiewsky, d'una part. Futurisme, Cubisme, Dadaïsme i Superrealisme, de l'altra. Subjectivisme. Caos. 1930 comença a*

⁵⁷ GUERRERO (1996:205)

⁵⁸ GUERRERO (1996:206)

significar reacció. 1931 és ja la reacció. De Proust ja no interessa la irresponsabilitat ni l'equívoc ans l'escriptor i el poeta. De Gide, no la inquietud, ans l'humanista. Ja no es recerca l'originalitat. L'individu no es troba bé sol i cerca contactes: s'estabilitza.

Acaba la visió de l'etapa matrimonial de Foix amb una mostra de la impossibilitat d'escindir el confiter Josep Foix i els seus personatges literaris J. V. Foix i Focius, que va causar-li més d'un problema. Al capdavant, realitat i literatura, malgrat Foix, no són pas el mateix. «La vida intel·lectual pesava més en Foix, el poeta, que la vida quotidiana, i això En Josep, l'home, ho pagà molt car. Victòria Gili, en la vida real, acabaria esdevenint, tràgicament, Gertrudis, el personatge de ficció, per a Foix.»⁵⁹ El cas és que enllaçar d'aquesta manera les opinions literàries de Focius amb les vicissituds vitals de Josep Foix i Mas és prou agosarat, més quan, com he tractat en analitzar el tema de la signatura, hi ha una important escissió entre Josep Foix, l'home, i les seves posicions literàries.

III.4.2.3. L'Índia

Al llarg de l'abril i el maig del 1930 Focius incorpora un element que no és usual a *Meridians*: s'ocupa reiteradament d'un fet polític d'actualitat immediata, la situació a l'Índia. Eventualment, solen aparèixer els comentaris sobre la situació a la URSS o a Itàlia, però l'interès és més pel procés que segueix la introducció de nous sistemes polítics en aquests estats, que no pas per esdeveniments concrets o, si és així, la referència és molt puntual. En aquest cas, és de suposar que Focius no podia deixar de preocupar-se per un moviment pacífic de recuperació de la sobirania nacional tan transcendental com el que va liderar Gandhi; és una mostra més de la lucidesa de l'autor per percebre aquells esdeveniments que tindran un paper decisiu en el decurs de la

⁵⁹ GUERRERO (1996:207)

història futura. En tot cas, són moments que preveuen la fi del colonialisme i dels grans imperis, que Foix ja havia tractat a *La premsa estrangera*, la seva secció inicial a *La Publicitat*, amb el moviment de Kemal a Turquia.

Tot i que l'interès pels esdeveniments a l'Índia es centren sobretot entre l'abril i el maig del 1930, hi ha dos articles que en constitueixen un precedent immediat i que semblen presagiar el curs del procés; es tracta de dos textos que d'una manera més aviat teòrica fan del nacionalisme un moviment universal. El primer, del 14 de març de 1930, donada la seva brevetat pot semblar molt ambigu:

*** Hinduisme. "La nostra idea — ha escrit el nacionalista indú Ashokamanda — és desvetllar la consciència superior de l'hinduisme. Fet això, totes les reformes necessàries es realitzaran automàticament." Aquesta idea és la de tots els moviments nacionalistes dels pobles sotmesos.*

però el següent, del 16 de març, és molt més aclaridor de la posició de Focius, perquè presenta directament el paper de Gandhi, que serà elogiat al llarg dels articles següents.

*** Swaraj.—El primer National Indian Congress es reuní per primera vegada en 1885. Fins al 1900, la preponderància havia pertangut als moderats lleiseistes en els anys següents, la lluita fou molt viva entre les dues tendències moderada i radical. A partir de 1907, el veritable cap de l'opinió indiana fou el radical Tiberk (1855-1920), que fou el primer d'apel·lar obertament a la Revolució nacional. Coincidí amb el moment de l'acció política i de la popularitat de Rabindranath Tagore. En condemnar la timidesa dels Congressos que "pidolaven" una Constitució als britànics, proclamava ardidament el Swaraj [Swa: self-raj: Govern]. Govern d'un mateix, autonomia. Fingia d'ignorar el govern britànic i s'esforçava de suscitar el de la nació India. La seva eloqüència admirable, els seus poemes i himnes nacionals el feren popular i esdevingué l'ídol de la joventut ardent. Però quan el moviment separatista prengué un caràcter de violència, el poeta se'n separà i es retirà. Uns anys després sorgia, imponent, l'acció de Gandhi amb el seu poderós moviment de resistència passiva, que aquests dies és una de les més vives actualitats de la política universals.*

Amb aquests dos precedents, el nucli d'anotacions sobre l'Índia comença el 3 d'abril de 1930 i s'acaba el 25 de maig, coincidint amb un moment de crisi de *Meridians* complementat amb l'habitual parèntesi estiuenc. En total són nou *Meridians* dedicats a

l'Índia en aquests dos mesos. El primer, del 3 d'abril, parteix d'un aspecte que podria semblar marginal, el paper de la companya de Gandhi, però que per a Focius pot ser rellevant perquè en diverses ocasions ja ha tractat del paper de la dona en la societat moderna; amb tot, el motiu final de l'anotació és que la filla d'un militar britànic hagi pres partit pels nacionalistes indis, com a exemple de la força de les posicions del moviment hindú.

Aquest text té una continuïtat el 10 d'abril i, encara, l'interès pel paper de la dona en el moviment nacionalista indi segueix remarcat per un altre article, el 10 de maig, també dedicat a la muller de Gandhi.

Amb tot, i no podia ser d'una altra manera, el centre de les reflexions sobre l'Índia és la figura extraordinària de Gandhi, que apareix a *Meridians* com el líder ideal capaç de dur a terme els plantejaments nacionals. Les primeres anotacions sobre el personatge són indicatives d'allò que he assenyalat inicialment, l'interès especial de Focius fa que se salti les característiques de la seva secció tot presentant un tema d'actualitat política, per això *Meridians* ha de fer referència a altres seccions del diari i desmarcar-se'n.

*** A l'Índia.— En altres indrets de LA PUBLICITAT els nostres lectors trobaran llarga informació de les incidències del moviment de desobediència civil promogut per Gandhi. Heu-vos ací, en “meridià”, el discurs que dissabte pronuncià l'apòstol pacífic de la independència de l'Índia en arribar davant les salines de Dandi, sobre el golf de Cambay, després d'haver recorregut, gairebé un, tres-cents dinou quilòmers d'ençà de la seva sortida, el 12 de març, del convent de la Salyagraha, prop d'Ahmedabad, i després d'haver travessat les comarques de Sayerat, Baroda i Surat: “Desafiem el Govern — ha dit Gandhi — d'aturar el nostre moviment. Amb totes les forces a la seva disposició, és impotent per a fer-ho. La policia podrà voltar-nos, podrà encadenar-nos, podrà fer-nos presoners a mi i als del meu estat; però no podrà voltar, lligar de peus i mans, empresonar, tot el poble indi que ens segueix i que ens seguirà àdhuc quan tots els que som avui haurem caigut. Si Déu vol, demà, a dos quarts de set del matí, jo i els meus companys donarem el senyal de desobediència civil. Omplirem de sal els nostres sarrons i distribuïrem al poble el producte natural que Déu ens ha donat i que cap govern no podrà continuar taxant si nosaltres no volem. Veurem a la fi si la força d'un règim que ha perseguit durant més d'un segle el nostre país serà*

més poderosa que la voluntat de tot un poble unit per la pròpia independència.

En el gravat: Ruta de Gandhi des d'Amedabad a les salines de Dandi.

[6-4-1930]

No cal anar gaire lluny per fer un paral·lelisme amb el moviment nacional a Catalunya en els últims temps de la dictadura. El grau d'implicació més alt en aquests articles correspon a l'anotació que parteix de la detenció de Gandhi (cal notar que la tipografia de l'article ha estat permutada i que les cites de Gandhi són en cursiva, contràriament a l'ús habitual que és amb el text de Focius en cursiva). Copio sencera l'anotació, del 6 de maig, perquè em sembla prou il·lustrativa de la implicació del pensament de Focius, a partir de les afirmacions de Gandhi, d'un text molt anterior, del 1921, en defensa dels nacionalismes i de la llengua pròpia:

*** Gandhi.*— A la secció d'informació estrangera els nostres lectors trobaran la confirmació de la nova de la detenció de Gandhi. Gandhi és, qualsevolga que sigui l'opinió que mereixi la seva actitud, l'home més representatiu del món en aquests dies i, amb Lenin, el més important de l'època. El *Daily Herald*, de Londres, deia, fa pocs dies, que la història del món s'escriurà durant els mesos que s'acosten, entre Bombai, Calcuta i Madras. El moviment hindú és, doncs, la més forta actualitat de la política mundial. Creiem d'interès extreure alguns dels paràgrafs d'un article de Gandhi sobre l'educació publicat al seu òrgan *Young India* en 1921:

“Al meu entendre — diu Gandhi—, el mètode d'educació actual és dolent, per tres raons de la més alta importància al defora de les seves relacions amb un govern injust: Primer. Reposa sobre una cultura estrangera amb exclusió gairebé total de la cultura indígena: Segon. Ignora la cultura del cor i la cultura manual i es consagra exclusivament a la del cervell: Tercer. És impossible de donar una veritable educació servint-se d'una llengua estrangera.”

En referir-se a l'ensenyament de la llengua diu:

“L'ensenyament en una llengua estrangera ha estat causa de fatiga cerebral per als infants, ha exigit d'ells una tensió nerviosa massa gran i, en fer-los incapaços per al pensament, de treball original, els ha impedit de comunicar llurs coneixences a la família o a les masses.”

Quant als límits del nacionalisme conclou Gandhi:

“Res no és més allunyat del meu pensament que voler-nos fer exclusius o aixecar barreres. Però jo sostinc respectuosament que una apreciació d'altres cultures ha de seguir i no precedir l'apreciació i l'assimilació de la nostra. Tinc la ferma opinió que cap criatura no tanca tresors tan preciosos. No la coneixem, ens en fan menysprear l'estudi i despreciar el valor. Hem anat gairebé d'estudi. Un saber

acadèmic sense pràctica és com un cadàver embaumat, molt bell a contemplar potser, però sense res que pugui inspirar o ennobrir. La meua religió em prohibeix de rebaixar o de desdenyar les altres cultures, de la mateixa manera que insisteix per tal que m'impregni de la meua i que la visqui sota pena de suïcidi sivil.”

És important que Focius destaquí Gandhi i Lenin com a personatges més representatius de l'època, deixant de banda d'altres que en aquell moment potser tenien més perspectives com Stalin, Mussolini o Hitler, en una mostra més de la seva lucidesa de cara al futur, com li va demostrar la història.

Els últims articles sobre l'Índia, del 14 i el 15 de maig, li serveixen per fer una crítica dels mitjans de comunicació occidentals, que censuren i seleccionen les notícies segons interessos particulars. Hi és present la crítica directa, poc habitual en el discurs de l'articulista: « *El fet que les agències telegràfiques temps ha que s'afanyen a no donar a la premsa les notícies de més interès, les de més viva actualitat i les de més valor històric no és motiu perquè la poca premsa independent que resta a Europa les secundi en llur ridícula actitud de tapar-se les orelles per no sentir els trons. No és estrany, doncs, que hàgim de procurar-nos fora de les agències les informacions que creiem necessàries per a tenir el lector al corrent d'allò que reclama.*» (15-5-1930)

Aquesta anotació prepara una abrandada última intervenció sobre aquest mateix tema en què la posició de Focius és encara més clara. Notem, a més, que en aquest cas tracta un altre dels seus motius més repetits: la crítica a la persecució dels escriptors.

***L'Índia.— ¿Com fou detinguda la poetessa Naidú, anomenada “el rossinyol de l'Índia,” i segons ella inspirada per a ésser la Joana d'Arc de la seva pàtria contra l'invasor anglès? “Durant la incursió contra els dipòsits de sal de Dharsana — diu un testimoni —, en la qual prenién part cinc mil hindús, la policia va intervenir amb salvatge violència fent caure els homes a dotzenes a cops de porra. Un dels primers de caure va ésser un fill de Gandhi. Als atacs de la policia els hindús no oposaven altra resistència que el crit de “Visca la independència!” Aquesta batuda feroç de la policia anglesa contra els hindús va durar més de cinc hores. Quan la poetessa Naidú va veure caure tants de patriotes ella mateixa es va posar davant un grup per a prendre part a l'assalt. Un policia li va cridar: Senyora, retireu-vos! Aquest no és el vostre lloc! Però Naidú no va respondre i va*

continuar avançant mentre els seus companys, bastonejats, queien ferits per tots costats. Pocs moments després la senyora Naidú va ésser detinguda i tramesa a la presó de Jalalpur. Amb ella van ésser detinguts el nacionalista musulmà Iman Sahib i l'exsecretari de Gandhi, Pujarilal.

[25-5-1930]

Tot i la importància que Focius ha donat a l'Índia, és un tema que no torna a aparèixer a *Meridians*. El 2 de novembre del mateix any, però, des d'una secció d'opinió, J.-V. F. tracta el tema amb l'article «Nehru», que inclou referències als articles de *Meridians* i hi relaciona la situació a l'Índia amb la situació de Catalunya. És important la visió que dóna del colonialisme i la seva aplicació al catalanisme. Comença amb un abrandat atac contra posicions imperialistes, defensades fins i tot des de Catalunya: « El catalanista que es desentén, que s'irrita, que s'enaigua davant la realitat de l'existència d'altres “catalanismes”⁶⁰ erigits contra l'Imperi — britànic, gal, soviètic, ianqui — no és rar. Hi ha qui no solament no amaga la seva simpatia per l'Estat detentor dels drets nacionals aliens, sinó que gosa valer-se de la premsa catalanista per defensar, per exemple, els drets de l'Imperi contra la colònia.»; i, tot seguit, va relacionant la posició dels nacionalistes hindús, a partir de la figura de Nehru, amb la posició que hauria de seguir el catalanisme:

Són conegudes les armes hindús: infracció de la llei sobre la sal, exhortacions a la resistència passiva, propugnació al boicotatge dels productes britànics i una sèrie ininterrompuda de discursos i de proclames a favor de la independència integral de la Pàtria. Aquesta activitat fervorosa de Nehru no ha agradat a les autoritats britàniques, que tenen un concepte de la llibertat nacional aliena molt semblant al que en tenen els singulars catalanistes al·ludits anteriorment. El 19 d'octubre detingueren novament Nehru, vuit dies després de la seva excarceració. Al cap de dos dies era processat, en presència només de la seva muller i dels seus. El procés va tenir lloc a la mateixa presó, amb el fi d'evitar les manifestacions dels milers i milers de patriotes que esperaven conèixer el veredict dels enemics de la Pàtria contra el seu cabdill legítim. Un telegrama arribat ahir dóna la notícia: Nehru ha estat condemnat a dos anys de presó “dura” i al pagament de 700 rúpies, o, en defecte, a altres quatre mesos de presó “dura”.

⁶⁰ Aquesta idea de “catalanisme universal” és molt important per entendre la concepció nacionalista de Foix en aquesta època.

Creiem que als lectors de LA PUBLICITAT els plaurà de conèixer l'única resposta que el Tribunal britànic a Allahabad ha obtingut del venerable detingut:

“¿Condemnaria el Virrei cap anglès que es comportés amb la seva pàtria davant una opressió estrangera de la manera que els nacionalistes indis es comporten per defensar la seva contra un adversari exterior?”

Bella resposta que pot allisonar britànics i catalans.

III.4.2.4 «Del sobrenatural» i «Teoria de l'ambició»

En una altra línia trobem durant l'any 1931, és a dir coincidint amb els primers temps de la nova República, els dos últims grups d'articles. Tres de consecutius titulats «Del sobrenatural», del 9, 10 i 13 de maig, que tenen una continuïtat mesos després amb una altra anotació titulada «El sobrenatural», del 26 de novembre de 1931, compartint la mateixa columna de *Meridians* amb la primera «Teoria de l'ambició» que continua en dies successius, 27, 28 i 29 de novembre.

El sobrenatural, de fet, és un tema important en *Meridians*, tractat des de diversos angles: la metafísica, la inspiració, el món sensorial, etc. No és estrany, doncs, que en un moment concret es centri repetidament en aquest tema. És més sorprenent que aquesta sèrie correspongui als primers *Meridians* després de la proclamació de la República —llevat d'un que es titula «La dansa», del 3 de maig de 1931—. En *Meridians* successius els temes tractats són psicologia, literatura, religions exòtiques..., i, en canvi, de manera paral·lela comencen a aparèixer tot de comentaris de J.-V. F. o fins i tot de J. V. Foix que analitzen la nova situació política i tornen a exposar la seva teoria política.

Són unes anotacions molt en la línia de l'interès per l'antropologia o per l'etnografia que podem relacionar amb la voluntat d'analitzar els components socials i individuals de la persona i la seva relació amb la divinitat, i que semblen entroncar directament amb elements característics de la seva producció poètica; per això no és estrany que

anotacions que tracten el sobrenatural vagin seguides, en els mateixos *Meridians*, de comentaris sobre Freud, Tzara, el surrealisme... La del 10 de maig, per exemple, tracta un tema que s'ha relacionat amb l'obra poètica de Foix, el real i l'irreal: «Per al bakongo, no hi ha línia de demarcació entre el possible i l'impossible, entre el real i l'irreal, entre l'esfera de ço que és visible i natural i la del suprasensible, espiritual i màgic. El mateix somni no és cap pura il·lusió als seus ulls. L'home, pel seu *sufumu kutu*, està en contacte amb aquest altre món. Quan mor, hi passa tot enter, i els morts són els vius per excel·lència.»

Cal relacionar aquests *Meridians* amb d'altres que tracten sobre mística o sobre el somni i la veritat, com aquest del 4 de juny:

** Pascal.— “Qui sap si aquesta meitat de la vida durant la qual ens creiem vetllar no és sinó un altre somni una mica diferent del primer del qual ens desvetllem quan ens creiem dormir?” *Aquest text de Pascal serveix d'epígraf a la darrera novel·la de Green, L'altre somni.*

** Txèstov.— *de Lleó Txèstov aquestes idees sobre la veritat: “La veritat no es presenta com una necessitat lògica, no pot ésser admesa per tot, sempre i per tot; nega l'evidència, és contradictòria, inconseqüent, múltiple, no pot ésser comunicada, no té cap valor subjectiva...”*

Aquesta aparent diversitat temàtica no implica que hi hagi desconnexió entre les anotacions; al contrari, normalment els temes encetats per Focius tenen diverses implicacions que en últim extrem els relacionen de manera molt subtil. De fet, és clar que està presentant els principis bàsics de la seva poètica en l'anàlisi del món, en què la realitat i la veritat no són unívocs i on el somni, la imaginació i l'espiritual hi tenen molt a dir. L'anotació de l'1 de setembre d'aquest any és prou il·lustrativa en aquest sentit: a partir del títol «Metafísica», introdueix aspectes relacionats amb l'amor, l'individu i la societat, l'esperit, etc.

** *Metafísica.*—*Del Diari Metafísic de Gabriel Marcel:* “Tota existència està, a parer meu, bastida sobre el tipus i en la prolongació de la del meu cos.” “Les existències són contingents en relació a un ordre racional qualsevol.” “Entre existència i sensació la connexió és tan estreta com possible.” “Un món espiritual en el qual la identificació dels éssers ja no fos possible implicaria contradicció.” “L’amor crea el seu objecte. Això no ha d’interpretar-se en el sentit superficialment subjectivista o soliquista. La realitat de l’ésser estimat és essencial en l’amor.” “La humilitat consisteix a concentrar en tu mateix totes les raons per les quals tu ets tu mateix per a mi.”

Aquesta idea es resumeix en un dels *Meridians* que precedeix la sèrie de «Teoria de l’ambició», titulat «Inquietud» (21-11-1931), que s’encadena amb el del 26 de novembre que inicia aquella sèrie de «Teoria de l’ambició»:

** *Teoria de l’ambició.* — *Del llibre de Héroult de Séchelles (guillotinat el 5 abril de 1794 amb Danton sota l’acusació, entre altres acusacions considerades més aviat com a pretextos, d’impietat i ateïsmes) aparegué en 1788 sota el títol Codicille d’un jeune habitant d’Epone.* “Creu-te, coneix-te, respecta’t. La pràctica habitual d’aquestes tres màximes fa l’home sa, assabentat, bo i feliç.” “Tot individu és el centre de l’univers. Una idea individual no és més que la representació, la còpia d’un individu. Tota idea individual pot ésser, doncs, el centre de totes les altres.” “Tingueu una alta idea de les vostres facultats, i treballant les triplicareu.” “Els grans progressos es fan només a l’època en què hom esdevé melancònic, a l’hora en què , descontent d’un món real, hom es veu forçat a fer-se’n un de més suportable.” “Per a preservar-se de l’agror, del despit i de l’odi, cal contractar l’abitud de donar una mirada especulativa sobre els esdeveniments humans. ¿Heu vist mai el rellotger irritar-se contra un rellotge espatllat? ¿El pintor contra els seus models?” “Audàcia freda, resultat dels càlculs.” “Cal fugir del petit i crear el gran.” “La societat guareix de l’orgull, i la solitud de la vanitat.” “L’home només és gran que en proporció a l’estima contínua que té envers ell mateix. Així, eviten els rols inferiors i la companyia de la gent menyspreable: aquests desdenyosos acaben per fer-se creure.” “Tenim en mà tots els mitjans possibles de fer el mal, per tal de no sentir-ne més la fretura d’esdevenir coratjós, serè, dolç i benefactor pel sentiment del seu poder.”

** *El sobrenatural.* — *Per a V. Gioberti* “...el valor poètic del sobrenatural i la seva conveniència amb el geni de la poesia estan en raó inversa de la seva credibilitat històrica i de la seva realitat.”

Aquestes anotacions, que podrien llegir-se com a fragmentàries i inconnexes són un clar exemple de fins a quin punt els textos de *Meridians* responen a una idea. Així, la següent anotació torna a incorporar un tema ja presentat, les reflexions sobre la dona,

però amb un tarannà molt diferent de les que havíem vist respecte a l'Índia, que culmina amb una anotació sobre el dubte.⁶¹

** Teoria de l'ambició.—[*Herauld de Séchelles*.—1788—*Vid.* LA PUBLICITAT *d'ahir*.] *Del cap. V: Coneixença dels homes.* “Marxar, parlar, obrar de pressa, trobar les analogies, els expedients, els remeis, senyal de caràcter expansiu.” “Marxar, parlar, obrar lentament, trobar les diferències, els inconvenients, els abusos, senyal de caràcter contractiu.” “Cedir quan es té l'avantatge físic o moral, senyal de generositat.” “Abusar del seu avantatge i aixafar el vençut, senyal de covardia.” “La clau de la veu en l'escala musical, respon a la clau del caràcter en l'escala moral.” “Les dones dominen més els homes vans que els homes orgullosos. Aquests només freturen una dona, i això només de tant en tant. Aquells tenen sempre fretura d'ésser preferits i sobretot de semblar-ho.” “Despits freqüents, senyals de caràcter va. Aquest sentiment és la còlera de la vanitat, és propi de les dones i dels homes femenins; dóna a llum les petites i les grans atrocitats.” “Cal distingir amb cura el cervell femella del cervell mascle. El primer és una mena de matriu, rep i torna; però no produeix.” “Allargar una veritat, no és pas dir res de nou; és un senyal de mediocritat. Poseu la veritat al punt; els altres l'exageren, i creuen guanyadors en facultats quan us guanyen només en dimensions.”

** El dubte. — “La malenconia i la tristesa—*diu Lautreamont*—són ja el començament del dubte.” “William James predica—*diu Bertrand Russell*— la “voluntat de creure”. Jo, per la meva banda, predico la “voluntat de dubtar”.”

[27-11-1931]

La següent anotació de «Teoria de l'ambició» (28-11-1931) segueix en la mateixa línia i hi destaca aquest comentari «Allà on la dona domina sola, no hi ha ordre moral; allà on l'home regna sol, no hi ha ordre físic.»; la complementa una anotació més sobre “Metafísica” a partir de la publicació de l'edició castellana de la *Introducció a la Filosofia* d'Aloys Müller. Finalment, la sèrie s'acaba amb un quart article del 29 de novembre de 1931 (en transcripció totes les anotacions perquè em semblen molt il·lustratives, una altra vegada, de la manera d'operar de la secció).

** Teoria de l'ambició. —[*Hérauld de Séchelles*—1788—*Vid.* LA PUBLICITAT *dels dies 26, 27 i 28.*] *Del cap. VII (Conversa):* “No parlar mai d'un mateix i dels seus negocis sense necessitat, i posar tant com es pugui els altres al descobert.” “Fer dir pels altres el mal que hom pensa dels seus enemics, tot lloant-los de les qualitats veïnes de llurs defectes i de llurs vicis.” “No ésser mai el primer de parlar, si no

⁶¹ Podria ser l'indici d'una crisi existencial que ja havia insinuat GUERRERO (1996)

és de la salut, de la pluja i del bon temps.” “Abans de parlar cal recollir-se un instant, a fi de posar-se bé en escena, per tal de fixar l’ull alternativament sobre el fi probable de l’interlocutor i sobre el seu propi; si fa no fa com en el joc de dames en el qual hom s’ocupa primer dels cops a parar, després dels cops a donar.” “En els discursos d’acció, cal evitar l’estil literari del qual hom es malfia, i ésser fi en estil sever.” “¿Voleu insinuar, i fer la persuasió durable? Empreu moviments més lents, més dolços, menys freqüents. Poseu harmonia en la forma i en el fons.”

** L’art dels corbs. — *De Montesquieu a De l’Esprit des Lois [Defensa. III part]*: “L’art de trobar en una cosa, que naturalment té bon sentit, tots els mals sentits que un esperit que no raona bé pot donar-li, no és útil als homes: els que la practiquen s’assemblen als corbs, que fugen dels cossos vius i volen d’ací d’allà per a heure cadàvers.”

** Joan Miró. —...o teranyines al fons del mar.

III. 5. Les idees bàsiques de *Meridians*

Fer una anàlisi sistemàtica de tots els temes tractats per Focius en els prop de quatre-cents *Meridians* és una feina gairebé impossible donada la diversitat i versatilitat dels motius desenvolupats. Em centraré, doncs, en els temes bàsics i més recurrents que són importants per relacionar els interessos de *Meridians* amb el rerefons teòric del pensament i l’obra foixiana. Es tracta, sobretot, de l’anàlisi de la política i la societat contemporànies, de filosofia i d’art i literatura.

III.5.1. Bergson: una font inexplorada

En una de les últimes intervencions públiques de Foix, la conversa amb Narcís Comadira, el poeta de Sarrià afirma de manera contundent allò que no ha estat tingut en compte en diverses anàlisis que s’han fet de la seva producció poètica. A les insinuacions sobre possibles vinculacions de la seva obra amb el superrealisme, Foix respon:

J.V.F. És curiós, però la meua influència no era pas dels superrealistes, sinó de Bergson. Mireu si és curiós, d'una derivació del punt de vista filosòfic de Bergson, de la llibertat de l'esperit.

N.C. Antonio Machado també era un gran deixeble de Bergson. Em sembla que fins i tot va assistir a les classes de París. Una vegada, ja fa anys, em va dir que vós no éreu superrealista.

J.V.F. Jo tenia un gran amor a la llengua, aquesta és la realitat primordial. Això em feia que m'afanyés a escriure en un català correcte i sobretot que fos com aquell català que s'hauria escrit si no hagués patit la influència del castellà. Havia llegit Marinetti, Breton, Max Jacob — un jueu que va acabar fent d'escolà...⁶²

Encara és més sorprenent que aquestes afirmacions hagin passat gairebé desapercebudes quan, analitzant *Meridians*, trobem la presència del filòsof francès no com a referència anècdòtica, sinó en llocs centrals; de fet, l'anotació que obre la secció periodística més important de Foix, el 7 de desembre de 1928 quan Focius encara no existia, és dedicada a ell.

*** Bergson...*

atenyia el triomf en 1914. Era el moment oportú, diu Gaston Picard, d'obrir una enquesta. “*D’aleshores ençà s’ha escrit molt a propòsit d’Henri Bergson.*” Però ja en 1895, a la Sorbonne, en una sessió que presidia Poincaré i en la qual concorregué J. M. de Heredia, el discurs fou pronunciat per Bergson. Un cronista del segle passat diu: “*El tema fou: “El bon sentit i els estudis clàssics” i digué coses molt interessants, com, per exemple, “Sembla que el bon sentit sigui en la vida pràctica allò que el geni és en les ciències i en les arts.”*” Bergson veu en el sentit comú la deu universal de l’acció i del pensament, i la “força de sentir. Lloà la facultat de *commoures per al bé* i mostra, en els millors escriptors francesos, “*darrera les qualitats d’ordre, de mètode, de claredat, una calor intensa que ha esdevingut llum*”. Paul Flat escrivia més tard: *L’originalitat de Bergson, la seva fecunditat es deuen a la seva manera inèdita de descobrir la veritat.* I George Sorel: *La glòria de Bergson creixerà en l’esdevenidor.* I el deixeble de Sorel, Eduard Berth: *La filosofia de Bergson, en afavorir el desvetllament de les tendències místiques i tràgiques ressuscitarà per ventura la tradició d’aquesta gran art (una art en la qual l’ànima s’alça al damunt de la idea.* August Hollard ha dit de Bergson: *L’honor de la seva filosofia és de tornar a la realitat els savis que tendeixen a adaptar la naturalesa a llurs teories per comptes d’adaptar llurs teories a la naturalesa.* Tancrede de Visan, deia: *La influència de Bergson sobre la meua generació és només comparable a la que Descartes exercí sobre Malebranche i Hume sobre Kant.*

Però al costat d’aquests elogis, Remy de Gourmont deia de Bergson: *El bergsonisme és un accident brillant;* Paul Acker, Jacques

⁶² FOIX-COMADIRA (1985:22). No s’ha d’entendre l’afirmació final sobre Max Jacob amb un to despectiu, sinó més aviat admiratiu; les relacions de l’obra de Foix i de Max Jacob són prou evidents, com vaig analitzar en el meu treball de recerca GÓMEZ (1996).

Rivière, J.-H. Rosay, Raphael Cor, Loyson, etc., feien reserves. I Emili Faguet, confessava: *He llegit i rellegit les obres de Bergson; però mancat d'educació filosòfica, no n'he entès mai ni una trista pàgina...*

I, en aquests darrers temps, són conegudes les obres de Julien Benda, dogmàtic de la intel·ligència, el qual ha destinat tota la seva activitat a descobrir les metzines del llevat bergsonià destinat a podrir els pocs vestigis de la intel·ligència com a òrgan diferenciat i a corrompre tota una generació.

Potser va inspirar aquesta anotació el fet que Bergson rebés el premi Nobel de literatura el mateix 1928, però el cas és que, com afirma la mateixa anotació de *Meridians*, la gran època d'influència bergsoniana són les dues primeres dècades del segle. De la seva incidència en els intel·lectuals catalans d'aquella època en tenim mostres evidents, com aquest relat de Gaziell en les seves memòries *Tots els camins duen a Roma*: «La primera vegada que, barrejat en la multitud d'estudiants, composta des de minyons i noies de setze o disset anys fins a vells i velles de més de setanta, amb barbes blanques o coforres d'àvia, jo penetrava en una aula on Bergson donava un curs breu, el cor em batejava com si anés a un rendez-vous d'amor.»⁶³

GUERRERO (1996) recull l'afirmació de la conversa amb Comadira: tot i que l'apunta, no acaba d'entrar en l'anàlisi de la influència de Bergson en l'obra de Foix, sobretot quan parteix d'uns comentaris del filòsof francès sobre el somni: «(L'exigència de l'esforç, la precisió de l'ajustament, la claredat de les imatges: potser una de les característiques fonamentals dels poemes foixians.) I encara en altres obres, com a *Matière et mémoire* (1896), Bergson s'interessà vivament per les imatges, la memòria i l'inconscient, des d'una vessant metafísica, molt propera a la poètica de J. V. Foix.»⁶⁴

La presència de Bergson en textos de Foix és molt més constant que no semblaria a primer cop d'ull i relacionada sobretot amb la base de les seves teories⁶⁵: la percepció

⁶³ GAZIEL (1981:26)

⁶⁴ GUERRERO (1996:385)

⁶⁵ De ben segur que en el rastrejament de les referències bergsonianes en Foix en trobaríem moltes més; per exemple, a *Notes i documents*, una altra columna anònima de la pàgina de lletres de *La Publicitat*,

individual de la realitat. Foix s'hi refereix, per exemple, en una conferència del 1965 sobre literatura contemporània: «Quan jo escric, em comporto amb mi mateix i amb el meu lector amb sinceritat. Sóc, doncs, sincer, en tant que expresso sense frau situacions esprovades. I, des del punt de vista estrictament literari, gosaria afirmar que sóc verídic. Sóc, en canvi, un convençut en l'ordre de les idees que aquest realisme i aquest verisme no són una realitat universal. O, en altres termes, no són la noció de Realitat ni la noció de Veritat. Tot això des d'un punt de vista literari. En el terreny filosòfic, o, potser millor, metafísic, m'aventuraria a plantejar-ho en altres termes. Si la noció de Realitat comporta la de Perfecció, si, segons Spinoza, Realitat és igual a Perfecció, si la realitat que atribueixo a un poema o a una pintura depèn, dins la història de les arts, d'ésser més o menys reals, i si, com volen altres filòsofs, la Perfecció no és, humanament, abastable, la noció de Realitat esdevé per a nosaltres una Altra Realitat davant la qual ens trobem en dèficit. Ningú no pot evitar que jo consideri les meves produccions com a transcripcions d'una realitat, és a dir, com a realistes, tot reivindicant la legitimitat d'un apel·latiu que s'havien fet seu aquells que conreen amb tant de delit l'infrarealisme, o còpia falsa d'una realitat, d'una noció, localitzada en el temps, de la realitat, davant la qual alguns es mantenen amb els ulls tancats i el cor en paràlisi.»⁶⁶ Moments abans, en la mateixa conferència, Foix s'havia referit, tot allunyant-se del realisme, a la relació entre filòsofs i art i, especialment destacat com a més contemporani, a Bergson: «L'art

que probablement en la seva majoria també redactava Foix, apareix aquesta nota: «*De Plotí a Bergson: En el llibre d'E. Krakowski que prefacia Pierre Lasserre "L'estètica de Plotí i la seva influència", l'autor veu en l'estètica l'essencial de la doctrina de Plotí, amb la condició que hom entengui aquesta estètica com una teoria de la contemplació artística i, a la vegada, com una teoria de la bellesa. És per la seva estètica que Plotí enllaça amb la tradició grega; la concepció del bell i de l'amor comanda tota una moral i tota una teologia. L'intel·lectualisme és l'aspecte exterior del pensament de Plotí, el fons de la doctrina del qual és una vasta teoria de la intuïció. El veritable esperit de Plotí és representat actualment per Bergson.» (20 de febrer de 1931).

⁶⁶ FOIX (1990:162). Parteix d'un text aparegut a *La Publicitat* l'1 de març de 1932, però n'ha eliminat l'expressió: "que jo repugno d'acceptar en llur major nombre com a superrealistes, puix que jo intento de fixar-hi imatges d'una vivent realitat".

autònom d'aquest mig segle que ha substituït l'observació per la intuïció, que ha volgut alliberar-se de la impersonalitat de l'art acadèmic, sorprèn de vegades per la presència de tantes de personalitats coincidents. Fa poc un filòsof observava que àdhuc els filòsofs no són estranys a les característiques estètiques de llur moment: no és indiferent, a parer seu, que Heràclit, que han reivindicat els pintors metafísics italians Ursino i Chirico i els sectaris del surrealisme, fos contemporani dels temples de Selinunt i d'Agrigent; sant Tomàs, de la catedral de Beauvais; Leibniz, del barroc; Bergson, de Seurat. Cada moment espiritual s'integra. Però, segons el mateix assagista, aquestes contemporaneïtats són impersonals i tenen un caràcter col·lectiu. no tenen res a veure amb la coneixença que aquest o aquell filòsof pugui tenir de l'art i de les seves realitzacions. Una altra cosa són, segons ell, les deus artístiques del filòsof, que, sovint, no són de la seva època. Lucreci, segons Blanché, va beure a les deus de l'escultura glíptica, a Comte, el va influir Dant; a Bergson, la música de Wagner; a Heidegger, Albrecht Dürer.»⁶⁷

No cal repassar gaire a fons l'obra d'Henri Bergson per trobar-hi coincidències amb idees expressades per Foix.⁶⁸ Sense anar més lluny, com hem vist que feia Foix, Bergson també havia explicat la seva distància respecte a Spinoza en la comprensió de la realitat: «I Spinoza volia que la sèrie dels fenòmens, que per a nosaltres pren la forma d'una successió en el temps, fos equivalent, en l'absolut, a la unitat divina: suposava així, d'una banda, que la relació de causalitat aparent entre els fenòmens es reduïa a una relació d'identitat en l'absolut i, de l'altra, que la duració indefinida de les coses tenia

⁶⁷ FOIX (1990:157)

⁶⁸ I no només en les idees: Jordi Castells-Cambray l'hi relaciona partint d'una prosa de *Darrer comunicat*. «Una estructuració del text imposaria un sentit fragmentat del temps —un sentit real i extern— que no té: el text es mou en un temps continu i prolongat —la *durée réel* bergsoniana: un temps psicològic i intern— que defuig tota fragmentació.» (CASTELLS-CAMBRAY 1987:118). Aquest rebuig de la fragmentació es pot relacionar també amb l'estructura formal de *Meridians* i altres textos periodístics foixians, que malgrat la fragmentació aparent presenten una unitat conceptual indiscutible.

cabuda, sencera, en un moment únic, que és l'eternitat. En resum, si hom penetra la física cartesiana, la metafísica spinozista o les teories científiques del nostre temps, trobarà pertot arreu la mateixa preocupació d'establir una relació de necessitat lògica entre la causa i l'efecte, i veurà que aquesta preocupació es tradueix en una tendència a transformar en relacions d'inherència les relacions de successió, a anul·lar l'acció de duració i a reemplaçar la causalitat aparent per una identitat fonamental.»⁶⁹ Aquesta idea la podem relacionar amb l'exaltació de l'instant que sol fer Foix i que també trobem explicitada en la conferència del Cercle de Sant Lluç que he citat repetidament: «És la presa de consciència de cada moment present, és l'instant en què el tot es dissol en el múltiple, és l'esperit nodrint-se dins el mateix instant i progressant amb insercions locals i temporals. Cada moment intel·lectual, doncs, s'integra. Cada instant temporal crea el seu estil, en plenitud; s'estableix una jerarquia entre les èpoques, que mútuament es completen, s'integren, se solden fins a aconseguir el tot, que en el moment viril és l'acabat, l'acomplert i, al començament de l'altre instant, el consumit.»⁷⁰ I Bergson havia escrit a *La intuïció filosòfica*: «Tornem-nos a copsar al contrari, tal com som, en un present gruixut i, a més a més, elàstic, que podem dilatar indefinidament cap endarrera tot reculant progressivament de la pantalla que ens emmascara; tornem a copsar el món exterior tal com és, no sols en la superfície, en el moment actual, sinó en profunditat, amb el passat immediat que l'empeny i que li imprimeix la seva embranzida; habituem-nos, en una paraula, a veure totes les coses sub specie durationis: immediatament l'encarcat s'afluixa, l'ensopit es desvetlla, el mort ressuscita en la nostra percepció galvanitzada.»⁷¹

⁶⁹ BERGSON (1991:224)

⁷⁰ FOIX (1990:157)

⁷¹ BERGSON (1991:279)

Les referències a Bergson al llarg de *Meridians* són bastant recurrents, no es limiten a l'anotació inicial que he citat abans. Per exemple, en el del 20 de novembre de 1929 apareix l'anotació titulada «** L'Index Librorum prohibitorum», sobre el llistat dels llibres prohibits pel Vaticà. El to és més aviat de sorpresa i d'incredulitat en observar tot un seguit de noms que, de manera impensable, apareixen a la llista; hi destaca noms il·lustres, però és significatiu que el primer lloc, a partir de la cita d'un periòdic francès, l'ocupi precisament Bergson: «*Com sembla hom troba a l'Index que acaba de sortir noms que estranyen aquells que s'imaginem que l'Index registra les obres titllades d'immorals i que ignora que l'Església es preocupa sobretot, cosa que és el seu dret i el seu rol, de salvaguardar la integritat de la seva doctrina. Entre els noms famosos figuren: Bergson, Descartes, Diderot, Curtius, Hobbes, Montaigne, Montesquieu, Pascal, Renan, J.-J. Rousseau, Spinoza, Comte, Taine, Voltaire, etc. Si esmento els contemporanis.*» Altres anotacions sobre Bergson són, però, més directes i decisives per a l'establiment d'una teoria. En els *Meridians* del 22 de desembre de 1929, la referència a Bergson completa una anotació sobre la crítica al superrealisme; de fet, recull una crítica de Pierre Lasserre a l'espiritualisme bergsonià, cosa que evidencia l'interès de Focius per la seva influència en èpoques diverses, que és el motiu d'aquesta altra nota del 30 de setembre de 1930:

** Bergson. — *En conclusió d'unes premisses sobre "la relativitat de l'espai", de Maurici Schlick, llegim: "La durada bergsoniana està en perpètua contradicció amb la ciència, per tal com el seu autor no ha sospitat mai l'existència de múltiples dificultats d'ordre científic, tot i la pretesa actitud científica d'aquest filòsof."*

Finalment, *Meridians* del 26 de gener de 1932, després d'una nota que es referia a la concepció de l'Estat de Spinoza («*El fi de l'Estat és, doncs, en realitat la llibertat.*»), apareixen noves referències a la filosofia de Bergson a partir de les paraules d'un bergsonià, Georges Sorel:

** Filosofia i música. — *De Georges Sorel és una remarca que, donada la seva posició davant la filosofia de Bergson, trobem assenyadíssima.* “Em sembla molt versemblant que els músics hagin, més o menys vagament, discernits les afinitats que existeixen entre llurs maneres de sentir i les concepcions del món que hom troba en l’*Evolució creadora*; com que aquests personatges són molt poderosos en aquest temps que correm [Març de 1917], és possible que hagin contribuït en bona part, a l’èxit de les idees bergsonianes. Si no m’enganyo, tindriem ací un exemple de la influència que, segons William James, el nostre temperament exerceix sobre la nostra filosofia [William James, *El pragmatisme*]. Però l’ajut dels músics no és pas molt perillós, donat el caràcter tan capricios de llur art?”

L’article acaba amb un poema que podríem lligar amb les anotacions anteriors: «**
Poemes.— *De René Mar: “Introbable somni — Arbre ajagut sobre el meu pit — Per desviar les deus roges — Caldrà seguir-te llarg temps — En la creixença eterna.»*

Està clar que la influència de les idees bergsonianes és molt més important en les primeres dècades del segle XX. No és d’estranyar, doncs, que molts crítics les creguin trobar en els moviments literaris que estan sorgint a Europa, especialment a França, en aquella època: «La raison paraît être une faculté spécialisée, qui s’est lentement forgée à la suite de tâtonnements, d’échecs, d’expériences multiples, et même si l’on ne pense pas, comme Bergson et ses disciples, qu’elle soit orientée tout entière dans le sens de l’action et de l’utile, on n’ose plus la supposer capable de fournir jamais une connaissance intégrale de la réalité. Il s’ensuit que cette notion même de réalité cesse d’avoir la signification relativement simple qui était la sienne au temps du positivisme.»⁷²

James McFarlane troba relacions de la filosofia de Bergson en la renovació estètica que estan duent a terme els dramaturgs escandinaus Johan August Strindberg i Knut Hamsun al tombant de segle XIX: «Both strategies represented forms of stylistic microscopy that sought to penetrate below the surface of massed detail to some deeper

⁷² RAYMOND (1985:222)

level of literary cognition, to a veracity that no longer depended on accretion and painstaking enumeration but on the significantly random. And both relate to Bergson's *Essai sur les données immédiates de la conscience (Time and Free Will)* (1889), which argued for the recognition of a special kind of subjective logic, found at the deeper levels of the mind, and differing in essence from the conventional logic of the common-sense world of naturalistic time and space.»⁷³

Amb tot, la referència més clara i indicativa és la que assenyala Bergson en l'aparició dels plantejaments cubistes. En el seu estudi sobre la pintura cubista David Cottington s'hi refereix repetidament. Parlant d'un quadre de Henri Le Fauconnier diu: «Anclada temàticament en esta tradición, *La abundancia* también trató de actualizarla, presentando las dos figuras principales, madre e hijo, en yuxtaposición con los frutos de la naturaleza, en una representación implícita de las ideas vitalistas del filósofo Henri Bergson, cuyos escritos sobre la importancia del *élan vital*, o impulso vital, estaban, en aquella época, ampliamente influidos por la literatura y los círculos parisinos.»⁷⁴ Insisteix en aquesta idea tot just apuntada aquí poc més endavant, però ara d'una manera més definitiva i elaborada:

Para los círculos en los que se movían los emergentes miembros del cubismo “de salón”, Bergson era significativo en todos estos aspectos, puesto que tales círculos albergaban no sólo escritores y artistas que mostraban un gran entusiasmo por el dinamismo de la moderna sociedad urbana, sino también otros que eran menos optimistas. Para los pintores de ambas tendencias, la interpretación bergsoniana de Allard en torno al clasicismo recogió el interés de estos artistas por moverse más allá del impresionismo hacia un arte más monumental y menos anecdótico a través de su preocupación por representar (tanto en términos positivos como negativos) el carácter dinámico de la vida moderna.⁷⁵

⁷³ BRADBURY-MCFARLANE, ed (1976:82)

⁷⁴ COTTINGTON(1999:29). Suposo que no és gratuït assenyalar que els textos més “vitalistes” de J. V. Foix són datats en aquesta època.

⁷⁵ COTTINGTON (1999:34-5)

En un altre moment d'aquest mateix estudi es refereix a un element que podem lligar perfectament amb un tipus d'anàlisi de l'obra foixiana que s'ha fet famós i que, per tant, encara ens el lliga més a aquests referents: «la reconciliación bergsoniana de la tradición clásica con el dinamismo de la vida moderna que caracterizó a buena parte del cubismo “de salón”.»⁷⁶ I, encara, una última aplicació de les teories bergsonianes als grans pintors de la primera època cubista: «Y de nuevo, el primero en codificarlo fue Metzinger. En su artículo de otoño de 1910, trató la “perspectiva libre y móvil de Picasso” y “la inteligente mezcla (...) de lo sucesivo y lo simultáneo” en Braque, en términos de la noción bergsoniana de duración.»⁷⁷

Altres teòrics de les avantguardes, com DE MICHELI (1979) assenyalen influències filosòfiques diverses en la configuració inicial del cubisme: «A veces, al leer sus textos, especialmente los de Gleizes y Metzinger, Gris o Delaunay, nos parece descubrir en ellos los ecos de los pensadores que ejercieron una influencia bastante viva en el desarrollo de la reflexión científica y estética contemporánea. Por ejemplo, ¿la manera de concebir el cuadro según las reglas del cubismo analítico no hace pensar en la intuición eidética de Husserl, es decir, en la intuición de los objetos o de las esencias ideales?»⁷⁸ En aquest mateix lloc, però, assenyalava com a decisives les coincidències amb les teoritzacions d'Henri Bergson: «Así, en la obra de Bergson, que precisamente en los años del cubismo alcanzó su mayor éxito, además de la expresión de la exigencia de superar el conocimiento relativo con un conocimiento absoluto (es decir, el paso desde el exterior hasta el interior de la cosa), es bastante fácil hallar párrafos y páginas donde se propone un método de conocimiento que tiene más de una analogía con la construcción del cuadro cubista, especialmente con algunas composiciones de Delaunay

⁷⁶ COTTINGTON (1999:46)

⁷⁷ COTTINGTON (1999:52)

⁷⁸ DE MICHELI (1979:211)

hechas con asociaciones de imágenes disparatadas. «Muchas imágenes diversas —escribe, por ejemplo, Bergson—, sacadas de órdenes de cosas muy diferentes, podrán, con la convergencia de su acción, dirigir la conciencia hacia el punto preciso donde haya una cierta intuición que captar. Eligiendo imágenes lo más disparatadas posible, se evitará que cualquiera de ellas usurpe el lugar de la intuición que está encargada de reclamar, porque inmediatamente ésta sería expulsada por sus rivales.»⁷⁹ I, encara, parlant de les obres de Delaunay: «Sus composiciones de 1911 y 1912, *La ciudad*, *La Torre Eiffel* y *Las ventanas simultáneas*, presentan, justamente, estas asociaciones de imágenes diversas de que habla Bergson: imágenes distintas y, sin embargo, *simultáneamente* conjuntadas por la compenetración de los planos de colores, que las hacen pasar con un intercambio incesante de la realidad objetiva a la realidad de la imaginación.»⁸⁰ No estem lluny de les posicions teòriques que configuren les primeres produccions poètiques de J. V. Foix.

Tot i així, també s'alcen veus en sentit contrari, que defensen la impossibilitat de relacionar les teories de Bergson amb les dels artistes cubistes. Potser la més significativa, perquè és contemporània, la trobem en els primers articles que en parlen a Catalunya: Xènius, des del seu *Glossari*, va ser un dels principals defensors del nou estil, però en desmarca clarament Bergson perquè Xènius basa el seu plantejament només en l'aspecte de construcció racional que acaba configurant l'obra d'art cubista: «L'ascetisme d'aquests pintors és llavors referit per Ors al del jansenisme de Port Royal i al moralisme de Pierre Nicole i acaba emparentant Le Fauconnier amb Pascal; i, endinsant-se encara més en aquestes associacions filosòfiques, desmarca els cubistes de qualsevol possible relació amb les idees de Bergson —intuicionistes,

⁷⁹ DE MICHELI (1979:211-2)

⁸⁰ DE MICHELI (1979:212)

antiintel·lectualistes, i antitètiques per tant amb «l'art d'aquells novadors, tot abstracció, tot raó, tot despreci de la vida i sa mobilitat i apariències»—, i les remet bé a l'escola kantiana de Marburg, bé encara millor al cartesianisme.»⁸¹ Aquesta visió limitada del cubisme no és gens compartida pels teòrics que s'hi han dedicat posteriorment però cal suposar que Foix, lector habitual del *Glossari*, la deuria conèixer en els seus temps de formació.

D'altra banda, DE MICHELI (1979) troba influències d'Henri Bergson també en els futuristes italians: «Al hablar del «cubismo órfico» de Delaunay ya nos referimos a la filosofía de Bergson; con mayor motivo podemos referirnos a ella al hablar de la poética futurista tal como Boccioni la formuló. En efecto, gran parte de la terminología de Boccioni y algunas de sus ideas centrales se derivan directamente de Bergson. Es suficiente hojear la *Introduction à la métaphysique*, que Papini había traducido en 1910 y de la cual *La Voce* ya había hablado incluso antes, para darse cuenta de ello. Y no es extraño que la *intuición* bergsoniana pueda haber influido en los futuristas más que la intuición lírica de Croce, dada la actitud ásperamente polémica que el grupo de Marinetti siempre mantuvo hacia el «profesor partenopeo». Sin embargo, hay que reconocer que el éxito de Bergson en el ambiente de *La Voce* no podía dejar de estar relacionado de alguna manera con el idealismo de los seguidores de la revista, un idealismo que de crociano había terminado por ser gentiliano, pasando de una función crítica al fideísmo actualista de la acción. Garin observa que en esa época «Croce y Bergson hablaban un lenguaje común y todos lo entendían».⁸² I, una mica més endavant, encara és més contundent a l'hora d'assenyalar aquestes relacions: «Pero volvamos al bergsonismo. El ímpetu de Boccioni, al superar la fatalidad de la

⁸¹ MURGADES (1997:52-3)

⁸² DE MICHELI (1979:244-5)

existencia, recuerda el *élan vital* en su lucha contra los obstáculos de la materia. Pero el bergsonismo de Boccioni va bastante más allá de una simple analogía. De Bergson toma una serie de conceptos fundamentales, entre ellos el concepto de *duración*, es decir, el concepto interior de la realidad como devenir o desenvolvimiento, y el concepto, ya recordado, de *intuición* como único modo de captar la realidad en su complejidad en movimiento. (...) Mientras en los expresionistas se trataba, sobre todo, de hundirse en el magma cósmico indiferenciado o de un confundirse contemplativo con la sustancia espiritual del universo, mientras en los cubistas el problema se reducía a la penetración intelectual en la esencia de las cosas haciendo abstracción de las contingencias, para Boccioni, como para Bergson, el problema era captar la realidad en su totalidad y en su absoluto, del que forman parte todos los elementos, sean contingentes, sean esenciales. se trataba de captar la realidad en su unitaria multiplicidad, en su movimiento incesante, en su vida, en suma, que es parte de la vida universal.»⁸³

La qüestió encara es pot complicar més si fem cas de BERNARD (1959) que, encara que sigui en nota i de passada, vol trobar algun punt de contacte entre Bergson i els surrealistes: «Il faut rappeler ici que la réaction contre le «scientisme» et le «rationalisme», déjà illustrée par l'attitude de Claudel, est également marquée par la publication retentissante des ouvrages de Bergson: *Les Données immédiates de la conscience* (1889) et *Matière et Mémoire* (1897): on sait que Bergson compare l'art à une hypnose qui, endormant l'artiste par rapport aux réalités pratiques, ouvre la porte au flux de l'inconscient, au rêve, aux souvenirs oubliés.»⁸⁴

L'anàlisi aprofundida de les coincidències entre les posicions teòriques de Foix i la filosofia de Bergson escapa àmpliament a les possibilitats del present estudi, però

⁸³ DE MICHELI (1979:247)

⁸⁴ BERNARD (1959:556-7)

caldría tenir-les molt en compte a l'hora de justificar la teoria literària foixiana.⁸⁵ D'altra banda, són coneguts els estudis que intenten relacionar Foix amb el surrealisme, especialment TRICÀS (1986), i amb la primera avantguarda francesa, sobretot BALAGUER (1997). I, pel que fa a la diversitat d'influències, cal tenir presents un bon grapat d'afirmacions del mateix Foix en el sentit de no voler encasellar-se en una escola determinada. Així, per exemple, a «... En versos ben tallats i arrodonida estrofa», un text del 1936 que reutilitzarà el 1972 com a pròleg de *Tocant a mà...*, afirma: «no puc callar que, en poesia, amo totes les tendències. Potser per una inclinació, que em ve d'anys, a considerar les escoles literàries no pas com a tals, sinó com a gèneres. Dic, per exemple: les temptatives del cubisme literari, recordem els assaigs cal·ligràfics, eren —són— per a mi no pas provatures fugaces, ans una modalitat poemàtica tan vàlida com la que justifica el sonet. Vinc a dir que una manera d'esguardar «històrica» em situa davant els fets —poètics i plàstics (o polítics i socials)— en un pla en el qual el dinamisme de cada hora no és cap exabrupte, ni un excés ni una excedència, ans una ona normal periòdica en el ritme d'una mateixa línia ondulatòria. Un poeta pot situar-se davant el seu propi exotisme interior, de la seva emotivitat cordial, del seu impuls líric agressiu —o davant un paisatge, una dona bella, un espectacle social o un cataclisme geològic— en tantes i tan diverses posicions d'objectivitat retòrica com exigeixi la seva pròpia exigència. (...) Pot resoldre literàriament el conflicte plantejat entre ell i el seu jo o entre ell i l'exterior per tots els mitjans, per tal com tots, si és hàbil en llur ordenació, són, al meu entendre, qui em negarà d'ésser sincer, lícits.»⁸⁶ Amb aquests plantejaments no es troba gaire lluny del paper que assenyala Bergson a la poesia: «El poeta és aquell en qui els

⁸⁵ De fet, la de Bergson pot ser una incidència força present en molts autors contemporanis, com nota MALÉ (2001:287 i seg.) per a Carles Riba i Paul Valéry.

⁸⁶ FOIX (1990:121-2)

sentiments es despleguen en imatges, i les imatges en paraules, dòcils al ritme, per traduir-les. En veure com aquestes imatges ens tornen a passar davant els ulls, experimentem al nostre torn el sentiment que n'era, per dir-ho així, l'equivalent emocional; però aquestes imatges mai no es realitzarien tan fortament per a nosaltres sense els moviments regulars del ritme, pel qual la nostra ànima, bressolada i adormida, s'oblida com en un somni per pensar i per veure amb el poeta.»⁸⁷

Foix continua, encara en l'article citat, «És ben cert que jo empro, tant com ningú, el vers lliure en ritme automàtic. Però ho és també, perquè me n'he confessat, que fa temps, potser sempre, que escric els meus poemes en un pla franc d'investigació. (Que no és pas el de l'espontaneïtat maragalliana!) No em satisfà d'anomenar-me poeta, ans investigador en poesia. I no és pas per flonja comoditat, sinó per la certesa en una per a mi determinada capacitat, innata, il·lusòria potser per als altres, per a aquestes recerques. Però, tanmateix, em deixo per les investigacions formals i em deprimeix d'observar que els qui més podrien aportar-hi se'n desdiguin.»⁸⁸ Aquestes últimes afirmacions semblen atribuir-li un cert eclecticisme que han permès explotar el qualificatiu autoaplicat d'"investigador en poesia", per exemple a GUERRERO (1996). En aquest últim sentit les referències podrien ser múltiples; em sembla, però, interessant remetre a l'entrevista que Enric Badosa va publicar a *Germinàbit* el 1959:

Per temperament, i d'acord amb les meves exigències mentals, propugno per a la investigació poètica els diversos mitjans d'expressió poètica al seu abast. Un investigador en poesia, a parer meu, pot aconseguir resultats beneficiosos transcrivint o component en clàssic, en romàntic o en superrealista. Se li exigeix només que mestregi en cadascuna d'aquestes decisions. Allò que refuso en les diverses escoles —i en poesia les amo totes— és l'abandó i el descordament. Ja sabeu que considero les diverses tendències com a gèneres i que un investigador pot resoldre's per tots els mitjans, retòrics i plàstics, si és hàbil en llur ordenació. (...) Jo diria que el meu realisme és succint. Els elements que conjugo en els meus poemes, en prosa o en vers, són reals i cada mot hi fixa, amb precisió, l'objecte. Allò que modifico és

⁸⁷ BERGSON (1991:68)

⁸⁸ FOIX (1990:123)

la manera de jugar amb els elements rigorosament autèntics que integren la composició. Algú ha escrit ja que els meus poemes no tenen gaires contactes amb els de la secta superrealista de París. Només la desconexió de la meua obra i la ignorància del que representa, filosòficament, l'estol francès han permès a alguns comentadors d'atribuir-me entranyes o exclusives filiacions. Un poema meditat i un poema directe donen, en la seva substància, una mateixa versió de l'actitud del poeta.⁸⁹

Amb afirmacions tan contundents com aquesta, no em sembla gens gratuït notar les referències tan constants a suposades influències cubistes en èpoques tan allunyades del gran moment d'incidència del moviment, la qual cosa podria ser un indicatiu evident d'una presència en l'obra foixiana, no només en l'època de formació —que ja és prou significatiu— sinó en moments de maduresa i de consolidació. L'evolució i la multiplicat d'influències serà, doncs, determinant; però sempre des d'una visió de l'artista com a creador, com explica en la conversa amb Narcís Comadira:

N. C. ¿Però us va proposar directament de fer una literatura d'avantguarda?

J. V. Foix. No. Era simplement la meua concepció d'interpretació de la realitat des d'un punt de vista subjectiu. Jo em vaig negar a dir-me poeta i em qualificava d'investigador en poesia, tot volent significar que el que jo feia era provar. Em sembla que en un dels meus últims pròlegs dic que detesto les escoles, per a mi tot són gèneres. Es pot escriure com es vulgui, mentre s'escriu dintre d'un gènere i es faci bé.⁹⁰

III.5.2. Les teories i els artistes cubistes

Meridians es caracteritza per ser una secció diferent, sense haver d'estar pendent necessàriament de les notícies d'última hora, es dedica a estar a l'aguait dels temes artístics i polítics de més actualitat, que poden incidir més sobre l'evolució social. Pel que fa a l'art, doncs, *Meridians* seguirà amb interès els més recents passos de l'avantguarda europea; és per això que, com a tema de més actualitat, informarà sobretot d'aspectes del surrealisme. Amb tot, és també molt significatiu l'interès que

⁸⁹ FOIX (1990:137-8)

⁹⁰ FOIX-COMADIRA (1985:22-3)

demostra per explicar el cubisme o les seves reminiscències precisament perquè la gran època del cubisme artístic ha estat superada i la seva presència a *Meridians* li dóna una certa imatge de consolidació; és a dir, a banda de modes artístiques de més o menys actualitat, el cubisme i la seva influència perdura i encara cal tenir-lo en compte, almenys en els anys 30.

A banda de referències concretes a pintors o a escriptors cubistes, de què parlaré més endavant, el cubisme com a moviment ja es troba en els primers articles de *Meridians*. L'11 de gener de 1930 fa un repàs dels orígens del moviment: «*Les primeres recerques — diu Emile Bouvier — daten de cap allà al 1907 i sembla que foren inspirades per les meditacions d'alguns joves pintors i en presència de les teles de Cezanne i de Senrat, o per curiositats personals. Tres noms dominen la primera generació dels cubistes: els de Picasso, Braque i Derain. De mica en mica s'aplegà entorn seu tota una escola; (...)“També la poesia volgué suggerir la totalitat de l'objecte que pretenia pintar, en lloc de mostrar-ne només que un costat. Hom féu cubisme literari; citem Apollinaire, Salmoi, Reverdy i Cendrars; hom juxtaposà la cara i la creu en un mateix vers, els mostatxos del mecànic i la pipa del poeta.” “El cubisme, encara que molt desacreditat en 1914, influí damunt de poetes que el desaprovaven.”»*

Es tracta d'un text purament historicista i informatiu, aparentment sense contacte amb l'actualitat, però que dóna notícia d'una època i que acaba centrant-se en el vessant literari, acceptant sense problemes el terme “cubisme literari” que sovint és rebutjat i que fins i tot el mateix J. V. Foix mira amb distància, com apareix, per exemple, a *Catalans de 1918*: «M'ha donat [en Salvat-Papasseit] un número vell de la revista francesa «Nord-Sud», que em mancava i que recull els poemes, en prosa i en vers, dels

«cubistes literaris» —nom que, a mi, em desplaia i també a En Salvat.»⁹¹ L'article, com sol passar sovint en tractar aspectes del cubisme, ve complementat per una anotació sobre activitats surrealistes, en aquest cas una enquesta sobre l'amor; i, per culminar la secció, apareix un *Telegrama*.

Pocs dies després, flanquejat també per les anotacions de l'enquesta surrealista sobre l'amor, l'interès pel cubisme no es limita al seu vessant historicista, sinó que en busca les reminiscències més contemporànies, fins i tot en àmbits que s'hi poden veure afectats molt tangencialment, però tan recurrents en l'obra de Foix per la seva modernitat com el del cinema. Ho fa parlant de l'orfisme, tendència que havia establert el mateix Apollinaire⁹², amb un text del 16 de gener de 1930 titulat «** Orfisme i constructivisme»: «*L'esperit humà avança joiosament en la tècnica. Així, la part film de l'art ja no és fixat a la tela. L'obra mestra actual és conservada en una capseta de llauna i es manifesta — i això és un altre avantatge! — simultàniament a Londres, a París, a Berlín, a Nova York, i en els vilatges provincians més llunyans.*»

I, poc després, completant una nota sobre metafísica surrealista, el 25 de gener dona testimoni de l'actualitat del cubisme en parlar dels centres d'interès de cultures europees poc divulgades, un altre dels grans temes d'anàlisi de Focius. També cal notar la incorporació de l'arquitectura, com ja hem vist, una altra de les constants foixianes:

** Blok.— *És el nom del grup de pintors cubistes o neo-cubistes polonesos, constructivistes i plasticistes. Segons llurs principis, no és sinó sabent interpretar el ritme de la seva època que el pintor en crea l'art. Tenen com a guies Fernand Léger i Ozenfant. Entre els més assenyalats hom esmenta: Rafalowski, Grabowska, Stazewski, Szcruka, etc. Entre els arquitectes del Blok que segueixen Le Corbusier són esmentats Lachert i Syrkus. Rafalowski és gairebé un*

⁹¹ FOIX (1990:226)

⁹² «El cubisme òrfic és l'altra gran tendència de la pintura moderna. És l'art de pintar conjunts nous amb elements presos no pas de la realitat visual, sinó completament creats per l'artista i dotats per ell d'una poderosa realitat. Les obres dels artistes òrfics han de presentar simultàniament un esbargiment estètic pur, una construcció que recau sobre els sentits i una significació sublim, és a dir, el tema. Es tracta d'art pur. La llum de les obres de picasso conté aquest art, inventat per la seva banda per Robert Delaunay i en què també s'esforcen Fernand Léger, Francis Picabia i Marcel Duchamp.» (APOLLINAIRE 2000:30-1)

purista. Anant al grup polonès de l'Escola de París són ben coneguts els noms de Ksling, Marcoussis, Mondzain, Menkès, Hecht, etc.

Amb notes d'aquest tipus, no és d'estranyar que els *Meridians* de Focius es guanyessin la fama de críptics i intel·lectualistes, però és el preu que han de pagar si volen informar de l'actualitat de la cultura europea sense bandejar-ne els racons més allunyats dels centres d'influència i continuar el paper de culturització social que s'ha proposat a *La Publicitat*; amb tot, els errors de transcripció en els noms estrangers són múltiples. Entre les moltes referències al cubisme que s'escolen a *Meridians* en destaca aquesta cita, de l'1 de novembre de 1930 (també seguida d'un *Telegrama*), que podem emparentar directament amb la concepció de l'obra d'art que té Foix:

*** Del cubisme. — Què en digueren els seus teoritzadors? “L'obra d'art és una manifestació espiritual concreta. La veritat d'una obra d'art es palesa a l'espectador exactament en sentit contrari de la percepció que té del món exterior. En la realitat del món exterior és primer l'aspecte físic dels cossos que frapa exclusivament els seus sentits. L'esperit és amagat, misteriós i li cal un esforç per a revelar-se. La pintura no és cap imitació dels objectes. Partint del temporal el pintor tendeix vers l'etern. Si la pintura hagués d'ésser imitació, la pintura més bella seria la que ens donaria un miracle repetint aquest o aquell espectacle natural. La veritat és a l'altra part de tot realisme. L'estructura interna d'un quadro és de la mateixa naturalesa que totes les formacions naturals, minerals, vegetals i orgàniques. La pintura és l'art d'animar una superfície plana. Com més allunyada de la realitat més veritable és una pintura, això és, més pintura. Una pintura, com un cos, com una flor, és un petit univers amb lleis pròpies.” Així parlà Albert Gleizes.*

III.5.2.1. Max Jacob

En un altre moment, GÓMEZ (1996), he estudiat les relacions que es poden establir entre les idees poètiques de Max Jacob i les de J. V. Foix, situades en el marc global de la influència de la primera avantguarda francesa sobre els primers escrits poètics de Foix, que sobretot analitza Josep M. BALAGUER (1997); no és d'estranyar, doncs, que

les referències a Max Jacob tinguin una presència significativa en els articles de *Meridians*.⁹³

En primer lloc, en la polèmica sobre la conversió al catolicisme d'escriptors francesos, que titula «A so de tabals...» els dies 8, 12 i 22 de desembre de 1928, utilitza els exemples de Max Jacob i de Pierre Reverdy, al costat de Jean Cocteau i René Schwob.

L'anotació més important, però, li és dedicada el 22 de gener de 1930 i encara parteix de la mateixa idea que un any abans, la conversió al catolicisme; en aquest cas aprofita per endinsar-se en unes consideracions molt interessants sobre la seva poesia:

*** Max Jacob. — Max Jacob, segons unes notes de Roger Villard a Le Correspondant, es convertí al catolicisme en 1909. Jueu notori, de vida disbauxada, cap càlcul interessat, cap benefici immediat no podia treure de la seva conversió. Alguns eclesiàstics, prudents, deixaren passar alguns anys abans d'admetre el neòfit al temple. no fou batejat fins en 1915, en plena guerra. La conversió de Max Jacob fou, en el món parisenc de les lletres, un esdeveniment. Durant vint-i-cinc anys, aquest escriptor de talent lluità per renovar les formes literàries "...i fer admetre una doctrina nova, que no era ja el simbolisme i que conduí al dadaïsme malgrat Max Jacob". Tota una joventut literària té deutes literaris contrets amb Max Jacob. Morand, Giraudoux, Proust li deuen i ho han reconegut. "Max Jacob ha creat un gènere." "És d'aquells que, per la seva fecunditat múltiple, el fantàstic dels jocs i l'encís que ha sabut treure d'una música nova han tingut més influència sobre la poesia moderna." Louis Thomas ha escrit de Jacob que "...ha endut tota una joventut vers el poema místic. És un orientador, un bruixot, un guia. Ha estat molt imitat". En 1905 Max col·laborava a la Revue Immoraliste, revista d'avantguarda que canvià el nom pel de Les Lletres Modernes. Hi col·laboraven Guillaume Apollinaire, Delormel, Max Jacob, Perin, Andre Salmon... Els redactors explicaven així el canvi de nom: "Alguns esperits, febles, però de gust més fi, podien retreure'ns una certa ostentació i el desig de xocar. Era de totes maneres malmetre un mot incomparable: perdem, però, la lletra; per ventura en guardem més profundament l'esperit. Es reclamaven encara del vell bohemianisme... Aquest segon*

⁹³ Jaume Vallcorba, partint de les afirmacions de FOLGUERA (1976:79), també és clar en l'afirmació d'aquest tipus de referent: «Lo cierto es que, sin que en rigor quepa hablar de dependencia, Foix compartía con el poeta francés el disgusto por la naturaleza mimética de la poesía y una fe en la posibilidad de creación de universos literarios autónomos e independientes. La voluntad de extraer de la vida algunos elementos básicos y necesarios de realidad para construir un mundo estrictamente literario sin más objetivo que él mismo, desligado además de cualquier pretensión interpretativa o identificativa del arte con la vida, fue denominador común en toda aquella generación de poetas y pintores que recibieron, con fortuna dudosa, la calificación de "cubistas".» (VALLCORBA 2002b:58), i acaba desmarcant-lo completament del surrealisme. (VALLCORBA 2002b:59)

número de la Revue Immoraliste marca bé l'estat d'esperit de Max Jacob en aquell temps i el de l'escola literària en la qual exercia de "mestre". Fay ha dit que Max Jacob (amb Réverdy), caps del grup cubista amb Apollinaire, organitzaren metòdicament un art literari basat en la independència de l'esperit en relació amb la resta dels objectes. En 1908 Max Jacob atenyia les primícies de la fama per a la falange cubista. Max amb el duaner Rousseau, Matisse, Apollinaire i els altres tenien notables reunions literàries. Apollinaire, que hi presentava els poetes nous i elegia llurs obres, deia de Max: "Es el poeta més senzill i sembla, sovint, el més estrany. Aquesta contradicció s'explica si es té en compte que el lirisme de Max Jacob va assaonat d'un estil deliciós, ràpid, brillant i sovint tendrament humorístic que alguna cosa fa inaccessible als amorosos pedants de la retòrica i del Sistema: als que consideren la retòrica i no la poesia. El sentit que Max Jacob té de la bellesa i de la bondat no l'acosta gens als poetes que cerquen l'eloqüència miserable i els ritmes fal·laços." Es sabut que la conversió de Max Jacob la decidí una aparició que tingué en 199.[sic, és clar: 1909] Un any més tard publicava Saint-Matorel, preludi del famós Défense de Tartufe que tant de brogit féu. Saint-Matorel fou il·lustrat per un gran amic de Max Jacob: Picasso. Pierre Morhange diu que Max Jacob és el més gran poeta d'aquest temps; un molt gran mestre.

En el gravat: Composició per Picasso (1928)

És especialment destacable l'interès de Focius per remarcar l'esforç de Jacob en la renovació del gènere poètic per tal de desmarcar-lo del simbolisme, que coincideix amb el plantejament bàsic de la primera avantguarda. D'altra banda, l'afirmació que l'art literari cubista es basa en «la independència de l'esperit» és massa paral·lela a la que Foix fa respecte a les teories de Bergson perquè passi desapercibuda.

Tenint en compte la influència de la càbala i de la numerologia en l'obra de Max Jacob és curiós que el *Meridià* de l'endemà, 23 de gener, «** El nombre en la Poesia» s'ocupi precisament d'això, encara que ho faci partint d'un text de Rimbaud, també interessant per a la concepció de la poesia: «Fidel al seu sistema, no concep l'oposició entre la Idea i la Forma, com tampoc entre l'Esperit i la Matèria. La solució que, lògicament, resulta d'aquest sistema és de desprendre's del sensible que ens amaga les realitats superiors per a accedir als dominis que la intuïció present. Una nova manera de coneixença naixerà: la Vidència. No es tracta de cap visió literària de la vida com ha

semblat que ho comprenien fins ara bé els comentaristes de Rimbaud; ans bé d'una contemplació metafísica de l'Absolut. El poeta ha d'èsser *Vident*.»

Tot i que la poesia de Max Jacob no és un tema d'actualitat a principis dels anys 30, els elogis a la seva obra no s'acaben aquí: els dies 17 i 18 de setembre de 1930 li dedica dues anotacions titulades «Anuncis breus». És molt significativa, de cara a les influències poètiques, la semblança d'aquestes cites de Jacob amb els *Telegrammes* de Focius que havien aparegut en els primers *Meridians* de l'any, que denoten aquella influència de què parlava més amunt:

** Anuncis breus. — *de Max Jacob*: “Utilització dels reglaments de policia aeronàutica per a establir els de les relacions planetàries.” — “Utilització de les velles novel·les de 1840 per a fer-ne de noves.” — “Hom demana un home d'Estat ben al corrent dels afers per a repartir, contra-repartir i endegar l'Europa tot tenint en compte les cobejances, les races, les nacionalitats i els idiomes (comprès l'esperanto).” — “Hom demana senyores sense coneixements especials per a gran assemblees deliberants.” — “Hom demana accionistes.” — “Hom demana professor que sàpiga ensenyar.” — “Uns pares volen treure's de casa un noi massa clarividient i que té sentit moral. (Les persones sense sentit moral són pregades d'abstenir-se).” — “Hom demana carnisser capaç de matar, anorrear i fer desaparèixer per sempre el diví Anyell Pasqual.” — “El Japó renunciaria al govern efectiu de la Xina contra bona compensació equivalent.”

[17-9-1930]

** Anuncis breus. — *De Max Jacob* (vid. LA PUBLICITAT d'ahir): “Hom demana canons i municions per a l'exèrcit de la Societat Pacificadora de Nacions.” — “Hom demana un home de teatre que no conegui el teatre.” — “Hom demana la fórmula química de l'ànima immaterial per a esterilitzar els esgarrinxos de l'amor.” — “Antiguitats per vendre: 1, Un autògraf del Pare Etern. 2, La primera nina de Mozart. 3, Les nou lires de les muses convenientment pintades de nou amb el mètode per a tocar fàcilment aquest instrument de gent de món.” — “Un vell parisenc ofereix consells de la seva experiència a dona jove, ambiciosa, a canvi de reclams per a productes higiènics.” — “Hom demana un martell capaç d'esberlar les idees o idees capaces d'esberlar els martells.” — “Un gran Estat profundament desencisat demana ideal tot nou o un de vell adobat.” — “Un esperit al qual la felicitat no ha mort, que no han mort ni el treball, ni la peresa, ni el plaer, ni la passió, ni l'enuig, un esperit desinteressat és demanat per a treballs de còpies a fer a casa seva.”

[18-9-1930]

III.5.2.2. Guillaume Apollinaire

L'endemà d'aquestes notes sobre Max Jacob, Focius es lamenta de la manca d'interès per l'obra d'Apollinaire⁹⁴, amb motiu del cinquantenari del seu naixement:

** Apollinaire. — *Acaba de passar, en un silenci gairebé absolut, el cinquantenari d'Apollinaire, poeta. Silenci ben injust. No hem d'amagar que els seus poemes "en forma", alguns dels seus cal·ligrames ens interessen avui com en 1918. El cal·ligrama, que és la forma acadèmica d'alguns dels més suggestius poemes d'Apollinaire, és l'element menys passatger de la poesia contemporània. Si, renascuts en l'any 3430, i en unes investigacions erudites un savi transcrivís els millors d'aquests cal·ligrames, n'hauríem encara tot el buf poètic i, com uns orats, els ulls girats al cel, picaríem de peus i de mans i diríem exaltats mots inintel·ligibles.*

[19-9-1930]

Són molts els articles de Foix que elogien l'obra d'Apollinaire, però aquesta idea no és nova, en un text de *L'Amic de les Arts* del 1927, després d'afirmar que el grup d'Apollinaire era el menys avantguardista de la seva generació, exposa un argument molt similar al dels *Meridians* de Focius: «Ara distingim els individus dins de cada grup, les evolucions de cada individu en un temps determinat; endevinem les influències immediates d'una lectura o d'un corrent espiritual damunt aquest individu. Més tard veurem només la tendència del grup i, al cap d'una gran època literària, es veurà una nebulosa que integraran una suma de tendències. És possible, en canvi, que d'ací a 500 anys o d'ací a un miler, el clàssic més admirat, el mestre, l'immortal sigui reemplaçat per un cal·ligramista faceciós.»⁹⁵

Focius ja havia aprofitat diversos esdeveniments per citar Apollinaire, com en els *Meridians* del 13 de febrer de 1930: «** Negrofília. — *D'ací a pocs dies s'obrirà a París una important exposició, la més important fins ara, de plàstica negra. Amb aquest motiu algú recorda la "presentació que de l'art africà i oceànic féu, en 1917,*

⁹⁴ Sobre la influència d'Apollinaire en la literatura catalana, vegeu Enric BALAGUER (1997); i, concretament sobre les relacions amb Foix, MOLAS (1995a:420)

⁹⁵ FOIX (1990:35)

Guillaume Apollinaire. Interessarà, segurament, els lectors de “Meridians”». L'últim paràgraf de la nota d'Apollinaire és molt interessant: «“Qui entreprengué aquestes recerques estètiques no podria sostenir el seu punt de vista amb l'ajut de cap document escrit, cap inscripció antiga, i, llevat qualques precisions i sobretot qualques hipòtesis antropològiques sobre la destinació religiosa dels ídols esmentats, res no aclariria el misteri de llur anonimat i caldria per molt de temps acontentar-se d'esprovar únicament davant els ídols negres sensacions estètiques i evocacions poètiques.”» Aquest interès per l'art no europeu o per les característiques d'aquests pobles també apareix en molts *Meridians* com a anticipació de la seva aparició en textos poètics de Foix.

Pocs dies després, el 23 de febrer, torna amb el tema:

*** Negrofília. — Apollinaire i Picasso no han introduït el culte a l'art negre en la civilització greco-llatina: l'han reprès. Així es pot deduir del llibre The negro in Greek and Roman civilization, a study of the Ethiopian type, de G. Hadley Beradsley (Baltimore. The Johns Hopkins Press, 1929). Els mediterranis antics, segons Ch. Picard, haurien comprès els primitius com la nostra generació, Beradsley estudia el rol de l'Etiòpia i dels etiòpis dins les literatures grega i llatina, les tendències a l'exotisme de la literatura clàssica. Estudia, amb forta documentació, la influència de les llegendes africanes en el folk-lore hel·lènic, la significació dels alabastres en negre, la del tema faceciós del “negre i cocodril”. L'aparició dels tipus sudanesos en l'art prehel·lènic es troben en el fresc minoeni del captain of the Black, i àdhuc en el collar de les testes de negres pintat damunt un fragment estucat de Cnossos.*

De fet, la relació d'Apollinaire amb el classicisme és un tret sovint assenyalat entre els analistes del cubisme.⁹⁶ Ybon Belaval, per exemple, en el pròleg a l'edició de *Le Cornet à dés*, de Max Jacob, afirma: «On notera chez Max Jacob, comme chez la plupart de ses compagnons d'avant la guerre de 1914, comme aussi chez Apollinaire, que le poète, l'artiste se veut moderne, mais se défend d'être moderniste; et plutôt

⁹⁶ VALLCORBA (2002b:41) el relaciona amb els textos inicials de Foix a partir de la introducció a Catalunya que en va fer Josep M. Junoy.

compte-t-il sur les vertus des grands classiques.»⁹⁷ El cubisme, de fet, no rebutja la tradició anterior, sinó que l'assumeix per tal de fer un art nou propi del segle XX.

III.5.2.3. Picasso

Per a la societat artística catalana dels anys 30, Picasso és el gran referent. Amb les seves *Les demoiselles d'Avignon* és la punta de llança de l'avantguarda europea i l'admiració de tot París; activador del cubisme, Picasso evoluciona amb el pas del temps i segueix sent un artista capdavanter. No és d'estranyar, doncs, l'admiració de Foix per Picasso i, per tant, el tractament que en farà Focius a *Meridians*. De fet, la primera referència encara no és de Focius, perquè correspon a un dels primers *Meridians* anònims, de l'11 de desembre de 1928, i té un to faceciós gens habitual en les característiques de la secció:

** *Quan Roland Dorgelès*

era a Montmartre s'esdevingué que un important marxant de la rue Laffitte encomanà el seu retrat a Picasso. Cada dia, després de la sessió, el pintor deia: "Gràcies, senyor Sagot", i girava la pintura contra la paret sense voler-la ensenyar. Però, al cap d'una setmana, el model se sentí vagament inquiet:

—I doncs, senyor Picasso, ¿va bé això?

—Sí — respongué l'artista, tot encenent la seva pipa. —Estic content. Us comenceu d'assemblar al meu retrat.

Pocs mesos després, ja amb la signatura de Focius, apareixen algunes anotacions elogioses dedicades a Picasso. En aquesta primera, del 27 d'abril de 1930, cal notar especialment l'elogi de la llibertat creativa i del paper de l'esperit que torna a ser una referència als plantejaments poètics de J. V. Foix que ja he assenyalat en tractar Bergson i el cubisme:

** Picasso.— "El primer interès de l'obra de Picasso — *diu H. C. Pueig* — és d'alliberar la pintura de l'obsessió massa humana de la representació i eixamplar la forma pictural fins ara definida per la coincidència de les sensacions nascudes de l'ull i de la mà, d'haver

⁹⁷ JACOB (1992:8)

tornat la pintura a ella mateixa, tot refusant de reduir-la a una aplicació limitada de receptes de perspectiva. I aquest alliberament de la intel·ligència i de la pintura ha revelat modes de percepció nous i autònoms i obrir indefinides possibilitats en les quals l'esperit s'expressa i es reconeix purament. Ha permès també de fer del quadro no ja una *reproducció* més o menys original, ans bé una cosa *significativa*.”

“El cas Picasso — diu *G. Ribemont-Dessaignes* — és singular com el temps que travessem quan en una tempesta intel·lectual *Dada* es creia haver-ho devastat tot heus ací que els problemes reneixen, conduïts per la mecànica implacable dels esdeveniments històrics. La qüestió materialista es planteja amb una ardor subterrània, de la qual ningú no és absent ni en el pro ni en el contra. Amb Picasso, el materialisme metafísic s'esfondra.”

“Picasso — diu *Carl Einstein* — és el senyal de tot ço que el nostre temps posseeix de llibertat. Es l'argument més fort contra la normalització mecànica de les experiències. Mai no s'ha limitat a l'observació passiva, contrària a tota intuïció i tot saber humà.”
“VEURE és per a Picasso una lluita dialèctica per a la supressió de la realitat immediata.”

En el gravat: Pintura de Picasso, 1923.

En una de les anotacions de *Meridians* del 25 de setembre de 1930, dedicada a Picasso, retrobem també el tema del classicisme, un altre dels que hem vist en analitzar les referències a Apollinaire:

** Clàssic? — *Per a Léon Pierre-Quint*, “Picasso és un clàssic per la perfecció de la seva obra, per la perfecció espontània de la seva tècnica. Però allò que constitueix el fons de la seva personalitat, és que la seva pintura ha sortit d'un dubte tràgic sobre la realitat aparent de l'univers de les formes”.

Una altra anotació elogiosa sobre Picasso, del 4 de juny de 1931, feta també a partir de la cita de paraules d'altri, subratlla la genialitat de l'artista: la capacitat d'obrir nous camins per a l'art i, especialment, les referències a l'art africà i oceànic que hem vist en Apollinaire «“...gran mestre de l'orde nou, Picasso donà el to. Només ell n'era capaç, i la seva iniciativa obria als seus deixebles un camp de possibilitats immens. Per fi podrien parlar els muts! Picasso fou el primer de treure partit de l'art negre i de l'art oceànic i féu entrar progressivament en la seva pintura aquesta nova concepció de la forma. Immediatament fou seguit pels artistes que, impotents per a expressar-se en la

llengua de llurs pares, s'imaginaven d'arribar-hi per mitjà de l'esperanto picassià. Picasso determinà un moviment, el tumult del qual féu creure que era revolucionari.”»

Finalment, Focius li dedica el *Meridià* del 20 de novembre de 1931 i en destaca el paper creatiu i innovador de la seva obra en les diverses etapes que la configuren. La cita és llarga, però em sembla que val la pena presentar-la *in extenso* perquè tracta els temes del somni, la creació i la diversitat d'influències que tenen tanta relació amb l'obra poètica de J. V. Foix. Hi destacaria per damunt de tot la idea de «cansar-se del somni i fer-se mestre de les coses», que es pot vincular amb la idea de llibertat creadora de l'artista.

** Picasso. — *Wilhelm Unde n'ha parlat extensament des del Berliner Tageblatt*. “Els seus quadros són el país del somni, el reialme blau en el qual i pel qual ha viscut.” “Picasso s'ha esforçat a fixar la plasticitat dels objectes en l'espai. Quan l'època blava, realitzà aquest ideal mitjançant un procediment primitiu, tot fent destacar les formes grises damunt un fons blau. Ja en aquesta època fou dut a destruir en una certa mesura l'aparença real de l'objecte. Més tard, quan assajà de fixar l'essencial de les coses, tot atacant-les directament i que acabà al cubisme, ja la destruï completament. Pinta aleshores quadros, homes i objectes, desenrotllant-se sobre la tela com un film dramàtic, sorgint de fons incerts, per a esdevenir, al primer pla, formes rígides. En aquests quadros hom retroba de vegades l'espai, impossible a determinar per càlculs, que caracteritza les catedrals d'Alemanya del nord. Vingué immediatament un temps en el qual Picasso assajà d'atènyer la plausibilitat superior de la natura, i introduí en les seves pintures elements del real. En aquests quadros, que no ho són, si us col·loqueu des del punt de vista de la tradició francesa, veureu àdhuc lletres de l'alfabet concebudes com a senyals suggestius d'una realitat més intensa. Però un dia es cansà de cercar, de restar al llindar dels seus somnis, volgué posseir-los en llur realització. I aleshores, pres per l'èxtasi sensual, es féu mestre de les coses en llur essència. Com en els jocs dionisiacs dels grecs, o com en el barroc alemany, Picasso cobeja i posseeix els objectes en el torb d'una bella follia. No és pas aquest el barroc objectiu dels francesos i dels italians, el barroc de la forma constructiva que s'aventura en un terreny ja circumscrit: és el foc violent de Wurzburg que us bat al mig de la faç. Aquests colors cridaners i flamejants, aquests objectes són una provocació inoïda, llançada al palp intens i orgiàc de les nostres mans. Si “realitzem” amb un summum de sensualitat, la trama dels teixits, els brillants de les fruites, els plecs de les figures de guix, els timbres dels instruments de música, la duresa dels vidres, el tall dels ganivets i l'indexifrabable feix dels brins. Omplir un quadro amb coses del real, és a dir amb l'essència palpable de les coses i no solament amb la il·lusió pintada de llur semblança banal, aquest problema no havia estat resolt d'una

manera tan prestigiosa. El període blau, el cubisme i el post-cubisme de Picasso són pròxims parents de l'esperit alemany primitiu. no tenen cap relació amb la tradició francesa.” “Picasso ha destruït el quadro, però ha desvetllat a una nova existència formes d'art que constitueixen l'essència mateixa de l'esforç artístic del gòtic i el barroc.” “Si abstrèiem, en el pensament, l'obra de Picasso, les contingències de la vida, el món ens semblaria divers del que és d'aquesta definició.”

III.5.3. Futurisme

Menys intemporal que el cubisme, i també menys present en l'obra de Foix, el futurisme es veu des d'una actitud arqueològica, com a testimoni del que van significar els moviments d'avantguarda de començaments del segle XX per a la renovació de les formes artístiques. Marinetti encara hi és present, però des d'una actitud molt distant, com aquell que no ha sabut evolucionar, que és testimoni viu d'altres temps i, a més, ha de suportar la càrrega de la defensa de les circumstàncies sociopolítiques del seu país.

Les referències al futurisme solen anar relacionades amb altres moviments d'avantguarda o amb anàlisis generals de l'art contemporani. Així, per exemple, els *Meridians* del 8 d'octubre de 1930 incorporen una anotació sobre el cubisme, una sobre el surrealisme i també una sobre el futurisme.

De fet, l'anàlisi del futurisme a *Meridians* parteix d'un cert desinterès, com a moviment anacrònic, com palesa el comentari introductori d'un text anterior, del 21 de gener de 1930: «** Futuristes a París. — *No n'havíem dit res: no ens interessava. En canvi ens ha interessat la lectura de la nota de Peire-Alban Lacas a Oc, de Tolosa: Los futuristes italians a París. Per als benemèrits promotors de l'obra de la renaixença occitana, la possibilitat d'haver establitzat la publicació d'un òrgan del moviment meridional en el qual en occità literari i no pas en francès hom tracti de temes d'alta cultura, la contribució d'elements de vàlua de les darreres generacions és una bella recompensa. Reproduïm en llur parlar original el text d'En Peire-Alban Lacas.*» I segueix el text d'*Oc* en occità amb algun aclariment lèxic entre parèntesis. El futurisme,

doncs, no interessa en aquests moments; en aquest cas el text és important pel que implica per la recuperació de la cultura occitana com una cultura plenament moderna.

Tot i així, el 19 d'octubre de 1930 li dedica una altra anotació:

*** Futurisme.— A Milà té lloc actualment una exposició de les obres de l'arquitecte Antonio Sant'Elia, mort a la guerra en 1916, i de vint-i-dos pintors futuristes. Antonio Sant'Elia nasqué a Como en 1888. La seva passió fou per l'Arquitectura, i de molt jove planejà una "Ciutat futurista" les formes arquitectòniques de la qual respongessin a les fretures de la vida moderna. Aquests ideals l'acostaren als futuristes de Marinetti, en nom dels quals llançà el "Manifest de l'Arquitectura". Mort el 10 d'octubre de 1916, deixà un feix de dibuixos i d'esbossos de la seva concepció arquitectònica, que en l'actualitat són exposats a Milà al costat de les obres futuristes de vint-i-dos pintors. Sant'Elia fou un racionalista de bona hora. Repudiava la decoració amb aquests mots: La decoració és un absurd. només de l'ús i de la disposició original del material gris, o un, o violentament colorit depèn el valor decoratiu de l'arquitectura futurista. Acompanyen els projectes de Sant'Elia exposats a la Galeria Pesaro estudia futuristes de Prampolini, Fillia, Diulgheroff, Oriani, Alimandi, Saladin, etc., i escultures de Mino Rossi, ultra ceràmiques d'avantguarda.*

Amb tot, cal relacionar aquesta nota amb una d'apareguda el mes anterior, el 19 de setembre, que sembla adoptar una actitud crítica per l'ús particular que el feixisme està fent del futurisme i que demostra també el distanciament respecte a les actituds contemporànies de Marinetti:

*** Sant'Elia. — Antonio Sant'Elia, arquitecte futurista mort a la guerra, ha estat glorificat davant els jerarques del feixisme per l'Acadèmia Marinetti. En el seu discurs, aquest escriptor italià digué que a la concepció arquitectònica de Sant'Elia es deu la vinguda dels "futuristes" Mallet-Sivens, Le Corbussier, Doesburg, etcètera.*

I, encara, alguna anotació que s'hi refereix tangencialment com la del 18 de febrer de 1932 dedicada a Ezra Pound: «** Neo-futurisme — A The New Review, la publicació avantguardista franco-americana que surt a París i que redacten, entre altres, Samuel Putnam, E. Pound i Peter Neagre (Vid. LA PUBLICITAT del 9 de febrer), Ezra Pound reprèn el tema, ja clàssic, de la bellesa de les màquines (futuro-sovièto-americanisme estètic).» Per a l'anàlisi d'aquest text, cal tenir en compte que el mateix Foix es

distància del poeta americà també en afirmacions posteriors: «En una o dues crítiques dels meus llibres, l'esmenten [a Eliot] com si hi cerquessin una semblança; però també ho han fet, no fa pas gaire, amb Pound, que és l'oposat d'Eliot. En canvi, l'Eliot i jo, perdoneu, vam tenir les mateixes influències: Julien Benda i Maurras. Ho ha dit ell mateix: Eliot, com jo, és un líric desviat, per dir-ho així, per les teories racionalistes i intel·lectualistes.»⁹⁸

Les altres referències al futurisme que podem trobar a *Meridians* estan relacionades amb la presència de la figura de F. T. Marinetti.

III.5.3.1. Marinetti

En l'obra de J. V. Foix es reconeix sovint l'important paper que va tenir Marinetti en els moments inicials de l'avantguarda literària. Fàcilment hi podem trobar declaracions com aquesta: «Jo vaig començar a llegir avantguarda amb un llibre de Marinetti publicat el 1909, els *Manifestos Futuristes*.»⁹⁹ Però la realitat dels anys trenta és ben diferent i el distanciament respecte a l'obra del poeta italià, com ja he assenyalat respecte al futurisme en general, és evident a *Meridians*. Tot i així, una «nota curta» dels *Meridians* del 27 de novembre de 1929 informa: «*Sobre F. T. Marinetti, fundador del futurisme italià, Fortunato Bellonzi ha publicat un llibre crític (Ed. Mariotti-Pacini, Pisa) en el qual el valor poètic de l'obra marinettiana és reivindicat.*» Aquest to positiu és només

⁹⁸ FOIX (1990:153). Probablement es refereix a opinions com aquesta de Gabriel Ferrater: «Pound —jo no ho aprecio del tot perquè l'anglès no és la meua llengua— és un gran metrista, com diuen els anglesos; és a dir: realment ha renovat d'una manera total el vers anglès. Doncs bé, resulta que aquesta renovació, per aconseguir la qual Pound va haver de fer unes construccions tècniques absolutament complicades, repenjan-se en els provençals, en els xinesos, en la poesia arcaica europea (que és provençal), en la poesia arcaica xinesa (és a dir que la poesia tardana xinesa no li servia), etcètera, etcètera, a aquesta renovació Foix hi havia arribat d'una manera absolutament espontània i natural, simplement perquè el provençal es pot dir que és la seva llengua o sigui que no li planteja problemes i ha pogut tornar-hi, com aquell que diu, sense adonar-se'n: simplement no es movia de casa.» (FERRATER 1987:64)

⁹⁹ FOIX-COMADIRA (1985:15)

anecdòtic, perquè l'habitual de Focius és aquest: «** Spagna veloce. — *En una sala del “Convegno” de Milà, l'acadèmic F. T. Marinetti —que no és cap sant de la nostra devoció— donà dijous d'aquesta setmana una lectura de diversos fragments d'un nou poema, Spagna veloce, i d'altres poemes lírics coneguts i inèdits. El líder del futurisme academitzat, feixistitzant i fossilitzat repetí els seus punts de vista sobre la inspiració pura, que combaté per a afirmar la seva fe en la poesia com a acte de voluntat.» (3-12-1930) En aquesta època, Focius també critica l'anquilosament de les posicions de Marinetti i la seva dependència del feixisme; ho fa en altres *Meridians* que tractaré en els comentaris sobre la situació política italiana.*

Un últim comentari sobre Marinetti apareix en un dels últims *Meridians*, del 27 d'abril de 1932:

**Aeropintors i pintors autèntics.* — Encara cuegen, a Itàlia, els futuristes. Llur cap, el protesc acadèmic F. T. Marinetti, ha estimulat darrerament la constitució d'un grup de pintors “aeropintors”. darrerament han exposat a París. Un crític en parla amb aquests termes, que no dubtem a creure justos: “*A la Renaissance, Enrico Prampolini i els aeropintors italians futuristes; jocs innocents que inspiren les embriagueses verbals de Marinetti. No és, però, el tema que compta en pintura, ans bé la pintura. Els aeropintors futuristes no han, pictòricament, inventat res, sinó fantasies gratuïtes, decoratives, exteriors. [A la manera, podríem dir, dels “avantguardistes” madrilenys.] Allò que cerco en art, àdhuc si pretén volar a ple cel, és menys la sensació física del vol que la revelació espiritual de l'home. els efectes nous de perspectiva no interessin gaire en una activitat en la qual la facultat d'elevació no depèn de cap manera de forces mecàniques.*” ¿Vol dir això que la pintura italiana és inexistent? No. Allò que no compta ni literàriament ni pictòricament és el futurisme, el marinettisme, que no és sinó un d'annunzianisme eixelebrat i absurd. Gairebé simultàniament han exposat a París, a les Galeries Bernheim, vint-i-dos pintors italians de diversa tendència però alguns d'ells de talent reconegut. M. Gauthier, a *L'Art Vivant*, després de constatar que Eugenio d'Ors exagera en pretendre que Itàlia durant tot el segle dinovè no ha donat un artista veritable, escriu: “*Aquests vint-i-dos pintors són d'una sorprenent complexitat. Tosi, Severini, Carrà, Giorgio de Chirico són els pioners de l'escola nova. Segueixen Mario Gironi i Pietro Marussig. I els joves pròpiament dits: Pompeo Borra, Compigli, Feltrinelli, Fini, Funi, Morandi, Paresce, Pisis, Salietti, Savinio, Scipioni, Tozz i Zanini. Sense excepció, tots ells pintors de qualitat, fervents, seriosos, capaços. Una selecció abandonant a llurs plaers infantívols aquests senyors de l'aeropintura marinettista. Però*

en aquesta selecció, tres tendències discernibles, del eralisme a la construcció estilitzada, als confins del superrealisme, de Tosi, Bona, Feltrinelli, Salietti, de Pisis a Giorgio de Chirico, Severini, etc. Cadascun d'aquests artistes mereix un estudi especial, etc. L'escola italiana continua..."

És evident que per a Marinetti ja no es dona aquella època que Foix relata a *Catalans de 1918*: «[Josep Carbonell] M'ha demanat que li deixés els quaderns que conserven les lliçons d'en Fabra. Amb la por que no se m'esgarriessin, li he exigut, com a penyora, les darreres proclames d'En Marinetti.»¹⁰⁰ També és veritat que en el mateix llibre ja apareixen notes crítiques sobre el futurisme. Com ja he comentat, però, cal tenir present que és un llibre publicat el 1965 i que els textos, tot i que són datats durant la segona dècada del segle, probablement han estat reelaborats posteriorment, com defensa BALAGUER (1994). Un bon exemple pot ser aquest fragment d'una conversa amb Joaquim Folguera datada el 10 d'abril de 1917: «Aquest esperitat del Marinetti, amb bimba passatista, amb la seva dèria de destriar la sintaxi, amb la seva afeció pels mots en llibertat, amb la seva defensa del nou pel nou, de l'imprevist, del rècord, de la velocitat, del motor i de la guerra, amb el seu irracionalisme ultrancer, és l'anticartesià. És bona, de tant en tant, l'antiacadèmia; però que no em toquin els museus i les biblioteques. Del futurisme, molts n'aprofitaran l'empenta; però al Marinetti l'enterraran a costat de D'Annunzio, quan seran morts, i ningú no els recordarà per les poesies. I seguirem llegint els poetes de tots temps que han cregut i creuen en l'etern i fugen de l'efímer.»¹⁰¹ La imatge de Marinetti als anys 20 no feia més que donar la raó a aquestes afirmacions.

¹⁰⁰ FOIX (1990:213)

¹⁰¹ FOIX (1990:220)

III.5.4. Freud i el surrealisme

La presència de les activitats dels surrealistes i la seva anàlisi, així com el tractament de l'obra de Sigmund Freud, és la més habitual en les anotacions sobre art de *Meridians*. Evidentment, això s'explica per motius d'actualitat: és el moviment d'avantguarda més actiu en aquells moments i colpeix constantment la societat contemporània. L'anàlisi de les referències de *Meridians* al surrealisme és especialment interessant perquè en aquella època Foix, no podia ser d'altra manera, s'hi sentí atret. És difícil d'escatir fins a quin punt aquesta atracció era un interès purament teòric, informatiu, o de participació en les seves doctrines per aplicar-les a les seves obres, tot i que la distància sembla bastant evident. D'altra banda, però, aquest interès periodístic, juntament amb la publicació dels seus primers llibres poètics, contribueix a crear en l'opinió crítica contemporània la imatge d'un Foix surrealista, que ha tingut molt bona fortuna posteriorment¹⁰² malgrat que en bona part de les seves afirmacions Foix ha tingut la necessitat de desmarcar-se'n explícitament i atribuir-se altres influències, com ja hem vist en apartats anteriors. Ja sabem que les paraules d'un autor respecte a la seva pròpia obra no han de ser preses en sentit absolut: no poden ser prou garantia de fidelitat a la realitat, per simple desconeixement o per interessos diversos, però sí que és un referent directe que no es pot bandejar així com així. La visió del surrealisme que apareix a *Meridians*, doncs, des de la distància que dona el pseudònim de Focius, pot ser un bon indicatiu a tenir en compte per tal d'aclarir aquesta posició en el moment més important d'expansió del surrealisme i en la presentació pública del poeta J. V. Foix.¹⁰³

¹⁰² Vegeu, sobretot, TRICÀS (1986)

¹⁰³ Alexandre Cirici sembla prou explícit de la importància de les informacions de *Meridians* i del distanciament foixià: «Des de les pàgines de "La Publicitat", J. V. Foix, potser sense voler, va fer-nos rebre amb entusiasme el surrealisme, que va arrelar més fort a la nostra manera de veure des de la lectura, a disset anys, de les obres completes de Freud.» (CIRICI 1973:132)

III.5.4.1. Les posicions teòriques de Sigmund Freud

Per començar, Focius dedica els *Meridians* del 6 de juny de 1930 al psicoanalista austríac; curiosament hi cita una crítica dels surrealistes que els desmarca de les posicions estrictament freudianes perquè fan una mala lectura de les seves teories. L'article parteix d'una cita d'Emmanuel Berl: «*L'originalitat de Freud no era d'afirmar l'inconscient i les seves amenaces, sinó de proclamar el poder guaridor de la consciència. Charcot creia en la hipnosi, Berheim en la suggestió. Freud creu només en la intel·ligència, en la comprensió que un malalt pren, ajudat metòdicament, de la seva malaltia. Però, vet ací que per un estrany capgirament, hi ha qui es val de Freud per a adorar els mals que ell volia deslliurar! Vet ací que l'home cau amorós dels seus complexos i que Freud fa esclatar un formidable moviment de narcisisme. Tal dona sabia que havia estat amorosa del seu pare. Embriagada pel psicoanàlisi es creu avui dia un personatge important per aquesta anomalia. Freud, que tendeix evidentment a l'intel·lectualisme, que mai no accepta l'inexplicat, que cerca —i que troba— les causes del lapsus, la clau dels somnis, vet ací que hi ha qui se serveix d'ell per a reintroduir, en l'art, l'inexplicable, per a tornar al somni del qual ell pretenia fer un objecte de ciència, la seva vella valor religiosa i premonidora. Crec Freud més sòlid que els malentesos i els subterfugis pels quals hi ha qui assaja de destruir la seva obra. Freud triomfarà del freudisme. Destruït aquest, es constituirà l'art modern. Ja hem estimat massa les bestieses: és la intel·ligència que serà demà, sens dubte, la valor de xoc més forta.*» El retret als surrealistes es basa, doncs, en l'exaltació acrítica de l'inconscient, que fuig de la intenció anàlitica de Freud, molt més propera, en aquest cas, a les posicions literàries de Foix.

EL 24 de febrer de 1931, en canvi, cita un text de Freud que lloa les virtuts terapèutiques de l'art oníric: «*L'home enèrgic i que reïx és aquell que arriba a*

transmudar en realitats les fantasies del desig. Quan aquesta transmutació fracassa per culpa de les circumstàncies exteriors i de la feblesa de l'individu, aquest es desvia del real: es retira a l'univers més feliç del seu somni: en cas de malaltia en transforma el contingut en símptomes. en certes condicions favorables pot trobar encara un altre mitjà de passar de les seves fantasies a la realitat, en lloc de separar-se definitivament d'aquesta per regressió en el domeny infantil; vull dir que si posseeix el do artístic, psicològicament tan misteriós, pot, en lloc de símptomes, transformar els seus somnis en creacions artístiques.»» Relacionada amb aquest aspecte terapèutic de l'art, una altra anotació, la del 14 d'abril de 1931, després d'una sobre l'ordre, cita un text que vincula els romàntics i Nietzsche, tan allunyats de les teories foixianes, amb Freud.

En tot cas, les anotacions sobre Freud solen presentar-ne una defensa per allò que significa de progrés en el coneixement de la realitat humana i, per tant, d'alliberament individual. Els *Meridians* del 9 de maig de 1931 comencen la sèrie de tres anotacions «Del sobrenatural» que, en aquest cas, completa amb aquesta sobre Freud i la revolució sexual: « *Segons S. D. Schmalhausen en Freud i la revolució Sexual (Journal of Abnormal and Social Psychology), la revolució sexual és una revolució social i moral a la vegada.*», que s'emparenta amb l'interès pel progrés social i per la llibertat individual present en els escrits del Focius de l'època.

L'interès sobre les teories freudianes i la seva aplicació en el terreny artístic té continuïtat amb temes diversos que no hi estan directament relacionats però que demostren la incidència d'aquelles posicions. Per exemple, els dies 13 i 14 de desembre de 1929, incorpora dues anotacions consecutives sobre el fetitxisme i la seva utilització entre els artistes surrealistes. No fan més que demostrar l'interès permanent sobre el tema en aquesta època, però també un cert distanciament teòric que només es pot llegir entre línies perquè els textos, com passa normalment en Focius, són sempre citacions

d'altres autors i no incorporen comentaris personals. La del 13 de desembre comença així: «** Maniquins. — “*Són els fetitxos d'alguns dels conreadors de l'extremisme literari i artístic — diu Erwin Fuss—. Polsosos dins les cambres del malendreç, amb llur envernissada nuesa a les vitrines dels joiellers o màgicament abillats als aparadors dels gran magatzems, els maniquins han esdevingut per a alguns esperits moderns un fetitx obsesionant. El culte del maniquí per part d'alguns pintors i literats moderns és un fenomen d'atraient estudi.*”»

III.5.4.2. L'interès per l'etnologia i els costums tradicionals

A *Meridians* apareixen moltes anotacions dedicades a explicar formes de vida, costums i tradicions relacionades amb cultures allunyades i de civilització antiga. Cal entendre aquest interès especial com una anàlisi d'allò que és ancestral en l'individu i en les societats, constituint una mena d'exploració paral·lela a la de l'*inconscient col·lectiu* de Jung o com un intent de tenir present allò que pobla l'inconscient individual des de temps ancestrals seguint els criteris de la psicoanàlisi. En tot cas, és un aspecte amb què solen treballar els surrealistes, però que artísticament ja havia interessat Picasso i Apollinaire a començament de segle. Tampoc no es pot oblidar que els primers *Meridians* que dediquen anotacions al tema són immediatament consecutius a aquests últims sobre el fetitxisme dels maniquins en els surrealistes, a què m'he referit en l'apartat anterior.

El 15 de desembre de 1929 cita un text de Blaise Cendrars sobre Nova Zelanda, el 19 parla de la Polinèsia i el totemisme, tema que reprèn el 2 de gener de 1930. El 8 de gener del mateix any canvia de latitud i passa a tractar dels esquimals: sobretot del culte i la religió i de tot allò que té a veure amb l'esperit; un dels temes bàsics, al costat de

l'organització social, per justificar-ne l'interès. El 28 de gener reprèn el tema del tòtem a Abissínia. En general, són anotacions informatives, però la de l'1 de febrer de 1930 incorpora un to crític que situa el tema en una altra dimensió: la colonització empresa per la societat occidental arriba a tot arreu i cal lluitar contra la uniformització que implica, un tema que no esperaríem trobar en Foix, però que podem relacionar amb la idea d'imperialisme que no té res a veure amb imposició. D'altra banda, també és important que Focius es posicioni en contra de la hipotètica superioritat de la societat occidental, d'aquí també el seu interès per altres cultures.

*** Exotisme.— Per a A.Lenus, “...l'onada d'exotisme propagada darrerament per la foto, el cinema, el disc i les darreres avantguardes de l'art i de la literatura ha trobat tot l'encís de les més belles contrades del món. Els viatgers que tornen del Congo, del Sudan o de la Polinèsia porten el desencís en llurs descripcions. La industrialització del tipisme primitiu, no pas exclusivament el de les empreses cinematogràfiques, ans bé el dels indígenes (en alguns indrets ja escassos per mor del mestissatge o del predomini de la raça blanca) feta per ells mateixos. Dansen a gust del blanc i llurs instruments de música “primitius” són de fabricació americana o europea. Les noies aprenen en sèrie, i encara a gust del blanc, a moure llurs ventres tendres segons el ritme de danses tradicionals molt estrafetes i llurs vestits són d'una falsa autenticitat. L'exotisme, africà o oceànic, ha tingut si de cas no pas la virtut de fer conèixer pobles “verges”, sinó d'apoderar-se de la virginitat de les darreres tribus per a ornar-se', la nostra civilització en la seva desfeta moral d'avui. Al cap i a la fi, cants, danses i vestits exòtics són més bells quan els interpreta una girl americana o escandinava que quan els exhibeix, tot esperant propina, una noia sud-africana, negra, camussa i bruta o un fals guerrer polinesi idiotitzat per la beguda. L'exotisme haurà servit perquè aprenguéssim allò que els salvatges oblidaven i ho salvéssim.”*

Per això els costums primitius poden ser un punt de referència per entendre millor la realitat del món, com insinua en aquesta anotació de l'11 de febrer de 1930: «** El Foc.— “Els papues —diuen els diccionaris— aconseguen el foc per fricció entre dues fustes.” “Cap raça inculta no ha donat al foc, com la malaia —diu M. Teichmüller—, un culte tan generós. La teoria física o termodinàmica d'Heràclit és en certes races primitives consubstancial a llur pròpia vitalitat. Matèria originària, força

universal, flam etern que s'encén i s'apaga seguint unes lleis inflexibles al món, la vida orgànica és un foc etern. L'acció de donar naixença al foc dels sistemes més primitius és sempre sagrada com ho ha estat la institució del foc a la Roma antiga, en alguns pobles de l'Amèrica precolombiana, a l'Àfrica del Sud, a certes regions de l'Àsia, etc. Física i metafísica es confonen, sota diverses manifestacions religioses i naturalistes de races molt oposades en el culte instintiu, tradicional o filosòfic del foc.»»

El 14 de març de 1930 transcriu cançons de Dunghània, un poble asiàtic de la URSS, i l'1 d'abril parla de la cultura sumèria. El 12 del mateix mes, Focius obre *Meridians* amb aquesta anotació plena d'ironia i que també serveix per justificar aquest destacat interès per qüestions etnològiques:

*** Pudor.— A la Galera Pigatte, de París, hi ha oberta, temps ha, una exposició d'art africà i oceànic. Aquesta manifestació d'art exòtic és considerada com la més important de les organitzades fins ara. Hi ha col·laborat, ultra els principals col·leccionistes particulars, el Museu del Trocadero. S'ha esdevingut, però, que, al cap d'alguns dies d'ésser oberta, hom n'ha fet retirar —o ha intentat fer-ne retirar— algunes escultures que hi ha qui ha considerat que atemptaven el pudor de les dames que, singularment els divendres (prix d'entrée: 10 francs), hi concorren.*

Aquest interès cultural que anem trobant al llarg de tots els anys de *Meridians* es complementa de manera natural amb un interès per l'arqueologia, que ja havia presentat anys enrere en la secció *La premsa estrangera*. El trobem en una anotació de l'1 de maig de 1930 i també en aquesta del dia 4, que presenta aquelles insinuacions subtils sobre el cognom de l'autor.

*** Danses prehistòriques.— La descoberta recent de diversos gravats damunt roca que representen bruxots dansaires, disfressats amb pells d'animals, permeten creure en figures destinades a servir d'efígie malèfica als caçadors prehistòrics abans de sortir cap a la batuda. El Bruixot de la tribu, segons H. François, procedia a l'encisament ritual amb el fi de fer el cap de caça més accessible i la caça més fructuosa. “A la gruta dels Tres Germans (comtat de Foix) trobem —diu el nostre autor— una efígie admirable que ens informa preciosament sobre el caràcter religiós de la cerimònia: Davant un ramat de bèsties salvatges s'aixeca una inoblidable figura de gran sacerdot abillat estranyament i fantàsticament, la testa del qual*

coronen banyes de renífers. A Bornos de la Peña ha estat descoberta també una figura singular amb el crani aplanat, i gairebé sense mentó i amb cua. Com que els simis amb cua són totalment desconeguts a Europa als començaments quaternaris, cal concloure que no ens trobem davant cap figura d'nimal antropomorfe — ans bé davant la representació d'un Bruixot revestit amb els hàbits rituals per a procedir a encantàries religioses". La posició del màgic de la gruta dels Tres Germans que reproduïm és característica. El peu esquerre del bruixot resta aixecat, obligat a avançar ràpidament per a restablir l'equilibri compromès del seu cos.

En el gravat: Bruixot dansaire, a la gruta dels Tres Germans (Ariège).

En dies successius, el 7 torna a tractar de la Polinèsia, el 9 dels bruixots dansaires prehistòrics i el 10 d'Abissínia. Aquest interès es complementa, és clar, amb el dels exploradors i aventurers, que Foix ja havia presentat al *Carnet de l'aeronàutica*; el 17 de maig de 1930 dedica els *Meridians* a l'explorador noruec Fridtjof Nansen i l'1 de juny a l'aventurer català Enric de Monfreid.

La presentació d'aquest món allunyat de la civilització occidental té un rerefons més científic amb *Meridians* com el del 10 de setembre de 1930 dedicat al Congrés Internacional d'Arqueologia, completat l'1 d'octubre, o amb el del 20 de setembre d'aquell any dedicat a la Setmana egiptològica de Brussel·les i, encara, en *Meridians* que semblen adoptar una actitud més teòrica dedicada a especialistes del tema, com el del 27 de setembre de 1930 titulat «**Del mètode», o anotacions purament informatives amb un gran valor científic, com la de l'11 d'octubre de 1930, titulada «** Fòssils ».

Més notes arqueològiques apareixen el 31 d'octubre i el 7 de novembre de 1930; poc després, els dies 7 i 11 de desembre de 1930 dedica dues anotacions als costums de la Kalmíquia. Aquest tipus d'anotacions sobre excavacions arqueològiques, sobre prehistòria i etnologia segueixen sent habituals fins al final de *Meridians*. Entre els temes tractats, que no es solen repetir, destaquen sobretot: «** Tzigans » (28-2-1931), en defensa del poble gitano, o el del 6 de març de 1931 sobre Nova Caledònia que defensa el tarannà indígena: «*Els europeus són detestats com a usurpadors. Llurs trets*

principals són: esperit d'independència, orgull ràdic, vanitat, menyspreu del dolor, esperit conservador i religió. La intel·ligència i el talent d'aquests són ben desenrotllats. Físicament i moralment els habitants de Nova Caledònia són ben raçats.»

Els *Meridians* del 21 i del 22 de març de 1931 tracten sobre la propietat en els melanesis. El 23 d'octubre de 1931 apareix una nota sobre la Conferència d'Atenes sobre la protecció i conservació dels monuments, però li dóna tanta importància que és complementada en la mateixa pàgina per un article signat J. V. Foix. Una altra d'interessant és la del 5 de novembre de 1931 en què marca distàncies entre la concepció de l'art africà i l'occidental, amb la qual cosa està remarcant que la concepció tradicional de l'art occidental no té per què ser ni l'única ni la millor:

*** Art negre.— J. Maes en el seu estudi sobre l'escultura del Congo belga [L'art negre, per J. Maes i H. Lavacherry], en el qual tracta, però, de l'art negre en general, diu que no cal pas cercar en aquest art la representació del bell o l'ennobliment de la matèria tal com la comprenem segons les nostres concepcions de civilitzats occidentals. Per als negres del Congo l'escultura és essencialment un mitjà d'expressió per a comprendre la qual cal situar-se en la vida de l'indígena i recercar la seva significació social. “Voler separar l'objecte d'aquest, negligir el seu rol ètnic, és treure-li el sentit, el seu significat, la seva raó d'ésser.” L'estilització característica de l'escultura negra es deu, segons Maes, a què els artistes, en lloc d'esforçar-se a reproduir escrupolosament un model, tendeixen a la reproducció d'una imatge en certa manera espiritual, concebuda segons llur manera pròpia de veure. L'estudi de l'art negre és per a aquest autor una branca de l'etnografia. Per a H. Lavacherry, el gust actual per una imitació més perfecta de la natura només s'ha desenrotllat allà on els negres han estat en contacte amb els europeus i segurament a suggestions d'aquests. L'art negre ha guardat, però, arreu el seu estil tan particular amb les corresponents variacions locals.*

El 15 de novembre de 1931 el tema són les mòmies inques, i el 18 els tatuatges indígenes. Entre totes les anotacions que Focius dedica al tema, que ja hem vist que són nombrosíssimes, la del 2 de desembre de 1930 sembla la més clara respecte a les intencions i els interessos que el mouen a tractar aquest vessant etnològic tan a bastament; val la pena de remarcar la crítica a les postures que puguin partir de la

suposada superioritat de la civilització occidental (recordem també que el nazisme ja ha començat a difondre les seves teories).

*** Hi perden.— En ocasió —i en oposició— a l'Exposició Colonial de París han estat exposats, en contrast, els objectes que destinen els missioners cristians a les “colònies” (culte, pietat, vestits, joguines) i els objectes indígenes no influïts per la presència ni la intervenció dels blancs. El contrast és del tot desfavorable als primers. Amb propòsits ben diversos durant l'Exposició de Montjuïc foren exposats al Pavelló de les Missions milers i milers d'objectes artísticament vils destinats als “indígenes” d'una sorprenent inferioritat als objectes fabricats per aquests darrers. Més d'un barceloní constatà ja en 1928 allò que els anticolonialistes parisencs mostren aquests dies a l'espectador interessat.*

Aquest *Meridià* és una mostra evident de la defensa de les cultures indígenes per tot allò que tenen d'interessant de cara a l'anàlisi de la societat humana i de la configuració de les persones, sense considerar-les en cap moment com a civilitzacions inferiors a l'europea. El complement artístic d'aquesta nota l'ofereix uns dies després, el 6 de desembre de 1931, en tractar de les potencialitats creatives de l'esperit en aquestes civilitzacions:

*** Animisme.— L'animisme tendeix a veure els moviments d'una ànima semblant a la nostra en cada objecte, en cada circumstància que ens dóna una impressió de potència: “L'animisme —diu Walter Pater— és un estat d'esperit l'exemple més simple del qual ens el dóna l'home primitiu en adorar, com si fos un ésser diví dotat de voluntat, la pedra meteòrica que cau del cel. Aquest estat d'esperit “sobreviu” amb tot en el negre que veu una criatura viva en el canó que dispara, de la mateixa manera que sobreviu, més subtil, en la cultura d'un Wordsworth i d'un Shelley, per als quals els núvols i els cims de les muntanyes són esperits amics, en el panteisme de Goethe i en Schelling que dóna aquest panteisme la forma d'una teoria filosòfica, platònica. Aquest instint “animista” era certament un element natural de la constitució mental de Plató. Hi havia en ell un esforç instintiu per a trobar una ànima, les condicions d'una personalitat en tot allò que preocupava el seu esperit les diferents funcions (detall que cal retenir), tals com els anomenem —imaginació, raó, intuïció—, lluny d'ésser clarament analitzades i diferenciades les unes de les altres, participant totes conjuntament i en una mesura igual a cada un dels actes particulars del seu esperit.”*

Per tot això no ha d'estranyar que en un comentari sobre «L'home primitiu», (6-2-1932), incideixi en els dubtes d'alguns científics sobre el progrés de la humanitat:

«Retreu, a propòsit d'aquestes idees, Giovanni Seregni, la creença de Spengler i d'altres autors vells i nous, en l'existència de cicles distints i tancats de civilització cadascun dels quals té un període de progrés i un de decadència. En particular és coneguda la seva creença en la ruïna de la civilització occidental.»

III.5.4.3 El somni i el meravellós

Retrobem les referències a Freud o a la seva obra en les anotacions que intenten fer arribar al lector de *La Publicitat* la importància del món dels somnis que ha posat de manifest la difusió de les teories psicoanalítiques. Per exemple, en aquest fragment dels *Meridians* del 15 de març de 1932:

** Somni i "esprít".— *Són coneguts els punts de Freud sobre el "mot d'esprít" en les seves relacions amb l'inconscient. És interessant la manera com estableix la diferència entre l'"esprít" i el somni.* "El somni és un producte psíquic perfectament asocial; no té res a comunicar a altri; nat en el fur intern d'una persona a títol de compromís entre les forces psíquiques en pugna, resta incompreensible a la mateixa persona i manca per tant d'interès per a altri. L'"esprít", al contrari, és la més social de les activitats psíquiques destinades a un benefici de plaer. Necessita sovint la intervenció de tres persones i no completa el seu cicle sinó gràcies a la participació d'un terç en el processus psíquic que ha desencadenat. Ha de satisfer, doncs, a la condició d'ésser comprensible, no ha d'utilitzar la deformació, que pot realitzar-se en l'inconscient gràcies a la condensació i al desplaçament, sinó en la mesura en què la comprensió del terç pot corregir-ne els efectes."

És important relacionar aquest tema del somni amb un article del mes següent, però aparegut a la fugaç secció *Les idees i els esdeveniments* que signava J. V. Foix; el motiu és també el somni, però ara sense referències a Freud per deslligar-lo del surrealisme:

P. Janet, en "Les creences i les al·lucinacions" [Revue Philosophique — març-abril 1932] admet com a bona una definició del somni per a distingir-lo de les visions hipnagògiques de què se serveixen alguns escriptors i pintors surrealistes per a llurs transcripcions literàries i plàstiques. La definició és de Bernard Leroy: *les visions són espectacles, el somni ens dona aventures.* en la visió de vigília hi ha contemplació d'objectes (no d'un objecte isolat com diu P. Janet) isolats o aplegats els quals contemplem, analitzem i, si ens plau, transcrivim, com a espectadors. En el somni som actors.

La transcendència d'aquest comentari és decisiva perquè demostra que per a Foix el tema oníric no és inevitablement surrealista ni en la seva època de màxima incidència. Pel motiu que la il·lustra podem lligar-la també amb una anotació del mateix dia sobre Joan Miró, en què també desmarca els plantejaments estètics del pintor català del surrealisme, «*Els seus "objectes" tot i certes arbitràries insinuacions, no entren dins la classificació que de la nova plàstica han fet els amics de Breton. No hi ha desig eròtic, no hi ha encarnació de desigs, no hi ha perversió sexual. Amb tot, hi ha "fet poètic". Tot el "pòsit" sexual que cobreix els "objectes surrealistes" del grup parisenc —deixes d'una literatura farcida de "misses negres", d'"ocultisme poètic", de fals baudelairisme, de monstruoses barreges Zola-Huysmans, de tota la podridura eròtica-sentimental d'un París que diuen si agonitza—, és gairebé eliminat per Miró dels seus objectes. La diferència entre els objectes de Miró i els dels surrealistes no és solament en quant a l'apreciació de l'origen i manifestació de l'automatisme, sinó en la puresa d'intencions.*» Aquesta nota té una continuïtat en el *Meridians* de la setmana següent, 27 d'abril, amb el comentari següent:

** "Objectes".— A propòsit dels anomenats "objectes", nova modalitat plàstica de l'automatisme, Salvador Dalí ens escriu: "*Es prepara una primavera de gran activitat "surréaliste". Entre els projectes, una exposició molt completa d'"objectes superrealistes", els quals constitueixen a hores d'ara documents al marge de tota preocupació plàstica o formal, essent del tot eliminat dels dits "objectes" la més lleu concessió a l'efectisme visual. Els "objectes", un cop "transcrits" són confeccionats per obrers estranys a l'activitat superrealista de guisa que en llur realització no influeix la concepció poètica o plàstica de llur "autor". Car és cert [Dalí al·ludeix la nota que sobre "objectes" i signada J. V. Foix aparegué a LA PUBLICITAT del 21 abril a la pàgina "Les Lletres"] que tots aquells objectes on les intencions poètiques o plàstiques de llurs autors són paleses, no passen d'ésser "objectes d'art" d'una qualitat especial.*" [D'art "surréaliste", que seia un art classificable com el romànic, el gòtic o el "modernista". El "surréalisme" no és, en la seva accepció revolucionària, un "art", ans bé una "experimentació". Els "surréalistes" de la secta de París creuen hever desqualificat el

“surréalisme” com a art.] Segons ens escriu el mateix Salvador Dalí: *“Hom estudia [“hom”, els “surréalistes”] el perfeccionament d’un mètode que permeti la confecció d’objectes absolutament inesperats i la “transcripció d’al·lucinacions degudes al “pur atzar”. Cal anunciar encara l’aparició imminent de l’escultura automàtica...” “iiii els objectes el lirisme dels quals depèn del moment de rebotre’ls violentament contra les parets, objectes per a ésser projectats, entrevistos je en la catalogació general, però sense realització fins ara.”* [Recordem a Dalí les “morratxes”, “almorratxes” de la dansa popular.]

La consideració que fa del grup de Breton com un grup sectari, tancat, que entén d’una manera molt particular el surrealisme és una afirmació característica dels textos de Foix de totes les èpoques: no en nega les possibilitats ideològiques, però ataca sense dubtar-ho la lectura que en fan a París. Aquesta anàlisi del grup d’André Breton la mantindrà posteriorment, com en aquest text de 1944: «El Surrealisme, que després del Dadaisme ha establert, en procés de descomposició, una síntesi del Modern, aporta a tants de solatges que l’alimenten —o el corrompen!—, altres elements: automatisme psíquic (1922) amb Breton (filial, malgrat tot, del romanticisme alemany extrem, i del freudisme); un neoespiritisme, fosc i tèrbol, amb Crével i Desnos; una bafarada de carner francès on es podreixen les despulles de tantes cultures viciades per llur reclusió, amb Ernst, Péret i Duchamp; un expressionisme hispertròfic, lúcid i estilitzat, amb Aragon; i una conclusió, després de tantes de crisis, en un moviment nou, que el fa universalment vàlid: l’afirmació del Meravellós. Aquest meravellós, però, per al Surrealisme específicament parisenc —sàdic i masoquista— per natura, no és encara l’altra Realitat, la Superrealitat, la Realitat en la seva quarta dimensió, ans l’il·lògic, l’incoherent, l’absurd, la follia. (Els resultats d’aquesta pràctica literària han estat, en la majoria de casos, nacionals. Cada país ha creat, per dir-ho així, el seu folklore surrealista.) De la «*Révolution Surréaliste*» (1924) a «*Le Surréalisme au service de la Révolution*» (1930), aquest moviment que refusa d’ésser una escola (quant de mistificacions, de contradiccions, d’excentricitats!) —en el descabdellament de la seva

acció, progressiva i regressiva— aconsegueix d'establir un camp d'experimentació on els poetes a qui és negat el Sobrenatural assagen d'establir l'anonimat poètic. L'al·lucinació, la fantasmagoria són la primera matèria d'aquests espiritualistes del materialisme que vaguen, sense esperança, pel laberint de llurs propis fantasmes. Qui troba una eixida en la Revolució material; qui, en el suïcidi. En 1936 la dispersió dels adeptes és general. Però els Poetes, alliberats fet i fet, converteixen tantes d'imatges tendencioses en personatges mitològics. És llur reincorporació al joc etern.»¹⁰⁴

En el fons, Foix s'està remetent a aquella interpretació de l'avantguarda que fa sorgir els moviments posteriors a partir dels primers passos donats a França a començament de segle, com trobem explicitat en DE MICHELI (1979):

En su historia el surrealismo se convirtió en algo muy distinto de lo que pensaba Apollinaire, del que Breton tomó el nombre que dio al movimiento: «En homenaje a Guillaume Apollinaire, quien había muerto hacía poco, y quien en muchos casos nos parecía haber obedecido a impulsos del género antes dicho, sin abandonar por ello ciertos mediocres recursos literarios, Soupault y yo dimos el nombre de *surrealismo* al nuevo modo de expresión que teníamos a nuestro alcance y que deseábamos comunicar lo antes posible, para su propio beneficio, a todos nuestros amigos». El «surrealismo» de Apollinaire era exclusivamente un hecho poético, un nuevo método de invención literaria. La palabra «surrealismo» apareció bajo el título de su obra *Les mamelles de Tirésias*, calificado precisamente por él de «drama surrealista».

Pero la verdad es que Apollinaire había sugerido a los fundadores del surrealismo, además del nombre, una serie de ideas interesantes. Por ejemplo, Apollinaire había sido uno de los primeros defensores del automatismo poético: «Cuando os sintáis secos —aconsejaba—, escribid cualquier cosa, empezad cualquier frase y seguid adelante». Así, había tenido una influencia precisa sobre Breton el método con que Apollinaire componía sus «poesías-conversaciones», solicitando la colaboración casual de los amigos que encontraba en el café. Pero aún hay algo más. En 1908 Apollinaire escribió una composición en prosa en la que llamaba a capítulo tanto al automatismo como al sueño. Esta composición poética se titula *Onirocritique*, y en muchos aspectos es una auténtica composición surrealista.

(...) Así pues, sus indicaciones habían sido útiles, pero sólo habían sido eso: indicaciones. La exigencia expresada por el surrealismo era otra.¹⁰⁵

¹⁰⁴ FOIX (1990:131-2)

¹⁰⁵ DE MICHELI (1979:194-5)

De fet, les referències que es van espigolant al llarg de *Meridians* sobre el somni no remetent necessàriament a la interpretació freudiana o surrealista. Així com Apollinaire ja utilitzava la crítica onírica en les seves composicions, Focius recorda un comentari sobre Novalis en una nota del 2 de gener de 1930 titulada «** Poesia màgica»: «“La poesia és el Real Absolut —la revelació integral de l’esperit, pel qual l’univers esdevindrà joc poètic i el joc poètic, univers— i en l’estat actual, provocació a la llibertat, a l’efervescència espiritual de l’univers i del poeta.”»

Bona part d’aquestes afirmacions, que Focius atribueix a C. Esteve, podrien relacionar-se directament amb les tesis que sovint exposa J. V. Foix relacionades amb la concepció del fet poètic; especialment pel que fa al llenguatge i als jocs formals i també amb la percepció universal i la llibertat artística. El surrealisme, doncs, malgrat la contemporaneïtat no és el seu referent essencial, i fins i tot se’n desmarca sempre que pot.

Les anotacions sobre l’oníric, l’immaterial, el fantàstic..., acaben de configurar aquesta relació amb les bases poètiques foixianes. El 26 de gener de 1930, *Meridians* tracta el tema amb aquesta anotació: «** L’Irreal. —L’home — diu el Dr. A. Hesnard (“La vida i la mort dels instints”) — neix amb el gust de l’Irreal, el desig infantil i primitiu de substituir les monotones i les vicissituds de la vida pràctica pels gaudis de la imaginació i del somni; de consolar d’aquesta manera la seva angoixa atàvica de la mort i els misteris de la naturalesa per alguna creença sòlida i benefactora eixida dels seus desigs profunds. (...) Una forma recent i remarcable és el Super-realisme, que consisteix, en virtut d’una reacció vehement contra el racionalisme (i, més generalment, contra el Racional) a exaltar l’Irracional, i nega tota importància a la Lògica per lliurar-se al Somni, al pensament irrealista —creador de les meravelles interiors—,

que és aleshores considerat com el fi suprem de l'esperit. (Per als super-realistes, les aspiracions dels quals tenen alguna cosa de pregonament revolucionari —tenint per objecte de proclamar de cara a la Societat la fallida de la Raó—, i essent, doncs, portador d'un germen de mort, és el pensament irrealista que és, en el fons, la Realitat, el real intern, més real encara que l'altre.)»¹⁰⁶ Aquesta anotació té una continuïtat molt després, l'11 d'agost de 1931, amb aquesta breu referència:

***L'Irreal.* — Cal admetre, segons el Dr. A. Hesnard, l'existència d'una *funció mental de l'Irreal*, principalment desenrotllada en tots aquells en els quals l'Instint, insatisfet, imposa la recerca desesperada del Somni aconortador.

Aquest seguit de referències expressen necessàriament l'interès de Focius per la poesia que s'ocupa de l'esperit i que és capaç de veure més enllà de la immediata realitat o de la seva representació impressionista; l'art d'avançada, la poesia d'avançada és un posicionament evident en J. V. Foix. A *Meridians*, una secció més propera al recull miscel·lànic que a l'opinió, els comentaris directes són escassos, però de tant en tant hi apareixen i per això esdevenen encara més significatius. En l'article del 25 de maig de 1931, Focius és prou explícit a l'hora de reivindicar l'avantguarda pròpia del món modern i criticar-ne les situacions d'anquilosament:

*** Poesia de l'èter.* — *Alfredo Obertello*, en comentar una conferència del poeta anglès *John Masefield* sobre *Narrative Poetry* donada a *Glasgow*, pregunta si la poesia de l'èter seria la realista "narrativa" de *Masefield*. Mentrestant, però, "...observem que alguns punts són prou vitals per a poder-los considerar incontrovertibles: als mitjans expressius amb què ha estat dotada la ràdio no havem fet seguir adequats mitjans artístics expressius. Un, per cert el més interessant perquè és el més universal —exclosa la música—, podria

¹⁰⁶ CARBONELL (1979:117) afirma sobre l'obra de J. V. Foix: «En aquest món en què la consciència, la racionalitat s'ha convertit en l'esclavitzadora màxima, sembla que l'evasió cap a l'irracionalisme, al subconscient, podria oferir una eixida. Però aquesta no és sinó aparent. Per això, Foix, que es llança prou a l'exploració de l'«ultra-son», acaba girant-se cap a «posicions anteriors» (Ferrater) a l'època de l'imperi de la raó —i de l'irracionalisme— per cercar-hi la base que el subconscient en ell mateix no li pot oferir. D'on l'«intel·lectualisme» que impregna la seva obra. Però al mateix temps la síntesi d'aquests dos elements, idealisme d'ascendència neoplatònica i la preeminència del subconscient, d'ascendència surrealista, possibiliten una transformació de la fotesa general en la meravella de cada cosa.» Semblaria, però, que la meravella foixiana vindria, com en Lull, d'un cert humanisme i de l'exploració de totes les possibilitats de la raó humana, ben allunyat de qualsevol reminiscència d'irracionalisme.

ésser aquest: una nova poesia que sabés descriure i *narrar* en la més exacta, en la més immediata i ràpida selecció de mots, actes i moments de la vida contemporània més veïns al cor i a la fantasia dels oients. Com, però? Ací han de respondre els poetes. Els poetes de l'èter, això és, els poetes de l'esdevenidor.” *Estem segurs que els poetes de l'èter no són els que a les tardes dominicals han confós la cabina de l'E. A. J. 15 amb el llòbreg salonet d'un casino de districte o amb la camforada estança d'una cursi Margarida. A Itàlia, com a Londres, com a Barcelona, es dóna massa sovint com diu U. E. Battisti, “...el còmic espectacle, grotesc i inesperat, de veure el més modern dels mitjans d'expressió a la disposició dels més passatistes, barbuts i llantiosos dels poetes —dels mals poetes. La T. S. F. no ha trobat encara els seus poetes. Per què entestar-se a posar albardes al radiador d'un Buick?”*

Finalment, em sembla que val la pena acabar aquest punt amb aquesta anotació tan significativa:¹⁰⁷

** El sobrenatural. — *Per a V. Gioberti* “...el valor poètic del sobrenatural i la seva conveniència amb el geni de la poesia estan en raó inversa de la seva credibilitat històrica i de la seva realitat.”

[26-11-1931]

III.5.4.4. *Qüestions de psicologia*

Emparentat amb aquest interès general per tot allò que afecta l'esperit, allò que influeix la conducta humana i que uneix les civilitzacions, Focius també demostra una certa preocupació pel tema de la psicologia, que no sempre té un lligam directe amb les teories freudianes de moda entre els surrealistes. Hi ha moltes anotacions de *Meridians* dedicades al tema, com la de 16 de març de 1930 sobre Pavlov, en què destaca el suport

¹⁰⁷ Hi ha un text de J. V. Foix dedicat a Joan Miró, publicat el 1973 a *Serra d'Or*, que explicita ben clarament la seva posició i que l'hi podem relacionar malgrat la distància en el temps: «Si no crec, doncs, en el màgic transcendental ni en el misteri absolut, per a mig entendre'ns, no pas presentit sinó sospitat, crec en el meravellós, en allò que sobiraneja en el seu gènere o espècie, tot provocant sorpresa i plaer simultanis, sense que la raó s'hi enfosqueixi, crec també en l'extraordinari, que no vol pas dir sobrenatural, i en el singular i el sorprenent que ens desencarxofa, en el fantàstic atofat, en l'imaginari no supersticiós i en les figuracions no coherents en aparença. Crec també en el dret de creació i d'ordenació dins el marc d'una tela o d'una estrofa lírica o en el quadrat d'un poema rítmic, de volums i sons, mots i imatges que provoquin bellesa concreta per bé que, si s'escau, anòmala. En hores, ben escasses, de lleure, he cultivat l'escultura «visual». És tan antiga com l'home i vastament i universalment popular: una roca, una pedra, un arbre o un joc d'arrels o de canyes us descobreixen, si hi sou hàbil, una figura, una festa, un paisatge insòlits. Els isoleu, i si la troballa és vàlida, quisvulla hi veurà allò que la vostra finor hi haurà vist.» (FOIX 1990:522-3)

de les institucions soviètiques a les seves investigacions, en el marc de l'interès de la secció per tot allò que envolta les accions sociopolítiques a la URSS.

Dues de les notes més directes sobre el tema les trobem en dies consecutius, el 13 i 14 de setembre de 1930:

*** Psicologia.— A Tartrí (Dorpat), a Estònia, s'acaba de fundar un Institut de Psicologia dels Pobles, que dirigirà el doctor Ernest Harms. Aquest Institut serà el primer del món que estudiarà amb mètodes experimentals les manifestacions de la psicologia dels pobles, no solament els que tenen un caràcter primitiu, ans també els que es manifesten en la llengua, la poesia, les arts. L'ur isolament nacional permet als Estats bàltics de tenir un camp d'observació favorable.*

L'endemà, en un llarg comentari titulat «** Psicoanàlisi», fa un repàs a dos estudis d'Otto Rank, «*que fou un dels primers deixebles de Freud, ha pres, en certs punts del mestre, una posició independent. Ja en els seus treballs escrits en col·laboració amb Ferenczi, es mostra partidari de l' "anàlisi actiu", és a dir, d'un mètode que permetés més la intervenció de l'analista.*» El final de l'article és prou interessant perquè defensa una percepció interna del món allunyada de la realitat objectiva, molt en la línia de la poètica foixiana:

La neurosi no és pas una malaltia, ans una etapa crítica en un desenrotllament inacabat, que pertany al terapeuta de refer. A la "realitat" històrica, que és exterior, s'oposa una veritat psicològica, que escapa en una certa mesura a la categoria del temps, i que és l'única que ens importa profundament. La realitat, diu Wirklichkeit, coneguda en nosaltres pels sentits, només pot influenciar-nos a través de l'esfera afectiva. Aleshores esdevé veritat. Rank aporta el seu esforç a la filosofia de la "totalització" i voldria, per damunt del "psicològic", minuciosament descompost, reconstituir l'"espiritual", que és síntesi.

D'altres anotacions són més específiques, com la del 9 de maig de 1930 titulada «** Psicologia militar», que es podria relacionar amb el tema del pacifisme, habitual també a *Meridians*, o la del 28 de maig de 1930 sobre la percepció il·lusòria. Però també hi ha anotacions que expliquen l'especial interès de Focius pel que té la psicologia de comprensió de l'individu, per exemple aquesta del 16 d'octubre de 1930: «"Una nova

coneixença té sempre la seva deu en una comprensió més vasta del simbolisme dels cossos o en la conquesta intel·lectual de fisiognomies que han restat fins ara impenetrables.”»

Una altra anotació important correspon al 10 de juny de 1931, on exposa el paper de l'individu en la societat a partir d'un text de John Dewey: «“*Cal desembarassar-se dels ideals i utopies dels temps passats i girar-se resoltament vers les idealitats vivents. (...) L'home ha d'arrençar-se de les seves velles creences i esdevenir, per l'actuació de totes les seves potencialitats amagades, un membre útil de la comunitat.*”»¹⁰⁸ Donada la data d'aparició, potser no seria massa agosarat relacionar-lo amb la situació il·lusionada dels primers temps republicans i la defensa de la posició que voldria adoptar Foix.

Finalment, una última anotació sobre el tema apareix el 16 de febrer de 1932, però aquesta vegada amb un to més aviat de desencís que també podem vincular a l'anàlisi de la realitat històrica que està vivint.

** Psicosis.— *A Scientia trobem resumida la tesi de l'obra de L. Seif sobre el problema de les psicosis [Zum Problem der Psychosen]: “Tot individu empra totes les seves forces per a adquirir una posició, per a passar d'un estat d'incertitud, d'abandó, de minoria, a un estat de seguretat, de plenitud i de predomini. En certs casos desfavorables, el sentiment de la seva pròpia feblesa i de la seva insuficiència s'accentua; hom judica aleshores la vida d'una manera pessimista i, més que vers l'acció, hom es decanta vers l'anàlisi de la seva pròpia feblesa (egocentrisme).” D'ací en neixen —segons el grau i les formes particulars que pren aquest sentiment d'insuficiència— totes les formes de neurosi, psicosi i perversió.*

¹⁰⁸ És una afirmació que toparia amb les anàlisis de l'irracionalisme de l'obra foixiana i de la crisi de la personalitat i, en canvi, donarien la raó a aquells que entenen l'obra de Foix com a recerca interior: «Després de l'etapa de recerca de la pròpia personalitat i de veure que tot és aparença —fal·laç—, es tanca a reflexionar sobre el seu ofici, però ell és l'únic interessat a conèixer la realitat i, d'aquesta manera, el seu ofici esdevé una tasca fúnebre, a extingir.» (CASTELLS-CAMBRA 1987:113), en un comentari a *L'estrella d'en Perris*, que denota que el temps de l'esperança ja és passat, i que culmina amb aquesta anàlisi de *Darrer comunicat*: «La fugida del món hostil cap al propi interior (la negació d'un món físic comporta la creació d'un món metafísic) la podem trobar en altres proses del llibre: personatges sols, girats d'esquena, o fugides cap amunt. (...) El poeta ha plantejat una carrera vertiginosa cap a un final on la impotència i la resignació són les úniques possibilitats per a l'home extemporani.» (CASTELLS-CAMBRA 1987:119). Jaume Vallcorba encara va més enllà i relaciona la introspecció de la seva obra amb el suposat caràcter introvertit de Foix: «Pero lo cierto es que tuvo una vida más bien solitaria y poco dada a relacionarse, y su actividad pareció moverse a gusto en las figuraciones del mundo intelectual y en su formalización en el terreno activo estrictamente verbal.» (VALLCORBA 2002b:25); cosa que contrasta, per exemple, amb les cròniques de les seves activitats al Port de la Selva.

III.5.4.5. *El surrealisme*

És, lògicament, el tema estrella de *Meridians*. De fet, s'hi vinculen tots els àmbits d'interès que hem anat reconeixent al llarg dels apartats anteriors: no només hi és present respecte a l'art en tots els seus aspectes, sinó també per la seva relació amb la realitat, amb els aspectes més vitals i amb tot allò que té a veure amb l'esperit individual i col·lectiu; a més, també hi apareixen les connexions de l'art amb la política i el paper que juga l'artista en la societat. D'altra banda, tenint en compte les filiacions que s'han atribuït en algun cas a les obres poètiques de Foix, l'anàlisi del distanciament respecte al surrealisme que fa Focius és encara molt més important.

En primer lloc, cal entendre que, per motius d'actualitat, la presència habitual de qüestions vinculades al surrealisme a les pàgines de *Meridians* facilita que s'identifiqui el seu autor amb el moviment, més encara si és en aquests moments que comença a publicar en volums independents les seves obres poètiques. Hi podem veure, doncs, un dels motius essencials perquè es relacionés ben immediatament la poesia de J. V. Foix amb el surrealisme. Tot i això, posant les coses en el seu lloc, també trobem comentaris de les obres de Foix fets pels crítics més propers al poeta on aquesta adscripció no hi apareix en cap moment; per exemple, en aquest text de Tomàs Garcés, col·laborador com Foix a *La Publicitat*:

Una figura surt del retaule de Díaz-Plaja i passa, amb un llibre a la mà, de la història a l'actualitat. És J. V. Foix. El llibre, *Krtu*. Tothom ha dit les gràcies del seu estil: net, precís, tallat i mòrbid alhora. Ja el sonet que us sobta a la llinda del llibre és un advertiment sever. Avantguardisme, ací, no vol dir feblesa ni disbauxa. La paraula hi és sempre mesurada, polida i acolorida a voluntat. Quan Foix esmena «escriure» per «transcriure», és només en un sentit remot que diu la veritat. O millor, diu tota la veritat, sempre que no interpreteu «transcriure» per «inhibir-se». Foix no és un mèdiu, o, si voleu, en ell el mèdiu mai no ofusca l'escriptor.

El seu llibre ens torna al «poema en prosa» que ja semblava oblidat. Quin ritme!, i quin color! Ritme i color han de guanyar per força àdhuc els indiferents de l'escola nova. Algunes imatges

d'«ombra darrera els lilàs» ens fan pensar en el Goya dels «Caprichos». Cal un art molt segur per assetjar la fantasia en un recinte tan bell. El fragment que comença «Perquè l'home que ven fruits secs...» (pàg. 29) és un somni que us deixa somniosos. I el que comença «Feixos d'heura davant de cada casa» té l'encís d'un epigrama oriental. La forma de cloure's amb una interrogació reticent i vaga us fa pensar —qui ho diria!— en Tagore. És un llibre de poemes, no en dubteu. No una freda especulació.¹⁰⁹

Tot i que la presència del surrealisme com a punta de llança de la renovació artística del moment és important al llarg de *Meridians*, l'interès més persistent es concentra sobretot en els últimes mesos de 1929 i els primers de 1930, arran del tractament que Focius fa de l'enquesta sobre l'amor iniciada a les pàgines de *La Révolution surréaliste*, que he analitzat més extensament en l'apartat de sèries d'articles de *Meridians*. L'última anotació sobre aquesta enquesta és del 16 de gener de 1930. L'endemà, però, *Meridians* segueix ocupant-se del surrealisme amb l'anotació «** L'encís», dedicada a Giorgio de Chirico.

L'interès pel surrealisme, doncs, es produeix en un moment d'implantació i de debat sobre el moviment, que porta Focius a ocupar-se de l'última hora del moviment i fins i tot a recollir opinions sobre la seva desaparició o superació. Els *Meridians* del 22 de novembre de 1929 són molt interessants en aquest sentit, perquè recullen una crítica de G. Ribemont-Dessaignes al surrealisme: «"El super-realisme que, sota alguns aspectes, és un moviment molt restringit i que sota d'altres pot ésser considerat com un miraculós capgirament té en la seva puresa un nombre molt limitat d'adeptes. En canvi, en la taca d'oli sortida del seu centre, revela una influència tan considerable que hi ha pocs escriptors contemporanis que no en duguin el senyal: no pas sempre el millor, i si aquesta influència es limita als aspectes literaris, és que el super-realisme, malgrat de la seva voluntat, no ha sabut crear, àdhuc per al seu propi ús, cap ètica que li sigui pròpia; no hi ha una moral super-

¹⁰⁹ GARCÉS (1991:148-9) Anys abans, quan va aparèixer *Gertrudis*, Garcés escrivia a *La Publicitat* del 3 d'abril de 1927 sobre el surrealisme de Foix. Probablement, doncs, els anys passats al costat del poeta sarrianeu a la redacció de *La Publicitat* l'han fet canviar de parer.

realista, ans bé regles professionals, hi ha un sindicat del super-realisme de la mateixa manera que hi ha un sindicat de propietaris.”»

Molt relacionada amb aquesta nota, el 22 de desembre torna a recollir informacions sobre la fragilitat del moviment i el distanciament respecte al grup d'André Breton:

*** ¿Mort del super-realisme? — “El super-realisme ha mort”, exclama Marcel Vialleton en un full provincià de la Gascunya. “Ha mort — diu — asfixiat pels gasos mateixos de la seva putrefacció. Tots aquells que l’havíem rebut com un alliberament veiem amb recança com no ha fet altre servei que tancar les poques obertures del càrrec terrenal.” Per a Vialleton, el super-realisme havia d’ésser una mística “...la mística moderna, un moviment d’alta tensió espiritual, un post-cristianisme salvador de les ànimes assedegades d’absolut. Res d’això, diu s’ha esdevingut. “El més negre pessimisme, la més tràgica desesperança. L’actitud super-realista només té una conclusió: el suïcidi. Be se n’excusen: llurs arguments, però, no ens convencen. ¿O és que llurs grans sacerdots no han sabut manipular el màgic instrument que tenien entre mans? ¿O és que els veritables super-realistes no han ingressat a la secta de Bréton i Aragon? Pressentim que la mort del super-realisme donarà naixença a un més ampli moviment super-realista, a l’antipopularisme que amb deplorable partit pres editorial postulen els darrers fauves de la nostra literatura. Un novell surrealisme damunt les runes del infrarealisme parisenc.”*

Pocs dies després, el 24 de desembre, dóna notícia de la publicació del segon manifest de Breton i en cita un fragment i el 1930 comença l’any, el mateix 1 de gener, amb un dels *Meridians* més interessants pel que fa a les concepcions literàries: Focius torna a copiar uns comentaris d’André Breton i de Paul Eluard sobre la poesia:

*** La poesia.— Segons els superrealistes francesos (signat André Breton i Paul Eluard): “És l’assaig de representar o de restituir, amb crits, llàgrimes, carícies, besos, sospirs, o amb objectes aquestes coses o aquesta cosa que tendeix obscurament d’expressar el llenguatge articulat en ço que té d’aparença de vida o de dibuix suposat. Aquesta cosa no és pas definible altrament. Té la naturalesa de l’energia que refusa de respondre a ço que és... El pensament ha d’ésser amagat en els versos com la virtut nodridora ho és en un fruit. Un fruit no és nodriment, no és sinó pensament. Hom no percep cap plaer, hom no rep cap substància. El fruit és encisat.” “La poesia és el contrari de la literatura. Regna sobre els ídols de tota espècie i les il·lusions realistes: entreté felicitment l’equivoc entre el llenguatge de la “veritat” i el llenguatge de la “creació”. I aquest sol creador, real del llenguatge (ell d’origen mineral) esdevé el més evident possible per la no necessitat total a priori del tema.” “El tema d’un poema li és*

tan propi i li importa tan poc com a un home el seu nom. Els uns veuen en la poesia una ocupació de tota utilitat, una indústria banal que no pot sinó prosperar. Hom podria augmentar el nombre dels fabricants d'automòbils i d'obusos. Els altres hi veuen el fenomen d'una propietat o d'una activitat molt secundària, deslligat de la situació de l'ésser íntim entre la coneixença, la durada, les relacions sexuals, la memòria, el somni, etc.” “El lirisme és el desenrotllament d'una protesta.” “El lirisme és el gènere de poesia que suposa la veu inactiva, —la veu indirectament retornant a, o provocant,— les coses que no es veuen i de les quals esprovem l'absència.”

(En el gravat: Fragment de la pintura Els plaers il·luminats de Salvador Dalí.)

És el moment d'adscripció del moviment de Breton al Partit Comunista, cosa que lliga amb dos temes preferents en Focius: la situació a la URSS i la relació de l'art i de l'artista amb la societat o la política; en un cas i en l'altre, la seva posició és ben allunyada de la que mantenen els surrealistes. Hi adopta, doncs, una actitud crítica que es pot vincular directament, per exemple, amb aquesta anotació d'uns dies després, el 18 de gener de 1930, que porta l'explícit títol de «** Política»: «*Tots som davant un mur —diu G. Ribement-Dessaignes—, i àdhuc aquells que saben el que hi ha a l'altra banda no descobreixen cap més sortida que la que hi ha pintada damunt la paret: falses portes i falses finestres. “No n'hi ha pas prou per sortir.” “El super-realisme ha vist el seu terme, això és, l'esperit empès al seu límit extrem ha vist el seu terme en ell mateix. (...) El super-realisme pur ha fet aquesta experiència: Segur de la seva presó, darrera apoteosi de l'individu, només trobava per a sortir d'ell mateix que l'entrada en el col·lectiu. (...) No hi ha individu, ans solament una col·lectivitat. Cada individu no és sinó un fragment de la col·lectivitat: la crisi universal és en això.” (...) (Ribemont-Dessaignes es refereix a l'entrada del grup super-realista parisenc de Breton i Aragon al partit comunista.) (...) “L'esperit es manifesta fora de tota intenció de manifestar-se, quan hom té l'estilogràfica a la mà. Allò que no calia fer era asseure's davant la seva taula i prendre l'estilogràfica a la mà com a un bon funcionari de l'Esperit pur. ¿Però aleshores, a títol de què entrar en el comunisme? És tenir una singular opinió de la*

col·lectivitat comunista creure que té fretura d'intel·lectuals purs.” (...) “Hom sap la recerca que hom fa d'una literatura popular. És una singular coincidència aquesta recerca i el pendent natural que porta la literatura de la nostra època del super-realisme al realisme. Suposo que l'estol de vacuïtat irrompible donarà la clau per a una espècie de realisme inacceptat que permeti de sortir de l'un i de l'altre tot deixant l'ésser en estat perpetu de disponibilitat.”»

Aquesta darrera afirmació es relaciona amb dues notes del 5 i el 8 de gener de 1930 que, sota el títol de «Populisme», es feien ressò de la creació d'una nova escola de literatura pretesament popular, prenent com a referent l'obra de Zola, que seria un precedent del realisme social, tan allunyat de l'òptica foixiana: *«La pensada d'alguns escriptors francesos de fundar una escola literària nova (Populisme) té, cada dia més, els seus decidits adversaris. Darrerament Marcel Arland, autor de L'ordre, ha dit: “Agafar el metro, anar-se'n a Bellville, mirar la sortida de les fàbriques i després fer-ne una novel·la, em sembla molt repugnant. Tinc en horror el pintoresc i la decoració. Davant un obrer jo em dic abans que és un home; no és sinó després que penso en la seva classe. La grandesa de Zola no és pas en el fet que s'interessés per les classes proletàries. És, a parer meu, en el fet que sabé comprendre i representar les forces que s'hi agitaven i s'hi agiten.”»*

En el moment que Focius veu clarament com d'una manera decidida el grup de Breton pren l'opció política del socialisme, les anotacions que van apareixent a *Meridians* es refereixen sovint a veus dissidents, la qual cosa connota un cert distanciament que també es veu reflectit en el fet que si les referències al moviment en aquests últims mesos eren constants a partir d'aquest moment seran més espaciades i

amb un to de balanç, de final de moviment.¹¹⁰ Així, per exemple, el 28 de gener de 1930 es fa ressò de la polèmica al voltant de les últimes decisions dels surrealistes i de diverses escissions en el grup:

** Pàmplet. — *Louis de Gonzague Frick, a propòsit del pàmplet que anunciàvem l'altre dia dels dissidents i exclosos del super-realisme parisenc contra André Breton, ha comunicat a la premsa la nota següent: "Alguns antics amics i admiradors del senyor André Breton, entre els quals hi ha els senyors G. Ribemont-Dessaignes, Robert Desnos, Roger Vitrac, etc., acaben de publicar, sota el títol *Un cadàver*, un virulent pàmplet contra el cap del super-realisme que ells representen amb la simbòlica corona d'espines. Cal saber que, en el seu *Segon manifest del Super-realisme*, aparegut a *La Révolution Surréaliste*, l'autor de *Poisson soluble* havia retret als principals signataris del pàmplet llurs actituds i llurs escrits en desacord amb els principis del super-realisme. El senyor André Breton no resta, d'altra part, sol. Els senyors Louis Aragon, Paul Eluard, Bénjamin Péret, Tristan Tzarà i molts d'altres resten fidels a aquell que es defensarà en el *Segon manifest completat*, i que sortirà aviat en volum a can Kra."*

Les aigües del moviment baixen tèrboles i Focius ho aprofita per als seus *Meridians*: el 18 de febrer de 1930 dóna notícia dels atacs del grup a Jean Cocteau, i després d'uns mesos de poca presència en la secció, el 12 de setembre publica aquesta nota apocalíptica:

** Balanç. — "Vivim, *diu G. Duveau*, una època de balanços: la commemoració oficial del Romanticisme, el favor que ha beneficiat certs llibres de guerra. no crec, però, que després d'aquests exàmens de consciència poguem mostrar-nos gaire orgullosos. Ja sé que, una mica per tot, hom parla d'un humanisme nou, que hom multiplica les enquestes sobre l'orientació de la joventut tot fent-les seguir de consideracions optimistes que recorden les més detestables produccions de la filosofia eclèctica i burgesa. de fet, la generació que ha atès o que passa dels trenta anys no pot bufar més. Poques obres que deixin un solc profund. Cap direcció moral. La jugada super-realista sembla definitivament feta. Cal, però, reconèixer que el super-realisme ha estat l'únic moviment interessant del nostre temps, per poc que ho hagi estat. Tenir una ploma a la mà és una acció greu: el super-realisme ens ha obligat a plantejar-nos problemes morals l'abast dels quals ultrapassa les mediocres qüestions de tècnica artística; el super-realisme, en intentar cultivar estats de constant desnivell interior, ha provocat un corrent d'aire pur en l'atmosfera literària. El super-realisme literari mor, però. Només s'aguanta el que s'ha empeltat de marxisme, el que s'ha inscrit als rengles del comunisme d'esquerra. Crisi de la poesia, en resum; crisi de la novel·la, crisi de la

¹¹⁰ És en aquest moment que es produeix la vinculació de Salvador Dalí amb el marxisme; no hi cal, doncs, la intervenció posterior de Jaume Miravittles que cita CASTELLANOS (2002:14).

nostra desesperança. Balanç pessimista; quasi, però, per a alliberar els que senten al fons del cor audàcies reals.”

Són unes opinions que, recollides per Focius, es poden aplicar perfectament a la posició de J. V. Foix respecte al surrealisme: el seu interès sobre el moviment respon a la novetat que implica la postura surrealista i a les vies que obre per a l'expressió artística i, en concret, literària, però que limitat per unes posicions maximalistes d'expressió del subconscient encotilla la tasca creadora de l'artista, la qual cosa trenca amb la idea poètica de Foix; el resultat de tot plegat és la recerca de nous camins en el grup, la solució de la qual és l'acostament a la política socialista que queda ben lluny dels interessos de Foix, és per això que la seva separació de les idees de Breton encara es fa més gran. Això coincideix, a més, amb una situació política transcendental en el país: la dictadura de Primo de Rivera s'ha desfet i cal preparar-se per a una nova possibilitat històrica amb la més que probable proclamació de la República. Foix aposta per una acció conjunta del catalanisme per aconseguir redreçar la situació del país amb grups o moviments que estiguin per sobre de tendències polítiques, com el moviment social catalanista que havia pretès amb Acció Catalana. En tot cas, les accions de l'esquerra, amb les seves reivindicacions socials, són per a aquest projecte un obstacle que cal eliminar i, lògicament, les noves directrius d'André Breton no hi col·laboren. Políticament, doncs, també s'explica ben fàcilment el distanciament. No cal dir que la derrota d'Acció Catalana en les eleccions de l'any següent va representar l'arraconament de les idees del catalanisme moderat i, per tant, una situació incòmoda per a Foix; que es trobava entre la defensa de la nova situació republicana i la desmoralització pel poc suport popular a les seves tesis polítiques.¹¹¹

¹¹¹ Vegeu a BALCELLS (1992:126) els pobres resultats electorals de la formació que comporten una situació ben poc agradable per a Foix: «Acció Catalana, en canvi, no pogué superar la situació marginal. Una part dels membres se'n va anar a l'ERC —Rovira i Virgili, Carles Pi i Sunyer— una altra tornà a la Lliga —Bofill i Mates—, mentre una altra fracció —Carrasco i Formiguera— fundava la Unió

No ha d'estranyar que l'endemà mateix d'aquesta nota sobre el surrealisme, 13 de setembre de 1930, *Meridians* s'ocupi de l'«** Estètica proletària. — Per a V. F. Calverton (L'Estètica sociològica dels bolxevistes) *Trotsky*, en *Literatura i Revolució*, s'ha mostrat un crític brillant de la literatura russa i la seva crítica de la literatura revolucionària extremista té un fonament sociològic. Trotsky s'oposa a la irreflexió dels que voldrien veure destruïda tota forma d'art vell, per tal com és un art "burgès", i posa en ridícul l'apel·lació d'art proletari anomenat així perquè és produït per homes que han participat a la revolució. El fi de la revolució proletària és al contrari de destruir les classes i, per tant, tota idea de cultura de classe. Per a Calverton aquesta opinió de Trotsky no és gaire compartida. Lunatxarski, per exemple, s'ha esforçat a demostrar que, en un estadi de transició com el que travessa Rússia actualment, hom pot concebre un "art proletari".» Aquest tema lliga amb el de la llibertat creadora de l'artista i amb l'anàlisi de la situació a la Unió Soviètica, un altre dels temes cabdals de *Meridians* i que donen una idea més perfilada de la posició de Focius en aquest moment de transició.

Hi ha, fins a la fi de *Meridians*, altres anotacions que s'ocupen del surrealisme. Una de les més interessants és aquesta del 14 de març de 1930, que és prou explícita perquè Focius, contravenint el seu costum, no es limita a traslladar opinions d'altri sinó que afirma:

** Novo-romanticisme. — Per a Antonio Marichalar (*Revista de Occidente*, gen. 1931), allò que impedeix a molts de reconèixer el romanticisme intrínsec de l'art actual, és l'equívoc que, probablement, els més romàntics són els anomenats super-realistes (Marichalar es refereix als "surrealistes" de la secta de París, les produccions d'alguns dels quals semblen d'Espronceda. Insistim en

Democràtica de Catalunya, grup demòcrata-cristià constituït conjuntament amb alguns dissidents del tradicionalisme carlista.» (BALCELLS 1992:120) Foix, però, es va mantenir fidel al nucli del partit, com prova la seva participació en la refundació, el març del 1933, del Partit Catalanista Republicà en Acció Catalana Republicana. (BARAS 1984:199) Per a l'anàlisi detallada dels resultats de les eleccions republicanes, consulteu VILANOVA (1986).

aquesta distinció entre el super-realisme universal i el “sur-realisme” parisenc per a evitar la confusió que someten els indigents provincians d’ací que al·ludíem fa poc, admiradors o adversaris d’aquella interessant secta francesa). Aquests Esproncedes retardats són freqüents entre l’estol d’escriptors espanyols que s’anomenen ells mateixos “vanguardistas” i entre alguns dels seguidors de Breton. Aquests “sur-realistes” són una supervivència vuitcentista, un pòsit llefiscós. Segons Marichalar: “Cal, però, no fixar-se massa en els títols. Cubisme, impressionisme, etc., són rètols fortuits, circumstancials. Si el gòtic no ha estat mai estil de gods, seria va prendre l’art pel mot. Analitzant el contingut d’aquest art últim, ens trobem amb què mereixeria més el nom de super-romanticisme. Sigui com es vulgui, és innegable la seva herència romàntica. Fem desfilar davant els nostres ulls el “mal del segle” de Marcel Arland, els dibuixos desnobejats de Masson, els versos de Desnós o de Michaux, i els gravats de Max Ernsts, que, àdhuc en la tècnica, recorden els de Granville o Boulanger, els il·lustradors de Victor Hugo. Fixem-nos en Dalí, invocant el desmai del modern-style liliàl, a Vitrac posant-se sota l’advocació de Novalis i a Louis Aragon sota la de Musset. Aquest romanticisme ha nat del super-realisme dogmàtic i de les darreres culminacions d’un art essencialment objectiu. Els pares de Michaux, de Desnós, de Ribemont-Dessaigues són autènticament els romàntics: Victor Hugo, Corbière, Baudelaire, Max Jacob i, encara que no ho diguin, Claudet.”

Ja he comentat que és en aquests anys que, malgrat els textos de Focius, es va fomentant la idea de les relacions de J. V. Foix amb el surrealisme; en alguns casos, però, *Meridians* hi col·labora perquè les al·lusions de Focius a les activitats de J. V. Foix en contextos propers al surrealisme no deixen de ser ambigües: el 7 d’octubre de 1930 recull un seguit miscel·lani de notícies, especialment sobre el surrealisme i Salvador Dalí i culmina amb aquestes curioses notes i la referència a una propera publicació poètica de J. V. Foix:

—El silenci de Lluís Montanyà ¿cal considerar-lo com a confirmació d’un decidit viratge cap al camí d’Esplugues o com a conseqüència d’un sensible accident pre-nupcial?

—M. A. Cassanyes, l’erudit col·laborador de LA PUBLICITAT, es deixa —“llonga e abrupta”—la barba.

—S’anuncia, de J. V. Foix, la publicació d’un segon llibre de poemes: Textos-Pràctiques.

Pocs mesos després, el 3 de desembre, apareix en la nòmina dels col·laboradors del número extraordinari del *Butlletí Escolar de l'acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya* dedicat al surrealisme:

** Superrealisme.— El "*Butlletí Escolar de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya*" acaba de publicar, densíssim, un número extraordinari dedicat al super-realisme literari i pictòric. Serà recercat pels amadors de novetats, pels bibliòfils i pels lectors àvids d'estar "al corrent". Hi col·laboren les plomes més atrevides de Catalunya i Espanya. Entre els catalans, Sánchez-Juan, Santmartí, J. V. Foix, Solanes-Vilaprenyó, Casanova, Sebastià Gasch, Claveria, Dalí, Artigues, Joan Miró, Masoliver, Díaz-Plaja, Nubiola, Planells, Llorenç Sunyer, Puig (A.), Claret, Prussà.

Notem, però, la idea d'"estar al corrent" de les novetats que és en el fons la idea que mou els *Meridians* de Focius. El seu allunyament del marxisme és una altra barrera insalvable per a assumir els postulats surrealistes del moment. En aquest sentit, és significativa la primera anotació del 1932, de l'1 de gener: «** El superrealisme, segons els marxistes.— Teníem preparat per a avui, cap d'any de 1932, un balanç lleuger de ço que els diversos intèrprets, oposats, de l'hegelianisme han escrit aquests darrers dies a propòsit de la doctrina del filòsof que ha permès l'acord singular entre marxistes i superrealistes. "Totes les tendències que han pogut desenrotllar els superrealistes es troben en potència en la dialèctica de Hegel", ha dit E. Malespine des de L'Effort. Gairebé el mateix diu P. Lasserre de l'obra de Sorel i dels marxistes i neo-marxistes en general. "En el procés dialèctic, diu Peyralbe, puix que la Idea que els dóna impuls és ben diversa: els marxistes leninistes cerquen "una solució". Per als superrealistes "no hi ha solució". Per als revolucionaris ortodoxos "alguna cosa és, per als superrealistes de l'escola de París res no és".»

En els *Meridians* del 23 de setembre de 1932, Focius remarca la impossibilitat de vinculació de les característiques del surrealisme amb el comunisme: «Des dels *Meridians* hem remarcat sovint l'oposició fonamental amb què, tot i l'esforç dialèctic

per a aminorar-la dels més intel·ligents del grup hi ha entre el surrealisme genèric i el col·lectivisme moscovita.» Un altre text, del 23 de febrer de 1932, és prou explícit de la crítica de Focius al comunisme i li serveix per marcar el seu distanciament respecte de les posicions del Salvador Dalí de l'època: «D'un món stalinitzat els surrealistes amb prou coratge per a mantenir llur posició autèntica de revolucionaris sense objectiu en serien exiliats o "liquidats". De sempre —amb textos a la mà— hem cregut que el surrealisme assenyala la revolució post-comunista, això és, la revolta universal de l'esperit contra un món definitivament socialitzat, comunitzat, sàdicament proletaritzat. Surrealisme i Pla quinquennal s'oposen en el terreny de la realitat revolucionari com en el terreny polític s'oposen irreductiblement Leninestalin-Gandhi (una mena de Roma i una mena de Jerusalem). Llur coincidència, provisional, transitòria, és només en el fugaç instant líric de la Revolució.»

III.5.4.5.1. El grup sectari d'André Breton

Malgrat el tractament del surrealisme parisenc, per la seva actualitat i per les possibilitats que obre per a l'art, J. V. Foix sempre se'l mira com una opció peculiar i deformadora de surrealisme, i tot sovint utilitza el terme més aviat pejoratiu de secta per designar-lo. Aquesta distància és especialment remarcada a partir del segon manifest del moviment que el vincula completament a posicions polítiques socialistes, ben allunyades de la ideologia foixiana. Els articles que Focius dedica a André Breton, líder indiscutible del grup, són un bon exemple d'aquesta posició. A «** Treball intel·lectual i capital» (15 de desembre de 1930), per exemple, cita un text del poeta francès que desenvolupa les teories marxistes aplicades a la creació poètica

Tot sovint Focius critica el capitalisme, però la seva alternativa queda ben lluny de la societat socialista i més encara si analitza la creació artística en els termes marxistes de

treball material i de profit econòmic. En una anotació del 27 de febrer de 1932 titulada «** Surreo-comunisme», després de citar Lenin i Aragon, Focius destaca aquest text d'André Breton: *«en explicar l'oposició que trobà per a la seva admissió dins el Partit Comunista francès, diu Breton amb termes de la més franca heterodòxia leninista i staliniana (recordem que el nostre punt de vista és que la interpretació del socialisme integral pels surrealistes de la secta de París és no solament diversa, ans oposada a la interpretació bolxevista): “El “surréalisme”, si entra especialment en els seus camins d'emprendre el procés de les nocions de realitat i d'irrealitat, de raó i de desraó, de reflexió i d'impulsió, de saber i d'ignorància fatal, d'utilitat i d'inutilitat, etc., presenta, amb el materialisme històric, almenys aquesta analogia de tendència que parteix de l'“avort colossal” del sistema hegelian. Em sembla impossible que hom assigni límits, els del quadro econòmic, per exemple, per a l'exercici d'un pensament definitivament àgil per a la negació, i per a la negació de la negació. ¿Com admetre que el mètode dialèctic no pugui aplicar-se vàlidament sinó per a la resolució dels problemes socials?” Des del punt de vista de la dialèctica hegeliana la raó està de part de Breton, no des del punt de vista leninista.”»*

Sobta que el posicionament de Focius sigui tan directe perquè ha acostumat el lector a llegir textos d'altri sense comentaris; se suposa que el tema li era prou candent per interessar-s'hi especialment i intervenir-hi, contra el seu hàbit. En tot cas, és significatiu que parli de la secta de París i de “surréalisme” per fer notar que hi ha altres opcions surrealistes amb les quals potser hi està més d'acord i que especifiqui clarament la seva distància respecte a Breton, especialment en aquests moments en què està analitzant la situació de Louis Aragon, com veurem més endavant.

Amb tot, quan el format de *Meridians* comença a vacil·lar com a primer presagi del seu final definitiu, Focius li dedica una altra anotació, el 24 de març de 1932, en el més

pur estil dels poemes en prosa que ja havia fet aparèixer en aquesta mateixa secció amb els *Telegrames* o a la secció paral·lela de *Desviacions*:

** André Breton passa uns dies a Port Lligat en companyia de Dalí. A Port Lligat hi tenen vida les més rares materialitzacions carnals i les xx rotes¹¹², en marea baixa, prenen proporcions gegantines a l'ombra d'uns fòssils monstruosos que s'estenen per tota la costa de Cadaqués.

III.5.4.5.2. L'afer Aragon

Tot i que trobem alguna referència anterior (el 30 de març de 1930 *Meridians* recull un comentari de Montherlant: «*Hom ha refusat Cocteau, hom refusa Suarès, hom fa el buit més terrible a Aragon, un dels més gran escriptors d'avui, més important que Gide, molt més que Valéry, moltíssim més que Claudel.*»), Focius es refereix a Louis Aragon especialment durant els mesos de febrer i març del 1932 tractant el tema de la llibertat creadora de l'artista a partir del processament judicial que va patir el poeta francès per la publicació d'un poema. El seguiment que en fa Focius és important i hi pren partit directament: la primera anotació a *Meridians* és del 2 de febrer de 1932: «** Un poeta processat.—*Hem rebut còpia de la protesta —que és a la vegada una adhesió al text denunciat— que els surreo-comunistes Maxim Alexandre, André Breton, René Char, Paul Eluard, Georges Malkins, Pierre Massot, Benjamin Péret, Georges Sadoul, Yves Tanguy, André Thirion i Pierre Unik han redactat davant la inculpció que ha estat fet al poeta del grup surrealista parisenc*¹¹³ *adherit a la III Internacional de desobediència i provocació a l'assassinat en el seu poema “Front vermell”, que, com recordaran els nostres lectors, aparegué a l'edició francesa de la revista Literatura de la Revolució Mundial. Demà publicarem, en versió catalana, els paràgrafs d'aquests versos la*

¹¹² El text de *La Publicitat* presenta aquestes dues x a final de ratlla, podria ser un error per “garotes”?

¹¹³ Notem que ara Focius no parla de secta parisenca, però sí de grup surrealista parisenc; probablement per no donar peu a interpretacions negatives però per remarcar al mateix temps que no és l'única visió surrealista possible.

interpretació dels quals ha estat considerada punible pel jutge francès d'instrucció M. Benon.»

Efectivament, l'endemà apareix aquesta nota a *Meridians*, que copio íntegrament pel seu especial interès i perquè Focius no s'està d'incloure-hi una àmplia versió del polèmic poema d'Aragon; demostrant, potser, que allò que no era possible a la República francesa ja ho era a la República espanyola:

*** Un poeta processat. — Al·ludíem ahir la inculpció de què ha estat objecte el poeta surreo-comunista Louis Aragon (pel seu poema “Front vermell”) d’excitació de militars a la desobediència i de provocació a l’assassinat amb un fi de propaganda anarquista. Al·ludíem també la còpia que hem rebut del manifest L’afer Aragon pels components del grup parisenc de l’ala comunista del surrealisme. En aquest manifest els seus signants —els noms dels quals donàvem ahir— diuen que fins ara ningú “fins aquests darrers dies s’ignorava que la frase poètica, sotmesa com és a les seves determinacions concretes particulars, obeint com ha fa per determinació a les lleis d’un llenguatge exaltat, corrent els seus riscos propis en el domini de la interpretació on no arriba de cap manera a exhaurir-la la consideració del seu sentit literal, —s’ignorava que la frase poètica pogué ésser jutjada pel seu contingut immediat i a la fretura incriminada judicialment al mateix títol que tota altra forma mesurada d’expressió”. Pregunteu si “la poesia lírica es trobarà tot d’una sota les persecucions reservades encara a ço que constitueix les formes d’expressió exacta del pensament” i si per primera vegada el poeta “deixarà de pertànyer-se i serà obligat a pagar amb una veritable deserció moral el dret de no passar-se la vida a la presó”. Es declaren solidaris del text del poema d’Aragon [Front vermell], denunciant el capitalisme imperialista francès i apel·lant a la Revolució proletària sota la direcció del partit comunista.*

Del poema incriminat heus-en ací alguns paràgrafs:

En el cant 1. descriu la situació burgesa:

Una dolçor per al meu gos
Un dit de xampany Bé Senyora
Som chez Maxim’s l’any mil
Nou cents trenta
Hom posa catifes sobre les botelles
Perquè llur cul d’aristòcrata
No topi amb les dificultats de la vida
... ..
Flors als morts flors als grans artistes
El diner es gasta així per a l’ideal
I després les bones obres fan arrossegar robes negres
En les escalinates només us dic que això
La princesa és verament massa bona
Per a l’agraïment que després us en tenen

Totjust si us donen les gràcies
És l'exemple dels bolxevistes
Rússia desgraciada
L'URSS
L'URSSS o com diuen ells SSSR
SS com és això SSS
SSR SSR SSSR o estimada
Figureu-vos doncs SSSR
Heu vist
Les vagues del Nord
Conec Berck i Paris-plage
Però no les vagues SSSR
SSSR SSSR SSSR

En el cant 2. recorda el primer de maig de 1907:

... ..
Quan regnava el terror en els salons daurats
Hom havia prohibit els nois d'anar a estudi
... ..
Recordo la manifestació Ferrer
... ..
Poc temps ha París ha vist
El seguici fet a Jaurès
I el torrent Sacco-Vanzetti
... ..

I descriu la revolta futura

... ..
Hi ha sempre armers a la ciutat
Autos a les portes dels burgesos
... ..
Més lluny, més lluny vers l'oest on dormen
Els nous de casa bona i les dones de preu
Despasseu la Madeleine Proletariat
Que la teva furor escombri l'Elisi
Bé tens dret al bosc de Boulogne entre setmana
Un dia faràs saltar l'Arc de Triomf
Proletariat coneix la teva força
Coneix la teva força i desencadena-la
Prepara el seu dia Sapiguen veure-hi millor
Escolteu aquesta remor que ve de les presons
Espera el seu dia espera la seva hora
El minut el segon
En què el cop donat serà mortal
I la bala tan segura que tots els metges social-feixistes
Acotats damunt el cos de la víctima
Feina hauran a passejar llurs dits cercadors sota la camisa de puntes
Auscultar amb aparells de precisió el seu cor que es podreix
No trobaran el remei habitual
I cauran a mans dels revoltats que els plantaran a la paret
Foc sobre Léon Blum
Foc sobre Boncour Frossard Déat

Foc sobre els óssos savis de la social-democràcia
Foc Foc sento passar
La mort que es llença sobre Garchery Foc us dic
Sota el comanament del Partit Comunista
SFIC
Espereu amb el dit al gallet
Foc
Però Lenin
El Lenin del moment precís
.....

En el cant 3. exalta l'anorreament de la burgesia, la destrucció de les esglésies i l'avenç de la Revolució leninista:

.....
Els pujols es cobreixen de primaveres gegantines
Xemeneies de cuines per a vint mil dinars
Cases Cases Clubs
Semblants a tornasols a trèbols de quatre fulles
Els camins es nuen com a corbates
S'aixeca una aurora al damunt de les sales de bany
El Maig socialista l'anuncien mil orenetes
En els camps una lluita és oberta
La lluita de les formigues i dels llops
Hom no es pot pas servir de les metralladores com voldria
Contra la rutina i l'obstinació
Però ja un 80 % del blat d'enguany
És blat marxista dels Kolkhozes...
Les roselles han esdevingut banderes vermelles
I unsmonstres nous masteguen les espigues
.....

En el cant 4. evoca l'anti-Revolució.

Els gossos els gossos els gossos conspiren

i exalta la dialèctica materialista:

Cal que l'univers senti
Una veu cridar la glòria de la dialèctica marxista
Que marxa amb els seus propis peus
Calçats amb botes militars
Sobre els seus magnífics com la violència
Allargant la multitud de braços armats
Vers la imatge del comunisme vencedor
Glòria a la dialèctica materialista
I glòria a la seva encarnació
L'exèrcit
Vermell
Glòria... etc.

La inculpció d'Aragon l'exposa a una pena de cinc anys de presó contra la qual els signants protesten.

[3-2-1932]

És important que Focius, que des de sempre ha marcat distàncies respecte a la situació política a la U.R.S.S. pel dirigisme estatal i per la intervenció en matèria artística que orienta l'art a uns fins socials, defensi un poeta declaradament comunista (un dels motius que més serveixen a Foix per allunyar-se del surrealisme del grup de Breton) de la justícia d'un govern republicà, l'ideal polític defensat per J. V. Foix en els seus textos contemporanis, que en aquest cas paradoxalment coarta la llibertat d'expressió artística. En dies successius, *Meridians* deixa aparentment de banda el tema Aragon però tracta insistentment la relació d'intel·lectuals i artistes amb el comunisme i la Unió Soviètica, especialment pel que fa als surrealistes. La situació del comunisme soviètic i, més específicament, la seva relació amb el surrealisme ja hem vist que era un tema recurrent en els articles de *Meridians*, en aquest moment, però, la qüestió de la llibertat de l'artista serà el tema bàsic de la secció. Ja la nota del 12 de gener de 1932 titulada «** L'escriptor nou» recollia unes afirmacions de J.-C. Mardrus sobre la necessitat de fomentar la presa de partit dels escriptors, amb cites tan contundents com «*l'escriptor nou serà revolucionari o no serà*», i l'endemà, 13 de gener de 1932, insistia amb «** Poesia»: «Segons Tristan Tzarà, tota creació de l'esperit, en tant que expressió d'aquest esperit no pot escapar-se a la ideologia regnant, resultant de l'antagonisme de classes.» En l'article del 16 de gener de 1932, «** L'esperit socialitzat, mor?» tracta en profunditat el tema i n'explicita el seu interès: «*La pintura soviètica no respon a les esperances dels més interessats en el seu esplendor. Ni l'arquitectura, segons el crític d'art d'un diari comunista [L'Humanité]*», i més endavant: «*Trotsky ha defensat la llibertat de l'art amb una lucidesa que manca als més extremistes de l'Acadèmia Comunista. ¿Aquesta primacia de l'esperit suposa l'individualisme extrem que porta al conreu de l'art per l'art, tan desacreditat*

actualment? Un article de Joan Peyralbe, Les tesis de Plekhànov, reprèn aquest tema tan interessant per a conèixer el procés de l'art i la literatura en el nostre temps. Es val d'uns textos de Plekhànov exposats en l'Art i la vida social. Plekhànov hi afirma que el valor d'una obra d'art el determina principalment el valor específic del seu contingut. (...) El procés de l'art individualista va del culte al "jo", a la poesia i l'art com a experimentacions pures (cubisme, expressionisme, dadaisme) i a la poesia i a la plàstica com a activitat de l'esperit (surrealisme). Per als marxistes, segons Peyralbe, la decadència burgesa porta a l'art estèril i a les ficcions malsanes o fantàstiques (l'evasió). "Si l'art vol trobar un sentit, el seu sentit veritable, profund, durable, humà, ha de viure la patètica realitat d'avui, ha de participar en les lluites socials." No és pas aquest el punt de vista d'alguns surrealistes adherits al Partit Comunista. I segons el testimoni de Gorki no és pas aquesta la realitat russa actual. Reconeguem que el tema és d'un alt interès.» Tant és l'interès que hi insisteix en *Meridians* successius:

** L'art.— Leopold Spender, en el seu darrer llibre L'art en el nostre temps substitueix el concepte "l'art de cada època" pel de l'art de cada Revolució.

[17-1-1932]

Aquesta necessitat expressiva de l'artista i de l'intel·lectual toca el tema de fons de la llibertat d'expressió que, per a Focius, és un dels greus problemes dels governs totalitaris (també ha vist, però, que la democràcia francesa no és exempta de riscos); tot i que en aquesta època ha deixat de banda el tema italià per insistir en el paper de la Unió Soviètica, torna a parlar del feixisme per criticar-ne la censura a l'anotació del 19 de gener de 1932 «** Llibertat i autoritat»: «Tots els diaris italians, sense excepció, han pretès justificar l'edicte recent del govern feixista segons el qual els professors i lectors dels establiments d'ensenyament superior han de jurar fidelitat al règim feixista i no pertànyer a cap associació l'activitat de la qual sigui incompatible amb aquesta obligació.» L'endemà ho rebla d'aquesta manera:

** “L’etat de classe”.— *Totes les societats, al cap d’un temps, s’anquiloson*”, escriu *Jean Guéhenno*: “Només els gran artistes —poetes, filòsofs— són creadors de llibertat”. *Pensem tractar aquest tema, el més apassionant d’aquest temps, a l’edició de dijous.*

** Poesia.— “...o llibertat”, escriu *H. P. Grin*.

[20-1-1932]

I, efectivament, tot seguit el dijous 21 transcriu la protesta per la condemna a mort: «*Alguns dels nostres lectors coneixen la sentència de mort dictada per les autoritats del Kuomintang contra el professor suís Ruegg. Alguns intel·lectuals francesos pertanyents a la Internacional de Treballadors de l’Ensenyament han lliurat la següent nota a l’ambaixador de Xina a París.*», i segueix la transcripció completa de la nota de protesta. En el fons, la posició de Focius és sempre la mateixa i es veu explicitada en els *Meridians* del 26 de gener de 1932 amb una cita de Spinoza: «*El fi de l’Estat és, doncs, en realitat la llibertat*». Per tot això, el tema de Louis Aragon arriba en un punt interessant de l’exposició de la llibertat creadora. Consecutivament tracta el tema, amb «** Situació de la filosofia a la U. R. S. S.» (7-2-1932) on exposa la persecució de la filosofia idealista, i del 10 al 12 de febrer apareixen tres *Meridians* titulats «** Desori espiritual» on Focius critica la incoherència que per a ell suposa defensar la llibertat de l’esperit al mateix temps que el comunisme:

** Desori espiritual.— *No és pas exclusiu de les literatures francesa i alemanya: a Belgrad, signat per un grup d’intel·lectuals d’activitat diversa, es publicà fa alguns mesos un manifest ben característic. (...) s’expressen, si fa no fa, com un neo-comunista francès o un surrealista anglo-saxó. La mateixa contradicció: una defensa de la irreductibilitat de l’esperit i una inclinació decidida per les noves formes socials que neguen l’individu per a afirmar l’home col·lectiu. Diríeu que el comunisme per a aquests espiritualistes desesperats no és sinó una transformació de l’ascetisme cristià. En aquesta afecció per la disciplina social extrema dels que creuen que la vida és una desesperança irremeiable hi ha una reviviscència de l’afecció pel cilici i les disciplines dels cercadors desesperats de Déu.*

“... ..
¿No hi ha galera al mar tan adversa
que ens faci prou esclaus per ser més lliures?”

*escriuïrem fa uns anys en un sonet que dedicàvem a Petrarca.*¹¹⁴

[10-2-1932]

El 19 de febrer dedica un altre *Meridià* a la «** U. R. S. S.» i en el del 23 de febrer que ja he citat «** Dialèctica negativa», remarca la impossibilitat de lligar el surrealisme amb els plans quinquennals soviètics. Aquests articles preparen el del 24 de febrer que torna a ser prou explícit de la posició ideològica que adopta Focius sobre la llibertat artística:

*** Poesia i llibertat.— Creu Benedetto Croce —com tants d'altres (la col·lecció de “Meridians” conté diversos testimonis favorables a aquest criteri)— que hom pot fer una economia comunista, o, també, una economia més o menys racionalitzada, sense, diu, blasfemar de l'art, de la ciència, de la filosofia i de la religió”. Hom pot socialitzar la producció sense socialitzar l'esperit, sense subordinar la intel·ligència, sense anorrear l'individu. Una disciplina industrial col·lectiva, un col·lectivisme econòmic semblen “raonables i factibles” a Croce. Manténir, però, la primàcia de l'individu en el terreny de la poesia, de la filosofia, de l'art, de la religió no sembla possible, “o almenys sembla difícil per a certs publicistes russo-soviètics”. Benedetto Croce esmenta, a propòsit d'això, aquests mots coneguts de Gorki apareguts a les Izvestia, de Moscou (13 maig 1931): “Els escriptors protesten contra el dret que la revolució s'arroga de disposar de llur energia creadora. Creuen aquests que la literatura és un afer d'ordre privat! Però la literatura ha estat sempre un afer de classe, un afer col·lectiu... Els que posen en dubte aquesta veritat, són imbècils i ignorants”. Com si no bastés aquesta diatriba contra la creació lliure, un altre publicista russo-soviètic, Fadèef, se les heu contra aquells que conceben la poesia com a font de plaers desinteressats: “Una concepció semblant —segons Fadèef— es redueix a fer de la literatura un instrument de gaudi a benefici de la burgesia: la literatura artística ha d'ésser l'esclava de la política proletària, encara que això desplagui als intel·lectuals, això és, als burgesos”. En aquest cas, segons Croce, “burgès” esdevé un títol honorífic, puix que és aquell al qual “desplau de veure la Poesia tractada d'esclava”.*

L'endemà, *Meridians* s'ocupa d'exposar la visió socialista de Georges Sorel en l'anotació «** Exègesi soreliana», que té una continuïtat en la segona anotació del mateix dia: «** Activisme surrealista.— *Damunt un exemplar d'una bella revista*

¹¹⁴ Són els dos últims versos del sonet introductori de *KRTU* que havia publicat el 1927 a *L'Amic de les Arts*, però és clar que com a J. V. Foix. En el volum, el segon vers és en singular: «que em faci prou esclau i ésser més lliure?»; potser respon a aquella màxima de Foix, «quan dic jo vull dir vosaltres», o potser és que en el mitjà periodístic és més adequat el plural per a incloure-hi el lector col·lectiu.

iugoslava, Nadrealizam Danas i Ovde [El Superrealisme avui i ací (*Belgrad, gener de 1932*)], *Salvador Dalí ens anuncia la publicació dins les Editions Surréalistes, de París, d'un nou volum, Vive les surréalisme (novel·la surrealista), amb Gala, Dulita, André Breton, Marlene Dietrich, René Crével, Buster Keaton, Kaerginski, objectes superrealistes, etc. A la vegada comunica que està escrivint un "scenario" per a un film "contra la família". ¿Com deuria trobar de putrefacte Dalí el film soviètic El camí de la vida, d'un puritanisme, per dir-ho així, d'acord amb la nota de més ["amunt"?] Exègesi soreliana, sorelià? Tal com trobem conseqüent la formació a la U. R. S. S. d'una moral puritana —antiobscena, seca, exaltadora del treball i de la virtut— considerem desplaçat —ho repetim, i aquest film il·lustra millor que els nostres textos les altres consideracions anteriors aparegudes en aquesta secció— el sovièticisme dels surrealistes de l'Escola de París, la qual, en el fons, representa la revolta contra tota forma de constrenyiment moral.» Aquest article està plenament relacionat amb el de l'endemà, 26 de febrer:*

*** Una moral comunista.— La moral dels productors, motiu fonamental del socialisme sorelià (Vid. Meridians d'ahir), no és pas la moral del comunista combatent en els rangs del proletariat contra la societat capitalista. La moral soreliana correspondrà, si de cas, a l'etapa d'estabilització comunista, a la fase "optimista" d'edificació socialista que alguns bolxevistes assenyalen ja albiradora. Lenín, en adreçar-se, en els primers dies d'octubre de 1920, a les Joventuts comunistes russes expressà francament el seu punt de vista sobre la moral comunista, que ha d'ésser, segons ell, una moral de combatent, una moral de classe, una moral, per dir-ho així, "guerrera", allunyada, per tant, del puritanisme i de l'ètica en si. (...) El primer film soviètic sonor, El camí de la vida, suposa una evolució, en l'ordre pedagògic, del punt de vista de Lenín sobre la moral comunista. Hom hi descobreix, a través d'un conte moral, el puritanisme damunt el qual les races imperials han bastit llur grandesa, una interpretació més moderada de la moral del comunisme segons Lenín, una confirmació de l'idealisme que sosté la realització dels plans quinquennals i una resposta a l'idealisme sense ideal dels surrealistes de la secta de París, els quals deuran abominar d'aquest film com una de les més putrefactes realitzacions cinematogràfiques (Recordem que Dalí prepara un film "contra la família"). Llur anarquisme, a pesar de llur esforç a acceptar el dogma de Marx, es rebel·larà sempre contra tot pragmatisme social. A no ésser, és clar, que, com Pascal*

amb el senyal de la Creu, plantin a llurs gorres la falç i el martell per “s’abetir”.

Els *Meridians* següents, «** Surreo-comunisme» (27-2-1932) insisteixen en aquest tema, enllaçant-lo amb l’afer Aragon: «*Als paràgrafs de Lenin que reproduïem ahir sobre la moral comunista i com a documents per a completar la coneixença de la posició del surrealisme parisenc, revolucionari, que considerem incompatible amb el comunisme bolxevista tot i el fervor de neòfit que llurs novells adherents posen a defensar-lo, reproduïm a continuació alguns textos. Encara que data de fa vuit anys i que no dubtem de la seva conversió al comunisme bolxevista, heus ací una lletra de Louis Aragon adreçada a Jean Barnier a propòsit d’unes observacions que aquest darrer havia fet al pàmplet Un cadàver, aparegut en morir Anatole France*», on Aragon es desmarca explícitament del comunisme soviètic, però datada el 5 de novembre de 1924. En dies successius tracta el tema de l’existència d’una literatura proletària (*Meridians*, 3 i 4 de març de 1932) i encara en el titulat «** Poesia per a tots, no per a un» dedicat al «surreo-comunista» Tristan Tzarà (6-3-1932); contràriament, el 8 de març dedica els *Meridians* a la «** Literatura burgesa», a partir d’un text de l’escriptor hongarès Bela Zsolt.

Tot i aquestes reserves, la nota «Misèria de la poesia» del 9 de març insisteix en el tema d’Aragon amb una llarga llista d’artistes que donen suport al poeta, i amb aquest colofó: «*El mateix fascicle conté el poema Front rouge (alguns fragments del qual han sortit en català dins aquesta secció) i els punts de vista d’André Gide (que s’ha negat a firmar la protesta) i de Romain Rolland.*» I encara cal relacionar-hi l’anotació de l’11 de març de 1932:

*** L’idealisme en art.— Per a Adolf Basler el romanticisme d’ultra Rin tenia una visió mística de l’univers que es traduïa prop dels mestres “natzarens” Philipp Otto Runge o els Schmitt en un art espiritualista d’un lirisme religiós i sentimental, d’una no fingida ingenuïtat. “Un Tieck, un Novalis, un Wackenroder reivindicuen en*

nom del sentiment la llibertat per a l'art. Segons el terç escriptor, la bellesa és relativa. Les impressions d'art són múltiples, varien a l'infinit amb els individus i en el mateix individu. Fora, doncs, tot dogmatisme, tot *esperit de sistema!* La intolerància del sentiment és més insuportable que la intolerància de la raó." (Vid. P. Van Tieghem.) Segons un crític anglès d'avui, Clive Bell, l'èxtasi que provoca la percepció de les coses en si mateixes és comú a l'artista i al místic. "L'art, en identificar-se així amb la religió, no seria a darrera hora sinó la il·luminació d'un esperit religiós. "Aquesta concepció mística de l'art ens fa veure un Cimabuc més directe en la seva pintura que un Giotto."

Potser no és casualitat que aquest tema, que és amb diferència el més prolix i persistent de la secció, coincideixi amb la crisi de *Meridians* que desembocarà, pocs mesos després, en la seva desaparició definitiva de les pàgines de *La Publicitat*. Si més no, el desconcert de Focius és evident respecte als esdeveniments que se succeeixen sobre el tema Aragon, vistos de manera gairebé inexplicable des de Barcelona, que no s'està d'explicitar en l'últim article de *Meridians* sobre la qüestió, el 30 de març de 1932. En el fons, aquestes ambigüitats no fan més que reforçar la posició de Focius sobre la no supeditació de l'art a una posició política concreta i sobre la necessitat de defensar la llibertat creadora de l'artista.

** Fi de l'"Afer Aragon".— *Els surrealistes de l'escola de París, exactament, els senyors René Char, René Crevel, Salvador Dalí, Paul Eluard, Max Ernst, Benjamin Péret, Ives Tanguy, André Thionon i Tristan Tzarà, donen inesperadament per acabat l'anomenat "Afer Aragon" amb la sensacional expulsió del mateix Aragon de llur grup. En un fascicle que acabem de rebre [Paillasse! (Fin de l'"Affaire Aragon") Editions Surréalistes, París, Mars 1932] els esmentats senyors (als quals cal incloure també Breton) expliquen el singular desenrotllament d'aquest afer. La literatura d'André Breton ("L'Affaire Aragon" "Misère de la Poésie), l'adhesió de dotzenes d'escriptors a la defensa del poema Front Rouge han servit només per a precipitar la sortida d'aquest poeta del grup de Breton. En el fons la pugna ha estat entre dues disciplines: la de la III Internacional i la del "Surrealisme". Aragon ha triat a favor del comunisme ortodox: ha denunciat André Breton com a contra-revolucionari, i durant la seva estada a la U. R. S. S., en ocasió del Congrés de Kharkov, havia signat una curiosa retractació que té una semblança sorprenent, quant amb les que signen els eclesiàstics acusats de modernisme. S'acusa pecador humil i es compromet a no atacar més les jerarquies del Partit, d'haver estat massa indulgent amb la ideologia anarquista i amb els individualistes del grup surrealista. "Refuso —diu— tota ideologia individualista (sobretot el freudisme). Em dessolidaritzo de*

tota ideologia confusional tocant al trotskisme. Considero el trotskisme com una ideologia social-demòcrata i contra-revolucionària. Em comprometo a combatre el trotskisme en tota ocasió.” *Exclòs del grup de Breton, Aragon és acusat de situacionista, d’arrivista i de confusionista. Els del grup, cada vegada més reduït, declaren que estan més que mai decidits a continuar el moviment iniciat en el Manifeste du Surréalisme del qual el Second Manifeste du Surréalisme assenyala un punt d’evolució.* “Desembarassat dels deslleials —diuen—, el surréalisme pot retrobar la seva violència i continuar amb tota la seva vitalitat la seva perpètua renovació.” *Consideren la deslleialtat d’Aragon com “un episodi sense importància en el qual la covardia intel·lectual d’un home ni tan sols pot triomfar de l’atracció irresistible exercida per l’únic partit de la Revolució”. Sovint hem assenyalat des d’aquesta secció la incompatibilitat del Superrealisme amb el Comunisme moscovita. Un cop adherits a la III Internacional l’actitud d’Aragon és lògica. No ho fou, per ventura, l’adhesió. El Surrealisme és la revolució permanent, no la Revolució. Hem gosat a dir més d’una vegada que era la futura contra-revolució socialista. Aquesta anècdota confirma el nostre punt de vista. El grup parisenc de Breton és víctima de la seva ambigüitat. És curiós de constatar que una cala gentil de Cadaqués és actualment un focus del surrealisme ortodox. S’hi troben Dalí, Crével, Breton...*

Relacionada amb aquesta evolució del tractament d’Aragon, trobem la figura de Jean Cocteau que també és un referent de l’avantguarda parisenca des dels primers articles de *Meridians*; el seu posicionament, però, pren un relleu encara més determinant quan comença a tenir problemes amb el nucli dur del surrealisme. Focius se’n fa ressò des de la seva columna a partir d’una anotació del 18 de febrer de 1930:

*** Els super-realistes contra Cocteau.— Abans d’ahir tenia lloc a la “Comédie-Française” un assaig privat de La veu humana, de Jean Cocteau. Entre els concurrents hi havia Picasso. Començat l’assaig la senyora Berthe Bovy interpretava el seu paper —un monòleg per telèfon—. Quan més apassionat era el monòleg se sentí una veu super-realista —la del poeta Paul Eluard— que preguntava si aquell cop de telèfon anava destinat a cert marí del qual Cocteau compten que patrocinà els debuts literaris. S’armà l’escàndol: Léon Bernard arrencà el capell de l’Eluard i es cridà una mica. Fet el silenci la senyora Bovy reprengué l’aparell i continuà la comunicació. Acabat l’acte els espectadors es trobaren amb les portes del teatre closes. La senyoreta Mistinguette diu que anava dient pels corredors: “Es espantós, és espantós. No sé pas on em trobo!” Hi va perdre la xinel·la esquerra i Cocteau, satisfet de la batussa super-realista, explicava a un grup de crítics teatrals l’abast de la seva darrera hora.*

Ja el dia abans els super-realistes acabdillats per Breton irromperen violentament al sopar que celebrava el “Club dels Vampirs” que presideix la princesa Paleologue. Hi va haver cops de

puny secs i hi van haver d'intervenir els municipals. La causa de la indignació dels super-realistes fou l'haver donat el nom de Maldoror emmatllevat al famós llibre Els cants de Maldoror, al qual els extremistes reten culte. En aparèixer els super-realistes digueren a chor: Venim convidats pel comte de Lautreamont.

En tot aquest afer, cal entendre la posició de Focius des del punt de vista d'aquell que es mira amb reserves actituds visceralment en defensa del modern pel modern; el 21 de març de 1930 cita Montherlant: «No hi ha edicions de luxe dels llibres de Drieu. Hi ha mots d'ordre a favor. Hi ha mots d'ordre contra. Hom ha refusat Cocteau, hom refusa Suarès, hom fa el buit més terrible a Aragon, un dels més grans escriptors d'avui, més important que Gide, molt més que Valéry, moltíssim més que Claudel.» Un poema de Soupault, publicat a *Meridians* l'11 d'octubre de 1930, pot ajudar a resumir aquest estat de coses, encara que probablement també cal relacionar-lo amb la campanya que s'estava duent a terme a tot Catalunya, i també a les pàgines de *La Publicitat*, a favor de l'alliberament de Francesc Macià i dels presos polítics:

** Poema.— *Entre uns papers que daten de 1918 trobem, manuscrit, el següent poema de Philippe Soupault destinat a Trossos:*
L'Intran...
LIBERTE!!¹¹⁵

III.5.4.5.3. Pintors relacionats amb el moviment surrealista

A banda dels pintors catalans, amics de Foix, que tindran una presència constant en la seva producció, *Meridians* s'ocupa sobretot de **Giorgio de Chirico**, que manté una relació amb el surrealisme molt semblant a la de Foix: un interès especial en aquest període, però també un estil propi que ja s'havia forjat prèviament a l'aparició del moviment.¹¹⁶ A *Meridians* tindrà una presència destacada, per exemple, en les

¹¹⁵ Notem-hi especialment la referència al 1918 i la relació entre el Focius que signa els *Meridians* i el J. V. Foix que dirigia *Trossos*.

¹¹⁶ Cal tenir en compte que aquesta divisió de les activitats artístiques és ben poc foixiana, però que m'és útil per a intentar ordenar la multiplicitat de facetes de *Meridians*. Una exposició molt clara de la identificació de poesia i pintura en la visió teòrica de J. V. Foix apareix, tot comentant la seva relació amb Antoni Tàpies, a AINAUD (1994).

il·lustracions que encapçalen la secció, però també en anotacions dedicades directament.

La primera que podem trobar, del 17 de gener de 1930, ja és prou significativa de la posició singular que ocupa el pintor italià en aquesta època i que el pot emparentar de manera decisiva amb l'enfocament de J. V. Foix.

*** L'encís.— “La descoberta de fantasmès —diu P. G. Pizella—, tasca a la qual es lliuren amb generosa empenta els pintors i literats super o supra-realistes, ¿influirà en el desenrotllament d'un òrgan novell mitjancer del sisè sentit descobert per Maeterlink: Puix que, en dir d'alguns, aquests fantasmès existeixen en la realitat en quant el món que nosaltres creiem real no és sinó aparença. Descomptant allò que hi hagi de facecions en aquest punt de vista —no pas original, puix que el trobem ja en algunes sectes gregues— reconeguem que de la realitat aparent alguns d'aquests pintors i literats en donen una altra faç que és la que produeix l'encís. Vegeu Giorgio de Chirico —que fou qui primer veié els fantasmès i qui primer els empaità— com és de real (realitat en la qual juraríeu d'haver viscut) el món fantasmagòric que, primer que ningú, transcriví en les seves teles. En Chirico, però, tenim gairebé sempre el fantasma produït per l'encís de la geometria del paisatge. En Joan Lurçat —que no és pas, que jo sàpiga, de l'escola de l'altra realitat— tenim els elements de l'”encís”. Vulgues o no, el fantasma una hora o altra sorgirà dels paisatges en els quals més ha reduït els elements espontanis de la natura. L'”encís” en gairebé tots els pintors “metafísicistes” és provocat per la geometrització dels elements naturals i llur transposició en el món de l'esperit.”*

Aquest primer text lliga amb el del 5 d'abril de 1930, en què Focius destaca la posició personal de Chirico, que Foix vol subratllar com a allunyada del surrealisme d'André Breton: «** Chirico.— Aquest pintor italià fou el primer que descobrir els fantasmès que amb tant de dalit empaiten els super-realistes. Simultàniament, i no pas per principi d'escola, les primeres obres “metafísiques” de Chirico produïren a diversos indrets un estat d'esperit super-realista, una manifestació del qual, i no pas el més pur, és el super-realisme local d'Aragon i Breton, a París. Incorporat al grup parisenc en fou exclòs per trampós. Darrerament hi torna a tenir simpaties. Eugeni d'Ors, a La Gaceta Literaria, fa algunes interessants consideracions a propòsit de la pintura del pintor italià.»

Focius té molt clares aquestes semblances amb la posició de Chirico i en segueix la fama tan com pot, així en l'anotació «**Fronteres humanes», del 15 de febrer de 1930, escriu: «*La crítica francesa no és pas unànime a considerar la valor dels dos primers llibres de la Col·lecció “Bifur”, originals de dos super-realistes que no pertanyen al grup de Bréton i Aragon: Giorgio de Chirico i Ribemont-Dessaignes.*»

Són tan importants aquests vincles, que Focius li dedica tota la columna dels *Meridians* del 5 de febrer de 1931:

** Chirico.— *Dino Terra parla* (L'Italia Letteraria) *de les quatre maneres de Giorgio de Chirico. En referir-se a la plàstica super-realista d'aquest pintor al·ludeix a la localització —entre nosaltres temps ha censurada— que la secta parisenca fa d'aquest mot. Per a Dino Terra: “Es pot dir que tot l'art no és més que la sublimació de la realitat: super-realisme, de la mateixa manera que es pot dir que l'artista és sempre subjectiu. Això pot motivar confusions, és clar, puix que a través dels meridians el valor d'alguns, certes definicions, és perd. Tot és relatiu si voleu, però la brúixola és qualque cosa més que un invent còmode. Els noms d'algunes modernes tendències pictòriques han significat llur raó d'ésser. Quan diem que De Chirico és pintor intensament super-realista no volem pas referir-nos a aquell indefinible “humus” super-real que forma l'ànima de tota i qualsevulga obra d'art. El valor essencial de la pintura de Giorgio de Chirico està en la màgica hora super-real, d'un super-realisme antic, anterior al de l'homònima cridanera “escoleta” de París. En les obres de Chirico aquesta super-realitat sincera i emotiva, posseeix un caràcter particularíssim d'esperit mitològic, i quasi diré d'una mitologia magnètica. Gosaré dir que alguna de les millors pintures de De Chirico posseeixen aquella “ars maientica” divulgada per Teeto. Estrany classicista el pintor giorgi de Chirico! Fa anys, en un curiós article titulat *Pro technica oratio* (publicat a la *Balancia* en 1923) definia el caràcter del seu pintor ideal i escrivia: “de l'home portat per inclinació a la descoberta... de l'home que en el món vastíssim i misteriós de la pintura porta el mateix amor, la mateixa fe, la mateixa curiositat, la¹¹⁷ pre nova, i especialment el mateix coratge, que el cavaller errívol de l'edat Mitjana duia en el seu llarg viatge a través regions i països desconeguts i gràvids de perills i de sorpreses.”*

En aquest mateix mes, el dia 27, Focius retorna a Chirico amb una simple nota informativa: «** Pintura.— *Giorgio de Chirico ha exposat aquests dies a la Galeria Vignon, de París, Picabia a la de l'Effort Moderne, Max Jacob a la de George Petit.*», i

¹¹⁷ Hi falta una ratlla perquè l'original repeteix aquí la línia anterior.

l'endemà, 28 de febrer, amb la transcripció d'un altre comentari sobre la seva obra en què, a banda d'insistir en la seva formació prèvia a l'esclat del surrealisme, destaca el seu distanciament del feixisme italià, una posició en què també es pot trobar un paral·lelisme amb Foix:

** Chirico.— *A propòsit de Giorgio de Chirico, el discutit pintor italià que descobrí els fantasmes que han ullprès els super-realistes, diu M. G. Sarfatti a Nuova Antologia: “Basta esmentar entre els pintors absents de la Quadriennale de Roma Giorgio de Chirico. La seva influència en el món de l'art és universal. Si l'italo-franco-espanyol Pablo Picasso pot considerar-se avui el primer entre els pintors vivents, és just de reconèixer que la seva fama pertany més aviat al període ante-guerra. Sense ombra de xovinisme, les noves generacions pictòriques miren més aviat de cara a Chirico. L'imaginatiu italià ha sortit del camp de les conquestes d'originalitat tècnica; les seves innovacions són totes espirituals. En la composició i en la forma de les seves pintures hi ha un buf vehement de poesia i d'invenió reconstructiva ideal. Puix que ja ha dissipat tot equívoc a propòsit dels seus sentiments italians (llegiu “feixistes”) és pecat, i gros, que De Chirico no hagi pogut exposar a Roma un cicle complet de les seves pintures. A la primera ocasió caldrà, doncs, trobar el mitjà que no es repeteixi per a De Chirico el cas dolorós de Medardo Rosso, que fou precedit del cas Segantini i seguit del cas Modigliani, per a citar només els més conspicus exemples d'italians, coneguts massa tard del públic i de les galeries d'art italians.”*

Encara que sigui repetitiu, em sembla molt interessant de remarcar la reincidència de Focius en els comentaris de l'obra de Chirico, on destaca la seva insistència a remarcar la seva formació anterior al surrealisme. En els últims articles de *Meridians* reprèn aquest tema amb un enfocament semblant, en aquest cas la nota és del 13 d'abril de 1932:

** *Chirico*. Giorgio de Chirico, pintor-literat (o literat-pintor), ha exposat darrerament a Florència una quarantena de teles que representen la seva obra total. És interessant conèixer el parer dels crítics italians davant l'obra (heterogènica?) de De Chirico. La majoria assenyalen la impossibilitat de classificar-lo en aquesta o en aquella escola. Raffaello Franchi el troba, però, coherent.

“Quina coherència? Els pintors poden ésser coherents de diverses maneres: a través d'una obediència freda, escolàstica, a una manera; a través la fidelitat d'un esperit àlacre, inventiu, sensible, o cànons peer dir-ho així, acadèmics; a través l'adhesió a una correntia poètica, i, en aquest cas, a un fantasma metafísic siguin les que es vulguin les formes en les quals aquest fantasma es torna a suscitar.”

No cal dir que Franchi situa Chirico dintre aquesta darrera tendència que, en rigor, a Itàlia, no té més seguidors que Chirico, el qual, sigui dit francament, si és, per dir-ho així, l'introduïdor (una part de l'obra de Dalí és chiriquiana (*metafísica*, menys abstracta, però més sensual, més carnal, menys arqueològica, més vivent, menys vel·leïtosa, més actual, menys situacionista, més clara, menys germànica, més dura, menys preciosista (menys d'orsiana). Franchi endevina, però no gosa dir-ho, el romanticisme de la pintura de De Chirico. Estableix la diferència que hi ha entre el *Fill pròdig* de 1920 i el *Fill pròdig* de 1926, dues teles típiques del pintor italià. “*En el vell Fill pròdig hi havia, sens dubte, una mica de cubisme, i l'esquematització, l'encruament dels models, mereixia l'epítet de cubista; d'un cubisme, però, addicte a suggestions del somni, d'una terrible humanitat latent en figures que guardaven la poètica substancial dels maniquins. El nou Fill pròdig tindrà en l'esdevenidor el valor d'un joc, un joc que costarà dolor*”. Chirico, però, “traïdor” un temps del surrealisme que ell suggerí, continua fidel al món poètic dels fantasmes, a les figuracions metafísiques del “vuitè cercle”, on els aventurers de l'esperit juguen en les més arriscades de les pistes i amb un públic d'espectadors invisible.

El text acaba amb un to exaltat poc habitual en els escrits de Focius, probablement perquè és una manera de remarcar la seva pròpia posició tan pròpera als plantejaments de Chirico, en els quals insisteix poc després, el 4 de maig, en un últim article sobre el pintor italià, que és l'article que inicia l'últim parèntesi de la secció abans de la seva desaparició final.

Pel que fa als catalans, Miró i Dalí constitueixen una presència constant en els textos foixians, tant de creació com teòrics.¹¹⁸ L'amistat amb **Joan Miró** i les coincidències de posicionament estètic fan que Foix segueixi amb detall l'evolució de la seva obra i de la seva fama. *Meridians* no podia quedar-ne al marge i, per tant, les referències que s'hi escolen sobre l'obra de Miró són bastant nombroses, amb la reproducció de quadres del pintor en les il·lustracions que inicien la secció o donant fe d'activitats diverses

¹¹⁸ L'amistat amb els pintors i la seva presència habitual en les textos de Foix han portat a identificar la poesia de J. V. Foix, sovint de manera agosarada, amb elements de la pintura d'aquests artistes: «Com Joan Miró, al qual definí com a pessebrista astral, J. V. Foix maldà per reprendre els signes, els mots purs, per projectar-los, mitjançant el llenguatge, en un univers nou ideal i arcà, màgic i esplendorós, simple i exuberant. I, com Salvador Dalí, fixà el món violent i plaent dels somnis, i experimentà l'eternitat del temps en la seva obra.» (ALTAIÓ-GUERRERO 1994:18). Per a la relació amb Joan Miró, vegeu especialment el dossier Foix-Miró de *Lletra de canvi* (A. D. 1993) i pel que fa a Salvador Dalí: SANTOS (1986).

relacionades amb la seva obra. El 28 de novembre de 1929, per exemple, recull un comentari de Michel Leiris, o el 8 de juny de 1930 aquest elogi de Carl Einstein:

** Papiers collés.— *Joan Miró ha exposat darrerament, a París, uns quants papiers collés. En diu Carl Einstein: “Miró ens torna als mites. La geometria en conjuració, per a escapar a la dialèctica inexplicable dels déus, els presents més conseqüents dels quals són la follia i el reglament militar. El candor sense equívoc. de vegades un bocí de planta es forma, o bé un nervi adolorit comença a moure’s. En Miró ha arribat a un despullament que li era necessari. Se submergeix actualment en una imaginació sense fil. La geometria i el nombre que, antany, no explicaven res però eren senyals corresponents a l’incomprensible, del qual hom tenia por, impedièn la coneixença, per tal com eren inadequats a llur objecte i l’amagaven, a la manera de paradoxes. Cap explicació quantitativa d’un cercle no revela el seu sentit concret: n’esdevé més enigmàtic. Regle i geometria són tècniques d’estat de setge, aplicables només a excepcions a casos utòpics. L’obsessió de Miró és actualment més neta. L’acrobàcia anecdòtica s’ha esfondrat. En els paisatges de 1927-1928 es veu aquesta simplicitat. Miró ha renunciat aquesta vegada a l’encís de la seva vella paleta. És la desfeta de la virtuositat. La intuïció puja. senyal d’una independència engrandida. Simplicitat prehistòrica. Hom esdevé cada cop més arcaic. Els extrems es toquen.”*

A banda d’aquest tipus de comentaris i de les referències a les seves exposicions, Focius també es permet alguna anotació poètica, més pròpia de l’obra de creació de J. V. Foix que d’una notícia periodística, però que pot tenir el seu lloc a *Meridians*, com aquesta del 29 de novembre de 1931:

** Joan Miró.— ...o teranyines al fons del mar.

Un parell de setmanes més tard, el 18 de desembre, apareix aquesta nota informativa que denota una manera paradoxal d’entendre l’art, tan cara a J. V. Foix: un pintor que no pinta: «** Miró.— *Aquest pintor ha obert a París una exposició integrada per les seves escultures datades en 1930 i els objectes construïts en 1931. No hi ha cap tela.*» I, encara, el 24 de març de 1932 un dels *Meridians* de l’última etapa dóna notícia de la introducció de Joan Miró al ballet, amb un comentari de Focius i una referència al surrealisme:

** Miró ha escenificat un ballet del qual hom parla com d’una superació de *Parade*. Els objectes superrealistes, de carn i alumini, es

“projectaran” primer a Niça i, abans de seguir Europa, a Barcelona. El títol del ballet escau a la puresa d'intencions i d'execució de Joan Miró: *Jocs d'infants*. La música —ai las...!

Pel que fa a **Salvador Dalí**, tot i les diferències de criteri que en algun moment distancien els dos artistes, *Meridians* també se n'ocupa a bastament. Com en el cas de Miró, quadres de Dalí il·lustren la secció que també dóna fe de determinades activitats relacionades amb el pintor. En molts casos, però, aquestes informacions amaguen comentaris personals de Focius, com la del 19 de març de 1930: «** Dalí.— *De pas per Barcelona —diuen si prepara una documental sobre l'estil modernista a la nostra ciutat— Dalí tornarà un d'aquests dies per a donar a l'ateneu Barcelonès una conferència subversiva. No sabem el tema, que oportunament donarem a conèixer. Les seves darreres pintures, però, en descobreixen les directives.*»; el comentari va seguit immediatament per una altra anotació de la secció que tracta sobre la crisi moral de la societat contemporània i ho acaba assimilant al culte a Freud. Dos dies després, 21 de març, acaba de completar-ne la informació a la manera d'una tècnica publicitària ben actual: «** Dalí.— *La conferència del pintor Dalí a la qual ens referíem en un dels nostres “meridians” tindrà lloc dissabte, a dos quarts de vuit del vespre, a l'Ateneu Barcelonès. Tema: Posició moral del super-realisme.*»

L'últim any de *Meridians* es multipliquen les informacions sobre Dalí. El 22 de desembre de 1931 informa de l'aparició d'un llibre de René Crével sobre Dalí, que després cita en l'article del 31 de desembre molt interessant pel que es diu sobre el surrealisme i sobre Salvador Dalí, però sobretot pels comentaris al marge de Focius, tan distanciadors respecte a la posició de l'empordanès, i també pels comentaris despectius sobre l'arquitectura modernista de Barcelona:

** Dalí, segons Crével.— *No és nou que els superrealistes de l'escola de París tenen llur índex prohibitiu: “No llegiu —diuen—*

Plató, Sant Tomàs, Schopenhauer, Comte” (entre els filòsofs). A aquests oposen, respectivament, Heràclit, Llull, Rabbe i Engels. Dalí fou dels primers, sota la suggestió d'un dels seus primers mestres, Giorgio de Chirico, a recolzar la seva posició moral i la seva doctrina plàstica en Heràclit. René Crével, en el seu darrer fascicle Dalí o l'anti-obscurantisme, comença amb la gairebé popular constatació heraclitiana: Tot és i res no és, per a retreure Engels, segons el qual la manera de veure Heràclit, tot i que expressa el caràcter general del quadro que ofereix a la nostra observació el conjunt dels fenòmens, deixa escapar els detalls. Els superrealistes de l'escola de París sostenen, doncs, llur dogma filosòfic amb noms concrets de la història de la filosofia i refusen la lectura dels heterodoxos. Àdhuc per a interpretar Dalí. Per a Crével, “... Dalí és un dels rars, però d'exemple ben convincent, l'activitat superrealista del qual, al servei de la crisi imminent de la consciència, al servei de la revolució, s'oposa a la momificació d'aquestes mòmies, que no són sinó momificades, així que per a un acord quasi unànime, als noms alternats de l'objectiu i de la introspecció, escollit i fixat, un punt del món exterior o de ço que els petits analítics anomenen, tant sense modèstia com sense humor, llur món interior.” L'afecció instintiva de Dalí per les deformacions sofertes per la pedra sota el deliri eròtic dels arquitectes barcelonins de primers de segle no és pas d'ara, com sospiten amb excés de malícia alguns mercaders de la pròpia pintura. Recordem que en vigílies d'inaugurar Dalí la seva primera exposició a les Galeries Dalmau, ens mostrava amb fervor pascalià la “belleza” d'una torre (“torre” en la seva accepció original) —això és “la torre d'una torre”— del passeig de la Bonanova que nosaltres hem considerat d'ençà de la seva constitució com a una mostra indiscutible de la decrepitud mental de la majoria d'arquitectes barcelonins. Ja aleshores Dalí abstrèia de la realitat i de les seves concrecions plàstiques llur objectivitat utilitària per a valer-se'n com a mitjà per a “solidificar llurs desigs”. Crével esmenta un cas semblant: “Dalí m'ha ensenyat a Barcelona aquestes realitzacions de desigs solidificats que haurien encoratjat el Huysmans¹¹⁹ d'A Rebourts en el camí de l'artifici i de la subversió. Entre la uniformitat dels barris rics i dòcils a les imposicions d'un urbanisme sense imaginació, aquestes “realitzacions” eren les laves ja alliberades del volcà de la còlera. En la infantesa de Dalí, havien significat no pas la revolta, ans bé la revolució permanent de la qual assenyalen un dels moments a la vegada més precisos i més eloqüents.” (Aquests “desigs solidificats” foren, segons Crével, els carrers Vivienne i de la Seine per a Lautreamont, la Porte Saint-Denis per a André Breton, el passatge de l'Opera per a Aragon i les places i els carrers de la Itàlia pre-feixista per Chirico. Reconeixem que, a la nostra sensibilitat, totes són més explícites que les de Dalí. No diem sinceres.)

Poc després, el 25 de febrer de 1932 informa que Dalí té la intenció de publicar una novel·la, *Vive le Surrealisme*, i «A la vegada comunica que està escrivint un “scenario”

¹¹⁹ “Huysmans d'A. Rebourts” en l'original.

per a un film “contra la família”.», que lliga amb l’acostament a la política de la URSS del grup de Breton i serveix a Focius per marcar-hi distàncies i acostar-se a una concepció de l’art més mironiana, com es veu en els articles del 21 i el 27 d’abril de 1932, i també en un dels últims articles de la secció, del 2 de setembre, «** “Babaono”», dedicat al film que Dalí preparava; hi inclou una cita del pintor prou il·lustrativa d’allò que els separa: el culte a la irracionalitat. «En la vida desvetllada la intenció latent i el furor del concret són gairebé sempre sebollits en l’amnèsia, però sorgeixen amb freqüència en els somnis. La poesia del cinema exigeix més que cap altra una desviació traumàtica violenta vers la irracionalitat concreta per a atènyer el veritable fet líric.»

L’últim article de *Meridians*, l’1 d’octubre de 1932, reserva un espai a ambdós pintors: «*No és la primera vegada que remarquem la dura racialitat del pintor Dalí, diversa a la catalanitat del pintor Miró. Dalí és un fenomen a estudiar dins l’antropologia pictòrica: Miró pertany a l’etnografia i al folklore. Tota la pintura superrealista de Dalí és, abusant encara de la terminologia científica, una franca manifestació d’arcaisme geològic plàstic. Ningú com Dalí no ha estat absorbit pel paisatge azoic del N.E. de Catalunya.*» On la crítica es torna elogi en relacionar l’obra de Dalí amb l’estructura natural del Cap de Creus, fent una clara vinculació dels pintors catalans amb el propi paisatge; el mateix Focius hi inclou referències personals: «*El “pessebrisme astral” dels objectes anomenats superrealistes —bibelots per a esnobs i decadents— és substituït per un cisme geològic: la presència de formes orgàniques en els terrenys arcaics. Aquestes realitzacions s’anomenen “objectes cecs”. Els infants de l’esdevenidor els col·leccionaran com nosaltres fèiem amb el cagaferro del carril de Sarrià. Potser adquiriran, segles a venir, un valor superior al que té avui “el més preciós dels metalls”.*»

III.5.5. L'avantguarda

Bona part de les anotacions de *Meridians*, tal com he anat assenyalant, es dediquen a la preocupació per les manifestacions contemporànies de l'avantguarda artística com a element fonamental d'anàlisi de la societat moderna. Allò que distingeix l'època actual de les passades és l'art que manifesta les transformacions socials. Focius ho recorda en molts dels seus articles, com per exemple als *Meridians* de l'1 de desembre de 1929 que recull una afirmació de Walther Rathenau: «*Hi ha una esberla que divideix per la meitat el segle darrer. Enllà, els temps vells, les modes culturals antigues, el passat històric; ençà, els nostres pares i nosaltres, modernitat, present. No és pas això una il·lusió òptica de l'esguard girat enrera, no és pas un fenomen que s'ofereix a tota generació que reflexiona sobre el passat i el present. És tan cert aquest fenomen, que hom pot precisar el moment en el qual la nova manera d'ésser se separa de la vella.*» Aquesta nova actitud, aquesta nova manera de ser comporta una sèrie de canvis i d'innovacions que es fan presents en diversos àmbits; un dels més interessant per a Focius és el de l'urbanisme que tracta sovint en els seus articles, com en el del 21 de març de 1930 analitzant la nova impressió que donen en les ciutats l'aparició de garatges. L'altre gran tema és el de l'art modern, però un art modern que ve molt relacionat amb les innovacions i la recerca pròpies de l'avantguarda; ho fa en aquest article del 2 de maig de 1930: «*Diu Marshall que no s'atreveria a negar l'existència d'una tendència en art ben característica que ell creu representada per un investigador sense equivalent, Picasso, que, segons ell, "realitza en el camp pictòric una tasca heroica equivalent a la dels més assenyalats investigadors científics".*»

No està de més recordar, encaixant perfectament amb aquesta última anotació, com li agradava a J. V. Foix d'autoqualificar-se com a "investigador en poesia", la qual cosa

no només l'emparenta amb el sentit de les paraules que Focius recull de Marshall, sinó també amb les intencions últimes de l'obra de Picasso.

Cal assenyalar, a més, que per a Focius l'avantguarda és important també perquè pot dotar la cultura catalana d'un grau de modernitat que la destaquï en el context social europeu; la seva aposta per l'avantguarda, doncs, és una manera de col·laborar a la consolidació de la recuperació nacional. Per això, Focius sol estar amatent a les informacions que apareixen a la premsa europea sobre les activitats artístiques i culturals catalanes; l'article del 29 de maig de 1930, per exemple, dóna fe d'aquesta incidència i al mateix temps destaca la importància internacional de la premsa catalana, en especial del diari que Focius representa. Aquesta presència internacional és la justificació de la importància de l'aposta per la creació d'una premsa pròpia, que té els seus orígens en les suposades converses de Foix amb Joaquim Folguera, com he assenyalat en la introducció.

*** Avantguarda.— Els nostres pintors aventurers, exploradors de zones verges de l'esperit, ¿internacionalitzen Catalunya amb les seves “prospeccions”? Així ho creu un excel·lent camarada. Un de tants documents seria, per exemple, aquest article aparegut a Le Centaure, de Brussel·les (número 8, maig 1930). Diu:*

“En un diari català de Barcelona, LA PUBLICITAT, Sebastià Gasch dedica un llarg i entusiasta article al llibre sobre la jove pintura belga del nostre amic André de Ridder, “els treballs estètics del qual revelen un dels esperits crítics més cultivats de l'Europa artística”. Si estem satisfets de l'acolliment calorós que dispensa a aquest bell llibre el seu recent comentarista català, ens alegrem encara molt més dels elogis que prodiga aquest mateix crític competent a la nostra superba jove escola de pintura. Ell classifica la gran pintura de la petita Bèlgica al davant de tot de les escoles europees. Equidistant de França i d'Alemanya, l'art belga li sembla superior a l'art d'aquests dos poderosos països, més vigorós, més autònom. La pintura belga no té el “charme” indefinit de l'art francès, ni la sequedat, la impassibilitat de l'alemany. Sap conciliar i unir magníficament les valors generalment jutjades oposades: l'abstracció i la realitat, l'emoció i la raó, la plàstica i la poesia, l'ordre arquitectònic i les efusions líriques. En aquesta escola belga, és al moviment expressionista (tal com De Ridder l'ha, segons el crític català, tan admirablement definit en el seu llibre recent) que van adreçats els elogis de Sebastià Gasch. Aquest exalta Permeke, Vander Berghe, De Smet. Regraciem aquest escriptor

estranger de l'amor que ens professa, i de la comprensió i de l'equitat de les quals dóna proves.”

III.5.6. Literatura europea

Aquest apartat és el que ocupa més espai a *Meridians*; de fet, però, és difícil de destriar-lo completament perquè en els escrits de Focius la literatura i l'art en general són una part important de la visió política d'una societat, de manera que tot sovint les anotacions presenten elements polítics íntimament relacionats amb idees estètiques, o bé la intenció última d'una anotació que semblaria exclusivament literària va a parar a objectius més aviat polítics. És per això mateix, com a complement a l'interès especial que la secció i els escrits de J. V. Foix de *La Publicitat* dediquen a la situació política a Itàlia i a la URSS, que els temes de literatura italiana i russa són els més usuals, amb una voluntat també de lligar-los a la situació política dels estats respectius i amb una clara intenció de donar arguments a la posició política que sembla defensar Focius. Tenint en compte això, tractaré els comentaris sobre literatura italiana i literatura russa més endavant, en referir-me a la visió política d'aquests estats.

Amb tot, no es pot deixar de tractar la intenció política de les anotacions sobre literatura i art, que sovint es preocupen per les situacions de manca de llibertat i de problemes legals o de persecucions d'escriptors o artistes arreu del món, responent a una voluntat clarament pacifista que referma les idees de bona part dels articles més clarament polítics. Tot i que manté aquesta vinculació entre manifestacions polítiques i manifestacions artístiques, Focius no s'està de criticar la instrumentalització política de l'art i la coerció a la llibertat de l'artista en el desenvolupament de les seves activitats: un tema és que les manifestacions artístiques tinguin implicacions sociopolítiques, però un altre de ben diferent és que els polítics vulguin vehicular l'art en funció dels seus interessos particulars i, per tant, limitar les seves possibilitats expressives.

La defensa dels artistes perseguits o de les situacions de manca de llibertat d'expressió és persistent a *Meridians*: a banda dels problemes de Louis Aragon a França, que ja he tractat en presentar la visió del surrealisme, el 20 de setembre de 1929, per exemple, es fa ressò de problemes derivats de la censura a Alemanya: «*La revista Tous les livres diu que un llibrer d'Estutgard ha estat denunciat per haver posat a la venda el llibre de Balzac Contes drolatiques. “¿Hi ha efectivament una censura a Alemanya?”*, pregunten alguns diaris francesos.»

En altres casos les denúncies són molt més greus, com la que relata l'anotació del 21 de gener de 1932 sobre la condemna a mort a la Xina d'un professor suís o, pocs mesos abans, el 27 de maig de 1931, l'afusellament d'escriptors xinesos pel govern del seu país, dels quals fa una defensa molt més significativa encara perquè les seves posicions ideològiques no són les que habitualment defensa Focius: «*Tots sis eren socialistes integrals i patriotes d'esquerra.*» O bé, més centrada en la situació europea, la nota «** Un poeta a la presó», del 30 de novembre de 1929, que es fa ressò de la petició d'alliberament del poeta hongarès Emeric Veer per part de la Lliga hongaresa dels Drets de l'Home.

Hi ha un notable grup d'anotacions a *Meridians* que s'interessen, normalment amb un to crític, per l'ús polític de la literatura, especialment pel que fa a la voluntat revolucionària. El 12 de gener de 1932, per exemple, cita sense comentar les opinions de J.-C. Mardrus sobre la necessitat de compromís revolucionari dels escriptors, segons ell «l'escriptor nou serà revolucionari o no serà». La secció també dedica un interès especial als escriptors compromesos: els dies 21 i 23 d'octubre de 1931 presenta la publicació de la revista *La Literatura de la Revolució Mundial*, òrgan de la Unió Internacional d'Escriptors Revolucionaris, en el primer article fa una llista de la procedència dels col·laboradors i l'acaba d'aquesta manera tan significativa: «*Portugal,*

Espanya i Catalunya, absents.» La nota del 8 de novembre de 1930 titulada «** Comunisme i literatura» explica l'important paper de la literatura per difondre el socialisme soviètic a la Xina. En canvi, les notes del 3 i del 4 de març de 1932 titulades «** Literatura proletària» es mostren més aviat escèptiques sobre la vinculació ideològica dels escriptors. Poc després, el 6 de març critica la posició revolucionària per a la poesia que adopta Tristan Tzarà: «*Creiem —i ho hem remarcat sovint— que hi ha contradicció entre l'ideal que del socialisme es fan els “surrealistes” i la realització soviètica. (...) Per a Tzarà només l'activitat poètica és capaç de donar una conclusió humana d'alliberament. “Cal organitzar —diu— el somni, la peresa, l'oci, en vista de la societat comunista. És la tasca més actual de la poesia.” Bella tasca! ¿No hi ha, però a hores d'ara documents que insinuen la possibilitat que els poetes siguin exclosos d'aquesta república ideal?»*

Però d'altra banda, en el pol ideològic oposat, la nota «** Literatura burgesa», del 8 de març de 1932 copia les paraules de l'escriptor hongarès Bela Zsolt comentant la incapacitat de la burgesia per crear literatura.

En la postura de Focius sobre el tema, que tornaré a tractar inevitablement en analitzar els comentaris sobre la situació a la Unió soviètica, és determinant aquest comentari del 24 de febrer de 1932:

*** Poesia i llibertat.— Creu Benedetto Croce —com tants d'altres (la col·lecció de “Meridians” conté diversos testimonis favorables a aquest criteri¹²⁰)— que hom pot fer una economia comunista, o, també, una economia més o menys racionalitzada, sense, diu, “blasfemar de l'art, de la ciència, de la filosofia i de la religió”. Hom pot socialitzar la producció sense socialitzar l'esperit, sense subordinar la intel·ligència, sense anorrear l'individu. Una disciplina industrial col·lectiva, un col·lectivisme econòmic semblen “raonables i factibles” a Croce. Manténir, però, la primacia de l'individu en el terreny de la poesia, de la filosofia, de l'art, de la religió no sembla possible, “o almenys sembla difícil per a certs publicistes russo-soviètics”. Benedetto Croce esmenta, a propòsit d'això, aquests mots*

¹²⁰ Noteu aquesta idea de conjunt unitari en referir-se a la "col·lecció" de *Meridians*.

coneguts de Gorki apareguts a les Izvestia, de Moscou (13 maig 1931): “Els escriptors protesten contra el dret que la revolució s’arroga de disposar de llur energia creadora. Creuen aquests que la literatura és un afer d’ordre privat! Però la literatura ha estat sempre un afer de classe, un afer col·lectiu... Els que posen en dubte aquesta veritat, són imbècils i ignorants”. Com si no bastés aquesta diatriba contra la creació lliure, un altre publicista russo-soviètic, Fadèef, se les heu contra aquells que conceben la poesia com a font de plaers desinteressats: “Una concepció semblant —segons Fadèef— es redueix a fer de la literatura un instrument de gaudi a benefici de la burgesia: la literatura artística ha d’ésser l’esclava de la política proletària, encara que això desplagui als intel·lectuals, això és, als burgesos”. En aquest cas, segons Croce, “burgès” esdevé un títol honorífic, puix que és aquell al qual “desplau de veure la Poesia tractada d’esclava”.

Potser per això, en els últims mesos de *Meridians* s’accentua la defensa de l’idealisme; encara que en boca d’altri, en l’anotació de l’11 de març de 1932, hi reconeixem el pensament de Foix: «** L’idealisme en art.— Per a Adolf Basler el romanticisme d’ultra-Rin tenia una visió mística de l’univers que es traduïa prop dels mestres “natzarens” Philipp Otto Runge o els Schmitt en un art espiritualista d’un lirisme religiós i sentimental, d’una no fingida ingenuïtat. “Un Tieck, un Novalis, un Wackenroder reivindiquen en nom del sentiment la llibertat per a l’art. Segons el terç escriptor, la bellesa és relativa. Les impressions d’art són múltiples, varien a l’infinit amb els individus i en el mateix individu. Fora, doncs, tot dogmatisme, tot *esperit de sistema!* La intolerància del sentiment és més insuportable que la intolerància de la raó.”»

III.5.6.1. Per la pau

Una conseqüència de l’ús ideològic de la literatura és la proliferació de llibres sobre la guerra europea i el debat generat al seu voltant per la impressió que poden trasmetre entre el públic. En els *Meridians* dels últims mesos de 1929 i dels primers de 1930 Focius s’hi va interessar especialment pel gran èxit popular que tenien, coincidint a més

amb l'aparició de la traducció catalana de *Res de nou a l'oest* i la polèmica sobre si reflecteix millor la realitat de la guerra la novel·la de Remarque o *El foc* de Barbusse. En el primer article que s'hi refereix, del 15 de novembre de 1929, Focius cita unes paraules crítiques de Barbusse: «*Hom li és reconegut perquè pinta la veritat evocant només el sofriment dels homes. Sofriment dels homes, horror de la guerra, temes fàcils que els lectors, avui, exhaureixen tot seguit, per a anar al límit extrem de llur bona voluntat en el domeny de la solidaritat humana. Tenen tanta por de la revolució que s'espanten tot just en senten parlar. Sobre això, la menor al·lusió els inquieta. El llibre de Remarque, que no en parla, que constata sense prendre partit, els agrada molt.*» Aquests dubtes els amplifica als *Meridians* del 16 de novembre de 1929 a partir d'unes declaracions de Gaston Rion, autor d'un *Diari d'un simple soldat*: «*¿No és significatiu que aquest llibre de Remarque, que no és pas un llibre d'odi, però que és lluny d'ésser un llibre d'alta humanitat, pugui passar per excepcionalment humà en el seu país?*» Els dubtes vénen encara inspirats pels recels nacionals derivats dels últims conflictes bèl·lics entre França i Alemanya.

Hi torna en dies successius amb visions des dels dos bàndols però que sempre subratllen la necessitat de retratar els horrors de la guerra. Entre aquests comentaris destaca el d'un escriptor molt present a *Meridians*, Drieu La Rochelle, el 23 de novembre de 1929, «*Ço que hi ha de cabdal en Res de nou a l'oest és d'ésser el llibre d'un soldat d'infanteria que ha romàs llarg temps al front. (...) Jo reclamo el diari íntim d'un general, i que no amagui que ha gaudit dels seus avantatges. En 1918 vaig tenir cura de fer-me agregar a un general americà i he de dir que era bell de veure'l sortir del seu confortable abric llampant i anar-se'n a primera línia a compartir certes hores de risc dels seus homes. La revolució ha estat més bella per a Lenín que per al pobre tipus que s'ha fet matar després de dos anys de miserables lluites al fons de la Sibèria;*

i, amb tot, crec que hi ha més heroisme profund en Lenín que en el pobre innominat. (...) Remarque és l'home que ha tingut a l'esquena la més llorda, la més aixafadora part. I no podem acusar-lo d'haver-ne eixit esclafat.»

Aquesta polèmica sobre els llibres de guerra permet a Focius de defensar el paper internacional que pot jugar Catalunya, en tant que país no alineat que pot fer de mitjancer entre les potències en conflicte, el 27 de novembre de 1929: «¿I Quatre de la infanteria, d'Ernest Johannsen, el retrat del qual encapçala aquest “Meridià”? Mentre els uns el creuen “un llibre de la més alta sinceritat, coratjós, ardit”, d'altres l'acusen de trucatge inhàbil. Quatre de la infanteria, però, ha tingut un èxit immens a Alemanya, i la seva traducció francesa, recent, manté viu el debat sobre llibres de guerra, en el qual el xovinisme té la seva indeguda participació. Per això creiem d'interès la traducció catalana de tots els llibres de guerra en litigi. La nostra llengua bé pot ésser camp neutral i la nostra crítica podrà eixir de la seva voluntària vaga de braços plegats per a arbitrar una pugna literària de categoria internacional.»

I, encara, un últim exemple, del 14 de febrer de 1930, aclareix vivament l'interès per la literatura bèl·lica per la por a les conseqüències nefastes que pot comportar el nacionalisme xovinista:

*** Llibres de guerra.— A costat dels llibres alemanys de guerra, pacifistes, heus ací els llibres alemanys de guerra, bèl·lics. Max-R. Hesse n'acaba de publicar un: La tragèdia de Partenau, estratègia de la revenja, guerrer i furiosament nacionalista. Alguns diaris francesos demanen que es tradueixi. “Volem sentir —diuen— tots els tocs de corneta...”*

És clar, doncs, que aquesta preocupació de Focius pels llibres de guerra prové d'una aposta decidida pel pacifisme i per evitar situacions que desencadenin nous conflictes armats. Molts comentaris signats com a J. V. Foix i J.-V. F. o bé *Meridians* de Focius s'hi refereixen explícitament. Un dels *Meridians* apareguts enmig del furor sobre els llibres de guerra, del 29 de gener de 1930, parteix significativament de Nietzsche per

avisar del perill, un escriptor que contemporàniament ja està utilitzant el nazisme alemany per justificar les seves pretensions violentes: «** Fa quaranta anys.— ...*que Nietzsche escrivia*: “Tota la nostra civilització europea s’agita fa molt de temps sota una pressió que va fins a la tortura, una angoixa que creix cada deu anys, com si volgués provocar una catàstrofe, inquieta, violenta, decisiva, com la del riu quan vol arribar al terme de la seva carrera.”» Malauradament, aquesta visió del filòsof alemany no trigaria gaire a veure’s refrendada novament. Per això no estranya que el 14 d’octubre de 1930 Focius transcrivís un manifest pacifista del Joint Peace Council, contra la preparació militar de la joventut, o que, tot complementant-lo, dos dies després citi unes paraules de Léon Vibert, que acaben: «“Cal que en 1930 els cadets de l’Exèrcit Vermell i els Balillas de l’Exèrcit mussolinià no es facin il·lusions: l’ipèrit i l’àcid cianhídric ja no permeten avui la guerra fresca i joiosa que albiraven i cobejaven els alumnes de l’Escola de Mart de 1794!”» Poc després, el 6 de novembre de 1930 Focius parla de la creació d’una escola de la pau, i el 25 de novembre de 1931 del paper que pot jugar la creació artística per evitar la guerra. Un dels *Meridians* que exposa més clarament aquesta posició política de Focius és el del 6 de febrer de 1932, que parteix de la idea de desarmament i explicita el seu distaciament respecte a les tesis de *La Gaceta Literaria*; hi és també especialment interessant la formulació d’una confederació que impliqui tots els pobles d’Europa de cara a la configuració d’un nou ordre mundial més just i estable:

** Un Pla.— *Ph. Lamour, del grup parisenc de Plans, que ha sabut fixar molt millor que el grup madrileny Revista de Occidente-Gaceta Literaria la seva posició moderna davant els fets mundials tal com es posen avui (substitució d’una economia col·lectiva a l’economia individualista [Estat administratiu en lloc de l’Estat polític d’avui], federalisme contra unitarisme, primacia de l’individu contra l’home col·lectiu), exposa un programa de desarmament: 1, Substitució de l’Europa a trossos d’avui per una Confederació fundada sobre: a) el federalisme, tenint com a unitats les regions econòmiques que constitueixen grups d’interessos comuns. Llur federació comportarà una part d’autonomia administrativa i una altra part de delegació de sobirania; b) substitució del capitalisme per una*

economia col·lectiva basada sobre l'organització sindical de la producció i el Pla econòmic. 2, Dins la Confederació, supressió del servei militar obligatori i de les fabricacions de guerra, amb comissió permanent de control. 3, Creació d'una milícia federal de voluntaris i de soldats d'ofici, per a la policia i la defensa de la Confederació. 4, Entesa amb la U. R. S. S. per a permetre la reducció a tota l'Euràsia d'aquest exèrcit per a les necessitats de policia interior. 5, Extensió progressiva d'aquestes enteses amb els altres grups d'interessos solidaris del món.

Complementant aquesta informació, l'article del 17 de febrer de 1932 recull un manifest dels escriptors txecs per la pau i el desarmament i les paraules d'H. G. Wells que reclamen un organisme internacional que garanteixi la pau al món. Dos dels últims *Meridians*, del 9 i el 16 de setembre de 1932, presenten anotacions titulades «** Pacifisme» dedicades al Congrés mundial contra la guerra celebrat a Amsterdam; tot i que hi critica la tendència comunista majoritària al congrés, en defensa les conclusions pacifistes. El final del primer article, però, és també molt concloent en l'anàlisi de les posicions d'Espanya, perquè tot i haver-se proclamat la República el seu representant és un militar: *«No cal dubtar a creure que aquesta posició és la dels idealistes del pacifisme i la que havia d'haver prevalgut a l'esmentat Congrés. Per als pacifistes d'Espanya, idealistes o materialistes, un Congrés tan important donà una nota excessivament còmica: admeté en el Comitè d'honor, en representació llur... el comandant Franco!»* Aquestes consideracions tenen una formulació molt més elaborada en el comentari «Guillotines cruixen», del 21 de setembre de 1932, signat J.-V. F., que és un al·legat contra la pena de mort, el seu ideal per a la nova República espanyola malgrat els exemples adversos que reporta de tot el món.

Contra aquesta voluntat dels intel·lectuals i artistes s'alcen les creences econòmiques dominants a l'època, que impedeixen el triomf de les posicions pacifistes. És el tema d'un altre dels comentaris de J.-V. F., «Primacia de l'home», del 31 de desembre de

1931, que enllaça amb el meridià «** Ordre nou», del 29 del mateix mes, contra les inclinacions feixistes dels seguidors madrilenys d'Ortega i Gasset.

Fa pocs dies, però, que la Information économique et financière publicà el text que reproduïm a continuació. És una mostra de l'estat d'abjecció a què pot arribar l'home sotmès al pitjor dels mites als quals ret culte: l'Economia. El text pretén explicar les raons que han motivat, durant una de les darreres setmanes, una represa "optimista" de la Borsa de París:

“Potser, en fi, l'afermar-se de les primeres matèries és el resultat dels preparatius militars del Japó i altres, determinats pels esdeveniments de Manxúria. Amb perill d'ésser esbrancats pels “llamps de pau”, escrivim que una guerra a la Manxúria, o àdhuc un desenrotllament important de l'ocupació militar japonesa, arrossegaria sens dubte operacions soviètiques paral·leles, obraria en un sentit de l'alça de les primeres matèries. A tots els països del món, un exèrcit en campanya constitueix un element important de consum, quasi de malgastament; demés, els homes mobilitzats són separats dels treballs productius. Cal, doncs, admetre, tot mantenint-nos en el terreny econòmic, que tot això són factors que, de prendre una real extensió, contribuirien a alleujar els stocks de primeres matèries, a l'alentiment del dumping i a l'augment de la demanda d'un cert material.”

Totes les consideracions filosòfiques o morals són inútils davant aquest text, la lectura del qual dirien les nostres mares que “fa escriuixir”.

La lluita per la primacia de l'home dins un ordre econòmic nou subordinat no és pas fantasia literària, ans una fretura urgent.

La posició final de J. V. Foix coincideix exactament amb la línia que havia presentat *Meridians*, però Focius ja s'havia referit anteriorment a la necessitat d'acabar amb l'esperit bel·licista tan perillós per a la societat occidental, per exemple al comentari «La guerra», del 26 d'agost de 1931, on cita els feixismes francès (Maurràs), italià (*Il Popolo*) i alemany (Hitler) com a greus obstacles per arribar a la pau: «¿No vindrà un dia en el qual els diaris de tot el món s'afanyaran a reportar les virtuts de les nacions i no llurs inclinacions a la guerra, exagerades per un equívoc amor de la Pàtria?» En aquesta època encara podem trobar un text més clarament pacifista, el titulat «Pel desarmament i per la pau universals», que el 10 de gener de 1932 signa J.-V. F., dóna compte del Congrés internacional per al desarmament de París i hi ataca les posicions imperialistes. «Amb motiu de la celebració d'aquest important congrés, al qual

concorregueren aquells que posen la causa de la pau universal per damunt dels interessos de les nacions imperialistes, se celebrà una sessió pública al Trocadero, interrompuda violentament, com saben els nostres lectors, per escamots de reialistes i nacionalistes. (...) Cal no exagerar la importància d'aquestes manifestacions antipacifistes dels nacionalistes i reialistes francesos i esperar de la generosa voluntat de les associacions internacionals que pugnen pel desarmament i la pau universals que llur esforç no serà perdut.» Es poden trobar manifestacions més clarament antifeixistes, abans fins i tot de l'ascens dels nazis al poder?

III.5.6.2. Aspectes generals i literatures minoritàries

Tot i que no són ni de bon tros les anotacions més nombroses, sí que és interessant veure que Focius s'ocupa a *Meridians* d'aspectes més generals o relacionats amb la tradició i la cultura clàssica, tot i que sobretot és una secció centrada en el món contemporani. Així, per exemple, el 24 de setembre de 1929 dedica una anotació a activitats relacionades amb el dos mil aniversari del naixement de Virgili, el 21 de desembre de 1929 a estudis sobre l'obra d'Homer i el 26 de febrer de 1929 a un tema tan concret com la unificació de la pronúncia del llatí clàssic. Es podria relacionar aquesta preocupació pel món clàssic amb un article signat per J. V. Foix, el 20 de febrer de 1929, titulat «Llatinitat», que defensa la unitat de l'espai social europeu mediterrani¹²¹ a partir del comentari sobre l'aparició de la revista francesa *Latinité*, una revista que, contrastant amb les propostes polítiques de Foix, no presenta una visió innovadora de les relacions en aquest espai llatí perquè parteix de la situació

¹²¹ La idea política de llatinitat, que en Foix es vincula sobretot amb les relacions amb Occitània, probablement derivada del mediterranisme orsià, és compartida per molts polítics i intel·lectuals de l'època, com es pot veure per exemple en l'anàlisi dels *Latins en servitude* de Nicolau Maria Rubió i Tudurí a QUINTANA (2000:64); és clar que també la trobem en les tesis de Maurràs.

consolidada dels estats ja existents, «D'ací que el programa de *llatinitat* que el grup redactor de *Monitor* exposà en 1920 sigui molt superior —accepteu la immodèstia— al programa de *llatinitat* de la revista de Reynaud. D'ací que, en l'actualitat, el programa *llatí* autèntic sigui representat pel novell agrupament d'*OC*, que se situa davant l'occident europeu amb els peus clavats damunt la terra mare sense prejudicis escolars de geografia i amb un instint finíssim de les noves realitats europees: federacions inter-regionals i inter-estats; occident *llatí* com a camp d'acció immediata; Europa a la vista...» Em sembla obligat d'assenyalar la modernitat d'aquests plantejaments i l'avenc d'una idea que podria ser ben parella a la de l'Europa de les nacions actual. Sobre el tema de la unitat europea hi tornaré més endavant perquè també serà tractat àmpliament en els articles més polítics de *Meridians*.

Tot i la inspiració maurrassiana de *Latinité*, Foix hi marca distàncies per un cert conservadorisme en les seves posicions i, encara que accepta la divisió dels camps d'estudi en lletres d'oc, lletres italianes i lletres espanyoles, cita Léon Daudet per lamentar-se que no hi hagi un espai explícit per a les lletres catalanes. En tot cas, tot plegat s'insereix en un clar programa d'acció política:

“Potser la solució *Europa* la tindrà França en dissoldre's en quatre o cinc grups nacionals”, ha vingut a dir, amb amarga gosadia, Drieu La Rochelle. No pertanyem al grup dels que farien res per oposar-se a aquesta dissolució ni a cap dissolució estatal. El mite d'un Estat republicà que vetlla per no sabem quants d'atributs de llibertat i de justícia humanes és per a alguns de nosaltres, a hores d'ara, una grotesca figuració de la prehistòria de la Gran Guerra. Si bé és cert que som prou moderats per a acceptar una jerarquia en la realització parcial de les novelles confederacions —Península, Occident *llatí*, Europa— llur realització simultània no ens desvetlla temor.

L'article acaba amb una afirmació prou contundent i clara de les motivacions foixianes: «Si la nostra actuació sentimental dins el clos mairal té cap motivació, és aquesta: una reorganització integral de l'occident europeu per la pau i la unió llatines, per la pau i la unió continentals.»

Entre aquestes preocupacions més genèriques que exposen els articles de J. V. Foix, Focius també fa algun comentari sobre aspectes globals de literatura i d'art. Així, per exemple, els *Meridians* del 30 de novembre de 1929 incorporen un comentari sobre el barroc, a partir d'un seguit de cites de Waldemar George a *Varietés*, i el 24 de gener de 1930 l'anotació és sobre el romanticisme, també a partir d'un comentari en aquest cas de Jean Mondrian a *Feuilles Volantes*.

En altres casos, el centre d'interès es desplaça cap a qüestions de tècnica literària, com el 13 de febrer de 1932, que s'ocupa del monòleg interior en l'obra de James Joyce, en una mostra de l'actualitat dels interessos que inspiren la secció.

Pel que fa a la presència de les diverses literatures nacionals a *Meridians*, el que avui en podríem dir les literatures minoritàries no tenen gaire espai en les anotacions de Focius i, quan hi apareixen, sobretot és amb motiu d'un fet concret, de circumstàncies, generalment la mort d'algun escriptor o la concessió d'un premi important, com pot ser el Nobel. Amb tot, hi ha alguns *Meridians* que donen compte d'aquestes manifestacions literàries en un moment determinat. Per exemple, el 7 i l'11 de desembre de 1930 s'ocupa de la Kalmíquia, que s'emmarca en l'interès per la supervivència de les diverses cultures malgrat les vicissituds històriques que han patit. «En llurs llargues migracions els kàlmiks han vist molts de països i han topat amb diversos pobles: xinesos, kazaks, caucàsics. Trobaren ecos de totes aquestes aventures en llur epopeia nacional.» També s'ocupa de la literatura d'estats més o menys consolidats com Bulgària, als *Meridians* del 14 de febrer de 1930 i del 13 d'abril de 1932 sobre «Poetes búlgars»: «No amaguem la nostra tendència favorable a recollir les manifestacions espirituals d'aquells països que políticament no ocupen un primer pla. La impossibilitat de posseir, però, tots els idiomes nacionals dificulta el coneixement de les reaccions que en l'ordre de la intel·ligència i de la sensibilitat es manifesten en aquest i en aquell país. No amaguem

tampoc que aquesta tendència es deu a les satisfaccions d'ordre espiritual que a través de la crítica, de les traduccions, de les interpretacions, de les versions de l'obra política i filosòfica de noms per a nosaltres exòtics hem obtingut ben sovint.»

III.5.6.3 França

Tot el que envolta la cultura francesa en general, especialment el que fa referència als seus escriptors i a les seves publicacions periòdiques, constitueix la font principal a partir de la qual Foix configura i transmet el seu ideari. Això es vàlid no només per a l'obra periodística d'aquesta època de *Meridians*, sinó fins i tot per a la seva producció literària, com es pot demostrar en l'anàlisi de les influències avantguardistes i del seu interès per la literatura francesa d'avançada contemporània. Cal fer notar que la preocupació per la literatura francesa en J. V. Foix no s'acaba aquí sinó que, sobretot a partir dels escrits de premsa, va donant notícia dels grans escriptors francesos que no podríem classificar dintre del grup dels avantguardistes i aquestes referències encara tenen un pes més important que les dedicades a altres literatures de les anomenades majoritàries.

Una de les informacions més significatives es refereix a Arthur Rimbaud com a exemple de la revolució poètica que implica el simbolisme literari, a partir del comentari que li dedica Rolland de Reneville, «La solució que, lògicament, resulta d'aquest sistema és desprendre's del sensible que ens amaga les realitats superiors per a accedir als dominis que la intuïció pressent. Una nova manera de coneixença naixerà: la Vidència. No es tracta de cap visió literària de la vida com ha semblat que ho comprenien fins ara els comentaristes de Rimbaud; ans bé d'una contemplació metafísica de l'Absolut. El poeta ha d'ésser *Vident*. A través Pitàgores i Plató, Rimbaud accedeix al mètode que els grans emmatllevaren a l'Orient. “Tota poesia

antiga aflueix a la poesia grega”, comença la lletra de Rimbaud. I l’acaba dient: “Així, treballa per a esdevenir *vident*”.» Aquest és un text que, en certa manera, podríem aplicar a algun aspecte de l’obra creativa de J. V. Foix. El comentari sobre Rimbaud es veu completat, mesos després, pel *Meridià* del 6 de gener de 1932 que fa un elogi dels seus poemes en prosa recollits a *Illuminations*.

Si les referències a Arthur Rimbaud són interessants per allò que poden aportar respecte a la poètica foixiana, encara ho són més, i són també més nombroses, les referències a l’obra de Charles Baudelaire. Començant per aquesta explícita anotació que cal relacionar-la no tant amb la teoria de l’art per l’art, sinó amb allò que he vingut dient sobre la posició poètica de Foix i la necessitat de desvincular l’art de manipulacions polítiques, tot i les vinculacions intrínseques que inevitablement comporta. «**La poesia.— *Segons Baudelaire, “...no té altre fi que ella mateixa; no en pot tenir cap més, i cap poema no serà tan gran, tan noble, tan veritablement digne del nom de poema, que el que haurà estat escrit únicament pel plaer d’escriure un poema...”*» Donada la data del comentari, 8 de gener de 1930, cal emmarcar-lo també en les crítiques al grup surrealista d’André Breton. Hi ha altres anotacions dedicades a Baudelaire en els *Meridians* del 9 de febrer de 1930, del 30 d’octubre de 1930 i del 23 de desembre de 1931, però és especialment significativa l’anotació que li dedica en l’última aparició de *Meridians*, l’1 d’octubre de 1932, que es podria traslladar a l’estat d’esperit en Focius, que condueix a tancar aquesta etapa tan important de la seva producció, ja que traspua un gran desengany per una suposada incomprensió social¹²²:

** Baudelaire.— *Ha estat tan comentat Baudelaire! Se n’ha dit tant de bé! Se l’ha refusat tan ignominiosament! Rellegiem fa poc les seves Lletres (1841-1866). Creiem de molt interès el fragment de la*

¹²² Aquest final de *Meridians* coincideix amb l’aprovació per les Corts espanyoles del projecte d’Estatut d’Autonomia per a Catalunya, el setembre de 1932, i amb la convocatòria d’eleccions al Parlament de Catalunya que se celebrarien el 20 de novembre. De tota manera, els comentaris de J. V. Foix relacionats amb la situació política seguirien apareixent.

que traduïm a continuació de la quarta edició del volum que les aplega [París. mercure de France, 1915]. Va adreçada a Alphonse Toussenel. “Fa molt temps que dic que el poeta és sobiranament intel·ligent, que és la intel·ligència per excel·lència, — que la imaginació és la més científica de les facultats, per tal com només ella comprèn l’analogia universal, o el que una religió mística anomena la correspondència. Però, quan vull fer imprimir aquestes coses, em diuen que sóc boig, — i sobretot foll de mi mateix, — i que només odio els pedants perquè em manca educació. — El que hi ha de ben cert, amb tot, és que tinc un esperit filosòfic que em fa veure clar el que és veritat, àdhuc en zoologia, per bé que no sigui ni caçaire, ni naturalista. — Aquesta és, almenys, la meva pretensió: — no feu pas com els meus mals amics, i no us en rigueu.”

Les referències vuitcentistes no es limiten als escriptors simbolistes que podrien ser més acostats a les idees estètiques foixianes, sinó que també dóna compte de romàntics i realistes, com la crítica al materialisme del naturalisme que el 19 de desembre de 1931 posa en boca de Huysmans, o les notes sobre el mateix Zola que apareixen el 3 d’octubre de 1929 i el 16 de novembre de 1929, en què en marca les distàncies a partir d’una afirmació de Jean Cassou que, alhora, permet enllaçar amb la defensa de les posicions de Baudelaire: «*“Res de més vell dins la literatura francesa que l’obra de Zola. Cap retòrica, cap escolàstica, cap academicisme no són més polsosos. És una obra sense estil i, per consegüent, sense vida. Hom vol embullar les qüestions intentant d’oposar Zola a l’estetisme i a la teoria de l’art per l’art. Però tothom sap que l’estetisme i la teoria de l’art per l’art són tan passats de moda com Zola. És d’humanitat que es tracta. Hi ha una humanitat intensa en Baudelaire, contemporani de Zola, gran poeta. Pare de la cultura moderna, primer inventor de tot ço que pensem i sentim avui.”*»

Tot i aquestes anotacions, les que remetien als escriptors contemporanis més reconeguts són encara més importants; esdevenen una font constant de les cites que Focius recull dedicades a l’art, la literatura i el món contemporani. En aquest sentit, els més citats són André Gide, el gran novel·lista de l’època, i Drieu la Rochelle, una de les

referències habituals en l'obra foixiana. De Gide, que apareix tot sovint, en destaca sobretot un dels temes que més preocupen Focius per a les obres de creació: el moralisme. Com en l'anotació del 15 de novembre de 1929, titulada «** Gide, moralista».

Els elogis a Gide no s'acaben aquí: en els *Meridians* del 29 de gener de 1930, podem trobar la fórmula habitual de Focius, recollint informacions d'ací i d'allà que acaben configurant un mosaic amb una entitat superior que remet a la seva idea bàsica del tema que l'ocupa.

** Gide.— “Hi ha qui opina el contrari; crec, però, que André Gide és en l'actualitat l'escriptor més influent de l'Europa d'avui” —*escriu E. Mitzer a La Renaissance d'Occident. En canvi Charles Laurat a Les Lletres escriu: “Que vell ens sembla Gide als homes mateixos del seu temps!” Ignorem l'edat d'E. Mitzer; confessa la seva Charles Laurat. Ens decantem a creure que el primer articulista esmentat és de la més jove generació. L'Européen informava, fa poc, que “Gide és en l'actualitat l'escriptor més llegit a Alemanya”. Amb motiu de la commemoració de la seixantena anyada de la naixença d'aquest autor, l'Alemanya literària ha honorat Gide com un escriptor propi. Li han estat retudes diverses honors: conferències, lectures, extraordinaris de publicacions literàries i ràdio-emissions. “Es diu que Gide —ha escrit Planhol a L'Action Française— és espiritualment dels seus. Protestant, la seva crítica lliure forçosament els ha de plaure. És el Luter de la literatura i de la moral modernes. El lliure pensament té en Gide el defensor més ardit. La seva influència a França ha passat, però.” En canvi Monde ha reconegut que bona part de la joventut francesa és, més avui que ahir, al costat de Gide. Se'n plany. Mentrestant llegim que Shaw, en un interview, considera Gide l'únic clàssic veritable de la literatura francesa contemporània de la família intel·lectual de Montaigne.*

Cal notar especialment la manera com Focius es desmarca de les opinions de l'articulista d'*Action Française*; és clara la seva aposta per la llibertat de pensament i d'expressió i per la independència moral i ideològica de l'art.

Pel que fa a Drieu La Rochelle, que el mateix Focius qualifica com un dels més grans escriptors francesos contemporanis, és important l'anotació dels *Meridians* del 12 de desembre de 1929 titulada «** Retalls de diari», un recull de fragments del llibre de l'escriptor francès *La suite dans les idées*, que ajuden a entendre aquesta configuració

fragmentària dels textos de la secció i, encara, el motiu dels “Telegrames” que en aquest moment hi comencen a aparèixer. Les de La Rochelle inclouen expressions tan foixianes com «Mengeu pólvora d’estels. Esdevindreu poetes.»

Un dels últims *Meridians*, el del 16 de setembre de 1932, enllaça els dos escriptors i serveix per posicionar ideològicament Focius que ha vist com un dels seus models teòrics, André Gide, acollia amb simpatia el model soviètic. L’anotació és una de les més clares en què Focius critica el comunisme de la Unió Soviètica: «** Noció de decadència.— *Recordem un article de Drieu La Rochelle en el qual, en expressar la seva posició: “Sóc per la llibertat, per la pau, per la democràcia, per la dolçor dels costums que hem conquistat de mica en mica l’Occident; m’agafo desesperadament a les restes de la democràcia”, etc., remarcava la tendència dels més decadents dels intel·lectuals burgesos a defensar les formes més extremes de la violència i llur disposició intel·lectual favorable a tots els moviments antidemocràtics. (...) Darrerament, després de múltiples casos de “conversió”, un líder visible d’aquest estol d’intel·lectuals, André Gide, ha expressat, després d’exaltar-se en la lectura d’un llibre sobre el Pla quinquennal, la seva admiració per la U. R. S. S. amb aquests mots: “Voldria cridar molt alt la meua simpatia per la U. R. S. S. i que el meu crit sigui escoltat, tingui importància.” (...) Com les de Proudhon, les idees dels moralistes soviètics sobre el matrimoni són “ultra-reaccionàries”. Ni el Corydon, de Gide, ni L’amour et la memoire, de Dalí, serien permesos a la U. R. S. S. El punt de vista de Gide quant a la família a la Rússia d’avui és anacrònic. El Comunisme d’Estat, o, si us plau més, el Capitalisme d’Estat, està oposat fonamentalment al Comunisme llibertari.”»*

III.5.6.4. Anglaterra

Tot i la importància de les lletres angleses en la literatura del segle XX, encara que amb continguts molt interessants, la seva aparició a *Meridians* queda del tot eclipsada per la influència constant dels referents francesos en els textos de J. V. Foix de totes les èpoques. Aquesta marginalitat potser té a veure amb el distanciament que marquen els textos del poeta català respecte a les posicions polítiques i socials de britànics i nord-americans, amb la defensa de la llatinitat enfront de l'espai anglosaxó.

En tot cas, la majoria de les referències a la literatura en llengua anglesa es relacionen amb els escriptors contemporanis més destacats; especialment interessant és l'espai dedicat a G. B. Shaw per qui Focius sentia una clara predilecció, recollit en una nota del 5 de desembre de 1929 i en una altra del 13 de novembre de 1931 amb una proclama prosoviètica de l'escriptor anglès, que dona peu a un inevitable distanciament per part del periodista català: «*Si no fos tan recent el seu elogi de Mussolini i del feixisme i les seves exhibicions d'snob per les platges burgeses no hauríem vacil·lat a creure'l sincer. Darrerament, però, Shaw ha tramès de Londres a Moscou un missatge francament favorable al socialisme integral i de defensa de la U. R. S. S.*» Focius també dedica anotacions a Aldous Huxley, el 29 de maig de 1931; o a Rudyard Kipling en què marca el seu distanciament respecte de la literatura anglesa a partir d'unes afirmacions del premi nobel, el 10 de gener de 1932, «***Individualisme literari*», que comença amb un significatiu «*No hi ha gaires innovacions literàries a Anglaterra. (...) És aquest el fons del caràcter anglès, que canvia menys de pressa que els costums, i que, al dir d'un antic director general de la premsa Northcliffe, Mr. Hamilton Edwards conserva "una colossal insularitat que la guerra no ha destruït."* » L'aïllament, mai millor dit, és oposat a l'esperit integrador que mou *Meridians*.

Hi ha també una anotació especialment interessant pel seu contingut poètic als *Meridians* del 26 de gener de 1930, perquè és la traducció dels versos 43 al 59 del famós poemari *The Waste Land* de T. S. Elliot, amb les corresponents notes de l'autor, que Focius tradueix com *La Terra al nu*, una altra significativa mostra de la seva esplèndida selecció en la tria dels referents literaris que han d'aparèixer en la seva secció.

D'altra banda, l'escriptor de llengua anglesa més citat a *Meridians* és James Joyce. Ja he assenyalat l'interès que té Focius per les innovacions literàries i com dedica alguna anotació de *Meridians* al tema del monòleg interior. El 17 de setembre de 1930 recull un comentari sobre l'*Ulisses*, que el relaciona amb els *Pensaments* de Pascal, una altra de les constants foixianes; i dos elogis a la polidesa estilística de Joyce, en els articles del 12 de novembre i del 8 de desembre de 1931.¹²³

Tot i que el centre d'interès són els escriptors contemporanis, no hi falten algunes referències a escriptors vuitcentistes, com Tennyson el 6 de gener de 1931 o Blake l'11 de març del mateix any, també destacada pel que té d'anàlisi del surrealisme francès i la atemporalitat del concepte en sentit global: «*Blake fou un super-realista autèntic, un super-realista integral, tot entenent per super-realisme la creença en la realitat de les visions, la substitució del món exterior per la realitat interna, l'única realitat, segons Law. La secta parisenc que s'anomena a si mateixa super-realista, és una interpretació parcial, una localització del super-realisme genèric, molt interessant. Breton ha nacionalitzat el super-realisme, l'ha afrancesat tot i creure, no cal dir-ho, el contrari. (Els indigents provincians d'ací, que per afecció imiten els "surrealistes" parisencs o que, adversos, pretenen que els poetes fantasistes de Catalunya, lliures i*

¹²³ Vegeu IRIBARREN (2004)

originals, segueixen les directives de la secta de Breton, però que, covards, no les segueixen íntegrament, etc., perquè, etc., pertanyen al mateix grup, massa influent, que pretén subordinar l'art, la literatura i la política catalanes a directives exteriors. Llur derrotisme desesperat els estimula a "provincianitzar" les produccions més originals del país i a subordinar a mestratges externs les intel·ligències més independents i les sensibilitats més inèdites.», i, tot seguit, tradueix el «Cant de la llibertat» de William Blake. Focius torna a desmarcar-se del grup de Breton i a apostar per la llibertat creativa, com fa Foix en les seves afirmacions sobre Bergson.

III.5.6.5. Alemanya

L'interès per les lletres alemanyes és paral·lel al que he descrit per a les angleses, llevat de l'especial incidència de les informacions sobre els llibres de guerra que tenen la voluntat de superar les tensions bèl·liques i fomentar el pacifisme; per tant, l'espai que ocupa la literatura alemanya a *Meridians* no és gaire important i es centra sobretot en dos referents: pel que fa a la literatura antiga, la figura clau és Goethe. S'hi refereix especialment durant el 1931 per la commemoració del seu centenari el 1932.

Pel que fa a la literatura contemporània, el gran punt de referència és Thomas Mann, que ja apareix en una anotació d'un dels primers *Meridians*, l'11 de desembre de 1928, «En una entrevista que publica un diari anglès, Thomas Mann declara que Anglaterra ha tingut sobre el seu art, la més gran influència, en particular H. G. [Wells] i sobretot Galsworthy, amb el qual ha estat comparat sovint. Li ha donat el sentit de l'humor que sempre ha mancat als alemanys.» Amb motiu de la concessió del premi Nobel, li dedica dos *Meridians* consecutius, el 16 i el 19 de novembre de 1929, en què destaca la seva voluntat europeïsta malgrat algunes reticències franceses; i, encara, la referència més significativa és la del 26 d'octubre de 1930 en què manifesta les seves tensions amb els

partidaris de Hitler que estan començant a ser importants a Alemanya: «*Thomas Mann, premi Nobel 1929 i partidari decidit d'una entesa franco-alemanya, acaba de pronunciar a Berlín, entre les protestes dels nacionals-socialistes i l'insult groller de la premsa hitleriana, un bell discurs del qual són aquests paràgrafs.*», i cita les paraules de Mann en favor de l'entesa entre França i Alemanya i per la pau. Finalment, s'hi pot trobar l'anotació «**Literatura alemanya d'avui», del 27 de maig de 1931, en què Mann es lamenta de la influència negativa que té la política en la literatura alemanya, en unes afirmacions que utilitza Focius per incidir en la necessitat de no dependència política dels escriptors.

Pel que fa a la resta de literatures, cal destacar les referències a la literatura russa i a la italiana; gairebé sempre, però, relacionades amb l'anàlisi de la situació política que viuen ambdós estats, de manera que ho analitzaré conjuntament amb la temàtica política. També cal destacar la gairebé absoluta absència de la literatura espanyola a les pàgines de *Meridians*, que lliga amb el poc interès de Foix en els seus textos per la política de l'Estat espanyol que no afecta directament Catalunya. Tot plegat s'emmarca en una voluntat política que mira cap a Europa, que no es pot limitar a l'àmbit peninsular.

III.5.7. La política internacional

Meridians és una secció que es planteja com un repàs a la situació artística, especialment literària, d'actualitat; Focius, però, en l'anàlisi d'aquest món contemporani hi inclou tot sovint elements que fan referència a altres qüestions, sobretot socials i polítiques, perquè d'alguna manera les considera indestriables. Cal tenir en compte, d'altra banda, que s'ha demostrat fins a aquest moment sobradament l'interès de Foix per la política contemporània, especialment pel seguiment de les noves formes

polítiques que s'estan experimentant a Itàlia i a la Unió Soviètica per l'aplicació efectiva de les teories feixistes i socialistes. Sovint, doncs, en tractar dels aspectes de la vida artística d'ambdós estats, els vincula inevitablement a les condicions polítiques i normalment inclou unes conclusions que difereixen bastant de les insinuacions que havia fet en etapes anteriors de la seva producció: si bé sempre s'havia mantingut desvinculat de les propostes socialistes, l'antiga admiració pel feixisme topa ara amb el rebuig de les posicions totalitàries de la Itàlia de Mussolini.

Pel que fa a la situació catalana i a les propostes occitanistes, viuen un moment encara més important amb el final de la dictadura i la instauració de la República i el govern autònom; l'anàlisi d'aquesta situació, però, queda exclosa gairebé absolutament de les pàgines de *Meridians* per passar a ser tractada a bastament en els nombrosos *Comentaris* que signa J. V. Foix, o bé en els articles de tema occità que signa amb un nou pseudònim: J. M. Maçó-Ribera.

D'altra banda, la necessitat de superar les tensions generades per la guerra mundial fa que Focius aposti per la defensa d'un nou ordre polític que garanteixi la pau i les llibertats, bé a través d'organismes internacionals com la Societat de Nacions, bé amb la hipotètica creació de noves entitats polítiques més obertes i comprensives que en un apartat més teòric, i recollint propostes innovadores que trigaran a veure's efectives, proposen un marc polític europeu unit.

III.5.7.1. El feixisme italià

Els elements que en moments anteriors, a través de *La premsa estrangera* o de *Monitor*, relacionaven J. V. Foix amb teories filofeixistes, sembla que amb l'experiència de la dictadura espanyola o amb l'anàlisi dels esdeveniments italians apareguin més distants a partir de les afirmacions o del to dels articles que s'hi relacionen a *Meridians*.

Tot i les simpaties per la defensa d'una identitat nacional i la voluntat d'establir un ordre social que garanteixi el benestar, de sempre Focius s'ha mostrat contrari a tot allò que impliqués prohibicions, violència o coerció de les llibertats individuals. Això és bastant clar, per exemple, en els *Meridians* del 17 d'octubre de 1929 que analitzen aspectes de la censura a Itàlia, o en unes notes que es refereixen a les relacions entre l'Església i el govern feixista, del 4 de desembre de 1929 i, sobretot, del 6 de desembre: «**Date a Cesare», que acaba amb aquesta afirmació de Focius: «*Com hauran remarcat els nostres lectors, tant la Memòria de Rocco a la qual ens referíem l'altre dia, com el to del llibre de Missiroli, com la posició de Mussolini i els comentaris de la premsa addicta, palesen “l'absència més absoluta d'espirit cristià”, com remarcava fa poc un periodista anglès. De l'Església tal com la voldria el Feixisme Crist n'és absent. “Del lèxic feixista ha estat bandejada tota expressió de caritat i d'amor.”*»

També palesa un cert distanciament de la imatge de Mussolini que abans havia elogiat com el líder que podria treure Itàlia de l'anquilosament en què estava immersa. Els *Meridians* de 16 de maig de 1930 són molt clars en aquest sentit, reduint la imatge de Mussolini a una caricatura capaç de tot per enfervorir les masses —no es pot demanar una situació menys foixiana—:

*** Grida ed urlì.— És sabut que per a un italià feixista el fervor és un apassionato fervore, un acte patriòtic és insuperable, una bandera és gloriosissima, un discurs vulgar és incomparabile, un aviador és, per naturalesa, heroico, una empresa mediocre és potente i àdhuc la lluna supera a Itàlia, en majestat i gagliardia la lluna dels altres països. (Recordem uns versos futuristes que parlaven de la potente lluna d'Itàlia!) El lector de diaris italians —d'altra part tan ben informats i alguns d'ells dels més ben documentats en política internacional dels grans diaris europeus— estan avesats a aquesta adjectivació excessiva, a aquesta feixistització del lèxic i no h donà gaire importància. Al lector català més aviat li serveix de norma per a no excedir-se i el seu natural auster el decanta a convenir, amb F. W. Drezen (“Fascism”), que... “el feixisme italià d'avui no és la grandesa sinó la caricatura de la grandesa, i el seu impulsor, un còmic més o menys reeixit que té com a espectadors, disposats a riure, tots els homes civils del món sense distinció de nacions ni de races”. Per a*

Drezen, Mussolini, és “el pallasso del món contemporani, prou talentós per a conèixer que juga una farsa i prou cínic per a continuar-la tot i sabent que pot acabar amb un riu de sang que inundarà Itàlia”, puix que en cas de guerra, segons F. W. Drezen, “totes les nacions del món, àdhuc les que creurà aliades, aniran contra Itàlia perquè l’opinió de tots els països arrossegà els governs a acabar d’un cop amb els histrions de l’espècie humana”. Mots durs, és clar.

I encara continua transcrivint un d’aquests discursos de Mussolini, en italià, fent-hi uns comentaris totalment desautoritzadors. La premonició de bany de sang, una de tantes en aquella època (i això que encara no havia triomfat Hitler a Alemanya), va fer curt, però potser és un dels textos que serveix més clarament per distanciar Foix del feixisme al començament dels anys 30. Completant aquesta idea, pocs dies després Focius dedica els *Meridians* del 24 de maig de 1930 a recollir comentaris de premsa sobre els discursos de Mussolini, amb aquest to: «Al mateix moment que França proposa la reorganització pacífica d’Europa, el llenguatge del senyor Mussolini és ben significatiu. El feixisme es revela com un veritable pertorbador de la pau al món.»

No cal ser gaire perspicaç, per tant, per llegir irònicament aquesta anotació del 10 de març de 1931, que serveix encara per acabar d’observar les distàncies que marca Focius respecte del pare del futurisme, en altres temps elogiat:

*** Marinetti.— Els nostres lectors coneixen en alguns dels seus aspectes el futurista italià Marinetti, acadèmic, bigotut i pare de família. És d’ell aquest paràgraf: “Itàlia és divina. Si els romans antics vanceren els pobles de tot el món, els italians d’avui són invencibles... El darrer dels italians val almenys mil estrangers”.*

Que es completa amb aquesta del 5 de novembre de 1931: «** Feixisme i poesia.— Per a Sandro Baganzani, “poeta i feixista”, aquests dos termes són equivalents: Poesia=Feixisme, puix que Feixisme=Bellesa. No és bon poeta, a Itàlia, qui no és feixista. Per a Baganzani com per al poeta rus Maiakovski “poesia és acció”. Cal advertir que el poeta italo-feixista i el poeta russo-soviètic procedeixen del futurisme i que tots dos han admirat l’insuportable Marinetto[sic].»

Aquest interès especial per l'evolució del feixisme, fa que la majoria de referències a escriptors italians es vinculin amb la situació política, com la nota del 20 de setembre de 1930 dedicada a Pirandello, que també podem relacionar amb la preocupació de Focius per la joventut:

*** Pirandello.— Corren noves inesperades sobre Pirandello: abandona, per sempre, Europa, i se'n va a l'Amèrica: "La vida a Europa ha esdevingut insuportable. Abans de la guerra hom s'enorgullia de la seva joventut, els homes s'esforçaven a viure joves i àdhuc a morir joves. Avui ja no hi ha joventut a Europa! Els infants neixen vells... Damunt la vella Europa ja no hi ha lloc per als joves. Malgrat, doncs, els meus 66 anys, em sento jove encara i he decidit d'anar-me'n a viure en el jove poble d'Amèrica. He venut la meua vil·la de Roma i d'ací a poc surto camí de Nova York."*

En general, doncs, la postura de Focius respecte al feixisme queda molt més clara que en moments anteriors, com he anat remarcant. Per acabar, els *Meridians* del 19 de gener del 1932 resumeixen molt bé quins són aquests plantejaments: «** Llibertat i autoritat.— *Tots els diaris italians, sense excepció, han pretès justificar l'edicte recent del govern feixista segons el qual els professors i lectors dels establiments d'ensenyament superior han de jurar fidelitat al règim feixista i no pertànyer a cap associació l'activitat de la qual sigui incompatible amb aquesta obligació. Segons la mateixa premsa, dels 1.223 professors només onze s'han negat a prestar jurament. Entre aquests onze, però, remarca la premsa liberal de tot el món es troben noms il·lustres de la ciència i de la literatura, i diu el Times, de Londres, entre els que s'han vingut a signar cal suposar que n'hi ha molts que desaproven aquests acte de subordinació intel·lectual. S'ha repartit pels principals centres universitaris d'Europa una petició, que obté les signatures dels noms més assenyalats de la intel·ligència europea en la qual hom reclama la llibertat de pensament en el professorat d'Itàlia i hom fa vots per la total independència intel·lectual dels homes de pensament a tot el món. El Times escriu a propòsit de la defensa que ha fet el ministre italià Balbino*

Giuliano de la imposició del jurament als professors en aquests termes: “La uniformitat de pensament no pot ésser imposada. Ni tan sols per un Napoleó o un Mussolini. Els límits precisos del poder que la societat pot exercir sobre l’individu serà sempre un tema de discussions sense sortida: però entre nosaltres, els anglesos, una llibertat de discussió quasi sense límits ha estat considerada sempre com el mètode millor per a arribar el més prop possible de la veritat. Les doctrines perilloses per a la societat han d’ésser evidentment reprimides: però sembla que hauria estat preferible, abans d’ofegar la veu dels professors, d’esperar que hagin predicat una doctrina de traïció. Els feixistes no haurien d’oblidar que en l’eterna lluita entre la llibertat i l’autoritat foren un dia rebels.”

Cal remarcar que àdhuc Italia Letteraria ha claudicat una vegada més i defensa l’autoritat contra l’esperit.»

Per tot això, Focius no cau en cap moment en l’admiració pel moviment nacional-socialista alemany que, encara sense haver assolit el poder, és vist sempre amb uns ulls ben crítics, i això que sovint també ha atacat la situació política alemanya i el govern de l’època. El 20 de setembre de 1930 Focius observa amb una certa inquietud el fervor juvenil envers els hitlerians, i poc després, el 18 d’octubre de 1930, expressa les seves preocupacions pel racisme hitlerià. És un neguit que esdevé presagi dels moments tràgics que viurà Europa al final de la dècada, que acaba configurant en la nota del 4 de novembre de 1931: «*Darrerament Oswald Spencer ha desenrotllat la tesi que la tasca del segle XXè. i precisament a Alemanya, seria de crear la gran novel·la de l’època. “La condició fonamental seria un nou tipus d’alemany i del seu caràcter. Nosaltres tenim encara la substància suficient. Formem el que portem dins i serem els més forts en l’espai occidental.”*»

III.5.7.2. *El socialisme soviètic*

L'anàlisi de la situació a la URSS és, amb gran diferència, el tema polític més tractat a *Meridians*. El posicionament de Focius sobre el tema és clarament anticomunista, sobretot pel que fa a la lluita de classes; amb tot, sovint Focius sembla sorprendre's pels elements positius que va trobant en alguns dels plantejaments de la jove Unió Soviètica tot i que, en general, intenta fer incidència en aquells matisos que n'eviten l'admiració. Especialment, però, n'exalta la voluntat d'ordenar i dirigir la societat, de planificar i fomentar la cultura i l'educació entre la totalitat de la població; en tot cas, se'n distancia explícitament remarcant tot el que implica censura i prohibicions. Focius també fa incidència en el fet que, segons ell, l'internacionalisme de la revolució proletària ha esdevingut nacionalista amb Stalin.

Ja des dels primers temps de *Meridians*, Focius s'ocupa d'aspectes legislatius de la URSS que fins i tot copia generosament a costa de fer una secció àrida o feixuga, contravenint el to àgil que s'ha proposat per als seus articles. En aquest sentit, el 29 de novembre de 1929 no s'està de transcriure alguns articles de l'estatut d'educació en què destaca positivament la universalització de l'ensenyament, però també la prohibició de la religió. Tot sovint reprendrà el tema de l'educació, per exemple el 5 i el 10 d'abril de 1930 amb uns comentaris de Lunatxarski sobre la importància d'educar en el marxisme, o el 22 d'agost de 1931 amb aquest comentari final en defensa de la pluralitat lingüística, aplicable al seu objectiu per a la República espanyola: «*Una de les conquestes que la premsa soviètica considera de les més importants de l'ensenyament general obligatori, és la introducció de l'ensenyament en llengua materna, puix que d'acord amb la política nacionalitària de Lenín, els pobles més en retard del Nord i de l'Orient rus, han rebut l'ensenyament en llengua materna. El nombre de llengües nacionals emprades ha estat de 70.*»

En els *Meridians* del 18 de desembre de 1929 elogia una experiència que estan duent a terme els soviets en les zones més allunyades de la Unió: una mena de premsa portàtil que prepara un diari especialment per a la zona on arriba el grup i en la llengua respectiva; el final de l'article incorpora la crítica perquè introdueix el tema de la persecució política: «A les colònies germàniques del sud de la Ucraïna els diaris són impresos en alemany. Un d'aquests diaris L'estepa vermella, publica, entre altres informacions, una llarga llista de kulakis (latifundistes) contra els quals els pagesos han de lluitar acusats d'afamar la Rússia de la revolució.»

Altres anotacions mantenen el to de l'elogi, de manera probablement inesperada fins i tot pel mateix Focius, sobre aspectes concrets de la vida soviètica, com el progrés de la física russa, el 3 de gener de 1930, la bona situació de l'economia, el 8 de febrer de 1930, que inclou unes prediccions que situen la URSS com a primera potència mundial en el futur, la creació de la VOKS, organisme que fomenta les relacions culturals entre la URSS i l'estranger, el 12 de març de 1930, o l'anunci de la creació a Moscou d'un Institut d'Història, el 29 de març de 1930, una informació que contrasta amb la que encapçala els *Meridians* d'aquest dia, titulada «**EE.UU...» que està formada per una il·lustració on es veu un policia utilitzant amb contundència la porra, i aquest peu de foto: «Un policia novyorkú “corregeix” un obrer manifestant.»

Cal relacionar aquestes crítiques amb el mateix to que utilitza Focius per comentar la relació dels soviètics amb la literatura, si bé hi ha anotacions que n'elogien la literatura, com la del 29 de desembre de 1929, o com aquesta de l'11 de setembre de 1930:

** ZIF.— Amb aquest nom (*Zemlia i Fabrika*: Terra i Fàbrica) s'ha constituït a Moscou una comissió encarregada d'organitzar una col·lecció de *Mestres de la premsa estrangera moderna*. Integren aquesta comissió Lunatxarsky, Sergi Romov, Miquel Zinkevitx i A. Efròs. Aquest comitè escollirà les obres més representatives aparegudes dintre els darrers vint-i-cinc anys i que, havent romput amb la tradició del segle XIV, han contribuït a la transformació de la premsa i a la renovació de l'art de la novel·la. Sembla que la literatura

francesa estarà amplament representada dintre les edicions Zif. S'esmenten els noms d'Apollinaire, Valéry, Giraudoux, Souppault, Max Jacob, Louis Aragon, Salmon, Barbusse, Poulaille, Louis-Philippe, Bové, etc. Entre els altres europeus, Rilke i Joyce.

En general, hi ha una crítica contra la repressió dels valors individuals en favor dels col·lectius i, per tant, contra el lliure treball de l'artista, amb la qual cosa Focius pot introduir l'atac contra la participació dels surrealistes francesos en el partit comunista. En contrast amb l'anotació anterior, com sol fer Focius, pocs dies després, en aquest cas el 13 de setembre de 1930, transmet una informació completament oposada i que restringeix aquell grau d'obertura de les postures soviètiques que havia donat a entendre inicialment:

** Estètica proletària.— *Per a V. F. Calverton (L'Estètica sociològica dels bolxevistes) Trotski, en Literatura i Revolució, s'ha mostrat un crític brillant de la literatura russa i la seva crítica de la literatura revolucionària extremista té un fonament sociològic. Trotski s'oposa a la irreflexió dels que voldrien veure destruïda tota forma d'art vell, per tal com és un art "burgès", i posa en ridícul l'apel·lació d'art proletari anomenat així perquè és produït per homes que han participat a la revolució. El fi de la revolució proletària és al contrari de destruir les classes i, per tant, tota idea de cultura de classe. Per a Calverton aquesta opinió de Trotski no és gaire compartida. Lunatxarski, per exemple, s'ha esforçat a demostrar que, en un estadi de transició com el que travessa Rússia actualment, hom pot concebre un "art proletari".*

Per això encara és més significatiu que Focius publiqui, pocs dies després, els problemes de prohibicions que estan tenint el trotskistes, el 30 de setembre i el 24 d'octubre de 1930. Cal veure també com una crítica molt forta des de l'òptica del Focius periodista aquesta anotació del 31 de març de 1931: «**U. R. S. S. — *El vice-president del Consell de Comissaris del poble, Konibytxev, ha parlat fa poc a la conferència de les agències telegràfiques soviètiques, amb el fi d'explicar quina és la concepció comunista del paper de la informació: "La definició comunista de la informació de la premsa és la següent: la informació és abans que tot propaganda, això és, no pas la comunicació innocent i imparcial dels fets, ans bé la tria dels fets, concebuts de manera*

que cridin ells mateixos a favor nostre.”» Unes paraules del tot inacceptables per a la visió de la premsa que té Focius. En algun cas, el periodista expressa directament la seva anàlisi de la situació política a la URSS. En els *Meridians* del 21 de febrer de 1931 és prou explícit a destacar que en el fons l'experiència revolucionària soviètica no ha estat més que una revolució nacional russa per resituar-se dintre del panorama internacional:

*** U. R. S. S.— Entre els que segueixen amb interès el desenrotllament del pla governamental soviètic, ultra els marxistes integrals i els socialistes que no volen combatre una experiència de govern obrer inèdita, cal comptar-hi els que creuen que el comunisme no és sinó un mitjà que ha emprat el poble rus per a la seva realització nacional. Aquest darrer punt de vista, combatut pels incondicionals de la III, no difereix gaire del d'aquells que en considerar el sovièticisme com a historiadors hi veuen la manifestació d'un fenomen similar al de la Revolució francesa (que no fou sinó un mitjà per a arribar a la unitat nacional i a la francització definitiva dels components heterogenis del reialme. “En fer sinònims Pàtria i República, la Revolució realitzà una obra terriblement unitària i francament adversa als pobles del sud (Edouard Desmillet) i als seus drets nacionals i lingüístics.” Si aquesta similitud, però, no s'adiu del tot amb la interessant solució federativa que lliga les nacions esclaves que integren la Unió soviètica ni amb la cura efectiva que ha posat el govern de Moscou a la restauració d'alguns vells idiomes nacionals, pot establir-se per ventura en quant la Dictadura vermella és una necessitat nacional, específicament russa. Com diguérem en una altra ocasió, el sovièticisme és l'esforç definitiu per a convertir Rússia en un gran país occidental amb independència de la creença mítica d'ésser una manifestació de la Revolució proletària mundial. Lenín, al nostre entendre, ha estat l'anti-Àsia, el geni polític que freturava Rússia per a la seva incorporació definitiva a Europa. Dins el segle dos homes més oposats, les dues personalitats més eminents i més adverses, les dues ideologies més en pugna són Lenín i Gandhi, el leninisme i el gandhisme.*

Això no treu que en *Meridians* posteriors Focius segueixi recollint aspectes positius del bolxevisme, alguns en la mateixa línia del que apuntava aquest comentari, com el del 3 de novembre de 1931: «D'entre els molts llibres que es refereixen a la Rússia soviètica cal remarcar el d'Arthur Feiler sobre l'experiment bolxevista. Molt objectiu. El punt de vista de Feiler es pot resumir amb el següent paràgraf del seu llibre: “El rus

d'avui va amb el cap més dret que sota el règim vell. És en aquesta transformació de l'individu que resideix, malgrat tot, les possibilitats d'èxit de la revolució.»»

I, encara, en l'últim any de *Meridians*, ja en plena República però amb un to que deixa traspuar el desencís que potser justifica el parèntesi del final de la secció, Focius insisteix el 19 de febrer de 1932 amb una anotació en què opina directament sobre els elements negatius que incorpora el comunisme, en aquest cas a partir d'una comparació amb la Companyia de Jesús que també és criticada per allò que té de disciplina que ofega l'individu. Em sembla un comentari prou interessant pel que comporta de reflexió sobre la pròpia secció del mateix Focius, encara que fet des del desànim:

*** U. R. S. S. — Quan veiem confirmats uns punts de vista nostres sospitem immediatament que ens hem equivocat. És qüestió de temperament. (Estem tan habituats en aquest país de Déu a ésser contradits des de la més tendra minyonesa!) En tantes de notes com hem reportat —textos oficials, textos oficiosos, comentaris— de Rússia hem volgut, sense glossar-ho, exposar un punt de vista nostre, que creïem molt particular: això és, que el materialisme dialèctic, interpretat pels comunistes russos era un moviment idealista i que totes les simpaties exteriors les rebia dels idealistes de tot el món, els més adversos a totes les concessions del materialisme científic i del baix materialisme pràctic de la burgesia. Hem escrit, fa poc, que els únics intel·lectuals del món que situen davant el fet soviètic amb una “Simpàtica objectivitat” com diu Zweig, són —oh paradoxa!— els espiritualistes. Acabem de rebre el darrer número de La Revista de Occidente, de Madrid, en el qual Antonio Marichalar parla de l'obra de Liam O'Flaherty, i singularment d'un dels seus darrers llibres, I went to Russia. O'Flaherty fa parlar, en diàleg, el senyor Duranty: “El bolxevisme és el veritable antídoto religiós al materialisme del segle XX. Rússia és l'únic país de la terra en el qual la religió inspira a les masses a un entusiasme actiu. Això, és clar, considerant el bolxevisme com una religió.” No és estrany que alguns comunistes no russos oposin el comunisme en la seva accepció universal al “bolxevisme”. Això és, interpretació russa del comunisme. Més: “El comunisme ha prosperat per la seva idealitat no pas pel seu realisme; per la seva promesa espiritual, no pas per la seva perspectiva materialista.” Més encara: l'atzar ens ha posat a les mans un llibre procedent de la biblioteca teològica de la província aragonesa de la Companyia de Jesús: Casos de conciencia sobre el liberalismo. És un llibre terrible, l'apologia de l'antiliberalisme, de l'obscurantisme i de l'anorreament de l'individu. Els clergues formats sota aquelles doctrines no haurien pogut absoldre cap lector de LA PUBLICITAT. Després d'haver-lo llegit vam escriure: “Res no s'assembla tant a aquest llibre com molts de textos soviètics que tenim col·leccionats. Res no s'assembla tant a l'Orde dels Jesuïtes com l'Orde de Lenin. I*

no dèiem res de la semblança entre l'esperit de la III internacional i el de la internacional blanca perquè a hores d'ara és un tòpic. Doncs, diu Lasky en O'Flaherty: "Com a agrupament, res no s'assembla tant als bolxevistes com a la Companyia de Jesús", etc. Educat en els jesuïtes, Liam O'Flaherty ha sentit a Rússia horror: "pel proselitisme fanàtic, diu Marichalar, supersticiós i, sobretot, per allò que podríem anomenar l'Apologètica del Comunisme".

III.5.7.3. L'europeisme

Alguns intel·lectuals i polítics europeus van observar després del desastre de la Gran Guerra que la millor solució per evitar nous conflictes era la col·laboració política i econòmica entre les diverses nacions europees en uns vincles que anaven més enllà del que pretenia la Societat de Nacions. Aquests primers intents no van tenir gaire èxit tot i que van ser precedents importants pels que acabarien fructificant en la segona meitat del segle. Focius, que en els seus *Meridians* és un paladí de la pau i de la democràcia, s'afegeix a les files dels defensors d'aquesta idea. En ell, l'europeisme no és més que una conseqüència amplificada de l'occitanisme i de la idea de llatinitat que permeti a Catalunya, en un context de llibertat més àmplia, recuperar un paper important en les relacions internacionals ben impossible mantenint l'existència absoluta de l'Estat espanyol tal com està configurat.¹²⁴

La primera referència a aquestes fonts europeïstes és, però, una veu crítica perquè Focius recull, el 10 de novembre de 1929, unes afirmacions de Romain Rolland en què s'oposa a la creació d'un organisme internacional que només té com a objectiu l'enfortiment bèl·lic per pressionar la Unió Soviètica. Per a Focius això no garanteix la pau i per tant no és l'objectiu de la col·laboració internacional, encara que aquest fos aturar l'expansió comunista. «*Certs representants oficiosos dels "grans capitans d'indústria" franco-alemanys han llançat sorollosament la idea d'una aliança militar*

¹²⁴ El tema de l'europeisme ja va tenir la seva força durant la primera Guerra Mundial; van ser diverses les veus que des de Catalunya es van alçar defensant la unitat europea. (Vegeu CASASSAS 1980:168 i seg.)

franco-alemanya que podria ésser ampliada a Polònia i Anglaterra... Inquietadora màquina de guerra, camuflada en "Pan-Europa"!... Contra qui va dirigida?... Certs mots imprudents ens han deixat entendre que la primera apuntada per aquest c rcol ferri era la Rússia soviètica. Si fos aix , nosaltres diem: Alerta! I, europeu que sóc, home que, durant la guerra, vaig ésser el campio insultat de la reconciliació, refusaria amb disgust una unió europea comprada a aquest preu.» Completant aquesta idea, en els *Meridians* del 19 de gener de 1930 recull un seguit de precedents històrics en què pensadors alemanys han apostat per una col·laboració europea pacífica.

Tot seguit, el 7 de febrer i el 14 de març de 1930 la idea d'unitat europea esdevé una necessitat econòmica donat que les informacions que reporta Focius fan incidència en la pèrdua d'hegemonia en el context mundial de les nacions europees enfront, especialment, dels EUA, que només tenen solució en la col·laboració mútua en una confederació de nacions lliures.

Poc després, el 20 i el 21 de maig de 1930, Focius informa sobre un Congrés paneuropeu a Berlín, convocat pel comte Coudenhove-Kalergi, i sobre la publicació d'un memoràndum d'Arístides Briand que intenta impulsar la creació d'una Unió Federal Europea. El dia 21 explica que l'objectiu és recuperar la col·laboració mundial que no ha funcionat a través de la Societat de Nacions perquè es veu com un organisme massa europeista: *«La Pan-Europa serà una de les peces que més possible far  una organització mundial. Actualment, pels seus orígens i els seus mètodes de funcionament, la Societat de les Nacions és considerada generalment, fora d'Europa, com un organisme massa europeu.  s la raó principal de l'hostilitat de Rússia i sobretot de l'actitud dels Estats Units. La Societat de les Nacions esdevindrà realment universal.»* Però l'article del dia anterior, el 20 de maig, és encara més interessant perquè Focius presenta una idea d'Europa de les nacions ben moderna que resituaria

Catalunya en el context internacional, tot i que no s'està de recordar els precedents europeistes: «*Senyals del temps* diria Eugeni d'Ors, que durant la guerra i amb el poeta López-Picó (vid. *La Revista*) portà entre nosaltres el combat a favor dels Estats Units d'Europa i de la unitat moral d'Europa a què es refereix Briand i que aixecà anys ha en bandera Romain Rolland, un dels primers pan-europa contemporanis. Dins *LA PUBLICITAT*, Nicolau d'Olwer i el redactor d'aquestes notes temps ha que informaren els lectors de la tasca que realitza a favor d'una nova organització del continent el comte Ricard Coudenhove-Kalergi, director del moviment d'Unió Pan-europea i fundador i director de la revista *Pan-europa* que en divulga la doctrina.» I fins i tot, malgrat les distàncies ideològiques, no s'està d'elogiar el que representa l'internacionalisme comunista: «*Després de la gran guerra, la S. de N. ha estat una imprecisa organització tendencialment europeista, i la U. R. S. S. dintre la doctrina marxista n'és una realització parcial, però sota diversos aspectes, exemplar.*»

L'anotació final d'aquest mateix dia també és representativa d'aquest estat d'esperit:

*** Reserves.— Com ja havíem escrit una vegada en parlar del moviment pan-europeu, creiem que cal fer alguna (algunes) reserva a propòsit de la seva realització. La unió, la federació europees propugnada per Briand i altres homes d'Estat eminents ara per ara significa la unió, la federació dels Estats europeus constituïts. El mateix Coudenhove-Kalergi té compte de no sortir-se d'aquesta directiva. Llur paneuropeisme, doncs, benemèrit en llur idealitat, no és, en llur realització (ni per ventura en llur finalitat) el pan-europeisme dels defensors d'una unió o federació europea de pobles lliures, de personalitats nacionals. Els veritables paneuropeistes els trobaríem avui entre els grups nacionals d'Europa, irredemptes. És més: arribem a sospitar si la Pan-Europa de Briand no serà una arma de combat contra la Pan-Europa d'alguns catalans, d'alguns bretons (l'òrgan dels autonomistes bretons, Bréiz Atao, ha exposat amb claredat la diferència entre aquests dos europeïsmes), d'alguns croates que ideològicament representen en l'actualitat la veritable Europa. Davant la Pan-Europa dels Estats opressors cal aixecar la de les nacions sotmeses. I, amb urgència. Les organitzacions nacionals dels pobles sotmesos deuen, abans del 15 de juliol (data fixada per Briand a les cancelleries europees per a respondre al seu memoràndum) fer escoltar llur veu. A la federació europea futura hi han d'entrar, amb igualtat de dret, totes les nacions. Utopia? Cal, almenys, imposar com a condició essencial perquè els Estats*

constituïts puguin formar part de la Unió Federal Europea projectada que tinguin resolts els plets nacionals plantejats en llur organisme.

Em permeto demanar al nostre admirat amic i company L. Nicolau d'Olwer el seu parer, o, millor dit, la seva intervenció activa i generosa.

Mesos després, el 9 de novembre de 1930, reprèn el tema amb la transcripció del qüestionari d'una enquesta de *Le Monde* sobre la possibilitat de creació d'una Europa unida, i torna a aparèixer per últim cop a *Meridians* el 20 de setembre de 1931 com a única sortida per a Europa. La nota és ben simple i alhora explícita:

*** Europa.—“Els familiars dels vaixells saben que, solcada la Mar Roja, ja no hi ha a bord ni anglesos, ni francesos, ni alemanys, ni holandesos, ni italians, ni espanyols, sinó únicament europeus.” Així ho escriu Elie Faure, segons el qual si Europa se n'adona n'heurà la salut.*

Fora de *Meridians*, altres articles d'opinió desenvolupen el tema de la pau i de l'europeisme, especialment pel que té de revisió de la situació política actual, prou degradada per les conseqüències de la guerra i per la possibilitat d'obtenir un paper diferent per a Catalunya i les altres nacions sense estat. Un bon exemple és el *Comentari* «Patriotes i patrioters», del 9 d'octubre de 1932:

El patriotisme dels pobles irredempts d'avui, oposat al patrioterisme dels defensors d'estatismes o formes de govern abstractes, és la fermança més segura d'una futura solidaritat internacional.

El patriota català, el basc o el gallec tenen una idea molt més generosa de la comunitat peninsular que els autonomistes teòrics estranys al sentiment de Pàtria. L'Europa futura serà una solidaritat de Pàtries i no una solidaritat d'Estats.

Ací i allà el patriotisme genèric, humil i pacifista, s'oposa al patrioterisme compost i abstracte, jassia republicà.

III.5.8. Catalunya

Tot i que *Meridians* informa sobretot de qüestions internacionals, no s'està en alguna ocasió de parlar de temes catalans, especialment del que afecta als artistes relacionats amb l'avantguarda contemporània que ja he analitzat prèviament, però també d'altres qüestions més properes. D'altra banda, la major part dels articles que signa J. V. Foix

d'aquesta època també s'hi relacionen, especialment els dels primers moments de la República i, per tant, tot allò que afecta la política i la cultura catalana esdevé un dels elements més importants dels textos foixians de *La Publicitat*. A més, cal tenir en compte que per a Foix la idea de nació catalana sempre té un sentit comprensiu i és un dels escriptors que treballa més intensament per integrar les realitats valenciana i balear, a més de la ja coneguda presència dels temes occitanistes. És per això que he dividit aquest apartat en tres temes: els que afecten més estrictament la situació del Principat, en segon lloc les relacions amb València i les Illes, i finalment tot l'entramat occitanista tan important en les posicions ideològiques de J. V. Foix.

III.5.8.1. Política i art catalans

L'interès de Foix per temes catalans es desplaça de *Meridians*, amb comentaris que sovint tenen un caire més aviat anecdòtic o informatiu, als articles d'opinió que sol signar J. V. Foix o J.-V. F. A partir de la proclamació de la República aniran apareixent en major nombre i acabaran substituint *Meridians*, la desaparició de la qual coincidirà amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i la convocatòria d'eleccions a finals del 1932. Probablement per aquestes circumstàncies polítiques els interessos de Foix canvien: amb la República veu una oportunitat inqüestionable per redefinir el paper nacional de Catalunya i intenta col·laborar-hi fins i tot electoralment; de seguida, però, observa que el camí seguit no té res a veure amb el seu ideal, que planteja reiteradament en els seus articles, i de mica en mica la seva veu, des de la crítica, va traspuant un cert desencís per l'oportunitat perduda.¹²⁵

¹²⁵ Les crítiques a l'Estatut d'Autonomia també es troben en les actuacions d'Acció Catalana Republicana; fins i tot en la declaració de l'assemblea general del 12 de març de 1933, entre els signants de la qual hi trobem el mateix J. V. Foix, encara que acaba apostant per intentar exhaurir-ne el marc legal: «Acatada pel nostre partit la Constitució de la República i reconeixent que l'Estatut aprovat per les corts resta encara per sota del límit de les possibilitats autonòmiques assenyalat per aquella, creu que és un

Pel que fa a les anotacions catalanes de *Meridians*, sol preocupar-se per la situació dels artistes catalans d'avantguarda, especialment Miró i Dalí per les seves relacions amb els surrealistes parisencs, però també per la feina d'altres artistes relacionats amb Foix, com Gausachs (3 de desembre de 1931); les altres anotacions, a banda d'alguna informació anecdòtica, com la representació de l'*Orfeu* de Cocteau a Sitges (11 de setembre de 1930), l'anunci de la publicació d'una novel·la d'Agustí Esclasans (31 de març de 1931, que no deixa de ser interessant perquè Focius s'exclama que Esclasans anunciï «...la primera novel·la super-realista cent per cent escrita en català—ai las!»), etc. Solen centrar-se en aspectes relacionats amb la difusió de la cultura catalana: bé a Madrid, com el 26 de setembre de 1929 que dona notícia del contingut de la *Gaceta catalana* o el 20 i el 23 de novembre de 1929 que informa sobre l'aparició en castellà d'antologies de poetes catalans; bé a París, com l'1 de juny de 1930 que transcriu la informació sobre l'aventurer català Enric de Monfreid que transmet Josep Kessel al *Matin* de París, o el 4 d'octubre de 1930 que informa sobre l'interès que despertien les publicacions catalanes:

** Molière en català.— *L'esdeveniment que representa la incorporació íntegra al català de les obres completes de Molière, de Shakespeare, de Goethe, etc., dins la nova col·lecció "Els clàssics del món" de l'Editorial Barcino és comentat, amb satisfacció, per Comœdia, de París, a primera plana.*

Tot i això, també es centra especialment en els moments que des de l'estranger es demostra tot el contrari: és a dir, una gran desinformació de la realitat catalana. El 4 de desembre de 1930 es lamenta pel to flamenquista que l'enviat especial de *Le Petit*

deure propi i de tots els catalans el de treballar, en aquesta primera etapa que anem a començar, per la plena atribució a la Generalitat de les facultats que potencialment li assigna la Constitució; però lleialment creu, aquest consell, i es fa un deure de proclamar-lo públicament, que aquesta mateixa finalitat i d'altres estan subordinades, en un futur immediat, a la felicitat realització de l'Estatut actual, tant pel ple ús que Catalunya en faci com per l'encert en actuar-lo.» BARAS (1984:358). Aquesta voluntat de progrés, de no deixar-se endur pel desencís, la trobarem en el Focius dels primers *Itineraris*, que coincideixen amb la creació d'Acció Catalana Republicana.

Journal vol donar a les descripcions de Barcelona i el 4 de març de 1931 satiritza la informació de la *Revue Universelle* que parla de «Barcelone la Rouge».

Finalment, altres anotacions més teòriques de *Meridians* es traslladen al terreny de *Comentaris* i plantegen una anàlisi del que per a Focius ha de ser el catalanisme. Les anotacions del 17 i el 18 de desembre de 1931, en un moment que aquest paper ja l'estan ocupant els articles d'opinió de Foix, teoritzen sobre el tema en un aspecte concret que val la pena de citar. La primera de les dues té un to més general, aplicat específicament a la crítica del feixisme i del comunisme, però també cal relacionar-lo directament amb l'anàlisi que fa Focius del nacionalisme a Catalunya:

** Contra la idolatria de la nació.— *Un professor alemany de teologia, Günter Dehn, esmenta, contra les tendències idòlatres de les generacions modernes —Estat feixista o Estat comunista com a fenomen d'inversió religiosa en el qual la idea i el culte de Déu són substituïts per la idea i el culte de la Nació imperial o de l'Estat absolut capitalista o proletari—, aquests mots no pas d'un clerc, ans d'un nacionalista alemany: “Si la Nació fos l'objecte suprem del nostre culte, els pobles no suportarien la injustícia del món sinó en l'odi i en la idea de venjança, i no en la fe. Esdevindrien orgullosos en la felicitat i odiosos en la desgràcia. Llurs victòries serien només l'explotació, i llurs derrotes l'esclavatge”.*

L'endemà, la impressió hipotètica sobre la relació d'aquesta anotació amb Catalunya es veu clarament explicitada en un text en què Focius defineix la seva defensa del “nacionalisme integracionista”, que és a la base de *Meridians* i diametralment oposat al feixisme italià.¹²⁶

** “Actar”.— *A Anglo-Saxònia s'ha establert una interessant polèmica entre “actarians” i “antiactarians”. L'ha provocada un català maximalista — això és, partidari del catalanisme en quant aquest significa irradiació ideològica, superació del concepte de*

¹²⁶ El rebuig al terme “nacionalisme” i l'aposta per una República federal també es troba en l'evolució d'Acció Catalana: «L'acció clandestina de significats membres d'Acció Catalana durant la Dictadura de Primo de Rivera, el seu contacte amb grups revolucionaris de l'estat, que culminaria amb el Pacte de Sant Sebastià, i l'evolució del seu pensament polític des del nacionalisme, amb influències del nacionalisme que es desenvolupen en aquesta època a Europa, el posterior distanciament i, per tant, el desenvolupament d'una postura «catalanista», com més tard havia d'explicar Bofill i Matas a *Una política catalanista*, van fer que Acció Catalana prengué una postura més intervencionista, i així ho reflecteix Bofill i Matas en la seva obra *L'altra concòrdia*, que porta com a subtítol *Per una revisió del problema català: la solució liberal i democràtica.*» (BARAS 1984:353-4)

Pàtria com a clos propici a les més folles incontinenències sentimentals i, per tant, antiderrotista, això és, no-separatista, integracionista. La publicació d'Actar en francès —acceptem o no els punts de vista que N. M.ª Rubió, arquitecte, exposa en aquest llibre— és un acte pràctic de catalanisme “movimentista”. Establir polèmica per damunt les tanques de les tribus nacionals és una de les motivacions que justifiquen el nostre moviment col·lectiu. (El Catalanisme val només —ho han dit tants!— pel seu contingut universal. El Catalanisme és —sabrà greu a alguns, però cal dir-ho— antibiskaitarrisme). I, amb tot, vegeu: a una de les intel·ligències no tècniques d'Europa més atacada pel càncer patriòtic a qui plauria més Actar és, no en dubtem, Maurras. Tant com a Valéry, a Shaw i a Curtius entre els homes de lletres. (En canvi ¿a quin italià d'avui? Potser Croce?)

Ja he comentat, però, que el gruix de les col·laboracions sobre Catalunya d'aquesta època es troba en els articles d'opinió, que tot i la quantitat solen centrar-se en els mateixos temes: la defensa de l'ús de la llengua («La pau per la llibertat», 23-3-1930, explica el cas noruec com a defensa de la necessitat de potenciar les llengües nacionals; «Jocs Florals de 1931», 5-5-1931, és també interessant pel que comporta de crítica a fórmules anacròniques i el conegut atac foixià al tarannà flouresc, «*Ja no els valdrà als catalanistes utòpics de cantar la llengua: caldrà que l'emprin en la integritat de la seva vida particular i pública. No hi haurà excusa vàlida perquè el vociferador de visques radicals refusi la llengua nacional en la mecànica dels seus afers, o obturi les butxaques del gabany amb les pelleringues de diaris datats a Barcelona però que neguen el català des del títol. No hi haurà excusa tampoc per al versaire flouresc que compongui corrandes cursis a la parla mairal. Des del 14 d'abril el millor himne a la pàtria és formar cívicament com a soldat de Catalunya; els millors poemes a la llengua són els que els marmoristes, els pintors, les mecanos, els taquígrafs, els linotipistes escriuran damunt el marbre, la fusta, la tela o el paper les més vulgars de les llegendes o dels documents escrits en el més noble dels idiomes.*») i la necessitat que el seu ús esdevingui tant una prioritat individual («Mataderu», 17-11-1931: «*El desamor a la llengua és un aspecte del derrotisme que més ens cal combatre.*») com en

l'ensenyament («Salut, Marcel·lí Domingo!», 31-5-1931, que és un elogi al decret d'ensenyament en català). Al costat d'això, Foix no s'està de remarcar que els entrebancs són grans i que vénen sobretot de la incomprensió d'alguns intel·lectuals castellans, com a «Multa al que lo hable!», 24-9-1931:

Aquest "germanisme" retardat que alguns ressusciten sota el dossier de la República i sota el signe de Castella, tindrà, potser, uns moments brillants. Unamuno, que a hores d'ara hauria instal·lat a Espanya un dictador imperial que sotmetés definitivament els pobles espanyols no castellans a les lleis i a la llengua de Castella, serà, durant algun temps, exalçat pels patriotes extremistes. Contra el criteri de José Ortega y Gasset, però, aquestes manifestacions d'exclusivisme imperial assenyalen que el sentit de modernitat política el té Catalunya. Aquesta modernitat radica precisament en la humilitat amb què reclama la seva llibertat nacional, en la generositat amb què pugna per una Constitució federal i en la modesta afirmació que el català és l'única llengua amb què creu poder realitzar-se, ni més bella, ni més sàvia, ni més divina que les llengües amb què els altres pobles a Europa s'han realitzat.

Amb tot, els articles de Foix comencen a ser crítics després de mig any de govern republicà i sobretot a partir de 1932, incloent-hi el tema de la llengua criticat a «Diada de la llengua catalana? Segons...», 2-1-1932, en què dubta de l'oportunitat de determinats actes en favor de la llengua per la seva poca rendibilitat pràctica: *«El millor elogi a la llengua catalana és escriure públicament i privadament en català, protegir la premsa redactada en la nostra llengua, contribuir en tots els ordres a l'obra de catalanització integral del país.»*

D'altres articles descriuen amb claredat la seva idea política per a la República, que ha de ser plurinacional i federal, defensora en tot moment de la llibertat dels pobles, com ja planteja des del primer moment a «Un estil per a la República», 27-5-1931, i més endavant a «Universal i federalista», 12-9-1931, i a «El nom de República és bell i gloriós...», 11-12-1931, que presenta les primeres reticències a la nova situació: *«El nom de República és bell i gloriós, però difícil de dur. Molts no se n'han adonat. Heus ací una magnífica campanya a emprendre. La República serà bella i serà gloriosa per*

les conquestes que sota el seu règim n'hegui la llibertat. No pas la Nació damunt la República, com pensa i no gosa a dir clar Ortega i Gasset, sinó la llibertat damunt la República. Puix que serà per aquesta llibertat que els catalans mesurarem les nostres possibilitats de convivència, de llibertat i de virtut. La República és també exigència. Té una ètica, té una estètica.» En aquest article, que signa J.-V. F., fa unes declaracions sobre l'origen de la seva ideologia republicana que contradiuen explícitament posicions polítiques anteriors de Foix, més acostades a l'autoritarisme feixista i que accepten plenament la llibertat que pot representar per a Catalunya la jove República espanyola, enfront de les posicions tradicionalment impositives de la monarquia:

Des de la nostra adolescència hem sentit la mateixa fervor republicana que Baudelaire. El Catalanisme ha estat sempre per a nosaltres un moviment essencialment republicà. Col·laboracionista o secessionista, la fervor que agermana els catalans per a la resolució de la causa de llur llibertat nacional és republicana. República catalana, Comunitat de repúbliques peninsulars, República federal, República espanyola que admet només dins els seus límits els pobles que se li donen lliurement i espontàniament?...

Coneixem la lúcida oposició doctrinal feta als principis liberals, igualitaris i fraternals per Charles Maurras. Però hem sofert de l'experiència dels principis amb què els voldria substituir. Per a la llibertat de l'esperit la República és un mal menor. Des del punt de la universalitat de l'Esperit, un simple canvi de règim si us plau avantatjosament favorable. Totes les idees de Bonald, de De Roustre i de Maurras oposades als principis de Llibertat, de Democràcia i de República ens han fet reaccionar des de les nostres primeres lectures a favor d'aquests principis. Maurras i els seus ignoren, pràcticament, què són les llibertats que atorguen les monarquies llatines a llurs súbdits. La tesi dels monàrquics és la dels partidaris de la Necessitat absoluta i de les lleis necessàries de la natura a les quals atribueix Leibnitz una necessitat moral.

Tots nosaltres, com a catalans als quals se'ns ha negat la Pàtria i com a súbdits que hem estat de la monarquia espanyola, hem sofert de l'aplicació dels principis geomètrics i arbitraris damunt els quals els teòrics de l'antidemocràcia recolzen llur brillant filosofia. N'hem sofert i hem estat a punt de morir-ne. La República ens ha aparegut com el nom bell i gloriós que podria redimir-nos. A causa, és clar, de fer sinònims República i Llibertat.

No s'està de remarcar els entrebancs més importants que es poden creuar en la contitució d'aquest ideal, provinents dels llocs més inesperats perquè se n'hauria de suposar un ferm suport, com és el cas dels comentaris negatius sobre la instauració de

la República que es fan des d'Itàlia i des de França, criticats en l'article «Amb l'ai! al cor», 30-8-1931 (concretament, hi ataca la premsa “franco-governamental”, i en desmarca explícitament la del Migdia que demana el més ampli suport a Macià), o les postures espanyoles més reaccionàries i filofeixistes a «Catalunya contra Cèsar», 30-9-1931: «La mesura de la “modernitat” intel·lectual és ben diferent en uns i altres. Per als partidaris de l'imperialisme castellà és el sentiment, la idea d'unitat. Per als partidaris de l'Espanya nova és el sentiment, la idea de federació, de cooperació, d'ordenació. A la unitat per Castella, Catalunya oposa la Societat de nacions peninsulars. A l'acció directa cesària, inquisitorial, dictatorial de la tendència Unamuno-Baroja-C. N. T. el Catalanisme, que és el moviment més autènticament liberal i espanyista de cinquanta anys ençà oposa el Parlament federal.»¹²⁷

Des dels primers temps de la República, però, les posicions de Foix no han tingut l'èxit polític que ell esperava, així en el comentari «Amb i per la llengua», 4-7-1931, es queixa dels sacrificis que ha hagut de fer des de fa temps (inclosa la participació en actes electorals) i que no han obtingut prou suport; així: «*En la mitja dotzena de mítings on, amb un coratge que temem que ens fallarà per sempre més, vam concórrer en aquestes eleccions, tots els oradors (¿com han davallat en categoria, aquests singulars personatges!) que van creure oportú en referir-se al dret dels catalans a usar en tòtum la llengua nacional, es van valer del tòpic “sentimental”.*» I encara insisteix en el sacrifici que cal fer en defensa de la llengua catalana:

¹²⁷ Aquest text té un paral·lel molt significatiu amb un altre de *Monitor* del 1923 en què s'observa clarament, perquè els termes són gairebé idèntics, que, en relació a la defensa del federalisme i a la construcció d'un nou ordre ibèric des de Catalunya, la posició de Foix no ha canviat gaire; en canvi, pel que fa als lideratges filofeixistes, vuit anys d'esdeveniments històrics tan decisius poden capgirar les idees: «No havem atès potser per a la nostra publicació la transparència a què aspirem i la qualitat de la nostra prosa no és encara la del cristall sonor on assagem de modular-la. Però, ¿pot ésser una nosa la feble cantarella de dos patriotes humils que, mentre un cor nombrosíssim lloa Cató i l'exalça, divaguen, mitigada llur veu per la dolçor de les ombres nocturnes, lloant Cèsar i advocant el seu adveniment?» (FOIX 1990:354)

Doncs bé: nosaltres, que pertanyem al grup dels que consideren el plet lingüístic com la més cabdal (i la més urgent a resoldre) de les reivindicacions catalanes, hem sacrificat, per la victòria de la llengua, múltiples activitats de l'esperit, hem figurat joiosament a l'estol anònim dels soldats de la llengua, hem perdut —i més d'un— la nostra carrera literària i àdhuc la professional per la mateixa causa. Però no ho hem fet per cap motivació sentimental.

Per a molts de nosaltres, partidaris de l'ús integral i exclusiu del català, advesaris del bilingüisme en quant aquest suposa el reconeixement de l'existència d'una llengua oficial amb la qual cal alternar i no una simple llengua exterior, útil per a l'expansió comercial, el català no és una llengua més bella, ni més dolça, ni més aspra, ni més expressiva, ni més pintoresca, ni més antiga que les altres llengües de la llatinitat. I si té cap d'aquestes virtuts o d'aquestes imperfeccions no ho fem valer per a legitimar la nostra intransigència. El nostre daler pel recobriment total de llur llengua pels catalans és fisiològic. En reclamem l'ús com un presoner el de les mans o els peus endogalats, perquè ella i només ella representa íntegrament la nostra llibertat.

i acaba no pas amb una defensa d'una Catalunya independent, però sí amb una visió de la República espanyola com un camí per arribar a una situació política futura en què el pes de Catalunya sigui molt més important.

Puix que —o com interpretà el nostre punt de vista més car!— allò que escriví ahir Diego Ruiz a L'Opinió és la més justa de les visions. Barcelona (llegiu Catalunya) ha d'ensorrar la unitat d'Espanya i ha d'intentar d'abatre la de França. Barcelona és el cap i casal d'un Estat futur els límits del qual desconeixem encara. I la força que l'empeny és, no en tingueu dubte, catalans de tots els estaments, de tots els partits, de totes les contrades, és el verb.

Aquestes insinuacions crítiques dels primers temps es van fent cada vegada més importants a mesura que es van plantejant les directrius de la nova República i Foix va veient com les seves posicions no són seguides institucionalment, de manera que segons el seu punt de vista es va perdent una oportunitat històrica. La decepció va en augment a mesura que passen els mesos i, per tant, el to crític es va accentuant.

En primer lloc aquestes crítiques van dirigides als dirigents de l'Esquerra, que governa la Generalitat de Catalunya, el 2 d'octubre de 1931 a «Agnosticisme no compartit» es lamenta que els representants de la minoria catalana al parlament espanyol es desentenguin dels afers de l'Estat: «L'agnosticisme de l'actual minoria

catalana al Parlament, conscient o no, és a parer nostre, un error de tàctica. Un (¿irreparable?) error que esdevindrà històric.» També al comentari «...a 7º -- i a 4º!», 15-1-1932, que insisteix en el paper integrador del catalanisme, lluny de les lluites de partit a què es dediquen els polítics catalans.

Tot seguit les crítiques desemboquen en les realitzacions de la República, el comentari «Festa nacional?», 11-2-1932, arran de la no catalanitat de la festa de l'11 de febrer acordada per la República espanyola, es lamenta de la castellanització del nou règim: «*La revolució espanyola és una pseudo-revolució, perquè no ha sabut resoldre des del primer moment en sentit francament federal els problemes nacionalistes posats, anys ha, davant els governs de Madrid. Una de les manifestacions més originals de la revolució hauria estat la d'acceptar el fet d'un territori plurinacional i adaptar la Constitució a aquesta realitat. De reconèixer amb la clara visió que del problema de l'Estat tenen les noves generacions europees, que Espanya no és una pàtria, sinó una suma de pàtries; que no és el nom genèric d'una nació, sinó el nom geogràfic d'un territori peninsular que conté una suma de nacions.*» Aquestes consideracions repercuteixen en el fet que durant tot el 1932 Foix va abandonant *Meridians* i es dedica sobretot a escriure articles d'opinió de caràcter pedagògic en l'intent de desenvolupar la seva ideologia política, contra les realitzacions concretes de la República. Un programa que no és gens idealista o utòpic, sinó que intenta tocar de peus a terra i que podria haver tingut una realització pràctica ben efectiva si els camins de la República espanyola no haguessin anat en una altra direcció. Una setmana després de l'article anterior, J.-V. F. publica l'article «Patriota, esquerp i íntegre» (17-2-1932), en què torna a explicitar el seu ideari per defensar les darreres actuacions favorables al pacifisme internacional liderades per H. G. Wells; hi afirma: «*Els mots de Wells ens donen oportunitat per a manifestar no solament la nostra aversió pel patriotisme*

esquerp i íntegre, ans també per a confirmar la nostra adhesió, que data de la nostra més extrema adolescència, pel Catalanisme en quant representa l'expressió d'un patriotisme políticament condicionat a una reforma radical de l'estructura dels Estats i a una concepció nova de les relacions exteriors d'aquests Estats.» i continua:

Nosaltres som patriotes fins al punt, i no més enllà, que la Pàtria catalana, això és, la col·lectivitat dels catalans, vegi reconeguda la seva llibertat, que no ha de reconèixer altres limitacions que les que ella mateixa, d'acord amb les directives tradicional[s] del Catalanisme polític, reconegui com a necessàries per a conciliar els seus drets elementals amb els deures que comporta la doctrina federalista, que ha estat sempre una denominació comuna dels partits catalans.

La situació avantatjosa dels catalans —sense un Estat tradicional amb interessos creats— els permet de tenir del problema de la pau a Europa una visió molt més desinteressada que els Estats momificats. Per això el Catalanisme ha superat sempre, doctrinalment, el Separatisme en quant aquest significa una acceptació del genèric nacionalisme feréstec i exclusiu, que cap català liberal d'avui no admet ni sent.

La idea d'una Societat de Nacions peninsulars ha estat sempre una proposició ideològicament generosa. Davant les baixes passions que desvetlla l'exacerbació patriòtica, el Catalanisme dobla el seu idealisme: d'una part reclama la llibertat de la Pàtria i, simultàniament, se subordina, lleial, a un acord amb les altres Pàtries, per als fins d'humanitat que els són comuns.

A aquest tipus d'article, cal sumar-hi «Catalans nacionals» (1-4-1932), que ataca l'imperialisme i defensa l'ús del terme Catalanisme, o el mateix dia el titulat «Conèixer Catalunya», però signat per Agustí Trilla, pseudònim atribuït a Foix, que justifica la necessitat de coneixement del territori per defensar la llibertat nacional. El 20 d'agost a «Terres de senyoriu» es lamenta que encara hi hagi possessions feudals castellanès a Catalunya i el 25 del mateix mes a «Tres milions de mestissos» es queixa de la descatalanització del país, en la mateixa línia de l'antiflamenquisme que exposa al conegut article «Toros a Cervera!» (24-9-1932).

Dos articles de l'octubre del 1932, després de la desaparició de *Meridians*, resumeixen ben clarament la posició d'aquesta època: «La solució és federal» (12-10-1932), que a partir dels problemes que està vivint Iugoslàvia acaba conclouent, per a

Catalunya: *«Ens interessa recollir aquestes dades perquè, i ho hem dit sovint, només una política federal a l'interior d'Espanya permetrà a Catalunya d'albirar les possibilitats d'una més àmplia llibertat nacional. I ningú no ens ha assegurat encara que sota la República i àdhuc en nom de la República, no hàgim de témer l'ofensiva dels neofeixistes centrals, que, com llurs col·legues serbis, creguin que, tot i l'Estatut, Catalunya és "llur" colònia de dret diví.»* D'altra banda, «Pirates» (20-10-1932), alerta del perill que suposa emparar sota la bandera de la catalanitat individus que només busquen el seu profit: *«Hauria s'ésser, ¿per què no dir-ho?, la moralitat dels patriotes catalans. Menys facinerosos, estols de pirates pretenen ara i adés protegir-se sota la bandera catalana per a realitzar llurs actes de bandidatge. Tants anys d'estar a la defensiva han desacostumat els addictes a la causa de la nostra independència nacional a l'atac. Cal una reacció violenta, perquè s'hi juga el nom i la sort de Catalunya.»*

III.5.8.2. València i Mallorca

Quan Foix parla de Catalunya sovint explica en els seus escrits que es refereix als límits tradicionals de la nació catalana, cosa que era força habitual a l'època, de manera que implícitament cal pensar en el Principat (incloent-hi els territoris de l'Estat francès), les Illes Balears i el País Valencià, als quals en algun cas es refereix com a "terres de llengua catalana" sense deixar de tenir present, però, la personalitat pròpia i la capacitat individual de decisió de cadascun d'aquests territoris. Per a les Illes, a més, de vegades utilitza el terme, més explícit, de "Catalunya insular", cosa que no fa amb València probablement per les reticències de determinats sectors. És per aquest motiu que en alguns dels seus articles aquests territoris esdevenen tema de reflexió, però en molt menor grau del que es podria preveure donat que, com he dit abans, cal entendre que quan Foix parla de Catalunya i de les seves reivindicacions s'està referint a tots els

territoris de llengua catalana. Entre altres aspectes, també és per això que l'estatut d'autonomia per a Catalunya (és a dir, les “quatre províncies”) només pot ser un pas transitori per arribar a assolir el lliure desenvolupament de tota la nació.

Com era d'esperar, els *Meridians* de Focius, que són una secció més internacionalista, no tracten gaire el tema, però tot i així hi ha algunes anotacions prou interessants. Una de les primeres, del 9 de desembre de 1928, serveix també per justificar la idea de connexions culturals subjacent al terme de *Meridians*:

* ¿Catalunya-València?

pregunta Frederic Minyana a Almela i Vives (Vegi's *La Semana Gràfica* de València, número 123). “*Cordialment. Ara més que mai. Jo, com a realitat literària, quasi sóc un producte d'aquesta amistat. A Barcelona els escriptors més il·lustres s'ocupen, quotidianament, de lletres i d'art valencians. Em cal esmentar, entre els nostres amics millors, En Josep M.ª Casacoberta, el meu editor, el qual anat 150 exemplars de cada una de les obres que formaran la nostra col·lecció L'Estel.*

Almela explica què serà *L'Estel*: una sèrie de llibres que començarà amb un llibre de versos seus (*L'espill a trossos? La primavera groga?*), i al qual seguirà un de biogràfic de Juli Just, un altre de Gonçalves-Martí sobre *Ceràmica de Manisses* i altres de Duran i Tortajada. També s'editaran alguns volums de *Lletres* que iniciaran les de Pròsper Merimée sobre València.

Lo Rat Penat?: *O es renova o es mor.* I el Pare Fullana?: *Celebro el seu ingrés com a valencià. I el discuteixo com a gramàtic. Jo i molts. No és pas el Fabra valencià. L'admiro, però, com a treballador.*

Un cop la secció està ja ben perfilada, anotacions d'aquest tipus no tornaran a aparèixer i passaran a seccions com l'anònima *Informació catalana*, que ja hem vist en altres ocasions. Altres comentaris de *Meridians* insisteixen més en el tema del desconeixement de la realitat catalana que hi ha arreu, com la referida el 25 de setembre de 1930: per a un parisí Mallorca és com una colònia ultramarina desconeguda, i ja hem vist com critica Foix aquesta ignorància pel que representa d'incomprensió i d'impossibilitat de fer arrelar el projecte polític comú que vol per a Europa: «** Alomar.— *A propòsit de l'homenatge a Gabriel Alomar, Francis de Miomandre diu:* “Un poeta viu a Palma de Mallorca, això és —malgrat de l'aparença geogràfica— tan

lluny de Madrid com si habités Quito o Bakú. Amb tot, encara que Alomar ha escrit tota la seva obra en dialecte mallorquí, és celebrat”, etc. *París és, sovint, en distància, el Quito o el Bakú de totes les cultures que no siguin la pròpia. ¿D'on haurà tret Miomandre que Gabriel Alomar, estilista eminent, ha escrit tota la seva obra en dialecte mallorquí, ell, adversari intransigent de totes les formes dialectals de les llengües i de les cultures?»*

Alguns articles d'opinió d'aquesta època també tracten explícitament el tema de la pancatalanitat, sempre tenint en compte que l'interès és molt més gran perquè, com he dit abans, la referència a Catalunya sol englobar totes les terres de parla catalana i, per tant, Focius no ho ha d'especificar constantment. Un article molt significatiu de la posició de J. V. Foix sobre el tema és el titulat «Cap a la unitat valenciana», del 10 d'agost de 1930, que dóna compte de la voluntat integradora del valencianisme que, prenent l'exemple del Principat, pretén reunir en una mancomunitat les diputacions de les tres províncies i dotar-la d'un Estatut.

Heus ací un esdeveniment del més alt interès per als catalans. La unitat valenciana és de realització imprescindible per als que pugnen a Catalunya, a Mallorca i a València per una més gran unitat. Com diu “Acció Valenciana” en el darrer número (1 d'agost) l'Estat valencià, autònom i distint del català, pot gloriejar-se d'haver donat dies de glòria a la nació comuna. València una i Catalunya una van a un mateix lloc, segueixen un mateix camí. Cal, doncs, “que lluitem junts” germans de llengua, soldats d'un mateix ideal, capirats d'una mateixa bandera, futurs ciutadans d'una pàtria comuna.

És clar que aquestes negociacions per a l'Estatut valencià no van tenir els mateixos fruits que a Catalunya, de manera que durant la República no es va arribar a formular un Estatut valencià. Per als resultats finals de València, és imprescindible per a Foix la col·laboració amb Catalunya, de vegades tan difícil, J.-V. F. acaba l'article ben explícitament: «Com ens escriu un valencianista fervorós i nacionalista integral, “la nova joventut valencianista, republicana, com la nova joventut catalanista, si defuig el

pacte amb els republicans històrics de València no el defuig amb els republicans nacionals de Catalunya”. Així és que el veritable pacte republicà l’establiran catalans i valencians per a obtenir, amb la unitat regional, una superior unitat nacional.»

Foix no s’està de recordar que aquesta identitat nacional és del tot incompresa i fins i tot combatuda per les mentalitats centralistes i estatalistes. El *Comentari* «El prestigi», del 19 d’agost de 1931, centrat en l’admiració que desperta al nord de la frontera el catalanisme en la nova República a través de la figura de Macià, comença d’una manera ben significativa: *«No en dubto: els incontinents exultadors de l’hegemonia centro-peninsular ignoren que el catalanisme és un moviment de més envergada que el nacionalisme. Ignoren, els de més bona fe, que hi ha catalans per als quals el radi d’expansió cultural de la llengua pròpia és equivalent al radi d’expansió cultural de Castella. Si a aquell tal li diguéssiu que hi ha un nucli, reduït, però selectíssim, de valencians per als quals la premsa de Barcelona és la premsa pròpia i no la de Madrid, que el “valencià” és una llengua que es parla no solament a València¹²⁸, ans també a tot Catalunya, a Mallorca, al Rosselló, a la Cerdanya i que admeten una Pàtria sola, unilingüe, us respondria amb una rialleta. Si al mateix tal li diguéssiu que per a escriure a un bon fill del Llenguadoc, de la Provença, de la Gascunya, del Bearn o de l’Alvèrnia no us cal ni a vós emprar el francès ni a ell el català de Barcelona us respondria amb una riallada. Si a aquell altre tal li diguéssiu que el catalanisme és un moviment la principal característica del qual és el seu antiseparatisme, ni us respondria. Per enze, per tabalot, per toix.»*

Si en el cas de València els comentaris avancen amb peus de plom, en el de Mallorca la identificació és absoluta; l’article «...haguts i reputats per catalans», del 6 de febrer de

¹²⁸ Noteu com Foix parteix del terme “valencià” per evitar les suspicàcies secessionistes. Al capdavall el nom no fa la cosa.

1932, comença plantejant: «El tema és vell: ¿cal considerar català el territori de Mallorca, cal considerar catalans els habitants d'aqueixes illes?» Segons Foix la resposta és clarament positiva i fins i tot reporta, en el mateix article, dos documents medievals que qualifiquen els mallorquins com a catalans. És per això que l'Estatut català que ha d'aprovar el Parlament espanyol té per a Foix un valor excessivament restrictiu:

Arribarà, però, l'hora de la llibertat de la Pàtria i aquells dels seus fills nats a Mallorca que han reivindicat de paraula i d'obra dins de la illa o al continent —noms il·lustres molts d'ells— llur dret de catalans coneixeran el goig de la victòria, que compartiran amb nosaltres, restringit per la interpretació parcial que per part de tots hauran estat donats precisament a aquells principis liberal i patriòtic.

No pretenem pas que tots els catalans de Mallorca sentiran una dolor idèntica per aquesta restricció, per aquesta “moderació”. Ni, tampoc, que per a la reincorporació a la Catalunya del seu territori insular se segueixin altres procediments que els que fixa la doctrina democràtica que és l'essència mateixa del catalanisme polític en allò que es refereix a la sort de les minories nacionals. Cal que Mallorca recobri la seva catalanitat per ella mateixa; cal, però, que els catalans continentals no oblidem, un cop col·lectivament lliures, aquesta realitat d'uns centenars de compatriotes conscients de la minva que representarà que la terra que els ha vist néixer no integri encara la unitat nacional que ells i nosaltres propugnem.

És a dir: cal que en commemorar nosaltres, catalans del continent, la implantació de l'Estatut inicial de l'autonomia de Catalunya compartim amb els catalans conscients de les illes el sentiment d'aquella restricció, d'aquella “parcialitat” que a hores d'ara ja lamenten els més lúcids dels esperits insulars.

El *Comentari* «Baltasar Samper» (24-3-1932), insisteix en aquesta identitat nacional entre «catalans del continent i catalans insulars»; hi hem de sumar el titulat «Foc a la Universitat de València» (15-5-1932), que parla també dels valencians en termes filials: *«En aquests moments en què els millors —no tots, dissortadament— dels esperits valencians acompanyen Catalunya en aquestes hores de prova i d'esperança, els catalans del Principat, no pas aquests o aquells, ans tots els catalans, fem propi el dolor dels fills de València i ens adherim a totes les peticions que siguin adreçades al Govern de la República perquè la reconstrucció de llur Universitat sigui activada*

segons els desigs fervorosos dels que més alt mantenen el prestigi de la nostra cultura.»

Finalment, «Avui, a Reus...» (24-4-1932), informa de l'«*Acte d'Afirmació de les Terres de Llengua Catalana*», en què «*hi prendran part catalans del Principat, catalans de València, catalans del Rosselló i catalans de Mallorca.*»

Tots aquells que han propugnat i propugnen la unitat de les terres catalanes sentiran, avui, un doble goig: l'obtingut per la represa, dins el règim republicà, d'actes públics de solidaritat catalana destinats a establir contacte entre els patriotes de la Catalunya gran i l'obtingut per la nova que aquest primer acte d'afirmació de les terres de llengua catalana se celebri, no pas a Barcelona, sinó en una ciutat de tradició catalana i democràtica del Camp de Tarragona.

En afirmar la unitat de les terres catalanes hom afirma amb la unitat de sentiment la unanimitat de voluntats. Hom és partidari de la Catalunya una a totes les regions de la Pàtria gran.

III.5.8.3. L'occitanisme

Pel que pot representar per a les relacions internacionals i per a la presència de Catalunya en el món, tot i les estretes relacions fraternals que Foix s'encarrega de remarcar en els seus comentaris paral·lels, el tema occità és més present als *Meridians* de Focius que els temes pròpiament catalans. Amb tot, Focius no s'està de comentar que la lluita del catalanisme és la mateixa que la de l'occitanisme; en aquesta època, però, no arriba a identificar Catalunya com una part d'Occitània, com podia haver semblat en algun moment anterior, probablement perquè les possibilitats que comporta l'enderrocament de la monarquia borbònica i la instauració de la nova República fan que sigui millor restringir les aspiracions de reorganització política d'aquests territoris. Insistir de manera maximalista en el panoccitanisme i en la idea de llatinitat comportaria probablement perdre un moment històric per avançar en l'autogovern de Catalunya; és clar que, un cop aprovat l'Estatut, i vista l'evolució de la política republicana, el desencís s'acabarà emparant de l'ànim de J. V. Foix per la impossibilitat de veure aplicades les seves idees.

A *Meridians*, doncs, trobem anotacions molt significatives sobre temes occitans ja des dels primers articles de la secció. Com ja hem vist, la del 12 de desembre de 1928 permet també explicar-ne el nom i l'abast¹²⁹:

** *Tolosa-Barcelona*,
per avió, per tren, per T. S. F., per OC. Els nostres lectors han llegit el
butlletí de subscripció que havem publicat. Tolosa-Barcelona:
Meridià...

En successius *Meridians* del 1929 trobem informacions que fan referència a la revista *Oc*, que Foix s'ha proposat de relançar. «OC, de Tolosa, continua la seva tasca benemèrita: establir un sol meridià Barcelona-Tolosa», diu el 28 de setembre de 1929. El 29 d'octubre de 1929 defensa l'occitanitat del mariscal Foch, que passa a ser Foix (en un moment que la secció encara és anònima; aquestes indicacions onomàstiques probablement connoten pressions sobre la qüestió de la signatura que desembocaran poc després en l'aparició del pseudònim Focius).

També apareix a *Meridians* la defensa de la idea de llatinitat, el 20 de febrer de 1929, que és la que Foix defensava a *Monitor* i la d'*Oc*, no pas la idea de "latinité" de Maurras. «Només la pairalitat radical pot fer generosa la idea d'unitat llatina; només la pairalitat resolta de totes les comunitats ètniques pot fer generosa la idea d'unitat europea. Més: gràcies a l'esforç conjunt de les col·lectivitats incolores d'Europa la vertebració peninsular, occidental i europea serà un fet. (...) Si la nostra actuació sentimental dins el clos mairal té cap motivació, és aquesta: una reorganització integral de l'occident europeu per la pau i la unió llatines, per la pau i la unió continentals.»

En un terreny més cultural, el 27 de març de 1930 fa una anàlisi del terme provençal i l'11 de setembre de 1930 s'ocupa del centenari de Frederic Mistral, molt més present a Catalunya que a París, que també serà el tema de dos articles d'opinió. «Catalunya a

¹²⁹ No és pas la primera referència al terme "meridians". Com ja ha indicat GUERRERO (1996:177) apareix a *La Publicitat* en una nota sense signar del 29 d'abril de 1928.

Mistral» (29-6-1930), signat F., cita un parlament en occità del director d'*Oc*, Ismael Girard, en què remarca l'agermanament i l'exemple que pot oferir Catalunya a Occitània. El *Comentari* del 21 de setembre de 1930, «Catalunya a Provença», també signat F., destaca la figura de Mistral com un símbol per a Catalunya: «Hi[sic] ho serà mentre l'eina, que és la llengua, que ha de deslliurar-nos de les cadenes, serà la nostra eina més urgent; mentre la nostra individualitat nacional no sigui el símbol de la llibertat; mentre la nostra eina hagi de servir d'exemple a les altres individualitats regionals o nacionals del gran cos polític d'Occitània; mentre la "Federació dels pobles del Sol" no esdevingui la més ardent de les realitats.» Després de lamentar-se que en els actes oficials d'homenatge a Mistral s'elogiés només el poeta i es deixés de banda el polític que reclama les llibertats d'Occitània, acaba l'article: «Les pretericions oficials no són per als catalans motiu de recança, ans franc estímulo. També per als nostres amics de Provença i de les altres regions del Migdia els oblits i els menyspreus del parisenc han d'enfortir llur adhesió a la causa que ens és comuna.»

Aquesta comunitat d'interessos és present en alguns articles de tema occità del 1931, com «El Migdia de França amb Catalunya» (8-5-1931), que destaca la defensa del nou règim republicà en la premsa occitana a diferència dels comentaris més aviat negatius, en contra del que caldria esperar havent superat una dictadura, de la premsa de París o «Barcelona, gran ciutat occitana» (28-8-1931), resum d'un article de Raoul Roche a *Le Limousin de Paris*, que remarca l'exemple que representa per a Occitània la situació catalana. Foix acaba comentant: «A nosaltres, catalans, allò que més ens interessa d'aquesta actitud occitana és el reconeixement de Barcelona com a nucli inicial de la gran renaixença. Per als que creiem que el Catalanisme és un vast moviment polític i social que no té fixades encara les fronteres, aquests testimonis espontanis són vots d'estímulo. (...) Tots els que creuen que per damunt les fronteres de les nacions

estatificades poden establir-se “nacions” culturals veuran amb simpatia l’obra d’expansió cultural que a base de la nostra llengua pot realitzar-se.»

De totes aquestes referències occitanes, l’article «El catalanisme com a ambició de totalitat» (7-6-1931), que porta l’entrada «Tolosa-Barcelona» i la signatura errònia S. V. Foix, és el més explícit de la posició foixiana sobre el tema un cop instaurada la República. A partir d’unes referències de publicacions occitanes, Foix remarca que «l’occitanisme no és més que un dels aspectes de la política exterior que ha de realitzar Catalunya en quant el Catalanisme és, per damunt de tot, “una política”. (...) és una política nacional, una vasta política destinada a realitzar-se més enllà de les fronteres estrictes. El Catalanisme és una política inèdita dins el clos peninsular, original dins el continent, moderna pel seu sentit de totalitat.» L’occitanisme és un reflex del que aquesta política que representa el catalanisme és capaç d’irradiar fora de les fronteres estrictes de Catalunya; una política que confia a poder incidir prou en la incipient República espanyola per imposar les seves idees federalistes integradores:

És per aquesta fe, per la fe en la musa del Catalanisme que és la de la República que encara no hem realitzat, per la fe en la República futura que amb els delegats de Tolosa saludem els federalistes del novell Llenguadoc i de la novella València, de Montpeller i de Castelló de la Plana, d’Avinyó i de Perpinyà.

L’any 1932, el de la desaparició de *Meridians*, en plena proliferació d’articles signats per J. V. Foix, crea per als temes occitans de *La Publicitat* el pseudònim Josep M.ª Maçó-Ribera (posteriorment també l’utilitzarà per a articles de temàtica diversa i el simplificarà com a J. M.^a M-R) i un intent de secció titulat *La idea occitana*. El 28 de gener de 1932 n’apareix el primer article: «Val més rebre la influència de Barcelona que de París», que recull les opinions de Roge Barthe en un article sobre el moviment juvenil Palestra a *Le Petit Meridional* i aprofita per insistir en la idea del catalanisme com a moviment integrador amb voluntat de servir d’exemple, «Pocs països com els

nostres i pocs moviments com el Catalanisme poden intentar, per damunt les formacions estatals, de realitzar aquelles unitats de cultura, base de la comunitat de llengua que són l'ideal llunyà de les més intel·ligents de les minories nacionals d'Europa.»

El 18 de febrer de 1932, sota el mateix epígraf de *La idea occitana* i amb la mateixa signatura publica l'article titulat «Hi ha senyals...», on remarca la importància d'estimular des de Catalunya el moviment occitanista: «Un patriota occità —a Marsella, a Montpeller, a Tolosa, a Pau— és, per principi, un amic de Catalunya lleial i fidel, un deixeble de Catalunya, un home ideològicament i sentimentalment més prop nostre que molts veïns de Barcelona.», i exemplifica l'energia del moviment occitanista amb la referència a activitats i publicacions, com *La Revue des Pays d'Oc*, que «tendeix a fer conèixer les línies generals del mistralisme, que no són més que les del Catalanisme: Llibertat, llatinitat i federació.»

L'article del 28 de febrer de 1932 manté la signatura, però ara sota l'epígraf *La vida occitana*, amb el títol «Hi ha realitzacions...» que enllaça amb l'anterior, cita en occità un article d'*Oc* sobre Palestra i insisteix en la idea de donar suport al moviment occitanista.

Aquesta secció ja no torna a aparèixer a *La Publicitat*, però sí que es mantenen les sigles J. M.ª M.-R. en diversos articles, el del 7 d'abril de 1932 fa referència a un tema occità, «Un resum de literatura provençal», que no és més que un comentari sobre l'aparició del llibre d'Alfons Maseres i Màrius Jouveau a la Col·lecció Popular Barcino. Posteriorment, *La Publicitat* utilitzarà aquesta mateixa signatura, J. M.ª M.-R. per a articles que difícilment es poden atribuir al poeta de Sarrià, com els de la secció *Miscel·lània científica*.¹³⁰

¹³⁰ Amb tot, la secció té una aparença fragmentària ben foixiana, la qual cosa fa aparèixer, com a mínim, uns certs dubtes sobre la seva autoria. Alexandre Cirici a *El temps barrat* elogia *La Publicitat* per les seves informacions científiques, però no en precisa la signatura: «"La Publicitat" passava un moment

III.5.9. Filosofia

A banda dels comentaris sobre Bergson, Freud i la psicoanàlisi que ja he analitzat en tractar de la relació amb l'avantguarda, són moltes les referències que hi ha a *Meridians* sobre filòsofs o temes que es podrien qualificar en general de filosòfics. Focius es centra sovint en allò que envolta les llibertats individuals o aspectes relacionats amb processos psicològics, i també incorpora problemes de metafísica, del fantàstic, de la imaginació o la mística, etc.

Entre aquests aspectes, ocupen un paper primordial per la quantitat d'aparicions en les anotacions de Focius els filòsofs Pascal i Spinoza, que fins i tot apareixen conjuntament en alguna anotació.¹³¹

Pel que fa a Pascal, ja el cita en una anotació dedicada al tema de la importància de l'amor i la seva relació amb l'esperit als *Meridians* del 20 de desembre de 1929 i, poc després, el 29 de mateix mes, transcriu el "memorial" de Pascal, notificant l'«al·lucinació visual *que motivà la conversió definitiva de l'autor d'aquest document*». Altres anotacions sobre Pascal recullen citacions breus dels seus *Pensaments* que serveixen per reflexionar sobre temes molt concrets, com la injúria (9-1-1930), l'esperit (23-1-1930) o la condició de l'home (30-1-1930): «Inconstància, enuig, inquietud.»

Les citacions de Pascal també serveixen a Focius per incorporar dubtes sobre el real, que podem retrobar en la poesia de Foix; és interessant la nota que presenta *Meridians* del 4 de juny de 1931, després d'un comentari sobre Picasso, copio també la nota que acaba la secció perquè em sembla que també cal relacionar-la-hi directament:

brillantíssim, amb unes pàgines literàries d'alta qualitat i sobretot la novetat d'unues pàgines científiques, cosa totalment inèdita a la cultura del país, que coincidien amb la meua idea que era un error que la gent confongués la cultura amb les arts i les lletres en lloc de veure-la a la ciència.» (CIRICI 1973:78).

¹³¹ BALAGUER (1994:7) remarca que l'aparició de les referències a aquests filòsofs ve motivada, entre altres aspectes, per la defensa de l'intel·lectual pur davant el desencís per l'actuació dels polítics.

** Pascal.— “Qui sap si aquesta meitat de la vida durant la qual ens creiem vetllar no és sinó un altre somni una mica diferent del primer del qual ens desvetllem quan ens creiem dormir?” *Aquest text de Pascal serveix d'epígraf a la darrera novel·la de Green, L'altre somni.*

** Txèstov.— *De Lleó Txèstov aquestes idees sobre la veritat:* “La veritat no es presenta com una necessitat lògica, no pot ésser admesa per tot, sempre i per tot; nega l'evidència, és contradictòria, inconseqüent, múltiple, no pot ésser comunicada, no té cap valor subjectiva...”

D'altres anotacions es centren en comentaris que comparen les idees de Pascal amb Giordano Bruno (23-10-1931) o el relacionen amb Descartes (1-11-1931). Finalment, dos *Meridians* de febrer del 32 tornen a tractar el tema del coneixement i de l'amor. En el del 4 de febrer de 1932 defensa la importància del cor i de la intuïció en el coneixement. L'última anotació referida a Pascal¹³², del 21 de febrer de 1932, torna a tractar el tema de l'amor:

** Passió i plaer.— *La lògica i la veritat de l'amor, segons Nedelkovitx, són en el plaer i en la joia. Segons Pascal:* “L'home ha nat per al plaer: el sent, no cal pas altra prova. Segueix, doncs, la seva raó en donar-se al plaer. Però sovint sent la passió en el seu cor sense saber per on ha començat”.

L'article del 29 d'octubre de 1930 és molt interessant perquè enllaça el pensament de Spinoza i el de Pascal en tractar de la passió i de la llibertat personal.

** Spinoza.— “Una afecció, que és una passió, deixa d'ésser una passió tot just ens en formem una idea clara i distinta” (*Teorema III, Lib. V “De la llibertat humana”. Ètica*). *Demostració:* “Una afecció que és una passió, és una idea confusa. Doncs, si ens formen una idea clara i distinta d'aquesta afecció, aquesta idea no es distingirà de la mateixa afecció en la mesura en la qual aquest ateny l'ànima sola, no es distingirà, dic, més que per la relació. I per consegüent, l'afecció és, doncs, tant més en la nostra potència i l'ànima en pateix tant menys com més bé la coneixem.”

** Pascal.— “El sentiment de la falsetat dels plaers presents, i la ignorància de la vanitat dels plaers absents, causa la ignorància.” “—Aquest gos és meu —diuen els pobre infants; —és aquest el meu lloc al sol.— Vet ací el començament i la imatge de la usurpació de tota la terra.” “Aquells que fan antítesis tot forçant els mots, són com

¹³² Sobre l'interès de Foix per Pascal, vegeu també GUERRERO (1996:276)

aquells que fan finestres falses per simetria. Llur regla no és parlar just, sinó fer figures justes.” (*Pensaments.*)

Pel que fa a Spinoza, doncs, a banda d'informacions sobre l'aparició d'estudis referits a la seva obra (15-11-1929 i 6-7-1930), les citacions que ocupen *Meridians* es refereixen al tema de la llibertat humana. El 23 i el 26 de gener de 1932 enllaça dues anotacions que, seguint Spinoza, defensen l'afirmació: «El fi de la societat no és pas la dominació, sinó la llibertat.» Amb la qual cosa Focius referma les seves posicions enfrontades als totalitarismes i en defensa de la democràcia o de la forma política que sigui capaç de garantir millor la presència d'aquesta llibertat. L'anotació del segon dia, 26 de gener de 1932, encara que redundant, és prou explícita: «L'Estat no ha estat instituït per a mantenir l'home en el temor i fer que pertanyi a un altre: al contrari, és per a alliberar l'individu del temor, perquè visqui tant com sigui possible en la seguretat, és a dir, conservi, tan bé com podrà, sense dany per a altri, el seu dret d'existir i d'obrar. No, ho repeteixo, el fi de l'Estat no és pas de fer passar els homes de la condició d'éssers raonables a la de bèsties brutes o d'autòmates, ans al contrari està instituït per tal que llur ànima i llur cos realitzin amb seguretat totes llurs funcions, perquè usin de la Raó lliure, perquè no lluitin amb odi, amb còlera, amb engany, perquè se suportin sense malvolença els uns als altres. El fi de l'Estat és, doncs, en realitat la llibertat.»

A finals d'aquest mateix any, el 25 de novembre de 1932, un cop ja han desaparegut els *Meridians*, J. V. Foix signa un article biogràfic dedicat a «El 300è aniversari de la naixença de Benet de Spinoza» en què torna a fer unes afirmacions interessants sobre política: «Spinoza no volia que el seu saber fos inútil per a la causa de la llibertat política i de la llibertat religiosa que els Wil servien contra el partit xoví i ortodox de la casa d'Orange.», i un de molt interessant sobre el celibat: «Julien Benda, de l'extrema

avantguarda intel·lectualista, retreu sovint Spinoza com a exemple per la seva defensa del celibat en els filòsofs. Un apòlogista de l'autor de *Belphegor*, Constant Bourquin, escriu: «¿Què hauria estat de Spinoza amb deures familiars? Seria interessant de conèixer, però, la influència que, d'ésser cert, tingué el fracàs amorós de Spinoza en la seva passió per la ciència i la seva conducta moral.»¹³³

Spinoza i Pascal són citats per Foix per exemplificar una actitud positiva en la defensa que fa dels intel·lectuals en l'article del 10 de març de 1932 de la secció *Les idees i els esdeveniments*: «L'intel·lectual és l'ambició, d'una ambició total, de Veritat. (No ens interessa ara de distingir si a aquesta intel·ligència de la Veritat hi arriba o pugna per arribar-hi, per la raó com Spinoza o pel cor com Pascal, per la dialèctica com el major nombre de filòsofs o per l'amor com Lull. Els uns [sic] i els altres són, al nostre entendre, intel·lectuals. (...) L'intel·lectual no ha adulat mai: Sòcrates, Spinoza, Pascal. I entre aquests tres intel·lectuals tipus una augusta llista de savis que han begut, cadascun a llur manera, la cicuta abans de traïr llur causa, que és la de la Intel·ligència, la de la Veritat. (Entre ells els Poetes de vida més miserable.)» Aquestes afirmacions s'inclouen en el marc d'un context en què Foix està veient que la República no és l'ideal que havia imaginat i que moltes persones de lletres, també sota el nou règim i com passa a la resta d'Europa, estan rectificant posicions en relació amb el profit personal que en poden treure; ell, en canvi, des de la seva posició inalterable, cada cop queda més arraconat sobretot a partir de les desfetes electorals d'Acció Catalana Republicana i de la impossibilitat que les tesis de l'agrupació siguin determinants en el context polític de l'època. El desencís, doncs, li és inevitable.

¹³³ Potser caldria relacionar aquest “fracàs amorós” de Spinoza amb el del mateix Foix. Vegeu GUERRERO (1996:355) o aquest curiós text de VERGÉS (1994), que cita Ferran Soldevila: «Del mestre J. V. Foix diu que “li ha fugit la dona. Ella ja ha presentat al jutjat demanda de separació. I al·lega: virginitat al cap de 16 anys de casada” (!)» En tot cas, els problemes matrimonials de Foix, com de fet tota la seva biografia, sempre han quedat separats de la seva activitat com a poeta o com a periodista.

Al costat de les citacions d'aquests dos clàssics del pensament, també són molt importants, més pel que representen que no pas pel nombre, les informacions relacionades amb dos filòsofs més acostats temporalment i que tanta incidència van tenir en el pensament del segle XX: Hegel i Nietzsche.

Hegel, el filòsof de la dialèctica que serveix de base per a la formació del materialisme històric de Marx, apareix ja l'11 d'agost i l'1 de desembre de 1931 per remarcar la influència que té el seu pensament en filòsofs contemporanis; però sobretot en unes anotacions consecutives que recorden els actes de commemoració del centenari de la seva mort. Foix comença el tema signant l'article «El centenari de Hegel (1770-1831)» a *Les idees i els esdeveniments* (14-1-1932) però el continua en els dos *Meridians* següents signats, és clar, com a Focius (15 i 16-1-1932). En el signat J. V. Foix comenta: «Ha estat Max Eastman [*Ciència de la Revolució*] qui ha interpretat, al nostre entendre amb més justesa, l'actitud filosòfica de Hegel: “La filosofia de Hegel reposa sobre el postulat que l'element pràctic de la nostra consciència és un element purament accidental o aparent, alguna cosa de la qual no hem de tenir compte si volem comprendre realment l'esperit. El moviment instintiu de l'esperit —i més particularment de l'esperit hegelian que té un gust viu per la paradoxa, al mig d'aquestes abstraccions, constitueix, segons Hegel, “el principi mateix i l'essència més autèntica de l'esperit.”» Foix utilitza aquest article per posar en evidència, segons ell, les contradiccions del marxisme en assenyalar com a precedent la filosofia de Hegel. «El culte dels marxistes per Hegel, en la filosofia del qual troben l'origen de la dialèctica, tot i les contradiccions que hi descobreix Eastman, tot i les pretensions dels més extremistes dels doctrinaris leninistes de la Rússia nova, és vivent.», i també ho aprofita per comentar la relació de tot plegat amb els surrealistes:

Ja en 1918 Max Eastman expressà la seva opinió sobre les relacions entre el marxisme i el freudisme. “Hom descobreix —diu Eastman— una anticipació de la psicologia de Sigmund Freud en la doctrina marxista de les ideologies.” El marxisme pretén guarir les pertorbacions mòrbides de la societat produïdes per la fam i l’egoisme combatiu. Hom va de Marx a Freud com hom va de Freud a Marx. És el cas dels surrealistes francesos. No és estrany, doncs, que en un dels darrers números de la seva obra [*Le Surrealisme au service de la Révolution*] hagin homenatjat Hegel tot afirmant que “el pla quinquennal és fundat sobre la dialèctica” i tot remarcant que mentre a França les obres de Hegel són inaccessibles, a la U. R. S. S. se n’han exhaurit en cinc anys 25.000 exemplars.

Reconeguem, però, que Hegel trobarà en Dalí un excessivament singular intèrpret de la seva estètica.

I encara en aquest article es pot trobar una altra afirmació interessant pel que implica de definició de l’obra poètica del mateix J. V. Foix i de justificació del tractament de Pascal, l’esperit, i de Spinoza, la raó: «Quant a l’estètica hegeliana Víctor Basch ha escrit, a propòsit del centenari, que en l’essencial Hegel coincideix amb Kant, Schiller, Schelling, després de Plató i Plotin [sic], això és, que l’art és un tret d’unió, un reconciliador entre el món de la sensibilitat i el de l’enteniment, entre la necessitat i la llibertat, entre la Naturalesa i l’Esperit.»

L’endemà, en els *Meridians* del 15 de gener de 1932, continua l’article sobre Hegel tot comparant-lo amb Kierkegaard i acaba fent un retret a la seva doctrina política, a partir també d’una cita de V. Basch, en què segueix defensant uns principis completament pacifistes: «Hom pot reprotxar a Hegel, no pas d’haver predicat la guerra, però sí d’haver-la considerat com el mitjà, extrem sense dubte, però amb tot com a l’únic mitjà de posar fi als conflictes entre els Estats, i de no haver cregut en la Pau perpètua que Kant havia preconitzat.»

Pel que fa a Friedrich Nietzsche, les referències de *Meridians* comencen amb una curiosa nota del 12 de desembre de 1930 que transcriu la carta del filòsof que segons Focius li suposà el tancament en el frenopàtic. Posteriorment, el 7 de març de 1931, a partir d’una notícia biogràfica de C. Andler descriu el caràcter seriós i complidor del

Nietzsche adolescent després de la mort del seu pare. Les notes més interessants són les que, com la del 14 d'abril de 1931, el presenten com a precedent de Freud, que no deixa de ser una manera de centrar-se en el tema de la personalitat humana, com ja insinuaven els comentaris anteriors:

** Nietzsche-Freud.— *Per a S. Jankelevitx, el romanticisme no morí en Nietzsche, i mentre hi haurà romàntics (i tot porta a creure que n'hi haurà mentre hi haurà homes) hom no deixarà d'apassionar-se pel problema de la personalitat.* “Entre altres mèrits, Nietzsche ha tingut el d’haver preparat els camins a un explorador del jo del qual no seria exagerar de dir que ha aportat al problema que ens interessa contribucions de primer ordre. Aquest explorador és Freud, del qual esperem poder resumir l’obra tot mostrant: d’una part, el lloc que ocupa en la gran renglera dels psicòlegs romàntics, i d’altra part, els punts sobre els quals ha enriquit les nostres coneixences relatives a la personalitat humana.”

Focius recorre a Nietzsche un parell de vegades a començaments del 1932, l’últim any de *Meridians*, que ja he dit que marcava una certa inflexió en l'ànim de l'articulista, decebut pels esdeveniments polítics de l'època. El 21 de febrer l'anotació «** Dret de judici» recull una cita de Nietzsche per demanar que no es jutgi a la lleugera perquè només està en la grandesa d'uns pocs la capacitat de poder jutjar amb justesa el passat des del present. Cal, per això, superar les dificultats mitjançant la lluita, com diu en els *Meridians* de l'1 de març, una lluita que a través de Nietzsche torna a defensar en Focius el paper de l'individu:

** Pretensions de “fer la història”.— *Cal, diu Nietzsche, que el món vagi endavant, puix que el seu estat ideal no vindrà pas en somni.* “Cal conquistar-lo per la lluita, i és l'alegria que porta a la salut.” “Vindrà un temps en què hom s'abstindrà assenyadament de tots els edificis del “procés universal” i també de voler fer la història de la humanitat, un temps en què hom ja no considerarà més les masses sinó que tornarà als individus, als individus que formen una mena de pont sobre el riu ombriu de l'esdevenir.”

A diferència d'aquestes, altres anotacions “filosòfiques” de *Meridians* parteixen d'aquestes mateixes idees centrals però fan una reflexió en abstracte, sense prendre com a punt de partida la reflexió d'un filòsof reconegut. El 12 d'octubre de 1930, citant

Critique Philosophique, Focius recorda la «** Funció de la intel·ligència»: «Voler en tot la sinceritat, estigmatitzar la mentida i totes les formes de la mentida, voler en tot la pau i la llibertat; estigmatitzar la violència i totes les formes de violència; reduir l'ús de la força al cas estricte de la legítima defensa; considerar com a mala gent els mentiders en política i els violents en política. Si aquesta manera de veure, absolutament nova al món, comencés a propagar-se per sempre, el món n'heuria resultats molt per damunt dels que els homes d'Estat obtenen amb llurs maniobres o que els sectaris o utopistes poden prometre's de llurs somnis.» Altres anotacions de *Meridians* en aquest sentit són, per exemple, la del 13 de novembre de 1930, on comenta com l'exèrcit manipula la personalitat individual, i la del 20 de febrer de 1931, sobre l'heroisme i la grandesa humana.

En un altre sentit, trobem *Meridians* dedicats a defensar l'ús de la raó, com el del 10 de març de 1931: «** Lògica.— *Per a J. Tricot (Tractat de Lògica formal), la ciència grega, tal com Aristòtil l'ha sistematitzada, és sobretot una lògica: la coneixença de l'objecte hi és obtinguda per l'anàlisi del concepte, i tot progrés en aquesta coneixença procedeix d'un estudi profund de la noció fonamental.*», que lliga amb l'anotació pascaliana de l'1 de novembre de 1931, «** Lògica.— *Sobre la lògica de Pascal i de Porto Real Fed. Enriques remarca que el pensament cartesià s'hi reflecteix amb claredat.*» Al costat d'anotacions que defensen la intuïció, seguint els criteris bergsonianos (7-11-1931), segons Albert Spaiier: «—Direm, doncs, que la intuïció se subordina a la intel·lecció? Per a afirmar-ho caldria també subordinar l'èxtasi místic a la intel·lecció. Doncs bé: aquest acostament ha estat fet: “*La comprensió és pròxima de l'èxtasi; són testimoni d'això les visions intel·lectuals. Els místics tenen el sentiment de comprendre intel·lectualment els misteris.* (Delacroix) L'lur testimoni mereix d'ésser

retingut. És confirmat pel de Bergson, que qualifica la intuïció de “*simpatia intel·lectual*”.»

D'altres tracten el tema de l'ordre i de la llibertat individual, a partir de l'adaptació a cada època (10-6-1931), en favor de les idees i contra les idolatries (19-12-1931), per la llibertat a partir de l'experiència individual recollint unes afirmacions de Schelling (7-1-1932) i encara contra l'ordre que ofega l'individu, en la coneguda anotació del dia de la proclamació de la República (14-4-1931):

** L'ordre.— *D'una enquesta francesa sobre l'ordre: “El concepte mateix de l'ordre suposa un tipus de filosofia que mai no ha existit a l'ortodòxia russa” (Nicolau Berdiaeff).— “Prefereixo aquella família d'esperits per als quals un ordre objectiu existeix, que s'imposa als homes; que és un bé per a ells; que realitza llur ésser, els condueix a la fi; un ordre que dóna només una imatge morta, una caricatura; que és per Déu per a l'home, no per l'home per a ell mateix” (Daniel Halévy).— “Refuso tot ordre en el qual l'home no pugui córrer les seves possibilitats tràgiques. Veig l'ordre com un equilibri sempre perdut i retrobat entre l'home i el món” (André Chamson).*

Aquestes reflexions en defensa de la llibertat i la dignitat humanes lliguen amb el tema del paper dels intel·lectuals que ja ha aparegut en l'article «Intel·lectuals?» (10-3-1932) de *Les idees i els esdeveniments*, en què reincideix en la idea que, contra les falses postures adoptades per interessos circumstancials, l'intel·lectual ha de servir la veritat a ultrança.

No cal dir que tot sovint aquesta visió filosòfica del món té una correspondència en el món de l'art, com es veu perfectament en els *Meridians* de l'última època, titulats «Art i filosofia» (18-3-1932), contra els falsos artistes i els falsos intel·lectuals. «Cal desembarçar-se dels falsos intel·lectuals, dels farsants. Cal que l'artista sàpiga expressar el sentit de les seves obres, l'esperit de la seva tendència, la raó de les seves innovacions, en llenguatge corrent.» Una afirmació que lliga amb bona part de les realitzacions estètiques de J. V. Foix, en favor d'una defensa de l'autenticitat i de les

idees amb contingut: «El públic intel·ligent s'interessaria per un art esdevingut intel·ligent. S'establiria un diàleg entre filòsofs. L'artista fatu desapareixeria.» En tot cas, lliga amb unes idees estètiques que defensen l'art com una activitat de l'esperit i, per tant, no es tracta de construir una obra críptica que sigui pur exercici formal, sinó una obra intensament emotiva, com recorden les notes de l'11 d'agost de 1931:

** *Estètica*. E. Mouyssac en *Filosofia Contemporània* capgira les afirmacions d'Etienne Souriau en el seu llibre *L'Avenir de l'Esthétique* (París, Alcau). “Cap especulació relativa a la forma no és de naturalesa estètica.” “L'art no és ni serà mai l'estètica aplicada.” “L'artista és l'oposat a l'artesà.” “L'art no crea les coses ans ha d'anul·lar-les.” “L'art és l'anticència.” “Ni matèria ni forma: l'esperit. L'artista no és un mitjancer sinó un mèdiu.”

** *L'Irreal*.— Cal admetre, segons el Dr. A. Hesnard, l'existència d'una *funció mental de l'Irreal*, principalment desenrotllada en tots aquells en els quals l'Instint, insatisfet, imposa la recerca desesperada del Somni aconortador.

Aquesta anotació, encara que molt allunyada en el temps, fa referència a uns *Meridians* del 8 de març de 1930, «** Estètica», que recull cites de *L'Avenir de l'Esthétique*, d'Etienne Sourian, en què destaquen afirmacions com «*La funció de l'art és de crear coses. No hi ha art sense realisme, en el sentit en què s'anomena realisme la doctrina de Plató, la doctrina que pretén que les essències són coses.*», o aquesta que sembla que és la que dona peu a Focius per relacionar ambdós textos: «*La forma estètica és la que s'oposa a la matèria, no al contingut.*» «*Hi ha, en l'ésser, dues formes a discernir, seu cada una d'una necessitat pròpia. Ací la matèria. Allà la Forma. El Mitjancer és l'Esperit.*» També aquesta anotació sobre estètica, com l'anterior que he citat, va seguida d'una anotació sobre l'idealisme i el platonisme que es poden relacionar directament en una justificació d'aquella idea inicial que, malgrat l'aparent fragmentació externa, *Meridians* és una secció amb unes anotacions perfectament travades. «** Idealisme», que acaba amb una afirmació important per relacionar tot el

tema amb l'obra de creació foixiana: *«L'escull de tot idealisme seria, per l'autor esmentat [Pietro Mignosi], el pas del jo subjectiu al jo universal.»*¹³⁴

III.5.10. Cinema

He deixat per al final de l'anàlisi d'aquest període els textos que es refereixen a una activitat moderna com el cinema perquè té un cert pes a *Meridians*, contràriament a l'absència de comentaris sobre el tema que hi ha en la resta de l'obra de Foix, i que és molt interessant de cara a fixar la concepció artística de Focius. D'altres temes com l'esport, aparentment més lligats a la personalitat de Foix, són gairebé absents d'aquests articles; fins i tot el tema de l'aviació té una presència molt marginal, que es presenta només circumstancialment i lligat a altres qüestions. Tot i així encara s'hi pot trobar algun comentari com «**Intel·ligència, política i esport» (9-11-1932) o «**Literatura i futbol» (6-12-1932).

Pel que fa al cinema, els comentaris de Focius són molt importants, començant pel del 5 de desembre de 1930 que es fa ressò de veus que curiosament ja començaven a augurar la mort del cinema! «** Mort del cinema.— *Amb aquest títol, ben suggestiu, Bernard Fay (La Revue Européenne), el cinema, del qual havem gaudit com d'una mena de somni on no tot era absurd, mor.»*

En contrast amb això, l'anotació «** Orfisme i constructivisme» (16-1-1930) afirma: *«L'esperit humà avança joiosament en la tècnica. Així, la part film de l'art ja no és fixat a la tela. L'obra mestra actual és conservada en una capseta de llauna i es manifesta —i això és un altre avantatge!— simultàniament a Londres, a París, a Berlín, a Nova York, i en els vilatges provincians més llunyans.»*, que es pot entendre

¹³⁴ Crec que aquesta universalització del jo desfà la idea que defensa MARTÍ (1998:68) d'entendre l'obra poètica de J. V. Foix com la necessitat de refermar un jo subjectiu a partir d'una mena de testimoni autobiogràfic.

com una afirmació més de la idea de “meridians culturals”. Focius, doncs, sembla defensar el cinema de qualitat que es fa a l'època. El 12 de febrer de 1930 aposta pel cinema d'avantguarda, malgrat els seus detractors, i l'endemà, 13 de febrer, probablement per contrastar-ne la vitalitat, publica l'enquesta del diari berlinès *Der Deutsche* sobre les deu pel·lícules més impactants de l'any.

Els articles de *Meridians* dediquen un espai especial al cinema soviètic, centrat especialment en l'obra de Sergei Eisenstein. És el tema dels *Meridians* del 26 d'abril de 1930, que reproduïx alguns paràgrafs d'una conferència del cineasta rus a la Sorbona. «*El nostre film no té com a finalitat d'ésser un passatemps agradable ni afer de distracció. El film és per a nosaltres una matèria molt seriosa que té una raó d'ésser instructiva i cultural. És per a obeir a aquest principi que d'ençà del començament de la nostra producció hem procurat de trobar bases científiques i serioses per a totes les qüestions d'art i particularment per al cinema.*» Una anotació que va directament lligada amb la del 3 de maig de 1930: si les reticències de Foix envers els canvis polítics que es produeixen a la U.R.S.S. són grans, pitjor encara és la seva visió dels entrebancs que pateix la difusió del cinema soviètic a Catalunya, amb la qual cosa es revaloritzen encara més les informacions que Focius ofereix als seus *Meridians*:

** Cinema i censura.— *Els films d'origen soviètic tenen —ho saben els nostres lectors— l'oposició més decidida dels censors de cinema. Els intents realitzats a Barcelona per a projectar-ne han tingut ben poca fortuna. També a París. Tothom recorda ço que s'esdevingué amb motiu de l'anunciada projecció dels films realitzats per Eisenstein. Però, segons llegim a L'Œuvre, de París, firmat per Lucien Wahl, “...a Alemanya els films d'Eisenstein beneficien d'una reducció de taxa en qualitat d'obra d'art instructiva”.*

En l'anotació «** U. R. S. S.» del 20 d'octubre de 1931 anuncia el projecte d'una gran pel·lícula de propaganda soviètica encarregada a Eisenstein i el 15 de desembre del 1931, amb el mateix títol, un projecte de relançament del cinema soviètic en els països capitalistes.

Al costat de l'obra dels cineastes russos, Focius també es preocupa per l'activitat del grup surrealista, especialment per l'obra de Luis Buñuel, amb la participació de Jean Cocteau o de Salvador Dalí. El 27 de setembre de 1930 anuncia la creació de la pel·lícula *La vida d'un poeta* de Jean Cocteau i Luis Buñuel, però el 13 de desembre de 1930 entre diverses informacions sobre el surrealisme, una de les quals és l'incident que va provocar la projecció de *L'Age d'or* (que desemboca en la seva prohibició a París segons informa detalladament als *Meridians* del 17 de gener de 1931), remarca que, segons Dalí, Buñuel no té res a veure amb *La vida del poeta*. El 2 de setembre de 1932, en canvi, és el mateix Salvador Dalí el centre de la notícia perquè amb el títol de *Babaono* «acaba de publicar dins les edicions dels “Cahiers Libres” (París, juliol de 1932) l'escenari inèdit d'un “film surrealista” al qual precedeix un Resum d'una història crítica del cinema.»

Focius també s'ocupa de qüestions més tècniques o de detall com la prioritat de les versions originals per sobre de les doblades: «** Cinema.— *Més d'un crític cinematogràfic, molts d'espectadors, no han amagat llur parer advers a l'ús de la llengua pròpia dels actors en pel·lícules profundament realistes com Quatre d'infanteria. D'altres, en canvi, molt justificadament, s'han felicitat que dificultats d'ordre tècnico-econòmic hagin permès a l'espectador català de sentir parlar alemany a les trinxeres a soldats alemanys i no una varietat inclassificable d'espanyol.*» (28-10-1930), que es complementa el 30 d'octubre de 1930 amb un final impactant: «*Aquest crític, amb les apreciacions del qual estem d'acord, compara Quatre d'infanteria amb el cuirassat Potemkin. I pensar que a Barcelona s'ha pogut aguantar mesos i mesos una pel·lícula com la imbècil El desfile de l'amor, destinada a idiotitzar els centenars d'energúmens que han fet cua hores i hores, Granvia enllà, per veure, segons frase de*

Frédéric Vallon, compatriota seu, “l’antipàtic corruptor anomenat Maurice Chevalier!»

El tema del doblatge torna a ser el motiu de «** Sempre hi ha un pitjor» (1-3-1931), on Focius es lamenta de les reticències de determinats crítics francesos a les projeccions en l’anglès original, que a més li serveix per queixar-se de la presència del castellà en els mitjans de comunicació catalans: *«¿I què diria el senyor Morienva si li asseguréssim que hi ha països on en llurs cinemes no es projecta cap film parlat en la llengua del país? ¿I què diria si li asseguréssim encara més: que els diaris escriuen aquests films com a parlats en la llengua del país i que des dels micròfons de les T. S. F. locals els recitadors propaguen els mateixos films com a parlats “en nuestra lengua”? Això, naturalment, ho remarcuem sense cap perjudici i del tot favorables a què els films característics siguin presentats en la llengua nacional dels actors o dels personatges que representen.»*

Per acabar, el 7 de novembre de 1930 cita un text de Philippe Soupault que pot servir per justificar l’interès de Focius pel cinema: «Cal que la poesia, que només surt per casualitat al cinema, sigui imposada més sovint en els films. Cal que els productors compreguin el que la gran majoria dels espectadors han admès temps ha, això és, que el cinema no serà un art fins que apel·larà a forces més altes, a misteris més vastos, a tot ço que se’n diu poesia. Són els poetes, coneguts i inconneguts, són els que han de respondre i els que han d’imposar aquesta força. En 1930, no tenen cap dret de desinteressar-se del cinematògraf.»

III. 6. L'èxit i la fi de *Meridians*

A hores d'ara ja no escapa a ningú que *Meridians* és una secció clau per a la història del periodisme català i que va exercir una influència enorme en els cercles culturals del país; les declaracions en aquest sentit són habituals com informen DOMÈNECH-PANYELLA (1990) i GUERRERO (1996), entre altres. «La veritat és que Feliu Elias tenia una part de raó, no en si la dansa és o no un art, sinó a endevinar-hi una mà negra. Car fou ell, Foix, qui en consumà la ruïna com a crític d'art, almenys davant aquells més interessats en les noves tendències. I no pas per animadversió ni deliberadament, sinó a causa d'aquella secció tan personal que tots els que la llegien recorden encara, que s'intitulava *Meridians* i, més tard, *Itineraris*, i que inicià a «La Publicitat» als voltants del 1927.»¹³⁵ Deixant de banda la veracitat de l'enfrontament amb Feliu Elias, el que sí que és important d'aquesta afirmació és la transcendència que Guansé atribueix a les seccions de Focius.

Bona part dels analistes del periodisme català de l'època destaquen *Meridians* com una de les seccions indispensables per tenir-ne una visió completa, especialment pel que fa al periodisme d'alta volada, com fa Josep M. Casasús¹³⁶, però incorporant-hi la impossibilitat d'arribar a un públic majoritari ben allunyada de la intenció foixiana: «Si en alguna cosa no va reeixir el Foix articulista fou a assolir una recepció periodística verament popular i influent. Certament, l'articulística política de J. V. Foix aspirava a consolidar un nou periodisme d'orientació, a la manera d'un Mañé i Flaquer o d'un Gaziel, però més nacionalista i heterodox. L'influx del seu pensament, però, no va anar més lluny dels cercles limitats d'unes capes cultes minoritàries.»¹³⁷

¹³⁵ GUANSÉ (1966:160)

¹³⁶ CASASÚS (1993:17-18)

¹³⁷ CASASÚS (1996:282-3)

Això contrasta decididament amb altres informacions que semblen més adequades a la importància de la secció perquè, malgrat l'oposició del mateix Foix a publicar aquests textos a les obres completes, les diverses notícies que s'hi refereixen marquen l'orgull amb què l'elaborava i la consciència d'estar fent una secció singular i important. El poeta Joan Teixidor explica: «Vaig conèixer Foix a la redacció de «La Publicitat» dels anys trenta, on ens havia cridat a nosaltres, Martí de Riquer, Josep Maria Miquel i Vergés i a mi, perquè col·laboréssim a l'elitista pàgina de lletres que ell dirigia amb tanta gràcia i amb tanta autoritat. És segur que una part de la meua admiració provenia d'aquest element d'inquietud que es reflectia en els seus «Meridians» habituals signats amb el pseudònim de Focius. Era una finestra oberta a tot el que passava al món i encara, en un ordre molt íntim, aquestes notes per a nosaltres no eren res més que un corol·lari d'unes converses inacabables en les quals Foix ens parlava dels temes més contradictoris amb la seva dialèctica precisa i contundent.»¹³⁸ Elitista o no, el cas és que la incidència sobre grans figures de la cultura catalana, decisives en el món de postguerra, és molt significativa i recurrent, fins i tot en casos no lligats directament amb el món literari; afirma, per exemple, Jordi Maragall: «També llegíem amb interès la columna de J. V. Foix a «La Publicitat» i els articles de Rossend Llates.»¹³⁹

El cert és que, i ja he fet la comparació abans, al costat d'altres treballs periodístics del segle XX català, com el *Glosari* de Xènius, les *Converses filològiques* de Fabra o els articles de Josep Pla, els *Meridians* de Focius no han tingut mai l'edició que es mereixien. Malgrat les diverses notes que en recullen la importància, *Meridians* era una secció plantejada inicialment a partir de la cita de textos d'altri; la voluntat d'anonimat o d'amagar la personalitat de l'autor sota pseudònim de ben segur que també hi va influir,

¹³⁸ TEIXIDOR (1976:9)

¹³⁹ MARAGALL (1986:49)

així com les incerteses inicials en la configuració tipogràfica de la secció amb què una bona edició crítica hauria de topar són dificultats que de ben segur van dificultar-ne la publicació malgrat els suposats intents de fer-ho. «Al catàleg de *Llibres en català* que editava l'Instituto Nacional del Libro Español, a l'apartat de contes i narracions s'hi troba la següent entrada: / «2.468.- Foix, J. V. *Els meridians de Focios* (sic), tela, 20 cm., Col. Centpeus, Barcelona, Tàber, 1970. 175,- pts. » / Joan Perucho, editor de Tàber, comentà que«em vaig resoldre a publicar un recull d'articles antics de J. V. Foix, que jo considerava un clàssic modern, la prosa crítica del qual era, al meu entendre, perfectament desconeguda... Malhauradament l'edició del llibre es frustrà» (*Avui*, 4-II-1987).»¹⁴⁰

Tot i la gran aproximació que en fa GUERRERO (1996) el cas és que els *Meridians* segueixen amagats al fons de les hemeroteques: «Immersos de ple en el postmodernisme, poc ens importa que gran part dels textos dels *Meridians* no siguin originals de J. V. Foix, allò que és essencial és el fet que haguessin estat, amb el seu estil inconfusible, triats i traduïts per ell, perquè ens donen dades precioses sobre les lectures i els interessos de l'autor. Sens dubte, el conjunt de *Meridians* constitueix una obra literària de primera magnitud que, en la seva aparent dispersió, en el seu caos organitzat, en el vast territori que circumscriuen les seves constel·lacions extremes, ens descobreix una obra unitària única, fruit d'un univers poètic complex i extraordinari, personal i incomparable.»¹⁴¹ Malgrat això, potser les raons últimes de l'oblit de *Meridians* i de la seva importància per a la cultura catalana de l'època¹⁴² cal anar a

¹⁴⁰ DOMÈNECH-PANYELLA (1990:331)

¹⁴¹ GUERRERO (1996:193)

¹⁴² Un altre testimoni, que també pot ser d'un gran interès per la influència de les idees de Focius és aquest de Carles Salvador que reporta Josep Guia: «El nostre meridià literari és Barcelona, on hi ha prou vida moderna, prou vibració anímica per a produir noves sensibilitats. El meridià, però, és tan ample com el país i muntanya, pla i marina, té un cap i casal. Els poetes avantguardistes valencians tenen una estrella polar: Barcelona.» (BILBENY 1991:11)

buscar-les en Foix mateix, segons explica Manuel Carbonell en la introducció del quart volum de les *Obres completes* de J. V. Foix: «Nogensmenys, per bé que ja la selecció comporta sempre una certa intervenció valorativa, Foix estimava que aquests textos no pertanyien estrictament a la seva obra i que, per tant, no s'havien de recollir. Així i tot, no hi ha dubte que resseguir els autors i les obres observades durant tots els anys de «La Publicitat» ajudaria a completar l'itinerari intel·lectual del nostre autor.»¹⁴³ Més que no considerar-la seva, potser topem amb la insatisfacció per com havien derivat les coses durant la República i, sobretot, per la tragèdia que viu Catalunya durant el franquisme. En tot cas, la il·lusió i l'interès per aquesta secció en el seu inici és ben destacat: el coneixem per la nota humorística de *Mirador* que citen DOMÈNECH-PANYELLA (1990), «Si això l'ha de fer content...»: «En J. V. Foix troba un dels col·laboradors més assidus d'aquesta secció i li diu: / — Vosaltres, els de *Mirador*, que sempre aneu a caça d'ecos, és estrany que no n'hàgiu fet cap aprofitant allò que diu *La Gaceta Literaria*, que la secció de «Meridians» de *La Publicitat* és una de les tres o quatre millors seccions literàries de tota la premsa europea. / (Ja se sap que és una secció que la fa en Foix.) / Doncs bé, Foix, ja teniu l'eco, net i pelat, sense comentaris.» (*Mirador*, 20-2-1930)¹⁴⁴

Aquesta informació prové de les referències de *La Gaceta Literaria*, i això ens torna a portar a Giménez-Caballero i a les relacions amb el feixisme espanyol —més encara si fem gaire cas a alguns elogis de la revista madrilenya—, de les quals sí que se'n fan ressò les pàgines de lletres de *La Publicitat*, en concret a la secció anònima de notes diverses d'actualitat titulada *Informació catalana*, part de la qual era redactada probablement per Foix. El 9 de gener de 1930 apareix aquest elogi traduït de *La Gaceta Literaria*, al costat dels *Meridians*, que també s'hi refereixen (cal recordar, a més, que

¹⁴³ FOIX (1990:9)

¹⁴⁴ Citat a DOMÈNECH-PANYELLA (1990:81)

La Publicitat i especialment Foix eren els màxims difusors de la revista *Oc*): « Mentre el Madrid intel·lectual d'avui cerca de pulveritzar tot allò que és afirmatiu, imperial i noble, Barcelona forma el seu feix poderós, que un dia fulgirà sobre els pobres i atònits paràsits del carrer d'Alcalà. L'esdeveniment intel·lectual de Catalunya, després de l'Exposició del Llibre Català a Madrid, és sense dubte, l'animació donada a la revista *Oc*, de Tolosa. ¿Hom sap a Madrid —amb saber tremolós— que tots els occitans s'han agrupat en grup disciplinat? ¿Que hi ha un magnífic setmanari totalitzador d'una cultura renaixent? ¿Sense exclusió de cap, de ningú? ¿Que aquella estimada revista *Oc* que nosaltres tan sovint hem lloat és, potser, superior a la resta dels periòdics literaris d'Hispano-Amèrica? Mentre les nostres forces centrals s'atonitzen, heus ací Alvèrnia, Gascunya, Llenguadoc, Llemosí, Provença, Catalunya, València i Balears en un feix únic. Magnífic, occitans! El vostre gest de grandesa troba en mi l'amic exaltat —de sempre i per sempre— de la vostra “Renaixença Sud”. ¿Sigueu cada cop més forts, que la força us donarà la comprensió peninsular, cada cop més perduda pels altres peninsulars!».

No cal dir que, més que fixar-se en la font d'on provenien aquests elogis, Foix es deuria sentir impulsat en la tasca d'internacionalització i del paper que hi havia de jugar la cultura catalana. En uns moments que batallava en defensa de la llengua catalana, que acabava de superar les dificultats que li havia imposat la Dictadura, aquests elogis eren una mostra que la seva visió podia tirar endavant i es podia mantenir la plenitud i la vitalitat de la cultura catalana amb aquest impuls d'universalització. Comptant que un dels problemes de difusió de la cultura catalana són les crítiques per localisme, la poca capacitat d'arribar a un mercat ampli i les dificultats econòmiques que això comporta per a l'escriptor o el periodista que escriu exclusivament en llengua catalana, els elogis de *La Gaceta Literaria* havien d'impactar per força en la mentalitat de Foix, i els havia

de posar com a exemple per demostrar que la seva idea tenia sortida. Cal pensar, també, que aquestes “floretes” de la revista de Giménez-Caballero s'emmarquen en una operació més àmplia de captació d'aliats per al seu projecte feixista en l'Espanya perifèrica, però que en aquests moments ja no tenen cap incidència en les posicions polítiques de Foix.

D'altra banda, són sorprenents les ironies de *Mirador* respecte a Foix que he citat més amunt, sobretot si tenim en compte que és una revista molt ben tractada en les pàgines de “Les Lletres” de *La Publicitat*, dirigides pel mateix Foix. Fins i tot després d'aquest article, la revista seguirà apareixent comentada en la secció *Informació catalana*, on havia tingut grans elogis; com el del 31 de gener de 1930: «Per als que tenim l'habitud de llegir el major nombre de publicacions literàries estrangeres aquest número de *Mirador* ens satisfà perquè el podem posar al costat de les millors. Espiritualment i materialment el número-aniversari de *Mirador* té un gran to. Sabent que tots els esforços del seu grup redactor són per a mantenir-lo. No cal dir com els adrecem la nostra felicitació més sincera.»

III.6.1. Els últims *Meridians*

Ja he comentat que a partir del 4 de maig del 1932, amb l'anotació dedicada a Giorgio de Chirico, desapareix la secció de les pàgines de *La Publicitat* i no torna a aparèixer fins al mes de setembre i l'1 d'octubre, amb els últims cinc *Meridians* de Focius. Durant els anys de la República, la signatura de Foix es sol trobar en escrits crítics que comenten l'actualitat política del país i que van deixant traspuar un cert desencís perquè Foix no veu acomplerts els seus somnis d'ordenament social; els camins que menen la República estan frustrant els seus ideals polítics.

De tota manera, en els *Meridians* i en els altres articles contemporanis ja es pot anar observant aquest distanciament del Foix teòric sobre la nova realitat republicana. Es pot trobar un bon indicatiu d'això el 10 de març del 1932 a *Meridians* i també a *Les idees i els esdeveniments*. J. V. Foix, en l'article d'aquesta última secció titulat «Intel·lectuals?», comenta: «L'intel·lectual no ha adulat mai: Sòcrates, Spinoza, Pascal. I entre aquests tres intel·lectuals tipus una augusta llista de savis que han begut, cadascun a llur manera, la cicuta abans de traïr llur causa, que és la de la Intel·ligència, la de la Veritat. (Entre ells els Poetes de vida més miserable.)» Aquest desencís, que és clar que no es refereix només a la situació catalana sinó a la de l'escriptor i l'intel·lectual en el món contemporani, es completa en la mateixa pàgina del diari amb una nota de *Meridians* que fa referència a un text de *Desviacions* del 3 de març («Els "nus" d'en Gausachs»)

*** Anònims encara! — Per als "anonimistes" els canvis de règim no suposen canvis d'actitud espiritual. Hem rebut, per exemple, la lletra següent:*

"Sr. J. F. Foix: Distingit senyor i intel·ligent crític: Aquesta vegada us trobo tristament equivocat en fer brometa sobre els comentaris fets davant de les pobres pintures de Gausachs.

Estranyo que aquestes pobres pintures puguin irritar a ningú per imbècil que sigui. Són vulgaritats de les més grans dites amb una senzillesa aclaparadora. Sense gota d'enginy.

Us trobo equivocadíssim en comparar Gausachs amb En Sunyer, com ja ha fet abans aquell pobre home que es diu Rafel Benet. A vós us considero altament superior a Benet com a crític, i és per això que lamento la vostra equivocació aquest cop, al meu judici. El que fa Gausachs ja sabeu que ho ha dit Picasso, el gran mestre, vint-i-cinc cops i mig. Després de Picasso ho han dit tots els aprenents de Barcelona.

Aquest és el meu criteri.

Us saluda amic — Pere Anton del Forn (lector de LA PUBLICITAT)."

No ens coaccionen els elogis sincers o fingits. El lector que ens tramet aquesta lletra ha mancat a un deure de cavalleriesitat, endut potser pel costum. No hi volem veure més malícia que la corrent en aquests casos. Creiem, però, que cal guarir-nos d'aquesta mala habitud. Signar, per advers que sigui el parer, és noble. I per a poder respondre, acompanyar la signatura de l'adreça, és una bella habitud.

Focius torna a entrar en aquest cas en un conflicte que suposo que també va influir perquè les seves col·laboracions a *La Publicitat* canviïn formalment. No pot queixar-se d'anonimat si els articles de *Meridians* els signa amb pseudònim i les *Desviacions* apareixen sense signar; és clar que una cosa és un tipus d'escrit periodístic creatiu, literari, i una altra de ben diferent és una carta privada.¹⁴⁵ El cas és que aquest mateix dia, 10 de març, publica l'últim text de *Desviacions*, «Art d'esquerra», i que el format de *Meridians* anirà canviant fins a desaparèixer. Hi ha, encara, més indicis de cansament o de desil·lusió per diverses circumstàncies: el 31 de març publica a *Les idees i els esdeveniments*, que signa J. V. Foix —una signatura que comença a aparèixer en aquesta època, seguint el procés de supressió de *Meridians*—, el conegut article «Quina recança haver de “signar”!»: «Una forta il·lusió que no veurem mai realitzada és la de l'anonimat col·lectiu en periodisme. La signatura hauria de seguir només al peu d'aquelles audàcies més extremes que no trobessin, ni per indolència, un còmplice. Quan els vostres escrits responen a amples aspiracions col·lectives la signatura individual és, políticament, un absurd, individualment, un acte insuportable de vanitat. El personatge que personalment més em repugna és aquell que signa amb el nostre nom. Topar amb ell al peu d'un article és desagradable. El gran avantatge per a l'anonimat és que—o paradoxa—només escriurien els capaços.»

Aquest procés de reflexió sobre el paper i la forma dels escrits periodístics continua en dies successius, fins al punt de signar *J.-V. F.* un *Comentari* de primera plana del 8 d'abril de 1932 titulat «Els coneixereu per llur diari»¹⁴⁶, que comença: «Sense adonar-se'n (millor: amb una intenció palesament adversa), un d'aquests absurds petits-polítics

¹⁴⁵ De fet, com ja he comentat en altres moments, la idea d'anonimat periodístic respon en Foix al manteniment de la mateixa línia ideològica en tota la publicació, quan el criteri és només personal, individual, llavors sí que defensa la necessitat que el text vagi signat.

¹⁴⁶ Poc temps abans, Lluís Nicolau d'Olwer havia afirmat que portar *La Publicitat* sota el braç era un símbol d'afirmació catalana. (Vegeu CASASSAS 1980:304)

que donen a tothora llur parer extravagant sobre totes les qüestions, deia poc ha de *LA PUBLICITAT* i de les seves reformes progressives: “És un diari qualsevol número del qual el podeu llegir a la capvuitada de la seva aparició sense retenir-ne la data”. Això és: un diari que conté articles i informacions que no són d’interès immediat. Això és: un diari d’interès permanent.» I, tot seguit, en els *Meridians* del 13 d’abril ha d’introduir la següent anotació:

** *Inhibició no exhibició.* Un lector escriu que l’obra poètica d’alguns escriptors catalans d’avui, “extremistes” no és sinó (són seus els termes): “...*exhibicionisme literari.*” Entre ells esmenta (són seus els termes) “*singularment J. V. Foix o “Focius”. Solem ésser sincers: no exhibició, sinó inhibició.* Si algun crític cregués que val la pena de fixar-se en la nostra escassa i inútil producció literària ho reconeixeria sense esforç.

Encara molt més significativa és la nota que incorpora en el del 27 d’abril, que deixa llegir entre línies les pressions i la incomprensió que està començant a aparèixer al voltant de la seva activitat en els pàgines culturals del diari. Tot plegat és prou indicatiu per justificar un període de reflexió sobre els camins a seguir en aquestes col·laboracions, que en tot cas presenta com a expressió de la llibertat artística i intel·lectual.

** *Advertiment inútil?* — Creiem inútil d’advertir als lectors dels fulls que *LA PUBLICITAT* dedica a *Les Lletres, Les Arts, Les Ciències* i *L’Ensenyament* que, seguint la tradició liberal del nostre diari, els articles expressen el criteri de llurs signants. Les diverses tendències hi són representades en llur afinitat o en llur oposició. Les arts, les lletres i la ciència no hi perden res en la convivència de les idees honestament i seriosament exposades.

A partir d’aquí les col·laboracions de Foix, especialment els últims *Meridians*, es centren a intentar posar seny entre la societat per aprofitar aquest moment únic que ofereix el nou sistema polític establert a l’estat. Les condicions del país, i també les de tot Europa, però, no són les ideals. Augmenten, doncs, els articles que clamen per la pau i l’entesa que he tractat al llarg de l’anàlisi d’aquest període.

III.6.2. Camí d'*Itineraris*: Miscel·lània bibliogràfica.

A començament d'octubre del 1932, doncs, la signatura Focius desapareix de *La Publicitat*. Al llarg d'aquest mes i del següent J. V. Foix o J.-V. F. signarà una desena de comentaris o articles esporàdics i encara un *Comentari* signat F. Els temes segueixen sent els mateixos: el projecte de país, la defensa de la pàtria, la llibertat, la pau i l'humanisme. El més extraordinari és «Un poema inèdit» signat J. V. Foix, cosa no gaire habitual en tots els anys de les seves col·laboracions a *La Publicitat*, encara que a *Meridians* hi ha un grup important d'anotacions que correspon a transcripcions o traduccions de poemes, normalment d'altres escriptors, però també de J. V. Foix.

Durant el desembre d'aquest any i el gener del següent apareix un intent de conformar una nova secció signada també amb pseudònim, una primera opció de retrobar el lloc de *Meridians*; en total són set articles de comentari literari sota l'epígraf *Miscel·lània bibliogràfica* i amb la nova signatura GER, presa probablement del nom *Gertrudis*. En aquests articles no hi falten les referències a la pròpia obra. El 8 de febrer de 1933, però, arrenca *Itineraris* amb una força inusual, de manera que esdevé el centre de la seva producció durant tot aquest any.

Aquests quatre mesos que van de *Meridians* a *Itineraris* presenten també uns interessants articles i comentaris majoritàriament de tema polític que ja he analitzat en tractar la visió de Catalunya en el nou context republicà. El punt central de tots aquests articles és defensar la idea de Catalanisme integrador i no bel·licista, desmarcant-lo del bel·ligerant que es comença a accentuar en l'Europa dels anys trenta.

En l'anàlisi d'aquests moments, PANYELLA (1989) ja ha remarcat que «no s'estava de manifestar la seva reticència per l'assoliment de l'autonomia, que no dubtà a qualificar de solució castellana per al problema català. Dels seus escrits es desprèn un cert

desencís pel que considerà un guany escàs i limitat, que jutjava agreujat per la total aquiescència de la majoria del poble de Catalunya amb la situació.»¹⁴⁷

Aquest desencís ve motivat sobretot per la poca cohesió del catalanisme polític i la lluita entre partits que han generat les eleccions republicanes. Foix sempre havia demanat un moviment unitari d'abast nacional que passés per sobre de les ideologies, com havia volgut per a Acció Catalana, però la realitat dels interessos de partit és una altra. Aquesta queixa l'exposa a «El deure dels patriotes» (13-11-1932), un article prou explícit contra aquells que argumenten l'absència de la ploma de Foix en les conteses electorals:

Només Catalunya ha d'ésser testimoni d'aquest espectacle únic: els seus devots fidels, a l'hora de servir-la amb més lleialtat, desfermen llurs passions partidistes per a promoure davant l'enemic, que ENTRE NOSALTRES ÉS A L'INTERIOR, una petita guerra civil, millor "guerres civils", en les quals gairebé cada patriota forma un estol advers.

Tots n'estem avergonyits, però aquesta és la realitat: els catalans es disposen a establir llur primer Parlament nacional prou dividits perquè el primer patxec abominable s'hi instauri per a sotmetre'ns a la més vil de les esclavituds: a la de l'enemic de la Pàtria o de la Llibertat, nodrit amb la nostra pròpia sang.

(...) Quan tingueu els butlletins de vot a les mans, sigueu exigents com la vostra consciència: el patriota català només pot votar patriotes, i té el deure d'evitar que cap català doni el seu vot a qui en les hores de perill per a la causa de la nostra llibertat nacional cedeixi a les suggestions de l'adversari.

La vilesa dels 90.000 electors del comandant Franco no ha de repetir-se més. ni la covardia dels que deixaren de costat Pompeu Fabra. ni la baixesa dels qui mantenen en corporacions públiques mesos i mesos els més abjectes servidors de Primo de Ribera.

Si per a un demòcrata el vot és sagrat, sagrada és la causa dels catalans lleials: inscriviu, doncs, damunt les vostres paperetes només el nom d'aquells de qui esteu convençuts que en pròxims conflictes possibles caiguin sense vacil·lar del costat de Catalunya i de la seva llibertat nacional.

A «L'home, la Pàtria i l'Estat democràtics» (17-11-1932) pren encara un partit més decidit tot comentant unes paraules de Francesc Macià i demanant la substitució de les velles formes i dels vells representants, aprofitant per fugir del militarisme. És segur que

¹⁴⁷ PANYELLA (1989:124)

el personalisme de Francesc Macià era una nosa per al projecte col·lectiu de Foix. «A Txecoslovàquia tenen establerta una fórmula: desaustriacitzar. La seva equivalent a Catalunya és “desborbonitzar”, “desmilitaritzar”, això és, evitar l’accessió al Poder de quiscvulla qui conservi el més insignificant dels hàbits que caracteritzen els qui han tingut un comanament militar i que els ha tarat per sempre.» I acaba l’article d’una manera encara més directa i contundent:

Heus ací el perill que amenaça Catalunya. Que el Parlament català no sigui la representació de la Pàtria, de la Nació, del Poble, sinó la dels partits, la d’un partit, la d’un grup d’audaciosos dins aquest partit, la d’un sol individu.

Contra aquest antropomorfisme la unió dels nous catalans, republicans i demòcrates, ha d’ésser tan ampla com reclami la imminència del perill.

Enfront de l’Home Militar, l’Home Nou.

Enfront del Partit, la Pàtria Nova.

Enfront del Parlament antropomòrfic: l’Estat Nou, democràtic.

Poc després, el mateix dia de les primeres eleccions al parlament català, J.-V. F. torna a tractar el tema amb «Voteu per la Pàtria» (20-11-1932): *«Hom ha atiat els patriotes contra els patriotes, els republicans contra els republicans, els catòlics contra els catòlics. Dins el clos mateix de la Pàtria! I com si no fóssim prou tots sols en aquestes baralles fratricides, mogudes no pas per la cobejença dels drets de la Comunitat, sinó per la del grup contra el grup i la de tots plegats contra la Nació, han vingut hostes ponentins, falç o creu alçada, per a enardir-nos — enemics golafres! — en la pugna criminal.»* I acaba amb una recomanació no exempta de caràcter polític, però que en tot cas tampoc no podem entendre com a exclusivament partidista: encara que el mitjà periodístic estigui vinculat al Partit Catalanista Republicà, Foix no n’exclou altres opcions.

Per al patriota de sempre, per al catalanista d’ara i adés, per al qui ja gemia amb la Catalunya irredempta quan aquell, tal, posava l’espasa al servei del rei perjur, o aquell altre, tal, delatava els quatre folls juramentats per alliberar-la; per al vilatà humil que s’ha vist durant trenta anys bescantat i perseguit perquè estimava la Terra pels mateixos que ara en cobegen l’usdefruit; per al Català íntegre que

per damunt de tots els interessos posa en aquests moments els de la Pàtria, només hi ha un deure: desobeir totes les veus per a escoltar només la del seu cor i seguir els dictats de la seva consciència. Votar per Catalunya contra les faccions.

Això és:

Votar per la Pàtria.

Finalment, després de les eleccions, Foix escriu l'últim article abans de començar la sèrie de *Miscel·lània bibliogràfica*, «...Exactament: Nacional» (27-11-1932). En adonar-se, per la lectura de la premsa estrangera, de la importància de les eleccions, observa que des de l'interior —i potser ell mateix— no han donat prou relleu a la reinstauració del Parlament de Catalunya. Sigui quin sigui el resultat de les eleccions, per a Foix la tasca a fer és important:

Si aquells cronistes estrangers han vist prou clar, millor, han vist tan clar com els patriotes d'ací, que es tracta justament d'una "naixença" nacional, de la incorporació d'un nou Parlament democràtic a la política europea, bé val la pena de remarcar-ho.

Sobretot per a recordar a uns i altres, als elegits i als electors catalans, que es tracta de la formació d'un Parlament nacional, la tasca del qual no serà pas exclusivament de substituir per "bimbos" les barretines dels rabassaires, sinó també de preparar Catalunya per a la seva política exterior, peninsular i europea.

El moment és decisiu i cal aprofitar-lo; Foix veu que no ha començat com ell volia i es prepara per reconduir-lo en la direcció de la unitat d'acció que ell esperava des de la seva tribuna periodística. És la gran tasca d'*Itineraris*.

III.6.2.1. Miscel·lània bibliogràfica

El buit que deixa *Meridians* queda substituït per una nova secció, *Miscel·lània bibliogràfica*, dedicada al comentari de llibres, sobretot catalans, i amb un nou pseudònim, GER, que en marca l'especificitat respecte a seccions anteriors. Foix, però, mantindrà durant aquests mesos l'exposició de la seva posició política amb diversos comentaris que apareixen a la primera pàgina del diari.

Malgrat el pseudònim, Foix ja es desemmascara en el primer dels articles de la secció, de l'1 de desembre de 1932:

SNOBISME?

Al costat de la nostra gran indigència de lectors corrents, hi ha, en canvi, per contrast, a Catalunya, un bon nombre de bibliòfils. Les edicions belles, de tiratges limitats, són sovint les més fàcils de col·locar; tenen un mercat segur entre nosaltres. I que ningú no cregui que aquestes preferències, avui per avui, decauen. Ni el cinema, ni els esports, no impedeixen que en les noves generacions apareguin també els bibliòfils, els recercadors del llibre bell, del llibre ras[Sic] o introbable.

No fa molt en vam tenir d'això una prova. Hom sap que del primer llibre de J. V. Foix, "Gertrudis", no en resta cap exemplar, i que els seus posseïdors els serven gelosament en llurs llibreries. Doncs, bé, en un grup de joves bibliòfils en vam sentir un que es vanava d'haver-ne adquirit un exemplar per vint pessetes.

Era un cas rar? No us ho penseu. A la mateixa reunió, un altre dels presents pogué afirmar haver-ne adquirit també un altre per trenta pessetes.

I un tercer, encara, digué que d'ençà de la sortida de KRTU, del mateix Foix, cercava, enllavit per aquesta lectura i decidit a col·leccionar tota l'obra de l'autor, el seu exemplar de "Gertrudis".

L'anècdota honora certament els nostres poetes d'avançada, que poden veure així com el temps avalora llur obra. Però honora també els joves bibliòfils que trien bé llurs preferències. Hom no pot pas dir que en ells tot és esnobisme.

De tota manera, la primera anotació de l'article és un comentari sobre el *Diccionari*

General de la Llengua Catalana, no exempt de contingut sociopolític:

EL "FABRA"

El Diccionari General de la Llengua Catalana, de Pompeu Fabra, és ja enllestit. Els tècnics us parlaran aviat de la riquesa del seu contingut, de la seva condensació, de la precisió i claredat de les definicions. Us faran observar com, especialment en aquest aspecte, no és superat per cap obra estrangera de la mateixa mena.

Ací, però, no volem sinó anotar la sortosa coincidència de l'aparició d'aquest diccionari amb el reconeixement de l'oficialitat del nostre idioma, amb l'obertura del Parlament català i amb l'increment que pren la premsa pròpiament catalana.

Cap d'aquests grans esdeveniments, ni la mateixa consagració de l'autonomia, no supera en importància l'aparició del "Fabra". Car l'autonomia, si no anés acompanyada de l'exaltació de la nostra llengua a llengua de cultura, podria ésser una autonomia administrativa, però no tindria l'alt sentit nacional i de plenitud espiritual que té avui.

El que cal, ara, és que l'aparició del "Fabra" ens sigui fruitosa a tots: escriptors, periodistes, parlamentaris. Que faci que ja cap orador il·lustre no pugui començar un discurs amb aquell: "Perquè

desde luego, *senyors...*”, que va fer famós un discurs de Duran i Ventosa a l’Ateneu.

Un comentari sobre el paper de la col·lecció Bernat Metge i la llibreria Catalònia, i un altre sobre la revista *D’ací i d’allà* completen l’article, que acaba significativament amb aquesta defensa de la capacitat creativa dels escriptors catalans:

“TIRANT LO BLANC”

Alguns lectors, insatsfets de l’actual producció novel·lística, es pregunten si és que el nostre poble no serà mancat de qualitats imaginatives. La resposta més contundent la tenen en “Tirant lo blanc”. “Tirant lo blanc” és una de les poques novel·les de cavalleria que avui encara poden ésser llegides per pur plaer. Cervantes fou vident en l’elogi que va dedicar-li.

I cal no oblidar la bella edició que ha fet la Barcino d’aquesta obra: aquells volums que, amb llur blanc de vori i llurs daurats discrets, tenen alguna cosa del candor d’un llibre destinat a mans intactes.

En dies successius apareixen anotacions sobre la publicació d’obres de sant Agustí i Molière en català, sobre col·leccions populars, etc. El 8 de desembre de 1932 destaca un elogi a dos poetes joves: Joan Teixidor i Ignasi Agustí, «*que vénen a renovar la sensibilitat literària del país*».

Les queixes, però, no hi manquen, com aquesta del 15 de desembre, en què posa de manifest les dificultats per a l’expansió literària donats els problemes de manca de normalitat en l’ús social de la llengua. Destaca, també, la importància que pot tenir el diccionari de l’IEC:

EL LLIBRE I LA DIFUSIÓ DE L’IDIOMA

El tiratge de llibres catalans fóra ridícul si no fos més aviat lamentable. Aquesta exigüitat dels tiratges, però, només vol dir una cosa: que llegir en català és encara una funció massa laboriosa per a moltes intel·ligències; és a dir, que molts no estan encara familiaritzats amb la llengua escrita. Per això és molt escaient que una llibreria com la Catalònia, especialitzada en la venda de llibres catalans, vulgui contribuir a la creuada que, per l’ensenyament en català, han emprès tant entitats culturals, entre les quals destaca la dels patriotes de Palestra.

Altrament, és molt oportú que la Catalònia, per a aquest ensenyament, vulgui aprofitar l’experiència que Josep Miracle ha adquirit en la correcció del Diccionari General de la Llengua Catalana, sota la direcció de Pompeu Fabra.

El 22 de desembre de 1932 parla del Premi Goncourt i del Creixells («A les llibreries, a desgrat del buit que li ha fet la premsa castellana que es publica a Barcelona, la concessió del Premi Creixells repercuteix d'una manera falaguera i encoratjadora.»), de Pompeu Fabra i sobretot destaca per una anotació sobre el seu company Josep Obiols, que li serveix d'excusa per tornar a elogiar el paper de l'editorial Barcino.

Durant el gener de l'any següent, el 1933, just abans que comencin a aparèixer els *Itineraris*, GER publica els tres últims articles de *Miscel·lània bibliogràfica*, que corresponen al 6, 13 (aquest amb una modificació en el títol: *Miscel·lània literària*) i 20.

El to i els temes de les anotacions segueixen sent els mateixos que ja havia presentat en els anteriors: literatura catalana, llibres d'obsequi, Narcís Oller, un curset de cinema, l'editorial Proa, Pau Vila, Rafael de Campalans o Pau Piferrer. En destaca una del 6 de gener sobre André Gide que, pel to i per la referència a René Schwob, es relaciona amb les característiques de *Meridians*:

EL DRAMA VERITABLE D'ANDRÉ GIDE

Poques figures literàries hauran estat tan discutides, en vida, com la d'André Gide.

Aquest escriptor val a dir que no ha desaprofitat cap tema ni cap curiositat, per morbosa i escandalitzadora que sigui, per tractar-lo en els seus llibres.

Gide, després de Jean-Jacques Rousseau en una obra seva famosa, ha escrit les seves confessions, que pel caràcter especial i per l'índole anormal d'alguns dels punts que hi són tractats, han produït sensació.

Els admiradors literaris de Gide són nombrosos, però els seus adversaris són cada dia de més qualitat, i entre ells es compten — cosa simptomàtica per tractar-se d'aquest autor que ha exercit una influència tan gran en les joventuts literàries del seu temps — alguns dels joves escriptors més enèrgics i originals.

Entre aquests assenyalen el llibre, ple de respecte dins la condemna més severa, de René Schwob, *Le vrai drame d'André Gide*.

Pel que fa a la modernitat i el seu impuls per acostar-la a Catalunya, és coneguda la influència de J. V. Foix en grups d'intel·lectuals i tècnics d'avantguarda dels anys trenta, en aquest cas a *Miscel·lània bibliogràfica* GER també tracta el tema amb una

anotació sobre ADLAN, del mateix 6 de gener: « Darrera d'aquest nom, però, hi ha un grup de persones selectes, que tenen el bon gust de no fer ostentació de la seva cultura i de les seves intel·lectuals aficions. Interessades d'una manera apassionada per totes les manifestacions de l'art i la literatura novells, segueixen un programa ple d'audàcia, però al mateix temps d'una discreció elegant.»¹⁴⁸

Tot i que aquests textos es centren gairebé exclusivament en notícies de llibres, hi ha una anotació d'aquest mateix dia que desprèn aquell desencís envers la realitat republicana circumdant que he assenyalat com a decisiva en la desaparició de *Meridians* i en el to i l'enfocament de bona part de la resta d'articles de Foix; GER ho palesa fent un elogi de Rafael de Campalans, un polític ideològicament ben allunyat de les posicions de Foix¹⁴⁹:

LA PROSA DE RAFAEL CAMPALANS

Dins l'allau de literatura política que hem de sofrir avui dia, el llibre de Rafael Campalans, "Hacia la España de todos", ve a ésser una excepció. Almenys hi ha, darrera de les seves pàgines, un escriptor àgil i un home d'"esprit". S'hi endevina, també l'home sincer, l'home cultivat i d'aficions intel·lectuals selectes, que per comptes de fruir de la seva biblioteca d'una manera egoista i hedonista, es preocupa del fet social, de les condicions més justes i humanes que haurien de regir la vida del treball.

No és necessari compartir cap ideologia determinada per apreciar l'obra de Campalans. N'hi ha prou que seguim les seves pàgines amb un simple interès literari i que ens fem càrrec de la part de raó general que hi pugui haver.

Per acabar l'anàlisi de *Miscel·lània bibliogràfica*, cal assenyalat que és una secció formalment diferent d'altres degudes a la ploma de J. V. Foix: les anotacions estan separades per títols i hi ha una certa vacil·lació en l'ús de la rodona i la cursiva; a

¹⁴⁸ Una associació amb la qual J. V. Foix hi estava relacionat: «Es tracta d'una associació artística creada el 1932 a Barcelona per un reduït cercle d'artistes. El nou grup volia aplegar i institucionalitzar les activitats que havia portat a terme l'avantguarda catalana, i donar-li una continuïtat dintre d'aquell nou règim polític i cultural. ADLAN pretenia seguir la trajectòria de les arts del moment recollint el fil de les clausurades Galeries Dalmau, continuar la tasca portada a terme per la desapareguda revista «L'Amic de les Arts» i tenir, com l'arquitectura amb el GATCPAC, una entitat que els aglutinés.» (CASASSAS 1999:291)

¹⁴⁹ Per a la figura de Rafael de Campalans, vegeu BALCELLS (1985).

diferència de *Meridians* els títols d'obres fluctuen tipogràficament entre la cursiva i les cometes i, a més, ja he assenyalat la vacil·lació en el títol de la secció en dos dels últims articles. Tot plegat ens ofereix una secció en formació que no es va acabar de definir, encara que els plantejaments temàtics eren ben clars i diferenciats d'altres seccions anteriors de Foix: la defensa dels elements més significatius de la cultura literària catalana en uns moments decisius i no tan propicis com seria d'esperar. Les referències a mostres literàries europees, doncs, solen tenir a veure amb la seva incorporació a Catalunya, normalment en forma de traduccions. La distància respecte a *Meridians* és clara i això justifica l'aparició d'un nou pseudònim. Amb tot, el paper d'aquesta secció frustrada i de GER no seran ni molt menys bandejats de les pàgines de *La Publicitat*: al llarg d'aquest any i del següent retrobarem el pseudònim en seccions habituals del diari com «Un llibre cada dia» o «Els llibres nous».

En aquestes vacil·lacions formals de *Miscel·lània bibliogràfica* podem trobar encara algun article que no respon a l'estil característic de Foix o de qualsevol dels seus pseudònims; em refereixo sobretot a l'anotació «Curset de cinema», més pel to i per la forma que pel tema que tracta:¹⁵⁰

CURSET DE CINEMA

La premsa anuncia un curset de cinema a la Catalònia per Maria Luz Morales. Hem llegit el programa, per cert ben oportú. Maria Luz Morales parlarà de quan el cinema era una simple atracció de fira per als badocs; de l'ascensió del cinema, impulsat pels francesos, a la categoria de les belles arts; de la seva transformació, feta pels ianquis, en una màquina prodigiosa de guanyar diners; parlarà de la màgia de la cambra fotogràfica, de la suggestió dels seus artistes; parlarà de les aportacions que el cinema ha fet a l'estètica i de la influència que ha tingut en els costums...

És a dir, parlarà de les qüestions més greus que planteja el cinema i de les seves banalitats més gracioses.

¹⁵⁰ Relacionat amb el Comitè del Cinema de la Generalitat de Catalunya, hi ha la realització d'un curs universitari de cinema a la Universitat de Barcelona: «El curs comptava amb la col·laboració d'especialistes de prestigi: el crític Josep Palau, Maria-Luz Morales, Sebastià Gasch, Rossend Llates, Josep Carner-Ribalta i el doctor Moragues, juntament amb Lluís Montanyà i els catedràtics Àngel Valbuena Prat i Àngel de Apraiz. A les sessions del curs van participar-hi cineastes d'avantguarda com Ramon Biadiu i Delmir de Caralt, i s'hi van projectar, entre altres pel·lícules d'avantguarda, *Aleluya*, de King Vidor, i un documental d'Edouard Tissé (cameràman d'Eisenstein).» (CASASSAS 1999:292)

Però, a dir la veritat, no em commou gaire saber de què parlarà Maria Luz Morales. És més interessant d'imaginar com parlarà, quina serà l'escuma brillant, l'essència que treurà d'aquestes coses, la intenció que posarà en les seves paraules àgils i miratejants. Escriptora d'un ritme lleuger, d'una desimboltura graciosa, penetrant i fina, sacerdotessa, diríem, de la modernitat, ¿no assistirem tot escoltant-la —i fins veient-la— a la revelació inconscient del que és el cinema actual?

Al costat d'aquest “espectacle”, l'anunci que durant la conferència seran publicats alguns films inèdits encara, que sintetitzaran les tendències més modernes, com a reclam em sembla pà·lid.

[13-1-1933]

No tant, doncs, pel tema cinematogràfic, al qual s'ha referit en altres moments, doncs, sinó per l'ús de la primera persona del singular —barrejada, això sí, amb l'habitual plural— i pels elogis personals a la conferenciant, aquest text abandona l'estil propi de GER.

III.6.2.2. Articles i comentaris anteriors a Itineraris

Són deu els articles que, amb les signatures J. V. Foix o J.-V. F., apareixen a *La Publicitat* durant el desembre de 1932 i els primers mesos de 1933, simultanis a la publicació de la *Miscel·lània bibliogràfica* de GER: «Retalls de diaris. Feixismes i democràcia» (2-12-1932), «França s'escruixeix». Qui és el mirall de qui?» (20-12-1932), «Són uns senyors d'aquells temps...» (23-12-1932), «He comprat un llibre...» (28-12-1932), «De la influència dels homes de lletres» (29-12-1932), «La història de Barcelona a les escoles» (3-1-1933), «Encoratjar els millors. Arquitectura i urbanisme» (4-1-1933), «La ciutat púgil» (14-1-1933), «A la pau pel federalisme. Veus de democràcia» (20-1-1933) i «Pobles lliures, dins un Estat lliure...» (2-2-1933).

Cal afegir-hi un últim article signat per J. V. Foix després de l'aparició d'*Itineraris*, el 8 de febrer, «Hi ha més heroisme a servir la causa de la pau» (9-2-1933), que tancaria perfectament aquest grup de comentaris de Foix sobre la situació política; de fet, un cop

començada la secció d'*Itineraris*, la signatura J. V. Foix només apareixerà molt esporàdicament a *La Publicitat*.

En els articles del final del 1932 destaca l'aposta per la democràcia i la crítica a les dictadures i al feixisme, el del 2 de desembre, «Retalls de diaris», després d'una declaració personal que defineix l'activitat literària del periodista: «*Cadascú el seu tarannà. No puc negar el meu de col·leccionista de retalls de diaris: lletres, arts, filosofia, política, telegrams absurds...*» L'article alerta sobre l'expansió de les dictadures a tot el món i especialment sobre el militarisme de la joventut italiana atada per les paraules de Mussolini. Foix acaba l'article clamant pels pocs exemples democràtics del món contemporani: «La jove democràcia catalana, davant aquestes realitats dures i precises, no ha de “vacil·lar” no “oscil·lar”, ans enfortir la seva fe, i enfervorir-se amb l'exemple d'una democràcia autèntica: la dels txecoslovacs.»

Malgrat el desencís que havíem vingut observant de Foix respecte a les realitzacions efectives de la República espanyola, especialment pel que fa a la diversitat nacional i a Catalunya, en l'article «*França s'escruixeix*» (20-12-1932) adopta una postura menys maximalista sobre la reorganització d'Europa i des d'un plantejament més possibilista es lamenta que les democràcies europees no actuïn enèrgicament contra l'extensió del feixisme i en defensa de la pau: en aquest cas, el fet seleccionat per exemplificar-ho és l'existència de la pena de mort a França. La frustració de Foix, doncs, traspasa fronteres i passa de Catalunya a tot Europa preveient els desastres que els totalitarismes acabaran provocant de manera immediata en el context internacional. Hitler encara no és al poder, però Foix ja està començant a plantejar les bases polítiques que configuraran *Itineraris*, fugint del plantejament més llibresc de la *Miscel·lània bibliogràfica*.

Els tres últims articles de l'any 32 segueixen la mateixa línia sociopolítica però es centren més en els aspectes culturals, fins i tot tracten el tema dels llibres catalans, cosa que els relaciona més directament amb *Miscel·lània bibliogràfica*. «Són uns senyors d'aquells temps...» (23-12-1932) es queixa que els escriptors lingüísticament més pulcres es transformen en el parlar col·loquial, tot fent servir una mena de “dialecte murciano-català”: «*Irrita topar-vos amb un col·lega il·lustre que per no passar per pedant us etziva a vós, exactament a vós, un doll de castellanades sintàctiques, prosòdiques i gosaria a dir ortogràfiques que a hores d'ara hi ha molts xofers, molts adroguers i molts sastres, tots ells patriotes conseqüents, que es donarien vergonya de mantenir en llur lèxic.*» «He comprat un llibre...» (28-12-1932) és una crida a la compra de llibres i a la formació de biblioteques personals en català. «*Fer-se una biblioteca particular en català no és, a hores d'ara, difícil. (...) No hi ha, en català, alguns noms contemporanis. Molts, però, estan en condicions de llegir els italians, els francesos i àdhuc els anglesos en llur llengua original.*» I continua lligant el tema amb una visió política: «*L'amor del llibre és, a Catalunya, sinònim d'amor a la seva causa política, que és de civilitat.*»

Finalment, dos dies abans del Cap d'Any, repren el tema polític amb «De la influència dels homes de lletres» (29-12-1932), que du un subtítol que també fa referència a Maquiavel, «Un fi, no un mitjà». L'article comença, no podia ser d'una altra manera, amb una cita de Maquiavel: «*S'esdevé en els governs populars que, en temps de pau, hom desestima els homes de vàlua.*» I els comentaris de Foix a la cita reprenen la sensació de la desil·lusió: «*El menyspreu de l'intel·lectual és, sovint, no pas únicament l'enveja, ans l'aversion per la crítica independent. Qui té el poder s'esforça a mantenir-s'hi per diversos mitjans: una burocràcia addicta pot esdevenir una defensa desesperada. Soldats, això és, gent a sou de la potestat, els buròcrates tenen llur tàctica*

pròpia: anorrear els esperits lliures estratègicament més desemparats; fer camp ras per a anivellar els accidents del terreny a llur propi nivell. Puix que per a ells l'home de talent, l'escriptor independent, el disconforme superior és simplement això: un accident fàcilment expugnable.» Tot seguit defensa la situació de llibertat d'expressió que viu França després de la guerra, però en critica la manca de llibertat de manifestació amb un argument pacifista, que sorprèn per la seva modernitat: *«Darrerament no hi ha hagut cap veu responsable que defensés els encarcerats per refús de servei militar (objecció de consciència).»* A partir d'aquí, però, passa a queixar-se de l'actitud falsa a favor de la llibertat d'expressió d'antirepublicans espanyols: *«Algú observarà que la premsa antirepublicana de l'Estat espanyol defensa tímidament o declaradament d'un temps ençà aquesta llibertat d'expressió. Deixant de banda “la raó de llur força de pensament”, hem de convenir que aquesta defensa, de tan interessada, perd la seva eficàcia. No poden adoptar la posició de Daudet perquè llur “liberalisme”, de tan interessat, ocasional i transitori, és una trista facècia.»* I acaba amb aquesta declaració de principis:

En un Estat lliure — i tota la meva fe és per aquest Estat — “cadascú ha de poder pensar el que vol i dir el que pensa”. És un parer il·lustre: Spinoza, en el seu Tractat teològic-polític, el va glossar fins a les darreres conseqüències. Un sobirà, un home d'Estat demòcrata o bolxevista, “pot tenir com a enemics tots aquells que en totes les matèries no pensin del tot com ell”. No es tracta, però, d'aquest dret, ans bé d'allò que li és útil. L'útil per a Spinoza és la llibertat de judici i d'opinió per a cadascú. Ho havia estat en un mateix segle per a Maquiavel i per a Montaigne. Ho fou per a Spinoza. Allà on és negada l'esperit deserta i les més belles activitats de l'home llangueixen o moren. (A Iugoslàvia uns professors d'Universitat neohegelians acaben d'ésser bastonejats a la més llòbrega de les presons per “l'obscuritat de llurs textos”.)

(...) La força del nacionalisme català, la força de la República, es nodreix de la força de les idees que n'han provocat l'adveniment. Llur permanència, llur realització en el temps recolzaran damunt la llibertat o s'esfondraran per la imperícia d'aquells que elevats al poder han cregut que la llibertat era només un mitjà per a arribar-hi i no un fi per a realitzar-lo en totes les direccions.

Al final del 1932 els peus de la República encara eren de fang..., Foix n'intuïa, massa lúcid potser, el seu lamentable futur.

La realitat no correspon a l'ideal que ell havia plantejat o que els polítics catalans republicans voldrien; per això cal una tasca d'educació ciutadana que acosti la gent als elements identificatius del país, començant per «La història de Barcelona a les escoles» (3-1-1933): *«Crec que l'esforç que cal realitzar per a la incorporació dels ciutadans de Catalunya a la seva realitat nacional i històrica, això és, el procés de nacionalització dels residents a Catalunya, cal acompanyar-lo de l'esforç, per part de Barcelona, de la “barcelonització” dels veïns de la nostra ciutat. Cal lligar-los, encara que sigui per lligams subtils, a la noble tradició de la ciutat. Socialment i urbanísticament cal donar la sensació que Barcelona no és de qui primer hi arriba; que Barcelona té la seva ànima i uns milers de cors de ciutadans que cremen per llur culte.»* Aquest enfocament porta a introduir un tema car a Foix, el de l'urbanisme arquitectònic, «Encoratjar els millors. Arquitectura i urbanisme» (4-1-1933), on el desencís i la crítica a la realitat republicana són evidents: «Sap per experiència que l'habitud dels nostres és la de les falses democràcies politiqueres: encoratjar els pitjors. El millor arquitecte, el millor metge, el millor pedagog, posem per cas, són els que duen a la butxaca el carnet d'afiliat al partit que gaudeix del poder.» Però el plantejament de base és la destrucció urbanística de la Ciutat:

¿Coneixeu cap país on de 1906 ençà s'hagi parlat i escrit tant com ací a favor d'una estabilització del bon gust? ¿En coneixeu cap on, com s'esdevé en el nostre, s'hagi posat amb tanta d'urgència el problema de l'arquitectura i de l'urbanisme? Des de la reraguarda i des de l'avantguarda, des del flanc de la dreta i des del flanc de l'esquerra hom ha escrit, hom ha caricaturitzat per a fer-se entenedor: contra l'Anarquia, la Regla, contra el Franc tirador, la Ciutat, contra el Solitari, la Comunitat.

Que si En Benet, que si En Folch, que si En Sacs, que si En Capdevila, que si En Gasch, que si En Soldevila, que si jo mateix. Tots, amb bandera blanca o vermella, hem vingut a dir, si fa no fa: ¡compte amb l'arquitectura!; la urbs és un Tot i no un Caos, una suma

d'unitats per a integrar una més gran unitat i no una pugna bigarrada de pensades.

Què els hem dit? ¿Què els devem haver dit? ¿Què deuen haver entès que els dèiem? Puix que el mal conseller municipal i el mal arquitecte, comfabulats tèrbolament amb el mal propietari, han respost: —Això no hauràs. I, mireu... Mireu què han fet de la Ciutat. Els nostres lectors tenen tots els elements de judici davant els ulls.

Els punts de connexió amb la teoria noucentista són evidents, com també els hem trobat en comentar la influència política de Prat de la Riba. El problema, però, és que Foix comença a observar aspectes concordants del present republicà amb el passat de la dictadura, i això el porta a recordar articles dels primers anys de la seva col·laboració a *La Publicitat*: «En començar-se les obres de l'Exposició vaig escriure des d'aquestes mateixes pàgines que abans de començar els fonaments de cap edifici d'aquell clos havia d'enllestir-se un aeròdrom, el millor aeròdrom d'Europa. Em semblava absurd que els qui arribessin per via aèria cuitessin a tornar-se'n abans d'entrar en una ciutat tan oblidadissa. Em semblava també absurd que hom convidés l'estranger sense oferir-li arquitectònicament un esforç i un exemple. Tots sabeu quin desencís...»

En dies successius insisteix en la tasca de civilitat. A «La ciutat púgil» (14-1-1933) tracta el tema de la premsa, una part de la qual no és prou militant a seguir aquesta causa de la civilitat:

És tradicional en la premsa catalana l'abstenir-se de publicar algunes d'aquestes informacions que entre certs periodistes és un tòpic que afalaga el lector: ni llargues informacions dels crims, ni anunci ni informació de les "corridas de toros", ni anunci ni crítica de les escenificacions subteatrals. Els diaris de llengua catalana són fidels a aquesta tradició. Ho és encara algun diari en castellà de llarg tiratge. Els intents de publicació de revistes periòdiques il·lustrades en català han acceptat aquestes directives d'ètica periodística. ¿Per què no secunden aquest corrent civil tots els diaris de Barcelona?

(...) Com el pugilista de classe, la Ciutat mereixedora d'aquest nom no ha d'acusar els cops. La tasca de la premsa que s'adelita a mostrar les llagues, a "acusar els cops", és incivil. Si elevem l'educació de la massa no tardarem a veure com la rebutja. Als gemecs i als planys dels sensacionalistes oposarà el somriure de qui té una noció exacta de la seva fortitud.

Els últims tres articles previs a la implantació d'*Itineraris* tracten la mateixa idea política: la pau i la llibertat dels pobles. «A la pau pel federalisme» (20-1-1933): «Si el tema més vivent és, per la seva importància social, el soviètic, des del punt de vista d'un demòcrata pacifista són d'actualitat ardent, ultra l'actitud del Japó, les directives que segueixen els Estats europeus en dictadura, les relacions franco-alemanyes i els corrents d'enemistat entre els països hispano-americans.» L'atac a la dictadura i la defensa del federalisme extrem hi són ben explícits en tractar la situació de Iugoslàvia; per més actualitat, la història recent els fa encara més importants:

El document anglès contra la dictadura sèrbia és una exposició de fets molt ajustada a la realitat. Un col·laborador de LA PUBLICITAT, el senyor Ramon Garriga, i jo mateix amb certa assiduitat, hem al·ludit la difícil situació dels demòcrates iugoslaus — no solament la dels autonomistes croates i eslovens, sinó la dels liberals serbis i la dels socialistes de totes les terres del reialme davant el predomini militar de Belgrad. Basta sentir-se afectat per problemes polítics d'aquest ordre per poder recollir diàriament de la premsa europea un feix de documents desfavorables a la política unitarista dels serbis. No solament això: alguns amics nostres ens han escrit darrerament perquè ens féssim eco dels tractes donats a la presó a alguns professors socialistes i a alguns poetes d'avançada, agrupats per la revista "Nadrealizam Danas i Ove". Tots ells són a la presó acusats per "l'obscuritat de llurs textos" (de dialèctica hegeliana, marxista o superrealista), en els quals la policia de Belgrad descobreix "mots d'espionatge!".

La solució que hom doni al plet iugoslau és, ho he dit més d'una vegada, d'interès evident en quant afecta la causa del federalisme, que és en aquests moments la causa d'Europa, indubtable en quant afecta els principis de la democràcia i del liberalisme, i incomptable en quant l'actitud iugoslava és una amenaça a la pau europea.

(...) Com la majoria d'europèistes, els signants d'aquest document creuen que, amb el fi d'evitar una ruptura completa entre els pobles iugoslaus, favorable només a l'imperialisme feixista, cal canviar radicalment l'estructuració federal que en atorgar el màxim d'autonomia nacional als seus components permet a la vegada de tenir-los units per a llur defensa mútua contra els enemics de l'exterior i a benefici de la pau europea.

El tema francoalemany en defensa de la pau acaba amb una cita que la història immediata farà tristament irònica: «La crida del professor Bosch, que comença per negar l'existència de l'odi entre França i Alemanya com a pobles (els odis són, entre francesos i alemanys, individuals), diu que només l'entesa franco-alemanya pot donar la

pau a Europa, i que l'ambient, malgrat dels baladreigs dels nacionalistes de tots dos Estats, hi és propici: “L’any 1933 és l’aurora d’un esdevenidor millor, d’una Europa unida i pacificada. La tasca política d’alemanys i francesos ha de tendir a aquesta realització: l’entesa.”» No cal recordar que aquests bons auguris no van tenir res a veure amb la realitat, però en canvi serien un precedent dels intents posteriors per a la creació d’una Unió Europea que en garanteixi la pau i la col·laboració.

Finalment, l'article fa una referència a l'Amèrica del Sud que copio sencera pels interessants vincles literaris que hi apareixen i també per la conclusió en favor d'un federalisme europeu tan actual fins i tot avui mateix:

El manifest de Vicente Huidobro, poeta xilè, és també de tendències federalistes i pacifistes. Huidobro és conegut d'alguns dels poetes catalans que més havien estimat els tan enyorats Folguera i Salvat-Papasseit. Tinc d'ell un lot de llibres de poemes molt d'acord amb l'estètica cubista del grup de “Nord-Sud” i de “Sic”. El seu manifest és adreçat a la joventut de l'Amèrica llatina perquè compregui la seva raó d'ésser: federar llurs pobles — Xile, Argentina, Uruguai, Parauai — perquè només una Confederació hispano-americana pot salvaguardar els interessos dels altres països de l'Amèrica llatina davant la influència ianqui: “Aquesta federació és de vida o mort. Si no la realitzem, l'Amèrica llatina serà absorbida pels anglo-saxons. Si la realitzem, la civilització llatina renovarà a Amèrica l'antiga cultura mediterrània.”

La causa del federalisme a l'Amèrica llatina ho és també de llibertat i de pau. A Europa i a Amèrica només les grans unitats federals, sota un règim d'estricta democràcia, salvaran amb les autonomies nacionals una cultura i una civilització mil·lenàries.

És un text que va més enllà de l'anècdota concreta, perquè Foix hi explicita la mateixa defensa del federalisme que, aplicat als pobles d'Europa, permetria, segons ell, la consolidació del paper que hi ha de jugar Catalunya, deslligada de les limitacions d'un estat tancat.

L'article següent, «Pobles lliures, dins un Estat lliure...» (2-2-1933), torna a tractar el tema iugoslau tot defensant la posició federalista: «Per a nosaltres la conseqüència més important és que la persecució dels caps eslovens “no és sinó el començament d'una sèrie de mesures preses contra les personalitats polítiques eminents que s'adhereixen al

programa federalista”. Un altre de molt important, en tant que prova de nou que les experiències sofertes pels altres pobles no alligonen els Estats víctimes de la feixistització sense ideal concret ni masses addictes: A Iugoslàvia, demòcrates republicans, federalistes, socialistes, catòlics i comunistes han hagut d’establir llur front únic.» Un front únic que reclama Foix per a Catalunya i que no arribarà mai o potser arribarà massa tard. No dubta a acabar l’article amb una crítica als estats uniformitzadors, que exemplifica amb el cas francès.

Algú acusa França d’afavorir, en les seves nacions aliades, el sistema unitari. Dubtem que sigui, en els Estats pluri-nacionals, el més eficaç. Recordem que no fa gaires dies l’òrgan de Daladier, *La Republique*, va publicar un article de Jean Mars — *La tragèdia iugoslava* — on reconeixia la difícil situació del règim dictatorial serbi. Aquest número del diari de Daladier no va poder entrar a Iugoslàvia. El cap actual del Govern francès ha “experimentat”, doncs, els efectes de la intolerància d’Alexandre I.

No dubtem a creure amb els millors dels esperits lliures de França, “que els Estats aliats més segurs no són sempre els de règim unitari.”

L’aparició d’*Itineraris* coincideix amb l’ascens de Hitler al poder, el símbol més clar que allò que havia estat defensant Foix en els últims temps havia acabat fracassant. No és estrany, doncs, que l’últim article d’aquesta sèrie estigui vinculat a aquest tema. «Hi ha més heroisme a servir la causa de la pau» (9-2-1933).

Hi apareixen idees que esdevenen recurrents en els articles de Foix de diverses èpoques, especialment la de les relacions fraternals entre els pobles. No sempre aquesta aposta pel pacifisme és tan evident, especialment en els articles de *Monitor* de 1920 i 1921. Cal tenir present la distància que separa aquestes dues èpoques i els esdeveniments bel·licosos que s’han succeït: el cop d’estat i la dictadura de Primo de Rivera, els fets de Prats de Molló que evidencien que la solució per a Catalunya mai no pot passar per la via militar, l’ascens al poder dels feixistes a Itàlia i la supressió de les llibertats individuals, la mort de Lenin i l’enduriment de la situació a la URSS amb Stalin i, encara més recent per a Foix, l’ascens del nazisme a Alemanya que presagia

esdeveniments ben tèrbols. D'altra banda, la situació de la República espanyola és precària i cal rebutjar qualsevol possibilitat de l'ús de la força que justifiqui una acció militar. Amb tot, quan Foix i Carbonell recuperen, el 1934, els articles de *Monitor a Revolució catalanista* no retoquen els més clarament militaristes. En la seva part, J. V. Foix sol referir-se a la lluita de Catalunya: «la lluita no és pas, entre nosaltres, de valons contra flamencs, ni una guerra civil per obtenir les directives que exigeix una consciència nacional col·lectiva; serà, de seguir així, una pugna entre Catalunya i Castella, que es diu Espanya, entre una pàtria renaixent i un Estat opressor.»¹⁵¹ i no s'està de fer una exaltació dels valors militaristes: «Molts de catalanistes, àdhuc els partidaris d'una independència nacional absoluta, en l'embriaguesa de llur lirisme patriòtic han negligit d'interessar-se en allò que des del seu punt de vista hauria d'ésser el fonament seriós d'una actuació pràctica: la propagació d'una educació militar i de les virtuts que se'n segueixen (disciplina, abnegació, coratge, heroisme i sacrifici), amb vista a la formació d'un exèrcit i a la defensa nacional. (...) Un partit pres de certa extensió entre els patriotes catalans fa sinònim catalanisme de democràcia en la seva accepció vulgar i burgès, i d'antimilitarista en totes les seves accepcions. Un nacionalista català aristòcrata i militarista és sospitós davant de bell nombre d'elements catalanistes, alguns d'ells ben assenyats en altres aspectes.»¹⁵²

El to d'aquests articles respecte dels de començament del 33 constitueixen una contradicció massa flagrant per entendre la reedició dels articles de *Monitor*. El desastre de les properes posicions de força adoptades en els Fets d'Octubre acabaran per provocar una crisi d'opinió en Foix que es farà palesa en la seva presència a *La Publicitat*, però aquesta situació l'analitzaré en els períodes següents.

¹⁵¹ FOIX (1985:26)

¹⁵² FOIX (1985:41-2)

De res no valen, doncs, els intents de justificar l'aparició d'un exèrcit i d'un to militarista com a garantia de pacificació —tot i que aquesta és una pretesa visió de l'exèrcit ben contemporània— que Foix introdueix en els seus *Punts de meditació catalanista* per intentar lligar les tesis de *Monitor* amb les dels últims articles de *La Publicitat*, perquè evidencien que la posició actual de Foix és ben diferent:

Catalunya, lliure el seu esperit, intervenint com a nació responsable en la marxa de la Confederació, complirà el seu deure en atènyer la resolució favorable de les causes més elevades que les nacions líders d'avui es vanen de defensar: la de la Pau, la de la Justícia i la de l'Ordre.

Allò que diferencia la nostra concepció militar de la d'altres països és degut a la posició realista que creiem que cal adoptar davant tots els fets polítics. L'exèrcit no ha d'ésser ni la nació en armes tal com es practica a la clara i espectacular Itàlia feixista, a la tèrbola Alemanya nazi i a la fosca URSS, ni una burocràcia pudent i plebea com a l'Espanya monàrquica d'antany i a la republicana d'avui. Cal l'inèdit. Cal desvetllar les virtuts militars entre els catalans que les posseeixen en potència, no pas per retre culte al corrent militarista, ans per dotar el país d'un òrgan tècnic preparat, de la formació del qual cal allunyar aquells qui no senten ni comprenen l'art de la guerra. (...) No som, ni per temperament ni per afeció, militaristes. Però, en la pugna per obtenir per a Catalunya la primacia en l'ordre de les diverses activitats polítiques, els estudis militars no poden, ara per ara, ésser menystinguts.¹⁵³

¹⁵³ FOIX (1985:43-4)

IV. Una secció retrobada: *Itineraris* (1933)

Ja hem vist en l'apartat anterior el lent final de *Meridians*, una secció que havia nascut en els últims anys de la Dictadura amb la voluntat d'aportar aire fresc al debat ideològic i amb la il·lusió de col·laborar a canviar la situació del país. Els moments que envolten el pas de la Dictadura a la República són especialment eufòrics, de manera que transmeten un estat d'esperit popular animat perquè les coses poden canviar. La posició de Foix, però, es va modificant a mesura que veu que la nova situació democràtica no afavoreix la seva opció política: el projecte d'un gran moviment catalanista que ha d'englobar totes les ideologies en pro d'una acció unitària que sigui capaç de donar un impuls transformador no acaba de reeixir i de mica en mica la frustració es va apoderant no només de J. V. Foix o de Focius sinó també dels líders del Partit Catalanista Republicà. L'escissió que protagonitza el grup de Rovira i Virgili és important, però previsible; les de Carrasco i Formiguera que acabarà formant la Unió Democràtica de Catalunya —a la qual s'adherirà Josep Carbonell— i, sobretot, l'abandó de Jaume Bofill i Mates, van assenyalant la impossibilitat del projecte de recuperar el temps d'entesa de la Solidaritat de Prat de la Riba que havia tingut Foix. Amb tot, Foix no seguirà els antics companys i es mantindrà demanant el vot pel catalanisme unitari des de les files del seu partit de sempre i des de les pàgines *La Publicitat*, al capdavant el portaveu periodístic de l'agrupació.

Tot i així, l'any 33 s'inaugura amb la constitució del primer Parlament de Catalunya, una situació molt més positiva que la dels temps difícils de la dictadura de Primo de Rivera i si en aquell moment Focius va emprendre *Meridians*, superant totes les dificultats, ara des de la il·lusió de la democràcia no pot silenciar la seva veu. *Itineraris*, doncs, es constitueix com una continuació més que previsible de la seva columna anterior. De fet, entre l'últim article de *Meridians*, de l'1 d'octubre de 1932, i el primer

d'*Itineraris*, que és del 8 de febrer de 1933, tot just s'escolen cinc mesos que no són de silenci absolut, perquè els omplen els comentaris o articles diversos amb les signatures J. V. Foix o J.-V. F., a més de la *Miscel·lània bibliogràfica* de GER, que ja hem vist en l'apartat anterior.

Hi ha dos fets, l'un d'abast mundial, l'altre exclusivament local, que coincideixen en el temps amb l'aparició d'*Itineraris*. En primer lloc, l'ascens al poder del nazisme a Alemanya (que també es podria relacionar amb l'article de J. V. Foix «"Pobles lliures, dins un Estat lliure..."», del 2 de febrer) i, en segon lloc, el reingrés de Jaume Bofill i Mates a la Lliga de Francesc Cambó, el 14 de febrer, un fet absolutament significatiu perquè suposa que un dels líders carismàtics en la formació de l'Acció Catalana del 1922 —de fet, el seu primer president—, retorna a un partit conservador que acaba de sortir tocat electoralment per les seves tèrboles accions durant la Dictadura.¹

La reacció del grup que es manté fidel a Nicolau d'Olwer, cada cop més reduït, serà immediata, tot constituint entre el febrer i el març d'aquest 1933 la nova Acció Catalana Republicana per fer front als mals resultats electorals i a aquestes últimes desercions. J. V. Foix s'hi manté vinculat en tot moment; potser no està completament d'acord amb moltes posicions que ha adoptat i adoptarà el partit, però probablement segueix pensant que la seva millor opció és mantenir la seva posició dins ACR, que li permet seguir

¹ Tot i la seva participació en la Conferència Nacional Catalana i en la fundació d'Acció Catalana, Bofill no tenia, per a Jordi Casassas, la idea de concentració catalanista que sembla defensar Foix; ho comenta en analitzar el seu primer apropament a la Lliga, al voltant del 1908, en els moments d'esfondrament de la Solidaritat Catalana: «En aquest marc contradictori es produí l'apropament de Bofill a la Lliga. Tota la seva vida Bofill fou contrari de les grans conjuncions polítiques i, en aquest moment, s'acostà a la dreta d'una manera privativa. De tota manera, abans de la definitiva integració política a la Lliga, el que atreïa Bofill fonamentalment era el contacte directe amb Prat de la Riba, el seu programa i els equips de govern que l'envoltaven progressivament.» (CASASSAS 1980:92) Sigui com sigui, la figura de Bofill i Mates no deixa de ser un símbol per a Acció Catalana i, per tant, la seva marxa és un element per plantejar-se la situació de Foix, sobretot si tenim en compte les coincidències programàtiques: en la seva ponència al Congrés Nacional Català, per exemple, Bofill parla de l'"imperatiu ètic" del catalanisme (CASASSAS 1980:261), o bé: «Ja inicialment Bofill es convertí en l'home de prestigi i en el teoritzador de la línia de purisme pràtic, bé que actualitzat» (CASASSAS 1980:270).

defensant les seves posicions polítiques des d'una tribuna tan destacada com *La Publicitat*. D'altra banda, per a ell pot ser important mantenir reconeguts “catalanistes integrals” en les diverses agrupacions polítiques del país. Bofill pot influir en les accions de la Lliga, Josep Carbonell ha entrat a UDC, Antoni Rovira i Virgili i Carles Pi i Sunyer han respost a la crida de Macià i han entrat a ERC...; el mateix Foix resta a la reformada ACR.²

La visió desencisada per l'evolució política catalana s'observarà també en els articles que signa J. V. Foix, en què defensa allò que va anomenar la Generació del 1918 o de la Solidaritat; és per a ell aquella època que va saber aglutinar el catalanisme polític (incloent-hi tots els aspectes de la vida social i cultural) al voltant d'un mateix projecte, esdevingut una mítica unitat d'acció tan anhelada³: a «Ruptura de la tradició», partint del Centenari de la Renaixença, recorda: *«La “confusió”, l’“anarquia” que descobreix en les lletres catalanes d'avui, amb molt d'encert, el senyor J. J. A. Bertrand, no s'haurien produït sense una causa política: la Dictadura. La “ruptura”, la “pèrdua de tradició”, l’“abandó del mestratge” que hom observa entre els polítics que, gairebé sense adonar-se'n, es veuen obligats a representar una causa patriòtica que no és ben bé la pròpia i el catalanista integral (tant que el catalanisme és una “ètica”, una “estètica” i una “política” originals) format a la generació Prat de la Riba-Fabra-Carner.»* I acaba lamentant-se dels joves poetes del 1933:

² Tenint en compte, però, que tant l'opció de Carbonell, UDC, com la de Foix, ACR, no deixen de ser molt minoritàries en la Catalunya republicana.

³ S'hi refereix aquest comentari de Jordi Castellanos: «En general, no són contraris al poder: al capdavant, la Generalitat representa un pas important en el camí de les seves aspiracions polítiques i culturals. Però no acaben d'identificar-se amb el perfil esquerranista que ha pres la institució.» (CASTELLANOS 2002:20) I, més endavant: «fins i tot aquells qui se sentien els dipositaris de la cultura nacional, aquells qui havien abandonat en els primers anys vint la Lliga Regionalista i havien fundat Acció Catalana, gent com J. V. Foix i Jaume Bofill i Mates, per exemple, se senten allunyats de la política republicana perquè creuen que els polítics de l'Esquerra, després d'haver utilitzat la cultura i la literatura per aconseguir el poder, se n'estan desentenent.» (CASTELLANOS 2002:20). Foix, malgrat la distància amb els governants d'ERC, no s'està, per exemple, d'elogiar el paper de vells coreligionaris com Ventura Gassol; és a dir, els que poden influir per reconduir la política cultural de l'Esquerra.

Jo no veig, doncs, ruptura ni anarquia en el procés poètic Verdaguer-Carner-Sánchez Juan ni en el procés Maragall-Segarra-Salvat ni en el procés López-Picó-Riba-Esclasans. En canvi, l'he vista a partir de 1933: els joves poetes d'avui han oblidat que amb Carner i amb Riba l'idioma era, de 1918 ençà, un instrument de la mateixa manera que la jove demagògia política ha oblidat que amb Prat de la Riba la línia general d'una política cultural i nacional autòctona restava establerta.

El desordre al nostre nacional naixent —polític i cultural— el devem a Primo de Rivera. La generació que tenia de tretze a quinze anys en 1923 és la que més ha sofert d'aquell cop de destralt.

Pocs dies després «Una política cultural», 16 d'abril de 1933, explicita els aspectes de cohesió política que en l'article anterior només havien quedat apuntats. La preocupació i el desencís de Foix per la realitat republicana és evident, però també l'interès per intentar refer la situació:

Ací i allí hom us parla d'un "desencís": la Revolució, l'Autonomia, us diuen, —vegeu llur realitat! I, a tota veu o a cau d'orella, us narren allò que saben o allò que llur hipersensibilitat patriòtica deforma. Tots hem compartit aquestes amargors de la desfeta d'uns ideals que se us dobleguen entre mans com unes imatges de cera. ¿Però, i aquelles altres realitats de les quals som ja possessors i que oblidem en la nostra desesperança? ¿No hi ha, per ventura, en el clam de molts la queixa amarga de llur pròpia impotència? Totes les realitats, àdhuc les que semblen més adverses, són, per l'esforç de tots i de cadascú, fecundables. El veritable heroisme no és pas el dels que s'exilien voluntàriament, sinó el dels qui, sota totes les banderes, àdhuc les més hostils, recomencen.

Enmig del desencís polític, Foix no s'està de remarcar el camí de recuperació de les il·lusions perdudes a través de la crida a mantenir les posicions catalanistes i a donar notícies de fets culturals que considera importants per al desenvolupament del país, com l'exaltació per la publicació de la *Revista de Psicologia i Pedagogia*: «No puc amagar que he tingut l'agradable sensació no pas que recomençàvem, sinó que continuàvem. Amb un guany: el d'haver salvat aquella ingrata dictadura establerta en l'ordre de la cultura en el temps de la Mancomunitat. (...) Una obra de catalanitat essencial per als

*qui catalanisme és anònim*⁴ *d'incorporació a la cultura universal.*» L'article continua amb una insinuació sobre una vella idea exposada en els temps de *Meridians*: les “nacions joves” són les úniques capaces d'establir un nou ordre mundial:

A l'hora que els Estats més poderosos “nacionalitzen” llur cultura, les nacions incipients guarden les essències de la cultura universal.

Aquesta lluita per reconstruir un nou ordre que superi les tensions entre els estats constituïts, i que en altre temps havia vist com a solució per garantir la pau europea, fa que recordi el projecte occitanista, viu des dels temps de *Monitor*, però “aparcats” en els articles d'*Itineraris*, amb la referència inevitable al vell amic Josep Carbonell, ara director de l'Oficina de Relacions Meridionals de la Generalitat:

Si us adoneu tot d'una que arriben a Catalunya centenars d'occitans, entre els quals hi ha professors universitaris i estudiants d'Escoles superiors, no cregueu que sigui un simple afany de turisme banal: és que hi ha intervingut un d'aquests treballadors anònims que no es “desencisen” i que treballen per l'ideal màxim de Catalunya, per damunt de la barreja de combatents menors que juguen a partits per heure un ridícul botí d'escalafons burocràtics. El nom d'un d'ells, per exemple, que sacrifica el millor del seu temps i de la seva joventut per la causa de la nostra expansió cultural: Josep Carbonell. Cap desengany no el torç i de 1920 ençà que el conec treballant anònimament per la realització d'una política nacional de cultura molt més eficaç que totes les altres “polítiques” de tristos aspirants a conseller municipal o a oradors baladrers de míting o de micròfon. Aquesta insuportable falanx d'oradors “polítics” d'avui, la cultura dels quals està molt per dessota de la cultura mitjana dels catalans d'aquest temps.

En aquell projecte catalanista, l'extensió de la cultura, amb una menció especial al paper de la poesia —un dels temes més importants d'*Itineraris*—, és el més transcendental per consolidar la importància del país: «*Des dels noms de Josep M.ª de Casacoberta i Josep M.ª López-Picó al de Ventura Gassol, podria citar una bona llista*

⁴ Tot i que és bastant evident que ha de dir "sinònim", l'original presenta aquest "anònim". L'error del linotipista, o potser del mateix Foix, no deixa de ser un bon exemple d'ironia.

*d'aquests catalans fidels al programa del catalanisme genèric, que tan barroerament hom intenta desfigurar, disminuir o substituir. Tots ells creuen en la primacia d'una política cultural per a Catalunya. Tots ells han de vèncer els obstacles més durs per a llurs realitzacions. Són ells, però, els representants autèntics de la Catalunya per la qual hem donat les hores més llargues.»*⁵ L'article acaba amb una referència a un element clau de l'any 33: el centenari de la Renaixença, no tant per les característiques literàries com pel paper que pot representar per a la presència de la cultura catalana.

Una sola motivació: ambició de cultura. La commemoració del Centenari de la Renaixença ha d'ésser un recordatori permanent d'aquesta motivació que fa generós, per damunt del seu localisme, l'ideal català.

IV.1. La fama d'*Itineraris*

Inevitablement enfosquits per l'esplendor de *Meridians*, els *Itineraris* han passat de gairell per la crítica de l'obra de Foix o com a molt lligats permanentment a la seva secció bessona. La seva fama, doncs, lluny de la singularitat de la secció que tractaré en el proper apartat, es limita a la referència de conjunt, com a PANYELLA (1989:118), o a la vinculació directa amb *Meridians*, com fa Domènec Guansé: «aquella secció tan personal que tots els que la llegien recorden encara, que s'intitulava *Meridians* i, més tard, *Itineraris*, i que inicià a «La Publicitat» als voltants del 1927».⁶

Manuel Guerrero, que singularitza especialment la secció, com li pertoca, reporta una nota contemporània del diari *L'Opinió*, arran del viatge de Foix a Dubrovnik, el juliol del 1933, com a delegat del PEN Club: «El redactor, que signava amb les sigles B. M.⁷, assenyalava que J. V. Foix «s'ha fet famós per la seva literatura poada directament del

⁵ Són els catalanistes integrals, doncs, vinculats al partit polític que sigui, els que poden fer ressorgir la idea catalana.

⁶ GUANSÉ (1966:160).

⁷ Bernat de Montsià, pseudònim de C. A. Jordana.

subconscient, i d'allò més popular, sota el motiu de "Focius", amb els complicats itineraris que publica a *La Publicitat*».⁸, on ja es pot veure que la fama d'escriptor del subconscient —i, per tant, vinculat al moviment surrealista—, i d'escriptor difícil, fins i tot en textos de divulgació periodística com els *Itineraris*, segueix Foix des del primer moment, però on també es pot observar fins a quin punt eren llegits els articles periodístics de Focius o de J. V. Foix, qualificats de populars per un diari de la competència ben allunyat ideològicament de *La Publicitat*. Així doncs, la fama del Foix periodista durant la República està per sobre de les seccions emblemàtiques de la seva producció, com desmuestra la polèmica generada al voltant dels seus comentaris sobre la joventut, entre el juliol i l'agost d'aquest 1933.

IV.2. Previsible, però diferent

Entre el 8 de febrer i el 28 d'octubre de 1933 apareixen cent seixanta-un *Itineraris*. L'interès de Foix per la secció és ben evident: una periodicitat gairebé diària, sense els intervals que havia presentat a *Meridians*, amb l'única excepció de la primera quinzena del mes de juliol que coincideix amb el seu viatge a Dubrovnic. La secció, doncs, és molt més compacta que *Meridians*, no només per la seva periodicitat sinó també per les característiques dels articles i per la poca presència simultània d'altres col·laboracions de J. V. Foix a *La Publicitat*.

Tot i que l'aparença és la mateixa que la de *Meridians* —el títol de la secció és el títol dels articles i només apareixen uns subtítols, precedits de dos asteriscos, encapçalant cada anotació (a *Itineraris* solen ser estels de cinc puntes), i la temàtica és diversa però centrada en els fets polítics i culturals d'actualitat—; en el cas d'*Itineraris*,

⁸ GUERRERO (1996:256).

excepte els dels primers dies, els articles solen incloure una sola anotació que, a més, pot tenir continuïtat en dies posteriors: la cohesió ideològica de tots els textos, doncs, és molt més evident que a *Meridians*, fins al punt d'agrupar-se sovint en sèries i, en algun cas, generant una polèmica que serà resposta en altres mitjans.

Inicialment els temes tractats són els mateixos que a *Meridians*, però en aquest cas s'imposa encara més la realitat política contemporània; de manera que els temes polítics, sense excloure en cap cas els catalans, tindran un tractament més rellevant. La preferència per les accions del surrealisme parisi de la secció anterior és substituïda, potser perquè ja comença a estar passat de moda, per la defensa de la poesia com una activitat que permet superar les tensions polítiques immediates, com he indicat més amunt, i incorporarà el tema religiós que gairebé no havia aparegut en les seves intervencions periodístiques, amb un paper més important en els últims articles de l'any, quan *Itineraris* ja haurà desaparegut, relacionat amb la celebració del centenari de Ramon Llull.

No arriben a la desena els articles signats amb el nom J. V. Foix que s'interfereixen en la secció, si n'excloem la sèrie dels dedicats a la polèmica generada per l'enquesta sobre la joventut durant el juliol i l'agost; d'altra banda, continua apareixent una secció dedicada a la crítica de llibres, titulada *Un llibre cada dia* o *Els llibres nous*, sense signar o signada per autors diversos entre els quals hi ha un dels pseudònims de Foix: GER. Són comentaris molt immediats, que en general no aporten idees noves sobre política o cultura, tot i que la tria dels llibres comentats ja és indicativa en ella mateixa; amb tot, pel to d'alguns articles o pel tipus de llibre comentat semblaria que en algun cas aquesta signatura, GER, no correspondria a Foix; ho trobem, per exemple, el 6 de juliol, «"Curso de Zoología", pel professor doctor Otto Schmeil» o el 15 de juliol

dedicat a «"Más cosas de mujercitas", de Louise M. Alcott». En aquests casos, podria ser que la presència de la signatura GER es degués a un error de compaginació.

En aquest sentit, i en un grau més elevat que a *Meridians*, els errors tipogràfics o de compaginació de *La Publicitat* són habituals i encara ho seran més en els anys següents. Focius se'n queixa tot sovint: la darrera anotació dels *Itineraris* del 18 de març aclareix la del dia anterior: «** Què calia llegir.— A l'Itinerari d'ahir: panteisme i no "pantemisme"; materiastes i no "materialistes"; lírica i no pas "línia".» El 13 de juliol és encara més explícit, perquè evidencia que els errors són usuals i que no es pren la molèstia d'aclarir-los sempre: «*Errades: En surten inevitablement gairebé cada dia. Per exemple: ahir oriental per occidental; en un "Itinerari" recent, i per duplicat, "societat" per sacietat!*»

Pel que fa a l'autoria i a la signatura, lògicament *Itineraris* no presenta les vacil·lacions de *Meridians*: tot i que el primer, corresponent al 8 de febrer, va signat amb una F., els tres articles següents sense signar, i el del 13 de febrer torna a presentar una F., a partir del 14 de febrer recupera la vella signatura de Focius, que es mantindrà en tots els articles de la nova secció amb alguna absència aïllada motivada probablement per descuit del compaginador o per alguna d'aquestes errades que citava abans. Focius, doncs, reprèn els camins de *Meridians* a partir d'una secció bessona, *Itineraris*; encara que puguem observar-hi lleugers matisos, en el fons l'objectiu segueix sent el mateix, la universalització de la catalanitat.

Ni els deutes amb *Meridians*, ni l'autoria de Foix no s'amaguen en cap moment en els articles de la nova secció. És fàcil trobar-hi comentaris com el de l'1 de març, on afirma: «*Escrivirem en els vells Meridians —fa temps— que les dues figures representatives d'aquesta època més oposades eren Lenín i Gandhi.*», i tampoc no falten les referències a J. V. Foix com a pròpies, que a *Meridians* havien passat més

discretament, com la del 5 de març que a més lliga amb el problema de la defectuosa transcripció dels originals accentuada en els últims temps del diari:

No és fàcil trobar a les nostres latituds gaires col·laboradors de diaris que es facin responsables dels textos que hi apareixen amb llur firma. Són tan importants les errades que a causa de la pressa a compondre, corregir i compaginar surten sovint en els articles de la premsa quotidiana que hi hauria feina llarga a rectificar-les. En textos nostres hem vist, imprès, per exemple “Acceptem” allà on deia “No acceptem”, “No defugim” per “defugim”. Sota la pròpia firma exposem amb freqüència en els diaris un criteri oposat al nostre sense que en siguem còmplices. No estranyàrem fa pocs mesos la negativa d’un poeta a lliurar-nos original. És, ho reconeixem, ben arriscat. Ahir mateix, per exemple, signat J. V. Foix, un article a propòsit de la política nacional del govern soviètic aparegué en diversos punts del tot desfigurats.

En el del 19 de maig, la cita es refereix a la producció poètica de J. V. Foix, amb la transcripció de dos poemes de *KRTU*: «** JOCS D’INFANTS.— Joan Miró estrenà ahir, nit, al Liceu, el seu ballet “Jocs d’Infants”. La tècnica de Miró és, sortosament, molt discutida. La seva posició davant l’art, sortosament, també. Joan Miró, que no és de tots, però que és dels nostres, ha tingut la gentilesa de recordar, en aquests moments, aquests dos poemes Jocs d’Infants, signats J. V. Foix i publicats a *KRTU*.»

En l’inici i el final de la secció hi ha dos textos molt significatius de quins són els principis essencials que la caracteritzen, els motius de la seva aparició i, un altre cop com a *Meridians*, del seu final sobtat coincidint amb una contesa electoral, en aquest cas les legislatives del 19 de novembre que donaran pas al Bienni Negre. El primer d’aquests textos és del 9 de febrer: l’endemà de l’inici d’*Itineraris* apareix l’article «Hi ha més heroisme a servir la causa de la pau», signat J. V. Foix. Prenent com a punt de partida la situació creada a Alemanya arran de l’ascens dels nazis al poder, Foix caracteritza les seves posicions definitivament pacifistes, encarades a garantir l’estabilitat europea amb un nou ordre polític que sigui capaç d’allunyar el fantasma de la guerra, molt més proper després dels darrers esdeveniments. L’article arrenca fent

costat als pacifistes alemanys, que qualifica d'antiimperialistes⁹: «Una publicació literària alemanya, òrgan d'un grup reduït de republicans, demòcrates i pacifistes —això és, d'antiimperialistes i europeistes—, deia en resumir una enquesta recent: “Hi ha més heroisme a servir la causa de la pau, que la causa militar”», i continua, en una clara referència a la situació alemanya, però extrapolable a altres fets històrics viscuts pel poeta: «és més valent el que planta cara a les impulsions populars venjatives i sanguinàries (a favor d'un mite imperialista o a la veu de comandament d'un dictador al servei d'una demagògia nacional o social), que el qui es deixa arrossegar per la multitud irreflexiva al primer contacte.». La posició pacifista de Foix és ben explícita:

Sense deixar-me endur per cap dels radicalismes militaristes — nacionals o socials— i deixant als casuistes l'especificació dels “drets essencials” a defensar amb les armes, em permeto d'exposar el meu parer favorable al pacifisme intransigent dels demòcrates europeistes.

(...) Només la pau europea fundada sobre les relacions noves de poble a poble mereix l'ajut dels heroics cavallers d'Europa.

Es lamenta dels dubtes d'alguns intel·lectuals catòlics francesos, i recorda la posició de Julien Benda en una altra clara exposició del seu “antiseparatisme”:

Des del punt de vista intel·lectual, Julien Benda, en el seu *Discurs a la nació europea* (en curs de publicació a *La Nouvelle Revue Française*), demana d'oposar a la idea de nació local (França, Alemanya, Itàlia) la idea d'Europa. No es tracta de destruir les pàtries, sinó d'invitar els homes a posar tot llur interès en Europa. Enfront de tots els separatismes separatistes, la gran unitat. Pensar en tots moments en allò que uneix i no en allò que separa. En l'universal i no en el particular. En la pàtria de l'home europeu i no en la pàtria de l'home belga, de l'home serbi o de l'home grec.

Seguint aquesta línia, l'article continua amb una referència de Georges Izard a *Esprit* que recorda la seva teoria federalista per a Catalunya: «en organitzar-se el món per mitjà

⁹ Aquesta actitud no trenca amb la idea d'imperialisme que Foix, com Prat, havia defensat per a Catalunya i que encara defensarà en aquesta època, perquè el trencament amb els imperis tradicionals, les nacions agressives, és ben clar. Per a Foix l'imperialisme implica la voluntat de tenir una cultura forta que sigui capaç de mantenir l'existència lliure de la nació. Ja he explicat també que, des de *Meridians i Itineraris*, més que la noció d'imperialisme es desprèn la idea de relacions interculturals.

de lligams que uneixin uns pobles als altres sense treure la llibertat de cap (ans atorgar-la a aquells que els és detentada per un Estat arcaic), el sentiment de pàtria, tot subsistent en la seva forma natural, sofrirà la influència de l'Estat superior, o de la federació d'Estats. (...) És fàcil convenir en la necessitat de desarticlar els Estats opressors amb el fi que totes les pàtries d'Europa, organitzades democràticament, en oblidar llur egoisme local, eixamplin la idea de Pàtria fins als límits de la Societat ideal que les avantguardes del pacifisme propugnen amb un entusiasme que és dolorós de veure poc compartit.» La consigna és «pacifisme i europeisme», que només es podrà aconseguir a partir de la humanització de les persones.

El text que acaba la sèrie d'*Itineraris* lliga perfectament amb aquesta idea, però, per la seva posició final, deixa entreveure el fracàs momentani d'aquests plantejaments encara que la fermesa de Focius és inqüestionable: «** EL CATALANISME ÉS UNA ÈTICA»; el lligam amb el text inicial és ben clar: «*Catalanisme és un ideal de Perfecció, d'incorporació al vast moviment regenerador de Catalunya de tots els ideals de superació que han establert un denominador comú ideològic entre els nacionalitaris pacifistes d'Europa. És encara un ideal de Perfecció en tant que, en l'ordre de la cultura, fa a cada moment la seva "revolució", això és, substitueix la vella per la nova realitat.*», però el final de l'anotació remarca el desencís de Focius per la situació: «*Cal retrobar aquest camí. Cal fer viure l'antiga creença: el Catalanisme és una ètica.*» Un últim article d'*Itineraris* que denota, doncs, la desconexió de Foix amb la situació de l'època i que podria explicar la desaparició de la secció.

Fins a final d'any, llevat de dos articles sobre Ramon Llull que signa J. V. Foix, la seva participació reconeguda es limita a comentaris de llibres amb el pseudònim GER o Enric Puigdomènech. En algun cas, malgrat que el comentari semblaria irrellevant, GER aprofita per insistir en les distàncies que el separen de l'actuació dels polítics del

moment; en un comentari del 7 de novembre sobre un llibre de poemes d'Enric Soler i Godes, comença: «Res més encoratjador, tot i els malifets de la política, que la lectura d'aquests llibres que ens vénen de València. (...) Mentre els polítics, contra la voluntat del poble, estableixen el desordre i atien els ciutadans els uns contra els altres amb sàdica fruïció, heus ací els poetes cantant, amb una mateixa llengua molla encara del rou de l'alba, l'amor, la vila, la terra mare amb el dolç neguit de qui no sap encara prou senyor dels seus destins l'idioma que empra.» Malgrat l'aparent silenci, Foix segueix utilitzant la tribuna de *La Publicitat* per defensar la seva visió del Catalanisme, com veurem tot seguit en l'anàlisi detallada dels temes bàsics dels articles d'aquest any.

IV.3. Catalunya

Meridians, tot i el seu arrelament amb la situació política catalana, era una secció que donava compte de la realitat cultural i política internacional seguint el projecte d'ampliar l'abast de la cultura catalana; el 1933, però, la realitat política del país absorbeix de tal manera l'interès de Focius que passarà a ser el tema més important d'*Itineraris*, tot i que la situació europea també és especialment delicada: els moments que està vivint Catalunya són massa transcendents perquè pugui passar-hi per sobre. En el fons, Focius es lamenta que l'actuació unitària del Catalanisme s'hagi anat deixant de banda quan encara Catalunya no ha aconseguit la llibertat necessària per a desenvolupar-se de manera plena i tenir la importància que ha de tenir en el context internacional. L'Estatut és un pas important però del tot insuficient per aconseguir-ho, més encara quan segons Foix els polítics, enlloc de l'acció unitària que reclama desesperadament, es lliuren a lluites eixorques de partit que no fan més que rebaixar les possibilitats d'expressió de Catalunya. Sense la Dictadura i amb la Monarquia

borbònica bandejada, la República que semblava el camí per a la llibertat de Catalunya no ha fet més que frustrar les grans expectatives de la seva visió del Catalanisme polític.

IV.3.1. Política

A banda dels articles que he analitzat en la presentació de la secció, un dels més significatius que estranyament apareix a *Itineraris* correspon al resum d'una conferència de Foix, «**Passió d'unitat», que es presenta en dos lliuraments, el 23 i el 25 d'abril. A partir del tema lul·lià (que tractaré més extensament en un altre apartat), reivindica la unitat d'acció del Catalanisme enfront de la defensa dels interessos personals que segons Focius impera en la política estatutària: «*Poques èpoques com la nostra hauran vist cedir amb tanta de facilitat cada home a la temptació de creure que un règim nou s'estableix únicament i exclusivament per a afavorir les inclinacions personals de cadascú amb exclusió de tot deure envers la col·lectivitat. (...) L'ur voluntat de dispersió no admet aquella unitat feta d'amor coordinat, que és la més alta realització que assenyala les civilitzacions madures.*» En el següent article, del 25 d'abril, relaciona aquesta idea amb la figura de Ramon Llull:

“Aquesta passió d'unitat fou en Ramon Llull la més alta passió. Més bella, és clar, que la dels cabdills de les grans unitats territorials i imperials d'Alexandre a Napoleó. (Aquesta passió d'unitat, de “generalitat”, ha estat sempre la dels grans esperits: ho és en Spinoza, ho és en Goethe. Va acompanyada sempre de la voluntat de coneixença que és voluntat d'amor i mai no exclou, sinó que sempre integra o reintegra.)”

Un altre dels comentaris polítics importants d'*Itineraris* sobre Catalunya apareix el 29 de juny, just abans que comenci la polèmica sobre l'enquesta a la joventut. Focius es refereix directament a la publicació independentista *Nosaltres Sols!*, i sembla voler iniciar la polèmica en recórrer al seu ja clàssic “independentisme no separatista”, que acabarà de fixar en els mesos següents. El copio íntegrament perquè és un document

diàfan de la ideologia política de Foix en aquest moment i de les queixes envers la situació política catalana:

*** DISCIPLINA.— No és massa freqüent de trobar aquest mot en els diaris catalans. Una por absurda l'ha eliminat del lèxic ciutadà: una covardia indefensable ha bandejat efectivament de la vida pràctica aquesta generosa activitat de l'esperit. (No som sols a admetre aquesta definició arbitrària de la disciplina: "activitat de l'esperit en reacció permanent davant les tendències dispersives...") Heus ací, però, aquest mot, en grosses titulars, en una publicació patriòtica radical: Nosaltres Sols! Un periòdic de joventut, doncs. Bella llegenda!: "Cal crear una disciplina catalana". És un mot d'ordre d'oportuna urgència. El voldríem veure en lletres albiradores, al portal major del Palau de la Generalitat, al pòrtic del Parlament de Catalunya i al llindar de la Casa Comunal. Disciplina! Un mot que esporuguiria immediatament els demagogs que de dos anys ençà han sotmès Catalunya a la més ingrata de les dictadures: la del Desordre i la de la Deixadesa. Disciplinar els catalans vol dir NOMÉS enfortir la moral del Catalanisme. Doncs, preparar la Revolució catalana i catalanista per al triomf de la qual fa cinquanta anys que els més assenyalats dels patriotes han sacrificat nobles actiitats llurs. Nosaltres Sols! propaga aquest mot amb oportunitat. (Preferim el mot Disciplina, a Separatisme. El Catalanisme, és un parer nostre ja vell, supera doctrinalment el Separatisme. Més d'una vegada hem gosat escriure que el Catalanisme és precisament l'Anti-Separatisme polític.) Conquistar una disciplina per als addictes al moviment català significa no solament el recobriment de les essències del Catalanisme, sinó la seva victòria immediata. És clar: acceptat del tot, encara, el parer dels joves radicals de Nosaltres Sols!, això és, que hi ha una sola disciplina al servei de la causa urgent, de Catalunya. En aquests moments d'insoidaritat i de disgregació ciutadanes, d'impudícia governamental, propagar la disciplina ja és ésser subversió: és proclamar-se arriscadament revolucionari. (Als esventats que confonen "disciplina" i "feixisme" cal recordar-los l'exemple de dos pintors catalans d'avui: —Dalí i Miró— que deuen llur triomf a llur submissió refinada —gairebé sàdica— a la disciplina professional. Disciplina tècnica i moral.)*

Un article que s'emmarca en la crida a la joventut que tractaré més endavant. D'altres articles constaten aquesta idea del Catalanisme intervencionista, més fort com més important sigui la cultura que se'n deriva; els *Itineraris* del 8 de juliol celebren l'aparició d'una revista de jardineria i d'un nou número del butlletí dels museus d'art de Catalunya, que poden semblar irrellevants a primer cop d'ull, però que són: «*Dues belles mostres d'activitat cultural, intervencionista, tal com l'ha entesa sempre el*

catalanisme històric. Som prou francs per a reconèixer que aquestes manifestacions d'intervencionisme cultural no es propaguen, sota l'autonomia, amb l'acceleració que esperàvem.»

Pocs dies després, el 20 del mateix juliol, en un article de J. V. Foix dedicat a la revista mallorquina *La nostra terra*, insisteix en els problemes que generen els plantejaments de l'Estatut d'autonomia per a la realització efectiva de la nació catalana, que no es limita a “les quatre províncies”, sinó que ha d'integrar necessàriament balears i valencians, com ja hem vist en l'anàlisi de l'època de *Meridians*:

De la mateixa manera que hi ha un valencianisme integrista (integrista, en oposició a separatista) hi ha un mallorquinisme també integrista. (Potser no és ben bé així; més exactament, doncs: De la mateixa manera que hi ha un valencianisme integrista que s'oposa a un valencianisme separatista hi ha *només* un mallorquinisme essencialment integrista.) “En tant, doncs, que no són separatistes, sinó integristes, valencians i mallorquins són catalanistes, això és, addictes a la mateixa causa espiritual i estols disciplinats del mateix moviment polític que tendeix a donar cos a una nació inèdita els límits de la qual no es poden fixar avui per avui. (En quant el Catalanisme és “un moviment”. Dèiem fa poc a un basc il·lustre que ha constatat, pels seus propis ulls, les diferències *essencials* que separen el catalanisme del nacionalisme basc, que Euscadi era una nació en presència, i Catalunya una nació en potència. El nacionalisme basc és estàtic, i el catalanisme, dinàmic. Aquell, una “concentració”; aquest, una “expansió”; ràcic i històric el primer, essencialment modern i polític el segon.)

És un dels pocs textos de *La Publicitat* en què Foix fa referència a Euskadi; notem l'ús del terme nacionalisme per referir-se al moviment basc i la voluntat de definir el Catalanisme com un moviment d'expansió cultural, que recorda l'imperialisme pràctic. El final de l'article també recupera la imatge dels temps de la Generació del 1918, quan elogia el paper de les diverses revistes en els tres països catalans destacant en el Principat *La Revista* de López-Picó: «Dolça garlanda de noms per coronar la imatge de Catalunya, oferta per Mallorca en aquests moments fràgils. Catalans de la Catalunya central i integristes de València —o coratjós Carles Salvador!— agraeixen als catalans

de Mallorca llur ofrena. Aquest número extraordinari de *La Nostra Terra* (amb el de *La Revista*, de Barcelona, i amb els heroics fulls setmanals de *El Camí*, de València) assenyala la presència viva d'una cultura nacional.»

Ja he remarcat que l'últim article d'*Itineraris* referma la idea foixiana que “el catalanisme és una ètica”. Abans, però, aquesta idea ja ha aparegut en altres articles de l'època, especialment en el del 24 d'agost, dedicat a la Renaixença, que clou el debat marcat per la sèrie «Bescanvi d'idees», que analitzaré en el següent apartat; en aquest cas Foix també sent la necessitat de titular-lo «*Una política i una ètica*». Es lamenta que els avenços de Catalunya no han estat suficients dels temps de la Renaixença ençà: «al cap de dos anys de pretesa revolució, Catalunya no s'ha recobrat encara espiritualment i que el fervor patriòtic necessari per a realitzar la “revolució de fons”, això és, la Revolució Catalanista, per la qual, *implacablement i per decret* (no us alarmeu, minyons de la darrera lleva literària!), *totes les coses han d'ésser instaurades en Catalunya*, no lliga, per consentiment democràtic, els catalans d'avui en una aspiració comuna.» Després d'afirmar que el Catalanisme és una ètica, es lamenta que els governants de Catalunya se'n desentenguin, generant un desencís popular que ja hem tingut ocasió de comentar: «L'equivalència per substitució de: la creença, l'amor, la joia, la coneixença, l'esperança, l'afecció per la llibertat característiques del daler individual amb el daler col·lectiu que ha valoritzat el Catalanisme, ha permès l'adhesió al Catalanisme dels més bells esperits del país a partir de l'alba de la Renaixença. El desencís actual de molts d'aquests idealistes no es deu precisament a l'error radical dels governants d'avui d'haver-se desentès de les directives ètiques del Catalanisme?»; per això mateix no s'hi valen comentaris desintegradors, perquè l'única sortida és la unitat:

Si admetem, doncs, aquesta interpretació idealista del nostre moviment polític —a la qual deu tota la seva força— quan sentim debatre al voltant nostre si Aquest, Aquell o Aquell Altre “han traït” em costa d'abstenir-me de pregonar a tots els vents que tots *o hem*

traït o hem omès. Des del punt de vista idealista, qualsevol manquement a l'ètica inclosa en el moviment catalanista és, o una omissió o una traïció. Qui subordina la Pàtria al partit traeix d'alta traïció; qui, a l'hora augusta d'assentar els fonaments autonòmics de Catalunya, ha predicat —i practicat— la guerra civil entre catalans, sigui el que sigui el pretext, ha traït. Ha traït, i traeix, el demagog; ha traït el qui ocupa llocs indeguts als escalafons democràtics, el qui cobra d'una corporació pública per un càrrec que no exerceix; el responsable o responsables, que, al cap de dos anys d'autonomia, Catalunya no hagi estat, des del punt de vista lingüístic, catalanitzada radicalment; el qui tolera que dins el clos de Catalunya s'organitzin “corridas de toros”, i el qui, amb autoritat per a fer-ho, no ha ordenat la destrucció de las “plazas”, que són la deixa més vergonyosa de la nostra servitud. Etc...

IV.3.2.«Bescanvi d'idees»

Uns comentaris de J. V. Foix sobre la publicació a *La Revista* d'una enquesta sobre Catalunya amb motiu del centenari de la Renaixença generen una extensa polèmica a diversos mitjans en la qual intervindrà el mateix Foix (no és gaire habitual en ell la polèmica escrita, però ja hem vist que quan hi intervé el debat és com a mínim interessant, com en el cas de la polèmica amb Josep Pla), amb una de les sèries d'articles més importants de la seva intervenció a *La Publicitat*, «Bescanvi d'idees», en què reformularà la seva ja vella tesi dels temps de *Monitor* i de *La premsa nacional* sobre l'independentisme no separatista del Catalanisme integral, en resposta a les posicions poc fermes dels joves escriptors víctimes, segons ell, dels mals causats per la formació dels temps de la Dictadura i també en resposta a aquells que només veuen la separació d'Espanya com a solució per a la lliure expressió de Catalunya.¹⁰ Foix es lamenta que, després de dos anys de suposada revolució per a Catalunya, la situació política del país segueixi sent de dependència i que, malgrat els progressos de la situació política, no sembla que el grau de llibertat de Catalunya per a la seva lliure expansió es

¹⁰ La polèmica, que segons ells generarà la publicació de *Revolució catalanista*, l'han seguit extensament DOMÈNECH-PANYELLA (1990b).

pugui arribar a produir. Davant el defalliment de molts, Foix insisteix en els models d'èpoques anteriors, exemple de lluita constant malgrat les circumstàncies ben adverses. La Revolució catalanista encara ha d'arribar.

El tema s'inaugura amb un article de J. V. Foix del 2 de juliol que, sota el lema «Dinou anys al servei de la Pàtria», elogia el paper de *La Revista*, concretament a partir de la publicació dels «Quaderns de mil nou-cents trenta-tres». Molt significativament, doncs, reprèn el tema de l'elogi a la Generació del 1918 o de *La Revista*, en el sentit de la lluita constant i indefallible per la llibertat de Catalunya, acceptant integrar totes les opcions literàries o polítiques que simbolitza amb l'eclecticisme de *La Revista* al llarg de tots aquests anys i ho compara amb la pobra situació de l'actualitat. La mitificació del referent és ben evident des de les primeres ratlles de l'article, d'un to especialment emotiu: «He rebut el volum gener-juny de “*La Revista*”, amb la mateixa emoció amb què en vaig rebre, ara fa dinou anys, el primer exemplar. L'he fullejat amb la mateixa febre que a divuit anys hi llegia aquells versos, inoblidables, de Carles Riba: “*Llàgrimes, llàgrimes, Senyor — Que regalimin dolçament sobre l'eixut pensament...*”»; i, tot seguit, començant a comparar la situació d'aquells inicis amb l'actual, formula la idea de la Generació de la Solidaritat Catalana: «En aquest número de “*La Revista*” (que, quinze anys enrera, s'hauria exhaurit el mateix dia d'ésser posat a la venda) tots, de Ramon Rucabado a Rafael Campalans són “un” (som), tots integren (integrem) un sol bloc. En termes d'història crítica literària, diríem que és “una generació”: la de la Solidaritat Catalana (1906-1923).»¹¹, lluitadors incansables per a l'expressió de la cultura catalana, gràcies a la seva activitat poden existir «per a llur tasca indecisa les noves promocions». I subratlla: «És la generació de “*La Revista*”.

¹¹ La coincidència absoluta amb les dates clau amb què se sol identificar el Noucentisme és prou significativa.

Tots hi han passat. L'hauran estimada o l'hauran combatuda, però tots són un ressò de les seves directives i tots han sacrificat el millor al servei de la causa de la Pàtria.»

Aquesta generació es defineix per una mateixa idea: el servei a la Pàtria. Per a Foix tots s'han format en la defensa de la Solidaritat, i ho utilitza per tornar sobre la idea d'un front únic catalanista, formen un sol partit: «tots els qui, amb les llàgrimes als ulls, als deu anys fugíem de casa per anar, barretina calada, als Aplecs Nacionals de Vallvidrera, o amb el pit ple de llaços catalans, i ofegats per la multitud, a la manifestació de la Solidaritat, tots formen, malgrat tot, en un sol partit. Tots hem estat exaltats per una mateixa amor, la de Catalunya, i a tots ens ha ajuntat, i ens ajunta, un mateix odi. Quan, al cap de vint anys, els mateixos homes escriuen, com en aquest número de “*La Revista*”, amb la mateixa fe, el nom de la Pàtria, vol dir que la gràcia no ens ha abandonat.» Aquest ideal, però, contrasta amb la feblesa de la joventut que ha crescut durant el temps de la Dictadura: «aquells minyons d'avui que (com és ara Joan Teixidor), amb una desconeixença característica del mal, per ventura irremeiable, que damunt seu ha fet la dictadura, gosen fer retrets a la generació 1906-1923. ¿Ignoren, per ventura, que si saben agafar la ploma per a escriure en català, ho deuen a aquella generació? ¿I que llur mala cal·ligrafia la deuen a llur poc coratge o a llur poca iniciativa a reincorporar-s'hi amb la mateixa amor al cor i el mateix odi al pit?»¹²

¹² En la seva resposta al qüestionari de *La Revista* (gener-juny de 1933), Joan Teixidor criticava, entre altres aspectes, els poetes de la generació noucentista: «Els seus poetes —en aquest cercle és on trobaríem més excepcions— s'oblidaven sovint del que és la poesia per lliurar-se a una gimnàstica més o menys hàbil. Els seus exercicis poden tenir valor, però serà un valor purament literari. Els seus pontífexs han decandit prematurament. S'extasiaren i visqueren els seus països mesquins voltats d'una tèbia glòria casolana. Els va faltar valentia i cor. Cap gest d'independència. L'ordre, la mesura i la pairalia passada pel sedàs d'alguna Grècia falsa cenyiren contínuament la seva obra. (...) Els qui lluitaren per bandejar la indiferència del nostre món intel·lectual per les coses de fora, no varen reeixir.»; i a la pregunta «Com voldríeu el demà de Catalunya?», respon: «Estimem tot el que sigui retrobar aquest ample món. Viure, sofrir també, amb tots els homes. I que aquesta fe nostra faci encara més desplaent aquest mosaic de fets diferencials com si aquests fets no fossin un càstig de Déu. Concupiscències d'Estats o de pobles que no tenen altra aspiració que ésser Estats. Per a Catalunya voldríem la generositat i l'ètica, si cal, d'una renunciació.»

I acaba amb una referència clara al fracàs, per a Catalunya, de la República i a la defensa dels que encara lluiten per dur a terme la revolució catalanista, com Ventura Gassol des del govern autònom, encara que militi en un partit poc afí a la ideologia foixiana: «D'elles s'aguanta, encara, el Catalanisme d'avui. Vegeu un del grup incorporat al governament autònom, Ventura Gassol, els combats exhauridors que ha de resistir per a fer triomfar —sota l'autonomia!— petits avantatges que d'haver-se fet una Revolució catalana i no una “revolució” tal com l'entenen el major nombre, s'haurien implantat el 24 d'abril per decret i per mans implacables...»

Força dies després, el 21 de juliol, J. V. Foix torna a signar un article sobre el tema, «Comparses?», que porta un lema ben significatiu «El poeta que xiula», en una clara al·lusió a la posició que ha remarcat sobre Joan Teixidor i de tots els que s'hi veuen emmirallats, que Foix anomena la Generació de la Dictadura¹³. Comença reconeixent la seva precipitació i disculpant-se davant d'aquells que en el fons, com Joan Teixidor, mantenen el catalanisme a la seva manera. De fet, no és més que una “captatio benevolentiae” per arribar a la resposta als comentaris d'Ignasi Agustí, que qualifica d'“article”:

a) Admeto —i accepto— el dret d'un ciutadà, versaire o fogainer, a rebutjar la idea de Catalunya (la nostra posició ENFRONT —diu Agustí— de la idea de Catalunya. Entre els drets de l'home hi ha el d'elegir-se una pàtria i el de rebutjar-les totes.

b) M'explico la posició, *bon xic desfavorable* (diu Agustí, i l'estil de l'expressió és d'ell també), envers “la generació anterior”. És una aversió vulgar i secular. Tots l'hem sentida. Tots rectificuem, però, jassia parcialment, tard o d'hora.¹⁴

c) En parlar de generació anterior, però, no solament em refeixo a la literària i a la política, discutibles, sinó a la generació sentimental que l'ha acompanyada, des del taper de Sant Feliu de Guíxols, al sastre de Sans. Sense aquesta generació, la de la Solidaritat, per a donar-li un nom. Agustí i els seus no solament no podrien escriure en català, sinó que a hores d'ara aniríem tots pel món amb un morralet.

¹³ De fet, el títol és una referència directa a l'article d'Ignasi Agustí, «Sobre l'enquesta de "La Revista". Protagonistes i comparses.», publicat en el número 233 de *Mirador*.

¹⁴ Notem el menyspreu del comentari envers la posició d'Agustí. En nota, Foix especifica qui són aquesta generació anterior: «Fabra, Carner, Riba, Creixells, etc.; políticament, la de Prat de la Riba.»

d) Comparteixo el cosmopolitisme, cristià o estoic, que sembla propugnen aquests minyons. La meva resposta a l'enquesta és prou clara.

e) Però el recolzen damunt un gravíssim error que pot ésser-nos fatal de plaure a tothom: que Catalunya és ja un poble lliure.

La clau de la diferència de criteri és, doncs, pensar que Catalunya ja ho té tot fet i que és una nació com qualsevol altra que es pot manifestar lliurement o bé creure, com Foix, que la llibertat per a Catalunya encara és ben lluny d'arribar, sobretot veient quin és el tarannà de les noves generacions.¹⁵ Per acabar d'establir la seva posició cita un dels seus filòsofs predilectes: «*En un Estat lliure —diu Spinoza— cadascú ha de pensar el que vol i dir el que pensa.*» Amb la qual cosa justifica que no acostumi a intervenir en polèmiques o respondre articles d'altri; en aquest cas, però, s'hi veu obligat per sortir en defensa de la llibertat d'expressió de joves catalanistes, encara que siguin d'una òrbita política diferent a la seva —amb la qual cosa insisteix en la idea d'unitat d'acció del catalanisme superant els matisos polítics—:

Ignasi Agustí al·ludeix dos joves ciutadans, Manuel Cruells i Frederic Oms, els quals, el primer des de *Nosaltres Sols*, i el segon des de LA PUBLICITAT, han defensat, com a joves de la generació del “evadits”, la causa de Catalunya. Per a ell, però, Cruells i Oms són *uns comparses*, i Agustí, Teixidor, Benet i Foix *els protagonistes*.

És una distinció injusta i imprudent. Com que hi sóc al·ludit, la rebutjo. Cruells i Oms, els quals no conec, són dos joves patriotes que no han fet més que expressar, àgils i prolixos, llur adhesió lleial i generosa a la causa de Catalunya. Són, doncs, dos protagonistes de categoria, com tots nosaltres. Per a ells les meves excuses!

Suposo que la referència a l'estoïcisme és el que fa que DOMÈNECH-PANYELLA (1990b) relacionin els *Itineraris* del 25 de juliol, «** “ES PENSA QUE TÉ RAÓ”» amb aquesta polèmica.¹⁶ En tot cas, és el text previ a l'aparició de la sèrie «Bescanvi

¹⁵ En aquest sentit enllaça amb la preocupació per la joventut que havia expressat en les diverses enquestes a què es referia *Meridians*.

¹⁶ Dificilment, però, ho podem considerar com un “atac”: «Al cap de pocs dies Foix atacà de nou. No queda ben aclarit, però, si l'atac era contra Ignasi Agustí o contra l'editorial de la mateixa «Publicitat» del dia 23, titulada *Falsos extremismes. Intencions i pensaments*. L'escrit de Foix, al cap de dos dies, *Es*

d'idees» que comença l'endemà, 26 de juliol, amb «La Revolució catalana» i continua fins al 22 d'agost amb cinc articles titulats «Catalanisme i Separatisme».

El primer, «La Revolució catalana», respon a un article de Joan Teixidor, l'abanderat del “jovent evadit”,¹⁷ amb un to irònic que, malgrat les indicacions prèvies, és ben crític amb les seves posicions: «Els temors d'aquests minyons “abandonistes” vénen concretats així: a) tota reivindicació nacional comporta l'acceptació del càstig bíblic amb la més perillosa de les apologies: de la raça, de la llengua, de la nació pròpies enfront de les altres races, llengües i nacions; b) tota exacerbació del sentiment nacional comporta una injustícia; c) “la revolució catalana (diu Joan Teixidor) *implantada per decret i per mans implacables* (són paraules meves) no ens interessa perquè duu aparellat un odi”.» En la resposta de Foix hi ha la insistència en els termes de l'anterior article sobre Ignasi Agustí, que defineixen clarament la posició política de Foix: «Catalunya que, en tant que idea, assenyalava un afany de regeneració col·lectiva, com a realitat concreta no podia “abandonar”, “cedir” ni, permeteu-me l'exageració “evadir-se” perquè, de fet, és víctima (justa o injusta) de l'“exacerbació nacional” d'una entitat política anomenada (justament o injustament) Espanya.» i, més endavant: «Catalunya és, en potència, una nació que havent pres consciència de la seva personalitat, pugna per alliberar-la d'una secular opressió estatal adversa.»

La referència irònica als poetes joves i la necessitat de triar entre Catalanisme i no Catalanisme és decisiva per a Foix:

La posició per als uns i per als altres, és, doncs, simplicitat. Cal només decidir-se a declarar: *si Catalunya és, sí o no, una col·lectivitat nacional diferenciada sotmesa a l'hegemonia d'una altra col·lectivitat*

pensa que té raó, s'iniciava amb una cita textual del *Manual* d'Epictet: «Si algú t'agreuja amb el seu procedir o amb les seves dites, fes-te càrrec que creu tenir raó de fer-ho» i constitueix una mostra de la teoria i de la pràctica de l'estoïcisme foixià. Llavors el poeta no xiula, sinó que se situa, aparentment, per damunt del bé i del mal per compadir l'altre que «es pensa que té raó.» (DOMÈNECH-PANYELLA 1990b:130)

¹⁷ Segons afirmava contundentment Teixidor al final del seu article: «Si un dia els odis s'encenen i Catalunya recluta homes per lluitar, nosaltres ens evadirem.»

(o conglomerat) nacional; si Catalunya és, sí o no, víctima d'una exacerbació nacional que no és la pròpia.¹⁸ En aquest darrer cas, Catalunya és, doncs, “víctima d'una injustícia”.

Crec lícit, ho he escrit ja, renunciar a la Pàtria. ¿Però ho és, per sobrenatural que sigui el món dels àngels on assagen de fer batre les ales, de renunciar a la justícia?

Foix acaba l'article amb una referència al final de l'anterior, rectificat el terme “odi” aplicat a la situació d'opressió de Catalunya tot canviant-lo pel d'“horror”. Tot seguit torna a especificar el que entén per “revolució catalana”, que encara manté uns desigs de futur ben irrealitzables:¹⁹

La “revolució catalana” que propugnen els catalans nacionals, integral, és precisament la *substitució radical d'aquella* [“el alma española”] *per aquesta* [“l'ànima catalana”]. (La revolució del 14 d'abril fou, j'assia que hom pretengui el contrari, específicament espanyola. La política de la Catalunya autònoma és la del republicanisme històric espanyol. Amb l'Estatut, Catalunya no solament no ha recobrat la seva ànima o, si us plau més, no s'ha incorporat l'ànima catalana, sinó que està a punt de quedar, per sempre més, sense.)

Aquesta “revolució”, catalana i catalanista, vindrà, però,. No dubto que, àdhuc absents, àdhuc en la deserció, *sense adonar-vos-en*, hi col·laborareu.

Pocs dies després, el 30 de juliol, comença la sèrie «Catalanisme i Separatisme», arran de la necessitat de justificar el seu programa “independentista no separatista” per al Catalanisme, a causa de les referències a les seves posicions polítiques que han anat apareixent en la premsa catalana sobretot a partir d'un repte que li ha llançat *La Nació*

¹⁸ Aquí Foix introdueix una nota al peu que és interessantíssima de cara a la importància de la seva intervenció a *La Publicitat*: «En dotze anys d'escriure diàriament a LA PUBLICITAT la meva posició “intervencionista”, en el sentit d'adaptació a Europa, és prou clara. L'intervencionisme suposa per a mi el reconeixement d'una solidaritat universal que cal protegir àdhuc contra les exageracions de la pròpia pàtria.»

¹⁹ L'escissió respecte a la tradició per part de les joves generacions i la voluntat de no compromís amb la lluita nacional que assenyala CASTELLANOS (2002:21-2) és ben evident, però per això mateix la distància amb les posicions de J. V. Foix és encara més gran (BADOSA 2001:7, per exemple, destaca el sentit de responsabilitat social de la seva poesia). Amb tot, és ben plausible que la intenció última de Foix fos, en definitiva, atreure la joventut cap a les seves posicions, com podria demostrar l'entrada imminent de Teixidor com a col·laborador de *La Publicitat*: «l'enquesta i la polèmica que segueix serveixen perquè alguns sectors d'Acció Catalana (com J. V. Foix) o de la Lliga aprofitin per atacar la política republicana i per atreure cap a les seves plataformes culturals alguns d'aquests joves.» (CASTELLANOS 2002:22)

Catalana. En una mostra més explícita de les seves intencions últimes, Foix fa l'elogi de la joventut que lluita per la Pàtria, encara que sigui a costa de criticar les generacions precedents: «Mai sinuosos, però; menys encara tortuosos, els adolescents —els eterns adolescents en l'amor de la Pàtria— en llur coratjosa intervenció inicial, són inflexibles en llur interpretació política dels ideals de llur comunitat, i mantenen, a través de les infidelitats, de la incúria, de la irresolució dels majors, la integritat dels principis.» Concretant el tema, donada la voluntat separatista d'una part del jovent catalanista que Foix vol integrar en el seu projecte, veu la necessitat de recordar que la seva visió integradora és molt més positiva:

Un d'aquests fulls (*La Nació Catalana*), ardent en el combat, propugna, per la causa de Catalunya, un separatisme radical. Enfront del Catalanisme intervencionista i imperial oposa el Separatisme nu i cru. Em convida, amablement, a una controvèrsia, això és, a una discussió continuada, sobre el tema al·ludit. Per bé que és preferible una controvèrsia, sempre doctrinal, a una disputa i àdhuc a un debat, la defujo, com a tal, perquè em falta vanitat. Però, com a correligionari en el servei de la causa del catalanisme, exposaré el meu punt de vista des de LA PUBLICITAT, i els patriotes lleials de *La Nació Catalana* respondran quan, com i on vulguin i en el to que els plaurà, sense altra rèplica per la meva part. (En unes hores difícils com les actuals, crec preferible un diàleg discret. Més que propicis a la controvèrsia, els moments d'ara ho són per a estudiar la manera d'arribar a un Front Únic Catalanista. L'Anti-Catalunya, tot just nascuda, creix monstruosament al cos mateix de la Pàtria.)

De totes les afirmacions en defensa dels seus criteris, la més interessant és el manteniment de la referència als postulats dels anys de *Monitor*: Foix segueix afirmant-ne la vigència, sobretot en aquests moments que ha aparegut una joventut combativa que probablement els desconeix, i per això es decideix a recordar-los. El que més hauria de sobtar és que Foix volgués recuperar uns textos que han estat titllats de parafeixistes quan els vents de l'any 33 no són gens favorables a la reincorporació d'una doctrina feixista i, més encara, quan al llarg d'*Itineraris* —i abans a *Meridians*— ha anat remarquant la seva distància respecte del feixisme. En primer lloc, per a Foix és més important el moviment unitari de recuperació nacional que no pas que li recordin les

seves antigues influències del feixisme, però de ben segur que també està convençut que els continguts de les idees de *Monitor* poden respondre a moltes influències però essencialment al pensament catalanista d'Enric Prat de la Riba (el cap d'aquella generació que els joves de l'època volen superar d'una manera que no acaba d'agradar a Foix), i que en aquest context històric republicà no poden ser susceptibles d'identificar-se amb les arbitrietats antidemocràtiques de la fase italiana del feixisme ni amb els projectes monàrquics del grup maurrassià. Per això, davant de les actituds més separatistes, no té inconvenient a recordar quins eren els seus postulats polítics anteriors al procés generat pel cop militar de Primo de Rivera, sobretot perquè són uns textos antics que de ben segur la joventut a qui s'adreça desconeix.

Gairebé simultàniament, però, un altre patriota radical, des de *Nosaltres Sols!* (29 juliol), en retreure el meu parer, ve a suposar que és una innovació “al nou complex de paraules sobre el Catalanisme” (o, per ventura, una adaptació partidista; no he sacrificat, però, en la meua vida literària, res a res: ni a cap Partit, ni a cap Empresa, ni a cap Neuràlgia). No, això no: el meu punt de vista data, *escrit amb els mateixos mots i imprès*, doncs, i en els meus primers escrits (Vegeu la col·lecció de *Monitor* 1921-1923). Per això em plaurà transcriure textos vells, ignorats, però actuals.²⁰

²⁰ No puc estar gens d'acord amb la interpretació que en fan Joan de Déu Domènech i Vinyet Panyella: «Més que Carbonell, fou J. V. Foix qui va fer valer textos de 1921-1923, escrits en ple entusiasme feixista —«Nosaltres n'èrem el matís feixistoide; diguem-ne el grup de “Monitor”», recordaria Carbonell anys més tard a «Serra d'Or» [núm. 212 (1977)]—, per oferir-los com a material pedagògic a les joventuts catalanes de la República. Igual que la poètica de J. V. Foix, que es mantingué inamovible al llarg de més de cinquanta anys, les seves idees polítiques també es varen mantenir immutables, fos quina fos la situació política. Aquesta indiferència per la realitat és un dels motius —l'altre és la simpatia vers el feixisme— que han fet que el llibre [*Revolució catalanista*] hagi anat a parar a la ratlla entre l'oblit i l'infern dels llibres de teorització política del catalanisme.» (DOMÈNECH-PANYELLA 1990c:134). En primer lloc, en ple 1933, un moment ben allunyat de l'“eufòria feixista”, com pot Foix voler transmetre un ideari feixista a la joventut del país? (la seva distància del feixisme en aquells moments es demostra ben clarament amb els articles d'*Itineraris*, com el del 17 de juny, «*“TOT ALLÒ QUE ÉS UNIVERSAL ÉS NOSTRE” », que analitzaré en el proper apartat. Crec, doncs, que per a ell és molt més important la referència a la generació anterior (la de 1918, la de Prat de la Riba) i la referència a una ideologia apareguda arran de l'acció conjunta del catalanisme polític abans de ser ferit per l'època de la Dictadura. D'altra banda, difícilment es pot analitzar el pensament i l'obra de J. V. Foix des de l'immobilisme; si bé és cert que la base teòrica parteix d'uns principis ben prefixats des dels primers moments de la seva formació personal, és evident que les vicissituds històriques i artístiques l'influeixen decisivament, d'una altra manera no es podria justificar la seva defensa de l'escriptor com a “investigador en poesia”. Més encara, crec que amb l'anàlisi de les seves col·laboracions a *La Publicitat* es pot anar observant com les seves posicions polítiques es van modificant estratègicament, en funció de la situació política del país, malgrat que els elements essencials puguin ser els mateixos.

En els articles posteriors Foix transcriurà sota l'epígraf «Bescanvi d'idees», seleccionats però molt poc modificats, els seus textos polítics de *Monitor* i, posteriorment, apareixerà la idea de publicar-los en el volum conjunt amb Josep Carbonell, *Revolució catalanista*.²¹ Per a Foix, el moviment social del catalanisme supera teòricament l'aïllacionisme antidemocràtic del feixisme italià, del qual només pot extreure la unitat d'acció del moviment de recuperació nacional: feixisme i nacionalisme no poden ser sinònims, tot i que en funció de la situació internacional prefereix l'ús del terme Catalanisme, precisament per evitar possibles identifications feixistes. Aquests dubtes terminològics s'emmarquen en el context a què es refereix Alexandre Cirici:

Tan natural ens semblava el futur, que en Narcís Masó ens va acostumar a rebutjar els mots “catalanista” i “catalanisme”. Un francès o un anglès no es diu mai anglicista ni francesista, encara que estimi i defensi el seu país. Definitivament, ens van semblar —i encara ens ho semblen— ridícules aquestes paraules, pròpies d'un subdesenvolupament de les perspectives. Per la mateixa raó, a l'escola, ningú no s'hauria atrevit a parlar de regionalisme, nom especialment folklòric, propi de felibres i rat-penats i, alguns anys després, també va haver d'ésser arraconat el concepte, tan província com el regionalisme, de separatisme.

En aquesta progressió de depuracions semàntiques ens va ésser d'una gran ajuda la lectura pràcticament quotidiana dels articles de Rovira i Virgili a “La Publicitat”, el qual, a més, va aixecar la llebre sobre la inconveniència d'usar el mot “nacionalisme”, car justament a tot arreu d'Europa els nacionalismes eren els moviments que portaven a la guerra.²²

El segon article de la sèrie «Catalanisme i Separatisme» correspon al dos d'agost i, com havia informat prèviament, consisteix en la recuperació de vells textos de *Monitor*, precedits per aquesta nota explicativa: «aquests textos, gairebé retrobats i per dir-ho així, oblidats per mi mateix, em serviran per a situar-me en l'exposició del meu punt de vista favorable al Catalanisme com a moviment integrador, això és, al Catalanisme

²¹ Vegeu l'anàlisi de la seva aparició a DOMÈNECH-PANYELLA (1990c)

²² CIRICI (1972:309-10)

integrista en oposició al catalanisme separatista. (En tant que el Separatisme, mentre Catalunya no haurà retrobat les seves fronteres pròpies, és *una solució espanyola* del problema català, inadmissible.) Daten de 1921, i em permetran de fer-me, a mi mateix, un judici crític. Cal recordar que la posició del grup de “*Monitor*” era intervencionista, això és, considerava el Catalanisme com un moviment essencialment polític.» També incorpora una introducció explicativa de l’abast polític d’aquest Catalanisme, que recuperarà als *Punts de meditació catalanista*, la part de J. V. Foix de *Revolució catalanista*, amb lleus retocs: «Propugnàvem, ja fos provisional, un federalisme peninsular i, a la vegada, un intervencionisme occità. La tasca del Catalanisme, enfront del Separatisme provincialista, seria crear un Estat nou les fronteres del qual eren, són encara avui, una incògnita.» Acaba aquesta introducció amb una referència concreta al repte que li han llançat els joves de *La Nació Catalana*, en què el més significatiu és la voluntat de Foix d’integrar la seva postura a la tasca del Catalanisme: «Establerts els textos, en fixaré la síntesi, que servirà de resposta als meus correligionaris en catalanisme de “La Nació Catalana”.»

A partir d’aquí transcriu el primer lliurament de textos de *Monitor*, que corresponen fidelment als apartats 4, 5, 6 i 7 dels *Punts de meditació catalanista*.²³ Hi destaca la voluntat integradora del Catalanisme i la negació de la solució “separatista” que parteix bàsicament de la impossibilitat d’una existència independent per causa de la petitesa geogràfica del país. Com que les influències són inevitables, cal enfortir la cultura catalana i ajudar a construir un nou ordre mundial que garanteixi les seves possibilitats de desenvolupament. Per la qual cosa l’“avís” als separatistes és ben clar; un autèntic partit separatista ha d’assegurar-se: «de la seguretat “científica” del triomf, de

²³ FOIX (1985b:30-33)

l'oportunitat de donar l'assalt definitiu, de l'ajut internacional que cooperi a l'eficàcia victoriosa de la revolta, de la seguretat que la desintegració política de Catalunya del cos ibèric no representarà el lliurament de Catalunya a una nova esclavitud extrapeninsular.»

La transcripció de l'article continua amb la descripció de l'existència de dos aspectes del Catalanisme, l'espiritual i el polític, que busquen «la independència espiritual en l'ordre de l'esperit; la independència nacional en l'ordre polític.» En el primer cas, és fonamental la lluita per la revitalització de la llengua i l'allunyament de la influència castellana, «la cultura castellana o espanyola no aporta actualment res a la cultura general del món. Amb quatre segles de conuiu mesquí Catalunya no s'ha beneficiat de la cultura universal: Castella no ha estat sols, no continua essent una detentora política de Catalunya, sinó una inquisidora constant del seu propi esperit. I, per extensió, del nostre.» En el terreny polític, a Catalunya li cal un Estat que defensi la seva lliure expansió política: «A cada nació, un Estat, s'ha dit; però és més: a cada cultura li cal un Estat. I per a la protecció, l'expansió i el domini de la cultura catalana, un Estat protector urgeix, si no es vol la seva desaparició imminent.» Aquest Estat no pot tendir al tancament, al localisme, sinó que ha de pretendre la universalització: «El catalanisme balcànic, manifestat només de temps i conreat per professionals del desordre, és l'únic que ha estimulat aquestes rancors, que, de fer-se un estat comú d'esperit, esdevindrien un perill de localització contrària a l'universalisme a què ha d'aspirar tot nacionalisme modern.»

El tercer lliurament de «Catalanisme i separatisme» apareix el 6 d'agost, i correspon al tercer apartat dels *Punts de meditació catalanista*. També l'encapçala una breu introducció que és l'inici de la formulació de la idea que acabarà configurant el volum *Revolució catalanista*: «En continuar la transcripció dels textos 1922-1923, part dels

quals acompanyaven el meu darrer article, m'he adonat que els articles que en aquella època vaig escriure entorn del tema Catalanisme-Nacionalisme-Separatisme-Intervencionisme, farien, aplegats, un bell gruixut volum, i llur transcripció, jassia fragmentària, allargaria el diàleg. Intentaré, doncs, recordar-ne les directrius.» L'article remet a una resposta a Luis Araquistain sobre el suposat localisme del catalanisme.²⁴

Foix hi defensa la capacitat del Catalanisme per reformular l'ordre polític peninsular:

El Catalanisme és, doncs, políticament, peninsularista, en tant que cerca per a la Península una nova estructura. Ho és pel seu optimisme llatí; ho és per anti-derrotisme; ho és per anti-separatisme, en tant que el Separatisme és sovint, com s'ha dit ja, la manifestació d'un "complex d'inferioritat" característic de les races inferiors.²⁵ Però, intervencionista o secessionista, humil o imperial, el Catalanisme és el contrari d'un moviment isolador, d'un Separatisme separatista. Catalunya no solament no vol isolar-se, sinó que la seva motivació inicial és alliberar-se de la localització a què la té sotmesa Castella. *"Altre temps Portugal també s'isolà i viu, amb joia o amb fatiga, en aquest isolament."* No temem, he escrit sovint, com a catalanistes, de localitzar-nos. Tot el procés del Catalanisme és de lluitar contra aquesta localització, contra la "regionalització" imposada per un Poder "central" exterior, amb el fi d'obtenir, amb la llibertat, les possibilitats d'una entesa i l'universalisme que li és negat. *"El Catalanisme és entre nosaltres la fórmula més perfecta d'universalisme, la llibertat de Catalunya representarà el seu ingrés a l'esperit i a la cultura universals."*

Aquesta llibertat, però, i aquí radica la diferència fonamental entre catalanistes i separatistes, no és, políticament, un fi en ella mateixa, ans el mitjà perquè la Pàtria pugui realitzar-se en la seva plenitud.

Els dos últims lliuraments de la sèrie són, de fet, un sol text que apareix el 13 i el 22 d'agost. El primer correspon al punt 7 dels *Punts de meditació catalanista*, mentre que el segon en recull el punt 1. Tot plegat correspon a la meitat dels textos que publicarà

²⁴ En les notes a aquest article apareix ben clarament la formulació de l'allunyament de la situació estatutària: «Des del punt de vista de la reconstrucció peninsular, a base de la llibertat nacional dels grups ètnics, la Revolució espanyola és una revolució fallida. L'Estatut és una "solució castellana" del problema català.» i, per tant, «el Catalanisme cerca "una solució catalana" del problema espanyol.» Sobre el problema separatista també és explícit: «El catalanista "confia", el separatista "desespera". La posició del catalanista és viril davant els problemes que li cal resoldre per a l'expansió pràctica del seu patriotisme; la del separatista és, pràcticament, la que donaria un complex de castració. (Em refereixo sempre al separatisme genèric, no al separatisme ocasional o tàctic.)»

²⁵ Aquesta és una de les poques afirmacions (ben poc foixiana, d'altra banda) que es pot relacionar amb el feixisme o, en aquest cas concret, fins i tot amb el nazisme. No deixa de ser, però, un comentari aïllat, allunyat de les tesis sociopolítiques que defensa aquests anys.

l'any següent en el volum *Revolució catalanista*; el que és més sorprenent, però, és que el final de la sèrie és ben abrupte si tenim en compte l'última afirmació: «Aquest intervencionisme, recordem-ho, té dues variants: la peninsularista (amb dues noves variants encara, la del peninsularisme fatalista, o de principi, i la del peninsularisme provisional) i l'occitanista a la qual em referiré més endavant.» Però ho farà a *Revolució catalanista*, no pas a les pàgines de *La Publicitat*.²⁶

L'article del 13 d'agost intenta explicar la importància històrica del catalanisme intervencionista en política espanyola de la Lliga Regionalista dels temps d'Enric Prat de la Riba. «Aquest espanyolisme ha estat observat a la vegada per nombre d'escriptors assenyalats, i Rovira i Virgili, en el pròleg que escriví en el seu recull de textos de Prat de la Riba, "Nacionalisme" n'observà justament la importància.» Defensa l'intervencionisme actual sempre que sigui en funció de Catalunya, alertant sobre el perill del "catalanisme espanyista": «Si el catalanisme ha superat el nacionalisme separatista, l'espanyista ha superat el catalanisme nacionalista fins arribar a acceptar el fet històric de la unitat espanyola il·lusionat amb una independència d'esperit a la qual no correspon una independència espiritual col·lectiva. És la llibertat espiritual de l'esclau estoic o cristià.»

L'article del dia 22 insisteix en la idea de l'unitarisme castellà que s'ha apropiat el terme d'Espanya, ignorant la diversitat nacional peninsular: «En sinonimitzar Castella amb Espanya tot limitant la riquesa peninsular, en nacionalitzar la Monarquia des del

²⁶ Tot això no fa més que respondre al compromís amb la col·lectivitat que recorda posteriorment Joan Teixidor, un d'aquells joves "evadits": «El poeta se sent llavors responsable i es fa consciència d'una col·lectivitat. En tota la seva obra, hi trobarem aquest aspecte diríem cívic de la seva paraula, que en la prosa de «Meridians» o de *La revolució catalanista* pot ésser gairebé programàtica. (...) Aquesta pàtria al fons d'algunes de les millors pàgines de J. Foix és sovint una estructura ideal que deu moltíssim a les premisses dels noucentistes.» (TEIXIDOR 1976:11)

punt de vista castellà, el procediment d'inversió imperial s'ha fet més palès i, quasi gosem dir, únic.» i continua:

La lluita no és pas entre nosaltres de valons contra flamencs, ni una guerra civil per obtenir les directives que exigeix una consciència nacional col·lectiva; serà, de seguir així, una pugna entre Catalunya i Castella, qui es diu Espanya, entre una pàtria renaixent contra un Estat opressor.

Això pot dur fatalment a l'aixecament d'una nació, Catalunya, davant una Espanya-nació. Catalunya, Espanya i Portugal serien a darrera hora tres mots legals i perfectament compatibles amb la realitat. Fins i tot simplificaria el lèxic tèrbol i imprecís a què recorren tot sovint els nostres separatistes vergonyants. Caldria, al nostre entendre, concretar definitivament aquest punt essencial. Després d'això la lluita es presentaria en termes nets, clars i precisos. L'ur internacionalització ens situaria francament davant l'univers.

Al mot Espanya, el Catalanisme hi oposa el terme Ibèria, a la recerca d'un «gran Estat» amb capital a Barcelona. La sèrie, però, s'estronca de manera sobtada. Dos dies després, el 24, apareix l'últim article amb la signatura J. V. Foix de l'època d'*Itineraris*, «Una política i una ètica», inclòs en una pàgina del diari dedicada al centenari de la Renaixença, que ja he analitzat en el seu moment, però en transcripció l'últim paràgraf perquè em sembla prou aclaridor de la situació: «El Catalanisme nat de la Renaixença deu la seva força i el seu prestigi a la seva intransigència moral. Crec, doncs, que l'esforç dels idealistes d'avui ha d'ésser d'endegar el retorn a aquesta intransigència, amb el fi de preparar els cors i les voluntats per a quan arribi l'hora de la veritable Revolució, la catalana, en la qual, ho repetiré de nou, *totes les coses de la pàtria seran instaurades en Catalunya* i pel Catalanisme en tant que és una ètica.» La defensa del catalanisme integrador pot haver fet entendre a Foix que mantenir la polèmica amb *Nosaltres sols!* només pot servir per dividir i afeblir el Catalanisme, de manera que opta momentàniament pel silenci periodístic per acabar de recuperar les seves velles teoritzacions a *Revolució catalanista*.

IV.3.3. Llatinitat i occitanisme

A diferència de la insistència sobre el tema en altres moments de la seva intervenció periodística, a *Itineraris* les referències al tema de la llatinitat o a Occitània són mínimes. El projecte polític de Foix no ha canviat gaire en essència, però sí en estratègia: l'occitanisme és una opció però no l'única possibilitat per a l'engrandiment de la pàtria; donat que la instauració d'una jove república espanyola ofereix més possibilitats pràctiques per a efectuar l'anelhada revolució catalana, la vella idea de construir una comunitat llatina pot quedar ajornada per a un altre moment. Les frustracions causades pels camins que va seguint la República i l'Estatut no fan més que accentuar la necessitat de tractar la situació política immediata, de manera que els ideals de joventut només seran un punt de referència que gairebé no apareixerà en aquest període; fins i tot en els articles recuperats de *Monitor* per a «Bescanvi d'idees», el tema occitanista serà tractat només tangencialment.

Amb tot, és evident que l'interès de Foix no es pot haver esvaït de la nit al dia i per això encara hi podem trobar alguna referència escadussera i algun article més vinculat directament.²⁷ Concretament, el 2 d'abril publica un article amb la signatura GER sobre «La Mediterrània en la cultura catalana», que només és un comentari literari, però que recorda les anteriors aspiracions polítiques: «La Mediterrània ha tingut per a Catalunya, en el curs dels segles, un interès immediat i, com ha estat molt certament afirmat, la conca mediterrània és el marc geogràfic de la història del nostre país.»; segueix una

²⁷ Sobre l'ampliació dels contactes occitanistes de l'època en parla Alexandre Cirici: «El llibre de Foix i Carbonell *Revolució catalanista*, del 1934, tenia moltes coses de diferent valoració possible, però posava el dit al viu de la nafra dels mateixos problemes que ens preocupaven a nosaltres amb l'acció occitanista promoguda des del 1932, la necessitat de posar a segon terme els mites poètics del mediterranisme i adonar-nos que el pes d'una terra és la seva cohesió continental. En el nostre cas, això comportava una privilegiada posició per a Lleida, cap de la Terra Ferma i estació intermèdia en allò que Vicens i Vives anomenava l'eix Tolosa-Barcelona. Per a Jaume Vicens, el fracàs històric d'Occitània havia estat produït per la rivalitat entre Tolosa i Barcelona. Només la col·laboració entre elles podia neutralitzar, per al futur, els errors passats.» (CIRICI 1972:142-2)

enumeració purament literària però amb pinzellades històricopolítiques: «La Mediterrània és un tema molt present i molt sentit en la bibliografia de la nostra època nacional. Les *Cròniques* de Jaume I, de Muntaner i de Desclot, com el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell i M. G. de Galba [sic], dediquen pàgines senceres a aquest tema suggestiu i transcendental. (...) Ve després un període en què la Mediterrània desapareix com a matèria temàtica. Correspon aquest període al de sotmissió de Catalunya a una política forastera.» Després d'aquesta travessa del desert, la nova etapa de recuperació nacional reincorpora l'interès per la Mediterrània: «Ara, en el que va de segle i dintre el seu segon quart, especialment, la Mediterrània torna a ésser tema d'actualitat.» Cita llibres de Nicolau d'Olwer, Pi i Sunyer, R. Gay de Montellà, J. Elies Joncosa i Nicolau Maria Rubió i Tudurí, i acaba distanciant-se de Xènius i acostant-se als joves:

Diguem, encara, que, en un altre aspecte molt diferent del de l'*Escola Mediterrània* de Xènius,²⁸ "Palestra", amb la seva secció *Mare nostrum*, tracta d'atreure la joventut catalana a aquesta preocupació nacional, de què dóna idea la nostra literatura, per la Mediterrània.

Hi ha, evidentment, una raó d'aquesta preocupació: l'interès econòmic. L'expansió catalana a l'antic Orient mediterrani tenia tres motius: religiós, polític i econòmic. Avui per avui, és l'econòmic el que més que cap altre ha de fer interessar la nostra gent per la Mediterrània.

Les poques informacions sobre el moviment occità també es deuen a GER: el 18 d'abril, a la secció *Un llibre cada dia*, comenta el *Resum de literatura provençal* d'Alfons Maseres i Màrius Jouveau. «La bona amistat que encara ara existeix entre els països de parla d'oc, testimoniada aquests dies per les festes occitanes que amb motiu del Centenari de la Renaixença Catalana es tenen a Barcelona, feia necessari una història de la Literatura Provençal que desfés els equívocs i confusionismes que, en

²⁸ Jaume Vallcorba ha tractat el mediterranisme orsià i l'ha relacionat amb l'"École romane" de Jean Moréas a VALLCORBA (1994:51 i seg.)

general, hom té en relació amb el moviment literari de les terres d'oc.»²⁹ També és signat per GER el comentari al número 10-11 de la revista *Oc* aparegut el 23 d'agost ara a la secció *Els llibres nous*. «No hem d'amagar —i LA PUBLICITAT li atorga totes les seves simpaties— l'interès que per als catalans catalanistes addictes a la causa de l'integrisme occità té la presència d'un grup de meridionals, per reduït que sigui, que posa el seu esforç per a donar a conèixer la realitat d'un fet cultural català al voltant del qual noves cultures similars creixen i es desenrotllen.» Dels articles citats, entre els quals hi ha la conferència de J. V. Foix sobre Ramon Llull, destaca especialment el de Josep Carbonell: «*Rectificació del concepte de frontera dels Pirineus*, en el qual, amb llarga documentació, defensa el seu punt de vista, prou conegut, que els Pirineus *mai no han estat frontera*, ans l'espina dorsal d'un gran poble avui migpartit. Segons ell, “dins les rimes, xopes d'ansia patriòtica, d'Aribau; dins els versos profètics, plens de destí català, de Maragall; dins les constatacions —científiques, naturals, filològiques, històriques— de Milà i Fontanals i dins la gran voluntat política de Prat de la Riba, contemplem, amb els ulls de l'ànima, tot el cos espiritual, tot el cos astral que Catalunya podia animar i amb el qual Catalunya podia resplendir, si s'ho proposava, dins un esdevenidor pròxim de l'Occident europeu”.»

Finalment, als *Itineraris* del 3 de setembre apareix una nota lingüística que tindrà continuïtat en dies successius en el marc de les errades i rectificacions habituals en els articles d'aquesta època: «** LORDES, no “Lourdes”, ni Lurdes.», sobre l'escriptura del noms occitans en català: «¿*Per què escriure el nom d'una localitat catalana en francès, quan la mateixa localitat meridional és, en llengua del país, Lordas i essent la seva transcripció catalana Lordes?*» Però al número següent, del dimarts 5 de setembre, després de la signatura de Focius de la columna dels *Itineraris* hi ha aquest aclariment:

²⁹ Sobre aquestes col·laboracions, vegeu PANYELLA (2000: 194 i seg.)

«*Errades*: Fa pocs dies aparegué, en un text de Max Jacob, *guerres imminents* per *guerres immanents*. Als “Itineraris” del diumenge passat una nota sobre *Lordes-Lourdes* que havia de sortir com a solt i que no corresponia a la secció, per tant.» Tot i així, dies després, el 27 de setembre, *Itineraris* transcriu una carta de Joan Coromines:

“Barcelona, 5 de setembre de 1933
Senyor J. V. Foix, LA PUBLICITAT.
Distingit senyor i amic:

Segueixo de fa temps amb simpatia i interès els vostres esforços perquè els catalans tornem als noms occitans llur veritable fesomia. En el cas de *Lourdes* crec, però, que us quedeu a mig camí quan proposeu que escriguem *Lordes*. La gent del país diuen, en gascó, *Lorda* (pronunciant la *o* tancada com a *u*), sense cap *s*, i així és anomenada la població en els llibres i documents antics. Els francesos, que no els ve d’una més o menys, puix que no en pronuncien cap, s’han entretingut a engiponar una *s* final capritxosa a molts noms meridionals que no l’han tinguda mai, com (per citar-vos altres casos) *Tarbes* i *Barèges* que en gascó —i, per tant, també en català— són *Tarba* i *la Baretja*.

Però, ¿no us sembla que abans d’arreglar la casa del veí hauríem de posar ordre en la nostra? És vergonyós que les nostres publicacions quan anomenen una localitat catalana de més enllà dels límits oficials hofacin en la forma afrancesada o acastellanada. Això s’esdevé sobretot amb els noms de València i de Rosselló. Avui ja no és corrent, per sort, de trobar qui escrigui *Alicant*, *Jijona* o *Saillagouse*. Però en altres casos el mal, denunciat i tot, persisteix. (...)

Tenim una autonomia, però continuem ignorant-nos nosaltres mateixos i acceptant com a bona moneda l’estranya caricatura que n’han fet els forasters. Bella tasca per als qui teniu la premsa al vostre abast, d’acabar aquesta ignomínia. Us en felicitaria i us ho agrairia el vostre atent servidor.

Joan Coromines.”

Agraïm a aquest jove filòleg, del qual molt esperem, la seva aportació.

FOCIUS

IV.3.4. Literatura i art

A diferència de *Meridians*, *Itineraris* segueix amb interès la realitat política de Catalunya amb la il·lusió de les noves possibilitats que ofereix el sistema democràtic. Les anotacions sobre les manifestacions artístiques del país també hi són habituals, complementades amb els comentaris de llibres que fa GER, molt més interessat per les novetats catalanes que per les europees. La celebració dels centenaris de la Renaixença i

de Ramon Llull, especialment car als plantejaments foixians, també juguen un paper molt important en aquest interès especial per les qüestions del país; la preocupació per la bona salut del llibre català acaba de configurar els centres d'interès sobre el tema.

El primer del grup d'articles destacats que analitzen la situació de la literatura enllaça temàticament amb la polèmica sobre els joves poetes i n'és un clar precedent, però encara no havia aparegut l'enquesta de *La Revista* i potser per això no va tenir tanta transcendència: el 9 d'abril J. V. Foix publica un article titulat «Ruptura de tradició», tot comentant l'aparició de l'assaig de J. J. A. Bertrand, *La Littérature Catalane Contemporaine, 1833-1933*. «*És una aportació francesa interessant —i útil— a les festes commemoratives del Centenari de la Renaixença catalana, l'esclat de les quals comença a fer-se albirable aquests dies.*» Foix insisteix en la fractura que ha provocat la Dictadura entre les joves generacions i la noucentista, però no només afecta els escriptors: «*La “ruptura”, la “pèrdua de tradició”, l’abandó del mestratge” que hom observa entre els polítics que, gairebé sense adonar-se'n, es veuen obligats a representar una causa patriòtica que no és ben bé la pròpia i el catalanista integral (tant que el catalanisme és una “ètica”, una “estètica” i una “política” originals) format a la generació Prat de la Riba-Fabra-Carner.*» I encara és més explícit en la crítica als components del que ha anomenat “generació de la Dictadura”: «*Jo no veig, doncs, ruptura ni anarquia en el procés poètic Verdaguer-Carner-Sànchez Juan ni en el procés Maragall-Segarra-Salvat ni en el procés López-Picó-Riba-Esclasans. En canvi, l'he vista a partir de 1933: els joves poetes d'avui han oblidat que amb Carner i amb Riba l'idioma era, de 1918 ençà, un instrument de la mateixa manera que la jove demagògia política ha oblidat que amb Prat de la Riba la línia general d'una política cultural i nacional autòctona restava establerta.*» Malgrat la situació, acaba amb una nota d'esperança i especificant concretament els límits de la “generació afectada”: «*El*

desordre al nostre nacional naixent —polític i cultural— el devem a Primo de Rivera. La generació que tenia de tretze a quinze anys en 1923 és la que més ha sofert d'aquell cop de destrals.»

En aquests moments, doncs, Foix reitera la voluntat de recuperació cultural que havia presidit els temps de la Renaixença com a punt de sortida per a l'expansió nacional. El 13 d'abril GER ho comenta a «Els iniciadors de la Renaixença», i també s'exemplifica amb la defensa del llibre català, habitual en Foix quan s'acosta la diada de Sant Jordi, però que en aquest any també és present en altres moments. «*L'eficàcia de la diada és, doncs, aquesta: engrossir la massa de lectors, incorporar nous adeptes al club cada cop més vast d'amadors del llibre bo i del llibre bell. No pas per amor material del llibre, sinó del seny i de la saviesa.*», escriu J. V. Foix el 21 d'abril a «Demà, diada del Llibre». L'endemà, GER dedica un article a Carles Riba, i la diada de Sant Jordi comenta a *Un llibre cada dia* l'estudi de Ramon d'Alòs: *Sant Jordi, patró de Catalunya*; però és més interessant el del 7 de juliol «Bibliografia valenciana»:

S'ha vingut parlant de la batalla del llibre a Catalunya com d'una lluita dura, continuada per a consolidar i expandir el llibre català. Si dura és aquesta batalla, ¿què no seran les batalles que han de sostenir els homes de les altres terres de parla catalana per a fer conèixer de llurs coteranis les edicions autòctones? ¿Què no faran els homes del Rosselló, de Mallorca i de València per a l'expansió de llurs edicions?

I, amb tot, la producció bibliogràfica d'aquestes terres va esdevenint densa.

En aquests moments trobem molts comentaris de GER sobre llibres catalans, com el del 10 d'agost sobre «Tres Manuals utilíssims de Gramàtica Catalana», el del 16 de novembre sobre «Obres Completes d'Ignasi Iglésies», el del 8 de desembre sobre els «"Usatges de Barcelona"», el del 9 sobre «"Clàssics Cristians"»,³⁰ el del 14 sobre «"El

³⁰ El tema religiós adquireix una importància que no havia tingut en etapes anteriors en els articles d'aquest any. El tractaré més endavant.

principi de les nacionalitats”, d’A. Rovira i Virgili» (que inclou notes molt significatives d’aquests moments de crisi com «A casa nostra hem manotejat tant els mots “nacionalisme” i “nacionalitat”, “catalanisme” i “catalanitat”, que més d’una vegada hom els ha faltat al respecte que han de merèixer-nos.»; la defensa de la importància documental de l’assaig de Rovira i Virgili és important: «Fruit d’un llarg estudi històric i social, aquest volum de Rovira i Virgili publicat per la Col·lecció Popular Barcino reclama una ampla difusió entre tots els catalans, per tal que, amb l’assimilació de la doctrina exposada, arvinguin al pla dels catalans conscients de la personalitat distintiva de Catalunya.») i el 17 de desembre sobre «El darrer volum del “Curial e Güelfa”».

Amb tot, l’article més important de tot aquest any sobre literatura catalana és reservat al pseudònim Enric Puigdomènech, «Simultàniament han aparegut quatre grans llibres catalans», publicat a les acaballes de l’any, el 5 de desembre, quan ja havien desaparegut els *Itineraris*. Tot i el motiu literari, l’article comença amb un abrandat to polític, de crítica directa contra els que impedeixen que el Catalanisme es pugui desenvolupar plenament en els nous temps:

Tots els qui segueixen atentament les accions i reaccions de la vida catalana s’hauran adonat d’aquest fenomen: la coincidència de la represa de l’ofensiva antinacional dels sicaris del sindicalisme llibertari, que acull en les seves organitzacions els més indesitjables dels metecs, paral·lela a l’ofensiva antinacional del lerrouxisme inadaplat i dels “blancs” alfonsins afemellats amb la represa del fervor patriota dels catalans lleials a la causa sagrada de Catalunya. (...) Així, mentre la grolleria, la incivilitat i la barbàrie exòtica intenten ensenyorir-se de la ciutat, heus ací com de l’estat de patriotes formats a l’època heroica del Catalanisme i educats en les disciplines civils que instaurà l’insubstituït Prat de la Riba, és represa o, si us plau més, continuada, l’ampla, la generosa ofensiva cultural, que és una de les motivacions fonamentals del moviment català.

És clar que l’exemple d’Enric Prat de la Riba, al costat de la civilitat i la disciplina, interessen en aquest moment Foix per retrobar la unitat d’acció del Catalanisme; un model que per a Foix és apolític però que per als hereus del republicanisme catalanista

només pot recordar moments d'hegemonia burgesa.³¹ La continuació d'aquesta cita és encara molt més explícita, però en aquest cas amb un to necessàriament optimista. El pseudònim Enric Puigdomènech li confereix l'anonimat suficient per ser prou contundent en l'exaltació, de ressons inequívocament feixistes, però que també remetent a l'ideari pratià que tot just acaba d'esmentar:

Lentament, fervorosament, heroicament, preparen l'hora de la Revolució Catalanista al·ludida temps enrera per J. V. Foix en aquestes planes. La gran revolució que ha d'ofegar totes les altres petites revolucions per tal com serà integral: la de la Pàtria per un aixecament en massa dels catalans, la de l'Ordre en el sentit de l'estructuració jeràrquica d'una democràcia civil profundament nacional, la de la Disciplina en oposició a tots els corrents bàrbars amb què la immigració incontrolada ha sacsejat, i sacseja! (fins quan?) Catalunya.

És inevitable de relacionar el to abrandat del text amb els resultats de les eleccions legislatives del 19 de novembre, que donen el triomf a la dreta involucionista, i potser també amb les revoltes anarquistes de l'Alt Llobregat que posen traves al lliure desenvolupament de l'autonomia catalana:

No sabríem amagar que la nostra emoció patriòtica és molt més forta en adonar-nos que l'esperit de continuïtat és encara present en els millors que no en conèixer els resultats d'unes eleccions; que preferim una conquesta a favor del català, per petita que sigui, a un vot; un llibre en català a un conseller municipal que no sigui en tots els actes públics un soldat de la nostra revolució.

El motiu de l'article, aparentment banal, la publicació de quatre volums de la col·lecció *Els Nostres Clàssics*, serveix d'excusa per aquesta crida patriòtica en uns

³¹ L'apoliticisme del moviment no deixa de ser una fal·làcia, com la del moviment nacional dels camises negres a Itàlia, que lògicament respon a una lluita per l'hegemonia com remarca Jordi Casassas en el seu estudi sobre Bofill i Mates: «a aquests nous «intel·lectuals-professionals» que presenten el noucentisme com el seu vessant cultural, els interessava molt més l'hegemonisme que no pas l'homogeneïtat; és el mateix que succeeix al nucli de Prat de la Riba en un altre camp, en què continuaren marcant les directrius i, per tant, la iniciativa, malgrat ser-hi una franca minoria.» (CASASSAS 1980:75)

moments que es preveuen prou difícils per a la tasca del Catalanisme com són els de l'inici del Bienni Negre.

Només un patriota, català nacional, pot comprendre el que representa per a la causa de la llibertat i de la grandesa de Catalunya la tasca dura d'aquests altres patriotes, catalans nacionals, que, a l'hora mateixa que la multitud inconscient i els polítics hàbils juguen a una cosa tan indefinible com és a "blancs" i a "negres", treballen, incansables, per la causa de l'esperit, que és la que ha de redimir-nos a tots. Aquests editors, aquests erudits, aquests escriptors que, allunyats del brogit estèril, i per damunt de la pugna fratricida entre estats³² d'un mateix exèrcit, editen, treballen i estudien per Catalunya, per la causa de la seva cultura i per l'esplendor i expandiment de la nostra llengua gloriosa, assenyalen la presència de la Pàtria amb un fervor que forçosament desarmarà, a no trigar, el botifler pervers i el bàrbar inadaptat.

L'edició d'aquests volums «amb una elegància desconeguda en les edicions espanyoles, italianes i franceses d'avui» significa «una victòria memorable» de la causa del Catalanisme: «a l'hora que els ciutadans distrets s'apunyeguen per raons inconsistents, ells edifiquen, construeixen. Aixequen de nou la bandera del Catalanisme històric: CONSTRUIR, edificar una pàtria, fer la Revolució catalana, que no té res a veure amb les revolucions vuitcentistes, per tal com és profundament ètnica.³³»

Pel que fa als artistes catalans, a banda de consideracions marginals o d'elements relacionats amb l'avantguarda que analitzaré en el seu moment, són importants les

³² Per segon cop apareix el terme "estat(s)" en l'article: probablement és una mala lectura del linotipista per comptes d'"estol(s)", com sembla corroborar l'edició fragmentària del text a FOIX (1985b:282-3), que corregeix el primer però no el segon.

³³ El terme no és inhabitual en Foix, com tampoc en Prat de la Riba, i no sobta gaire tenint en compte les consideracions inicials; amb tot, donat que en la transcripció de l'article sembla que ja han aparegut alguns errors, qui sap si aquest final no n'és un altre i amaga el concepte "ètica" més propi de les consideracions catalanistes del Foix del 1933. (L'edició de FOIX 1985b no ajuda a resoldre el tema perquè suprimeix el final de l'article; potser aquesta supressió es deu al fet que, efectivament, l'original digués "ètnica") Ètica, doncs, lligaria més amb els termes que empra sovint en aquest període, com el del comentari de GER a l'aparició d'un llibre escolar sobre Goethe: «En quant el Catalanisme —massa sovint s'oblida— és una cultura; en quant és una ètica; en quant (per què no?) hauria d'ésser "una pedagogia". El Catalanisme —el dels catalanistes integrals, és clar, no pas el dels bàrbars que n'usurpen el nom ni el dels arrivistes que n'obturen la creixença— és precisament això: *una ambició de cultura*, la reincorporació d'una Pàtria a la gran nació europea.» (28 de març)

referències a Miró i Dalí —pel que tenen de representatiu sobre el paper dels artistes catalans en el context internacional— i les referències a una suposada “escola catalana”.

En els primers mesos de la secció, *Itineraris* ja s’ocupa d’informar de les activitats i els elogis de la premsa europea a l’obra de Salvador Dalí i de Joan Miró; com el 28 de març, en l’anotació «* “14”», títol d’una nova revista d’art parisina de la qual extreu els comentaris elogiosos del crític Christian Zervos a l’obra dels artistes catalans.

El mes de maig apareixen dos *Itineraris* de Focius que enllacen l’obra de Joan Miró amb la de J. V. Foix: el 13 anuncia la representació al Liceu d’un ballet de Joan Miró titulat *Jocs d’Infants*, i n’esmenta l’elogi del poeta Georges Huguet, que serveix de publicitat per a la representació; i el del dia 19, l’endemà de la representació al Liceu, introduït per un «Dibuix inèdit de Joan Miró» li serveix per transcriure dos poemes de KRTU: «** JOCS D’INFANTS.— *Joan Miró estrenà ahir, nit, al Liceu, el seu ballet “Jocs d’Infants”.* La tècnica de Miró és, sortosament, molt discutida. La seva posició davant l’art, sortosament, també. Joan Miró, que no és de tots, però que és dels nostres, ha tingut la gentilesa de recordar, en aquests moments, aquests dos poemes Jocs d’Infants, signats J. V. Foix i publicats a K R T U».

D’altra banda, els *Itineraris* del 5 de setembre estan dedicats a «** Dalí reaccionari», tot comentant «*En ocasió de la darrera exhibició de pintura de Dalí, Georges Hilaire, per exemple ha escrit a Beaux Arts l’obra realitzada pel solitari de Cap de Creus (...)* “La pintura de Dalí és reaccionària: s’explica ella mateixa. Picasso “no s’explica, se sent”. Chirico és un lògic de l’enigma. Salvador Dalí és enemic de l’abstracte, enemic del mot-creuat pictural. A Bocklin, prefereix Meissonier. A la pintura imaginativa prefereix l’anècdota detallada i comestible, l’“atzar” objectiu del somni, els “actes objectes”.»

Per acabar el tema, dos *Itineraris* consecutius, del 12 i el 13 de juliol, titulats «** Escola catalana?» donen el to de l'interès especial per aquests artistes amb la formulació d'una pregunta inicial: *«Hi ha una escola catalana de surrealisme? L'anomenada actual de dos pintors racialment catalans, Dalí i Miró, permet de fer aquesta pregunta.»* Tot i les diferències artístiques que hi observa, Focius creu que la seva catalanitat és un criteri aglutinador. *«Tota l'altra pintura dita “surrealista”, això és, de la secta a què pertany Dalí, recula davant les produccions del solitari de Cap de Creus.»*, i continua amb una orientació política prou explícita per aclarir possibles dubtes en ple govern del nazisme a Alemanya: *«nosaltres, que no creiem en un tipus ràdic català, ni en un nacionalisme de tipus ràdic, hem de modificar la nostra creença o, si voleu, establir una excepció davant un pintor com Dalí (ideològicament un sense-pàtria, un negador de la pàtria), el qual manté totes les essències del català tipus fins al punt d'haver donat la nota més aguda dins la pintura europea precisament per la seva fidelitat a l'esperit de la tribu que l'ha infantat.»* Curiosament, aquesta fidelitat als orígens és el que, segons Focius, allunya Dalí del surrealisme: *«Els crítics més oposats en ideologia han reconegut la seva primacia dins la pintura anomenada surrealista. No han vist prou bé que era precisament pel seu agut “realisme”, profundament, exclusivament local.»* L'endemà, 13, es centra en l'obra de Joan Miró: *«Com Dalí, el pintor Joan Miró fa plàstiques en les seves pintures algunes de les qualitats autòctones més castisses. No solament per nodriment irracional, ans bé per voluntat, per dir-ho així, política. L'obra de Miró —d'intuïció irrealista i plàsticament romàntica— és gairebé d'expansió nacional.»* Remet, per confirmar-ho, a la gran quantitat d'activitats relacionades amb l'obra mironiana que es realitzen arreu. La conclusió és clara: *«L'expansió, la “irradiació”, com es complau a dir Miró, de Catalunya a través de la seva pintura és palesa si hom té present que ha pintat les seves obres ací —com Dalí—,*

i que es nodreix, també com Dalí, de les més “delicades” essències de la nostra espiritualitat.»³⁴

IV.3.5. Ramon Llull

Llull és la presència constant, jo diria fins i tot “l’obsessió” de Foix durant l’any; no només perquè s’escau el setè centenari del seu naixement, sinó perquè en aquests moments difícils per al desenvolupament de l’autogovern del país, per a la defensa d’una visió determinada del Catalanisme, Llull és per a Foix un símbol que es pot utilitzar per aglutinar diverses actituds.³⁵

Les referències explícites a Llull comencen amb un article que ja he citat, el comentari de GER a una publicació escolar sobre Goethe del 28 de març: «En expressar la nostra simpatia al conseller d’Instrucció de la Generalitat, senyor Ventura Gassol, per la realització d’aquest acte de cultura ens permeten recordar que enguany celebra hom l’aniversari de Llull —un nom universal de la llengua catalana, i que l’homenatge que, de cara als infants, li reti el nostre govern no pot ésser inferior al que tan oportunament i esplèndidament ha retut a Goethe.»

³⁴ Alguna vegada s’ha analitzat la poesia de J. V. Foix en aquests mateixos termes: «Foix exagera la rudesia del català per tal d’obtenir bellesa del lliure joc de l’energia i l’ímpetu intactes. I una música apassionada i mesteriosa brolla d’allò mateix que hauríem tingut per defectes de la nostra raça.» (BOFILL 1986:221)

³⁵ Aquesta presència constant també es podria utilitzar per justificar els referents medievals que s’han observat en la seva obra poètica: «En Foix les paraules medievals irrompen amb una vitalitat estranya, tumultuosament, dures, categòriques, però juvenívolament, com si transcendint el seu medievalisme ens suggerissin unes mil·lenàries forces soterrades que volguessin alçar novament la seva veu. De fet, el medievalisme de Foix és desbordat per la prehistòria.» (BOFILL 1986:220). Gabriel Ferrater és encara més explícit en una de les seves últimes conferències: «Foix va més lluny que Carner i el que ha ressuscitat són formes dels provençals (hi ha una gran influència de la literatura medieval, cosa que demostra entre altres coses en fi, això, que realment el públic no hi clissava quan el qualificava com una mena de surrealista, que en realitat Foix va carregat de Ramon Llull i dels provençals però fins al moll dels ossos).» (FERRATER 2001:57) És clar que el tema és, però, molt més complex.

Al llarg de l'any van apareixent referències i articles sobre Ramon Llull sota les diverses signatures que emprava Foix, habitualment incloent-hi el seu "fals pseudònim".

El 2 d'abril J. V. Foix signa la idea d'erigir « Un monument a Ramon Llull»; la queixa per la realitat contemporània és, també aquí, inevitable:

No és pas que jo, personalment, cregui que un monument urbà sigui el millor homenatge a un home il·lustre. Tots els tòpics favorables a "la lectura de les seves obres", a "escoltar la veu del seu missatge", a "propagar les seves doctrines", a "seguir el seu exemple" són vàlids. Però un homenatge plàstic a Ramon Llull en escaure's el seu setè centenari em sembla no solament oportú sinó que crec que si Catalunya no visqués tan estranyament absent d'ella mateixa el monument a Llull estaria a hores d'ara a punt d'inaugurar-se.

Ramon Llull també és citat en els *Itineraris* que tracten sobre el fet poètic i sobre comportaments ètics al llarg de tot l'any. El 28 d'abril torna a aparèixer un article signat per J. V. Foix sobre la «Presència de Llull»: «La Commemoració del Centenari de la seva naixença ha permès de constatar la presència, àdhuc dins nuclis culturals modestos i de poc abast territorial, de solitaris fervorosos d'aquesta gran figura que no és de la Renaixença sinó de la Naixença Catalana.» Partint d'una conferència sobre Llull de Salvador Galmés, Foix recorda un vell projecte exposat a *Monitor*, «aquella publicació gairebé clandestina», la creació a Barcelona d'un Institut d'Estudis Lul·lians. «Llull és més actual que molts escriptors d'avui que han aconseguit un nom universal. La seva ambició d'unitat a què m'he pogut referir darrerament, el seu temperament de gran polític, el seu lirisme, les seves intuïcions genials i, sobretot, l'home permeten, al meu entendre, de centrar la figura de Llull» i culmina amb una afirmació ben significativa, que enllaça amb les referències a la "passió d'unitat" (però signades per Focius a *Itineraris!*): «La presència de Llull és ja una política.»³⁶

³⁶ La presència permanent de Ramon Llull en l'obra de J. V. Foix a partir d'aquesta època es pot observar, per exemple, amb la segona edició de l'antologia en castellà que li va fer Enrique Badosa, que acaba amb el poema *Tota amor és latent en l'altra amor*, on emparenta les figures de Llull i del papa Joan XXIII: «Gran poema en el que toda la obra de J. V. Foix se magnifica en plenitud de logro estético, de

El 15 de juliol GER comenta a *Un llibre cada dia* l'aparició del segon volum del *Llibre de Meravelles*, centrat especialment en el *Llibre de les Bèsties*; ben estranyament torna a publicar el mateix comentari el mes següent, el dia 27 d'agost. Després de la desaparició de Focius, GER continua els comentaris de llibres però també trobem la seva signatura en algun article, com el dedicat a «El gran estil de Ramon Llull», el 21 de novembre, on destaca especialment el tractament del llenguatge: «La lectura de Ramon Llull és, per ella sola, el més bell exemple estilístic de tot el nostre idioma.» El tarannà religiós de Llull, però també la seva poesia i el seu comportament vital, és un model que eleven la literatura catalana a la universalitat:

Ramon Llull, gran en els temes religiosos i de caràcter sagrat, ho és també —i, més encara— si això és possible, en els temes de poesia. És, sens dubte, l'autor més genial i complet de casa nostra, i una de les figures més frondoses i originals del pensament universal.

Finalment, el mes de desembre reprèn la signatura de J. V. Foix, que havia abandonat momentàniament, per publicar dos articles sobre Llull. El dia 10 el titulat «LLULL», sota el lema «La commemoració d'avui a Montpeller». On curiosament defensa l'"antiburgès": «Llull fou, i resta, l'antigurgès. Els seus ideals de contemplació foren sempre voluntat d'acció. Els seus dos anys d'estada a Miramar foren els anys de biblioteca que han precedit l'actuació dels grans revolucionaris.»

El final d'aquest article sembla un clam de seny desoït, però aplicat entre línies a la posició de Foix respecte a la política contemporània: «Per això, quan proposa, encerta, i li diuen, a Roma, foll; quan vol persuadir, l'apedreguen; quan estén llurs braços en abraçada universal d'amor, el titllen, encara, de foll. Divina follia feta de plors d'amor i de rigidesa mental!»; la conseqüència és clara: «Ningú no pot comprendre Llull millor

logro espiritual: el hombre y el artista de la palabra, plenamente expresados en su más ambicioso decir.» (BADOSA 2001:45)

que la joventut espiritualista d'avui. Als drets de l'home oposa els de la Veritat; a les gaubances materials, les de l'esperit; al transitori, l'universal; a la quietud burgesa, la passió vivent; a la quietud decadent, la certitud. En l'ordre del món material i materialista Llull és l'anti-capital. El de Marx, o els seus, i l'altre...» I acaba amb la defensa del "Comunisme espiritual", «l'ordre pel qual llenguí Llull refusa la jerarquia», i del *Llibre d'Amic e Amat*, com «el millor poema escrit en català».

L'últim article de l'any, el del 21 de desembre, és de fet el resum d'una conferència de J. V. Foix: «Commemoració del VIIè centenari de la naixença de Ramon Llull», encara que la conferència es titula «Contactes: Llull i el neo-romanticisme». Foix hi tracta la poesia i diverses maneres d'entendre-la: «poesia és mitjà de coneixença». Bona part de les afirmacions poètiques que van apareixent les podem relacionar amb idees que hem anat trobant en altres textos programàtics de Foix: «Entre aquestes tres categories de poetes romàntics que cerquen la imatge del món i la seva coneixença per una fusió entre el subjectiu i l'objectiu, per una discòrdia entre llur imatge de la realitat i el real fatídic o per la negació radical del món exterior i pel risc de l'aventura pels corriols subterranis del somni, hom propugna altres mitjans de descoberta poètica. Tots ells, però, són antipositivistes.(...) A llur manera tots han viscut la nit de Pascal.» És aquí on apareix Ramon Llull:

Llull, com tots els místics, ha tingut també la seva nit. Però els braços del Crucificat no foren per a ell una negació, ans una afirmació. D'ací el profund realisme del seu apostolat de convers, la seva passió de cristià per al qual són albiradors els senyals d'un amor etern.

Per a Llull aquest moment és la il·luminació, l'"Alba", que queda exposada en el *Llibre d'Amic e Amat*, en què «la poesia és no solament un mitjà de descoberta, sinó que en els moments de més puresa lírica ho és de possessió.»

IV. 4. Política internacional

La visió que ofereix Focius de la situació internacional de l'any 33 és clau per analitzar globalment la seva posició política en aquests primers anys de República. Ja he assenyalat que una de les coincidències històriques amb l'inici d'*Itineraris* és l'ascens al poder de Hitler: en l'aspecte internacional la situació alemanya i l'evolució del stalinisme seran els centres d'interès bàsics de la secció, deixant de banda la situació a Itàlia, una supressió d'un dels referents tradicionals de Foix i de les seves seccions a *La Publicitat*. En tot cas, els comentaris d'aquesta època, com veurem, són clarament crítics amb les actuacions soviètiques, nazis i feixistes.

Com he dit, pot sorprendre que, en un moment que ha optat per defensar amb fermesa les possibilitats de la República espanyola i de l'Estatut d'autonomia (malgrat les diverses discrepàncies que hi va manifestant), Foix recuperi els articles de *Monitor* amb prou interès com per transcriure'ls a *La Publicitat* i posteriorment recollir-los al volum *Revolució catalanista*, al costat dels discursos programàtics d'Unió Democràtica de Catalunya de Josep Carbonell, i encara sembla que amb una intervenció que finalment es va frustrar del president de Palestra, Batista i Roca. Si realment són l'exponent d'una ideologia feixista, com ha assenyalat bona part de la crítica, Foix hauria triat un mal moment per recordar-los, en ple Bienni Negre i en circumstàncies que més aviat conviden a defensar, com fa en tots els escrits contemporanis, el lema d'Acció Catalana Republicana (malgrat tot, el seu partit): Catalunya, Liberalisme, Democràcia, República.³⁷ En tot cas, són moments en què és ben lluny de justificar un govern autoritari, militarista, antidemocràtic i que suprimeixi les garanties individuals. De fet, els articles de *Monitor* tampoc no hi tendeixen o, en tot cas, les hipotètiques

³⁷ Vegeu CASASSAS (1980:346)

reminiscències es presentarien en menor grau que, per exemple, en les tesis del mateix Prat de la Riba a *La nacionalitat catalana*. Les influències de les posicions ultraconservadores franceses o del feixisme primigeni italià en les concepcions nacionalistes burgeses del primer quart del segle XX són massa generals per buscar-les en exclusiva als textos del primer Foix més que no pas en altres posicionaments, com hem vist en apartats anteriors; que hi són també en Foix és bastant evident, però si fossin tan essencials per qualificar-les com a feixistes, ell mateix ja no hauria recorregut als seus articles inicials per reconfigurar la seva posició política en aquest 1933. Si Foix hagués cregut que els articles de *Monitor* exposaven una doctrina bàsicament feixista, tenint en compte la seva militància a ACR i la de Carbonell a UDC, difícilment s'haurien avingut a recuperar aquests articles en un moment que la democràcia catalana perillava; més encara, de la mateixa manera que va suprimir els dos articles del 1924 per a les *Obres Completes*, «Motivacions italianes del feixisme», que mostren una justificació parcial de la doctrina feixista tot i les crítiques circumstancials, no hauria tingut cap interès a publicar els «Punts de meditació catalanista», la seva part de *Revolució catalanista*.³⁸ Tenint en compte que l'origen d'aquesta reedició és alligonar la joventut, que Foix observava com a poc decididament catalanista, no dubto a creure que per al poeta de Sarrià els seus textos no són més que la continuació de la doctrina pratiana posada al dia, l'època gloriosa de l'avenç nacionalista, però en la línia d'establir relacions entre pobles lliures més que no pas en la imposició imperial; Alexandre Cirici

³⁸ Vinyet Panyella explica en la seva biografia de Josep Carbonell les vicissituds d'una hipotètica reedició del llibre: «*Revolució catalanista* és una obra pràcticament introbable; el III vol. de l'*Obra completa* de J. V. Foix en reproduïx només la seva part. Prèviament, hi havia hagut l'intent d'edició d'aquest volum a la col·lecció «Clàssics del Nacionalisme Català», d'Edicions de La Magrana. Carbonell l'havia autoritzada; J. V. Foix s'hi oposà. » (PANYELLA 2000:222) És curiós que, havent-s'hi oposat inicialment, després en publiqui la seva part. En tot cas, caldria esbrinar els motius pels quals Foix no va voler reeditar els seus textos al costat dels de Carbonell.

assenyala clarament el que podria separar, en aquests moments, la posició de Foix respecte de la de Prat de la Riba:

Molts pobles han caigut en la temptació d'eixamplar les barreres per força, sotmetent els altres pobles, amb l'imperialisme. Però també hi ha la possibilitat d'uns intercanvis fructífers, d'un eixamplament del marc d'acció, sense cap mena de supeditació dels uns als altres, sinó per una certa especialització en el treball i una progressiva densitat d'intercanvis.

Prat de la Riba havia sentit l'impuls expansiu; però, d'acord amb la seva època i la seva admiració per Bismarck, l'havia concretat en unes línies imperialistes, per la qual cosa s'havia vist obligat a contradir el seu nacionalisme català amb la finalitat de sumar forces per construir el somniat imperi. Sortosament, no li sortí bé.³⁹

Dels diversos aspectes de política internacional que tracta Focius a *Itineraris*, a banda de la URSS i d'Alemanya que analitzaré separatament, en destaquen tres que són recurrents en les diverses èpoques de la seva intervenció periodística: la defensa del pacifisme i la democràcia, la preocupació per l'evolució de la joventut i del feixisme, i les relacions entre política i art.

Pel que fa al primer, és molt interessant el del 15 de febrer, un dels primers *Itineraris*, «El dret dels pobles», que recull unes afirmacions de T. Ruysen sobre l'autodeterminació: «*No és un equivalent del principi modern d'autodeterminació el Qualibet enim respública potest sibi constituere principem? Doncs si una comunitat és lliure d'elegir el cap “¿com negar-li —conclou Th. Ruysen— el dret de proclamar-se ella mateixa sobirana i de dirigir per ella mateixa els seus propis afers?*». Dies després,

³⁹ CIRICI (1972:311). En altres moments de *Els temps barrat*, Cirici reconeix la influència ideològica de Foix en la seva generació: «si ara analitzo la font de la majoria de les idees sobre el problema tel·lúric que van travessar, llavors, la ment del nostre grup, m'adono que aquell a qui més devíem era a Foix. Segurament el diari confiava a d'altres l'orientació política, i alguns, com Rovira i Virgili, ho feien molt d'acord amb la nostra manera de pensar, però això no era obrir perspectives. Foix, que simplement feia de director literari, que possiblement el director considerava que hi era per fer bonic, va ésser aquell que realment aixecà més llebres i ens va fer pensar en més coses. Àdhuc possiblement va comunicar-nos la idea d'una societat on l'organització econòmica podria ésser socialista, mentre que en el domini filosòfic i moral seria respectat l'individualisme.» (CIRICI 1972:313). Els records d'Alexandre Cirici, que en molts moments són d'una utilíssima precisió, no tenen en compte en aquest cas que als primers anys dels 30 Foix era conegut gairebé exclusivament per la seva producció periodística, de manera que la seva presència a *La Publicitat* no podia ser merament decorativa, sinó que havia de respondre a altres criteris més periodístics.

el 28 d'abril, amb una anotació titulada també «** El dret dels pobles» recull un altre fragment del mateix estudi que fa referència explícita a Catalunya i a la importància que té per a Foix intentar aprofitar al màxim les possibilitats de la situació política present: «"La constitució espanyola és, doncs, en la possibilitat del separatisme (*del separatisme legal*); però sota la forma atenuada de l'autonomisme, ha donat al dret dels pobles de disposar d'ells mateixos la forma jurídica més acabada que la història política ha registrat fins avui".»

Relacionades amb aquest tema, l'entesa dels pobles d'Europa i la reorganització de la seva situació política, que Focius ja havia tractat a *Meridians*, també tenen el seu lloc a *Itineraris*. El 22 de febrer explica que «*Per als partidaris de l'organització col·lectiva d'Europa la presència dels Estats en llur estructura actual no és pas necessària. D'ací llur adhesió a la causa de la llibertat de les pàtries naturals, no pas amb el fi de constituir novells petits Estats amb llur amor propi nacional, llur exèrcit, llur xovinisme i llur absurd front duaner ans amples federacions interregionals segons un pla científic.*», que és un nou atac contra les posicions separatistes, però també insisteix en la idea d'una construcció europea allunyada dels estats establerts en què el paper de Catalunya pot ser més decisiu.

El 8 de març dona notícia de la voluntat pacifista dels estudiants d'Oxford (declaracions que, és clar, no fan més que témer conflictes imminents): «El president de la Unió d'Oxford ha declarat que, havent estat promès als qui es bateren en 1914-1918 que seria el darrer sacrifici, i havent estat enganyats, amb sang freda, *han decidit que el millor mitjà de suprimir la guerra era de no fer-la. Sense esnobisme.*»; i el 19 d'abril de la denúncia que fa Romain Rolland contra l'empresonament de dirigents sindicals hindús.

El 5 de juliol GER publica a *Un llibre cada dia* el comentari sobre *Suïssa: democràcia i federalisme*, ben allunyat de les crítiques al suposat tancament de l'helvetisme que Foix havia fet a *Monitor*, perquè en aquest cas es fixa en l'organització política de l'estat: «Suïssa és un poble que ha de fer-nos una gran impressió perquè la seva història és una lluita contínua per al manteniment de la independència confederal i per a l'afiançament de la Confederació ella mateixa. És un poble on la idea federal i la democràtica han arrelat no sense obstacles, de fa temps.»

L'11 d'agost dedica els *Itineraris* a intentar respondre els dubtes sobre el futur de la situació mundial, especialment a partir de la situació alemanya; cita Daniel Rops: «*De les quatre experiències que hom persegueix actualment, cap no evita aquests perills. El sistema soviètic doblega sota el pes de la reialesa maquinica i el sistema alemany eleva la massa a l'alçada d'un absolut moral; el feixisme, malgrat de les seves qualitats, està massa sotmès al "més fred dels nostres freds, l'Estat" (com diu encara Nietzsche); l'americanisme uneix en una mateixa fórmula standard els tres errors*».», i conclou Focius: «Remei? Un pla superior: evitar els perills del maquinisme socialista, de l'estatisme feixista, del gregarisme alemany, de la standardització americana per una represa de les directives espiritualistes.», que acaba de formular a «** Defensa de l'esperit», el 26 d'octubre, a partir d'unes declaracions de Paul Valéry. Focius comença afirmant: «*Són confortables les veus —escasses, però franques— que d'ací i d'allà d'Europa expressen llur desencís davant el naufragi de l'esperit en les aigües negres dels partidismes nacionals i socials*», per la qual cosa cal defensar l'uropeisme: «*Valéry propugna una entesa dels europeus sensibles i dels intel·lectuals íntegres per a restablir l'ordre espiritual, que és l'essència mateixa d'Europa i de la civilització*». Aquesta defensa de l'esperit enllaça amb l'interès creixent que té per a Focius el fet religiós i que tractaré a part.

La recuperació de la idea de llatinitat, que Focius transmet a partir de Paul Valéry, doncs, només es pot entendre en aquest sentit d'establiment d'un nou ordre europeu que sigui capaç d'integrar-ne la diversitat de la millor manera possible:

*** CENTRE MEDITERRANI.— Ha tingut lloc a Niça la primera reunió del Centre Universitari mediterrani projectat per Pau Valéry. “La noció infinitament rica de la Mediterrània ha d'ésser la noció generadora dels nostres programes.” ha dit Valéry. Les conferències que es donaran en aquest Centre mediterrani ho seran no solament per escriptors provençals i francesos, ans també italians, catalans, romanesos, espanyols, etc. La idea de Valéry és la de la llatinitat. És per la mateixa llatinitat que Le Corbusier redacta amb un grup d'amics una revista: Prelude, on hom defensa les idees polítiques que ens són més cares: federalisme ultra-estatal i internacionalisme, reconeixement en un peu d'igualtat de les llengües llatines “oficials” (francès, italià, espanyol i portuguès) i des del punt de vista d'estructura política de la Mediterrània occidental l'autoseparatisme i l'autounitarisme francès, espanyol i italià. Les quatre grans ciutats: París, Barcelona, Alger i Roma assenyalen els vèrtexs del quadrilàter interior d'aquest imperi polític que és, d'ençà que escrivim! el nostre. Insistirem.⁴⁰*

Pel que fa al tema del feixisme i la preocupació per la joventut, tot i les poques notícies sobre Itàlia, les diverses afirmacions de Focius són absolutament contràries al desenvolupament de la doctrina feixista. Hi destaca una anotació ben significativa de la situació italiana, apareguda el primer mes de vida d'*Itineraris*, el 21 de febrer, breu i contundent:

*** Itàlia.— De Nino d'Aroma a “Italia Vivente” (15 feb.): “Semblarà paradoxal, però en aquest beneït país nostre la circulació i expansió de la intel·ligència està esdevenint i esdevé difícilíssima.”*

⁴⁰ He volgut copiar el text d'*Itineraris* sense modificacions, com faig sempre, tot i la inevitable rectificació de l'endemà, 15 d'octubre: «A l'*Itinerari d'ahir* ens interessa de corregir “ultra-estatal” que ha de dir “intra-estatal”, “auto-separatisme”, que ha de dir “anti-separatisme” i “autounitarisme” que ha de dir “anti-unitarisme”.» Aquesta visió internacionalista de Foix, poc analitzada per la crítica, també és destacada per Alexandre Cirici en les seves memòries: «La visió internacionalista explica el gran interès amb el qual vam rebre els intents de Nicolau M.ª Rubió i Tudurí de jugar una carta geopolítica europea i de contribuir a la constitució d'una Europa Unida. I la discussió, en el si de la federació d'estudiants, de les possibilitats que hi podia haver en la notícia que publicà Foix a “La Publicitat”, per l'octubre del 1933, de la constitució d'un Centre Mediterrani a Niça, pel qual Valery havia donat la cara.» (CIRICI 1972:312)

El 17 de juny Focius publica un article programàtic del seu allunyament de tot allò que representa el feixisme i fins i tot dels dictats de Maurràs, «** “TOT ALLÒ QUE ÉS UNIVERSAL ÉS NOSTRE.”», sobre la impossibilitat d’instrumentalitzar l’art en funció d’uns interessos polítics: *«La fórmula maurrassiana “allò que és nacional és nostre” no és pas la de tots els cabdills nacionalistes. La tradició, en alguns països, era un destorb per a llur realització nacional. Quan han intentat, com s’ha esdevingut a Itàlia, de substituir la tradició per l’originalitat (mire futurista) el fracàs és total. Darrerament, a la “Triennale de Milano” hem pogut ésser testimonis dels resultats que, en les realitzacions plàstiques —de l’arquitectura i de la decoració a l’orfebreria— dona la dèria d’un “gust nacional”, d’una “art original” o d’una “concepció feixista”. Tristos resultats que han merescut una censura gairebé unànime. En canvi, amb llur anti-tipisme han atès un resultat potser no volgut o, almenys, previst per pocs: l’adopció d’allò que, en els corrents estètics d’avui, és positivament universal. (La reacció soviètica a favor de l’arquitectura grecoromana és, per la seva singularitat, explicable només en tant que la Revolució, a Rússia, nacionalitzada per Stalín, ha deixat d’ésser la Revolució líder.)»*

Aquest article enllaça amb un dels últims *Itineraris*, «** Entesa per al feixisme!», del 25 d’octubre, un dels més elaborats i crítics de Focius. Ple d’ironia, va explicant com entenen la pau internacional els diversos feixismes europeus, fins arribar a la conclusió final que no deixa de ser un toc d’atenció pel que pugui passar (recordem el previsible ascens al govern de la dreta espanyolista): *«A Espanya, amb més empenta del que creuen els demòcrates republicans de Catalunya, aquesta idea feixista guanya adeptes. Però podem assegurar que no és un feixisme col·laboracionista: la seva idea central és també “pacificadora” quant “pacificarà” Catalunya a la manera dels Felips: “Esportivament”. És aquesta “esportivitat” de les noves joventuts europees que*

confirmarà la creença d'alguns anti-esportius, intel·lectuals, que el feixisme deu el seu origen a l'esport, i que, fatalment, tot Europa serà, a no trigar, enquadrada en legions juvenívoles àvides de mítiques superacions inexpressades?»⁴¹

En aquest context, la preocupació per la joventut és més que previsible. Apareix en diversos articles, com el del 3 de maig, titulat: «***Novo-individualisme*», sobre la suposada crisi de les aspiracions col·lectives de la joventut; però especialment en els que formen un cicle a l'inici del mes de juliol, coincidint amb la publicació de l'enquesta de *La Revista*. El primer d'aquests articles d'*Itineraris*, del 2 de juliol, enllaça amb el tema del feixisme, que també tracta Focius:

*** FEIXISME?— L'acusació de “feixisme” a tot moviment de joventut, i de “feixista” als qui l'integren, és freqüent. Els amics del desordre pel desordre, de la incompetència, de l'optimisme de revetlla acostumen a emprar aquests qualificatius per a protegir llur posició (o llurs possessions). Un escriptor francès, Emmanuel Berl, gens dubtós, es refereix, com adés hem fet nosaltres, a aquesta dèria acusadora. “No està gens bé que tota organització de la joventut, tota reivindicació de la joventut, tota orientació vers la joventut, topi amb el mot feixisme.” Cal resistir el feixisme? “Sí, cal resistir-hi; el feixisme seria per a França més perillós que per a Alemanya i per a Itàlia, puix que la unitat nacional ja és feta i el feixisme voldria dir només enyoraments sense objecte i aventures sense fi. Però, per resistència al feixisme, no és possible que hom vulgui significar resistència a la joventut. ¿Com voleu que la joventut no sigui “feixista”, si hom dóna aquest nom a tots els seus projectes, als desigs que expressa i a les fretures que l'empenyen?”*

⁴¹ Alertant com alerta del perill de la confiança en el feixisme, podria aquest mateix autor publicar un llibre pretesament feixista? D'altra banda, tampoc no sembla gens clara l'afició pel món de l'esport — almenys per l'esport de masses —, que tot sovint s'ha aplicat a J. V. Foix. En tot cas, l'avís que connota aquest article sembla un bon indicatiu d'un nou desencís de Foix per la realitat política circumdant i una justificació per a la immediata desaparició de la secció a *La Publicitat*. Malgrat que no té en compte els articles dispersos de l'any 34 i els pseudònims posteriors, Cirici ho comenta ben clarament: «A “La Publicitat” Fòcius aviat denunciava el nazisme a través del seu comportament contra l'art vivent, però no ho explicava per un fet ideològic o teòric, sinó precisament per la hipocresia del sistema, que es quedava en una façana, a diferència de la Revolució russa, que ell veia com a integral. Foix mostrava que a l'Alemanya nazi, els artistes moderns si eren considerats sincers eren enviats a asils d'alienats. Si insincers, eren definits com a estafadors i els tocava la presó.

»Però la seva aversió no devia ésser massa compartida, al seu voltant, perquè li calgué denunciar la teoria, segons ell estesa, que la pau d'Europa vindria d'una entesa entre les joventuts feixistes dels diversos països. Aquest fou el seu darrer article de contingut polític, a “La Publicitat”. » (CIRICI 1972:293-4)

El del 4 de juliol recupera el tema de la incomprensió per l'actitud pacifista dels estudiants d'Oxford, mentre que el del dia 5 encara és més contundent perquè insisteix en les afirmacions de Berl, a «** L'odi a la joventut»: «"Aquesta joventut, de la qual sentim les inquietuds espirituals i temporals i es manifesta d'una manera tan patètica, té fretura que hom li assegurí la vida. I ningú, entre els dirigents, no hi pensa; ningú no li proposa res, ningú, de Jaurès ençà, no li deixa cap missatge, ningú no li assenyala cap missió."» El cicle culmina el 7 del mateix mes amb un altre *Itinerari* del mateix títol, que transcriu una carta de J. de C. en resposta a l'anterior que tracta sobre el "desgavell" de la societat contemporània.

Un article del 13 d'octubre acaba resumint aquesta situació: «** ELS "INQUIETS"», sobre la radicalització política dels escriptors joves: *«Algú ha observat que la majoria d'escriptors "inquiets", això és: els de la generació del post-guerra, que en un temps donat conreen, amb cert èxit, la "inquietud", s'han passat, com aquell que hi cerca un càstig, "amb sadisme del masoquista" al feixisme vermell o blanc. Del més ultrancer dels individualismes han reulat cap a l'acceptació de les més dures disciplines estatals»;* a partir d'un text de Paul Morand, *«(No ens interessa la seva obra, sinó el prestigi del seu nom i el "seu" públic. No som admiradors de la literatura morandiana.)»*, critica la presència de l'estat castigador com es pot observar a través dels exemples alemany, italià i soviètic.

Finalment, el 15 del mateix mes d'octubre, l'article «** JOVENTUT ANGLESA» explica la crisi d'il·lusions polítiques que fa que els joves anglesos s'aboquin als camps d'esports o a la religió. L'article acaba amb una afirmació que extrapola a Catalunya i que remet a la ideologia que Foix està defensant en aquests temps republicans: *«a remarcar que un grup de joves revolucionaris, New Britain, es reclamen del federalisme com a base per a l'establiment de l'ordre nou, que és la base mateixa del*

Catalanisme genèric.» La tesi de tot plegat, doncs, és que davant la perillosa manca d'aspiracions de la joventut europea els estats democràtics haurien de reaccionar oferint noves possibilitats d'organització política, en aquest cas federal, en què Catalunya pogués aspirar a desenvolupar-se sense traves, si no volen que cada cop més la joventut europea tendeixi cap a les solucions feixistes o comunistes que tan perilloses són per a Foix, perquè ofeguen l'individu, i que ja han triomfat en diversos llocs del continent.

Pel que fa a l'últim dels temes proposats en aquest apartat, el de les difícils relacions entre art i política, hi ha diversos *Itineraris* que s'hi refereixen, seguint la línia de *Meridians*. En aquest cas, però, com també passa en bona part dels textos d'aquest període, les posicions de Focius (sense haver canviat substancialment el seu criteri) són molt més clares i immediates que a *Meridians*. En l'article del 17 de febrer, recull una posició antimarxista de T. S. Eliot que afirma la independència de l'art: «"El que hom necessita per a la producció d'art gran, sembla que podria ésser qualsevol de les múltiples combinacions en les quals els ingredients fossin: llibertat, individualitat i comunitat."», una comunitat que no és la comunista russa ni la feixista italiana, com diu l'endemà, 18 de febrer, sinó una comunitat on s'estableixi una determinada situació espiritual entre individu i societat.

En dos comentaris dels dies 5 i 6 d'abril, «**Extremismes» i «**Gide i la U.R.S.S.», Focius es posiciona tant contra l'aposta d'art feixista de Waldemar George, com contra l'acostament a les posicions soviètiques d'André Gide, tot i que salva la voluntat d'unir els pobles per lluitar contra la guerra. El 12 d'abril defensa la posició de Panait Istrati contra els totalitarismes a «**Sobre la llibertat», que té una continuació en els *Itineraris* del 27 del mateix mes: «**Els homes de bona fe», en què a partir d'unes afirmacions del mateix Panait Istrati torna a incorporar-hi la figura de Ramon Llull (motiu també d'un article de J. V. Foix de l'endemà, «Presència de Llull»):

“Tots aquests ornaments de la vida humana, que havien de convèncer-nos de l’existència de l’ànima per ço que ens separéssim de l’animalitat, avui dia s’aixequen contra nostre i ens proven que des del punt de vista de l’ànima, —(que vol dir pietat, generositat, justícia, amor al proïsme),— hem caigut més baix que els animals. On ja no hi crec que sigui la sort dels treballadors que s’hi juga, ans la sort de la mateixa existència humana. Per culpa del nostre cor.” *En aquests dies que Lull és reivindicat com un dels autors més presents, el plany d’Istrati, tan d’acord amb el d’altres esperits d’avui, recorda aquests mots de Blanquerna (Llibre d’Ave Maria): “Plorar, conèixer, amar!”*

La resta d’articles sobre aquest tema es vinculen inevitablement a l’anàlisi de la situació alemanya i de la URSS.

IV.4.1. Alemanya

A diferència del que passa amb altres canvis revolucionaris en què Foix es mostra interessat i es manté expectant tot observant-ne l’evolució, en el cas del triomf electoral del nacionalsocialisme alemany, com corresponia als diversos comentaris apareguts anteriorment, l’oposició radical a la seva ideologia racista és ben palesa des del primer moment, malgrat que J. V. Foix, des dels seus primers articles a *La Publicitat*, sobretot des de *La premsa estrangera*, ja havia recollit les diverses veus que anunciaven temps difícils si els estats occidentals persistien en les sancions econòmiques a Alemanya derivades dels acords finals de la guerra mundial.

L’arribada de Hitler al poder no és més que una conseqüència de tot plegat i si en el seu moment fins i tot els estats democràtics havien vist amb bons ulls l’ascens del feixisme a Itàlia com a fre a les aspiracions comunistes, en aquest cas el suport no pot ser altre que nul. Ja he insinuat que la victòria electoral dels nazis podria ser un dels motius que van obligar Foix a repensar-se la seva postura periodística després d’abandonar *Meridians* i que reprengué, encara que fos sota un altre títol, els articles

d'anàlisi que havia mantingut en els últims anys; en tot cas la coincidència temporal amb l'aparició d'*Itineraris* és inqüestionable.

Les primeres informacions sobre l'Alemanya contemporània es refereixen a un dels temes característics del periodisme de J. V. Foix, la joventut, per la seva transcendència de cara a les aspiracions de futur. El tracta a l'anotació del 23 de febrer «** Missió del jove alemany», amb una cita prou preocupant de Keyserling: «[El jove alemany] “No reconeix cap *diferència de classes*, perquè la seva primera experiència fou la del “sofriment compartit” per tots els alemanys. I la seva actitud davant la cultura és més que escèptica, per tal com la majoria de la gent “cultivada” amb qui es té relacions personals són, o bé figures de museu, o gent incapaç de comprendre les exigències dels temps nous i d'exercir una acció fecunda.”», i en la del 25 de febrer «** *Missió del jove alemany*» parla de la convicció que tenen els joves alemanys de crear un nou imperi alemany en la dècada dels 40 a partir d'una revolució que ha de ser exclusivament alemanya. Després d'aquesta referència premonitòria, els *Itineraris* del dia acaben amb un pensament de Pascal, un dels filòsofs “purs” tan cars a Foix:

** *La imaginació segons Pascal*.— “La imaginació disposa de tot; fa la bellesa, la justícia i la benaurança, que és el tot del món”. Pascal a *Pensées*.

El 9 d'abril, després de les primeres insinuacions de persecucions de jueus a Alemanya, Focius dedica la seva columna als «** Quàkers», «*aquests idealistes religiosos, pu[r]s en llurs intencions d'universalitat*», un de tants grups alemanys que s'oposen a Hitler. «"Els quàkers són homes senzills i francs, que no fan més que prendre's seriosament el manament diví d'amor a l'enemic i al proïsme, i que

consideren que l'única cosa vàlida i gran en l'home és el germen diví sense tenir en compte l'edat, el sexe, el color, la nacionalitat o l'estament social.»⁴²

A partir del 23 de maig, apareixen de manera consecutiva un seguit d'articles criticant la situació alemanya. En el primer, «** GASCH I GASCH», torna a referir-se a la intromissió de la política en l'art que, més encara des d'un punt de vista nazi, només pot produir resultats nefastos. Després d'exposar que Sebastià Gasch i el grup de *L'Amic de les Arts* no defensava la pintura avantguardista sinó la de qualitat, recull uns comentaris d'una revista alemanya: «"Hem d'acabar amb això de la mania jueva de la qualitat." *Ni jueus, ni pintura de qualitat. Segurament que cap mena de pintura... Per la nostra ventura hi ha encara, Gasch i Gasch. Això és, crítics intel·ligents i crítics "nazis". Pintors de mèrit i pintors "nazis".*» Tot seguit, la segona anotació del mateix dia; «** ALEMANYA!», recull uns comentaris d'Ernest Curtius sobre la dificultat de recuperar les relacions francogermàniques perquè «*la nova generació intel·lectual alemanya mirava només de cara a l'Orient. La cultura occidental per a un bon alemany universitari de l'immediat post-guerra no representava res. Alemanya no mirava ni del costat de França ni del costat d'Itàlia. S'arribà a escriure: Ni cultura grecollatina ni Renaixement. L'Orient: Rússia, l'Índia... Molts ho recordaren.*»

L'endemà, 24, segueix amb la mateixa cita, «"La llum ve d'Orient; la mort, d'Occident." *Fou com un mot d'ordre acceptat a ulls clucs pels joves intel·lectuals alemanys* ("disposats a acceptar a ulls clucs tot allò que tendeix a combatre els drets de l'home".)»; i acaba amb un irònic, però alhora tràgic: «*Encara es deia l'any 1921 que els alemanys del postguerra estaven disposats a substituir l'ideal patriòtic per l'ideal*

⁴² No deixa de ser una constatació més que en aquests moments Foix s'està decantant per l'espiritualitat (d'aquí la seva aposta per recuperar l'obra de Ramon Llull, tot i que no n'és l'únic motiu) com a única possibilitat per frenar el fanatisme destructiu que s'està imposant en la societat europea dels anys trenta, des de la seva òptica; però també és una constatació que Foix és ben lluny de tesis racistes.

humanitari, el nacionalisme per l'internacionalisme... Fa, exactament, onze anys!».

Aquestes crítiques a l'orientalisme també es poden veure com un ressò de la defensa maurrassiana de la llatinitat, enfront de l'àmbit germànic; una idea que retrobarem l'1 de setembre.

Finalment, el 26 i el 27 de maig recull en dos *Itineraris* el tema de la crisi de l'art en l'Alemanya de la postguerra, que potser és universal, però que de fet impedeix que la societat pugui exterioritzar els seus neguits; l'art no pot realitzar la seva funció catàrtica: «*La generació d'avui, tràgica, no pot expressar-se tràgicament. Està mal preparada, artísticament i literàriament, per a la gran tragèdia acadèmica i tem, per damunt de tot, la pedanteria de la serietat.*»

El 9 de juliol torna a aparèixer un significatiu *Itinerari* sobre el tema, però en aquest cas extrapolant-lo a la resta de visions polítiques totalitàries. Ara, però, el qualificatiu de feixista és aplicat tant a italians i a espanyols, com a alemanys!

*** Primoriverisme nazi.— El feixisme nazi és tan mediocre com el feixisme espanyol. (“Hitler —escriu W. Deletang— fa tot el que pot per reivindicar Mussolini. Per a reivindicar-lo en desmèrit propi, puix que gairebé diríem que feixisme [“fascismo”] és l’oposat a nazisme [“hitlerisme”].) Vegeu en matèria d’art com es comporta l’hitlerisme: “Han estat exclosos dels museus i de les escoles d’art: Paul Klee, de Dusseldorf; Baumeister i Beckman, de Francfort; Carl Hofer, Schlemmer, etcètera, de Berlín —professors; Fritz Wichert, de Francfort; Max Sauerlandt, d’Hamburg; Karl With i Salmony, de Colònia; Hartlayb, de Mannheim; Baum, d’Uim; Riezler, de Stettin; Grote, de Dessau; Schredber-Weigrand, de Chemnitz; Curt Glaser, de Berlín—directors d’escoles”. Com saben alguns dels nostres lectors, fa poc, a Mannheim, els nazis organitzaren una exposició per ridiculitzar la pintura de Klee, Kandinsky, Schlemmer, Nolde, Chagall, etc. Foren exposades, sense marc, algunes de llurs pintures, amb rètols venjatius. “Per aquestes pintures l’Estat ha pagat...”, amb el fi d’irritar el “poble”. Hitler, en matèria d’art, té la mentalitat d’un Stalin o d’un vaticanista modern.*

Dos *Itineraris* molt interessants, perquè lliguen el tema dels governs totalitaris i l'art que s'hi relaciona, són els titulats «** Art “nazi”», del 19 i 20 de juliol. Focius hi desenvolupa la tesi que les revolucions feixistes de Mussolini i de Hitler no són

veritables revolucions perquè afecten només la vida política i, per tant, no són “integrals”: *«Dues correspondències alemanyes recents, després de fer la crítica de l’art “liberal” i de les “petites revolucions” cubista, dadaïsta, expressionista i superrealista característica (diuen) d’un període decadent i d’una concepció democràtica de la vida, auguren per a l’art alemany de l’època hitleriana un esplendor sense equivalent.»*, perquè *«Una “revolució” política no “crea” en els temps actuals, un art, ni una literatura, ni una música, ni una moda. La veritable revolució, això és, “la Revolució” només l’ha feta Rússia. I fins a Rússia hom es queixa del fracàs de la música, de la pintura i de l’arquitectura “soviètiques”, i hom cerca els models clàssics i neo-clàssics.»* Segons ell, una revolució nacional no pot ser completa; no ho són ni la turca, ni la italiana, ni l’alemanya, però tampoc la russa, introduint un argument que desenvoluparà en altres articles dedicats a la URSS: *«la revolució més “nacional” en el sentit de singularització, de tipicització, és —i no ens plauen les paradoxes— la russa interpretada per Stalin.»* L’endemà, seguint amb la caracterització del que hauria de ser aquest hipotètic art nazi, Focius remarca la voluntat alemanya de distanciar-se de la influència de l’art francès que sí que pretén ser universal, a diferència del desenvolupat en societats no democràtiques: *«L’anomenat “art francès”, que tant ha influït darrerament en els corrents artístics alemanys, és un art —excel·lent o execrable— característicament europeu (“universal”, “cosmopolita”, “de classe”, “capitalista”, “decadent”, “evasiu”, doneu-li el nom que vos plagui), però no un art nacional, des del punt de vista francès.»* El 6 de setembre reprèn el tema amb un *Itinerari* del mateix títol a partir d’un discurs de Hitler: *«el mateix cabdill s’ha cregut en el deure de combatre l’art internacional i propugnar un art autòcton, de tribu.»* Les consideracions finals de Focius són del tot rellevants i imprescindibles, pel que tenen d’antidictatorials:⁴³

⁴³ Havent aparegut ja «Bescanvi d’idees» i preparant l’aparició del seu volum *Revolució catalanista*, cal

Si, diu Jules V éran, quan Hitler era un pintor de parets hagués volgut exposar les seves opinions “artístiques” tothom se n’hauria rigut. Elevat a la categoria de líder germànic, els seus consideraran aquestes mateixes opinions —que continuen essent les d’un pintor de parets, i dels més tronats— com a genials. Ho hem repetit dotzenes de vegades: no hi ha art marxista, ni feixista, ni nazi. Hi ha l’art, tot curt, que en la seva evolució esdevé universal, quan, en alliberar-se del tipisme, com s’esdevé precisament en l’art actual, és acceptat, per coincidència en un moment donat de la sensibilitat, pels esperits universals que hi ha a cada país.

Pocs dies abans, Focius ja havia introduït el tema dels discursos de Hitler que estaven difonent una ideologia perillosament exclusivista; l’1 de setembre, a «** Hitler enfront de la llatinitat», el comentari és sobre el rebuig frontal a les formes religioses catòliques: «als ulls dels racistes que són la immensa majoria i detenen actualment tots els ressorts de l’Estat, la llatinitat bandejada, obstacle secular a l’expansió del germanisme universal, de l’alemanitat. La posició del hitlerisme es troba ésser així, exactament, la mateixa que la del luteranisme contra la Renaixença.», i el 3 de setembre recull les tendències impositives del nazisme sobre la societat i, particularment, sobre els artistes: «L’home alemany haurà de sotmetre’s, sota el règim nazi, a una cura nacionalista: ...haurà de sotmetre’s a un exercici espiritual comparable a l’exercici militar dels reservistes. *Què pensen de l’art modern els teoritzadors nazis:* Refusem les crispacions estèrils i “prismàtiques” de l’art modern, producte anorgànic, penós i fals, que ha donat com a resultat l’art de les façanes nues i buides de tot contingut, i exercint la seva acció en l’home normal i sà, sobre els muscles que comanden els badalls...»

L’última anotació d’*Itineraris* sobre la situació alemanya recull un altre testimoni crític sobre els nacionalsocialistes, enfrontats al món llatí: «** L’HITLERISME SEGONS MANN», segons aquest intel·lectual alemany, als seguidors de Hitler només els mou

entendre que la seva idea ha de ser necessàriament diferent a totes aquestes suposades revolucions criticades per Focius: internacionalista i integral, democràtica i liberal.

l'odi: «Van al fons de les coses tot odiant el pensament de Jesucrist, al mateix temps que el de l'antiguitat mediterrània, fonament de tota espiritualitat i de tota moral. La pietat els és odiosa, així com el coneixement, i aquesta tara doble els situa entre els qui no haurien d'haver nascut.»

IV.4.2. URSS

L'anàlisi i el comentari de la situació a la Unió Soviètica és el tema “estrella” d'*Itineraris*. Ja s'ha vist com, per a Focius, la revolució russa era l'única revolució veritable pels continguts internacionalistes que comportava, a diferència de les diverses revolucions feixistes dels últims temps. Aquesta concepció internacionalista està més d'acord amb l'evolució de la idea d'imperialisme en el pensament de Foix (amb el rebuig implícit del criteri impositiu del colonialisme en descomposició) que planteja un nou ordre europeu (o mundial) basat en la federació de nacions garantidor de la pau a la zona. En l'anàlisi de l'estadi actual de la revolució russa, però, Focius parteix de la tesi que, amb Stalin, si havia tingut algun component internacionalista l'ha perdut i es dedica a demostrar com en el fons el sovièticisme no és més que una revolució nacional com les altres, des d'un punt de vista exclusivament rus. Ni la lluita de classes, ni les fórmules coercitives són, segons Focius, cap garantia d'una veritable revolució que millori les condicions de llibertat individual i, per tant, la conseqüència immediata que se n'ha de desprendre és que cal defensar els règims democràtics republicans.

Hi ha tres arguments bàsics sobre la Unió Soviètica al llarg dels articles d'aquest any, que són típics del punt de vista foixià: el paper de líder revolucionari de Lenin (especialment comparat amb Gandhi, la qual cosa el portarà a recordar els retrats que n'havia fet en altres èpoques), les difícils relacions entre literatura i política (sobretot quan aquesta pretén imposar uns criteris constrictius) i la situació de la joventut en

aquestes societats revolucionàries. A més, entre el juliol i l'agost apareix la sèrie d'articles de més volum de tota la producció de Foix a *La Publicitat*, titulats «** Meditacions sobre la U.R.S.S.».

Pel que fa al primer tema, Focius matisa l'elogi de les figures de Lenin i de Gandhi que havia ofert a *Meridians*, en un article de l'1 de març i en un altre del 28 de setembre. El del març, que comença amb una significativa referència a *Meridians* («*Escrivirem en els vells Meridians —fa temps— que les dues figures representatives d'aquesta època més oposades eren Lenin i Gandhi.*»), incorpora una defensa del cristianisme com una manera d'organitzar les societats des de la comprensió —en la mateixa línia d'evolució del seu pensament que va reflectint al llarg de l'any, que comentaré en tractar el tema religió— que no troba en els revolucionaris europeus del segle XX. És la dicotomia Crist-Napoleó: «*En 1917, amb la Revolució russa el socialisme rebutja Crist i es napoleonitza. Són revolucions napoleòniques, i per tant, anticristianes, la russa, la italiana, l'hongaresa, la turca i l'alemanya. Només la revolució índia (potser en certs aspectes la xinesa) desconeix Napoleó. El representant dels interessos de l'esperit és Gandhi; els dels interessos de Napoleó són Stalin, Mussolini, Hitler...* “El debat tràgic d'avui és aquest: Crist o Napoleó. Sant Pau deia: “*Recordeu-vos que cadascú de vosaltres és un Crist.*” El leninisme, el feixisme o el racisme, podrien dir: “*Recordeu-vos que cadascú de vosaltres és un napoleó.*” És la fi dels grans temes de pietat i d'amor. A Occident pul·lulen els herois: però cap sant.”» és evident que en contrastar les dues figures revolucionàries, per a Focius surt clarament triomfadora la de Gandhi pel seu vessant espiritualista, com posa de relleu en l'article del 28 de setembre, «** Gandhi-Moscou.— *No hem estat sols a constatar la impossibilitat de posar d'acord, com durant algun temps han pretès alguns escriptors d'avançada, les directives espiritualistes de Gandhi i el marxisme-leninisme dels*

afectes a la política social de Moscou.». En aquesta coincidència impossible, cal sumar-hi també la política de no violència de Gandhi, molt més propera al pensament foixià en aquesta època.

Diversos temes polítics sobre la URSS interessaven significativament Foix en aquests moments: els *Itineraris* del 2 de març presenten les relacions amb els Estats Units; també en un article del 24 de febrer signat per J. V. Foix i titulat «Cap a una nova entesa franco-russa», on desenvolupa la seva tesi sobre el caràcter nacional de la revolució soviètica: «Diverses vegades, des de LA PUBLICITAT, m'ha semblat interessant de remarcar, a través de textos segurs, les característiques exclusivament nacionals de la política staliniana. Herriot extrema l'audàcia en considerar el sovièticisme com una ordenació social autòctona. Amb la seva política exterior, Stalin traeix, l'un darrera l'altre, els proletaris nacionals adalerats de l'ajut soviètic. Aquesta política serveix no pas la causa de la revolució mundial, ans exclusivament la de la seguretat territorial de la Unió Soviètica i, per ventura, la de la seva expansió imperial. Em sembla que era en un article publicat l'any passat que insinuava que els amics de la U. R. S. S., malgrat d'ells mateixos, eren ja més russòfils que comunistes.»; l'article continua informant de l'acord militar entre França i la Unió Soviètica, a partir del qual Foix justifica les seves crítiques però alhora es mostra com un innegable defensor d'una situació política que sigui garantia de pau:

Crec que no cal subratllar res. Només la gran tristesa dels comunistes que renegaven de llur pàtria natural per a adherir-se generosament a la pàtria nova del proletariat. *Cap actitud mesquina...* Segurament que les *Isvestia* al·ludeixen els comunistes francesos lleials als principis que protestaran d'aquesta entesa de Potència a Potència, d'Estat a Estat, amb un oblit evident dels interessos de la Revolució i, per ventura, de la Pau, tot i ésser feta, i ho celebraria, en nom de la Pau. (D'admetre el vell joc polític dels equilibris és possible que el fet de sostraure Rússia de la iniciativa alemanya sigui favorable a una certa pau.)

El 5 de març, la visió crítica del contingut nacional de les accions polítiques de Stalin és ben clara: *«Els interessos nacionals són en la política exterior atesos actualment a la U. R. S. S. amb preferència als interessos doctrinals.»* i, per tant, la ideologia que garantia la pau internacional no és mantinguda, com passa amb el catolicisme: *«Per damunt la causa de les pàtries hi ha per a un fidel cristià la de l'Església, que és la comunió dels creients; per a un proletari marxista hi ha la causa de la Revolució que és la de la solidaritat dels oprimits. Són les dues internacionals, la de la Fe i la del Treball, que poden i han d'evitar la guerra. ¿Però quina esperança resta si la U. R. S. S., esdevinguda Rússia, i el Vaticà confien més en el joc arcaic dels equilibris de potència a potència, que en l'abnegació i el sacrifici dels fidels a llur causa?»*

El 9 i el 10 de maig, a partir d'una anàlisi sobre la història de Rússia de Condillac, pren les seves paraules com una premonició de la situació de manca de llibertat durant el règim soviètic, i clou d'aquesta manera el resum dels pensaments del filòsof francès: *«Condillac creia que Rússia o s'alliberaria mentre acceptés dèspotes o “conductors” amb ambició de grandeses i de contruccions gegantines. Per a ell no hi ha més bon govern que el que ensenyi per lleis liberals a esdevenir lliures els ciutadans.»* Tot i això, no s'està de remarcar els components positius que troba en l'acció política soviètica, com la descripció que fa el 28 de maig dels intents d'estendre l'ensenyament bàsic a tota la població.

Pel que fa al tema de l'art, les condicions polítiques de la Unió Soviètica permeten a Focius tractar a bastament el tema de les difícils relacions entre l'art i la política. El 16 de febrer, Focius dedica un dels primers *Itineraris* a «** Serafinovitx», que *«fou marxista des dels primers temps de la seva vida d'escriptor i en la lluita contra el tsarisme estigué sempre al costat dels bolxevistes contra els liberals demòcrates i els menxevics.»* i que defensa el compromís dels escriptors amb la revolució:

Serafinovitx prengué part a la Conferència dels escriptors revolucionaris celebrada l'any 1930 a Kharkov. Allí definí el seu punt de vista literari: "La tasca de l'escriptor revolucionari és de transcriure en colors vius damunt el paper la imatge de l'edificació socialista i d'oferir-la a la massa dels proletaris de l'estranger, per tal com les conferències i els fascicles no poden reemplaçar el que l'ull veu, i la literatura és un ull que dóna impressions directes."

El del 28 de març, «** Ciència i literatura», reporta les paraules de «A. Tolstoi, novel·lista rus prou conegut, diu que la Revolució l'ha salvat de l'anarquia literària i sentimental», per poder fer una literatura que segueixi fidelment el coneixement científic que implica l'anàlisi marxista de la societat. Però els documents més clars en aquest sentit són els del 13 i el 14 de setembre, que descriuen l'afer «** Victor-Serge», escriptor francès esdevingut ciutadà soviètic i deportat a Sibèria per delictes d'opinió, «¿De què s'acusà Victor-Serge? D'haver fet declaracions antisoviètiques. No anticomunistes, o antiproletàries, ans bé antisoviètiques, això és, contràries a l'ortodòxia staliana, tan inatacable com l'Església ortodoxa en temps del tsar.», i que defensa l'humanisme definit per Focius com a "primacia de l'home", que pot ser mantingut des de posicions individualistes o socialistes, però que en aquests moments no és possible a la URSS.

El tema de la joventut el tracta sobretot als *Itineraris* de l'1 d'octubre, «** AMOR I SOLITUD», partint d'un llibre de Klaus Mehnert comentat a la *Revista de Occidente* de Fernando Valera. Recorre a l'argument de la pèrdua de l'"ànima innocent" per criticar els progressos en la formació social a la URSS: «En topar uns joves de Leningrad, en una estació, una noia de pagès, vermella i molsuda, es deien els uns als altres, quasi encisats: "I no sap llegir." (Això és: no sap res de la darrera "fosa", ni de la darrera collita de cotó, ni entén els gràfics i ignora què vol dir pla quinquennal, i s'avorreix amb la lectura de les novel·les científico-realistes de l'escola literària de moscou.) Per a Fernando Valera la nova joventut soviètica "descobreix" el gaudi de la solitud,

l'amor romàntic, la feminitat. No tardarà a descobrir la vida, profunda i senzilla amb tots els seus desvaris i les seves desesperances.»

Finalment, un *Itinerari* molt interessant pel to exaltat que l'ànima és el del 12 de maig que respon iradament contra aquells (Ignasi Agustí, Agustí Esclasans...) que han vist coincidència entre l'ànima russa i l'ànima catalana; Focius rebutja les simplificacions, però també rebutja l'hipotètic paral·lelisme d'un poble llatí amb un poble eslau:

És un abús de lèxic i de suficiència afirmar que els catalans són "això", "allò" i "ànima russa". Els qui aquests dies han aplaudit, per exemple, Paul Valéry, els qui, intel·lectualment, s'han commogut davant la simple exposició dels escenaris dels seus "melodrames" o a la lectura dels seus poemes, rebutgen, pel fet d'aquesta commoció, tot contacte amb l'"ànima russa". No neguem el dret a cap compatriota de fer-se la il·lusió que s'assembla a tal o tal personatge de novel·la russa, de cenyir-se el túnica i de deixar-se créixer la barba com Tolstoi o de castrar-se. Però seran "ells", i no "nosaltres, els catalans". Una doctrina universal com el cristianisme ha donat a Catalunya, Balmes i Torres i Bages; a Rússia, Berdaief. Una doctrina també universal, com el marxisme, s'ha transformat, a Rússia, en el "marxisme-leninisme"; a Catalunya en el "marxisme-miravitllisme". El tipus de català més complet i complex, Ramon Llull, fou, en tots els aspectes i malgrat de totes les interpretacions, un "romà".

IV.4.2.1. «Meditacions sobre la URSS»

Entre el 28 de juliol i el 10 d'agost de 1933, Focius dedica nou *Itineraris* a la situació russa amb aquest significatiu títol de «Meditacions sobre la URSS». El tema és prou important i ple de matisos com per tenir la necessitat de desenvolupar-lo extensament, en una sèrie prou àmplia ben poc usual en les intervencions periodístiques de Foix (altres sèries de quatre o cinc articles que hem anat trobant en les diverses èpoques de la seva intervenció es referien a temes també prou transcendents com per rebre un tractament especial, com el de la sèrie «Catalanisme i separatisme» de *Bescanvi d'idees* que fins i tot s'encreua temporalment amb aquesta sobre la URSS). Alexandre Cirici, al ja citat *El temps barrat*, destaca aquest interès de Focius per les notícies de la URSS:

«Un cas semblant d'independència entre les intencions de l'escriptor i el resultat obtingut es produí, sobre el mateix tema, als *Itineraris* que J. V. Foix, amb el pseudònim de Fòcius, publicava a "La Publicitat". En efecte, malgrat contínues afirmacions de rebuig del sistema col·lectivista, Foix es mostrava fascinat per aquella insòlita experiència humana i anava mirant-la d'un costat o d'un altre amb finalitat d'entendre-la.»⁴⁴ El cas és que, més que entendre-la, Focius pretenia remarcar-ne les contradiccions que hi observava.

La sèrie comença amb una referència oposada a les tesis de Manuel Brunet en defensa del qualificatiu "revolució" per al procés seguit a la URSS:

*** MEDITACIONS SOBRE LA U. R. S. S.— Si —(amb algunes claudicacions notòries en art i literatura)— la U. R. S. S. és "la Revolució" en front de les revolucions italiana, espanyola, tudesca, mexicana, etc.; si —(la nostra posició és objectiva; malauradament no posseïm, com l'enyorat contraopinant Manuel Brunet, la veritat absoluta, i no gosem a exhibir la nostra relativa i provisional, amb la pintoresca petulància leon-daudetiana del nostre estimat amic i col·lega, des de cap davantal formalístic) — la revolució soviètica és, perdoneu el lloc comú, el fenòmen més important de la història universal, després de la "revolució" cristiana, no estranyaran els nostres "escassos" lectors la persistència a oferir-los documents que s'hi refereixin.*

Després del preàmbul cita les paraules crítiques de Waldo Frank sobre la situació a Rússia i sobre el seu futur incert, que desenvoluparà en els dies posteriors. L'endemà, 29 de juliol, recull afirmacions contra el suposat federalisme de la URSS, sobre l'oligarquia staliniana, les depuracions de trotskistes, i el domini de l'estat contra les aspiracions comunistes del poble rus. El dia 30, Focius referma en Frank la seva tesi que la revolució soviètica és un moviment nacional, «"Sí, profundament rus, tot i els seus articles de fe internacional". (Frank remarca, com hem fet amb insistència nosaltres, que "nacional" no vol pas dir nacionalista). "La derrota de Trotzki ha assenyalat la

⁴⁴ CIRICI (1972:287-8)

nacionalització conscient, acabada, de la Revolució russa”.»; Focius acaba comparant el marxisme amb l’Islam: «Una diferència entre tots dos moviments: el mètode. Mahomet fou dogmàtic; Marx i Engels foren doctrinaris. “El marxista dogmàtic traeix Marx”.»

En l’article de l’1 d’agost, tractant sobre la situació individual a Rússia, Focius sorprèn amb els elogis de Frank:

“Teòricament, l’individu tot just si existeix a la Rússia d’avui. Pràcticament, els individus es troben millor actualment a Rússia en una atmosfera de col·lectivisme sincer, que en el fals individualisme dels Estats Units. La dona russa, a ciutat o als masos col·lectius, s’ha alliberat del vell esclavatge. En acceptar la igualtat absoluta (no la identitat) amb l’home, en la vida sexual i social, pot permetre’s d’ésser dona de debò.” (Té ocis, pot sofrir, pot madurar.) “Alliberada dels quefers domèstics, hi guanyarà; enlloc no he trobat dones joves més dignes d’aquest nom que a les ciutats russes.” (A la U. R. S. S., hi coincideixen molts viatgers, no s’ha dissolt la família. Segons Frank “s’ha espiritualitzat, s’ha fet més íntima, més fonamental”.) (...) “No veig cap motiu per a témer que una societat col·lectivista impedeixi el desenrotllament dels individus.”

L’article acaba amb una esperança de futur, en desaparèixer els condicionants soviètics que impedeixen l’expansió de l’individu: «”de la societat socialista actual, si es pot desenrotllar sanament, naixerà aviat un moviment individualista (de tipus intel·lectual). D’un individualisme veritable, d’on seran compresos millor la base i la textura socials de la persona real”. (Els conflictes de classe, en destruir la societat, han fet que “els intents de l’individualisme per a atènyer l’universal han tocat la nota còsmica més que aquesta nota social).»

El 3 d’agost encara segueixen les informacions sobre el llibre de Waldo Frank que alerten del perill de la formació d’una oligarquia política que trenqui amb els principis de la revolució comunista i acaba augurant temps difícils per a la URSS: «”Una immobilització de l’estatisme, amb l’estabilització de l’oligarquia, perpetuació defensiva de la censura i establiment d’un conformisme polític i intel·lectual. La

U.R.S.S. esdevindria cada vegada més allunyada de l'ideal comunista. Rússia, de persistir el blocus exterior, esdevindria un "ghetto" asiàtic al marge d'Europa. Les seves forces s'anquilosarien, el seu dogmatisme s'enduriria, seria víctima d'un "complex d'inferioritat, desastrós per a la seva evolució. No és concebible, però, aquest ghetto en el món modern. Crec més aviat que el Comunisme es desenrotllarà a la Xina."» i augura un desmembrament de la Unió: «Més fàcil és que, en fracassar el Comunisme, els pobles de la Unió (*les nacionalitats reunides sota el nom de: U. R. S. S.*) recobrint llur independència.» Després d'anar transcrivint les diverses profecies de Frank sobre la URSS, Focius rebla: «*A remarcar que totes les perspectives planejades per Frank són d'un "platonisme" intel·lectual palès.*»

Dies després, el 6 d'agost, segueix la transcripció de fragments de l'obra de Frank, en aquest cas amb un elogi de la ideologia de Marx, hereva de Hegel i Spinoza i emparentada amb Darwin; que té una continuïtat en els *Itineraris* del dia 8 però en aquest cas centrats en una crítica a l'anul·lació de la religió per les tesis marxistes, que han comportat un ateisme accentuat en el comunisme rus per sobre de la importància tradicional que tenien les formes religioses en aquell poble: «*Waldo Frank no accepta la generalització d'aquesta tàctica. Al contrari: remarca que l'obrer dels Estats Units, per exemple, no solament no està en mans de l'Església, sinó que ha acceptat el materialisme esquifit, la mecanolatria antireligiosa de llurs patrons capitalistes. (El mateix s'esdevé ací)*». Per a Focius, doncs, sumant-se a les tesis de Frank, la revalorització del comunisme cristià pot ajudar a sortir el poble treballador de la necessitat d'alliberament material que marquen les actuacions obreres de la dècada dels 30. El tema és en aquest moment molt important per a Focius i el torna a tractar l'endemà, 9 d'agost: «*A Marx i als seus els ha fallat la lògica: "Hegel atorgà primes, propietats universals al seu Esperit, per tal de fer-ne sortir orgànicament l'Univers.*

Spinoza identificà Déu i pensament amb la Substància essencial, per tal d'extreure, del seu ordre naturalista, la consciència i la divinitat. Els marxistes, tracten d'un univers, al cap i a la fi, orgànic, progressiu, conscient i just; i, amb llur aparell (dialèctic), que és secretament místic i racionalista, limiten la suctància de llur univers a l'estretor del domini empíric (despassat per les matemàtiques), d'on són excloses les forces mateixes que fan possible aquest caràcter orgànic, progressiu i conscient del món segons Marx!"»

La sèrie acaba amb els *Itineraris* del 10 d'agost, que transcriuen les conclusions de l'assaig de Waldo Frank: el comunisme s'estendrà pel món, especialment a la Xina i a l'Índia, a partir de la seva consolidació a la URSS; a la resta del món, els treballadors tindran més temps de lleure per poder crear, «*El Comunisme proposa que els treballadors, ells i ningú més, siguin els creadors i els amos del món nou*». Frank creu, amb tants d'altres, que el Comunisme (genèric) és el moviment més profund conegut després del Cristianisme. *“Té tot el que fretura per a esdevenir religió; per a esdevenir el moviment religió que el món demana a grans crits, és un art i una filosofia apropiats —tasca reservada als creadors de l'hora present.”*» I acaba fent un crit a l'adaptació del comunisme rus a les condicions específiques d'altres pobles en favor de la millor societat futura, especialment als EUA: «Per a ell la Revolució social donarà els mitjans eficaços de posseir la llibertat. Gràcies a la màquina (l'esclau nou) les masses esdevindran lliures. Naixerà una cultura nova *humana* que serà posseïda no pas per uns quants ans pel món sencer. Tothom ha de col·laborar, doncs, a aquest adveniment.»

IV.5. El món de l'art i la literatura

Malgrat la pressió que exerceixen els esdeveniments polítics nacionals i internacionals per ocupar l'interès permanent d'*Itineraris*, Focius es manté fidel a la

seva voluntat de fer una secció polièdrica on les diverses formes artístiques tinguin també el seu espai. Així doncs, l'art i la literatura contemporanis seran també tractats a bastament, amb un interès especial per la poesia, que a partir d'un moment determinat serà el refugi necessari per trobar una solució a les diverses crisis d'identitat política que van apareixent en aquesta època de fracàs de l'acció conjunta del catalanisme polític segons l'òptica de J. V. Foix.

Pel que fa als temes d'anàlisi segueix sent important la visió de l'art d'avantguarda i, en menor mesura, les referències a literatura europea contemporània. Tot i així, incorpora també temes ben diversos: el 9 de març cita un text de Virginia Wolf, el 26 de juliol parla de la crisi de la novel·la a partir d'unes afirmacions de Thomas Mann i el 18 d'agost recull un comentari de Benedetto Croce sobre Mallarmé.

Entre els articles d'aquest grup destaquen dues sèries, la primera dedicada a un llibre de Jean Guéhenno i la segona a la literatura de viatges, relacionada amb la participació de Foix en el congrés del PEN Club de Dubrovnic.

Els dies 23, 24 i 25 de març dedica tres *Itineraris* consecutius a *Caliban parla*, de Jean Guéhenno, traduït per S. Sarrà-Serravinyals. Encara que comença fent una mena de crítica literària, Foix acaba tractant qüestions espirituals que el porten a incloure el tema religiós que s'està obrint camí en els seus articles d'aquest any. El primer dia, a banda de la presentació d'obra i autor, exalta el seu humanisme i les poques possibilitats expressives que té en el món contemporani: «*Hi ha, és clar, una dreta i una esquerra idealistes. Si us plau més: espiritualistes. Drieu la Rochelle és el representant més característic de la primera. Els uns i els altres creuen en Europa. Mentre el jove europeu conservador, però, creu en l'adaptació de la burgesia a l'ordre nou, l'esquerra idealista ha posat les seves esperances en el proletariat. En tots dos grups, una aspiració comuna: l'organització de la societat amb un sentit supranacional de la*

unitat humana.». Per això, l'endemà la nota ja porta el títol «** DEFENSA DE L'ESPERIT», tot i que segueix centrant-se en el llibre de Guéhenno, en defensa de «*tots els moviments de revolta popular fets de cara a una major justícia humana*»; bo i sabent que seran traïts gairebé de manera immediata. És una posició idealista que només tindrà una recompensa: «*És per ells que els pecats més grans contra l'Esperit, comesos en nom de les causes més oposades, són perdonats davant l'Eternitat.*» Finalment, el tercer article es titula «** Fe religiosa», de molta actualitat: «*Hi ha en aquests moments un gran trasbals en el món: els més “inquiets”, els més “insatisfets”, els més “inadaptats” dels cristians s'acosten amb llur fe renovada als més inquiets, als més insatisfets, als més inadaptats dels esperits lliures. S'estableix, sense llur intervenció, un lligam entre aquells que volen substituir el desordre d'avui per un ordre nou. Aquells als quals no plau veure la causa de Crist defensada impúdicament pels qui ho posseeixen tot i aquells qui voldrien que la revolució igualitària tingués un contingut moral els mou una mateixa fe religiosa. Allà on els uns diuen “caritat”, els altres diuen “justícia”. En tots dos, una mateixa norma d'amor pels desposseïts de pa i de Déu. El llegat més vistent que el Capitalisme ha fet al Comunisme esclau ha estat el del seu ateisme.*» No hi pot haver civilització sense esperit, per això tan rebutjable és el capitalisme americà com el comunisme soviètic; en canvi, sembla que la solució ideal seria un comunisme espiritual que Focius identifica amb una forma de cristianisme pur. Tornarà a aparèixer en tractar a fons el tema de la religió.

L'altra gran sèrie d'aquest bloc temàtic són les «** NOTES DE VIATGE», que es van publicant al llarg del mes de juny (la primera és del dia 1, tot i que la datació que apareix després de la signatura correspon a «Makarska, 24 - juny - 33.»; el més probable és que hi hagi un error i, per tant, hauria de ser 24 de maig). Aquests articles comencen amb un to ben personal gens propi d'*Itineraris*, cosa que dóna una idea de la

importància del viatge que realitza Foix. La primera es centra en l'elogi poètic del cambrer major del vaixell, el *Francesco Morosini*. «*Simultàniament, i sense moure els llavis, aquest cambrer singular —diguem-li Tango Argentino— emet les seves preguntes i les seves respostes en dotze idiomes. Cada auditor, passatger dàlmata, americà, hongarès, sicilià, escocès, basc o empordanès, rep únicament i exclusivament la versió parlant que li correspon.*» L'elogi poètic marítim segueix en la nota del 7 de juny i la del 8 ja descriu l'arribada, no menys poètica, a la Dalmàcia: «*Per a europeus normals com són ara els croates, els eslovens i els serbis, la presència d'una caravana de literats és un espectacle exòtic. Els dàlmates, sobretot, han tingut la sensació d'ésser de nou envaïts per una raça mestissa. Ha estat per a tots una gran sorpresa l'adonar-nos l'endemà de l'arribada a cada un dels pobles occidentals de Sèrbia que en llurs magatzems havien substituït la quincalla folk-lòrica destinada a entabanar anglo-americanos, per objectes novíssims suggerits per la presència de tants d'homes i dones de lletres.*» Les notes de l'estada a Dubrovnic s'acaben aquí, però Focius reprèn el tema el 24 de juny i en justifica la poca prolixitat, malgrat la transcendència inicial del seu viatge: «*No ens tempten les notes de viatge. El turisme ha inutilitzat aquest gènere. Si en llegim, és per a convèncer-nos de llur inutilitat.*». Aquesta nota inclou una afirmació que derivarà en polèmica per la suposada crítica a la "literatura excursionista": «*Alguns d'aquests viatgers —literats o periodistes— tenen una sensibilitat infantil molt semblant a la dels excursionistes aficionats que es creuen complir un deure en narrar amb prosa dolenta i amb lirisme emmanllevat llurs sortides als "Butlletins" de llur societat. Preferim les "Guies" tradicionals, tot i llur immerescut descrèdit. Darrerament, com tants de milers d'estrangers, René Schwob ha visitat Roma. No ha sabut resistir la temptació vulgaríssima (i que tots hem sentit) d'anotar llurs impressions per a convertir-les en articles i després en llibre.*»

Dies després, el 30 de juny, Focius ha de respondre a «** LITERATURA EXCURSIONISTA» les crítiques que ha rebut el seu article. «*Ens doldria profundament que la nostra apreciació hagués estat interpretada erròniament per cap excursionista (i, si us plau, turista) per tal com tenim de temps la convicció que l'excursionisme és una de les activitats més sòlides que ha llegat el catalanisme renaixent i per tal com som lectors àvids d'alguns dels admirables butlletins dels nostres centres.*» Focius resumeix la seva posició dient que la visió que un escriptor dona d'un viatge determinat no ajuda en res els nous viatgers: «*No solament havien donat una interpretació subjectiva de l'indret o del monument, sinó que, al nostre entendre, havien simplement transcrit un fals paisatge interior, al qual havien donat, arbitràriament, el nom d'un lloc històric. (És l'error de l'enamorat genèric que atribueix a la primera femella amb qui topa, tota una jerarquia de virtuts físiques i espirituals, platòniques.)*» L'endemà, 1 de juliol, continua l'article amb unes notes que insinuen la seva concepció literària, ben allunyada de condicionants romàntics: «*El nostre lirisme ha d'ésser "provocat" no pas per l'engrescament de l'excursionisme, ans per la seva documentació objectiva. (...) Cal deixar la lírica als poetes. Cal deslitteraturitzar els excursionistes. Serà aleshores que tindrem una bona literatura excursionista.*»

IV.5.1. Poesia

Dels temes més específicament literaris, la poesia ocupa a *Itineraris*, en major grau que en altres èpoques, l'espai més destacat, tant pel que fa a quantitat d'articles que s'hi relacionen com a l'aparició d'un interès especial per remarcar-ne la singularitat. Després dels articles que critiquen la dependència política de l'artista i de les seves produccions, en aquests temps difícils del 1933 sembla que la poesia passa a ser un refugi per a Focius, àmbit de descoberta essencial, sense els problemes peremptoris del món

contemporani que tenallen l'intel·lectual. Al costat de la descoberta del tema religiós, la reflexió sobre el valor singular i autònom de la poesia és allò que distingeix la intervenció de J. V. Foix en aquesta etapa de la seva producció periodística: en ambdós casos, sembla clara la necessitat de trobar un espai de distanciament de les tensions polítiques per tal de refer la capacitat de reflexió individual al mateix temps que un intent de ressituar unes activitats que poden permetre reconduir la situació perquè els esdeveniments evolucionin més favorablement per a l'ideal nacional foixià.

En un dels primers *Itineraris*, el del 13 de febrer, després d'una anotació sobre les dificultats que observen els artistes moderns per connectar amb el públic, «*L'artista, davant aquesta girada del públic intenta d'afalagar-lo: és el mitjà més segur de suïcidi.*», F. tradueix un poema de «** Jules Superville», com solia fer a *Meridians*. També ho farà el 16 de febrer amb un poema de Paul Éluard. Aquesta intenció transscriptora no és la més característica de les anotacions de la secció sobre poesia, que solen ser més teòriques, com la del 14 de febrer:

** *Poesia.*— Sully-Prudhomme intentà de definir-la (*¿Què és la poesia?* (Revue des Deux-Mondes, octubre 1897): *Adés un cert mode del pensament, adés un cert mode del llenguatge, això és, adés la inspiració, adés el vers. El somni pel qual l'home aspira a una vida superior.* Byron l'havia definida: *El sentiment d'un altre món.* Que no és, va sense dir, "el de l'altre món".

El 19 de febrer, enllaça un altre dels temes característics de *Meridians*, l'etnologia, amb la poesia moderna, en aquest cas la del mateix J. V. Foix: «*Les dones d'una de les tribus neoces duen un rar amulet (rar? En un poema signat J. V. Foix aquest amulet simulava una inicial. Curiosa coincidència?*⁴⁵)». El mateix dia, al costat d'aquests

⁴⁵ Es refereix a un fragment d'unes «notes del *Diari*» publicat el 1929 a la revista *Hèlix*: «La seva dona, amb un bigoti postís, desempolssa les testes decapitades de les seves tres filles. L'anell que porto a la mà dreta pertany a la segona. En forma de segell conté, dibuixant una E (es deia Elvira), el seu cordó umbilical.» (FOIX 2000:609-610).

Itineraris, hi ha un article de J. V. Foix, «Un premi a la poesia», sobre el lliurament del premi Folguera a Carles Riba. Després d'unes crítiques de la desinformació existent al Palau de la Generalitat (emmarcades en el seu habitual desencís pels polítics que la governen), Foix torna a intentar donar definicions sobre poesia per acabar elogiant els poemes de Riba: «si la poesia neix abans que la lògica, (això és: si és prelògica), si no és sensualitat ans coneixença (A. G. Baumgarten), en Riba hi ha una quasi simultaneïtat de percepció i raonament.» L'article acaba amb tres notes prou definidores dels plantejaments teòrics de Foix sobre la importància de la poesia en aquest moment històric:

Hi ha el nudisme de platja, integral, dels superrealistes. Per reacció alguns retòrics cobreixen llurs imatges amb les més feixugues draperies: no cal rendir-vos al pes de mil cortines il·luminar mil llànties de dos becs i tancar mil finestral per apagar tants de brogits insòlits per heure la nuesa cobejada. En Carles Riba la “nua nuesa” és de cambra.

A l'absència d'esforç d'alguns dels més joves poetes d'avui, Carles Riba oposa el seu treball tenaç. No en la descoberta, ans en la realització. La poesia de Carles Riba és una aventura dirigida. La d'aquells, projectada. La d'alguns dels meus, improvisada.

Era de justícia estricta que els polítics a Catalunya coronessin un poeta: l'avantguarda de la llibertat han estat entre nosaltres, els poetes. Sense ells, la mediocre activitat d'aquells no hauria estat mai sol·licitada. Si en prescindeixen d'ara en avant llur fàcil victòria serà només una perpetuació.

dels marcits ponents del passat.

El 28 del mateix mes de febrer, «** Poesia actual» copia un text de L. Chiarini sobre l'excessiu hermetisme de la poesia contemporània; però el 4 de març recull unes afirmacions de Paul Valéry que defensen el sentit contrari: «"Ni la simplicitat ni la claredat no són uns absoluts en poesia — on és perfectament raonable, — i àdhuc necessari — de mantenir-se en una condició tan allunyada com possible de la prosa, — disposada a perdre (sense gaire recança) tants de lectors com calgui".» La polèmica,

doncs, està servida i Focius la desenvolupa especialment en una sèrie de sis anotacions consecutives titulades «** Eternitat de la poesia», que tractaré a part.

Pocs dies després, el 16 de març, en plena sèrie d'«** Eternitat de la poesia», dedica una anotació al premi Folguera, indicativa del singular interès de Focius sobre el vell poeta i amic que fa que el recordi en moments d'exaltació del paper que té la poesia en la societat i en la política; la referència a la generació del 1918 és una altra vegada inevitable en aquests moments decisius: *«La poesia fou entre nosaltres “el començament”. S’ha dit tant! Fou “una política”; en certs moments heroics, “la política”. Potser per a qualque historiador futur l’“única” política. Les lires han precedit les llances. És d’agrair que els combatents recordin de coronar els poetes.»*

El 7 i el 8 d'abril apareixen dues notes «** Poesia». *«¿Qui hauria dit que al cap de deu anys d’haver-se escrit la frase “la poesia mor”, el tema “Poesia” esdevindria un dels més actuals? Cada dia surten noves publicacions especialitzades en la reproducció de textos poètics. En llengua catalana se n’anuncia una, “Quaderns de poesia”, eclèctica, redactada per representants de les diverses tendències, i un grup d’A. D. L. A. N. sembla que té la intenció d’editar un full “Paper de vidre”, molt sectari, i on la poesia plàstica i la literària es confondran.»* Tot seguit torna a donar una definició de poesia, en aquest cas de Vicente Huidobro, tan pròxima als plantejaments de J. V. Foix: *«“La poesia és una provocació a la raó, per tal com ella és l’única raó possible. La poesia no pot induir-nos a error per tal com la poesia “és” mentre que la raó “es troba en camí d’èsser”. “La poesia és el vocable verge de tot prejudici; és el verb creat i creador, la paraula a l’estat naixent que es mou a l’alba original del món. La seva precisió no aspira a designar les coses, sinó a no allunyar-se d’aquesta alba. El seu vocabulari és infinit, per tal com no creu en la certitud sinó en les probabilitats. El seu valor ve*

assenyalat per la distància que separa allò que veiem d'allò que imaginem. Per a la poesia no hi ha ni passat ni futur".»

L'endemà d'aquesta anotació, Focius transcriu un suposat prec de Tristan Tzarà, que es lamenta perquè el volen bandejar de les files del surrealisme, per la qual cosa Tzara afirma: «Em crec obligat a declarar públicament que la meua adhesió al super-realisme és total i que tots els seus fins són els meus. (...) Condemno i menyspreo l'actitud confusionista i contra-revolucionària que tendeix a separar la poesia d'una activitat humana generalitzada, tot col·locant-la a sota o a sobre d'aquesta i a atribuir-li únicament un valor comercialitzat de l'espècie més infame de no-participació (és massa conegut el desig burgès d'anivellament i d'«imparcialitat»), actitud que representa solemnement aquesta fulla de col coneguda per "*Le Journal des Poetes*".» Focius, doncs, recupera un altre front: la utilització política de la poesia; evidentment, ni el to ni les idees de Tzarà no són els seus, com hem pogut comprovar en els *Itineraris* precedents.

Pocs dies després, el 13 d'abril, torna a aparèixer una altra anotació sobre poesia, però que no està relacionada amb l'anterior; en aquest cas comenta un tema molt interessant relacionat amb els primers llibres de J. V. Foix: quin ha de ser el mitjà de transmissió de la poesia.

*** Poesia.— El cronista de la poesia a The Criterion, F. S. Flint, després d'haver llegit el nou llibre de Herbert Read, Form in Modern Poetry, dóna les afirmacions que segueixen, segons ells suggerides per l'esmentat llibre: 1. Poesia és qualitat. Pot trobar-se tant en vers com en prosa. - 2. No hi ha cap distinció fonamental entre prosa i vers. L'una i l'altre són paraules en ordre. - 3. És ben probable una metàfora impròpia parlar de la forma en el vers o en la prosa, i, ben cert, és impropï parlar de la forma de la poesia. - 4. En comptes de discutir la "forma" de la poesia (o de la prosa), més pràctic seria parlar de llur ritme. Si una distinció hi ha entre vers i prosa, aquesta és en la força de ritme de la primera.*

D'altres articles, especialment els que fan referència a la política cultural de la Generalitat, encara que no s'hi refereixen d'una manera exclusiva tracten el tema de la situació de la poesia, com el del 16 d'abril «Una política cultural», que ja he citat, que acaba amb una defensa dels poetes: *«Quan crèieu que la plebeïtzació de Catalunya per la qual tan innoblement hi ha qui treballa des de llocs de massa responsabilitat, vegeu els poetes que amb un optimisme encomanadís us recorden que Catalunya —la dels catalanistes de fet— continua... Per a fer front a l'energúmen, el millor soldat reconec que és el Poeta.»* L'interès de Foix per la poesia, doncs, no és una forma d'evadir-se de la realitat circumdant, sinó sobretot una manera de col·laborar a l'acció cultural del país. Amb tot, això implica una instrumentalització de l'art que només es pot justificar tenint en compte les seves teories segons les quals la poesia segueix mantenint una entitat autònoma; el poeta, des de la seva llibertat creadora, és capaç d'incidir en la societat amb la seva obra. Foix no s'està de remarcar quins són els poetes-“soldats” que contribueixen a la causa de Catalunya, sense tenir en compte, com s'escau a les seves idees, el seu color polític:

Des dels noms de Josep M.ª de Casacoberta i Josep M.ª López-Picó al de Ventura Gassol, podria citar una bona llista d'aquests catalans fidels al programa del catalanisme genèric, que tan barroerament hom intenta desfigurar, disminuir o substituir. Tots ells creuen en la primacia d'una política cultural per a Catalunya. Tots ells han de vèncer els obstacles més durs per a llurs realitzacions. Són ells, però, els representants autèntics de la Catalunya per la qual hem donat les hores més llargues.

Una sola motivació: ambició de cultura. La commemoració del Centenari de la Renaixença ha d'ésser un recordatori permanent d'aquesta motivació que fa generós, per damunt del seu localisme, l'ideal català.

Tot un seguit d'*Itineraris* presenten la importància de la poesia com a coneixement del món. L'article del 18 d'abril defineix l'objecte de la poesia, en aquest cas a partir d'unes declaracions de John Sparrow: «Els poetes prefereixen escriure sobre objectes i

correspondències que no són purament intel·ligibles; llur fi és atènyer la comunicació de l'emoció, així com la del pensament.» i el 26 d'abril el tema és «** Poesia i coneixença», en què Focius s'hi inclou: «*La fe de coneixença és fe de poeta. L'operació a la qual es lliura és operació d'amor. Ja no som sols a fer aquestes constatacions. A la retòrica França, on hom ha pretès ignorar Rimbaud i Lautréamon, la reivindicació del poeta és cada dia més freqüent. On algunes publicacions literàries admeten ja certes distincions. Rolland de Reneville acaba d'escriure: "El poeta formula el seu somni a la manera segons la qual l'absolut ens somnia. Tenim el dret d'esperar que l'estudi de les condicions de l'art poètic ens permetrà de comprendre per analogia el mecanisme pel qual hi ha una relació permanent entre el microcosme i el macrocosme. I per bé que no podem pretendre guardar l'absolut amb la nostra consciència, i conservar la nostra personalitat davant seu, ens caldrà recordar sovint que "Igualar, és comprendre". Puix que el poeta és verament aquest Prometeu, robador de foc, que dona a llum el seu món, seguim-lo en les seves operacions màgiques i intentem treure de la seva experiència els ensenyaments que conté".*»

En canvi, el 5 de maig «** Poesia és confessió», segons Herman Hesse, «La funció de l'art, en relació amb la persona mateixa de l'artista, seria semblant a la de la confessió religiosa.» el poeta té un paper transcendental per a la societat que no s'ha de convertir en una obsessió per a ell. El 20 de maig la cita és de Paul Éluard: «"La poesia ha d'estar dotada d'aquest accent major, etern i modern, que sobta i fa el buit en un món de necessitats prudentment ordenades. La poesia de Péret, per exemple, tendeix amb les seves imatges clares com l'aigua de roca, evidents com *el crit estrident dels ous vermells*, a la comprensió perfecta de l'inhabitual i a la seva utilització contra l'explotació maligna de la bestiesa i d'un *cert* bon sentit. Per tal com milita

insolentment per un nou *règim*, el de la lògica lligada a la vida no pas com una ombra, ans com un astre.”»

Finalment, el 14 de juny torna a la cita, en aquest cas de J. M. Monnerot, a *Le Surréalisme au service de la Révolution*, per al qual el fonament de la poesia no és el llenguatge, «*La poesia és, doncs, per a aquest escriptor “un reflex del somni”. Els mots són “la matèria immediata de la poesia”. Gràcies a aquesta interpretació (sempre segons Monnerot): “la poesia deixarà d’èsser forma per a esdevenir matèria.”*»

IV.5.1.1. Poesia i retòrica

El 15 i el 16 d’agost dedica la columna a una nova revista de poesia de Buenos Aires que inclou articles sobre Pierre Reverdy i sobre la Renaixença catalana, «*Bella contribució que tots els catalans agrairan*». El segon dels articles, impagable, recull afirmacions de la revista en què, com en els temps de *Meridians* no és clar on comença la cita i on es troben les afirmacions de Focius; en tot cas, queda clar que el sentit de l’article resumeix les pròpies idees de l’articulista:

*** Poesia.— A la nova revista argentina Poesia, que esmentàvem ahir, Pablo Rojas Paz entén que allò que salva el poeta és el cant, la tonada: L’home que faci de la poesia un sistema de vida ha de tenir un fervor permanent pel món, l’ha de viure en totes les dimensions per a captar els senyals imprecisos darrera els quals s’amaga un episodi poètic. És un error haver considerat la poesia com un gemec de ploranera o un esbargiment de cor enamorat o traït. La poesia és un joc pur —i sa— de l’esperit davant el món. La posició del poeta davant el món és equivalent a la del filòsof. Hom és poeta per tal com l’esperit posseeix per al món una determinada reacció que ha d’èsser traduïda per la paraula. Poesia, doncs, per a Pablo Rojas, no és evasió ni deserció. En el mateix número de Poesia Ulysses Petit de Murat sosté que és inútil el debat entre poesia (art) pura i poesia (art) de propaganda. Aquesta distinció produeix efectes detestables quan és aplicada a la poesia. La poesia-propaganda ha donat versos tan dolents com els que canten les excel·lències del “Pla quinquennal”, de la U. R. S. S., o de Santa Tereseta de l’Infant Jesús. En canvi, ha donat de propaganda Catòlica Claudel i de propaganda imperialista Kipling. L’art pur ha donat el Cementiri Marí, de Valéry, i l’Ulalume,*

de Poe. L'art comunitzant ha donat un Ulysses Petit de Murat⁴⁶ "...el detestable poema de Aragon, Front Vermell, amb sorollets de tret i tot, i un de molt bo de l'argentí González Tuñón: Coses que s'esdevingueren el 17 d'octubre. Tot això s'esdevé perquè l'estètica segueix la creació de molt endarrera. És en va que hom intenti d'abolir el misteri que volta tota creació humana i singularment la poètica. Tota discussió sobre poesia pura o poesia de combat és inútil. Allò que cal exigir és el sentit de responsabilitat al poeta, "medieval" entre la nit terrenal i l'alba celeste.

No cal dir que el més important és defensar la capacitat de recerca de la poesia i, per tant, la seva independència sobre l'ús material dels textos literaris, especialment pel que fa al tema polític. En canvi, el 13 i el 15 d'agost la veu de Focius, a diferència del que és habitual en les seves seccions, no es camufla darrere opinions d'altri, sinó que defineix directament la seva posició en dos articles especialment explícits per conèixer el pensament poètic de J. V. Foix. El tema és massa transcendent per a Foix com per no tractar-lo sense màscares, com diu el mateix Focius:

*** POESIA.— El tema poesia contiua essent actual. Fa alguns dies C. A. Jordana escriví, de L'Opinió estant, unes atinades consideracions al volt del mateix tema. També Marià Manent i Tomàs Garcés, des de La Veu de Catalunya, han plossat⁴⁷ amb gran finesa punts de vista exteriors que afectaven a la "poesia", i nosaltres, de LA PUBLICITAT estant, temps ha que l'al·ludim. Però no és solament a Catalunya (amenaçada de tots costats pel més infectat dels plebeïsmes) on aquest tema "pren" —més que no pas "reprèn" els drets propis.*

Moltes de literatures tenen ja llur publicació especialitzada (com la tingué la nostra i, segons tenim entès, com la tornarà a tenir aviat) i la majoria de publicacions solvents han obert crèdit als assagistes de la poesia nova. Llegíem fa poc a Criterion un interessant article en el qual l'autor, un escocès, sostenia no solament que "poesia és anti-retòrica" sinó que conclouïa textualment: "Poesia és anti-sistema". Aquest parer si no lliga del tot amb els qui, cada dia, més nombrosos exalten la poesia consagrada a la defensa de la Revolució social, del Col·lectivisme, del Pla quinquennal, del Feix lictori o de la creu svàtica. Sobretot els qui defensen la "poesia" consagrada a la causa del col·lectivisme obtenen el sufragi probable d'alguns dels més joves. Ja una revista de poesies sud-americana gosà a dir que els poemes

⁴⁶ Aquí hi faltaria algun mot del tipus "segons" o "diu", precedint Ulysses Petit de Murat; abans ja sembla que s'hagi suprimit involuntàriament alguna part del text (quan introdueix Claudel i Kipling): En tot cas, ho podríem considerar com una mostra més de les diverses errades de composició a què al·ludeix Focius al llarg dels *Itineraris*.

⁴⁷ Deu voler-hi dir "glossat".

comunistes de Aragon no tenen res a veure amb la poesia i tots els que coneixen la tragèdia de Maiakovski han pogut establir llur judici ben desfavorable a l'adhesió absurda del poeta a cap causa que no sigui la pròpia de la poesia —de la poesia entesa, com entenem nosaltres, és clar, que no és ni la de jocs florals ni la destinada a servir l'obra d'edificació del Socialisme, del Nacionalisme o del Vaticanisme. El poeta no treballa ni pel Poble, ni per la Humanitat. El poeta modern empra la poesia com un mitjà de coneixença —per damunt les retòriques (floralesques o soviètiques)—. “El poeta crea — diu molt justament Thierny Manulnier—, per crear.” El tema ens tempta massa i ens allargariem. Continuarem dimarts.

En el següent *Itinerari*, Thierry Maulnier, «*políticament dretista*», ja és tipografiat correctament; Focius, en la línia més habitual del seu estil, en recull unes manifestacions contra l'aïllament del poeta, però també, en el sentit de les afirmacions de l'article anterior, contra la instrumentalització política de l'art. Per a ell, com en el teatre grec, l'espectador no entén tots els condicionants de l'art, però en participa: «*La poesia és aleshores accessible a les masses perquè exalta l'home en les seves ocupacions materials? No: rep el prestigi precisament per restar estranya a aquestes ocupacions. D'ací les característiques extra-poètiques de les produccions destinades a estimular la col·lectivització: L'art consisteix, segons Thierry-Maulnier, a inutilitzar els objectes o els éssers, per tal com els contempla o els recrea en llur innocència i hi cerca només un plaer independent de tota finalitat.*» S'entén perfectament, doncs, a què es refereix Focius quan parla de plebeïtzació de la cultura catalana durant els anys trenta, un moment en què la literatura és ben allunyada de l'elitisme noucentista.⁴⁸

Els *Itineraris* del mes d'octubre, els últims, són els més persistents en aquesta qüestió. El del dia quatre, «** POETES ANGLESESOS», seguint una informació d'una revista francesa, *Revue de France*, parla de la gran quantitat de poetes anglesos; és clar, però, que la poesia no és una qüestió de nombre, «*Segons Dottin, si s'establís una antologia*

⁴⁸ Vegeu CASTELLANOS (2002).

amb un poema extret, i triat, de cadascun dels volums dels poetes més assenyalats en 1932, cap país no en podria oferir cap de semblant. I pregunta si, anys a venir, la poesia, ofegada per la producció en prosa, no serà molt superior a l'obra dels més grans novel·listes.». Aquest article enllaça amb el del dia 10, que analitza la poesia francesa: «*S'ha dit tant que la poesia era morta! (No ho hem cregut mai: la poesia espurneja als ulls del major nombre.)*», però que es centra a destacar el paper de la poesia en unes declaracions que Focius transcriu i que li serveixen per reblar: «*Versos que ens han estat presentats per gent desconeguda, literàriament fluixíssims, són d'una emoció poètica sense engany. Sovint han bastat algunes senzilles correccions per a convertir-se en bells poemes. Darrerament, entre un grup de joves novo-romàntics, aplegats en una singular acadèmia de barriada, ens hem interessat per la realització d'un assaig de poesia col·lectiva, inèdita a Catalunya, que revelarà l'estat d'esperit de la més jove generació en un tros de Barcelona. De la crida als inconeguts de la N. R. F. hi ha un poema d'una carnissera acompanyat d'una "confessió" commovedora i altres petits poemes d'interès.*» La qual cosa li serveix per defensar que el fet poètic és ben allunyat de la retòrica; tema que tractarà directament en els últims *Itineraris* de caràcter més literari.

El dia 18 *Itineraris* és «** RETÒRICA I POÈTICA», i l'endemà, 19, «** POETES I RETÒRICS». La posició de Focius és clara en favor de la poesia com a instrument de creació lliure, ben apartada de purs exercicis formals:

*** RETÒRICA I POÈTICA.— La confusió entre aquests dos conceptes ha estat, sovint, remarcada. Molts de retòrics són, injustament, anomenats poetes. Poesia és, però, creació. Ni el retòric, ni l'acadèmic no poden considerar-se com a tals, poetes. Per justa que sigui la versificació. Per original que sigui el sistema. L. de G. Frick és del mateix parer. La majoria dels anomenats poetes francesos d'avui, diu, són uns hàbils pastitxadors: de Malherbe, de Ronsard, d'Hugo, de Delille, de Baudelaire, de Verlaine, de Mallarmé ("per no esmentar Rimbaud, l'Excepcional"). Molts manlleven, com els nostres floralistes, a la llatinitat pseudo-clàssica i a l'Edat*

Mitjana. “La poesia de creació és una raresa, tot i ésser l’única que veritablement pot comptar.” *Tota la resta és retòrica.* “La poesia només val en tant que és preferida per una veu única que reuneixi la profunditat, la puresa, l’encís i l’originalitat. Si no, val menys que la prosa corrent, que almenys interessa en tant que aporta un fet, un document, una simple anècdota.” *Massa retòrics i pocs poetes. D’ací la malfiança dels lectors.*

L’endemà, torna a tractar aquest tema remarcant-ne la rellevància que ha pres en els últims temps, malgrat els adversaris: «*Evasió? Retrocés? Decadència? Infantilisme? Els adversaris de la poesia com a instrument de coneixença —entre els quals cal comptar nombre de literats-poetes— cerquen un qualificatiu per a designar aquest fenomen, ben desagradable per a certs professionals de la rima. Darrerament la defensa de la poesia com a acte gratuït ha estat feta no solament pels superrealistes francesos, ans també pels dissidents anglesos de Elliot i els irrealistes americans. Renaud de Jouvenet defineix la prosa com la manifestació d’un “reflex interessat” i la poesia com la d’un “reflex gratuït”.»*, i per això la poesia no té límits, ni en el temps ni en l’espai: la poesia no vol teories, ni se sotmet a normes, perquè és un fet individual que depèn del poeta. «*Són, doncs, poetes, segons Jouvenel, L.-P. Fargue, Paul Éluard, PH. Soupault, Jules Supervielle, etc. No ho són els literats-poetes encara que exalting la Fe, la Pàtria o el Pla Quinquennal.*»

IV.5.1.2. «Eternitat de la poesia»

Amb aquesta sèrie, que es desenvolupa diàriament des del diumenge 12 de març fins al divendres 17 (amb un petit colofó del dia 18), Focius acaba d’assentar els principis de la seva teoria poètica relacionada amb la situació política del moment i amb el tema de la importància de la creació artística no com una activitat evasiva, sinó com una acció creativa i de recerca que, sense dependre de vincles o de necessitats polítiques, sigui

capaç de permetre encarar millor la realitat circumdant. A partir d'aquest moment, per a Focius i per a la resta de pseudònims que pren Foix en la seva posterior intervenció a *La Publicitat*, la defensa d'aquests plantejaments poètics serà d'una gran magnitud amb l'objectiu de col·laborar a fer que el catalanisme sigui una ètica, en què els elements culturals i les relacions humanes representin el més important.

En el primer dels articles d'*Itineraris*, encara que el punt de partença sigui un comentari sobre un article de Tomàs Garcés, la base és la introducció inicial, crítica inevitable per a les posicions de Focius dels polítics que estan tirant endavant l'Estatut republicà, en la línia del desencís que ja he comentat inicialment sobre com s'està desenvolupant aquest moment històric per a l'expansió nacional de Catalunya, que es conforma a mantenir l'estatus de regió sense gaires més aspiracions.

*** Eternitat de la Poesia.— Quan els fulls oficials eleven a la categoria de personatges els més destacats dels energúmens del país, ¿quin paper escau a filòsofs i a poetes sinó el del personatge metafísic que es refugia en la seva pròpia ombra per a cercar-hi la frescor dels segles? Filosofar és alliberar-se: dels pitagòrics als estoics, d'Heràclit a Hegel, de Sòcrates a Spinoza. "Filosofia és llibertat" d[i]uen els uns i eternitat reprenen els altres. Com la Poesia, com la Religió. En pocs dies el tema poesia ha estat tractat amb insistència. Ací i qui sap a on. No fa pas gaires setmanes un diari francès fet molt de cara al públic⁴⁹ —L'Intransigeant— demanava que cada vuit dies els actors de teatre francès, en els entreactes, recitessin poemes triats. Ho titulava: Tornada a la poesia. És un senyal. Un de tants senyals. Tomàs Garcés, dijous passat, posà el tema de l'eternitat de la poesia amb la clara eloqüència. Les seves suggestions, favorables o adverses a la nostra posició personal —són tantes!— ens permetran de referir-nos-hi, i amb imminència, més d'una vegada.*

Responent a aquest comentari final, en els dies successius Focius dedica la seva columna a aquest mateix tema. El dimarts 14 defensa la tesi que l'home que lluita per alliberar-se esdevé filòsof, o poeta, que per a Focius són activitats molt properes:

⁴⁹ Malgrat el mitjà, l'elitisme cultural de Focius és inevitable. Potser cal veure en aquest comentari un retret a la poca quantitat de lectors de *La Publicitat*, en comparació amb altres diaris de l'època, tot i que per a J. V. Foix sigui una publicació tan decisiva.

«Pitàgores, Epictet, Sèneca i Sant Agustí cerquen idèntiques regles de conducta per alliberar l'home d'aquelles i la voluptat, la còlera i la vana glòria són considerades enemigues de la llibertat de l'ànima. Les lleis de la raó són, per als moralistes, eternament, les mateixes, i Marc Aureli i Spinoza “sia la mort una extinció”, “una absorció” o el pas d'una vida a l'altra, hi preparen l'ànima amb aquests sols ornaments: la simplicitat, la modèstia i la indiferència. “Tot és sotmès a les lleis de Déu”, retreu, d'un poeta llatí, Marc Aureli, “Obeeix-les”.» Focius, doncs, a través de l'anàlisi de la realitat amb la poesia i amb la filosofia, retroba el tema religiós que introduirà en molts moments d'*Itineraris*, singularitzant aquesta etapa de la seva producció. L'article del dia acaba amb una referència a Plató en el mateix sentit, que també serveix per comentar algun aspecte de la poesia foixiana: «*Per als uns l'eternitat és una suma d'unitats que es reproduueixen idèntiques a través dels segles; per als altres, en cada moment del present, el més efímer, l'eternitat es renova original i diversa.*» L'endemà, 15, es centra en la comprensió i la coneixença poètiques, ben allunyades de l'irracional:

¿Hi ha una “lei eterna” a la qual sotmeten llur lirisme o bé, amadors del present, recerquen només el pintoresc o es lliuren incuriosos a l'aventura? Millor: ¿hi ha una llei de lirisme, idèntica a tots els temps, renovada periòdicament o inèdita a cada instant fugaç? L'hàbil Garcés ha intentat, no pas en va, de cercar aquella llei. No us esvereu del mot: és una llei de romanticisme per la qual el “comprendre” (I) de la raó és completat —o precedit!— per la “coneixença” (I) de la inspiració. (No us esvereu, tampoc, del mot.) La joia i la melancolia són idèntiques a través dels temps. Si apliqueu, aguts, els vostres sentits, damunt els més fòssils dels clàssics, descobrireu clars de lluna mòrbids i ritmes inèdits de saxofon.

(“Comprendre”, això és: “penetrar per la intel·ligència; “conèixer”, això és: “coneixença immediata”).⁵⁰

⁵⁰ Aquest mateix dia, aquesta anotació d'*Itineraris* ve completada per una altra, «** “Sempre nou”», que fa d'introducció a la reproducció d'un nou *Manifest futurista del joïós capell italià nou, original, feixista, funcional i polipràctic*, de Marinetti. Observeu-ne la distància: «*En oposició a l'intel·lectualisme pur, cada dia més decidit a defensar les categories universals de l'esperit (recordeu Benda criticant darrerament el dinamisme i la irracionalitat creadora i les idees de creació, d'invenció i d'originalitat) el futurisme feixista italià erigeix en culte nacional totes les destemperances. (¿No serà per ventura una manera “d'alliberar-se” en un país on no hi ha llibertat? Als polítics i als moralistes escau d'esbrinar-ho. A remarcar: com el culte de l'irracional acosta futuristes i surrealistes dinàmics.)*»

El 16 de març, en seguir tractant el tema de la importància de la poesia, la referència a la generació del 1918 i fins i tot a la pròpia poesia és inevitable:

*** Eternitat de la poesia.— Hi ha —s’ha dit— (vegeu les edicions dels dies 12, 14 i 15) una lírica objectiva i una lírica irracional; hi ha un romanticisme estàtic i un romanticisme dinàmic (com hi ha, tot i l’absurditat de l’expressió, un surrealisme estàtic —Chirico, Éluard— i un surrealisme dinàmic —Dalí, Tzarà). Si voleu, un irrealisme objectiu i un irrealisme còsmic. Recordem que Joaquim Folguera en presentar uns poemes juvenils signats J. V. Foix (Vid. La Revista, 1917) cregué descobrir-hi un “averroisme” poètic: la raó i el lirisme s’hi debaten per a heure-hi cadascun la primàcia. Més concretament: un irrealisme crític equidistant de la mística de l’irracional i de l’obsessió plàstica del banal. Un fenomen molt 1918. [Es reprendrà? L’experiència en el fracàs dels dos idealismes: patriòtic i social (recordem que a la U. R. S. S. l’han defensada, malgrat el marxisme, els idealistes o “poetes de l’absolut”, que les pàtries són, a hores d’ara, uns Estats en armes i que Rússia ha esdevingut, contra la previsió idealista, a la vegada, una pàtria i un Estat militaritzats.) ¿No accelerarà la reincorporació d’aquells a la falanx dels cercadors de la crítica pura i de la lírica pura?] Si Ovidi, o amable Garcés, fou ja, pràcticament, un exiliat, ¿no serà que la natura del poeta ja és eternament una natura en exili?*

A banda de les referències prou interessants a la pròpia obra (potser més interessants encara perquè en uns moments que J. V. Foix està rebent per tots costats el qualificatiu de surrealista l’en desmarca), i de la referència a la generació de *La Revista*, amb la revisió del “tribut a Joaquim Folguera”, és especialment interessant que, tot i acabar exposant la idea hipotètica que la natura del poeta és la de refugi aïllat dels condicionants socials, la constant referència a l’actualitat política en tractar de temes poètics o filosòfics marca decididament una manera de concebre la creació artística ben diferenciada del que el mateix Tomàs Garcés entén com la poesia pura, àmbit d’evasió de la realitat circumdant.

El tema acaba el divendres 17 de març, amb una anàlisi teòrica de les posicions aparentment surrealistes:

*** Eternitat de la poesia.— Tots coneixem la definició lucreciana dels “simulacres”. Pocs han sabut, com Dalí, de fixar-ne damunt la tela. Tots dos, el poeta i el pintor, protegeixen llur posició espiritual amb el nom d’un filòsof grec. Lucreci, Epicur (o Demòcrit). Dalí, Heràclit. Per error: Puix que el coneixement del món per les aparences és més aviat doctrina protagòrica i el lirisme dels millors del seu grup és d’un pantemisme antiidealista. Les aparences, o simulacres, són, més que l’altra realitat, l’única realitat. Si entre una i altres hi ha divergència és en llur posició davant el materialisme: materialistes els uns i metafísics els altres. La línia irrealista moderna, en pintura i en poesia, ¿no és per ventura una manifestació dins l’atomisme modern de l’etern espiritualisme, “refoulé”?*

Tot i que la sèrie acaba aquí, el tema és prou important per a Focius perquè l’endemà incorpori un aclariment d’alguna de les habituals errades tipogràfics que s’ha escolat en aquesta anotació: «** Què calia llegir.— A l’Itinerari d’ahir: panteisme i no “pantemisme”; materialistes i no “materialistes”; lírica i no pas “línia”.» Potser perquè el tema és prou central com per no dedicar-li una sèrie sinó l’habitual presència a la secció, potser perquè és impossible per a Focius exposar clarament les seves subtils idees poètiques en un àmbit quotidià en què l’errada és usual i la revisió constant difícil, el cas és que amb aquesta breu rectificació Focius dóna el tema per acabat sense cap més comentari.

IV.5.2. Art i avantguarda

Per tot el que he anat comentant, s’ha pogut veure que encara que *Itineraris* sigui una secció bessona de *Meridians*, el pes de la situació política en condiciona decisivament els continguts; l’anàlisi de la realitat europea contemporània n’esdevindrà el centre, però també el tractament del fet poètic que, més que significar una evasió, es converteix en una necessitat per tal de trobar solucions pràctiques als problemes que provoca la realitat sociopolítica. Amb tot, encara que en menor mesura que a *Meridians*, no podrien faltar els comentaris sobre el món de l’art i especialment sobre l’avantguarda que

mantenen els temes característics d'èpoques anteriors, tot i que sovint aquests comentaris es concreten en la problemàtica situació de l'art o de l'artista sotmès als diversos règims polítics de l'època.

Ja m'he referit anteriorment a les notícies i comentaris sobre art que fan referència a Catalunya, Alemanya, Itàlia i la URSS, però els arguments no s'acaben aquí. Ja un dels primers *Itineraris*, el del 9 de febrer, encara sense signar, respon a aquesta idea i alhora recorda el caràcter global que tenen per a Focius totes les activitats humanes: les unes estan relacionades amb les altres i generen unes formes d'interdependència. L'anotació es titula «Tendències en el caos» i reprèn el tema que havia tractat J. V. Foix el mateix dia a «Hi ha més heroisme a servir la causa de la pau». Per a Focius «*Som més febles avui que els escultors d'heroisme que edificaven sota el senyal de la fatalitat: “Ho podríem creure —diu P. Courthion— si tenim consciència de l'absència de conhort, la pobresa de pensament, la manca d'unitat de les obres d'avui.*», en què el ja comentat desencís per la realitat catalana contemporània traspua amargament, malgrat la il·lusió que pot suposar la represa recent de la columna diària. L'article acaba amb una crida que pot perfectament justificar l'aparició d'*Itineraris*: «*Un estil és el resultat d'una creença. Cal, doncs, sortir d'aquesta nit obscura. Ens cal a tots una fe.*» Uns mots que recorden alguns articles de la primera etapa republicana, com el titulat «Un estil per a la República» o els que es referien a la il·luminació de Pascal; però que també insinuen el nou paper que ocuparà la religió en l'obra i en el pensament de Foix, sobretot a partir de la recuperació de la figura de Ramon Llull. Religió i art també queden units en l'anotació «** Art musulmà», de l'11 de febrer, en què Focius sembla donar una imatge de les seves creacions literàries, ben allunyada del surrealisme, com a investigació vital i recerca de l'U: «L'aspecte de l'art musulmà és d'una fantasia voluntàriament irreal. *Fons de la idea musulmana —negació de la concepció grega (pagana)—: No creure en*

els propis somnis, puix que les imatges precàries d'aquest món són somnis i passaran.

Idea directriu de l'art musulmà: Alçar-se més enllà de les formes, no detenir-se a idolatrar imatges, ans anar més enllà, vers Aquell que les fa moure com en una llanterna màgica, com en un teatre d'ombres, vers l'Únic que roman.»

Al costat d'aquestes anotacions més teoritzadores, també hi ha articles purament informatius de les activitats artístiques, especialment barcelonines o catalanes, però que a mans de Focius prenen un caire especialment poètic, com aquesta del 15 de febrer:

*** A. D. L. A. N. o el Paradís Calderià.— Protegit per l'esguard innocent del pintor Miró, del crític Gasc, de l'humorista Sindreu i del ciutadà Prats i del de llurs edènics amics d'A. D. L. A. N., l'escultor americà Alexandre Calder, després de bisar dissabte i diumenge els seus números de circ (el circ més petit del món), ha donat una graciosa lliçó de mecànica celeste, ahir nit a la Syra, tot jugant com qui no fa res amb el sol, la lluna i els estels del seu paradís, que és una atrevida rèplica de l'altre.*

Pel que fa a l'art específicament avantguardista, GER, a *Un llibre cada dia*, és prou explícit per tal de relacionar el desenvolupament de les diverses escoles que s'han anat succeint amb la referència del mític 1918 i el paper que hi va jugar Joaquim Folguera.

Tzarà fou el fundador del Dadaisme. ¿Hi ha tanta distància d'aquell moviment al surrealisme d'avui? Jacques Rivière ja havia batejat a la seva manera de surrealisme el dadaisme de l'època heroica i aconsellava d'emprar la denominació literària donada per Apollinaire. No li ha estat doncs difícil a Tzarà d'ajuntar en *Antitête* (Ed. Cahiers Libres, Paris) textos escrits l'any 1916 i textos redactats l'any 1932. Setze anys de caminar pel més bell verger de mots, pel més original diccionari.

René Crevel presenta *Antitête: Hi ha dos gèneres: el poema i el pamflet, segons Monsieur Aaa*. Inspiració i còlera. Són dos mots d'ordre o, si us plau més, de desordre purificador... "De la naixença al Dada, al punt actual del surrealisme, podem seguir una corba que, del més secret al més exterior, de l'inconscient al conscient, a través de les coses, les idees i els sentiments, va al seu camí, que és el de la poesia, de la coneixença.

Joaquim Folguera havia traduït (vegeu la col·lecció de *La Revista*) alguns poemes del Tzarà dadaista: una trencadissa de vidres de finestral gòtic, ordenats damunt el mur de tanca del més misteriós dels jardins, perquè no en puguin rompre l'encís els pèrfids adversaris.

L'interès per la realitat política, doncs, no pot fer que Focius deixi de banda el seu interès habitual per l'art contemporani; el 23 de febrer signa a *Itineraris* aquesta anotació crítica amb el terme “avantguarda” usat per justificar manifestacions artístiques de poca volada, que deixen de banda l'autèntica voluntat avantguardista de recerca intel·lectual i compromís amb la humanitat.

*** “Avantguarda”. Totes les turpituds s'han refugiat sota aquest vocable la definició del qual ningú no s'atreveix a fixar. Ningú? En una revista americana que es publica a Quito-Ecuador s'hi entreté Humbert Mata. És una definició de la seva “avantguarda”:* “Avantguarda (“vanguardia”) expressa una actitud de la joventut que lluita per l'afiançament d'una nova cultura humana, d'amplitud universal i de vigorosa estructura, la vida de la qual s'orientarà per un caminal de justícia cristal·litzada en l'amor, la bellesa i la veritat més pures.” *Un tema profundament cooperatiu...*

Aquesta natural presència dels diversos moviments d'avantguarda fa que, per exemple, hi pugui haver comentaris com el de l'1 de març dedicat a Picasso o el de l'11 d'abril dedicat als seus adversaris; el del dia 30 d'agost, «** “1900-1933”», en què Focius transcriu un comentari de Max Jacob que es mostra decebut per la situació contemporània i presagia guerres i conflictes, o el de l'11 de març, «** Art i revolució», que torna a tractar el tema de les relacions entre art i política.

Aquests *Itineraris* obren el camí per a uns altres que analitzen la situació de l'art d'avantguarda contemporani. El 19 de març Focius parla de l'«** Art metafísic», centrat en Chirico i en uns comentaris de Waldemar George sobre Carrà: «"...descobridor de l'íntima realitat del món de les aparences. El seu irrealisme, però, en les seves obres darreres, s'oposa als resultats de Picasso. Carrà sap que els fets, els fenòmens fins⁵¹ són només la faç exterior dels fets psíquics. Inocula el virus de la vida no solament a les còpies de guix antigues, ans també a les formes mortes, als teoremes,

⁵¹ Deu ser “físics”. En l'article hi ha altres possibles errors tipogràfics o de compaginació.

a les construccions mentals. Aquest *choc en retour* de l'antropomorfisme és el pròleg d'un nou humanisme.»» Curiosament, l'article següent, del 21 de març, marca un abisme de separació amb el surrealisme, probablement dedicat a desfer tots els malentesos del món sobre el suposat automatisme de l'obra de Foix.

* Automatisme.— *A propòsit de l'escriptura automàtica remarca Léon Pierre-Quint que per als superrealistes un dels aspectes més importants d'aquest mètode és que dóna immediatament un text definitiu: "L'autor no és conscientment responsable del que escriu; no té, doncs, el dret de corregir-se. Hi ha en això una idea moral: el text automàtic és considerat com pur; tot allò que serà tatxat, com a hipocresia. D'això en resulta que aquest text és una mena de confusió d'un valor absolut de sinceritat. Ha d'expressar la personalitat profunda del poeta superrealista. Es tracta, una vegada més, d'una qüestió de grau. Un text superrealista, en establir entre l'autor i el lector una comunicació més immediata, ha de garantir per aquest fet un mínim de deformació literària".*

Aquest *Itinerari* potser es pot relacionar amb el de l'endemà, «** Art poètic de la fotografia», construït a partir d'un comentari de René Schwob, «Tota obra d'art, tant la fotografia com el dibuix i la pintura, no comença a ésser una obra d'art sinó al moment en el qual, depassant la semblança d'un món mort, ateny, per mitjans que li són propis, aquell moviment interior que és l'únic domini on siguin satisfetes aquestes exigències de l'esperit.», però de ben segur que es relaciona, per contrast, amb el del 29 del mateix mes de febrer, dedicat a l'evolució de les posicions artístiques de Chirico:

** Talent i treball.— *Els nostres lectors no ignoren que fou un italià, Giorgio de Chirico, l'introductor de la pintura moderna a la interpretació "metafísica" de la realitat. Alguns pintors i teoritzadors de les sectes més subversives de l'art modern deuen llur iniciació al "misteri", a Chirico. Chirico, però —segons els seus— traí aviat. (Millor dit: perdé la gràcia.) Chirico tendeix ara al classicisme. Fa poc que ha contat les seves impressions de renegat: "Hi ha raons perquè la meua pintura actual enutgi alguns: els crítics que ja no hi troben pretext per a llurs llargues i complicades elucubracions (que ningú no entén, però que els donen llustre) i pintors que veuen com hom realitza allò que ni intenten, conscients de llur incapacitat." Chirico diu que no ha estat mai influït per cap pintor contemporani. "Boechlin pintava millor que Cézanne i Delacroix coneixia millor l'ofici que Matisse." I, amb "modèstia" feixista, afegeix: "Si la meua pintura té alguna cosa d'excepcional en el caos de la pintura moderna, es deu a què sóc dels pocs que no he negligit allò que és el més difícil*

en totes les art plàstiques: l'”ofici”. - *Per a Chirico no hi ha retorns a la tradició ni allunyaments; ni “programes artístics”, ni teories; ni crisis artístiques o espirituals: “Només el talent i el treball compten.”*

El 5 d'abril reprèn el comentari de Waldemar George, en un article que lliga totes aquestes reflexions i que Focius també utilitza per desmarcar-se del feixisme i de les dependències de les escoles, per si encara quedava algú que l'hi volgués vincular:

*** Extremismes.— Les reaccions produeixen en tots els ordres fenòmens equivalents. Quan el crític d'art parisenc Waldemar George reacciona en el seu llibre recent “Profits i pèrdues de l'art contemporani” contra les diverses formes de l'art d'avui no és difícil veure en aquesta reacció les influències dels teoritzadors feixistes i nazistes. Un telegrama datat a Roma comunica que Waldemar George ha donat al Cercle Artístic d'aquella capital una conferència sobre “L'art feixista”. Hi ha fet l'apologia de Mussolini i del Feixisme com a ètica, com a poètica, i com a estètica. “L'art feixista —ha dit— ha d'ésser romà i imperial; i esdevindrà art europeu perquè en els diversos camps de l'art, si Europa vol atènyer la seva unitat, haurà de reconèixer's en Roma.” Les bases de l'art europeu són, per al crític parisenc, feixistes.*

Aquesta vehiculació artística dels últims temps, de la qual és evident que Focius se'n distancia tant com pot, té la seva formulació en l'article dels *Itineraris* del 20 d'abril, «** La teoria del joc», que copia la tesi de Renouvier sobre l'allunyament de l'artista de la realitat social circumdant: «”És aquest caràcter, essencialment, que fa que el veritable artista sigui no pas impropri, però sí repugnant als usos ordinaris de la vida, i, massa sovint també, indiferent, estrany tant com pot a la cosa pública. Els seus gustos i els seus ideals són en un altre tocom.”».

El 18 de juny la columna d'*Itineraris* conté un d'aquells rars moments en què Focius no es limita a transcriure els comentaris d'altri sinó que hi intervé prou explícitament; en aquest cas el tema és el del surrealisme, que està vinculat a tots aquests arguments que he exposat anteriorment però ara, hi insisteixo, a partir de l'evidència de la seva posició personal. La columna és llarga, però val la pena transcriure-la íntegrament:

**** DECADÈNCIES?.**— *El cubisme i el surrealisme han estat sovint considerats com a decadències. Per a Edmon Humeau, malgrat “dels innombrables Mauclair i els estetes esnobs a la Waldemar George”, aquests dos moviments no són símptomes de decadència, sinó esbossos, senyals precursors. “Cal que l’esperit sàpiga negar si vol afirmar en l’entusiasme.” Amb el cubisme, hom ha proclamat que l’objecte no significava res més sinó l’objecte del pensament. “...la naturalesa esdevenia al capdavall sensible al mateix moment en què els prestigis de l’artificial il·luminaven alguns pintors i alguns poetes.” Amb el surrealisme, hom torna al simbolisme natural “sota la forma de l’inconscient dels somnis”. (El surrealisme, sempre segons l’autor que transcrivim, ha fracassat en la seva participació efectiva a les arts que modelen un ambient intel·lectual —arquitectura, música— a la llibertat propugnada pels surrealistes.⁵² Des d’aquesta secció hem insinuat ja aquest fracàs del surrealisme (que és més aviat el del “surrealisme” de l’escola de París.) Basta recordar que Dalí —el valor plàstic més alt, potser l’únic d’aquesta secta parisenca, se sent “realitzat” arquitectònicament pel “modernisme” 1900! Hem cregut sempre —i ho hem dit sovint— que el “surrealisme” en les seves afirmacions figuratives no fa més que posar obstacles a l’esperit en el seu despullament. El surrealisme és un procés constant d’evasió més pur cada vegada, en tant que la plàstica “material” és més racional, menys figurativa, més abstracta. L’esperit, en el seu esforç per alliberar-se, repugnarà sempre de veure’s “objectivat”, “plasticitzat”. El surrealisme parisenc (vegeu els dos darrers números del seu òrgan) resta infantil en les seves audàcies. Per als catalans —no en faig cap elogi— l’acte gratuït, l’obscenitat immediata, la blasfèmia i altres “atreuiments” surrealistes són gairebé “virtuts” nacionals. Si el “surrealisme” en la seva versió parisenca és un atac contra el “bon gust” francès i les directives cartesianes del pensament, de l’art i de la política francesos, ens caldrà reconèixer que la nostra terra d’anys ha que està “surrealitzada”. És clar que el “surrealisme” és tot una altra cosa. Però ens referim als documents que ens arriben d’aquest grup. I ara per ara —n’excloem, per exemple, Paul Éluard— no corresponen pas a la seva ambició doctrinal.*

En el mateix sentit de l’art com a recerca de l’esperit, destaquen els dos *Itineraris* dedicats a les posicions del crític d’art M. Seuphor; en el primer, del 21 de juny, defensa el retorn a la puresa de la infància de l’art contemporani: «”...infants turbulents (Matisse, Magall), infants feliços (Delaunay, Brancussi), infants seriosos (Mondrian-Torres-Garcia), infants terribles (Tzarà, Marinetti), infants preciosos (Cocteau), infants dolços (Arp, Miró) i somniadors (Klee). I fins els infants precoços de sensualitat

⁵² Sembla que hi ha un error de compaginació i hi falta alguna línia del text.

malaltissa (Dix, Grosz, Dalí, Artaud).»; i en el de l'endemà, 22 de juny, on la crítica és al sacrifici dels artistes "humils" que tenen unes característiques espirituals peculiars que no lliguen amb l'"estil" de l'home organitzat en societat.

En aquesta recerca, Focius incorpora momentàniament un tema que ja havia estat centre d'interès a *Meridians*: la diversitat de les formes artístiques a tot el món, fugint així de la visió artística central de la societat occidental; ho fa en l'article del 7 de març:

* Art extraeuropeu.— *Era arbitrari* —diu H. G. Luquet— *limitar el domini de l'art a Europa i a l'antiguitat clàssica*. A Springer dedica el vol. VI de la seva història de l'Art "L'Art extraeuropeu" a les manifestacions artístiques de tots els temps i de tots els països: Xina i Japó (per C. Glaser), Índia, Ceylan, Indo-Xina, Indonèsia, Nepal i Tibet, Turquestan oriental (per St. Kramristx, de Calcuta); art islàmic (per E. Kühnel); Art africà (per P. Germann); Mèxic, regió maia, Amèrica Central i país de l'or de l'Amèrica del Sud, regió peruviana (per H. Ubbelohde); art australià i papú, art malaio-polinesí, art melanesi, art indonesi, art indi-oceànic (per A. Kramer).

Els *Itineraris* del 14 de juliol es dediquen a la presentació dels museus polonesos, en especial al de l'"art nou" de Lodz, que Focius pren com a exemple de mostra de l'art d'avantguarda capaç d'incloure totes les tendències, fent una referència especial a les del propi país. Interessant també és el del 27 de juliol, «** RECERCA DEL NOU», dedicat a Pierre Reverdy: «*Més d'una vegada hem remarcat la "fatalitat" que enduia els artistes a la recerca del nou. "Malgrat d'ells mateixos", hem gosat escriure. P. Reverdy coincideix a creure que no és una simple qüestió de voluntat ni una vel·leïtosa inclinació a singularitzar-se.*», i acaba: «*Encerta Reverdy en remarcar la "novetat" de les obres només en llur aspecte i a reconèixer que "a la base i al fons hi ha sempre submissió a les lleis". El cabussaire puja sovint a la superfície a respirar. Allà mateix on el crític i el comentarista fòssils s'ofeguen tot cridant inútilment: esnobs! esnobs! (¿Però, què saben ells, negats a les clarors divines, què és un esnob?)*».

També dedicat a Pierre Reverdy és l'article del 16 d'agost; en aquest cas es limita a la cita, però esdevé una definició ben propera, com l'anterior, a les posicions de J. V.

Foix:

** Remarques sobre l'art.— *Són d'un poeta, Pierre Reverdy*: L'art és el conjunt dels treballs de l'esperit aplicat a la coneixença de la realitat sensible. L'artista explora aquesta realitat en les seves aparences, i experimenta el seu èxit o el seu fracàs en les obres que produeix. Allò que l'ull i l'esperit li han donat ho transforma en ço que l'esperit i la mà li permetran de donar. L'art que parla massa al cor el sedueix, l'enganya. Hom vol un art que parli baixet al cor i més alt a l'esperit. Tot passa; la suprema ambició de l'art seria de no passar mai. Un art dur que dissimula una autèntica sensibilitat artística no lliura el seu secret sinó molt més tard, viu. Totes les obres de les grans èpoques són estàtiques, senzilles, misterioses, d'una profunda irradiació, incalculable, àdhuc quan l'aspecte exterior apareix com a extremadament limitat. La veritat en art era inclosa en ella mateixa com la vida en l'animal. L'única veritat de la qual es pot parlar a aquest respecte és la vida mateixa tal com s'imposa a nosaltres, sense el seu secret, tal com ens escapa. Allò que anomenem, des d'aquest punt de vista, mentida, és allò que ens destorba, que ens xoca, ens inquieta o ens despassa.

L'endemà, 17 d'agost, Focius saluda l'aparició de la revista *Art de Lleida*, que li serveix per lamentar-se una vegada més de la situació que viu el país, però també per remarcar les falses posicions avantguardistes que apareixen en el panorama artístic: «és de Lleida que acabem de rebre cinc números d'una revista destinada a donar a conèixer el moviment artístic i literari modern. Bella tipografia, belles reproduccions, i paper excel·lent. Excessivament "avantguardista", per ventura —en la mala accepció d'aquest mot, que sempre hem rebutjat—, però prou coratjosa perquè, en hores de depressió com les d'ara, ens satisfaci de donar al seu grup redactor el nostre encoratjament.» El 27 d'agost, l'article «** Pintura i poesia» fa veure, a partir d'un text de Giuseppe Ungaretti, com la poesia és un art de segon grau perquè implica una reflexió, mentre que la pintura és prioritària perquè el seu valor és immediat: «La pintura "fa veure": Si un gra de desordre alça la bona poesia i l'anima al misteri no es deu per ventura al fet d'ésser la poesia una emulació, en un cert sentit, de la pintura?

Emula, no imita. D'ací la coincidència, ja remarcada, de les “descobertes” plàstiques de la poesia i de la pintura modernes.»

Per acabar el tema, no podria faltar un *Itinerari* que tractés les difícils relacions entre comunisme i surrealisme; el trobem el 29 de setembre, i és prou explícit de la posició de Focius no només pel que fa a aquest tema, sinó també de la importància de l'aparició arreu d'activitats culturals catalanes. La referència a la pròpia aparició, doncs, no és un motiu de supèrbia sinó un indicatiu d'aquesta intenció patriòtica. La cita és llarga, però l'article és massa decisiu per escapar-lo; més tenint en compte que *Itineraris* desapareixerà poc després.

*** Post-col·lectivisme.— Hem remarcat sovint des d'aquesta secció la incompatibilitat del surrealisme parisenc amb la disciplina comunista. Hem dit més: que el surrealisme era la negació de les directives intel·lectuals del comunisme moscovita. Tant és aquesta la nostra creença, que hem escrit més d'una vegada que el surrealisme era com una reacció precipitada davant el corrent socialitzador d'alguns estats i, sobretot, del col·lectivisme estatal establert a Prússia. El maig passat, en un interviu que sobre el fet nacional de Catalunya, el moviment cultural català i les escoles artístiques i literàries d'avançada ens sol·licitaren uns periodistes de Belgrad, en aturar-nos a considerar el fenomen irrealista a Catalunya i la contribució pictòrica de Dalí i Miró al moviment parisenc férem algunes consideracions atrevides. Tant, que un diari de Belgrad que ens oferí l'honor, com a catalans, de dedicar-nos un article a primera plana, cregué oportú de reproduir una quartilla manuscrita en català, que signàrem (l'únic text català aparegut segurament en diaris serbis), on dèiem, si fa no fa, que “El Superrealisme era la protesta permanent de l'esperit contra la col·lectivització progressiva de la societat”, i que era un dels aspectes de la literatura post-revolucionari. L'escepticisme dels meus amics iugoslavs es reduirà en llegir el text següent, que donem transcrit de la N. R. F. “El Surrealisme au service de la Revolution” ha publicat una lletra del senyor Ferninard Alguié, on es llegeix especialment: “L'autor del “Paisan de Paris” (Aragon, passat a la literatura ortodoxa) s'ocupa a la confecció de poemes susceptibles d'evocar a la nostra memòria les pàgines més belles dels nostres manuals d'instrucció cívica —on troba l'ocasió de commoure's en veure fabricar casseroles. El vent de cretinització sistemàtic que bufa a la U. R. S. S.... La meua indignació ha esclatat quan es representa El camí de la vida, on uns infeliços barbamecs creuen que el treball és l'únic fi, l'únic mitjà de viure, que senten vanitat per un uniforme de cap de tren, que només entren al bordell —on, almenys, hi ha cançons i cossos abandonats— per a heure-se-les contra unes dones”. L'Associació d'Escriptors i Artistes revolucionaris ha demanat immediatament al senyor André Breton de*

desautoritzar aquest text. No havent respost el senyor Breton, ha estat exclòs, així com el senyor Paul Eluard, de l'A. E. A. R. El senyor Paul Nizan, a *Commune*, recorda aquests diversos incidents, i conclou en to de blasme i sentiment: “*Les afirmacions dialèctiques del surrealisme... no li impedeixen de plantejar problemes post-revolucionaris*”. *Són exactament les conclusions exposades per nosaltres totjust el grup parisenc del surrealisme s'addherí al comunisme militant. Ja havíem remarcat, en separar-se'n Aragon, que aquesta era l'actitud més lògica.*

IV.6. Arquitectura i urbanisme

Com es pot observar a *Meridians*, i més endavant a *Mots i maons o a cascú el seu*,⁵³ l'interès de Foix per l'arquitectura i l'urbanisme, especialment barceloní, és prou important; l'època d'*Itineraris* no podia passar-hi per sobre, de manera que, bé en articles solts amb la signatura J. V. Foix, bé des de la mateixa secció de Focius, el tema hi apareix tot sovint. En el fons, vol ser un retrat de la situació del país i de les diverses intervencions que caldria assumir-hi per tal de fer-ne un espai de referència.

De fet, la primera anotació dels *Itineraris*, el 8 de febrer, es refereix a aquest tema: «Arquitectura funcional», que esdevé una defensa del racionalisme de Le Corbusier. En els primers dies de la secció, la presència del tema arquitectònic és important. El 10 de febrer, ja apareix una anotació, encara anònima, titulada «** Arquitectura», que recupera els vells asteriscos de *Meridians* i que descriu les idees de L. E. Galey lamentant-se que les construccions arquitectòniques contemporànies no tenen en compte les persones a qui van destinades, només els preocupa la forma: «*Els més “moderns” dels arquitectes contemporanis proposen, segons Galey, solucions que no són més que una agravació gegantina d'aquesta conclusió: “L'arquitectura moderna mor de no haver comprès la importància del seu rol social”.*»

⁵³ De fet, un recull d'articles apareguts a *La Publicitat* entre 1933 i 1936, com informa FOIX (1995:11).

A partir d'aquí, la importància del tema fa que esdevingui punt de referència per comentar o contrastar determinats aspectes que apareixen en presentar altres qüestions. El 13 de febrer, per exemple, recull un comentari sobre el poc interès que els arquitectes tenen per la pintura i l'escultura; serà també el tema central de l'article següent, el 14 de febrer, el primer que recupera la signatura de Focius: aquesta sortida de l'anonimat i l'enllaç que suposa amb *Meridians* potser es dona per les al·lusions a què es refereix inicialment: «** *Resurrecció de la pintura.*— Sebastià Gasch i Josep Aragai, a propòsit d'uns textos apareguts a la secció *Les Arts*, del nostre diari, han exposat en aquestes mateixes planes llur parer divergent sobre la vitalitat de la pintura i les relacions d'aquest art amb l'arquitectura moderna, que, en conjunt, la rebutja.» L'article continua amb les opinions de Marcel Gromaire que, contrastant amb les del dia anterior, demana que els arquitectes es posin en contacte amb els pintors adequats per tal d'unificar els criteris de l'obra acabada.

Els primers dies del mes de març, 8, 9 i 10, tres articles consecutius s'hi refereixen. Amb l'excusa d'un concurs per un projecte a Florència, Focius defensa la seva concepció arquitectònica racionalista i també li permet criticar les limitacions dels governs totalitaris, en aquest cas el feixisme, en matèria artística: «** *Arquitectura.* Llarg debat, aquests dies, a Itàlia. La tria feta per un jurat competent, d'un projecte d'estació per a Florència estrictament "funcional" ha dividit tècnics i artistes en dos grups: funcionalistes i antifuncionalistes. Aquests darrers, en dos altres grups: racionalistes-artistes, això és, partidaris d'un funcionalisme artístic (escola moderna italiana) i tradicionalistes. En parlarem amb més extensió.» L'endemà, explica quin és el projecte guanyador i que entre els votants a favor hi ha Marinetti, mentre que els contraris afirmen: «*que l'arquitectura de l'escola de Le Corbusier* "no està adaptada per a sorgir en el cor de Florència, a poquíssima distància dels monuments insignes que

formen el caràcter de la ciutat i al qual caràcter la nova estació (Stazione di Santa Maria Novella), tot i ésser simple i pràctica com escau, no pot contradir tan violentament”.

Una de les característiques del debat obert al volt d'aquest projecte és que el combaten els “liberals” i el defensen els “feixistíssims”.»

El 10 de març aquest mateix tema apareix tractat singularment (el format no correspon a l'habitual d'*Itineraris*) en un article de la secció que inclou dos dibuixos de projectes arquitectònics. Es titula «Verticals funcionals i no-funcionals». El comentari de Focius sobre el tema de l'estació de Florència li permet entrar al seu tema de partida: «*Ciudadans d'una Barcelona sotmesa a la més plebea de les dictadures municipals — dictadura de deixadesa que és gairebé mortal—, és possible el desinterès?*», i explica clarament quina és la relació entre art i política: «*no solament la política interessa els ciudadans o, si voleu, que la cultura és ja, per si mateixa, una política, una alta política.*» Després d'una introducció en què exposa les diverses interpretacions del funcionalisme, Focius aprofita per presentar-ne els comentaris del Vaticà: «*No fa gaire temps que el Papa, en inaugurar-se la Pinacoteca vaticana, blasmà amb molta de claredat l'arquitectura funcional aplicada a les construccions destinades al culte o a dependències destinades a les jerarquies eclesiàstiques. Per al Papa el corbusionisme no és més que una manifestació plàstica del protestantisme. Un temple “funcional” no té, catòlicament, expressió. és just i fred com un temple destinat a una de les múltiples sectes luteranes. Les imatges i les pintures murals no hi són adients i l'esplendor de la litúrgia hi és ofegada.*», aquesta interpretació conservadora de l'arquitectura coincideix, segons Focius, amb la que fa Stalin a la URSS; com que les condicions per al funcionalisme són tan negatives, l'article acaba amb un dubte: «*¿Quines reaccions subtils han fet que hagi triomfat el projecte toscà, estrictament funcional i heterodox davant l'Església i davant Moscou?*»

Uns dies després, el 18 de març (separat dels anteriors per la sèrie d'«** Eternitat de la poesia»), torna a aparèixer una anotació sobre aquest projecte florentí, amb insinuacions sobre les crítiques i els entrebancs que està patint:

** Qüestió de principis.— *Ho és, per a Corrado Pavolini (L'Italia Letteraria), la realització urgent de l'estació de Florència, el projecte de la qual hem reproduït ja en aquesta secció.* “No es pot admetre, diu, que entre els italians de l'última lleva no n'hi hagi un capaç de combinar la façana d'una estació; no es pot admetre que l'obra d'artistes plens de consciència i d'enginy sofreixin del descrèdit amb què la volen cobrir els setmanaris humorístics; no es pot admetre que es deixi impunement ofendre el sentiment dels nous i purs creadors. Volem que l'estació de Florència es faci, com a senyal d'una “voluntat” d'ardidesa i de grandesa.”

El 26 de març torna a tractar el mateix tema amb un comentari humorístic a partir d'un article de Hans Arp, que comença amb aquest to estrafolari:

** L'estil elefant...— *contra l'”estil bidet”.* *La pugna entre els dos corrents arquitectònics actuals prou alta perquè hi hagin intervingut, com saben els nostres lectors, el Papa i Stalin, ha suggerit a Hans Arp el següent comentari líric. L'estil bidet és el de l'arquitectura funcional.* “L'estil elefant, l'estil paó, l'estil cullera... —14 2 33— arquitectura racional era estètica “refoulée”. Fracassats els bidets de porcellana, les taules de vidre, les cadires de níquel cobrint el trespol rude de la realitat. La boira que és l'home no es deixa posar en un recó. La raó, aquesta lletja verruga, ha caigut de l'home. De les vint-i-quatre hores del dia l'home n'havia de passar vuit als w. c., vuit a la banyera i vuit als tubs de níquel per a fer gimnàstica. Amb tot, l'home també ha de pregar i de treballar. És el Papa i Stalin que ho han dit. El contra-sentit lògic ha hagut de cedir de nou al contra-sentit il·lògic. Damunt les ruïnes de l'arquitectura racional s'aixequen l'estil elefant, l'estil paó, l'estil cullera, l'estil ventre, l'estil campana i l'estil ou...”

El 14 i el 17 de maig dos *Itineraris* tracten el tema de la tornada al classicisme en els gustos arquitectònics dels dirigents soviètics; segons l'arquitecte rus I. Fomin, però, no es tracta de fer una tornada impossible al passat, sinó d'adonar-se que el clàssic és l'únic estil internacional, que ha superat les fronteres dels pobles i, per tant, és adequat als interessos d'un ordre nou, «”El nostre ordre nou, polític i social, influirà necessàriament sobre el nostre art. Un estil nou, soviètic, apareixerà. Si escorcollem pel passat,

accelerarem les nostres recerques. *Una tornada al clàssic no ha d'ésser precisament una tornada enrera.* “Hem de reconstruir el clàssic, tot recolzant-nos en l'experiència de quinze anys d'experiències revolucionàries.”»

El 15 de juny, Focius recull el tema de l'internacionalisme arquitectònic, aplicat a la seva idea d'unitat europea que ha d'aconseguir superar les tensions nacionals i evitar possibles conflictes bèl·lics, però no el relaciona amb un estil clàssic, sinó amb les característiques de l'arquitectura del nou-cents. És un article fet plenament des de la veu de Focius, sense recórrer a la cita dels arguments d'altres escriptors, per això és molt interessant per a establir-ne l'òptica pròpia i la seva situació anímica respecte als moments decisius que està vivint la societat europea; no hi manca, però, la crítica a la realitat catalana:

*** UNITAT.— No és pas una característica del nostre segle, però, per ventura amb més rapidesa que en altres èpoques característiques i amb efectiva simultaneïtat, l'arquitectura és en aquests moments, a Europa (i fora d'Europa, amb seguretat) un dels senyals més albiradors d'aquella “unitat” europea propugnada pels millors. És evident que tot i els nacionalismes, els xovinismes i els particularismes regionalistes, el noucentisme ha unificat la cultura amb avantatges espirituals albiradors. L'arquitectura és un senyal visible d'aquest “europeisme” latent. (Ara “i adés” podran dir, amb raó, alguns; però no amb l'extensió i la simultaneïtat actuals). A base, principalment, de l'arquitectura funcional tan combatuda: a Amsterdam, a Belgrad, a Sofia i a Florència una idèntica preocupació d'estil i una mateixa solució. Hi ha una “exigència” d'unitat que triomfa dels particularismes tradicionals; una tornada a la “tradició” universal i universalista que rectifica les iniciatives disgregadores. És útil d'observar que en els països de dictadura nacionalista, on hom ha propugnat art, moda i arquitectura autòctones, en oposició al corrent europeu purificador, aquesta darrera tendència ha estat vençuda i el triomf del “noucentisme” (accepteu el mot en la seva accepció d'amor a la unitat i a la universalitat) hi és més dur i agut que en els països d'orientació liberal. Barcelona, que arrossegà per molts anys damunt seu la vergonya d'haver ralitzat durant la seva Exposició una de les exhibicions més impúdiques de mal gust i de reaccionarisme arquitectònic, no solament no s'incorpora a aquest corrent europeu, sinó que accentua, sota el signe de “la Revolució” (?) les seves característiques tristament tradicionals, i se situa a la cua amb una acceleració també “revolucionària”.*

Aquest text lliga amb el de l'endemà, el conegut «** “TOT ALLÒ QUE ÉS UNIVERSAL ÉS NOSTRE.”», calc transcendentalitzat de la cita maurrassiana: “allò que és nacional és nostre”, que ja he comentat, on la distància respecte als particularismes feixistes és ben evident.

El 12 d'agost, J. V. Foix s'ocupa de la cinquena trienal de Milà amb l'article «L'esforç d'alguns arquitectes», que aprofita per recordar la vella crítica a l'Exposició Internacional de Barcelona: «La crítica de la totalitat de l'Exposició era coincident a la crítica que de la totalitat de la monstruosa Exposició de Barcelona van fer alguns, pocs, esperits selectes de Catalunya: eclecticisme desorientador, falta d'unitat, falta de modernitat, tendència a afavorir el vell, el caduc, a oposar el fals modern a les temptatives serioses de renovació, etc. Sobretot, però falta unitat. (Una exposició ha d'ésser imaginada en la seva totalitat: com un sol edifici, com una màquina, com “un poema”.)»⁵⁴ Malgrat els pobres resultats, de l'Exposició s'apunta que «Tots els altres joves, però, estan d'acord que, per damunt les arquitectures “nacionals” triomfa una arquitectura de “clima” europeu. “Nades en ambients nacionals, lligades a la tradició de llurs països, els resultats positius coincideixen en obres de valor universal” escriu Gino Pollini.»; afirmació que és complementada amb una nota prou significativa pel que fa als nacionalismes: «Per a la comprensió de l'actitud polèmica favorable als “moderns”, sigui'ns permès de recordar, com he dit més d'una vegada, que el duel intra-feixista: Tradicionalistes-Avantguardistes, es decideix cada vegada més a favor dels darrers. L'“avantguardisme” és, a Itàlia, una de les manifestacions de l'“actualisme europeu”, això és, dels qui al nacionalisme típic, pintoresc i pairalista (“ràcic” en el sentit hitlerià) oposen, amb combativitat esportiva, la modernitat nacional. El nacionalisme, per a

⁵⁴ Cal notar-hi la insistència en la concepció foixiana del poema com un tot unitari.

aquests darrers no és un “retorn” al passat, ans un “avanç” al futur. No el mouen les enyorances ans les esperances.»

El 22 d'agost torna a aparèixer un *Itinerari* dedicat a l'arquitectura, que recorda el parer del Papa i d'Stalin sobre el racionalisme, a partir de la cita de dos crítics italians. El reprèn l'endemà, 23 d'agost, «*Ningú no ha pretès, és clar, que sigui no tan sols un dogma, ans tampoc una norma, el criteri artístic del Papa. Ni, per als marxistes, el de Moscou. Ens ha plagut que la nota que donàvem ahir, on recordàvem un discurs del Papa en el qual eren preferides les tendències arquitectòniques neo-renaixentistes a les temptatives modernes coincidís amb la recepció d'un número de La Vie Catholique, de París, corresponent a l'11 de març d'enguany, dedicat a l'església i a l'arquitectura nova.*», que aposta per l'arquitectura moderna en els llocs religiosos.

Aquest és l'últim article d'*Itineraris* dedicat a l'arquitectura. En els últims mesos de l'any 1933, però, també podem trobar un article de GER a la secció *Els llibres nous*, en què comenta dues publicacions d'arquitectura: *Arquitectura i Urbanisme*, de l'Associació d'Arquitectes, i “A. C.”, del GATCPAC., que destaquen perquè es dediquen a l'arquitectura moderna i són publicades íntegrament en català: «Cal creure i esperar en l'eficàcia de llur apostolat a favor del clàssic vivent contra els estils morts.»

IV.7. Filosofia i religió

En aquest període, les referències filosòfiques no ocupen ni de bon tros el destacat espai que havien tingut en altres moments de l'aportació periodística de Foix. Al llarg de tot l'any, la seva funció de configuració no només d'un pensament sinó d'una actitud vital correcta envers els diversos avatars és substituïda per la importància creixent que va adquirint la temàtica religiosa al llarg de l'any. Probablement això correspon a un canvi d'enfocament de Focius, que veu com la societat laica circumdant no acaba de

trobar les solucions als problemes que es van encadenant, especialment en aquells aspectes que prenen com a referent les actituds violentes o bel·ligerants internacionals. En aquests moments, podria ser que per a Focius l'humanisme cristià suposés una salvació en el procés d'evitar el conflicte bèl·lic al qual sembla inevitablement abocada la societat europea.

IV.7.1. Els referents filosòfics

A banda de la presència constant de Ramon Llull, especialment destacat per la celebració del seu centenari però també perquè en aquests moments el seu idealisme i el seu comportament vital esdevenen exemple de capteniment per al món contemporani, els filòsofs més presents en els articles de Focius segueixen sent Pascal i Spinoza, que també es poden prendre com a exemples d'intel·lectuals íntegres que es mantenen fidels al seu ideal en defensa de la llibertat individual i del benestar social.

Pascal serveix de colofó per a una nota del 25 de febrer sobre la joventut alemanya, en aquest moment que Focius veu que està sent atreta pels totalitarismes i la violència. Prèviament, ja ha tractat el tema de la relació entre individualitat i comunitat i la pèrdua de la individualitat en el món contemporani en els *Itineraris* del 17 i el 18 de febrer; el del 17 exposa el procés d'empobriment intel·lectual de la societat a partir d'un text de Karl Jaspers que acaba, «"Diríeu que el món ha d'anar a parar entre les mans de les mediocritats."»

El 2 de març torna a presentar un colofó que conté una cita dels pensaments de Pascal, però ara després d'un comentari sobre la Unió Soviètica, a partir de l'elogi que en fa una publicació nord-americana:

** Docta ignorància.— “Les ciències —*diu Pascal (Pensées, t. XIII, p. 246-247, núm. 327)* tenen dos extrems que es toquen; el primer és la pura ignorància natural en què es troben tots els homes

quan neixen; l'altre extrem és aquell on arriben les gran ànimes que havent recorregut tot allò que els homes poden saber, troben que no saben res i es troben en la mateixa ignorància d'on havien sortit; però és una ignorància sàvia que es coneix.”

L'última anotació en què apareixen referències a Pascal és íntegrament dedicada al filòsof francès, a partir d'un recent estudi que el relaciona amb l'època contemporània i que, per tant, enforteix Focius en els seus posicionaments teòrics; també serveix per unir la seva figura amb l'altre gran protagonista de les posicions de Focius, Spinoza; l'anotació és dels *Itineraris* del 19 d'agost:

** Pascal.— *Quan podríeu creure exhaurida la publicació de llibres, comentaris i notes exegetics de Pascal heu-vos ací un nou fascicle, Pascal et notre temps, d'André Delacour. Hi estudia Pascal i la nostra coneixença, Pascal i la nostra inquietud, Pascal i la nostra literatura. Per a l'autor ...Pascal s'adonà, com nosaltres, però millor que nosaltres, de la feblesa i dels límits de les nostres facultats. No basta, segons ell, transcriure sensacions ni descriure les regions menys conegudes del globus per a alimentar una literatura. La facultat que el nostre cos té de sentir arriba aviat a terme. I d'ençà que hom dóna el tomb tan ràpidament pel planeta hom s'adona de la seva insignificança. Allò que ha faltat de la guerra ençà és del pensament dirigit vers una creença, per tal com és això el propi de l'home, i dóna un accent humà a la seva veu. André Delacour creu que no passarà gaire temps abans de veure Pascal més actual que adés. Gonzague True creu que així assenyalarà el pas del Déu de Spinoza al de Jacob, que és més filosòfic, segons ell.*

Focius hi enrobusteix la idea que està forjant amb els articles de tot aquest any sobre la necessitat d'una més gran espiritualitat que salvi la societat occidental dels problemes a què s'està veient abocada. Aquesta espiritualitat explica no només l'interès pels filòsofs de la tradició occidental, sinó també algunes anotacions, més escasses que a *Meridians*, sobre cultures de pobles d'altres continents, com la del 31 d'agost dedicada a la noció d'ànima en els indis Cuna de Panamà o la del 24 de febrer sobre el «** Txamanisme».

Les anotacions dedicades a Spinoza són del 7 i el 18 de març. En la primera, remarca que l'espiritualitat d'Spinoza no té res a veure amb el misticisme sinó que hi arriba a

través de la raó, que arriba a una mena de panteisme en concebre les relacions de l'home i el món: «'Havent romput amb els dogmes de la religió revelada, queda fidel a les seves aspiracions ideals. Penetrat de l'esperit religiós, veu les coses sota un aspecte més elevat que el comú dels mortals; les transporta a un pla d'espiritualitat superior. La realitat, per a ell, és la perfecció; l'útil és el bé; l'esforç de conservació és la virtut; la coneixença, és l'amor; i la Natura, és Déu.»⁵⁵ La del dia 18 descriu l'aprofitament que en fan els marxistes de les teories socials d'Spinoza:

*** Spinoza i el marxisme.— El tricentenari de Spinoza ha estat aprofitat pels marxistes per a “adherir” a llur doctrina l'autor d'Ètica. A New Masses, de Nova York, periòdic comunista, escriu Pau Salter que la gesta més gran de Spinoza fou de veure la natura com un conjunt unificat:*

“D'això es desprèn que l'home està en la natura i que està determinat per lleis naturals. Les seves emocions brollen de condicions particulars, d'acord amb determinades regles i principis. Entendre-les, per tant, és entendre els processos a través dels quals han arribat a ésser, en termes de principis generals. La possessió d'aquesta mena de coneixements permet la predicció i el control. Encara que Spinoza aplica aquesta tècnica únicament a les emocions, es pot estendre amb el mateix dret a formes polítiques i econòmiques. En el marxisme hi ha precisament aquesta mena de saber. I essent així que Spinoza tenia una concepció utòpica de la societat ideal, d'aquella que dóna major llibertat, Marx va procurar els mitjans científics per a aconseguir-la.”

És inevitable lligar aquest article amb un altre del 15 d'abril en què Spinoza només surt citat, però que cal veure'l com un rebuig a les actituds bel·ligerants i impositives:

*** Sabiduria.— Lalande, en el seu llibre “Les il·lusions evolucionistes”, oposa la raó pràctica a l'instint de lluita i de dominació. “La raó cerca per tot la identitat, no suporta les diferències.” “La filosofia de Lalande —diu Darbon— segueix, doncs, el camí de totes les morals del renunciament. La sabiduria és la meditació, no de la vida, sinó de la mort. Coneixem aquesta actitud moral. Per als místics, per a les consciències religioses, per a molts metafísics, és el preludi d'una conversió. Convince's que el món no és sinó una correntia deceptora d'aparences, és girar-se vers la realitat intel·ligible i obrir-s'hi. Quan Spinoza esprova que podrà desprendre's dels béns passatgers i moridors, amb una mica més d'aplicació, té ja la certitud íntima que existeix un veritable bé, capaç de comunicar-se,*

⁵⁵ Recorda el conegut vers de *Sol, i de dol*: «És per la ment que se m'obre Natura»?

d'afectar l'ànima tota entera, i del qual gaudirem per una eternitat, si sabem descobrir-lo.”

Una puresa espiritual, allunyada de particularismes religiosos, que Focius ja havia remarcat com a deute ideal als plantejaments filosòfics platònics en el primer article d'*Itineraris*, encara signat F.

Un heroi de la Coneixença.— *Ho fou, segons Charles Maurras, Plató. (¿Qui dels nostres amics no llegirà amb gust aquest estudi de Maurras, L'Amistat de Plató, que prefereixen una traducció francesa del Banquet de Plató, seguit de Feolon?) “Un grec atic i d'Atenes”. “Ningú no menysconeix ni la importància ni, en molts casos, la seguretat de les respostes de Plató al qüestionari general de l'Esperit i de l'Ànima”. “Tothom, tot el món se n'ha aprofitat. Pagans i cristians, jueus i àrabs, cismàtics i catòlics, clàssics i romàntics, s'han instruït s'han nodrit d'ell; seria, doncs, ingràt de limitar el deute moral de l'univers a la zona de la imaginació o del sentiment. Plató resta al primer rengle dels qui personifiquen ço que hi ha de més despul·lat, de més simple i de més generós en les categories del pensament pur”.*

L'idealisme i l'audàcia, sense por a la crítica, és el que ha d'impulsar l'activitat de l'artista; ho comenta poc després, en una nota de l'11 de febrer.

Lligada amb la idea de la llibertat de l'artista per la capacitat que té l'art de comprendre estats anímics o fer interpretacions del món que van més enllà de la pura materialitat, és també molt interessant aquesta mena de defensa dels estats “paranoics” una mica a la manera daliniana, que apareix en un article del 12 d'agost:

** SIMBOLISME DE L'ART.— El problema de l'estil i la concepció psiquiàtrica de les formes paranoiques de l'experiència són considerats en un assaig suggestiu del doctor Jacques Locan, del qual extraïem el paràgraf darrer: “*Hom pot concebre l'experiència viscuda paranoica i la concepció del món que engendra, com a una sintaxi original, que contribueix a afirmar, pels lligams de comprensió que li són propis, la comunitat humana. La coneixença d'aquesta sintaxi; ens sembla una introducció indispensable a la comprensió dels valors simbòlics de l'art, i tot especialment als problemes de l'estil —això és les virtuts de convicció i de comunió que li són propis, no menys que a les paradoxes de la seva gènesi—, problemes sempre insolubles per a tota antropologia que no estigui alliberada del realisme candorós de l'objecte.*”

D'alguna manera, aquesta citació recorda una de les absències més significatives de l'època per l'important paper que havia tingut en les consideracions del Focius de *Meridians*, tot allò que envolta el tema de la psicoanàlisi i de Sigmund Freud. També sorprèn l'absoluta absència de referències a l'obra d'Henry Bergson, tan destacada en l'etapa anterior i tan oblidat per Focius en aquest context. De tota manera, hi ha una anotació d'*Itineraris* que, encara que sigui a nivell purament anecdòtic, em serveix per relacionar l'un i l'altre: el dia 26 de febrer, la nota «** *Asklèpios*» informa de la publicació dels treballs arqueològics de R. Herzog a l'illa grega; tot i la brevetat de la nota, en una de les tres ocasions que Focius ha de citar el nom de Herzog escriu, en canvi, Bergson, en un clar lapsus d'escriptura (no crec que pugui ser atribuïble a un error del linotipista) que hauria de ser analitzat pel mateix Freud per poder-ne conèixer l'abast.

IV.7.2. Religió

Al llarg de l'anàlisi dels diversos aspectes centrals de l'època d'*Itineraris* ja ha anat apareixent la transcendència que hi van prenent els aspectes religiosos com a alternativa de la problemàtica social que es va agreujant en aquests moments.

Deixant de banda la persistència i la força de les al·lusions a la figura de Ramon Llull i al significat de la seva obra, *Itineraris* comença a tractar el tema religiós amb un article sobre l'«** *Islamisme*» del 3 de març, en què fa una incidència especial a l'extensió d'aquesta religió a tot el món i, singularment, a l'Àfrica. Centrat ja en l'àmbit cristià, a partir del 29 de març apareixeran una sèrie d'articles dedicats a les possibilitats d'actuació que té el cristianisme en el món contemporani. L'article d'aquest 29 de març serveix de presentació del tema, tot remarcant un cert corrent d'allunyament del cristianisme de la societat burgesa dels anys trenta:

*** Ruptura amb la burgesia.— Hem assenyalat l'existència d'un corrent, a Europa, entre els cristians de les diferents esglésies, favorable a una ruptura amb la burgesia capitalista. Alguns intel·lectuals catòlics anglesos propugnen temps ha una legislació social més d'acord amb els principis evangèlics. A França el grup redactor de La Vie Intellectuelle es mostra audaç en la seva crítica de l'actualitat social i darrerament la revista Esprit ha recollit el parer de diversos escriptors cristians —catòlics, protestants, ortodoxos.— favorable a la “revolució” social interpretada a “les llums de l'Evangeli”. Ens hi referirem demà.*

Efectivament, l'endemà 30 de març comença una sèrie de cinc *Itineraris* titulats «** Front cristià?», el primer dels quals resumeix el citat article de la revista *Esprit*, del març del 1932, sobre una «Confrontació de parers entre escriptors cristians pertanyents a esglésies diferents davant el desordre capitalista», en què s'evidencia la distància de la burgesia respecte als plantejament cristians en un món de crisi econòmica; segons Emmanuel Mounier, el cristià s'hi ha d'enfrontar. L'endemà, Focius descriu les tesis d'un intel·lectual catòlic, Jacques Maritain, que defensa la separació dels afers relacionats amb l'Església respecte a les coses del món, però que han d'acabar portant a una revolució espiritual: «”La revolució comunista és una crisi per on la tragèdia d'una civilització ordenada sobretot al gaudi dels béns terrestres i a la primacia de la matèria ateny el seu desenrotllament lògic. La transformació que espera el món és d'ordre espiritual.”».

L'1 d'abril el report és d'un protestant, Denis de Rougemont, que ataca la instrumentació política de l'Església catòlica: «”No és, però, el Cristianisme el qui ha confós la seva causa amb la burgesia capitalista, sinó un partit de gent que havent estat potser cristians, en volen treure interessos. Aquest partit no és pas el Cristianisme, ans una església establerta que ja no és l'Església, sinó un cos oficial, emburgessat, patrioter, ric i porós, que ha adoptat els prejudicis de l'enemic tot beneint els seus canons. La ruptura ha d'ésser entre el Cristianisme en nom de l'Evangeli i la *cristianitat*

que l'ha traït.»», observa que l'ordre cristià sempre ha de ser el més just i que la seva política no pot ser «un acte de submissió al Cèsar», en el que representa un altre clar atac contra les relacions amistoses entre el Vaticà i Mussolini. L'endemà, 2 d'abril, el comentari és també d'un protestant, André Philip, aquesta vegada contra el mal que fa el capitalisme: «"El capitalisme exerceix una influència nefasta sobre el conjunt de la vida social: destrucció de la fraternitat humana. D'un costat, el luxe i l'orgull; de l'altre, l'odi i l'enveja. I com a dominant filosòfic de tots dos, el *materialisme* i el *sensualisme*. Sembla, doncs, que davant del capitalisme modern, el deure de l'Església Cristiana és condemnar-lo i proclamar-s'hi incompatible."» Tot i que Focius no opina directament en cap moment d'aquest cicle, per les anotacions que ha anat oferint al llarg d'aquest any semblaria que, curiosament, la seva posició en aquests moments s'acostaria força a aquestes consideracions que provenen del món protestant.

Per a acabar la sèrie, el 4 d'abril resumeix el parer «*de Nicolau Berdiaeff, de l'església russa ortodoxa.*», segons el qual l'església eslava ha aconseguit, amb la revolució russa, separar el seu àmbit espiritual del polític; hi arriba a explicar els motius espirituals del triomf de la revolució russa: «*La psicologia social russa tenia, segons Berdiaeff, particularitats que expliquen, en part, el triomf del comunisme. El rus mai no ha cregut, com els occidentals, en el caràcter sagrat de la propietat. "Déu sol, i no l'home, és el propietari absolut. "La terra de Déu", segons expressió popular." Lenín no ha hagut de fer més que substituir Déu per la "col·lectivitat social" o "Estat comunista", que és una divinitat. Ni el capitalisme, ni la burgesia, ni l'individualisme no poden triomfar a Rússia. (...) La comunió per la força del comunisme mecànic anti-cristià nega el do més preat de l'home: la seva llibertat espiritual. "Cal que els cristians distingeixin en llur recerca del reialme del Déu. Sobre el camí que hi mena cal també realitzar la justícia social, cal organitzar un ordre social millor."» És el final d'aquest*

conjunt d'*Itineraris*, però posteriorment, el 6 d'abril, «** Front internacional» també s'hi refereix. Després d'unes consideracions sobre André Gide i la seva relació amb el comunisme soviètic, acaba:

Reclamà la unió amb els oprimits pel nazisme i la unió entre els intel·lectuals de tot el món que prefereixen l'interès comú i internacional a tot allò que pot donar motiu a dissensió. D'aquest discurs que fixa (fins a quan?) Gide, suprimí un fragment que ha reproduït després Marianne i que interessarà als lectors dels Itineraris que han seguit les notes sobre Front cristià? [“Els cristians d'avui — diu Gide— que vergonyosament i en traïció del Crist, lliguen part amb els imperialismes nacionalistes, aquests cristians haurien de recordar que abans i per molt temps, ells mateixos foren oprimits. Que es lliguin actualment a la causa del capitalisme és un error monstruós que arrossegarà el catolicisme amb el capitalisme a la ruina.]

En els dies que segueixen, el tema religió també hi és present, relacionat directament amb aquesta situació traumàtica d'Europa. El 14 d'abril cita un text de Paul Claudel en defensa de l'existència divina:

*** Univers sense Déu.— Paul Claudel no se satisfà amb el panteisme materialista dels poetes que divinitzen la natura i creuen en llur propi retorn. Per a ell [Sur Dante] el tema “de l'Univers sense Déu” satisfà un moment la nostra independència de nois rebecs “però quin desencís quan, al capdavant, al lloc d'un temple ben ordenat aquells enderrocs, aquell caos incompreensible al mig del qual uns artistes pretensiosos fan i desfan llur cavallet i llur caps de colors! — El tema de la Humanitat. Quin ídol sense substància! Un dels llocs comuns més absurds i més odiosos d'aquesta poesia de pacotilla és el de la immortalitat promesa no pas a la nostra ànima, ans als elements purament materials de què restem compostos. Escolta, excel·lent lector! És veritat que ço que tu consideres erròniament com la teva persona morirà, però la teva carn reviurà eternament en les roses, el teu alè en el buf dels vents, els teus ulls en el foc de les cuquetes de llum, etc. És com si et diguessin: “¿Veus aquesta Venus de Milo? Te la faré a trossos. És veritat que haurà deixat d'existir com a estàtua, però existirà com a trossos i pols per a esmolar i netejar els ganivets.” Jo dic que d'aleshores ençà ha deixat d'existir del tot, així com la rosa que ha esdevingut escombraria. La idea d'un infinit material és un escàndol per a la raó i un desastre per a la imaginació.”*

El 29 i el 30 d'abril Focius publica dos *Itineraris* titulats «** La revolta de l'esperit», que estan relacionats d'alguna manera amb els de «** Front cristià?» perquè són una ressenya del «llibre d'un catòlic alemany no-conformista, Otto Neumann: Revolució

Espiritual»; hi ataca les suposades revolucions socials i hi defensa la revolució de l'esperit: *«La Revolució no és, doncs, brutal, dictatorial, terrorista com creuen els bàrbars blancs o vermells, com practiquen els sicaris, inhumans, de l'ordre capitalista o de l'ordre comunista: la Revolució totalitària és violenta, radical, intransigent, creadora d'ordre. A un Revolucionari integral tota destrucció inútil li repugna. (...) La Revolució enfonsa les seves arrels en la Tradició. La Revolució que no es nodreix de la Tradició no passa d'ésser una revolta estèril. No es concep Revolució sense Tradició.»* i, per tant, *«El Cristianisme i la Revolució són inseparables: el Cristianisme no és, no fou, “una” Revolució: és la deu de “tota” Revolució, és la Revolució permanent.»*

El segon dels articles, del 30 d'abril, insisteix en la idea de la revolució espiritual i en la distància respecte al capitalisme, però també respecte a altres visions polítiques de la societat a partir d'uns conceptes que de vegades recorden les teories polítiques de J. V. Foix: *«El revolucionarisme cristià no és esquerrista ni dretista: és de ruptura i de creació. Contra el règim inic i innoble del capitalisme o la seva conclusió “revolucionària”: el comunisme, no hi ha més Revolució que la integral: la de l'Esperit. 1) El marxisme és un fill legítim del món burgès; el comunisme és l'expressió suprema i conseqüent del capitalisme: són les dues cares del Materialisme. L'estalinisme és una deformació monstruosa del socialisme occidental, una traïció al marxisme. L'estatisme soviètic, l'embriaguesa maquinista dels Soviets i llur culte de la producció és profundament i irremeiablement reaccionari. El cristià ha de rompre simultàniament amb el món burgès i la seva ganyota tràgica, el comunisme. 2) La veritat és feta de refusos. El cristià ha de refusar també el feixisme. Socialistes reformats, socialistes revoltats i socialistes-nacionals (això és: socialistes, comunistes i feixistes) són idènticament adversaris de la Revolució integral. El feixisme és un reformisme perillós,*

un reformisme líric. La idolatria de la nació és, per a un catòlic, una monstruositat. El feixisme és fet de covardia.»

L'article del 27 de juny resumeix totes aquestes idees de Focius sobre l'organització d'un món nou socialment i espiritualment més just que ha anat presentant al llarg d'aquests articles. El copio tot sencer perquè és un bon resum de l'evolució de les posicions de Foix en aquests moments, apostant per la pau i per una Europa federal unida.

*** “COMUNITAT ORGÀNICA”.— Vegeu del segon volum dels dos que sobre l'Església catòlica i la Pau ha publicat el P. Ives de la Brière (“La Communauté des puissances”, París, G. Beauchesne et fils), aquest subtítol: “D’una comunitat inorgànica a una comunitat orgànica”. ¿No resum l’aspiració dels europeus europeistes d’avui? Si partim de la noció del dret de les nacionalitats per a establir el fonament de la unitat europea, si al separatisme retrògrad i genèric oposem el federalisme i la idea d’imperi europeu, heus ací els defensors més arriscats de l’Església de Roma, impugnadors de la tesi maistriana de la “guerra divina i infernal”. Heus-els ací també establint la idea de pau com a fonamentalment cristiana i aconsellant els catòlics d’associar-se als esforços de les organitzacions internacionals que treballen per la causa de la pau. Per al P. Yves de la Brière l’Església actual tendeix a afavorir la creació d’un esperit internacional “acceptable pel seu caràcter universal, àdhuc per les nacions no cristianes”. Això és, en la pugna establerta per les pàtries generoses contra els Estats que pretenien resumir l’univers dins les seves fronteres; en la de les organitzacions obreres internacionals per la causa de la solidaritat humana, hi ha latent una idèntica aspiració: la d’organització de la comunitat internacional, la d’èsser factors actius del traspàs de la “comunitat inorgànica” a la “comunitat orgànica”. L’adhesió a aquesta causa d’una institució universal com l’Església romana, segons un comentarista, es deu per ventura a “la nostàlgia de la unitat, de la reunió desitjada entre catòlics i dissidents, damunt el terreny de l’acció social i internacional”. La “nostàlgia de la unitat”, ¿no ha estat sempre la dels esperits superiors?*

Mesos després, ja exhaurida l'etapa d'*Itineraris* i paral·lelament al reconeixement de Ramon Llull, l'interès pel tema religiós es manté en els comentaris de GER sobre llibres: el 9 de novembre comenta l'aparició d'un nou volum de la Fundació Bíblica Catalana i el 9 de desembre un altre dels «“Clàssics Cristians”», *Del sacerdoti*, de sant

Joan Crisòstom. Amb tot, l'estil d'aquests comentaris també crea dubtes, com he remarcat en altres ocasions, sobre si darrere d'aquest pseudònim de GER sempre s'amaga J. V. Foix.

IV. 8. Un altre final sobtat

Com havia passat a *Meridians*, però en aquest cas d'una manera encara molt més abrupta, Focius signa l'últim *Itineraris* el 28 d'octubre, un últim article que ja he assenyalat que pot donar moltes pistes sobre el final de la secció, «** El catalanisme és una ètica», en què es referma en les seves teories bàsiques sobre el perill de les lluites polítiques en un país que encara està per normalitzar. Evidentment, les eleccions són un àmbit ben allunyat d'aquell front comú que pretenia Foix en els seus articles polítics i en la seva participació inicial a Acció Catalana; la bipolarització accentuada que comencen a oferir les forces polítiques tot preparant les properes eleccions generals del 19 de novembre no afavoreixen gens la reconducció de la situació en favor de les seves posicions tradicionals.

D'altra banda, la situació europea no ajuda gens les intencions regeneradores del Focius d'*Itineraris*, que intenta superar el desencís dels primers anys de la República. Ni la trajectòria del seu partit, ni la situació política i social preveuen res de bo per a les seves posicions sociopolítiques. Fins a final d'any, només trobarem mot eventualment la seva signatura amb articles dedicats a Ramon Llull i sota el pseudònim de GER en les columnes de crítiques de llibres. El silenci de Foix, doncs, és molt accentuat, va molt més enllà dels resultats de les eleccions i del que havia separat el final de *Meridians* de l'inici d'*Itineraris*.

És clar que les circumstàncies polítiques del país hi ajuden: la victòria de la dreta fa que el desenvolupament autonòmic i les reformes socials es frenin en una involució que

sembla tornar als moments de la Restauració, amb l'alegria consegüent dels monàrquics nostàlgics, això fa que els bàndols s'accentuin i que allò que els separa s'aguditzí: els partits que fan de frontissa, UDC i ACR, bastant insignificants en la situació política de l'època, s'han d'alinear a un costat o a l'altre. Aquesta bipolarització impossibilita encara més aquella "passió d'unitat" que, prenent la imatge de Ramon Llull, demana Foix en els seus articles. La mort de Francesc Macià, a finals d'any, no farà més que accentuar les lluites pel poder, amb la qual cosa l'enfocament de Foix encara quedarà més descol·locat. Això prepara el 1934 com un any de tensions en què la signatura de J. V. Foix estarà gairebé absent de *La Publicitat*, refugiat en els comentaris literaris de GER, tot esperant futurs esdeveniments que semblen abocats irremissiblement a conflictes violents, tant a Catalunya com a Europa. Els Fets d'Octubre, però, marcaran el retrobament definitiu de la signatura de J. V. Foix i la incorporació de noves seccions, que es succeiran ja sense solució de continuïtat fins al silenci inevitable provocat per la històrica sublevació dels militars.

V. Presagis del silenci: *Panorama Universal de les Lletres i Els lloms transparents (1934-1936)*

En aquests dos últims anys de la participació de Foix com a periodista, l'aparença de les seves intervencions és múltiple i variada: incorpora noves seccions i nous pseudònims de curta durada (amb l'excepció del retrobament de Focius i de la creació de Ramon N. Giralld, una signatura que serà permanent en aquests últims anys) que donen la impressió d'uns moments de crisi a la recerca d'una veu definitiva que no acaba de trobar, potser reflex de l'època convulsa que està vivint la República, frenada per les forces tradicionalistes que no accepten els canvis que intenten imposar les organitzacions progressistes (en aquest inici del 34, per exemple, després de la mort de Francesc Macià, la Lliga s'enfrontarà radicalment a la nova Llei de contractes i conreus que intenta aprovar el govern de Companys). Aquestes vacil·lacions poden ser les responsables que la participació de Foix a *La Publicitat* en aquests últims anys hagi passat bastant més discretament que la dels anteriors en el reconeixement posterior de la seva obra: *Els lloms transparents* de Focius i el *Panorama Universal de les Lletres* de Ramon N. Giralld són seccions prou importants i duradores perquè tinguin un lloc destacat al costat dels *Meridians* o dels *Itineraris*.¹

Per tal de facilitar la descripció de la tasca de J. V. Foix en aquests anys de vacil·lacions, a diferència de l'estructura analítica de les etapes anterior, utilitzaré en aquest període un simple criteri cronològic anual per agrupar els seus articles, tot i que en alguns casos (com en el del *Panorama Universal de les Lletres*) les seccions depassen aquests límits. Amb tot, sí que s'observa que coincidint amb els canvis d'any

¹ El mateix Alexandre Cirici, seguidor contemporani dels articles de Foix, cau en l'error o en l'oblit: «Quan el seu nom va desaparèixer pràcticament del diari, substituït per Tasis o Guansé, a les acaballes del 1933, el diari va perdre interès per a mi. Només m'hi retenien els comentaris sobre poesia.» (CIRICI 1973:293)

hi ha unes lleugeres modificacions en les seves posicions que permeten aquesta senzilla divisió.

V.1. 1934: de GER a *Notes i simulacres* fins als Fets d'Octubre

Foix enceta l'any amb un silenci absolut que s'allarga fins a mitjan febrer², tot i que a la secció de lletres de *La Publicitat* segueixen apareixent textos anònims que bé podrien ser d'ell. A partir de mitjan febrer, però, recuperem la signatura GER a *Els llibres nous* i, sobretot, a partir del març comencen a publicar-se alguns articles escadussers signats per J. V. Foix (o per Focius en un únic cas), però sobretot hi destaca un intent de secció molt esporàdic que tendeix a anomenar, amb vacil·lacions, *Notes i simulacres*. Arran dels Fets d'Octubre, la intervenció de J. V. Foix pren un gir radical i els seus articles apareixen amb regularitat des del novembre fins al febrer de l'any següent.

És clar que aquest 1934 també ve marcat per la publicació, per la diada de Sant Jordi, del volum *Revolució Catalanista*, que ja he comentat en parlar dels articles de l'any anterior. Foix no en parla en els seus escrits però sí que ho fan diverses notes informatives anònimes de les que apareixen habitualment al diari. En copio la del 30 de març:

* "*Revolució catalanista*".— La propera Diada del Llibre tindrà el seu llibre. Aquest serà el volum *Revolució Catalanista*, de J. V. Foix, Josep Carbonell i J. M. Batista i Roca. Es tracta d'una obra dirigida especialment a les joventuts catalanes de tot estament i partit amb voluntat i ardor per alçar Catalunya al cim dels seus magnets destins nacionals. La portada del llibre l'ha dibuixada el pintor Artur Carbonell. Aquesta obra, d'un alt interès nacional, serà molt llegida.

Tot i que és probable que la nota no l'escrivís el mateix Foix, sí que en podria ser l'inspirador: a banda de la incorporació del text de Batista i Roca, que finalment no es

² Aquest silenci pot justificar l'afirmació de Cirici de la nota anterior.

va incloure, cal notar la voluntat d'adreçar-se a la joventut de totes les tendències perquè se sumin a la “revolució integral” que Foix propugna per al Catalanisme. Més endavant, el 12 d'abril, una altra nota ja no incorpora el nom de Batista i Roca però sí que també és il·lustrativa de quin sentit té la publicació dels articles de *Monitor* en aquest context històric (recordem que la tardor del 33 hi va haver la històrica parada dels escamots d'Estat Català a Montjuïc). Foix sembla voler insistir en la voluntat no separatista que ja ha remarcat en articles anteriors:

* Cal “separar” o “integrar”?.— Plantegen aquest problema de catalanisme polític J. V. Foix i Josep Carbonell, en el seu llibre *Revolució Catalanista*, en premsa. Sortirà per la Diada del Llibre.³

V.1.1. El final de GER

A partir del 16 de febrer de 1934 reapareix el pseudònim GER en les crítiques de la secció *Els llibres nous*, però no ho fa amb la persistència del període anterior: fins al 8 d'agost n'apareixen una quinzena d'interès divers que en algun cas fa dubtar de la seva autoria, com ja havia passat abans. Per exemple el del 4 de maig que comenta l'«Antología del disparate», o el del 6 de juny el tractat «Físico-química de la fabricación, aplicaciones y análisis de los jabones y demás productos deterstivos» de Daniel Magraner.

A banda d'aquests últims casos, els comentaris de GER se segueixen centrant especialment en aquells volums que aporten aspectes importants per a la bibliografia

³ Pocs dies després, el 4 de maig, Manuel Cruells comenta el volum en un extens article que acaba defensant el concepte d'unitat del Catalanisme: «aquest llibre vol dir-nos el poc esperit col·lectiu que hi ha a la nostra terra. Si tenim un ideal comú: Catalunya; si tenim un punt de convergència igual en tots els programes polítics i no polítics: Catalunya plenament catalana i els catalans completament nacionalitzats, ¿per què no unir-nos tots per aquest programa mínim? ¿És que l'ideal és petit que no mereix la subordinació de totes les altres aspiracions individuals? Tots volem el mateix, pensem portar-ho per camins diferents. Per tant, tots podem treballar units. ¿És que hom ha pensat mai a fer una actuació de violència sense una força diplomàtica? ¿És que hom pensa demanar sempre esperant de la generositat sense una força que es faci respectar i obligui a la generositat? Doncs, si l'un necessita l'altre, ¿per què combatre's en aquest punt en el qual tots convenim?»

catalana o que tracten de revistes i publicacions que incrementen la importància de la cultura escrita catalana en el context internacional per la seva modernitat o per la seva varietat. Hi destaquen especialment el comentari sobre l'aparició del *Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana* o els comentaris de les revistes *OC* i *A. C.*, al costat de l'edició de *Els contes de sempre* d'Anna Rubies.

El comentari del 20 de febrer dedicat a *OC* (signat erròniament SER) reprèn la defensa de l'occitanisme i l'expansió de Catalunya: «Aquesta publicació bimestral editada per la Societat d'Estudis occitans de Tolosa realitza la tasca meritòria d'ésser un òrgan d'expansió de la cultura catalana per terres occitanes i una ocasió de lligam de la cultura occitana naixent a la nostra cultura nacional. El volum que acabem de rebre (12-13) és un veritable llibre. El seu contingut interessarà tots els catalans que es preocupen de la nostra irradiació espiritual.»; hi inclou una cita en occità del marsellès Carles Camprós, on aposta per la pau i per l'internacionalisme, molt en la línia ideològica del Foix republicà: «*L'imperialisme dels Estats d'ara és la soleta empatxa al desarmament, a la Patz. Sols una organitzacion internacionala d'Europa pot solucionar la qüestion per ço que ella sola pot permetre una organitzacion forta de la societat internacionala de las nacions. Federalisme al dintre de les nacions per arribar al Federalisme internacional és la sola solucions de la Patz. Com solucionar lo perilh? Per un mejan (“mitjà”) natural dins l'ordre de las realitats morales, intel·lectualas, econòmicas, és a dir, al mejan de las regions realas e vivas, tot seccionant los Estats centralitzats: ço és pròpiament, lo Federalisme internacinal.*» L'article acaba amb un d'aquells finals lapidaris, que recuperen les afirmacions bàsiques de Foix: «Recomanem *OC* a tots els qui estan convençuts que el Catalanisme és una política.»

El dedicat a *A. C.*, del 10 de març, tracta el tema urbanístic amb la crítica al tradicionalisme de molts governants catalans; el to és prou dur: «Un fascicle del G. A.

T. E. P. A. C. sempre és interessant. En una ciutat com la nostra de conformistes, passatistes, “mira’m-i-no-em-tocs” i altres reaccionaris de l’art i de la vida, un agrupament arquitectònic audaç com els que acull aquella organització mereix les simpaties d’aquells per als quals la Pàtria no és solament una beata i inactiva contemplació del passat, ans una projecció devès el futur. La ciutat futura la faran els audaçs i no els arqueòlegs —els arqueòlegs de les idees i de les arts plàstiques—: la Catalunya serà filla de la nostra voluntat de superació i no de la contemplació del Pont del Diable o de les estampetes d’En Bou de la plaça Nova.»

En el del 30 de març dedicat a *Els contes de sempre*, inclou un comentari prou il·lustratiu de la voluntat catalanitzadora: «ens cal felicitar la casa Nestlé per la seva edició catalana de “Rondalles d’Infants”, dins la col·lecció dels seus àlbums per a croms. Bella presentació, bella litografia, patriotisme exemplar.»

A banda d’altres comentaris menys interessants, en destaca el del 19 de maig sobre Joan Miró a qui la revista francesa *Cahiers d’Art* li dedica un número; hi inclou el sumari del volum on apareix un text en català de J. V. Foix, seguint la línia de la incorporació de la cultura i la llengua catalanes en les manifestacions europees: «Miró, que és un pintor cent per cent, és també un català cent per cent. Aquesta catalanitat i la primacia pictòrica li són reconegudes unànimement per tots els crítics. Per tots els crítics estrangers, naturalment.» Aquestes insinuacions tenen la seva continuïtat pocs dies després, el 22 de maig, en el comentari a la possible desaparició de la revista de Lleida *Art*:

Acabem de rebre el número 9 que s’anuncia com el penúltim d’aquesta extraordinària aventura editorial que és la revista “ART”, de Lleida, dirigida literàriament i plàsticament per Enric Crous. Aquesta publicació, molt superior a altres revistes de grup, similars, de l’estranger ens recorda altres intents editorials que hem vist a Catalunya i que, com el de Lleida, van tenir un èxit ben restringit. Un excés de precaució —o una falta d’interès— per part dels lectors catalans fa arriscades les provatures editorials dels idealistes. D’altra

part, allà on triomfen les més baixes manifestacions de plebeisme periodístic —com s'esdevé actualment al nostre país— no és pas d'estranyar la resistència a admetre els esforços d'alguns per a superar tanta d'abjecció. (...) La gent de Lleida no aspira, pel que es veu, a què la seva vila sigui una ciutat-capital, sinó un poblet de comarca.

Aquestes poques notes sobre llibres, doncs, traspuen un cert desencís sobre les actuacions dels catalans en el context republicà, que a parer de Foix no són prou fermes per aprofitar l'oportunitat històrica que s'està plantejant per al futur del país; d'aquí que aquests comentaris es complementin amb articles sobre altres temes signats per Foix amb diversos pseudònims. La situació canviarà arran dels fets transcendents del mes d'octubre.

V.1.2. L'intent de *Notes i simulacres*

Pel que fa a la resta d'articles d'aquest període, en trobem una desena signats com a J. V. Foix i només un com a Focius. És una intervenció molt escassa però prou aclaridora que els seus posicionaments són similars als de l'any anterior.

En primer lloc, tres articles del març i l'abril reprenen continguts ja elaborats: el del 10 de març està dedicat a l'elogi de la pintura de Josep Obiols amb motiu d'una exposició; en aquest elogi a l'amic, Foix hi destaca sobretot la catalanitat, que el relaciona amb Miró tot i que és ben evident que produeixen dos tipus d'obres del tot diferents. Aquesta catalanitat els distancia de l'espanyolitat: «Obiols és la mateixa catalanitat. Obiols és el “no espanyol”. (No l'antiespanyol, puix que en ell no hi ha hagut presa de possessió.) Obiols com a home i com a artista és tan estrany a Espanya com ho és un holandès.» En aquesta distinció de l'espanyolitat, Foix incorpora una novetat: parlar de la pròpia obra, encara que sigui molt tangencialment: «Mentre hi haurà un Obiols hi haurà plantejat un problema davant Espanya. Per raó

d'irreductibilitat. (En Miró per raó del seu antiesnobisme: en mi mateix descobreixo sovint idèntics motius de diferenciació. Tota la força de l'art i de la literatura modernes a Catalunya radica precisament en la seva sinceritat, en el seu coratjós antiesnobisme, en la radical acceptació de les dades noves com a problemes a resoldre sense tardança.)»⁴. Aquesta expressió de catalanitat és subratllada especialment en el final de l'article:

Per la pintura de l'Obiols sou catalans i no espanyols o bretons o estonians. Per les qualitats morals de la seva pintura, la vostra humanitat és adaptada a un paisatge terrestre tan precís com és precisa la frontera espiritual de Catalunya. La seva catalanitat està al nivell de la seva humanitat: d'ací el seu antitipisme. L'Obiols, com tots els catalans ben raçats, és un anticastís: la seva característica és precisament la singularització de les més universals de les categories — en el terreny de la plàstica, és clar!

En l'habitual article relacionat amb la diada de Sant Jordi, el 22 d'abril expressa les seves queixes per la manca de consciència dels compradors a l'hora de triar els llibres en aquesta diada, unes queixes que tenen uns ressons ben actuals: «La Diada del Llibre hauria d'ésser la del bon llibre, i els encarregats de propagar-la haurien d'establir al costat de la llista de llibres recomanables la llista dels llibres abominables, la qual llista, a Barcelona, és interminable.» I, encara, el 29 del mateix mes, com a colofó a aquesta diada, publica un altre article titulat «Vigília de capvuitada» que comença amb un lament sobre la singularitat de la Diada del Llibre, que no té continuïtat, en la majoria dels casos, la resta de l'any. Es lamenta, també, dels autors que aprofiten aquesta data per publicar les seves obres, i llavors ha de fer aquest aclariment:

Jo mateix, personalment, tinc la mateixa dèria. no se m'ha acudit de publicar-ne mai cap per tal dia. (El llibre aparegut amb la doble col·laboració de Josep Carbonell i pròpia és un llibre d'editor a qui vaig autoritzar la publicació del recull.)

⁴ De fet, la manca gairebé absoluta de referents espanyols en els articles de Foix a *La Publicitat* en qualsevol període de la seva intervenció ja és un indicatiu d'aquesta posició.

Amb la qual cosa es desmarca de l'edició de *Revolució catalanista*, però no de la voluntat de publicar-lo i, per tant, del seu interès per incidir en l'opinió pública. Després de l'aclariment, la queixa torna a ser-ne el motiu bàsic: «Voleu creure que un poetastre espanyol, un tal Pemán, que ha cretinitzat durant setmanes i setmanes el públic ja d'ell mateix cretí, que omplia a ramades i de farum de ramada el Teatre Romea, ha venut més ell tot sol, a Barcelona, que tots els poetes catalans junts? I que...; perdoneu, no tinc prou coratge.» El despit de Foix per les circumstàncies d'aquest Sant Jordi és tan gran que el porta a acabar l'article amb unes afirmacions més properes a posicions intolerants que al seny democràtic que sol defensar en els articles dels últims anys:

La foguera té, en aquests casos, un valor educatiu. La nit de la Diada del Llibre podria ésser una nit de fogueres, amb milers de llibres —de llibrots, vull dir— com a combustible, una nit de Sant Joan —o republicana, o catalana—. La majoria de quioscos de la Rambla restarien nets i pelats, i alguns d'ells haurien d'ésser pira també. ¿Per què no, això no?: la tolerància de les autoritats davant la tasca dels editors de llibres “sexuals” i sub-sexuals i altres indecències prou abundoses per a corrompre una joventut com la catalana d'avui, destinada a magnes realitzacions polítiques i socials, no té cap altre qualificatiu que el de “complicitat”.

L'article del 6 de maig dedicat a Vicenç Xatard és el que recupera per una única vegada aquest any la vella signatura de Focius, potser motivat per les crítiques polítiques que hi incorpora. Comença descrivint la relació amb l'amic i la seva situació de tres anys enrere a les Filipines coincidint amb la proclamació de la República, però aprofita l'anècdota per criticar la intervenció de la Lliga que, aquests primers mesos de l'any 34, està intentant frenar les lleis del govern autònom de Companys:

¿Hauries cregut mai, per exemple, que vindria un dia que tu, regionalista fervorós, m'hauries de donar la raó, al cap de catorze anys, d'haver-te jo exasperat amb les meves prediccions segons les quals, recordes?, el regionalisme polític era bàsicament antiautonomista i que si un dia, a causa d'una revolució espanyola, Catalunya obtenia algunes facultats autònomes, el partit regionalista català s'hi enfrontaria de Madrid estant?

L'article es tanca amb una referència encara més directa a la Lliga: «l'Ulster català és, en aquests moments, l'organització política que meresqué antany la teva adhesió.»; és a dir, si el país està dividit, i no aconsegueix aquella unitat d'acció que demana Focius de fa anys, en aquests moments el principal responsable és el catalanisme conservador, que està trencant principis bàsics dels temps de Prat de la Riba.

Després d'aquest article, segueix una sèrie que es presenta com un intent no reeixit de secció, sota l'epígraf «La resta» o amb el títol «Notes i simulacres». Són articles dedicats a l'art i a la política que defensen el Catalanisme amb les mateixes intencions dels articles de les últimes èpoques. En el del 20 de maig, l'elogi de Gausachs, de Miró i de la revista *Art*, de Lleida, acaba sent una defensa de les accions individuals que fan progressar el Catalanisme: «Totes les meves simpaties, tot amb tot, són per aquests il·luminats locals que solen ésser, gairebé sempre, esperits universals. El Catalanisme en totes les seves manifestacions és empès per aquests entusiastes. El Catalanisme, dèiem amb Salvat-Papasseit, és “un foc”. Cremen ací i allà per la Causa els dos-cents solitaris que seran bufats i escarnits en nom de la Causa. Això no s'esdevé tan solament a Catalunya. L'Herói, em deia un patriota croata, és sempre el gran Oblidat.»

El 3 de juny apareix un dels articles més significatius del període, també sota l'epígraf «La resta», titulat «El mite de “la joventut”». El començament ja és prou explícit de quines seran les intencions de l'article: Foix ha de marcar distàncies respecte als moviments que estan començant a ser hegemònics en aquests moments i que afirmacions o posicions anteriors s'hi podrien veure com a acostades: «Això que vaig a dir només em compromet a mi: no he cregut ni crec en “la joventut” ni en cap de les fórmules de renovació política o social derivades del culte a “la joventut”.» Es lamenta que les exaltacions de la joventut hagin provocat la gran quantitat de morts de la Gran Guerra, però defensa que les individualitats fortes són les que poden fer triomfar els

canvis que vol la joventut i insisteix que la revolució necessària encara no s'ha produït: «S'ha dit tant que la República no era, a Espanya, la revolució! Tampoc, a Catalunya, el Catalanisme, si no modifica el procés de les seves intervencions polítiques no és la revolució, ni una revolució, ans una vulgar i inútil adaptació.», i segueix defensant les gran individualitats, explicitant una referència que ja havia fet en temps de *Meridians*: «Durant la Dictadura la gran traïció a Catalunya la féu “la joventut”. Només resistiren les individualitats de totes les edats.» Els joves que volien transformar el món, ara es volen acomodar als llocs de l'administració;⁵ la joventut és cridanera i es conforma amb un premi als jocs florals, mentre que l'individu lluitador sempre és jove: «Jo m'atreveixo a resumir el meu criteri fixant com a característica dels joves segurs de llur joventut la Irreductibilitat i la Modèstia.»

L'article del 10 de juny segueix amb el mateix to polític, però ara la referència és més directa perquè parla distanciadament de Maurras i del feixisme, que al capdavall només defensen actituds conservadores:

Per a un patriota conservador, a Itàlia com a Catalunya la presència d'una massa popular, anònima, incorporada tot d'una al nacionalisme no és agradable: el Patriciat combatrà sempre la Plebs. (...) Quan la Pàtria esdevé de tots en reneguen i la traeixen.

Aquesta actitud política, a més, té una correspondència artística que fa que aquests governs no siguin capaços de dinamitzar una acció cultural: «Tres documents recents, crítics, confirmen l'existència del “drama d'una generació”, nascuda o formada sota els règims renovadors per a la qual el feixisme no ha estat, espiritualment, una disciplina.» L'article acaba confirmant que aquest plany es produeix també a la URSS i anuncia l'article del 8 de juliol, titulat una altra vegada «Notes i simulacres», on insisteix en la idea de la impossibilitat de lligar les manifestacions artístiques a una idea política: «Per

⁵ Altra vegada la crítica a la burocratització de l'administració autonòmica catalana.

als “massistes”, això és, per als qui no saben respirar sense sentir la farum de la massa, el poeta és una mena de guitarrista destinat a subratllar llur “cante jondo” i a passar després, amb grans reverències, la gorra al camisa-negre o al camisa-roig per recollir l’òbol o el rosegó.» Políticament, «La revolució es fa a les barricades, de colze a colze i sense preguntar l’ofici del caporal.», però «En poesia sobretot, i en pintura, el to no el dóna el règim. La revolució la fa un poeta, un pintor o un arquitecte genial. No un cabdill polític, ni menys la massa. Un pintor de geni anglès o espanyol pot fer la “revolució”, per la qual tota la pintura d’una època, per damunt les fronteres polítiques i socials, restarà modificada. Davant el geni artístic tots els règims són impotents. Un canvi de règim només pot modificar la distribució de la riquesa. Només.»

El 29 de juliol ha de reprendre aquest mateix tema a partir, segons informa l’article, de la recepció de dues cartes que defensen la poesia revolucionària. Aprofita l’ocasió per tornar a aclarir les seves posicions: «Jo no diré mai que el poeta, com a membre de la societat, hagi de negar llur concurs a la Pàtria o a la Revolució.», però «Quan el major nombre fa la revolució, el poeta, com a poeta, calla. Si vol intervenir com a tal, la poesia se li ofega en els estanys mòrbids de la retòrica.», per això està tan en contra dels Jocs Florals, el poeta: «A cada època vetlla el Misteri, per la seva permanència. Conrea la màgia i fa ombres xineses damunt el mur de l’eternitat amb els elements materials que li proporciona la trista i mòbil realitat. Cerca l’altra realitat (el superreal, el sobrenatural) —que no és, no us esvereu, l’anti-història. El poeta, a través de la caverna, escolta el més misteriós dels ecos, i el reprèn.»

L’últim article d’aquest grup, titulat «“Arquitectura i urbanisme”», apareix el 12 d’agost sota l’epígraf «Notes i simulacres»; està construït a partir d’una revista barcelonina del mateix títol. L’article relaciona l’habitual blasme foixià a la situació arquitectònica de Barcelona amb la crítica als falsos nacionalistes:

Aquest urbanisme té, en el seu platonisme, una semblança amb el “nacionalisme” platònic d’alguns catalanistes històrics —o prehistòrics—, als quals la realització nacional de Catalunya només interessava floralísticament, això és, com a tema líric per a facilitar la digestió, preparar la migdiada i enganyar l’incaut. Aquest “platonisme” urbanístic és el responsable del desgavell barceloní en el que afecta l’arquitectura.

Reclama un ordre, que no és només arquitectònic, sinó de tota l’activitat humana i que li serveix per definir la seva poesia i desmarcar-la de la d’alguns surrealistes: «Això és fàcil de constatar entre els poetes lliurats a la recerca de les celestes inharmonies interiors. Les exterioritzacions líriques reclamen un ordre exterior. El meu desordre topa sempre amb la inharmonia formal i plàstica. Com més intensa és la vida espiritual d’un individu més inflexible es mostra amb els conreadors del desordre. Per a lliurar-me el meu desordre interior, el meu errabundeig pels passadissos laberíntics del somni freturo un ordre extern absolut. Perquè el poeta lliuri el seu missatge cal que les pedres s’ordenin dures i silencioses.»

En aquest període, només trobem a *La Publicitat* dos articles signats per Foix que no corresponen a aquest grup: el del 22 de juliol és dedicat a la renaixença valenciana, «Per als qui la causa de Catalunya és, a la vegada, la dels territoris on “la nostra llengua és parlada i escrita”, l’esforç valencià mereix no solament aquesta o aquella adhesió oficial, ans no res menys la de tots els catalans del Principat, de les illes, del Rosselló i de la Cerdanya que no han claudicat davant l’absolutisme dels Estats polítics tan hàbils com inflexibles a destruir la idea i el sentiment de Pàtria en les seculars entitats nacionals que han destroçat i s’han repartit en botí.» Contra la idea d’Espanya tancada que mira cap a l’Àfrica, apareix el Catalanisme, europeista i integrador:

Addictes a la Idea Nova aportada pel Catalanisme, ciutadans d’una nova Democràcia Nacional, els renaixentistes de les terres de llengua catalana oposen a un Estat moribund una Pàtria nova i estableixen a l’Est peninsular els fonaments d’una organització política els destins imperials de la qual són presents al cor i a la voluntat dels millors.

Sota una mateixa bandera barrada es desenrotlla, vigorosa, la més optimista i invencible de les ofensives civils.

El 16 d'agost, sota l'epígraf «El començament», apareix l'emblemàtic article «La Idea catalana», que està directament relacionat amb l'anterior; és tota una declaració de principis, prou explícita per observar la posició i la trajectòria política de Foix. Molt proper a la tesi que havia desenvolupat a «Catalunya contra Cèsar», el 30 de setembre de 1931, l'article comença fent referència a l'experiència de *Monitor* amb Josep Carbonell⁶, «tots dos coincidírem a recomanar-la al patronat històric d'Escipió. Ja havíem decidit d'ornar amb una reproducció de l'efígie de l'il·lustre cabdill (...) quan una abrivada folla del separatisme de principi ens en féu desdir.» Segueix comentant que la publicació de *Revolució Catalanista* coincideix amb accions separatistes (a qui s'adreça especialment) i amb la publicació d'un llibre de Liddell Hart sobre Escipió:

Per als qui creuen encara en la Idea Catalana tal com hem cregut nosaltres, això és, en la realitat d'una Catalunya que conté, potencialment, un imperi⁷, el nom d'Escipió és el del cabdill simbòlic.

Escipió, com Alexandre, són l'exemple, no pas Cèsar que amb la seva ambició va preparar la caiguda de Roma; i, en el pol oposat, Escipió també és l'exemple contrari als qui es volen tancar en unes fronteres impermeables (amb qui Foix identifica els separatistes): «la nostra aversió pels andorranistes, pels petits republicans de les petites repúbliques, pels qui aspiren a helvetitzar, a andorranitzar Catalunya. Si catalanisme equival a nacionalisme, Catalanisme equival a Ambició. L'ambició de Catalunya, expressat per la Idea Catalana, tradicional, és reprendre la política hispànica d'Escipió;

⁶ Tot i que, en el procés de mitificació de la data que ja hem pogut observar en moments precedents, remunta l'experiència al 1918.

⁷ Ara Foix veu la necessitat d'aclarir el concepte, tan usual en els seus textos i tan "pratià", en una nota al final de l'article: «En l'accepció republicana, europea d'aquest mot». Potser les referències a Escipió i a Cèsar l'hi obliguen.

partir de Tarragona, la Imperial, per implantar la pau romana a la Península. Catalunya, a la Península, és Roma.»

Distingeix en el catalanisme dues posicions que exemplifica en les figures de Guimerà i, és clar, de Prat de la Riba: d'una banda hi ha els que volen reduir la pàtria a uns límits, d'altra banda hi ha els que volen irradiar-la més enllà, en una acció que segons Foix està frenant el govern autònom: «(Per a nosaltres la idea d'imperi, democràtica, és de “protecció” no de “submissió”. (...) A Catalunya urgeixen els Instituts d'Estudis peninsulars, econòmics, socials, militars, africans on la joventut catalana enrobusteixi llur fe en les possibilitats d'irradiació de Catalunya.) Avui, i és un error, Indíbil i Mandoni tenen més admiradors entre nosaltres que Escipió el Gran.» Són uns plantejaments que recorden, encara, els que havia fet a *Monitor*, cosa que justifica perfectament la publicació de *Revolució Catalanista*. El resultat final és prou explícit de l'ideari foixià:

Quan el catalanisme serà una idea política i no un sentiment Escipió esdevindrà el líder de les joventuts recobrades. No llegiran aleshores la història de les tribus pre-romanes, sinó la de Roma; no admiraran Irlanda, ans Anglaterra. La ciutat substituirà la Tribu i a la nació regional seguirà la nació imperial. L'Espanya d'Escipió serà la idea romana dels catalans i la universalitat de Lull serà la norma de la política ordenadora, federadora i imperial del Catalanisme en llengua romana.

Després d'aquest article, les col·laboracions de Foix entren en un parèntesi fins al mes d'octubre, amb l'única excepció de la publicació d'un poema dedicat a Joan Miró.⁸

⁸ Titulat «Platges mòbils», 22 d'agost de 1934, és una versió ben diferent del «A Joan Miró» que va publicar com a colofó de *Desa aquests llibres al calaix de baix*, una altra vegada amb la mítica data del 1918.

V.1.3. La reacció arran dels Fets d'Octubre

Just abans de la suspensió momentània de *La Publicitat*, que donarà pas a la transformació de revista en diari de la capçalera *Mirador* com a substitut eventual durant els mesos de novembre i desembre, Foix publica dos articles els primers dies del mes d'octubre. El dia 2 torna a tractar el tema de la manipulació política de l'artista i de l'individu, desmarcant-se especialment dels feixistes italians i dels socialistes soviètics: «quan els realistes socials us demanen que sigueu útils —això és, subordinats— a la causa de la cultura i de la civilització, llur pretensió és de convertir-vos sense esperança en uns estetes, que és allò precisament de què són acusats. Estetes d'una estètica oficial, per tant, artificial. Us demanen que mentiu. Exigeixen la vostra esclavitud. Us permetran, després, de besar la mà que us paga. És la inclinació natural dels miserables.» El dia 5 publica un últim article informatiu sobre l'exposició de Salvador Dalí a la sala Dalmau.

Aquesta intervenció, més aviat escassa i més distanciada de la realitat política catalana que en altres èpoques, té un capgirament total a partir dels Fets d'Octubre i de les represàlies que el govern espanyol ha imposat als partits catalans i a les institucions catalanes. Entre el novembre i el desembre J. V. Foix publica una quinzena d'articles amb el seu pseudònim oficial, on tracta especialment el tema de la política i la seva vinculació amb els escriptors. El primer d'aquests articles és del 6 de novembre, «La Ciutat de l'esperit», una mena de declaració de principis, feta un altre cop a partir de la ja mítica data del 1918:

Pertanyem a la lleva jovenívola que va compartir amb més zel la certitud, escampada pels majors, com una bona nova, que una política humana substituiria, de l'armistici ençà, la monstruosa política cesària dels vells conglomerats. Vam creure que la fi ja no serà justificada mai més pels mitjans i que només el Dret, la Llei o la Idea regirien,

perdoneu el lloc comú, hores i pobles. Vam creure en una Europa regenerada pel contacte dels esperits. Comptàvem, zelosos, amb la lleialtat. La primacia de l'esperit era, per a molts de nosaltres, una realitat. La Ciutat de l'esperit, universal, una fita.

Més endavant, remarca les rebaixes en els seus plantejaments polítics en benefici del Catalanisme per poder aprofitar la conjuntura autonomista: «Hem estat prou addictes a la nostra passió de coneixença per a suspendre provisionalment el nostre judici i acceptar, també provisionalment, punts de partida nous, alguns dels quals eren de franca ofensiva als nostres principis. Hem intentat d'oposar un dret al Dret, una llei a la Llei, un ordre a l'Ordre. Hem, perdoneu encara el mot, bifurcat.» Es pregunta si val la pena perseverar en les seves idees i acaba amb una afirmació que explicitarà en articles posteriors: «àdhuc en el governament dels homes la veritat, la justícia i la llibertat, són dogmes intangibles. La Ciutat no ombreja prostíbuls.»

Seguidament, Foix s'entreté en una sèrie d'articles titulats «Literatura i política» que es lamenten per la presa de partit dels escriptors, de manera que veuen limitada la seva independència. El primer, del 9 de novembre, conté aquesta declaració:

No fa gaire a Irlanda un grup d'escriptors reclamava, tímidament, una bandera blanca per a la intel·ligència. En un manifest molt ponderat de to, recomanava als altres escriptors incorporats als partits que amb tanta violència lluiten a l'Estat lliure, d'abstenir-se d'aportar llur energia a la causa política dels professionals de les lluites civils, i els aconsellava de fer pàtria irlandesa des del camp estricte de llur activitat espiritual. “Mentre els escriptors exhaureixen llurs forces al servei dels arribistes del Poder la Filosofia, la Ciència, la Novel·la i la Poesia llangueixen en la penombra.” Deien. Un bon llibre val tant com unes eleccions guanyades i el nom de Grècia és etern més per les seves manifestacions espirituals que pels seus fets polítics.

L'article següent, del 13 de novembre, exposa l'expansió de la bipolarització feixistes-marxistes a França, a partir dels arguments de Drieu La Rochelle i *Action Française* que fins i tot exalcen la figura de Mussolini; l'article acaba amb aquest reble:

«La posició de Drieu és sincera. Com la de Malraux o de Cassou a l'altra banda. Però és la que escau a l'home de raó?»

En l'article del dia 14, titulat «Tanta de confusió...», pren partit contra les tesis de Maurras que defensen les suposades bondats federadores de la monarquia i hi torna a insistir el dia 16 amb un altre article de la sèrie «Literatura i política», on ataca les posicions absolutistes: «en l'ingrés a les formes polítiques i socials de l'absolutisme modern —blanc o roig— hi ha, tot i semblar una paradoxa si admetem els sacrificis que comporta tota estabilització revolucionària, una simple fretura de confort.» L'escriptor ha de lluitar per la pàtria: «Puix que, i crec exposar un punt de vista meu que he compartit sempre, no he dubtat mai que l'individu es deu políticament i socialment al país i a l'època, al seu país i a la seva època, fins allà on el compromís que comporta aquest deure no perjudica la noció dels principis eterns que són la motivació essencial, jo diria única, de l'escriptor.» i es lamenta dels molts escriptors contemporanis que instrumentalitzen políticament la seva activitat. Amb aquesta conclusió, l'enllaç amb el següent article, «De l'escriptor davant la societat present», és ben clar. Torna a insistir en la distància de les seves posicions respecte a la instrumentalització política de l'escriptor, i fins i tot hi planteja un lema que ve a superar el de la Revolució francesa: «Jo crec que la Llibertat, el Dret i la Justícia cal defensar-les a dins i enfront de tots els règims.»; però, contrastant amb això, «la societat contemporània no proporciona condicions de vida intel·lectual propícies a la causa de l'esperit. (...) ¿No serà, potser, que l'escriptor lliure està sempre en oposició al règim on ha nascut o on s'ha format?»

Ja sé que si l'escriptor s'absté és considerat còmplice, i que el Poder constituït sempre s'aprofita, a benefici seu, del silenci de l'escriptor. Però jo no propugno pas l'abstenció, ans les distàncies guardades. No asseguro ni afirmo que l'escriptor, considerant com a tal l'amorós de la veritat i l'artista, hagi, políticament, d'abstenir-se. Crec que un escriptor, com a ciutadà, es deu al país, i pot col·laborar a l'ensorrada d'un règim i la provatura de règims nous. Allò que he

escrit és que no ha de deixar-se absorbir per l'activitat política, que per a l'escriptor sempre ha d'ésser secundària.⁹

A partir d'aquí, els articles canvien una mica de to: el següent, «20 anys de vida intel·lectual» (23 de novembre), parteix de l'excusa dels vint anys de *La Revista*, però els aprofita per fer una descripció de la pròpia activitat que vincula directament a allò que ja ha anomenat generació de *La Revista* o del 1918. Els membres d'aquesta generació «Són dels qui més història han viscut i els qui més han vist trontollar creences i principis. En l'ordre literari i plàstic els qui han estat testimonis o actors del nombre més gran d'experiments. Els homes de 35 a 40 anys són a hores d'ara els possessors del “documental” més extens i tràgic. No solament pels fets externs, sinó perquè, espiritualment, han hagut d'experimentar, permeteu l'exageració, segles de filosofia i d'història. Han hagut d'ésser còmplices, voluntaris o indiferents, de totes les revisions i de tots els assaigs. L'escriptor i l'artista que té avui de 35 a 40 anys és, moralment, un “monstre” davant els qui avui en tenen 20.»

El dia 30 dedica l'article «Una commemoració durable» al setè centenari de Ramon Llull, que torna a ser un lament contra la situació política catalana:

Si Catalunya no hagués confós, d'anys ha, la politiqueta amb la política —(Catalunya falla per no tenir una política, per no ésser el Catalanisme *una política* — per ésser “la política”) hauria aprofitat el Centenari de Llull per a elevar-nos tots, amb defectes i qualitats, a Llull. Per engrandir els nostres defectes i les nostres qualitats a l'escola lul·liana. Per ésser folls de franca follia amb Llull en les més enceses de les seves impulsions líriques i polítiques. (Tot l'apostolat de Llull és una política unitària, constructiva, persuasiva [democràtica], antibèl·lica).

Els articles del mes de desembre insisteixen en els mateixos temes que ha tractat en aquests del mes de novembre: les relacions de l'intel·lectual i la política, la situació

⁹ No puc estar-me de relacionar aquestes afirmacions amb la polèmica de l'any anterior. En aquest cas, la posició de Foix és ben allunyada de la de Joan Teixidor.

catalana, la imatge exemplar de Lull... El primer article és del dia 4, «La llibertat de triar el propi destí»: molt significativament es desmarca del feixisme, tot assenyalant que, com el marxisme, són solucions antiquades i que el món contemporani es decanta per la defensa dels valors eterns. Justifica la seva posició a partir d'una suposada conversa amb dos joves feixistes italians que dubten sobre la renúncia a la llibertat personal en favor de l'obediència al Duce: «Entre una Itàlia mediocre i desfeta i una Pàtria ardent i temuda, havien —i jo en comprenia les motivacions— decidit. Però, tot amb tot, “no és això, no és ben bé això”. Hi ha alguna cosa més en la vida d'un home que sotmetre's al destí que us assenyalava un duce i elevar-lo a la categoria d'absolut, deien, també, si fa no fa. I jo en compartia llurs reflexions, perquè han estat, de sempre, les pròpies.»; i, per tant, es presenta com una descripció de la pròpia evolució política més que no pas com un simple comentari de l'actualitat italiana. La conclusió, doncs, ha de ser adreçada a la situació de Catalunya:

Enfront de tots els “totalitarismes”, els principis renovellats per les més fresques de les joventuts d'avui representaran l'oposició a tantes de formes caduques polítiques i socials.

Per als catalans, la incorporació a aquest corrent nou assenyalerà llur desolidarització com a persones i com a membres d'una col·lectivitat de tot moviment de tendència absolutista i de tota formació política gregària. Només la tria, entre tots plegats, del destí de Comunitat, afavorirà l'elevació de Catalunya a la més alta de les categories espirituals.

Aquesta voluntat d'elevació espiritual comença per una activitat cultural que, a parer de Foix, ja s'està fent en certa mesura amb publicacions de llibres i revistes, com explica en l'article del 7 de desembre, «Irradiació cultural», que es centra en l'elogi de la revista *Oc* com un exemple dels «"reflexos" culturals» de què és capaç Catalunya.

L'article del 19 de desembre, «Sota el signe de l'ètica», torna a ser un article més estrictament polític, que reprèn les consideracions de Foix al voltant de “la Idea Catalana”; hi segueix remarcant el component ètic del Catalanisme enfront de possibles

desviacions de la política contemporània. «Jo, que crec en la primacia de l'espiritual, he tingut sempre en respecte el costat ètic del Catalanisme. Tant, que atribueixo els nostres mals presents i actuals a la desviació de les masses i dels dirigents —liberals o conservadors, tradicionalistes o futuristes— en llur conducta d'aquest principi bàsic.», cosa que el porta a recordar els principis de la Conferència Nacional Catalana i, per tant, els valors fundacionals d'Acció Catalana, tot i que ja han passat més de dotze anys:

Crec que molts convidran amb mi que tots som responsables que el catalanisme hagi deixat d'ésser, per a un gran nombre, una ètica. Un catalanista no hauria d'ésser mai un mal buròcrata, posem per cas. Ni un mal ciutadà. Tots els partits catalanistes haurien de contribuir a la reforma espiritual de cada adherent. Abans de captar el vot d'un ciutadà caldria reformar-lo moralment. (No era aquesta una de les directives assenyalades a la Conferència Nacional Catalana?) Abans d'obtenir el seu ajut físic caldria haver conquistat la seva convicció.

El penúltim article de l'any, «He tingut una alegria» (26-12-1934), planteja la necessitat d'enfortir la cultura catalana tot seguint la idea, ja recordada setmanes enrere, de l'imperialisme pràtià: «Només una Catalunya forjada al contacte de les cultures vives passarà de l'Anonimat a la Representació. Una nova Unitat cultural dins la gran Diversitat. Una Realitat nova.». Des de l'enfortiment de la Pàtria s'arribarà a la millora de totes les societats:

Aquesta espiritualització de la idea de la Pàtria, la conquesta de cadascun dels catalans per a la seva reforma espiritual en contacte amb la idea de comunitat major, és precisament allò que entenem com a la millor aportació que la nostra col·lectivitat, en tant que nació, pot fer a la cultura entesa com a universalitat.

A diferència de molts dels articles d'aquesta època, en aquest hi ha un cert optimisme derivat de l'observació que la gran quantitat de llibres que es publiquen en català dóna una idea d'aquesta possible participació cultural de Catalunya en el context internacional, d'aquí l'entusiasme del títol de l'article i l'exaltació dels últims paràgrafs, encara que en el fons pot ser més el fruit de la necessitat d'engrescar els catalans a

mantenir la il·lusió dels primers temps de l'autonomia, malgrat les circumstàncies adverses que han comportat els últims esdeveniments.

He tingut una alegria: una forta i, permeteu l'expressió, "austera" alegria. Catalunya reeixirà. Reeixirà pel seu esforç cultural. Cada català "pot" fer-se una biblioteca universal en català. Malaurat qui hi resistirà! Catalunya, i aquest serà el seu mèrit, no redueix, com tants d'altres pobles, l'universal al nacional, ans es lliura a l'universal en llengua pròpia.

He tingut una alegria. Voldria fer-la compartir a cada lector. Que cada lector la fes compartir a un altre català. Que cada català comprés *només* un d'aquests llibres —Esquil, Lull, etc.— o se subscriuís a una d'aquestes revistes.

Voldria un moment conscient d'alegria universal, perquè han sortit, de cop, tants de bells llibres en la nostra llengua. Cap d'ells localista ni xoví. Tots ells de cara al món en català.

Finalment, el 29 de desembre, apareix un últim article encara molt més polític i explícit de les posicions de Foix, «Un acte de fe polític». Com a complement a l'elogi del gran nombre de publicacions aparegudes en català, mereix per a Foix un article a part la reedició de *La Nacionalitat Catalana*, de Prat de la Riba. Foix en reconeix el mestratge tot i que n'accepta les revisions que imposa el pas del temps i els esdeveniments històrics, especialment per incorporar-hi aquest aspecte: «Davant el Fet Nacional hi ha, tan urgent, el Fet Social.» Probablement la presència dels aspectes socials és una concessió a les visions de l'esquerra perquè es puguin acostar als posicionaments pratians en un moment que els seus teòrics continuadors ideològics, la Lliga, tenen una posició d'enfrontament amb les altres forces polítiques catalanistes. Tot i així, per a Foix la base de la doctrina pratiana segueix sent completament vàlida per als temps actuals. Amb tot, caldria aclarir conceptes com el d'imperialisme o incorporar-hi aspectes de doctrina social, com ja he comentat: «Però resta l'afirmació cabdal: *Catalunya és una nació: a cada nació correspon un Estat*. I aquesta altra, també cabdal, i sovint oblidada pels qui han censurat, precipitadament, Prat de la Riba: "Desfer sistemàticament les grans unitats modernes és obra regressiva. El món ha d'encaminar-

se a fer Estats més complexos.” A la llei de les nacionalitats Prat fa seguir la de la formació de noves unitats.» Uns aspectes que són els mateixos que defensa Foix en negar les possibilitats del separatisme i exposar la voluntat de constituir un nou ordre mundial.

L'ideal de Prat de la Riba era la Federació d'Estats Nacionals. En afirmar, per exemple, la personalitat nacional de Catalunya, simultàniament afirmava la de la unitat d'Espanya, fórmula inicial de l'Estat-Imperi que assenyalava per al futur. A l'Espanya unilateral oposava l'Espanya màxima. Al Separatisme, l'Universalisme.

Fer sortir aquest llibre per Cap d'Any és un acte de fe polític. Voldríem veure'l compartit, des de tots els camps polítics i socials, per tots els catalans.

V.2. 1935: Focius i Ramon N. Giralld

L'any 1935 representa una reactivació de la participació de Foix a *La Publicitat*, com a continuació de l'impuls encetat amb els Fets d'Octubre però en una altra direcció: els articles signats per J. V. Foix que havien dominat els dos últims mesos de l'any desapareixeran ràpidament per donar pas a dues de les seves intervencions més destacades. En primer lloc, retrobarà el pseudònim de Focius —abandonat al llarg de l'any anterior— per a una secció que tindrà continuïtat tot l'any, *Els lloms transparents*; i, d'altra banda, crearà un altre pseudònim, Ramon N. Giralld, per a una nova secció, *Panorama Universal de les Lletres*, una continuació de les intencions fundacionals dels *Meridians* i dels *Itineraris*, que ja mantindrà fins al final de la seva intervenció en el diari, pel juliol del 36.

V.2.1. La desaparició momentània de J. V. Foix

J. V. Foix enceta la seva intervenció periodística de l'any 1935 amb el comentari «Un balanç favorable» del 2 de gener, que enllaça amb el to optimista dels articles anteriors per la publicació de llibres en català, tot i que n'expressa algunes reserves per

la idea que la quantitat de publicacions de vegades ve determinada per una manca de criteri editorial. En aquest balanç elogiós, sobretot per la tasca dels editors catalans, Foix no s'està de reincidir en els aspectes clau de la seva visió del Catalanisme:

He cregut, crec i creuré que el nostre Prestigi nacional —ni guerrer per sort, ni ambicions de redempcions extrahumanes— s'aguanta i s'aguantarà per la nostra Personalitat Espiritual. Si com he dit i tornat a dir el Catalanisme (que no s'ha d'assemblar ni al francesisme, ni a l'espanyolisme, ni a l'italianisme en tant que expressen un desagradable orgull ràcic¹⁰) és *una política* el fons d'aquesta política és *espiritual*.

En aquesta mateixa línia d'elogi a les publicacions catalanes aparegudes el 1934, el comentari del 5 de gener es centra en el famós número de *D'Ací i d'Allà* dedicat a l'avantguarda, que comença amb una nota ben personal: «més d'una vegada he hagut de defensar-me del dictat d'avantguardista. En unes notes aparegudes a la “Revista de Poesia”, en 1925, vaig insistir sobre l'equívoc d'aquest qualificatiu.», que conté afirmacions tan contundents com aquesta en què insinua la ja clàssica incomprensió de la seva producció poètica: «Entre nosaltres àdhuc l'esforç per a escriure correctament i clar és expressió de “surrealisme”.»

Reestablerta ja la normalitat de *La Publicitat*, Foix recupera la signatura F. per als comentaris de primera plana, amb el molt significatiu de l'11 de gener, «Estimar Catalunya». On exposa que el Catalanisme es fonamenta en l'estima que els catalans tenen a la seva pàtria: «*el motor únic ha estat l'amor a la col·lectivitat de gentes que parlen en català i que formen el pinyol d'un futur Estat nacional.*»¹¹; es configura en una defensa del sentiment de catalanitat que supera la diversitat d'idees polítiques, recordant els intents de constituir un front comú catalanista: «*Per a un catalanista el*

¹⁰ És important de destacar aquest distacament de l'orgull ràcic com a base del catalanisme i, en canvi, la identificació no només amb l'italianisme, sinó també amb el francesisme i l'espanyolisme.

¹¹ L'expressió “col·lectivitat de gentes que parlen en català” insisteix a no restringir la catalanitat a les comarques del Principat.

signe d'unió entre els catalans és un signe d'amor: al Fet català i a la Idea que l'impulsa. Els qui estimen Catalunya, es troben. Per sota i per damunt de les banderes.» i acaba: *«establir un front més ample per a fer el combat menys dur.»*

Aquesta represa d'anotacions polítiques sobre la realitat catalana té una continuació en el lament del 30 de gener, també signat F., sobre la deserció que han patit les classes de català després dels Fets d'Octubre; Foix insisteix en la idea d'integritat del catalanista: *«abans d'emprar mitjans polítics decisius cal conquistar els esperits.»*, i exalta els qui, malgrat les dificultats dels últims esdeveniments, s'hi han mantingut fidels en l'anonimat. Aquest comentari té una continuïtat en el del 16 de febrer, l'últim signat F., *«I les escoles...»*, que defensa la joventut catalanista *«que no tenen res a veure amb aquest eixam innoble d'arribistes que durant els dos primers anys de l'autonomia, com les llagostes bíbliques, han tapat el sol tot estenent una ombra i una foscor sinistres damunt el territori català.»*; acaba lamentant-se pel poc interès públic per la creació d'escoles catalanes que arribin a tota la població, la qual cosa impedeix la realització de la "idea catalana".

El 17 de gener J. V. Foix signa un article que em sembla definitiu per remarcar les seves posicions de l'època: *«Del «distingir», o el nazisme i el feixisme en literatura»*, on, a banda de remarcar que el moviment feixista és exclusivament italià, es lamenta del reduccionisme de les etiquetes: *«Durant aquests dos anys darrers un mot d'ordre ha arribat al paroxisme de la comicitat: són feixistes els demòcrates, els comunistes no stalinians, els socialistes, els monàrquics, els catòlics, els maçons, els republicans, els marxistes no leninistes! En rigor, feixista tot aquell qui no ho és de Moscou.»*

El 24 de gener publica un article sobre Salvador Dalí, que respon a l'actitud de fer de corresponsal a Catalunya de l'activitat pictòrica de l'empordanès, com exposa SANTOS-TORROELLA (1986:141). L'article del 27 de gener, *«Duanes literàries»*, exposa el triomf

de la visió nacionalista en tots els règims polítics: capitalistes, feixistes, nazis o soviètics i amb el perill que aquest nacionalisme acabi posant fronteres a la producció literària, el rerefons dels *Meridians* segueix present en la ideologia de Foix, en què Catalanisme és sinònim d'irradiació i no pas de tancament (probablement per això evita el terme “nacionalisme”):

Som, en l'ordre de les idees, lliurecanvistes, i si fracassen les altres internacionals no planyem esforços per a mantenir la del pensament.
Les duanes literàries no són al nostre programa.

Finalment, dos articles d'aquest mes de febrer tanquen aquest conjunt d'intervencions de J. V. Foix en aquest any, absorbit per les noves seccions de Focius i de Ramon N. Giraldu. El del dia 2, «Ambició de la Poesia», insisteix en la idea que ha vingut desenvolupant en els últims temps sobre el paper que té la poesia i la cultura en general com a formació de les societats, com a “mitjà de coneixença”, que en l'actualitat permet tenir una visió global del món allunyada de localismes, una esperança per la pau que pot suposar la construcció d'una unitat europea.

La poesia té actualment, a Europa, un fi únic. Ha vençut el seu quasi localisme —poesia és antifloralisme— per a esdevenir una ètica, una filosofia, una afirmació independent de la retòrica, de l'ètica i de la filosofia tradicionals. S'oposa àdhuc a la filosofia *com a mètode nou de coneixença metafísica*. La poesia, en la seva accepció actual i integral, intenta establir “un contacte directe de l'home amb l'Ésser per damunt de les barreres de la raó raonadora”.

L'ambició de la poesia és satisfer-se en ella mateixa com a instrument immediat d'investigació. Si intrínsecament és una metafísica, formalment té “la seva pròpia física”, segons Eluard [“Minotaure”, gener 1935], regulada per unes lleis que ja no són les tradicionals.

Foix, que amb aquests paràgrafs aprofita per definir la pròpia poesia, no s'està d'insistir en la queixa sobre les etiquetes que li han caigut més d'un cop al cim per voler donar compte de les últimes novetats: «Cada temps té els seus senyals. En avantatge o desavantatge. (D'ací ve l'equívoc: quan intenteu aclarir-los us diuen o reaccionari o futurista. Com si, o paradoxa!, volguessin acusar-vos d'inhumanitat.)»

El dia 12 signa l'últim article J. V. Foix, «Irradiar és afirmar-se». Es centra en la feina que fa Lluís Alibert per la formulació d'una normativa estàndard occitana i en la publicació de cinc llibres occitans a Barcelona, que és una mostra del sentit que per a Foix té el Catalanisme:

Catalunya es consolida no pas en les seves protestes ni en les seves paròdies irredemptistes, ans amb la seva presència afirmativa. La irradiació cultural del Catalanisme és la força mateixa de Catalunya i per ella es supera per a salvar-se del propi llòbreg isolament.

A partir d'aquí, només en comptades ocasions retrobarem la seva signatura al llarg de l'any, i exclusivament en comentaris de llibres o en articles relacionats amb Ramon Llull o amb arquitectura. Entre aquests articles destaquen «L'entesa espiritual» (1-10-1935), una nova crítica a la política de partits que fragmenta el Catalanisme en uns moments tan importants, malgrat la il·lusió de la gent, i especialment de la joventut, fruit de les accions derivades dels anys de Solidaritat: «No costa gaire descobrir entre els catalans formats en les disciplines patriòtiques de la solidaritat ençà, un vastíssim camp d'entesa. Aquesta entesa l'hem vista practicada, per damunt les activitats secundàries dels partits, a totes les ciutats i viles de Catalunya.», més important encara perquè la República no s'ha constituït en l'Estat necessari que no freni l'impuls irradiador de la cultura catalana: «La cultura catalana, sense un Estat constituït que la protegeixi necessita més que mai de l'aportació de tots. I, per a sempre, el manteniment d'aquella entesa, glòria fins ara del catalanisme com a moviment d'irradiació cultural, entre els qui, per ventura més pocs en nombre, defensaran la independència de la cultura, amb tants de sacrificis com calgui i entre l'esbranc dels indoctes, per damunt de tota cristallització política. Sempre, és clar, oh ideal suprem!, que aquesta política no sigui ja la mateixa cultura.»

Un mes abans d'aquest article, J. V. Foix havia hagut de signar «El Catalanisme, malgrat tot, és una ètica» (28-8-1935) per defensar-se «jo, que tinc per principi no defensar-me mai» d'uns atacs sobre el seu catalanisme: «Hi ha, d'un temps ençà, per damunt les tendències partidistes que separen abismalment el Catalanisme, en tant que és un moviment col·lectiu de reivindicació nacional, a obrir un altre abisme vertical: a l'un costat, siguin del Partit o de l'estament que es vulgui, s'apleguen els qui defensen les posicions ètiques del Catalanisme com a fonamentals i bàsiques; a l'altre, els qui pretenen alliberar-lo de tot llast purità, de tota intenció moralment renovadora, per a convertir-lo en una pugna entre arribistes, blancs o vermells, gangsters de les finances o de l'anarquia, literats i periodistes venals, amorals o cínic, etc.» L'article reproduïx uns comentaris sobre J. V. Foix apareguts al diari conservador *El Matí*, posteriorment comentats a *La Veu de Catalunya*; la posició de Foix és ben clara i demostra la distància que separa el grup d'Acció Catalana —en aquests moments, que ja s'ha coalitzat electoralment amb l'Esquerra— de les posicions d'Unió Democràtica o de la Lliga: «Jo no dubto que acabo d'ésser atacat per un d'aquests legionaris de l'antiètica. No pas com a polític —puix que és pública la meva abstenció literària en aquesta activitat—, ni com a literat —i en tant que literat l'atac és lícit—, ni com a catalanista ans *per la sola raó d'escriure a LA PUBLICITAT!* (...) perquè damunt les pàgines del diari on fa dotze anys que redacto la secció literària ha aparegut un article que no ha plagut ni al *Matí* ni a la *Veu*, una “Nota de Redacció” d'aquest darrer diari pretén que el meu honorable pare, elector durant més de trenta anys seguits de la Lliga, sofreixi el rigor de veure el seu patrimoni comercial afectat per la meva posició ideològica. Només hi havia precedents d'aquestes denúncies a l'Alemanya nazi. Allà es persegueix els jueus; ací es comença pels patriotes i es denuncia els establiments de llurs familiars.»; per a Foix el culpable de tot plegat és la situació de lluites partidistes que desil·lusiona l'objectiu global del

catalanisme, per això en la defensa de la seva posició torna a recórrer als principis culturals que han d'estar per sobre dels interessos polítics particulars:

Alguns amics meus —estimats Marià Manent, Carles Riba, Josep Carbonell, Tomàs Garcés i tants i tants d'altres bells esperits que comparteixen amb mi el criteri, fet pràctic, de mantenir-nos allunyats de la lluita política quotidiana per a salvar allò que estimem per damunt de tot que és la nostra cultura incipient— es mostren molt pessimistes en ço que afecta la sort de la Catalunya de l'esperit. Doncs a mi em plau fer públiques les meves esperances perquè crec que, per damunt dels estols amb què la quotidianitat política manté dividits els catalans, cal augmentar la cohesió entre els qui defensen la independència de la cultura i la dignitat del nostre ofici intel·lectual.

Si els esperits addictes al Catalanisme, avui tristament allunyats de l'acció pràctica, però afectes al Catalanisme ètic, sia el que es vulla el Partit polític o l'organització social a la qual pertanyin, saben refer llur lligam per a defensar els principis genèrics, culturals i espirituals del nostre moviment, els legionaris de la Maldat cediran tard o d'hora.

Més que mai, doncs, i malgrat tot, en aquests moments renovo la meva fe en el Catalanisme com una ètica i en la seva victòria com una cultura civil i humanista.

V.2.2. El retrobament de Focius: *Els lloms transparents*

Entre els mesos de febrer i novembre d'aquest 1935 apareixen vint-i-cinc articles signats per Focius sota l'epígraf *Els lloms transparents*. És una secció prou important, no només perquè donarà nom al recull d'articles de *La Publicitat* que Foix publicarà el 1969 (tot i que la majoria corresponen a altres moments de la seva intervenció), sinó perquè tracta els temes decisius de la línia periodística i ideològica de Foix en aquests anys, de manera que es configura com una mena de balanç de les seves posicions, que ja han quedat prou explicitades en l'article que he comentat com a colofó de l'apartat anterior.

El tema bàsic, doncs, és el del Catalanisme com a ètica, com a cultura, que demana una unitat d'acció, la defensa impossible de la llibertat de l'artista i de l'intel·lectual en els estats totalitaris; al costat d'aquest tema també hi apareixen aspectes més concrets de literatura moderna o la defensa d'alguns grans pensadors occidentals entre els que no podia faltar Ramon Llull que, de fet, ja apareix l'1 de febrer en el primer article de la

secció, un article que, a més, dóna pistes per entendre la seva poesia: «Nosaltres sospitem la permanència de les coses, no pas llur tornada en ordre cíclic.»

En alguns plantejaments, *Els lloms transparents* recorda les anteriors seccions de Focius, especialment quan l'article parteix del resum o del comentari de textos llegits a la premsa europea. De fet, fins i tot el mateix Focius s'hi refereix explícitament: en l'article del 30 de maig dedicat a la filosofia de Kierkegaard i Pascal remarca que el tema ja l'havia tractat als *Itineraris*; mentre que en el del 19 de juny, «Sincronisme de les escoles literàries», sobre la independència de les manifestacions artístiques i literàries respecte a les diverses situacions polítiques, a banda d'una subtil referència a *Meridians* i a posicions encara més primerenques: «*Espiritualment no hi ha distàncies*. Aquest és el “secret” de les nostres velles conviccions que daten de la nostra adolescència», també molt il·lustrativa de la distància de la posició de Foix respecte als totalitarismes, que fa recular fins i tot als seus primers textos polítics:

Als qui fa anys, ja abans de les revolucions que han seguit a la guerra gran, asseguràvem que una de les característiques de la unitat del món, de la desaparició de les nacions com a elements típics, era el sincronisme amb què es produïen els fets de caràcter espiritual, no ens sorprèn que l'experiència ens hagi fornit, tan aviat, documents que confirmen les nostres sospites.

Aquests dies mateix hem llegit, en un diari italià, aquesta afirmació: “*Una tragèdia, una revolució, poden canviar profundament l'ànima d'un poble, però no la seva literatura, si aquest segueix el camí que li és propi*” (Francesco Iovine, a la *Italia Letteraria*. Fa quinze anys justos que escrivírem el mateix en fixar la posició del nostre nacionalisme advers al tipisme i al racisme. Els italians s'han passat deu anys sostenint el contrari. Els russos ja en tornen quan els simpàtics idealistes de *Monde* i *Europe*, habitants distrets de la Lluna, totjust hi van. Maurras, prehistòric, sosté encara que una política reial i reialista modificarà les dades humanes útils als artistes!

L'activitat de l'esperit és autònoma: aquesta és la nostra creença. És un pintor genial —anglès, rus, francès o català— que modifica les lleis de l'art amb independència dels règims. O un escriptor genial. O un filòsof. O l'apòstol d'una nova creença.

Sobre aquesta llibertat de l'artista, però especialment centrats en la poesia, s'hi refereixen diversos articles de *Els lloms transparents*; molt punyent és el del 23 de juny, que tracta del suïcidi de René Crevel al voltant del Congrés d'Escriptors de París, Focius insisteix que «tenim la passió de les idees perquè és la passió de la Veritat, que és de la Llibertat i de la justícia». Un lema que ja havia aparegut l'any anterior en els seus escrits i també en els primers d'aquesta secció: en el del 8 de febrer, tot comentant la tasca de l'intel·lectual arriba a citar Marx per defensar la llibertat de l'artista: «Era encara idealista i defensava la llibertat de creació literària. Quan escrivia aquests mots tocava el cel amb les mans», i acaba aquesta idea repetint el seu lema d'enguany:

¿No ha de lluitar, doncs, per millorar l'estat social de la seva època? Sense cap dubte. Però amb la consciència que sota tots els règims, àdhuc el que socialment aparenti ésser més just, haurà de lluitar encara, i, per ventura, sacrificar-se per la causa de la llibertat, del dret i de la justícia. Cada règim instaura la seva pròpia esclavitud, i sota tots l'esperit ha de defensar-se.

Per això articles posteriors exalten el paper de la poesia: el 6 i el 12 d'abril publica dos articles titulats «Contingut de la poesia»; en dedica el segon a Tristan Tzara: «La poesia —que cal no confondre amb les turpituds rimades i ritmades dels anomenats, per ells mateixos, poetes— no és un mitjà d'expressió, ans una activitat de l'esperit.», i el del dia 6 a Aldous Huxley, on es lamenta de la poca innovació de la poesia contemporània: «Tots els poetes d'avui reclamen més llibertat. Endavant: però eixampleu de debò les fronteres de la poesia. No vol pas dir modern, com molts es pensen, cantar les proeses de l'aviació, parlar de pneumàtics i de trolleys, i substituir les imatges dels vells cavalls de raça per les dels HP. No és pas cap novetat parlar en 1850 de màquines de vapor i en 1935 d'automòbils. No ho és parlar en els poemes de música de jazz o de la fabricació en sèrie de tractors. Tot això és tan vell, a la seva manera, com Virgili. Gairebé tota la poesia moderna és feta a base d'aquesta falsa modernitat.» Cal

relacionar aquestes crítiques amb un dels últims articles de la secció, «La Societat secreta dels poetes» (20-9-1935), que es constitueix en un plany pel poc interès contemporani que desperta la poesia, potser provocat per la tendència elitista dels poetes.

L'article «De l'espiritual, del polític i del social» (28-4-1935), signat Focius però fora de la secció *Els lloms transparents* (probablement per un error de compaginació perquè, de fet, està molt relacionat amb el del 14 de maig, «De l'espiritual i del social», que sí s'hi inclou) tracta el tema d'aquesta relació entre política i literatura:

Ha estat assenyalat, aquests darrers temps, el perill que la política absorbeix la intel·ligència. En els països sotmesos a una dictadura aquesta absorció, voluntària o forçada, és, per abstinència o per intervenció, efectiva. En els països de règim democràtic, o de règim mixt, si la intel·ligència no ha estat encara confiscada, en canvi, les activitats intel·lectuals, els neguits i les esperances per a l'esdevenidor del polític i del social s'ordenen, en submissió, entorn de la política: Tothom ha de prendre partit.

Hi defensa la posició de Julien Benda en favor de l'humanisme i contra els règims totalitaris, com fan, segons Focius, Thierry Maulnier i Charles Maurras, però a aquests els critica la seva defensa de la monarquia: «Thierry-Maulnier, reialista, conclou: “La societat de demà ha d'ésser: *L'individu autònom, no sobirà, en l'Estat sobirà, no totalitari*. Això només ho garanteix, segons ell, la monarquia... quan, diran molts, no s'ha vist passat sota l'experiència d'una monarquia i s'ha comprovat que *no és la darrera probabilitat de llibertat*.» El del 14 de maig també s'hi refereix, però parteix d'un comentari de Jacques Maritain sobre la incidència contemporània del cubisme, ofegat per la instrumentalització política i social de l'art. La conclusió és que l'art que depèn d'unes circumstàncies concretes és efímer, per tant: «¿Per què no procurem, doncs, que l'home ocupi *sempre* el primer pla?» En Focius, doncs, l'humanisme que

també qualifica com a “primacia de l’home” acaba dominant la seva posició ideològica per superar les picabaralles polítiques.

L’altre gran aspecte dels articles de *Els lloms transparents* tracta la posició de Focius sobre la situació de Catalunya; tangencialment apareix el 14 de juliol en un article sobre arquitectura, en què, com ja havia fet anys abans, demana un estil: «En instaurar-se la República, des de LA PUBLICITAT i amb el nostre nom legal, exposàrem el nostre desencís: la República no tenia estil. (...) Potser és arriscat afirmar-ho, per tal com no fou, des del primer moment, una revolta estètica, ans únicament sentimental, la Revolució fracassava, com a tal, a les quaranta-vuit hores d’haver estat proclamada.», com també la Catalunya actual: «L’arquitectura expressa, millor que una altra art, l’estil d’un poble. Amb l’estil, la seva originalitat i la seva força: la Catalunya autònoma tampoc no respongué del tot als interessos vius de l’esperit nou. Per tal com no tingué una política li fallà, en tants d’aspectes, l’estètica.» El 9 de juny, Focius havia publicat un article emblemàtic, «Pàtria», on tracta de les dificultats de definir un concepte que tothom observa que existeix:

És evident que a Itàlia, qui ataca el Feixisme va contra la Pàtria, a Rússia qui ataca Stalin i a Alemanya qui ofèn, jassia només amb la mirada, Hitler. Tanmateix un croata sap de cert que no és de la pàtria dels serbis, i un empordanès de la dels andalusos. Alguna cosa hi deu haver. Però tantes de distincions, i tan subtils, allargarien el nostre comentari i acabariem, com és la nostra tasca per oblidar de mirar a través dels lloms.

Després de criticar els qui confonen la pàtria amb l’obediència a l’Estat i insistir en la crítica als que fan politiqueta per comptes de política, comenta: «La pàtria, ho hem escrit sovint, no és l’absolut. Però l’universal és lliure¹² als homes a través de figuracions

¹² Deu voler dir “es lliura”.

particulars. (...) No neguen, doncs, la Pàtria. Però la Pàtria no és divina ni sagrada.» La conclusió torna a ser que la pàtria no pot estar contra la llibertat, el dret i la justícia.

Però no contra els altres... Heus ací una posició fixada amb claredat. Per estimar la pàtria no cal mentir; ni odiar; ni preparar la guerra; ni elevar la Nació a la categoria d'absolut metafísic, ni confondre Nació i Estat.

Treballar per la Pàtria és fer-nos tots dignes que sigui estimada.

L'article del 7 de juliol torna a tractar el tema de la pàtria, «De la idea i del sentiment de Pàtria», hi explicita la idea que darrere els pensadors francesos hi ha la defensa de França com a pàtria, però també darrere de totes les accions de la U.R.S.S. hi ha la pàtria russa, encara que la tesi inicial fos internacionalista. També això és clar per a Catalunya, insistint a incloure en aquest concepte tots els territoris de parla catalana: «Els nostres lectors, educats fa anys, a causa de l'opressió, dins la idea i el sentiment de pàtria catalana, en tenen un concepte prou clar: pàtria, per als catalans, és el territori on es parla català actualment sotmès a un poder exterior.»

V.2.3. El *Panorama Universal de les Lletres* de Ramon N. Girald

Foix comença la intervenció periodística del 1935 amb la invenció d'un nou pseudònim que li permetrà recuperar més endavant, des del suposat anonimat inicial (almenys fins que la identificació del nou pseudònim torni a ser coneguda de manera general), l'esperit de les seccions directament relacionades amb l'activitat literària que havia tingut anteriorment. De fet, en un primer moment apareix la signatura Ramon N. Girald en les crítiques de publicacions i, encara, la seva primera aparició, el 5 de gener, és Ramon M. Girald, lleugerament diferent del que serà la seva forma definitiva. A partir del març, i fins al juny del 1936, el *Panorama Universal de les Lletres* serà la secció més fecunda de l'última etapa de la intervenció de Foix a *La Publicitat*; després

de *Meridians*, la secció amb una presència temporal més dilatada, però potser una de les menys conegudes o difoses; segurament hi influeix que a partir del mes d'agost la secció aparegui sense signatura. De fet, Foix ja ha utilitzat el mateix pseudònim per a una sèrie d'articles al voltant de la Diada del Llibre i ha començat a utilitzar-lo sovint per a articles de crítica bibliogràfica. Hi destaquen els sis articles de la secció *S'acosta la Diada del Llibre*, publicats entre l'11 i el 20 d'abril de 1935, presentats amb l'objectiu habitual d'interessar el lector per les novetats bibliogràfiques catalanes de la diada de Sant Jordi. El més important és el del dia 16, titulat «Cal comprar llibres catalans», que es lamenta perquè el català no té un Estat que l'empari a diferència de les altres llengües de cultura contemporànies i per això se l'ha de defensar des de l'actitud compromesa de tots els catalans. El del 18 recomana «Llibres d'orientació nacionalista» entre els que hi ha, després d'un llarg elogi per la reedició de *La Nacionalitat Catalana* d'Enric Prat de la Riba: «"La Revolució catalanista", de Foix i Carbonell (Editorial Altés), que tots els patriotes haurien de meditar llargament.» En una altra línia, el comentari del dia 24 sobre el *Tratado de pastelería y confitería* de Pere Puig i Clos potser és un indicatiu voluntari per identificar el pseudònim Ramon N. Giralld amb Foix.

A partir d'aquí, doncs, el pseudònim anirà apareixent en crítiques de llibres i en altres articles entre els que destaquen el del 7 de juliol que presenta «Què seran els "Quaderns de Poesia"», una obra completament vinculada a J. V. Foix, que l'obliga a un subtil joc irònic amb l'ús del suposat format d'entrevista que fa Ramon N. Giralld als cinc directors de la revista reunits a Can Sunyer:

Per la seva banda ens ha semblat comprendre que J. V. Foix, sempre arriscat, recomana, amb la seva dura peculiar persistència, de mantenir número per número obertes les pàgines dels *Quaderns de Poesia* als poetes dels altres pobles llatins, per tal que hi publiquin en llur llengua original llurs poemes inèdits. És un tema vell en J. V. Foix el del bescanvi literari entre les literatures llatines. Així, *Quaderns de Poesia* publicaran, en llur llengua vernacle, poemes dels més assenyalats poetes italians, portuguesos, provençals i llenguadocians,

castellans i francesos. Poemes inèdits, no cal dir-ho. Els poetes de la llatinitat tindran, a Barcelona, un òrgan propi.

El colofó d'aquest significatiu article també és prou interessant per entendre el paper que reserva Foix a la poesia en la recuperació de l'enyorada unitat d'acció del catalanisme: «Quan ens hem acomiadat, amb sentiment, dels cinc poetes dels *Quaderns de Poesia* per a dirigir-nos a la redacció del diari, hem vist més clar encara l'avantatge d'aquesta col·laboració unitàriament representativa: Carles Riba, l'Exigència; Tomàs Garcés, la Continuïtat; J. V. Foix, la Universalitat i el Risc; Marià Manent, l'Eclecticisme i la Ponderació; Joan Teixidor, la Joventut.»

Dos articles (el primer dels quals signat Ramon N. Giraldu) dedicats al Congrés d'Escriptors de París es poden relacionar amb els que J. V. Foix, els dies 19 i 22 de maig, va dedicar al XIIIè Congrés Internacional del P.E.N. Club a Barcelona, presidit per H. G. Wells i Pompeu Fabra, que J. V. Foix resumeix amb el lema “per la llibertat de l'escriptor”. Els del congrés de París, dubten que les delegacions oficials es puguin sostreure de les imposicions dels governs: «Els que coneixen els debats plantejats en els darrers Congressos del P.E.N. són uns testimonis excel·lents per a confirmar el nostre punt de vista segons el qual és al P.E.N. a qui corresponia endegar el problema dels intel·lectuals davant de l'oposició a la cultura duta en aquells països on el feixisme, sota formes diverses, s'ha estabilitzat com a criteri nacional.», per això «Fem vots perquè els resultats del Congrés, alliberats de tot dogma, afavoreixin la causa de la cultura i la de l'humanisme triomfi dels adversaris, cada dia més decidits, no solament de les cultures nacionals —que seran defensades al Congrés—, ans de la cultura universal.», diu en l'article del 22 de juny. El del 2 de juliol destaca que, malgrat les previsions, ha triomfat l'humanisme especialment a través dels discursos d'Andre Gide i, sobretot, de Julien Benda.

Finalment, l'article del 21 de juliol «¿Renaixença política occitana?», permet relacionar directament els centres d'interès de Ramon N. Giraldu amb els de J. V. Foix, que després de citar uns textos en provençal, culmina: «Des de LA PUBLICITAT trametem als nostres amics provençals l'expressió de la nostra simpatia. La causa de la llibertat nacional dels pobles i la del federalisme pacifista és la de tots.»

Així doncs, el *Panorama Universal de les Lletres* és una secció molt important, però no l'única de la vasta intervenció d'aquest període que ens ofereix un Foix més actiu que mai, conscient dels moments històrics que està vivint el país. Aquesta secció, doncs, al costat de *Els lloms transparents* esdevé una continuadora de *Meridians* i *Itineraris*, com una mena de noticiari d'actualitat literària amb una periodicitat setmanal (a *La Publicitat* hi trobem paral·lelament el *Panorama Universal de les Arts*, signat per Magí A. Cassanyes) i amb una estructura aparentment fragmentària molt semblant a la de les històriques seccions precedents. La incorporació d'aspectes de la literatura catalana és molt més gran que en aquelles seccions i també el fet de centrar-se d'una manera més general en aspectes més específicament literaris, tot i que també hi trobem altres referències, especialment polítiques.

V.2.3.1. Presència de la cultura catalana

Un dels elements centrals del *Panorama Universal de les Lletres* és l'interès pel desenvolupament de la literatura catalana i per la seva presència en el món. D'entrada, Ramon N. Giraldu no s'està de comunicar els èxits del seu altre pseudònim, J. V. Foix:

Text català a la N. R. F.— El darrer número de la *Nouvelle Revue Française* (1 juny 1935) reproduceix correctament en català un paràgraf de l'article que J. V. Foix dedicà des de la pàgina "Les Lletres i les Arts" de LA PUBLICITAT al darrer llibre de poemes de Paul Eluard "La Rose Publique".

De fet, aquesta voluntat es pot identificar ja amb el segon article de la signatura Ramon N. Giral, del 31 de gener de 1935, anterior a l'aparició de la seva secció fixa, que dóna una idea de la motivació que provocarà la creació de la secció: la importància de les publicacions catalanes per tal de fer-ne una cultura moderna que sigui capaç d'obrir-se al món i tenir-hi un pes. L'article parteix d'un comentari sobre la guia turística de Tarragona: «ara que, sota l'autonomia, Tarragona es desprovincianitzava per a capitalitzar-se. Ja no posava la seva trista glòria en les seves processons d'encaputxats ni en les seves "corridas" de toros. Ja s'honorava en Catalunya i en August. Deixava d'ésser una capital de província espanyola, com Teruel o Guadalajara, per a esdevenir una gran ciutat catalana, imperial. Tot això, si Catalunya no recobra la seva llibertat nacional, es pot perdre.»

Des dels primers dies, el *Panorama Universal de les Lletres* respon a aquest criteri: l'article inaugural, el 12 de març, s'hi refereix explícitament: «Tota l'Europa democràtica i intel·lectual ha celebrat el vuitanta-cinquè aniversari de la naixença de l'il·lustre pensador i polític txecoslovac T. G. Masaryk. La idea de Pàtria i de Democràcia del President txec, de l'"Alliberador", és la mateixa dels catalans. Només que certs imponderables han dut Catalunya a manifestar-se a favor dels principis que li són comuns amb les altres democràcies nacionals d'una manera massa sovint grollera i primària. Catalunya no ha trobat encara el Masaryk que l'alliberés no solament com a poble ans del seu plebeïsmes.» El tema de la llibertat nacional apareix més que en altres moments; per exemple, en l'article del 27 de març que parla de «l'alliberament de Grècia del jou turc» i de la «llibertat nacional de Polònia», a través de la figura de Boleslaw Limanowski, i en el del 3 de maig comentant Maurycy Mochnacki. Però l'anotació més significativa en aquest sentit és la del 23 de juliol, en ple Bienni Negre, el lligam entre la difusió cultural i la reivindicació nacional és indiscutible:

ELS FLAMENCS DAVANT EL FRANCÈS.— Recorda Hernan Teirlinck que, positivament, la pugna entre flamencs i walons és aquesta. “Per a ésser alguna cosa *hem* d’ésser flamencs. *Volem* ésser flamencs *per a esdevenir europeus.*” Als catalans ens satisfà aquesta posició, perquè també és la nostra: “volem ésser catalans per tal com només essent nosaltres serem alguna cosa. Volem ésser catalans per a esdevenir ciutadans d’Europa.”

A partir d’aquí els comentaris sobre la presència de la literatura catalana en el món es fan indispensables: el 22 de març comenta el ressò a França i a Itàlia de la concessió del premi Joaquim Folguera a Josep M. López-Picó, que reprèn també el 16 de juliol. En el del 10 d’abril es refereix al ressò a París del premi de narrativa Joan Crexells a la novel·lista Maria Teresa Vernet.

En el pol negatiu, com ja passava a *Meridians*, Ramon N. Girald també retreu la incomprensió del fet nacional català arreu. El 17 de març de 1936, en un comentari sobre l’exposició de pintors espanyols a París, detalla la visió uniformista i simplista que en tenen els crítics francesos: «com que per a un crític francès que s’estimi, Espanya és un país tràgic, macabre, negre, d’ànima profunda, supersticiós, fantasmal, desert, etc., els pintors que es presenten com a espanyols, tant si són de la fosca Castella com si són de la costa oriental de la Península han d’ésser, per força, ombrius, feroços, desesperats i emparentats, tant si els plau com no, amb Greco i amb Goya.»

En general, però, tot i que segueix sent present al *Panorama Universal de les Lletres* el to de queixa per la manca d’interès per la cultura a Catalunya, és menor que en altres moments, com en aquesta anotació del 25 d’abril de 1935, que insisteix en el poc interès que, segons ell, ha despertat el centenari de Ramon Llull:

UNA EDICIÓ NACIONAL DE CARDUCCI.— Hi ha un corrent de valoració dels grans autors nacionals. França exalta Victor Hugo; Catalunya, Ramon Llull; Itàlia, Carducci. Catalunya, però, per la ignorància dels seus propis escriptors, deixa passar el VII Centenari de la naixença del primer dels seus immortals. Alguns diaris catalans us parlaran provincianíssimament del més modern dels cirabotes de Barbusse, o de la darrera ripiada del poetastre Pemán, i obliden que pel llibre *L’Amic e l’Amat* solament Catalunya és universal.

Tot contrastant amb aquests comentaris, hi trobem l'elogi de l'interès per Lull que demostren diversos mitjans: el 18 de juny (en què torna a explicitar: «entenem per Catalunya no les terres del Principat, que és una concepció provincial i separatista de Catalunya, ans les terres on hom parla català») comenta un article de Josep-Sebastià Pons a *L'Independant* de Perpinyà sobre el tema, seguit d'una nota que transcriu el discurs en català del representant escocès del P.E.N. Club al congrés de Barcelona.

També mereixen una atenció especial del *Panorama Universal de les Lletres* —no podia ser d'una altra manera— les relacions catalanes amb la cultura occitana com a primera mostra de la irradiació de la cultura catalana al món. Ramon N. Giraldu fa un comentari exaltat de les publicacions en occità impreses a Barcelona, com la dels evangelis del dia 27 de març de 1935. El 3 de setembre dedica una anotació a Frederic Mistral: «el gran poeta provençal que occitans i catalans consideren com a poeta propi. Tant com l'immortal Mistral estimà els catalans, Catalunya manté el seu culte, i els millors dels esperits i de les intel·ligències catalanes l'honoren i el fan actual.» i el 20 de novembre al número que la revista *Le Feu* d'Ais de Provença dedica a «l'humanista i poeta provençal Lleó de Berluc-Perussis.» Tot plegat queda resumit en l'anotació del 30 d'abril de 1936 titulada «La renaixença dels pobles i les cultures» que dóna compte de la conferència que Joan Estelrich va oferir a la Societat d'Estudis Filosòfics de Marsella, hi cita el comentari de L. G. Gros a *Le Petit Marseillais*: «Estelrich, segons la concepció bergsoniana de la memòria, veu, en la consciència col·lectiva, l'acció de l'esperit sobre la matèria. Per tal de tornar-se ell mateix, un país renaixent recobra la seva memòria, començant per recobrar la dignitat de la seva llengua: arqueòlegs i filòlegs han estat els capdavaners del ressorgiment català.»

D'aquestes anotacions dedicades a Catalunya i al desenvolupament de la seva cultura i identitat política en destaquen dues que es refereixen subtilment a la situació contemporània (amb el govern empresonat i l'autonomia suspesa després dels Fets d'Octubre). És clar que Foix no coincideix ideològicament amb l'actuació agosarada dels líders de l'Esquerra, però encara menys amb la situació regressiva que ha creat el govern espanyol; els canvis que es preveuen a finals del 1935 i sobretot les eleccions del 36 no fan més que esperonar l'actitud de Foix. En aquest sentit, doncs, malgrat el silenci anterior és més que significatiu el comentari del 12 de desembre de 1935 sobre la situació de Ventura Gassol, encara empresonat; hi comenta la publicació del P.E.N. Club de l'Índia que tracta del congrés de Barcelona: «Parla amb una gran simpatia del President del P. E. N. Club de Catalunya, l'il·lustre filòleg senyor Pompeu Fabra, i ressenya amb afecte les excursions i festes celebrades en aquella ocasió. Té mots d'agraïment per als organitzadors, per als senyors Millàs-Raurell, Mascaró i Cases-Carbó i per als escriptors absents —al·ludeix Ventura Gassol—, a causa de les dificultats polítiques internes del país.» Una anotació que s'ha d'emparentar amb la del 3 de març de 1936:

VENTURA GASSOL.— Res no li plau tant al patriota Ventura Gassol com ésser anomenat poeta. És amb aquest títol que, a la sortida de la seva presó, és saludat fervorosament per *Les Nouvelles Littéraires*, de París, sota la signatura d'Adolf de Falgarola.

Aquesta defensa de les possibilitats de la cultura catalana queda emmarcada també al *Panorama Universal de les Lletres*, com en altres èpoques, en una defensa de les possibilitats culturals de la Mediterrània com a centre d'irradiació universal. L'anotació del 4 de desembre sobre la Universitat Mediterrània que pretén instaurar Paul Valéry a Niça és molt clar: «Recordem que Valéry —bon provençal— creu, amb Mistral “...que

la Mediterrània és la força constitutiva de l'esperit europeu", "...de l'Europa històrica en tant que ha modificat el món humà tot enter".»

V.2.3.2. *La llibertat de l'escriptor amenaçada*

Tot i que com a plantejament bàsic el *Panorama Universal de les Lletres* tracta temes literaris, no s'està, com havia fet Foix en seccions anteriors de la seva col·laboració a *La Publicitat*, de relacionar-hi temes polítics. En aquest cas, com en els últims anys, especialment el tema de la llibertat de l'escriptor a la qual és impossible d'accedir-hi en règims polítics totalitaris, en aquest context històric sobretot pel que fa al feixisme, al comunisme i, d'una manera molt marcada, al nazisme; de fet, aquests comentaris sobre la persecució de les idees sota el nazisme són especialment interessants.

Una anotació del 4 de juny de 1935 dóna notícia d'un congrés d'escriptors als EUA en defensa de la llibertat d'expressió i contra les diverses formes de censura. El 12 del mateix mes, un d'aquells *Panorama* que permet observar perfectament la cohesió de les diverses anotacions (com passava en les emblemàtiques seccions anteriors) comença informant sobre la commemoració a l'Ateneu Barcelonès dels seixanta anys de Thomas Mann, exiliat a Suïssa; segueix a aquesta anotació una altra sobre el Congrés Internacional d'Escriptors de París en favor de l'humanisme, i acaba l'article amb una referència a una exposició a Nova York de llibres prohibits a diversos indrets del món i amb una altra sobre Apollinaire en què recorda la seva presentació catalana a «*La Revista i Trossos* (una revista catalana d'avantguarda que va sortir l'any 1918¹³ i que va publicar només quatre o cinc números)», hi comenta la necessitat dels homenatges que

¹³ Una altra vegada el 1918 com a data de referència per a la intervenció artística de J. V. Foix.

li fan a França, «Puix que Apollinaire va ésser un poeta i, contra el parer de tantes de patums nacionals i estrangeres, un gran poeta.» Relacionat amb l'anotació inicial, el *Panorama Universal de les Lletres* del dia 16 de juliol reprèn el tema de l'exili amb el comentari titulat «Els dos Mann»: «Una de les realitats polítiques més colpidores d'aquesta època és l'allunyament forçat de llur pàtria de molts escriptors independents que han gosat opinar per llur compte: de l'Alemanya de Hitler, de la Rússia de Stalin o de la Itàlia de Mussolini, hi ha exiliats dotzenes d'escriptors independents amorosos de llur país, però en desacord amb el partit que hi ha establert la seva dictadura. L'Alemanya nacional-socialista s'ha distingit sobretot per la seva obstinació a expulsar del seu territori nacional els seus fills més eminents.»

Una anotació que marca la línia crítica de Ramon N. Girald sobre aquests règims polítics i la seva incidència en el món contemporani és la del 16 d'agost de 1935, dedicada a un llibre d'Emmanuel Monnier: «L'autor hi ataca els dos mals que, segons ell, corquen el temps present: l'individualisme i les tiranies col·lectives, fases totes dues d'un mateix mal. Enfront de l'individualisme burgès i del col·lectivisme materialista que fa políticament convergents feixisme i comunisme, Mounnier oposa el personalisme i el comunitarisme, que és una visió simultàniament cristiana i social del món.»

El 17 de setembre escriu «Literatura antitotalitària», «a Alemanya i a Rússia —més que no pas a Itàlia— l'Estat “totalitari”, tot i la barbàrie del qualificatiu, té un significat.»; comentant l'estat d'opinió a França Girald es refereix a les revistes *L'Ordre nouveau* i *Esprit*: «Totes dues voldrien impedir la formació de nous Estats totalitaris —sien feixistes o comunistes— on l'individu és només una unitat en la massa, un simple instrument a les mans de l'Estat.», hi defensa el federalisme i una entesa econòmica entre els països europeus. Aquests articles són probablement l'origen de «L'entesa espiritual», que ja he comentat abans, que signa J. V. Foix l'1 d'octubre, on defensa

l'humanisme com a superació d'aquesta situació política que només pot comportar opressió i conflictes bèl·lics.

L'11 de desembre, comentant la poesia soviètica contemporània, es refereix a les limitacions que ha imposat el comunisme que, segons ell, ha frenat la lliure expansió dels creadors provocant una poesia repetitiva i sense interès, una evolució que exemplifica amb la figura de Maiakovski.

Pel que fa a la instrumentalització de la literatura que fan els nazis a Alemanya, apareix en diverses anotacions del *Panorama*, com la del 27 de març de 1935, «Jean Guéhenno es revolta (“Europe”, 15 març) per la utilització que els hitlerians fan de l'obra de Nietzsche per a justificar llur política. Res no hi ha més envilidor —diu— que la lectura d'un pensador, partidària. Volem saber si Plató o Pascal o Voltaire o Nietzsche han donat més penyores al Feixisme o al Comunisme. Pensem només políticament i acabem per perdre el sentit comú.» Al voltant del congrés del P. E. N. Club a Barcelona, el 15 de maig Ramon N. Giraldu fa una referència especial a la manca de llibertat dels escriptors a Alemanya que va provocar-ne l'exclusió de la delegació en el congrés de Dubrovnik del 1933, a què va assistir J. V. Foix, «Una de les característiques del Congrés dels P. E. N. a Barcelona serà precisament la presència d'un grup important d'escriptors alemanys dels qui més han sofert sota la creu gammada.»

El 10 de març de 1936 es torna a referir a la situació dels escriptors alemanys: «En poc temps han aparegut diversos articles a la premsa literària dels països de règim democràtic a favor de la concessió del Premi Nobel al periodista alemany Carl von Ossietzski, víctima de la dictadura nazi.» Pel que fa a la seva obra comenta que és significatiu que només s'hagi dedicat al periodisme i que tot i així pugui aspirar al Nobel, però això fa que Ramon N. Giraldu escrigui un comentari que és útil per aplicar-

lo a la realitat literària del Foix de l'època: «Ossietszky no ha publicat cap llibre, però els extractes dels seus quatre-cents articles que posseeix el Comitament del Nobel constitueixen una obra considerable: és la història, sovint profètica, de la política d'aquests darrers vint anys.»

Girald, doncs, es posiciona sempre contra la dictadura i en favor de la llibertat dels intel·lectuals i per la pau; una de les diverses concrecions és la transcripció, el 24 de març de 1936, de la declaració pacifista contra les accions alemanyes d'un «Comitament de Vigilància dels Intel·lectuals Antifeixistes» francès. Aquesta crítica no només s'adreça a Alemanya, també el feixisme italià és criticat des del *Panorama*, com fa l'article de l'11 de febrer de 1936. A una crida de Mussolini a la joventut del món, transcriu en primer lloc la resposta de Paul Nizan a *Vendredi*: «*Roma reclama aliats per als incendis. No es pot pas viure en un món on un cap d'Estat llança per damunt les fronteres aquests mots: Assassins de tots els països, uniu-vos.*», i tot seguit transcriu el manifest dels estudiants antifeixistes de Marsella: «*Germans d'Itàlia, missatgers a les generacions futures del patrimoni cultural que els nostres pares ens transmeteren, us allarguem una mà fraternal, us invitem a obrir els ulls i a constatar devers quin abisme us arrossega el feixisme. (...) Companys de joc, germans de sang a qui el feixisme ha obligat a abandonar llur casa, es troben entre nosaltres (com els nostres col·legues alemanys), ben rebuts pels nostres cors com més gran és llur sofrència més aspra la lluita per ells afrontada, i els guardem com els exemples vivents de la imperible noblesa de la vostra raça.*»

He volgut deixar per al final d'aquest apartat un conjunt d'anotacions que es refereixen a dos intel·lectuals francesos d'aquesta època de tendència clarament oposada i que Foix ja havia utilitzat en moments anteriors: Julien Benda i Charles Maurras; la preferència pel primer és, en aquests moments, inqüestionable tot i el qualificatiu de

maurrassià que, com hem vist, s'atribueix sovint al pensament de Foix. En una anotació del 23 de maig de 1935, Ramon N. Girald comenta: «Julien Benda, prou conegut per la seva exigent posició intel·lectualista pels nostres lectors. Benda entén per civilització: “un estat de la humanitat caracteritzat pel respecte intel·lectual, primer, de l'*idealisme*, segon de l'*universalisme*, tercer del *liberalisme*.» Uns dies després, el 28 de maig, comenta dos números de la revista *Euridice*: «recull els poemes dels neo-classicistes francesos, gairebé tots deixebles literaris i polítics de Charles Maurras. Porta el subtítol de “Quaderns de poesia i d'humanisme”, i hi hem llegit alguns poemes del més alt interès al costat d'altres d'una franca pedanteria molt difícil d'evitar entre els seguidors d'aquesta tendència.»

El 29 d'octubre les posicions encara queden més aclarides quan el ja anònim *Panorama Universal de les Lletres* es fa ressò d'una polèmica generada a França per l'aparició d'un manifest «Per la Justícia i per la Pau» signat per escriptors catòlics, «Aquest manifest, que l'“Action Française”, que ha signat el manifest de les dretes reaccionàries, feixistòfil, ataca per ésser l'expressió, diu, dels “catòlics d'esquerra”, ha rebut l'adhesió d'altres escriptors francesos heterodoxos —cristians i agnòstics—», entre els quals n'hi ha d'habituals en les seccions de Foix: André Gide, Julien Benda, Jean Cassou, Jean Guehenno, Henry de Montherland, etc. A aquesta anotació en segueix una altra titulada «*¿Els intel·lectuals, jutges de la civilització?*», que comenta: «L'aparició dels tres manifestos — El de la dreta conservadora presentat per Massis, Maurràs, etc. — el dels catòlics “d'esquerra” presentat per Maritain, Mauriac, etc., i el de les esquerres antifeixistes suggereix a un escriptor nacionalista d'*Action Française* Thierry Maulnier un comentari significatiu del qual donem, com a document, alguns

paràgrafs en els quals es defensa la primacia de l'ordre¹⁴», en què destaca la defensa de l'ús de la força per imposar la societat occidental sobre les colònies, contra el parer dels signants dels manifestos pacifistes. Una última anotació del mateix dia es dedica al conflicte a Etiòpia motivat pel colonialisme italià. L'endemà, en un fet inusual, es completa aquest *Panorama* —que acaba signat F.— amb el parer de G. B. Shaw sobre el tema, favorable a la intervenció italiana a Etiòpia. Em sembla que cal relacionar aquesta polèmica amb el resum que signa Ramon N. Girald d'una conferència de Paul Claudel, el 7 de desembre de 1935: «segons Claudel, al costat de l'esperit de llibertat hi ha l'esperit d'ordre, que ell creu que més aviat caldrà anomenar l'esperit d'unitat.», però aquest ordre «respon a un comandament, el testimoni musical d'una inspiració. Aquest ordre natural és ja l'ordre cristià.» Finalment, el 8 de gener de 1936 recull les crítiques de Julien Benda a la guerra d'Etiòpia:

El "clerc" actiu.— És prou coneguda per als qui segueixen el moviment francès de les idees la posició de Julien Benda, el qual, sense ésser-ho, s'acostà als socialistes en ocasió de l'afer Dreyfus, i ara, darrerament, tot i no essent marxista, va d'acord amb els intel·lectuals comunistes i col·labora en llurs publicacions. No és pas cap novetat que són alguns els escriptors francesos no manuscrits¹⁵ que, tot i llur posició doctrinal democràtica individualista, han acceptat d'integrar el front socialista-marxista.¹⁶

En l'article Benda critica els que defensen les posicions militaristes italianes i els que toleren, a França, les accions alemanyes mentre no afecti el propi territori sense tenir en compte que tot plegat pot conduir a una guerra de gran abast.¹⁷ El *Panorama* del dia es tanca amb aquesta anotació, també prou significativa:

70 anys.— els anglesos han celebrat el 31 de desembre el setantè aniversari de la naixença de l'escriptor Rudyard Kipling, eminent com

¹⁴ Foix, tot i que reiterat com un "home d'ordre", en aquests moments ja ha signat articles defensant la "primacia de l'individu i de l'esperit".

¹⁵ "adscrits"?

¹⁶ Pot ser una al·lusió al Front d'Esquerres català, a punt per presentar-se a les eleccions generals?

¹⁷ Ja hem anat veient que el conflicte bèl·lic era més que previsible i, de fet, el juliol d'aquest mateix any n'esclataria el primer episodi.

a tal, però que alguns censuren per llur tendència política i imperialista, guerrer i xoví. El 29 d'aquest mes s'escau que un escriptor de llengua francesa, també eminent, però de tendències oposades: universalista i pacifista, Romain Rolland, compleix també setanta anys.

Pocs dies després, el 28 de gener, tots dos escriptors coincideixen en dues anotacions del mateix *Panorama*. La primera, dedicada a Rolland, parteix d'una carta que li va adreçar Tolstoi el 1887 en què destaca la participació de la ciència i de l'art com a bé per a la humanitat, en defensa de la bellesa. La segona és un comentari d'André Maurois sobre Kipling que destaca la concepció heroica de la vida.

Com a resum final, em sembla clara una declaració de principis signada directament per Ramon N. Giraldu en una anotació titulada «* *Allà on no hi ha llibertat*», el 31 de juliol de 1935: «En aquests temps les veus de la intel·ligència i de l'esperit són ofegades per la veu dels dictadors. El totalitarisme nacional o social d'avui era conegut adés per “la Santa Inquisició”. Els motius eren diversos: la finalitat, idèntica: combatre, amb el foc, la destrucció o el patíbul la llibertat de pensar. “Totalitarisme” és absència de llibertat.»

V.2.3.3. *La innovació artística del segle XX*

Si la base del *Panorama Universal de les Lletres* són les notícies contemporànies sobre literatura, és normal que els temes siguin molt diversos i les informacions del tot eclèctiques, molt més que a l'època de *Meridians* i *d'Itineraris*; amb tot, en molts moments Ramon N. Giraldu mostra el seu interès especial pel que ha suposat una transformació de les formes d'expressió literàries del segle XX respecte a moments anteriors, és a dir, tot i donar notícia de qualsevol fet literari, en remarca sobretot els aspectes innovadors que fan que la literatura progressi i no s'anquilosi en formes passades, el que per a Giraldu són formes acadèmiques.

Una de les anotacions més importants en aquest sentit és la del 2 d'abril de 1935, que recull uns comentaris de Waldo Frank sobre Sigmund Freud; hi oposa el racionalisme vuitcentista —en què inclou Freud— al relativisme propi del segle XX en què cita, entre diversos referents, Bergson¹⁸. Aquest filòsof francès és el tema de la primera anotació del 12 de novembre de 1935 en què relaciona la seva filosofia amb sant Tomàs: «Cada criatura humana és lliure, capaç de moral. L'esperit humà ateny el real per la metafísica i per la ciència. La *intuïció* de Bergson —sempre segons el P. Gorce— és la *intel·ligència* de les coses de l'esperit o, millor, dels esperits. És l'esperit de “finesse” de què parla Pascal. També es podria anomenar *la intel·ligència per excel·lència*. Bergson conclou, tan poc antiintel·lectualista com antirealista.»

En la línia dels comentaris sobre el surrealisme que eren tan nombrosos en intervencions precedents, l'article del 10 d'abril de 1935 es podria aplicar a la reacció crítica sobre l'obra poètica de Foix; hi comenta que l'escriptor francès Raymond Roussel va ser inclòs en les files dels dadaistes i dels superrealistes, tot i que ell desconeixia l'obra d'aquests autors: «L'important —deia ell— és arribar a la perfecció. Li agradava una estricta correcció gramatical, el màxim d'exactitud i de perfecció. Una frase de Roussel ben característica de la seva posició artística: “...*prefereixo el domeny de la Concepció al de la Realitat.*” El seu treball, tot i ésser d'una prodigiosa facultat d'invenció, era lent i duríssim.» Subratlla la seva posició el del 26 de novembre de 1935 sobre l'expansió del surrealisme per tot el món a partir d'un manifest de surrealistes anglesos, en què cada cop és més clara la relació entre marxisme i surrealisme. Aquest article contrasta amb el fet que Ramon N. Giraldu s'hagi fet ressò de les crítiques a la U. R. S. S. per part dels surrealistes del grup de Breton arran del

¹⁸ Ja hem vist que la figura d'Henri Bergson ha estat present en els textos de *La Publicitat* des de l'època de *Meridians*.

Congrés d'Escriptors de París en l'article del 21 d'agost, que té una continuïtat en el següent, del 27 d'agost, resum d'un text de Salvador Dalí contra el realisme socialista que impulsen les autoritats soviètiques; l'anotació del 8 d'abril de 1936, en canvi, dóna notícia de l'aposta de Louis Aragon pel retorn del realisme a la literatura a través del realisme socialista. Continuant amb aquest mateix tema, el 4 de desembre de 1935 l'anotació «Posició política del surrealisme» exposa la idea d'André Breton que la revolució no s'ha d'accontentar amb els triomfs soviètics, sinó que ha de seguir estenent-se per tot el món.

En una altra línia, Ramon N. Giraldu es manté en les seves crítiques a les romanalles del futurisme de Marinetti en una anotació del 9 d'octubre: «No passa setmana que Marinetti no llanci un manifest futurista: guerrer, antiabissini, antibritànic, antiari, etc.», molt crític respecte a la voluntat italiana d'influència sobre l'art africà a partir del domini colonial. És ben diferent el to que empra en el comentari de les idees de Carlo Carra del 4 de febrer de 1936:

SOBRE LA PINTURA EUROPEA D'AVUI.— Els qui segueixen el moviment de les idees en 1918 recordaran segurament el nom del pintor italià Carlo Carrà, el qual, en companyia de Giorgio de Chirico, redactava una gran revista d'art italiana, *Valori Plastici*, de gran to. Quirico, que si els surrealistes de l'escola de París fossin sempre sincers reconeixerien com a un dels primers introductors moderns de la metafísica en les realitzacions plàstiques, (Dalí ha mantingut sempre la seva incidència), i per tant, com a degà del superrealisme, encara que després n'hagi desertat —o la "inspiració" hagi desertat d'ell—, hi mantenia una posició antiracionalista en oposició al Cubisme, racional i acadèmic. (És ben paradoxal que ara els surrealistes francesos considerin el Picasso cubista com a surrealista!)

A *Valori Plastici* —que arribava aleshores a Barcelona gràcies a la diligència de l'enyorat Salvat-Papasseit— es va teoritzar sobre Cubisme i metafísica, encara que les il·lustracions gràfiques no corresponguessin a l'ambició doctrinal.

A partir d'aquí recull les opinions contemporànies de Carlo Carra que valoren el cubisme com un producte excessivament academicista que es va anar superant amb l'evolució de la pintura.

El debat d'aquesta època es sintetitza en poesia social vs. poesia pura, en què s'inclouen els poetes vinculats al surrealisme, a partir d'una visió sintètica de la situació de la poesia txeca que ofereix el *Panorama* del 24 de setembre. No cal dir que Ramon N. Giralld perpetua l'enorme interès que en els textos de Foix pren la poesia, especialment en aquesta època, com a element cultural aglutinador que pot superar les tensions polítiques circumstancials. El 10 de juliol de 1935 escriu:

PROGRÉS I RELIGIÓ.— El poeta rus Boris Pasternak ha al·ludit la poesia amb aquests termes: “Vull parlar aquí de poesia, no de malaltia. La poesia serà sempre entre l’herba; caldrà sempre doblegar l’esquena per a collir-la; serà sempre massa simple perquè pugui ésser discutida als congressos. La poesia romandrà sempre la funció orgànica d’un ésser feliç, ple de la felicitat de la paraula. I com més homes feliços hi haurà, més fàcil serà ésser artista.” Boris Pasternak confon, evidentment, els poetes amb els tenors. O, per ventura, amb els nostres floralistes.

Per acabar aquest apartat, una darrera anotació, del 30 de juny de 1935, sobre l'evolució dels estils a partir d'un llibre de Robert West és prou important per definir la teoria foixiana: els estils evolucionen d'acord amb les societats, «Les metamòrfosis de l'estil no són sinó les condicions mateixes de la seva vida. Per això l'academisme quan vol perpetuar-se xoca amb les lleis biològiques de l'evolució de l'estil. Cada moment acadèmic té la seva existència mesurada.»

V.2.3.4. Un final encara més sobtat

El *Panorama Universal de les Lletres*, que en els últims mesos ja no signava Ramon N. Giralld, culmina amb les dues anotacions corresponents als dies 3 i 10 de juny de 1936; a partir d'aquí la represa serà impossible perquè l'alçament militar estronca la continuïtat de la secció. El primer d'aquests articles té la ja clàssica composició fragmentària dels articles foixians, en aquest cas dedicada especialment a la poesia; hi destaca l'anotació sobre la mort d'Henri de Regnier que, per a Léon-Paul Fargue,

representa «quaranta anys de passat, d'amor de l'art, de "llibertat de poesia", com diem "llibertat de pensament".» En canvi l'últim, el del dia 10 de juny, correspon a una sola anotació titulada «Per un humanisme contemporani». Tots plegats conformen molts presagis sobre les coercions i la violència derivades de les lluites ideològiques que són massa evidents com per no relacionar-los amb la realitat social i històrica catalana contemporània. La nova referència a l'humanisme correspon a un discurs de Joan Estelrich a l'assemblea de la Lliga de Nacions: «La civilització —que consisteix a conferir una valor suprema a les activitats espirituals, a honorar en l'home allò que és universalment humà, a honorar la llibertat de l'individu i ben particularment la llibertat de pensar— es confon amb les humanitats, és a dir, amb el sistema de valors llegat per les lletres greco-romanes.» Segons ell, cal una defensa d'aquestes humanitats, que ja han emprès les elits culturals: «Cal recordar encara que no es tracta aquí d'un interès d'esquerra o de dreta. Els amics de la tradició i de l'ordre es trobaran, per les humanitats, al costat dels amics del pensament renovellat i de la llibertat. (...) No es tracta tampoc d'afavorir un pensament exclusivista. Si nosaltres som en general partidaris de la tradició greco-romana, ho som menys per tendència meridional que per consciència d'universalitat.»; per a l'autor «no hi ha hagut ni hi haurà internacionalisme sense humanitats.» Aquesta nota acaba: «el senyor Estelrich sosté que la noció d'un humanisme contemporani no pot separar-se de la sensació de crisi espiritual del nostre món modern», que és a l'origen de bona part dels problemes polítics que dominen la societat contemporània, segons els textos del mateix Foix.

V.3. 1936: el retorn de J. V. Foix

Com havia passat l'any anterior, l'últim de la col·laboració periodística de Foix s'inicia amb un article que es configura com a balanç dels mesos precedents; en aquest

cas, correspon al publicat el primer dia de l'any, «Clausura del Centenari lul·lià», que torna a situar la figura de Llull com a cabdal en la representació de la cultura catalana i que també li serveix per tornar a retreure que no s'hagi aprofitat prou aquesta commemoració per situar el personatge al nivell que li pertoca. «En un país on cap figura central no il·lustra el geni autòcton oblidar Llull és desagradablement simptomàtic. Per tal com Llull no solament pot esdevenir una figura central sinó que, al meu entendre, l'és.» En l'elogi a la figura de Llull, J. V. Foix comença a introduir el tema de la unió de contraris que desenvoluparà en els poemes de *Sol, i de dol*, amb la qual cosa el lligam de la seva producció amb l'obra de Ramon Llull s'estreny encara més¹⁹; en aquests moments, Foix ja és prou explícit recordant la idea de “passió d'unitat”, a què s'ha referit en diversos articles anteriors:

Seny i Follia, Raó i Lirisme —establiu els paral·lels que cregueu més pertinents—, dominen alternativament la figura i l'obra —la Intenció Immortal— de Llull, i, a l'ombra de tanta de grandesa, cadascun de nosaltres.

La seva passió d'unitat i de síntesi —que és la nostra—, els seus escorcolls verbals, la seva fúria de coneixença, la seva dolcesa lírica, les seves cobejances i els seus desencisos són manifestacions d'un estat d'esperit autòcton, permanent a través dels segles. Són el drama representat per tots i cadascun dels qui hem estat o som.

De tota manera, en la commemoració del setè Centenari del naixement de Llull, per a Foix els lul·listes han estat pocs: «Havent restat la Catalunya oficial absent de Llull, el poble n'ha romàs més absent encara. (...) A Llull se li nega el monument a l'indret més escaient de la ciutat entre el Palau de la Generalitat i la Catedral perquè sota l'autonomia no és la voluntat de Catalunya la que guia els propis destins.», potser lamentant-se per la situació de suspensió del govern autònom o, més probablement, perquè Foix creu que els polítics catalans no defensen prou els interessos de Catalunya.

¹⁹ S'hi refereixen, per exemple, CARBONELL (1991:84 i seg.) o GIMFERRER (1974:115).

L'article acaba amb un desig futur esperançat: «En aquest any de clausura advoquem perquè el nom de Lull i el que representa brilli davant les noves generacions amb perdurable claror. El monument de pedra, menys urgent, assenyalarà un dia el pas de Catalunya de “Província” a “Poble”.»

A partir d'aquest article inicial, a banda de continuar amb el *Panorama Universal de les Lletres* que en aquests moments ja és anònim, Foix recuperarà la seva signatura oficial per diversos articles i breus seccions que aniran apareixent fins al mes de juliol en què clourà dràsticament la seva intervenció. Continuarà, a més a més, la crítica de llibres en què també utilitzarà el pseudònim Ramon N. Giral.

El següent article signat com a J. V. Foix és una anàlisi de la literatura infantil publicada el 5 de gener. A partir d'aquí, hi ha un intent de secció que no té continuïtat: el 16 i el 17 de gener J. V. Foix signa *Notes i simulacres*. El primer d'aquests dos articles és la crítica de l'últim llibre de Tristan Tzara que li serveix per tornar a exaltar el paper transcendental que pot tenir la poesia en el món contemporani: «els poetes inexorables en llur professió de fe han parlat aquests darrers anys amb mots que semblaven nous, però que eren eterns.»; J. V. Foix hi defensa l'ordre poètic, malgrat les aparences: «allà on tots prodigàvem les veus d'alarma per tal com els mots, deien, eren barrejats dins un capell i llançats a l'atzar per a compondre el poema, hi hem descobert una regla.» El segon article dóna notícia d'un dibuix de Paul Eluard que Picasso va fer per a *La Publicitat*, cosa que li serveix per fer-ne un elogi i alhora destacar el paper que té el seu diari, «el diari català fet i fet més obert a la causa de l'esperit». L'article inclou una altra de les crítiques de Foix als polítics de l'època: «Jo havia sentit parlar molt de snobs, però m'havia semblat que a Barcelona tots feien política i ocupaven els llocs més distingits a les organitzacions electorals. (Prou he dit més d'una vegada que els veritables temperaments polítics els havia descobert a Catalunya entre els poetes.)»

La visita de Paul Eluard a Catalunya arran de l'exposició Picasso li servirà com a tema dels dos articles següents, anònims, del 22 i el 24 de gener. El primer és, de fet, la transcripció de les paraules de Paul Eluard en la presentació de la lectura dels seus poemes als "Amics de la poesia", Foix, però, aprofita per remarcar l'important paper social que ha de tenir la poesia en aquests moments, en contrast amb el que tenen els representants polítics: «Si els ciutadans de Barcelona no estiguessin tan atrafegats — distrets— fa temps que haurien fet efectiu llur homenatge a aquests petits cenacles on es conrea el culte a l'esperit, i un dels quals, el dels "Amics de la Poesia", fa molt més pel bon nom de la ciutat que tot un consell de gestors municipals insensibilitzats per llur pròpia inútil oratòria.» En aquest cas, Foix hi empra el mateix qualificatiu de "civilitat" que havien utilitzat els noucentistes feia uns anys, potser en referència a la recuperació de les tesis de Prat de la Riba que ja ha introduït a partir de la reedició de *La nacionalitat catalana*. El segon article és el resum de la conferència que Eluard va fer a l'Ateneu Enciclopèdic Popular sobre els vincles revolucionaris antiburgesos del surrealisme. El comentari final de l'article, que tampoc no va signat, segueix l'habitual línia crítica foixiana:

Si tenim present que el comunisme oficial defensa el realisme socialista, en art i en literatura, que és la negació mateixa del Surrealisme plàstic i poètic, és possible imaginar que la subtil disquisició de Paul Eluard, exquisit de dicció i clar de concepte, no satisfeu del tot ni molts comunistes artísticament de gust "burgès", ni els aficionats al Surrealisme, molts d'ells ben conservadors socialment.

El mes de febrer, coincidint amb la campanya de les eleccions legislatives, J. V. Foix inicia un altre intent de secció, també de curta durada: entre el cinc i el dotze de febrer signa cinc *Carnet de les lletres i de les arts*, el penúltim dels quals, sense signar, inclou el *Panorama Universal de les Lletres*. Probablement aquesta duplicitat és prou evident

perquè la nova secció no acabi de tenir continuïtat i, en canvi, persisteixi en els *Panorama* que en aquell moment eren anònims.

El primer dels articles del *Carnet* torna a ser dedicat a Ramon Llull: «Llull i el monument de Llull». Hi insisteix en el tema del monument a Llull que ja ha tractat en el primer article de l'any, recorda la campanya en el seu favor i sobretot fa incís en la diferència de criteri dels temps de la República respecte als de la Dictadura que la nova conjuntura, amb l'autonomia suspesa, pretén recuperar:

Ara fa tres anys LA PUBLICITAT proposà, amb el consentiment del major nombre de catalans i amb independència de tota tendència política, que el Govern de la Generalitat es desdís de fer seu aquell acord provincià i que el dit monument, adaptat a la seva nova destinació i alliberat de certs atributs estilístics molt "dictadura styl", servís per a perpetuar, en el setè centenari de la seva naixença, Llull.

El Conseller de Cultura de la Generalitat senyor Ventura Gassol féu seva, espontàniament, la nostra iniciativa, i bastaren poques converses per a planejar la reforma, lleugera, del monument.

(...)

Hem sentit profundament que el batibull de la política hagi aturat la nostra iniciativa i que la dictadura vegi realitzats els seus projectes regionalistes i antinacionals.

Sembla, ho acabem de llegir, que és un fet: Llull, l'immortal, no tindrà, al cap de set-cents anys de mort, el seu monument. Però el tindrà el P. Gallifa.

A pocs dies de les eleccions, la referència directa a Ventura Gassol i la ridiculització dels que retornen a idees del temps de la Dictadura són prou explícites per veure-hi una presa de partit per part de Foix en favor del Front d'Esquerres, en què està integrada Acció Catalana Republicana, encara que només sigui una solució momentània per poder encarar el seu ambiciós projecte d'irradiació catalanista.

El segon *Carnet de les lletres i de les arts* és encara molt més explícit i interessant: «Comunitat interracial» (6-2-1936) es refereix al suport de quinze persones a un manifest aparegut a Barcelona en favor de la intervenció italiana a l'Àfrica, però sobretot es centra en el grup de la revista *Esprit*, del qual ja ha informat en diversos articles, que presenta un document per la creació d'un organisme en defensa de «la

persona contra els prejudicis de raça i de color»; en transcriu el document i en fa aquest comentari final:

Com a dada ben objectiva retenim aquesta: els partidaris de la Itàlia colonialista a Barcelona són, en llur majoria, nascuts abans de fi de segle, i els iniciadors del grup Esprit a la nostra ciutat són tots els fills del segle i en llur majoria uns “menys de trenta anys”. La joventut “bel·licosa” es declara generosament pacifista, internacionalista i interracialista i els “madurs” colonialistes, pacífics i sedentaris tots els que coneixem, es declaren partidaris “...de mirar amb gratitud l’esforç d’aquells països que, moguts per interessos o per ambicions de grandesa, conquisten per a l’home civilitzat territoris inexplorats i els confien a llur activitat econòmica i civilitzadora”.

Dues actituds ben divergents i, fins a cert punt, paradoxals.

L’article del 8 de febrer és un article d’urbanisme en defensa del GATCPAC, que serveix per tornar-se a lamentar de la situació urbanística de Catalunya; tot intentant capgirar aquesta situació, els arquitectes moderns «*al desordre tradicional oposen no pas un ordre, sinó l’ordre.*» Bona part dels comentaris que J. V. Foix dedica als arquitectes del GATCPAC tenen la seva exacta correlació respecte a la poesia, d’aquí el títol de l’article: «De la ciutat funcional. I de la poesia»; l’articulista es lamenta del preu per la bellesa immediata que paguen alguns d’aquests arquitectes, però «*Aquestes reserves no afecten la tendència a la unitat, principi al nostre entendre bàsic en urbanisme, ans a la imperícia d’alguns arquitectes que accepten l’art nou en la forma sense que bategui en llur esperit.*» L’article acaba relacionant aquests problemes amb les diverses manifestacions artístiques, inclosa la poesia:

És clar que la mateixa inhabilitat la descobrim entre els pintors que han fet “cubisme” o “realisme” o els escultors que intenten “surrealitzar” la matèria. Inhàbils? Potser els perd precisament l’habilitat. Per tal com, ben sovint, són precisament estrictament hàbils. Executen a la perfecció sense haver interpretat l’operació de l’esperit dels qui han projectat l’esbós genial.

Això mateix en poesia: hàbils retòrics. Espiritualment, imperits.

L'últim *Carnet de les lletres i de les arts*, el del dia 12, també tracta «De la ciutat funcional». Hi recull les informacions aparegudes a la revista A.C. sobre el Congrés d'Arquitectes d'Amsterdam.

Com ja he comentat, probablement per la duplicitat evident amb el *Panorama Universal de les Lletres*, aquesta secció no té continuïtat a les pàgines de *La Publicitat*, però sí que apareixen tres articles vinculats a una possible nova secció hereva d'aquesta, *El carnet d'un mateix*: el 26 d'aquest mateix mes de febrer es titula «De la universalitat». És un cant a la universalització que comporten els temps moderns, contra el tancament nacionalista representat especialment pel feixisme italià i, posteriorment, pel nazisme alemany: «*Ni el nacionalisme italià ni el racisme germànic no han atès de "nacionalitzar", en el sentit de valoració nacional de l'autòcton, allò que l'esperit o la moda han universalitzat. El procés ha estat més aviat a la inversa: es nacionalitza l'universal. És una manera segurament involuntària d'atènyer, per un procés d'adaptació regional, la unitat.*» Foix acaba tornant a expressar el seu interès per la poesia, que retreu una altra vegada com a exemple d'element d'unió entre els pobles: «*No vull remarcar (ha esdevingut un tòpic en escriptors polítics) si Rússia s'ha nacionalitzat gràcies a la Revolució —fa molts anys que ho crec així— ni si Itàlia tendeix a organitzar-se en règim socialista. Allò que m'interessa són les manifestacions unitàries de l'esperit. Per exemple, en la poesia.*»

Paral·lelament a l'aparició d'aquestes seccions, Foix n'inicia una altra, *Revistes & Fascicles catalans*, que en la seva primera aparició té el títol permutat i la signatura F. però després s'estabilitza i serà una secció anònima fins als últims moments de la intervenció de Foix a *La Publicitat*. De fet, l'últim article que hi publica, el 16 de juliol, correspon a aquesta secció.

En primer lloc, cal remarcar l'interès renovat per Foix per les publicacions catalanes, molt més alt encara que en altres èpoques, la qual cosa li fa obrir aquestes noves seccions (tot i que la informació internacional la manté al *Panorama Universal de les Lletres*, encara que ja hem vist que també hi inclou moltes informacions pròpiament catalanes). És a dir, cada cop més els textos de Foix es concreten en els aspectes de Catalunya, donada la importància dels esdeveniments que s'estan succeint. Aquesta nova secció sobre publicacions, i els articles dedicats als territoris de llengua catalana que l'ocuparan fins al mes de juliol, poden tenir el seu origen en l'article de la secció *Un llibre cada dia* del 29 de febrer dedicat a la revista mallorquina *La Nostra Terra*: «La renaixença integral de la Pàtria en l'ordre literari si és ben representada a València per publicacions com *La República de les Lletres* i *Timó*, a Mallorca ho és per *La Nostra Terra*.», en què és notable l'interès que sempre ha tingut Foix per les publicacions periòdiques com a mostra de vitalitat d'un moviment cultural. Aquestes revistes aconsegueixen una funció important: «fer vàlid l'idioma no solament per a la literatura d'esbargiment —regionalisme pintoresc— ans també per a totes les manifestacions de la vida de l'esperit.»

Revistes & Fascicles catalans tindrà cura de la informació sobre les publicacions recents per fer veure la importància d'aquesta diversitat temàtica que afavoreixi la “renaixença integral de la Pàtria”. En cada article hi apareixen diverses publicacions que normalment són resumides en funció dels articles i dels escriptors; en algun cas, però, l'article es centra en algun comentari o fa especial incidència en un article, com en el del dia 7 de març sobre *La Paraula Cristiana*, l'editorial de la qual defensa els drets de les nacions sotmeses: «Tota nació —diu— que formi part d'un Estat radicat en un país de nacionalitzat distinta té dret a exigir de l'Estat que li faciliti els mitjans legals per educar els seus ciutadans d'acord amb les seves característiques pròpies i per tant en

la seva llengua dins la línia de la seva història peculiar de la cultura, i en general dins tot l'ambient espiritual que secularment han creat els seus homes representatius.» En el mateix número hi ha un comentari sobre la nova revista gironina *Víctors*: «Una certa autonomia regional dins la nació catalana pot afavorir l'eclosió d'agrupaments culturals dels quals la nostra pàtria es troba mancada. A Girona, a València, a Palma, a Lleida, a Alacant, etc., a totes les comarques de Catalunya, els elements intel·lectuals haurien d'aplegar-se, generosament transigents, amb el fi de contribuir a la tasca urgent de donar una cultura a la nació comuna.»

En l'article del 27 de març hi ha el comentari del número 6 de *Quaderns de Poesia*; hi destaca l'article de J. V. Foix i el fet que es digui que «és una de les més interessants publicacions especialitzades que es publiquen a Europa.» El del dia 11 d'abril insisteix en el tema de les relacions entre nació i estat que torna a aparèixer en el nou número de *La Paraula Cristiana*; torna a tractar-lo l'1 de maig i hi destaca la integritat dels territoris catalans: «la cultura i l'idioma són elaboracions col·lectives que necessiten l'aportació de tots els dialectes i de tots els temperaments que sorgeixen en el territori patri.»²⁰ Aquest mateix dia fa una síntesi d'un article, aparegut a *Eulàlia*, sobre la unitat de Ramon Llull, signat per J. V. Foix, i també hi destaca les publicacions catalanes de Buenos Aires, *Catalunya* i *Ressorgiment*, una mostra de l'expansió de la cultura catalana.

Finalment, l'últim article de *Revistes & Fascicles catalans*, que correspon al 16 de juliol, incorpora una altra nota sobre *La Nostra Terra*, que titula «*L'escepticisme en la joventut*»; segons F. Vidal i Burdils «"...el jove d'avui està posseït d'una gran desconfiança i d'un egoisme més gran encara, i degut a l'ambient que el volta, pels

²⁰ En aquests últims temps, la insistència en la unitat cultural dels diversos territoris de llengua catalana és encara més gran que en altres èpoques.

primers desenganys soferts i pel vertigen de la seva vida, es resisteix a entrar al fons de les qüestions. Tot en ell és superficialitat. Damunt l'ànima del jove d'avui ja no cau la rosada de la vida eterna, no es dilata en l'infinit, ni el seu esperit s'allibera de la influència externa. No sap reconcentrar-se. El materialisme el fascina com un asil. El seu dinamisme, la seva mobilitat, en el fons, més que una conseqüència de la seva agonia física, és una desesperança: la malaltia de l'ideal, de l'ideal pur que no té". Per a Vidal i Burdils, el jove d'avui, sense fe, es mostra enllotat en el materialisme més cru, carregat de totes les impotències.» És curiós que l'última anotació de Foix a *La Publicitat*, anònima, torni a mostrar encara la seva gran preocupació per la joventut, però en aquest cas des d'un punt de vista tan espiritualista i antimaterialista.

Aquestes últimes col·laboracions de Foix giren al voltant d'un nucli temàtic que podríem relacionar amb el «Missatge als mallorquins». De fet, ja he marcat com un punt de referència el comentari sobre *La Nostra Terra* aparegut el 29 de febrer. En el context dels últims articles, el 30 de maig n'apareix un de completament semblant corresponent també a la secció *Un llibre cada dia* i dedicat al número d'abril de *La Nostra Terra*. Signat Ramon N. Giral, de les col·laboracions de la revista mallorquina en destaca una de Joan Estelrich sobre el retorn a la filosofia espiritualista de Kierkegaard com a reacció al col·lectivisme contemporani i, sobretot, l'editorial que es lamenta per la intervenció italiana a Abissínia: «una vegada més el dret ha estat víctima de la força», que també defensa la idea que havia de jugar la Societat de Nacions com a garantidora del dret i de la pau universals, en la línia de la federació europea que defensava Foix.

Aquest nucli temàtic correspon al creixent interès que per a Foix tenen els aspectes de Catalunya i que cada cop més va prenent un paper predominant en les seves intervencions fins a arribar a ser en aquests moments gairebé exclusiu; d'altra banda, també correspon a un intent polític d'establir relacions entre Catalunya i les Illes de què

La Publicitat ha estat informant i en què Foix ha participat especialment. Ho comenta la nota a l'article del 27 de maig: «*El "Missatge als Mallorquins", signat per les més altes autoritats acadèmiques de Catalunya i que LA PUBLICITAT ha publicat ja en lloc d'honor, és a hores d'ara un document històric de bella transcendència en la nostra Renaixença cultural. A partir d'avui, i mentre la comunitat cultural catalano-balear prepara els actes imminents de solidaritat cultural entre Catalunya i les Illes, que ja donàrem a conèixer, la nostra Pàgina Literària dedicarà atenció preferent a Mallorca i a la seva participació en la vida espiritual de les terres de llengua catalana.*» Aquesta nota correspon a l'article de Ramon N. Giraldu «Ramon Llull en edicions de Barcelona», on remarca la identitat cultural de Mallorca i de Catalunya a partir de la figura de Ramon Llull.

L'endemà, 28 de maig, J. V. Foix signa en aquest context del "Missatge als mallorquins" l'article «El catalanisme essencial». En destaca el suport de tots els àmbits però hi incorpora la queixa habitual sobre la situació política autonòmica: «Un s'oblida, tan sovint, que l'autonomia és un mitjà posat al servei del Catalanisme! (...) Un ha omès que treballàvem tants d'anys, durament i coratjosament, per la causa vital de Catalunya —que és la seva incorporació com a entitat espiritual independent a la cultura universal.— Allà on dèiem Catalanisme, molts han posat Autonomia; quan crèiem molts que calia catalanitzar d'arrel, molts d'altres han cregut que el més urgent era "republicanitzar" a la manera castellana o provincianitzar a la francesa o moscovita. L'autonomia ha esdevingut aleshores un tema abstracte, fàcil de defensar, de Barcelona estant, en mal castellà, en diaris provincians entre la ressenya d'una corrida de toros i un discurs, tot eloqüent, d'algun ateneista madrileny embriagat de la seva pròpia eloqüència.» En aquesta reflexió desencisada per la situació política, per a Foix la cultura torna a ser l'aglutinador necessari del paper que ha de tenir el Catalanisme:

«D'ací que els qui, a la dreta o a l'esquerra, havien cregut —i creuen— que el Catalanisme era —és— una Idea que calia —que cal— realitzar, s'agombolen al volt del primer que, en nom de la Cultura, actua per Catalunya. (...) El Catalanisme, que és una cultura, és també una política —encara que, com creiem molts, aquesta política sigui també una cultura.»

Tot i així, l'esperança en el futur no deixa de ser present en aquest article, com en textos anteriors, encara que és una esperança ben feble, que es fonamenta en l'esperit d'acció unitària del catalanisme:

Tanmateix, milers i milers de catalans pensen així. A milers i milers de patriotes, escampats en una polseguera de partits, els bat el cor de pensar que no tardarà a arribar l'hora en la qual l'autonomia servirà per a realitzar Catalunya, per a instaurar totes les coses en Catalunya. A milers i milers els sembla, com a mi, que aquesta realització és visiblement lenta...

Foix fins i tot gosa recuperar el discurs anterior als Fets d'Octubre, tot apel·lant a la “revolució catalanista”: «ha arribat potser el moment que irrompi el Catalanisme amb tota la seva força original, i amb tota la seva original interpretació del mot revolució dit, expressat a la catalana.» El “Missatge als mallorquins” és clau per reimpulsar aquesta acció nacional perquè fa adonar a molts que la Pàtria no s'acaba amb l'autonomia; ben al contrari: «La Constitució mutila la Pàtria...»

Així les coses, és evident que faltava completar el discurs i Foix ho fa l'endemà mateix a través de Ramon N. Giral amb l'article «València renaixent», que recorda el treball comú que comparteixen les diverses terres de parla catalana. Giral insinua la incorporació d'un grup de valencians als actes que se celebraran entre Catalunya i les Illes perquè aquestes accions no siguin incompletes.

Aquesta adhesió del País Valencià podria servir per a l'establiment d'un futur contacte entre mallorquins, valencians i catalans que, per damunt les diferències de partit o d'interpretació dels moviments nacionals dins la península coincideixin en aquella idea de comunitat

cultural propagada a Barcelona, a Mallorca i al País Valencià pels iniciadors de la Renaixença.

Una sola llengua, una sola cultura: heus ací el pla, ben allunyat de tota preocupació política, que caldria establir entre els escriptors i artistes catalans i mallorquins, i valencians.

Seguidament, Giraldu exemplifica la importància de la col·laboració valenciana en el procés de recuperació nacional amb el comentari d'algunes publicacions recents per recuperar el paper transcendental que està jugant la cultura, encara que com passa a Catalunya els polítics no acabin d'adoptar la fermesa necessària.

Tres col·laboracions del mes de juny tanquen aquest nucli temàtic i, de fet, la participació de Foix a *La Publicitat*, perquè durant els primers dies del mes de juliol només hi és present amb algun comentari de llibres signat per Ramon N. Giraldu i amb l'últim article de *Revistes & Fascicles catalans*, que ja he comentat.

El primer d'aquests articles és, de fet, la transcripció d'un text llegit per J. V. Foix a Ràdio Barcelona amb motiu dels actes del "Missatge als mallorquins". Hi recupera la vella idea de Països Catalans que ja ha utilitzat Foix des dels seus primers textos periodístics (evidentment sense utilitzar aquest terme, sinó el de Catalunya), però que ja he comentat que també provenia de Prat de la Riba: «Quan un català afecte a la causa del Catalanisme anomena pel seu nom la Pàtria i diu Catalunya, no es limita a representar-se, mentalment, les terres que integren unes províncies absurdes. En dir Catalunya, en sil·labejar el nom dolcíssim de la nostra contrada terrenal el català regenerat per la fe en els destins de la Pàtria projecta damunt un mapa inèdit la silueta d'una nació realitzada on tots els qui parlen català i els qui sense parlar-lo han ingressat, sota el signe de la unitat per la cultura, a tan noble assemblea, es reconeixen conciutadans amb igualtat de drets i de deures.» Com ja he comentat, en aquesta representació la cultura és l'element integrador per sobre de diferències de partit o contra aquells que busquen la desunió, fins i tot ho explicita en una última referència

tràgica per massa propera als esdeveniments immediats: «les pàtries i les cultures ordenen jeràrquicament llurs forces físiques i espirituals, anorreen els instigadors de guerra civil, eleven la moral dels subordinats i s'assenyalen un destí. La Pàtria i la Cultura exerceixen una funció irradiadora integradora, imperial, o moren damunt arenys ombrívols tot rosegant llurs pròpies entranyes.» En aquest discurs tan significatiu, Foix insisteix en els mateixos termes que ha defensat històricament, fins i tot el del mediterranisme:

El Catalanisme que, doctrinalment, és de rel mediterrània, en les seves diverses manifestacions culturals o polítiques ha tendit sempre a ordenar per a construir, a projectar-se, a eixamplar-se, a integrar-se. Quan algú intenta de desviar-lo dels seus destins, la Pàtria esdevé una província agònica en una terra morta i els catalans s'aixequen els uns contra els altres per a disputar-se impúdicament les quatre monedes que representen el preu de la llibertat col·lectiva.

Finalment, en un to força abrandat, com correspon a un discurs que té tot el to de discurs polític definitiu, fa una crida a col·laborar en la «realització de la Idea Catalana.»

El segon article, «La llengua dòcil» (20-6-1936), tot i que no té aquest caire marcadament polític dels anteriors sí que té un caràcter complementari perquè fa un elogi de les possibilitats de la llengua en un intent de trencar tòpics retrògrads sobre la dificultat d'escriure en català. El comentari és evident: «Si un poeta no reïx a fer clara una imatge, per absurda que sigui —no discutim escoles—, no és pas que la llengua sigui indòcil. Tots creurem que el poeta és pobre de lèxic i que la seva coneixença de la llengua és deficient.», i fa una crida a l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits.

El tercer i últim article, del 26 de juny, és una *Crònica* anònima que fa d'editorial de portada, «Una llengua i una cultura». Es centra en els darrers actes culturals catalans relacionats amb Catalunya, Mallorca, València i Perpinyà: «ho hem dit amb insistència: el Catalanisme ultra ésser una política és una cultura. Més encara: el Catalanisme, en

tant que moviment nacional destinat a realitzar dins l'àrea geogràfica de les terres que parlen una mateixa llengua la Idea Catalana, és més exactament interpretat quant la política desenvolupada pels seus representants dins les corporacions oficials tendeix a identificar-se amb la cultura.» En aquest cas, la crida absoluta a sumar-se al Catalanisme no deixa dubtes:

Per tal com València, la Catalunya del Principat, el Rosselló i les Illes parlen una mateixa llengua, és possible la naixença —o la renaixença— d'una cultura que fa solidàries aquestes terres. És damunt aquesta comunitat de llengua i de cultura que els temps esdevenidors, si tots sabem ésser fills de la Idea, veuran bastir una Política que farà sòlida pels segles la magna comunitat nacional de la qual som, ja nosaltres, súbdits devots i lleials.

Fer sensible aquesta idea —que és la Idea Catalana— als fills de totes les contrades que uneix el conreu d'una mateixa llengua, és, per ventura, una tasca urgent. Si els catalans, els primers en llur adhesió, saben alliberar-se de l'instint de discòrdia, permanent en aquells que no saben projectar la Pàtria en el futur, per a subordinar-se amb drets i amb deures, a la causa de la comunitat, als qui tenen fe en els destins de Catalunya, el més noble dels exemples.

El destí immediat, però, tenia reservat per al país la veu dels canons que van fer callar durant un període ben llarg la ploma de Foix i n'afectaren, especialment, la seva presència periodística.

VI. Conclusions: una dedicació frustrada

L'acostament a un període tan dilatat en el temps i tan vast quant a producció no permet un aprofundiment adequat dels múltiples i interessants temes que es presenten, ni tan sols una anàlisi detallada dels més destacats, que demanen una monografia específica on es pugui incloure no només el seguiment cronològic de la seva presència i tractament a les pàgines de *La Publicitat*, sinó també el contrast amb la resta de la producció foixiana, tant pel que fa a articles d'opinió d'altres àmbits com al que es pot desprendre de la seva obra poètica.

Tot i aquestes reserves a causa dels condicionants intrínsecs de la present tesi, la visió global de la participació de Foix a *La Publicitat*, basada en els diversos períodes que s'hi poden observar i amb el bandejament voluntari de textos contemporanis d'altres àmbits, permet acabar de posar llum a una sèrie d'interrogants que planen sobre la seva dedicació literària. D'entrada, cal partir de l'interès general de la seva participació periodística: al llarg dels quinze anys que s'estén la presència de Foix en aquest projecte periodístic lligat a Acció Catalana, no deixa d'intervenir-hi amb una intenció clarament política en el sentit de poder influir en l'opinió pública per aconseguir l'extensió de les seves propostes catalanistes. Encara que en aquest període apareixen els dos primers reculls poètics de la seva obra literària, es pot afirmar que l'activitat bàsica de Foix és en tot moment la seva presència quotidiana a les pàgines de la premsa, que només s'estronca quan perd la plataforma que l'ha acollit al llarg d'aquesta etapa per les condicions bèl·liques que imposa el cop d'estat dels militars franquistes. És important, doncs, adonar-se que Foix és ben conscient que en tot moment adreça els seus articles a un públic ampli i que pretén allisonar-lo de cara a la seva formació política i cultural.

No és que la producció poètica estigués en un segon terme en aquesta època, com demostren els diversos articles i l'interès per la literatura de bona part de la intervenció de Foix a *La Publicitat*, però sí que la dedicació quotidiana eclipsa la seva obra literària: tot i la importància transcendental per a la història de la literatura catalana de *Gertrudis* i de *KRTU*, fins al 1936 Foix sobretot és conegut per l'opinió pública pel seu paper com a periodista, perquè aquesta és l'activitat a què dedica més esforços al llarg de tots aquests anys de canvis per les seves grans possibilitats comunicatives i d'incidència social. Després del cop d'estat, vulgues no vulgues Foix intensifica la seva dedicació a la producció poètica, la qual cosa li permet tirar endavant molts projectes que havia anat deixant de banda al llarg dels anys trenta: especialment, la publicació de *Sol, i de dol* i els volums que acaben configurant el mite de la generació del 1918 que ja havia insinuat també a *La Publicitat*, com *Catalans de 1918* o els diversos lliuraments del *Diari 1918*. Amb tot, així que la situació política ho permeti no s'estarà de col·laborar en totes aquelles iniciatives que intentin recuperar una plataforma periodística catalana, en què excel·leix especialment la seva intensa col·laboració a *Serra d'Or*, però amb un Foix que ja té seixanta-set anys! Aquest interès, doncs, torna a posar en evidència un dels plantejaments bàsics d'aquest estudi: la preocupació extrema de Foix per fer present la seva veu catalanista a partir de les tribunes periodístiques que puguin tenir una certa incidència popular.

Tornant a la seva participació a *La Publicitat*, la presentació cronològica dels articles permet observar-ne una sèrie de períodes —alguns dels quals marcats per un cert lapse temporal— que fan evident una visió diversa d'aquesta producció: aquells plantejaments de Foix que, contemplats de manera global, semblarien uniformes al llarg de tota la seva producció, analitzats amb detall a partir de les diverses etapes de la seva intervenció a *La Publicitat* es pot veure com evolucionen o es matisen en funció dels

esdeveniments històrics que l'escriptor ha d'anar vivint, sense perjudici això sí d'uns criteris bàsics dominants. Foix, ben amatent a la realitat històrica catalana i europea, no pot deixar de veure's afectat per les circumstàncies transcendents per què travessa el món als anys vint i trenta del segle passat.

Quinze anys d'articles donen per molts temes i moltes opinions, de manera que la seva presentació en una tesi només pot convertir-se en un acostament parcial d'aquesta intervenció, amb tot he pogut donar compte d'aquells aspectes més rellevants que són decisius a l'hora de presentar la ideologia pública del Foix dels anys trenta, tot i que, d'entrada, cal superar un dels entrebancs més importants que imposa aquesta mateixa ideologia: la separació entre la persona i l'escriptor o ideòleg. En Josep Foix i Mas només ho serà per a les tasques familiars, quan agafi la ploma passarà a ser una construcció intel·lectual: J. V. Foix o qualsevol dels altres pseudònims periodístics que hem trobat al llarg de *La Publicitat*, de Focius a GER. Més encara: ja a partir de les seves constatacions inicials, en molts moments Foix és fidel a la idea d'anonimat segons la qual el periodisme es fa per les idees i no pas per les signatures, amb la qual cosa el seguiment dels seus articles es fa molt i molt complex, per no dir impossible. Tot i aquestes dificultats, la presència de Foix a *La Publicitat* configura una intervenció periodística de primer ordre que només l'ha pogut eclipsar el silenci imposat per les prohibicions franquistes o la importància encara més destacada de la seva producció poètica posterior. La seva presentació permet, doncs, donar una imatge d'un Foix implicat en la realitat política i amb una voluntat persistent d'incidència social ni que sigui escindint el periodista de la persona, ben allunyada de la visió del pastisser de Sarrià intel·lectual, poeta surrealista, que viu en un món personal, tancat, allunyat de la realitat social.

En tota aquesta intervenció periodística hi ha dos àmbits plenament destacats: d'una banda els articles que tracten bàsicament el tema polític i, d'altra banda, els que tenen un rerefons més literari. Pel que fa als de tema polític, hi destaca la visió del feixisme que ben sovint s'ha comentat limitada als articles de la primera part dels anys vint, en què Foix observava amb admiració (que no identificació) els avenços del feixisme a Itàlia; en els articles posteriors, la crítica a qualsevol forma de totalitarisme i la defensa del pacifisme i de la democràcia és total i ben compromesa en un món envoltat per uns presagis bel·licistes que Foix intenta superar apostant per una actitud ben moderna: la unitat europea, i per una visió de Catalunya (de fet, de tots els països que conformen la nació catalana) també ben contemporània: un nou ordre europeu permet reconfigurar el paper de Catalunya, que té una importància decisiva en la reconsideració de la causa occitana; i ho segueix defensant fins als últims articles que publica l'any 36, encara més explícits que els d'èpoques anteriors.

Pel que fa als articles que donen una visió de la literatura, dins de l'eclecticisme propi d'una producció tan dilatada, la visió diacrònica dels seus articles permet observar un interès determinant per l'actualitat de les lletres europees i, per tant, sobretot ha de donar compte de les innovacions que estan introduint en el món literari els poetes surrealistes: per a Foix, malgrat que tot sovint la seva voluntat d'acostar-se a un periodisme objectivista farà que se l'hi adscrigui, la distància respecte al "grup surrealista parisenc d'André Breton" és absoluta, cosa que no deixa de donar llum sobre altres possibles filiacions de la seva producció poètica.

Finalment, si no fos per aquest mateix anonimat i per la diversitat de la seva intervenció, els articles de Foix a *La Publicitat* també serien un exemple reconegut de periodisme innovador per a la seva època, amb un tipus de textos que, malgrat la fragmentarietat, mantenen una unitat, una continuïtat, que els ve donada per un fil

ideològic que els enllaça més o menys subtilment, especialment a les seccions mítiques de *Meridians* i d'*Itineraris*, però també en d'altres de menys conegudes, però no menys importants, com pot ser el *Panorama Universal de les Lletres*.

Tot i el gran valor d'aquesta producció i dels esforços d'estudiosos com Josep M. Balaguer, Manuel Guerrero o Manuel Carbonell, el Foix periodista no deixa de quedar-se en un segon terme, com prova aquest fragment de Josep M. Roig (encara que només sigu de manera anecdòtica), que bandeja l'important paper de Foix a *La Publicitat* incloent-lo en el "llarg etcètera" anònim: «La qualitat i el nivell periodístic va ser també exemplar. «La Publicitat», òrgan d'Acció Catalana, és encara un exemple de periodisme ben fet i durant la Dictadura va viure una progressió i una popularitat realment notables. En l'equip de redacció i de col·laboradors hi trobem intel·lectuals molt prestigiosos com Jaume Bofill i Mates, Antoni Rovira i Virgili, Nicolau d'Olwer, Martí Esteve, Pompeu Fabra, Carles Soldevila i un llarg etcètera, representants d'un catalanisme radical i moderadament esquerrà. Fou el diari en català més significat en la seva actitud antidictatorial i amb una gran audiència.»¹

En qualsevol cas, és evident que la fermesa en l'ús exclusiu del català va fer que la trajectòria periodística de molts escriptors, i especialment de J. V. Foix, quedés estroncada per les prohibicions que va establir la dictadura franquista, la qual cosa va contribuir a deixar en un segon pla aquella intervenció, malgrat que en el cas de Foix tingués la voluntat de reprendre-la així que fos possible.

¹ ROIG (1992:477) Vés a saber si l'autor no l'inclou entre els "intel·lectuals prestigiosos" perquè la seva imatge tradicional no encaixava amb els apel·latius "catalanisme radical i moderadament esquerrà".

VII. Annex: llista d'articles

Per elaborar aquesta llista, necessàriament provisional donada la magnitud de la intervenció de Foix a *La Publicitat*, he tingut en compte totes les seccions, articles i signatures reconeguts com a obra seva. En queden exclosos, doncs, aquells textos o seccions que també podrien haver estat elaborats per J. V. Foix, com la sèrie *Notes i documents* o com *Informació catalana*, que són d'atribució dubtosa o que per la seva tipologia podrien ser redactades per diversos autors. També n'excloc aquells textos que són obra de Foix sense signar, però que són poc rellevants per a l'estudi, com els anuncis de la publicació dels seus llibres, i els textos signats amb un pseudònim reconegut per Foix però que la seva atribució també genera molts dubtes, com la *Miscel·lània científica* signada per J.-M. M. R. Finalment, tampoc no hi he inclòs els últims articles del *Carnet de l'aeronàutica* que, sense signar, no semblen mantenir l'estil dels signats per J. V. Foix. Tot i així, la llista és prou àmplia per fer-se una idea de la dedicació periodística de Foix i de l'interès públic que podien suscitar els seus escrits.

Escric en verd i entre claudàtors els encapçalaments d'anotacions o epígrafs que no es poden considerar títols d'article. Deixo sense títol, doncs, aquells articles que només vénen emmarcats pel nom de la secció.

DATA	TÍTOL	SECCIÓ	SIGNATURA
1-10-1922	Tribut a Joaquim Folguera		J. V. FOIX
4-10-1922	[La qüestió d'Orient / França / Anglaterra]	La premsa estrangera	
5-10-1922	La Conferència de Mundania[sic]. França	La premsa estrangera	
6-10-1922	La Conferència de Mudània. Anglaterra	La premsa estrangera	
11-10-1922	La qüestió d'Orient	La premsa estrangera	
12-10-1922	La situació d'Àustria	La premsa estrangera	
13-10-1922	[El feixisme vist per un anglès / La insaciabilitat dels turcs / Encara Lloyd George]	La premsa estrangera	
14-10-1922	[La Comissió de Reparacions i les finances alemanyes / L'invent del sacerdot Estines]	La premsa estrangera	
15-10-1922	[De la vida d'En Lenin / Teófil Gautier i la voluntat en l'art / Nicolau Polites]	La premsa estrangera	
18-10-1922	Després del discurs de Lloyd George	La premsa estrangera	
19-10-1922	La situació de Rússia segons Eduard Herriot	La premsa estrangera	
20-10-1922	Pa de guerra en temps de pau	La premsa estrangera	
21-10-1922	[La dimissió de Lloyd George / La situació de Rússia segons Eduard Herriot]	La premsa estrangera	
22-10-1922	[Turquia i la pau / Mussolini i DD'Annunzio / Un altre aspecte de Rússia]	La premsa estrangera	
23-10-1922	L'esfondrament del marc	La premsa estrangera	
24-10-1922	[La histèria turcòfila / Les minories nacionals a Lituània de Kowno]	La premsa estrangera	
26-10-1922	[La situació política a Itàlia / Anglaterra i el moviment islàmic]	La premsa estrangera	
27-10-1922	La imponent manifestació feixista de Nàpols	La premsa estrangera	
28-10-1922	[El gabinet Bonar Law / L'esfondrament del marc]	La premsa estrangera	
29-10-1922	[La política feixista / El manifest de Bonar Law]	La premsa estrangera	
1-11-1922	Els esdeveniments d'Itàlia	La premsa estrangera	
2-11-1922	L'era feixista a Itàlia [Programa de govern / Benet Mussolini / Comentaris diversos]	La premsa estrangera	

3-11-1922	[La qüestió d'Orient :: El nacionalisme turc / La política exterior del feixisme :: Antagonisme franco-feixista]	La premsa estrangera	
4-11-1922	L'esdeveniment feixista [Comentaris pessimistes / Els nacionalistes alemanys s'hi engresquen / Què en pensen els anglesos / Giovanni Gentile ministre]	La premsa estrangera	
5-11-1922	[Trotzki i Bukharin volen convèncer el jovent rus / L'Egipte independent / La premsa alemanya davant el feixisme]	La premsa estrangera	
7-11-1922	Els afers d'Orient [El soldà de Turquia, destronat / La Conferència de Lausana / La influència de Moscou a Turquia / Revolució turca / La darrera aventura d'Enver-Paixà]	La premsa estrangera	
8-11-1922	[El nou consell nacional suís / L'esfondrament del marc / Més comentaris sobre el feixisme / Els submarins de les diverses potències]	La premsa estrangera	
9-11-1922	[La resistència del soldà / La qüestió turca / La campanya electoral a Anglaterra / El feixisme hongarès]	La premsa estrangera	
10-11-1922	[La crisi oriental / La decadència de les Trade-Unions a Anglaterra]	La premsa estrangera	
16-11-1922	[Declaracions de Mussolini / S'anava a un repartiment d'Àustria?]	La premsa estrangera	
17-11-1922	[La signatura de l'acord franco-italià / Un Congrés comunista turc / Reparició de l'"Avanti" / Àustria i Itàlia / La crisi oriental i França]	La premsa estrangera	
18-11-1922	[La crisi alemanya / El procés dels constantins]	La premsa estrangera	
19-11-1922	[Gerhart Hauptmann / Benito Mussolini]	La premsa estrangera	
26-11-1922	Una caricatura eixelabrada :- El bloc aliat i el bloc balcànic :- Il Duce la veu del seny tanmateix :- Un record a Vattel :- Qui tingués un Mussolini	La premsa estrangera	J. V. FOIX
29-11-1922	L'errada inevitable .: El tigre d'or .: Del temor a l'esperança, segons Maurràs .: El mite de França bella, noble i lliure .: Mussolini, Josep Pla i jo .: Buròcrates i burocratitzables .: Sidney Sonnino	La premsa estrangera	J. V. FOIX

30-11-1922	Hi ha coses més imminents, però... :. Esvelt, robust, ben plantat i calb :. Falta un Plutarc per a Mussolini :. Europa per als europeus i el petroli per als americans :. Prudència! :. Rakowsky, Mustafà Kemal, el Califa, Clemenceau i Wilson	La premsa estrangera	J. V. FOIX
3-12-1922	Em sembla que no ens entenem... :: Jo só feixista, sabeu? :: Rússia i Turquia per la llibertat dels Estrets :: Guerra d'aquí a deu anys :: Cap on va Alemanya? :: Cap on va Grècia?	La premsa estrangera	J. V. FOIX
5-12-1922	Borrasca : Ni els aires de nit ni els de Rússia no proven : Dues tesis : Rússia potència marítima : La conversa de Londres, ¿serà una veritable Conferència? : Criquí, els flequers, la «Vie Parisienne» i Blasco Ibáñez	La premsa estrangera	J. V. FOIX
7-12-1922	“Cosí Dio ci assista” :. Crispi, Carducci Mussolini :. Dos cents lladres convocats pels feixistes i obligats a canviar d'ofici :. Molt típic, molt italià...	La premsa estrangera	
8-12-1922	Es un litigi anglo-rus : Una renúncia francesa segons Txitxerín : ¿Esperança decebuda? : La tasca feixuga d'Itàlia : Als alemanys, en canvi, no els interessa Lausana : El petroli : «Els pavellons cobreixen la mercaderia» : El «mea culpa» de Clemenceau per terres americanes	La premsa estrangera	J. V. FOIX
10-12-1922	El referéndum rús : «Stupidissimo» :: Friburg a Txitxerín :: El perfeccionament de la democràcia no és desitjable segons els comunistes italians i francesos :: La reacció triomfal :: Aplicat a Catalunya :: La servitud estalvia la mort... al preu de la llibertat, segons Maurràs :: Bella doctrina que ens cal retenir	La premsa estrangera	J. V. FOIX
12-12-1922	Alemanya ¿pot pagar? :: La tàctica alemanya :: Les diferències entre França i Anglaterra :: Incertitud de la Premsa anglesa :: El punt de vista italià a Londres no ha entusiasmat gaire els aliats :: Un gràfic curiós de l'«Excelsior» :: Catalunya és una nacionalitat segons Bainville	La premsa estrangera	J. V. FOIX
13-12-1922	Hi ha un acord militar germano-rus? -:- Lenín i Trotski bel·licosos -:- El militarisme soviètic -:- Cal desvetllar l'amor pel pensament i la ciència militars -:- El paneslavisme -:- D'Annunzio i el feixisme -:- “Metecs”	La premsa estrangera	

15-12-1922	La falta de les faltes, segons Maurràs : Una aliança és una cosa i no un mot : Un fracàs de Poincaré segons els alemanys : “França, però, no pot cedir...” : Els deutes interaliats, Nord-Amèrica i la “Schuwerindustrie”	La premsa estrangera	J. V. FOIX
17-12-1922	¿Vers una lliga de nacions americanes? : Un pla de pacte europeu en estudi a Washington : Idealisme realista : Els Estrets oberts a Anglaterra : ¿Qui carrega L'oncle Sam? : Una onada d'optimisme : La fórmula Anglaterra-França-Amèrica, cara a Clemenceau	La premsa estrangera	J. V. FOIX
24-12-1922	Consells a Laia		J. V. FOIX
24-12-1922	El colom de la pau i el gall dindi d'Angora : Angora, Moscou, Berlín : Un feixisme polonès : L'exemple d'Itàlia : El bloc aliat : Dualisme mussolinià-dannunzià : Poeta oficial del feixisme...	La premsa estrangera	J. V. FOIX
9-1-1923	El desacord anglo-francès : La Premsa anglesa acusa : La impressió a Alemanya : Els socialistes alemanys : La Premsa francesa : Cap a la Unió Sagrada	La premsa estrangera	J. V. FOIX
11-1-1923	La marxa de França cap al Ruhr [Aeroplans francesos sobre Mannheim — La resistència alemanya és impossible — Comentaris de la premsa alemanya — La premsa extremista francesa — «Assassins!» diuen els nacionalistes; «Pirates!» responen els comunistes — Una impressió sobre el discurs d'En Cambó]	La premsa estrangera	
17-1-1923	República nostra [La República catalana · Republicans catalans, sí; espanyols, ¿per què? · La conferència nacional catalana i l'ideal republicà · Els republicans i Acció Catalana · Equívoc perillós · Per la República nacional]	La premsa nacional	
21-1-1923	Contra l'ocupació de la Ruhr [Literatura bolxevic :: Adreça a tots els pobles de la terra :: L'amenaça de la guerra :: La Rússia germanòfila]	La premsa estrangera	

25-1-1923	Per la llibertat de la Pàtria [Un català del Rosselló que hi veu clar i just : El deure dels catalans : Catalunya es basta a ella mateixa : La bella constel·lació : Catalunya, Rosselló, Mallorca i València : Cal treballar : La comprensió : La voluntat nacional]	La premsa nacional	
4-2-1923	Les meravelles de l'arqueologia [Les tombes de la vall dels reis de Tebes .: Tutankhamens .: Meravelles d'art .: El procediment de momificació .: La història de Tutankhamens .: Una correspondència nupcial de 3.300 anys enrera]	La premsa estrangera	
11-2-1923	L'esquerra catalana [El parer de dos periodistes republicans de Catalunya :: Fecunditat nacionalista :: Qui és dretista i qui esquerrista? :: Un record oportú: el Pacte de Sant Gervasi :: La Pàtria per damunt de tot :: Integritat nacional]	La premsa nacional	J.-V. F.
27-2-1923	La veritat sobre les excavacions de Luxor [Tut-ank-amen és un descobriment comú.— No pas meravelles ans grolleries.— Un amagatall modest.— Els beduïns espigoladors.— Els escarapels de la gent moderna.— Un divertiment per a neurastènics nordamericans. — Cada cosa al seu lloc.]	La premsa estrangera	
14-3-1923	Itàlia [Les relacions italo-franceses .: ¿Amistat o aliança? .: Una política autònoma .: Itàlia no és Polònia .: No hi ha comunitat d'interessos entre Itàlia i França .: El sagrat egoisme .: Com més amics més clars]	La premsa estrangera	J. V. FOIX
22-3-1923	La tria: catalans o anticatalans [El deure de tots els catalans :: Els ignorants, els indiferents, els desertors i els traïdors :: Una simplificació no!: catalans i anticatalans :: A Catalunya ja tenim feta la tria :: La independència de la Pàtria :: El monstre]	La premsa nacional	
2-7-1924	L'expressió d'una voluntat nacional [Aspectes del feixisme]		J. V. Foix

11-7-1924	Motivacions italianes del feixisme		J. V. Foix
28-2-1925	Per una aviació civil		J. V. Foix
11-3-1925	Per una aviació civil		J. V. Foix
13-3-1925	L'exemple de Polònia	Carnet de l'aeronàutica	J. V. F.
15-3-1925	L'esdevenidor de l'aviació civil	Carnet de l'aeronàutica	J. V. F.
18-3-1925	La dona coratjosa	Carnet de l'aeronàutica	J. V. F.
22-3-1925	Pilotsi	Carnet de l'aeronàutica	J.-V. F.
25-3-1925	Tres pressupostos i una realitat	Carnet de l'aeronàutica	J.-V. F.
27-3-1925	Per la nostra aviació civil	Carnet de l'aeronàutica	J.-V. F.
29-3-1925	La propaganda	Carnet de l'aeronàutica	J. V. F.
1-4-1925	Per què serveix l'aviació?	Carnet de l'aeronàutica	J.-V. F.
4-4-1925	L'Aero Club de França	Carnet de l'aeronàutica	J.-V. F.
7-4-1925	L'esforç britànic	Carnet de l'aeronàutica	J. V. F.
11-4-1925	Literatura aèria	Carnet de l'aeronàutica	J. V. T.[sic]
15-4-1925	Notes diverses	Carnet de l'aeronàutica	
19-4-1925		Carnet de l'aeronàutica	J.-V. F.
14-10-1926	Una col·laboració sortosa. (D'una conversa amb Pau Casals i Adrià Gual) [Inauguració del "Teatre Íntim"]		F.
1-3-1927	La Lliga Aeronàutica de Catalunya		J. V. FOIX
10-7-1927	Les possibilitats d'un vol sense escala Barcelona-Nova York [Una entrevista amb En Josep Canudes :: A Barcelona hi ha pilots entrenats per a transvolat l'Atlàntic Nord :: Hi ha també projectes de dos anys estudiats minuciosament :: Hi ha, encara, oferta de motor... Però... :: Detalls importants del projecte de vol Barcelona-Nova York :: Vint-i-quatre hores?]		J. V. FOIX
8-9-1927	Una diada popular d'aviació	Comentaris	J. V. F.
23-10-1927	Marius André	Comentaris	J. V. F.
26-11-1927	L'evolució de l'opinió anglesa a favor del desarmament		J. V. F.
17-12-1927	Alguns llibres occitans		J. V. FOIX
21-12-1927	Internacionalisme	Comentaris	J.-V. F.
23-12-1927	La bellesa nova	Comentaris	J.-V. F.
3-1-1928	La colonització de França	Comentaris	J.-V. F.

15-1-1928	60 milions d'italians	Comentaris	J.-V. F.
20-1-1928	Les "amistanças" meridionals		J. V. FOIX
25-1-1928	Vitrines	Comentaris	J.-V. F.
31-1-1928	Simplicitat		J. V. FOIX
2-2-1928	Rodamons	Comentaris	J.-V. F.
5-2-1928	El centenari de Juli Verne	Comentaris	J.-V. F.
10-2-1928	Literatura per a infants		J. V. FOIX
12-2-1928	Guia de Barcelona.	Comentaris	J.-V. F.
19-2-1928	Dos sistemes, dos resultats	Comentaris	J.-V. F.
26-2-1928	Els "Amics de la Cultura"	Comentaris	J.-V. F.
6-3-1928	Paneuropa?	Comentaris	J.-V. F.
16-5-1928	Dictadures artístiques	Comentaris	J.-V. F.
23-5-1928	De l'útil estandarditzat en arquitectura	Comentaris	J.-V. F.
26-5-1928	Paisatge polar	Comentaris	J.-V. F.
1-6-1928	De la situació de l'«Itàlia»	Comentaris	J.-V. F.
5-10-1928	Noies en bicicleta	Comentaris	J.-V. F.
27-10-1928	... i l'aviació	Comentaris	J. V. F.
5-11-1928	I. - Alsàcia i Occitània	Crònica de les lletres occitanes	J.-V. F.
28-11-1928	Petrarca	Comentaris	J.-V. F.
28-11-1928	Les enquestes a la joventut: després de França, Itàlia estableix el seu qüestionari en torn de l'estat d'esperit de les generacions novelles		J. V. F.

4-12-1928	Per la nostra expansió literària [Simultàniament hom anuncia l'aparició de tres publicacions literàries dins les quals les lletres catalanes ocuparan un lloc eminent "Oc", de Tolosa, esdevindrà a primers d'any nou, un gran setmanari òrgan de les lletres occitanes, occitano-catalanes, catalanes i franco-occitanes Un grup de literats francesos amics de les nostres lletres prepara la publicació, a París, d'una "Revue Catalane", destinada a la difusió internacional de les obres cabdals de la nostra literatura antiga i moderna Després de Cap d'any sortirà a Madrid una "Gaceta Catalana", òrgan d'expansió de les nostres lletres, dins les edicions de "Gaceta Literària"]		J. V. FOIX
4-12-1928	Les enquestes a la joventut		J.-V. F.
7-12-1928	Les enquestes a la joventut [S'ha establert el qüestionari adreçat a l'actual joventut catalana amb el fi de conèixer es seu estat d'esperit o de plantejar en el d'alguns determinats problemes vitals en els quals potser no han pensat mai encara. Amv aquesta enquesta hom convida la joventut catalana dels diversos estaments —de la universitària a l'obrera— a explorar-se ella mateixa, a reflexionar seriosament sobre alguns punts essencials en la vida de l'individu i de les col·lectivitats]		J.-V. F.
7-12-1928	[Bergson / Miss Radclyffe-Hall...]	Meridians...	
8-12-1928	[A so de tabals... / Rudolf Leonhard / Andalusia]	Meridians...	
9-12-1928	[L'ànima alsaciana / ¿Catalunya-València?]	Meridians...	
11-12-1928	Les enquestes a la joventut [Noves respostes a les enquestes francesa i italiana L'enquesta catalana és afavorida per importants respostes que demà començarem a publicar]		J.-V. F.
11-12-1928	[Thomas Mann / Quan Roland Dorgelès]	Meridians...	

12-12-1928	Les enquestes a la joventut [Primeres respostes rebudes al qüestionari establert a la joventut catalana]		
12-12-1928	[A so de tabals... / Tolosa-Barcelona]	Meridians...	
29-12-1928	[A so de tabals...]	Meridians...	
8-1-1929	[Almanacco Letterario...]	Meridians...	
10-1-1929	[Climats,]	Meridians...	
11-1-1929	[L'enquesta francesa]	Meridians...	
11-1-1929	[L'enquesta francesa]	Meridians...	
13-1-1929	[Hom diu que...]	Meridians...	F.
15-1-1929	[Les respostes]	Meridians...	
16-1-1929	[OC,]	Meridians...	
16-2-1929	La naixença d'un esport		J. V. F.
17-2-1929	[Acaba de sortir... / Joan Ors... / OC]	Meridians...	
20-2-1929	Llatinitat		J. V. FOIX
26-2-1929	[No tothom...]	Meridians...	
13-3-1929	Arquitectura	Comentaris	J.-V. F.
6-4-1929	Aeroports	Comentaris	J.V. F.
17-4-1929	Arquitectura	Comentaris	J.-V. F.
19-9-1929		Meridians	
20-9-1929		Meridians	
21-9-1929		Meridians	
24-9-1929		Meridians	
26-9-1929		Meridians	
27-9-1929		Meridians	
28-9-1929		Meridians	
29-9-1929		Meridians	
2-10-1929		Meridians	
3-10-1929		Meridians	
11-10-1929		Meridians	
12-10-1929		Meridians	
17-10-1929		Meridians	
19-10-1929		Meridians	

23-10-1929		Meridians	
25-10-1929		Meridians	
26-10-1929	[Alain Gerbault]	Meridians	
27-10-1929	[Un concurs literari per a estudiants]	Meridians	
29-10-1929	[El mariscal Foix]	Meridians	
31-10-1929		Meridians	
3-11-1929	[L'arqueologia tarragonina]	Meridians	
5-11-1929	[La court paille / The Edinburg Review / Llibres de guerra a Alemanya]	Meridians	
6-11-1929	[La court paille / Mort d'Ernol Osvath / Setmana del llibre a Bèlgica]	Meridians	
7-11-1929	[Arno Holz / Barcelona-Sevilla]	Meridians	
9-11-1929	[Intel·ligència, política i esport]	Meridians	
10-11-1929	[Romain Rolland i "Pan-Europa" / D'ací a cinquanta anys / Pasquín]	Meridians	
12-11-1929	[L'èxit literari / El centenari de Mistral / Conversió / Elisa Orzeszko]	Meridians	
13-11-1929		Meridians	
15-11-1929	[Espinoza / Barbusse i Remarque / Gide, moralista / A l'aflat dou gregal]	Meridians	
16-11-1929	[Mann / Llibres de guerra / Zola / Remarques sobre alemanya / Indel Librorum Prohibitorum]	Meridians	
19-11-1929	[Tomàs Mann / Llibres de guerra / Contra Panait Istrati / Escandinàvia]	Meridians	
20-11-1929	[Anton Lousada / L'Index Librorum Prohitorum / Romanticisme / "Del Parnaso Catalán"]	Meridians	
22-11-1929	[Super-realisme / Txecoslovàquia]	Meridians	
23-11-1929	[Testimonis / Roland Dorgelès / Los poetas]	Meridians	
24-11-1929	[Le grand jeu / On va la joventut?]	Meridians	
26-11-1929	[Les confessions de Dan Yack / "Del fantàstic" / Bontempelli]	Meridians	
27-11-1929	[Quatre de la infanteria / Petrarca, contemporani / Florilegi / Notes curtes]	Meridians	
28-11-1929	[Joan Miró / Arquitectura / El fantàstic / Notes curtes]	Meridians	

29-11-1929	[U.R.S.S. / L'estatut / Articles 9, 10 i 11 / Articles 18 i 41 / Byron / Notes]	Meridians	
30-11-1929	[El Barroc / Crisi / Marx i Lenin / Un poeta a la presó / Notes]	Meridians	
1-12-1929	[Èpoques / Alois Jirasek / Notes]	Meridians	
3-12-1929	[Havelock Ellis / Llibres de guerra]	Meridians	
4-12-1929	[Maria de Prússia / Crítica / L'Església i el Feix / Helena Swart / Notes]	Meridians	
5-12-1929	[Mort del cinema / Shaw / U.R.S.S. / Enquestes / Notes / Ha sortit...]	Meridians	
6-12-1929	[Date a Cesare / Dalí / Llibres de guerra / Humor / Literatura i futbol]	Meridians	
7-12-1929	[Metzines / Arland-Bernanos / El problema únic / Errades]	Meridians	
8-12-1929	[Fatilleries / Escoles / Nominalisme]	Meridians	
10-12-1929	[Elogi de la imprudència / Mort de fam]	Meridians	
11-12-1929	[Mals de segle / L'Esperit]	Meridians	
12-12-1929	[Retalls de diari / Els fills / Telegrames / August Stramm]	Meridians	
13-12-1929	[Maniquins / Haití / L'ordre / Telegrames]	Meridians	
14-12-1929	[Mans / Llibraires / Mussolini / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
15-12-1929	[Nova Zelanda / Rupert Brooke]	Meridians	FOCIUS
17-12-1929	[La pintura i els escriptors]	Meridians	FOCIUS
18-12-1929	[Danses / U.R.S.S. / Notes curtes / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
19-12-1929	[Polinèsia / Poemes]	Meridians	FOCIUS
20-12-1929	[Pascal / París / Justícia / Geografia / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
21-12-1929	[Homer / Diofant d'Alexandra / Enquestes / Diuen... / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
22-12-1929	[¿Mort del super-realisme? / Espiritualisme bergsonià / Comunicats]	Meridians	FOCIUS
24-12-1929	[Les beatituds / Segon manifest del super-realisme]	Meridians	FOCIUS
29-12-1929	[Fantasmes / El memorial de Pascal / Comunicats / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
1-1-1930	[La poesia / Bisturís]	Meridians	FOCIUS
2-1-1930	[Fanny / Poesia màgica / Tòtems]	Meridians	FOCIUS
3-1-1930	[U.R.S.S. / Escòcia]	Meridians	FOCIUS
4-1-1930	[Fanny / Només el poeta / Telegrames]	Meridians	FOCIUS

5-1-1930	[Fanny / Del meravellós / Populisme / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
7-1-1930	[Fanny / Hobbes / Música negra]	Meridians	FOCIUS
8-1-1930	[Fanny / La poesia / Populisme / Esquimals]	Meridians	FOCIUS
9-1-1930	[L'Amor / La injúria / Pacte amb el diable / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
10-1-1930	[L'Amor]	Meridians	FOCIUS
11-1-1930	[Cubisme / L'Amor / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
12-1-1930	[Cristianisme / L'Amor / Victòria a l'Oest / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
14-1-1930	[Italia nuova / L'Amor]	Meridians	FOCIUS
15-1-1930	[L'art en perill / L'amor]	Meridians	FOCIUS
16-1-1930	[Orfisme i constructivisme / L'amor]	Meridians	FOCIUS
17-1-1930	[L'encís / Fanny / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
18-1-1930	[Política]	Meridians	FOCIUS
19-1-1930	[Extasis / E.E.L.U. d'Europa / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
21-1-1930	[Els negres / futuristes a París]	Meridians	FOCIUS
22-1-1930	[Max Jacob / Un ordre / Llibres / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
23-1-1930	[Lletra del vident / El Nombre en la Poesia / L'esperit / Pàmplet]	Meridians	FOCIUS
24-1-1930	[Romanticisme / Heinrich Heine / Maurice Maeterlinck / Afeccions / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
25-1-1930	[Metafísica / Ives Tanguy / Blok / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
26-1-1930	[Gòtic / De T. S. Elliot / L'Irreal]	Meridians	FOCIUS
28-1-1930	[Abissínia / Escola de París / Pàmplet]	Meridians	FOCIUS
29-1-1930	[Gide / La intel·ligència domesticada / L'infinit / Fa quaranta anys / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
30-1-1930	[L'ambició / Berlín / Condició de l'home]	Meridians	FOCIUS
31-1-1930	[Centenari gloriós / On va la joventut?]	Meridians	FOCIUS
1-2-1930	[Exotisme / El poeta / L'horror / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
2-2-1930	[Dites / Vint-i-dos anys / Preciosisme]	Meridians	FOCIUS
4-2-1930	[Gestos / Japó]	Meridians	FOCIUS
5-2-1930	[El col·lectiu / Europa]	Meridians	FOCIUS
6-2-1930	[Fotos / Itàlia]	Meridians	FOCIUS
7-2-1930	[Arqueologia / Europa / ...I Feixisme]	Meridians	FOCIUS
8-2-1930	[Poesia / Gide / Rússia / Vigile]	Meridians	FOCIUS
9-2-1930	[Cometes / La màgia i la mística / Baudelaire]	Meridians	FOCIUS

11-2-1930	[El foc / El món físic / On va la joventut?]	Meridians	FOCIUS
12-2-1930	[Cinema / Naixença dels estels	Meridians	FOCIUS
13-2-1930	[Negrofilia / Enquestes]	Meridians	FOCIUS
14-2-1930	[Retrats / Bulgària / Llibres de guerra]	Meridians	FOCIUS
15-2-1930	[Fronteres humanes]	Meridians	FOCIUS
16-2-1930	[Àtoms / L'alfabet llatí]	Meridians	FOCIUS
18-2-1930	[Fotogrames / Cardan / Els super-realistes contra Cocteau]	Meridians	FOCIUS
19-2-1930	[Gòtic alemany / Renn / Nord-amèrica	Meridians	FOCIUS
23-2-1930	[Bruixeria / Cinquecento / Negrofilia]	Meridians	FOCIUS
25-2-1930	[La Dansa / Races]	Meridians	FOCIUS
27-2-1930	[Arqueologia / Teoria de l'ambició / telegrames]	Meridians	FOCIUS
4-3-1930	[Pia / Retrats / Erotisme / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
8-3-1930	[Estètica / Idealisme]	Meridians	FOCIUS
12-3-1930	[Joan Miró / U.R.S.S. / Col·lectivisme i descentralització / Franklin / Alois Walgrave]	Meridians	FOCIUS
14-3-1930	[Arquitectura / Dunghània / E.E.U.U. d'Europa / Hinduisme]	Meridians	FOCIUS
16-3-1930	[Swaraj / I. P. Pavlov / Antifeixisme]	Meridians	FOCIUS
19-3-1930	[Dalí / Crisi Moral? / Sonets]	Meridians	FOCIUS
21-3-1930	[Marco Polo / Garatges / Quaranta anys / Dalí]	Meridians	FOCIUS
22-3-1930	[Set fills]	Meridians	FOCIUS
23-3-1930	La pau per la llibertat	Comentari	F.
27-3-1930	[El fet musical / Portugal / Provença]	Meridians	FOCIUS
29-3-1930	[EE. UU... / U.R.S.S. / Arquitectura / El treball / Lenglen, modista]	Meridians	FOCIUS
1-4-1930	[Galeria atlètica / Noruega / Sumerians]	Meridians	FOCIUS
3-4-1930	[L'Índia / Swinburne]	Meridians	FOCIUS
5-4-1930	[Chirico / U.R.S.S. / Soviet Union year-book 1929 / Lluís Rosselet]	Meridians	FOCIUS
6-4-1930	[A l'Índia / Sòfocles / García Lorca]	Meridians	FOCIUS
10-4-1930	[L'Índia / Geografia / U.R.S.S.	Meridians	FOCIUS
12-4-1930	[Pudor / Clercs / Llengües universals]	Meridians	FOCIUS
26-4-1930	[Del cinema]	Meridians	FOCIUS
27-4-1930	[Picasso]	Meridians	FOCIUS

1-5-1930	[Glozel]	Meridians	FOCIUS
2-5-1930	[Art modern / U.R.S.S. / Alquímia]	Meridians	FOCIUS
3-5-1930	[Patel / Individualisme o socialisme? / Cinema i censura / El son]	Meridians	FOCIUS
4-5-1930	[Danses prehistòriques / Els Sense Déu a la U.R.S.S. / L'Àfrica]	Meridians	FOCIUS
6-5-1930	[Gandhi / Romain Rolland]	Meridians	FOCIUS
7-5-1930	[Hyths and legends/ Suïssa]	Meridians	FOCIUS
9-5-1930	[Bruixots milenaris / Psicologia militar / Metafísica]	Meridians	FOCIUS
10-5-1930	[La muller de Gandhi / Abissínia / Teatre turc]	Meridians	FOCIUS
11-5-1930	[Port-Royal]	Meridians	FOCIUS
14-5-1930	[L'Índia / Filosofia / Llibertat, segons Nitti]	Meridians	FOCIUS
15-5-1930	[L'Índia / 50.000 lires]	Meridians	FOCIUS
16-5-1930	[L'elementarisme / Grida ed urli / Txuvàtxia]	Meridians	FOCIUS
17-5-1930	[Nansen]	Meridians	FOCIUS
20-5-1930	[Pan-Europa / De Pan-Europa, encara / Reserves]	Meridians	FOCIUS
21-5-1930	[Pan-Europa / W. J. Locke]	Meridians	FOCIUS
23-5-1930	[Sacco i Vanzetti]	Meridians	FOCIUS
24-5-1930	[Retalls de premsa]	Meridians	FOCIUS
25-5-1930	[L'Índia]	Meridians	FOCIUS
28-5-1930	[Modes... / Lleis de la il·lusió]	Meridians	FOCIUS
29-5-1930	[Avantguarda]	Meridians	FOCIUS
1-6-1930	[L'aventura]	Meridians	FOCIUS
4-6-1930	[A chi il mondo? / P. E. Moore]	Meridians	FOCIUS
6-6-1930	[Freud]	Meridians	FOCIUS
8-6-1930	[Papiers collés / Frederik van Eeden]	Meridians	FOCIUS
29-6-1930	Catalunya a Mistral		F.
6-7-1930	[Constructivisme / Juli Ejsmond / L'Atlàntida / Spinoza]	Meridians	FOCIUS
10-8-1930	Cap a la unitat valenciana		J.-V. F.
10-9-1930	[Antropologia / Retorn a Malthus]	Meridians	FOCIUS
11-9-1930	[Sitges / Knut Hamsun / ZIF / Periodisme / Informació]	Meridians	FOCIUS
12-9-1930	[Picasso: / Balanç / Filosofia]	Meridians	FOCIUS
13-9-1930	[Estètica proletària / Psicologia / Anglaterra / Pipes]	Meridians	FOCIUS
14-9-1930	[La fàbrica: / Psicoanàlisi / U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
15-9-1930	[Direccions / Periodisme]	Meridians	FOCIUS

17-9-1930	[Pierre Ray / Anuncis breus / Joyce / Poemes / Despassar]	Meridians	FOCIUS
18-9-1930	[Orenfant / Periodisme / Anuncis breus / Poemes]	Meridians	FOCIUS
19-9-1930	[Apollinaire / Història de l'Art / Reforma sexual / Sant'Elia]	Meridians	FOCIUS
20-9-1930	[Egiptologia / Pirandello / C. I. d'E. M. / Herois / On va la joventut]	Meridians	FOCIUS
21-9-1930	Catalunya a Provença	Comentari	F.
21-9-1930	[**Kisilas? / Premsa socialista / Joan Nicot / Hibridació / Nord i migdia / Nin]	Meridians	FOCIUS
25-9-1930	[Atlàntida i Astronomia / Opinem... / Tagore a la U.R.S.S. / Gran Home / Alomar / Classic?]	Meridians	FOCIUS
27-9-1930	[Un film / Del mètode / Vocabularium pergrande / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
28-9-1930	[Arxipenko / Educació moral / Suïssa / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
30-9-1930	[Pierre Ray / U.R.S.S. / Antropologia / Bergson / Correspondència]	Meridians	FOCIUS
1-10-1930	[Pierre Ray / Antropologia]	Meridians	FOCIUS
2-10-1930	[Lipchitz / EE. UU. / Epoques / Petrarca]	Meridians	FOCIUS
3-10-1930	[Max Eruts / C. I. T. I. / Al·lucinació]	Meridians	FOCIUS
4-10-1930	[Le Nain / Steinlen / On va la joventut / Molière en català / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
7-10-1930	[Survage / Mistela / A honor D'Ignasi Iglésies]	Meridians	FOCIUS
8-10-1930	[Error de compaginació / Futurisme / Cubisme / Intuïció / Surrealisme]	Meridians	FOCIUS
9-10-1930	[Joan Miró / Feixisme i Església / Història de l'art]	Meridians	FOCIUS
11-10-1930	[Chirico / Mal del segle / Fòssils / Poema]	Meridians	FOCIUS
12-10-1930	[Gòtic alemany / Funció de la intel·ligència]	Meridians	FOCIUS
14-10-1930	[Manifest / Premi Nobel]	Meridians	FOCIUS
15-10-1930	[L'Art, segons Grosz]	Meridians	FOCIUS
16-10-1930	[Militarisme / Caracterologia]	Meridians	FOCIUS
17-10-1930	[La Fresmaye / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
18-10-1930	[De dalt a baix / Hitlerisme / Art soviètic / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
19-10-1930	[Un Guido Reni? / Futurisme / Alsàcia]	Meridians	FOCIUS
21-10-1930	[L'home, per Arp: / Continu i discontinu]	Meridians	FOCIUS
24-10-1930	[F. I. P. / Trotzky / Telegrama]	Meridians	FOCIUS

26-10-1930	[Thomas Mann / Joan Miró / Geografia]	Meridians	FOCIUS
28-10-1930	[Creu, falç i martell / Cinema / C. T. I.]	Meridians	FOCIUS
29-10-1930	[Venalitat / Spinoza / Pascal]	Meridians	FOCIUS
30-10-1930	[Baudelaire / Cinema / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
31-10-1930	[P. N. Roinard / Arqueologia / Semitisme / Telegrama]	Meridians	FOCIUS
1-11-1930	[Alemanya... / Idealisme / Del cubisme / Telegrama]	Meridians	FOCIUS
2-11-1930	Nehru	Comentari	J.-V. F.
4-11-1930	[Espionatge / Teatre soviètic / Goethe]	Meridians	FOCIUS
6-11-1930	[Joan Miró / Escola de la Pau / Cilly Angs Carudes]	Meridians	FOCIUS
7-11-1930	[Poesia i cinema / Prehistòria / Periodisme]	Meridians	FOCIUS
8-11-1930	[Sinclair Lewis / Discoteràpia / Comunisme i literatura / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
9-11-1930	[EE. UU. d'Europa / Eykman / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
13-11-1930	[Lewis / El maneig dels homes]	Meridians	FOCIUS
14-11-1930	[La Lliga Alemanya dels Drets de l'Home / Arpad Toth / Telegrames]	Meridians	FOCIUS
15-11-1930	[Per la pau / Lewis, humorista / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
29-11-1930	...demà, a les onze!	Comentari	J.-V. F.
3-12-1930	[Spagna veloce / Superrealisme]	Meridians	FOCIUS
4-12-1930	[De notre envoyé spécial]	Meridians	FOCIUS
5-12-1930	[Trellall intel·lectual i capital / Telegrama]	Meridians	FOCIUS
7-12-1930	[La Kalmíka / Censura britànica / Correspondència]	Meridians	FOCIUS
11-12-1930	[Lírica kalmíka / Notes diverses]	Meridians	FOCIUS
12-12-1930	[Nietzsche]	Meridians	FOCIUS
13-12-1930	[“Surrealisme” en acció]	Meridians	FOCIUS
6-1-1931	[Prospectes / Tennyson]	Meridians	FOCIUS
17-1-1931	[L'âge d'or]	Meridians	FOCIUS
28-1-1931	[Gran Bretanya]	Meridians	FOCIUS
29-1-1931	[Poesia i lluita de classes / Suïssa]	Meridians	FOCIUS
5-2-1931	[Chirico]	Meridians	FOCIUS
6-2-1931	[U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
7-2-1931	[Llibre dels Principis / Optimisme]	Meridians	FOCIUS
8-2-1931	[Tant parlar de joves / Editions surréalistes]	Meridians	FOCIUS

11-2-1931	[Nord-Amèrica / poe i Einstein]	Meridians	FOCIUS
15-2-1931	[Paisatge]	Meridians	FOCIUS
20-2-1931	[Heroisme i grandesa]	Meridians	FOCIUS
21-2-1931	[U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
24-2-1931	[Més enllà de la neurosi]	Meridians	FOCIUS
25-2-1931	[Literatura / Lletra a un obrer]	Meridians	FOCIUS
26-2-1931	[Lletra a un obrer]	Meridians	FOCIUS
27-2-1931	[Does Consciousness exist? / Comunisme espiritualista / Pintura]	Meridians	FOCIUS
28-2-1931	[Tzigans / Chirico]	Meridians	FOCIUS
1-3-1931	[Sempre hi ha un pitjor]	Meridians	FOCIUS
3-3-1931	[Una moral]	Meridians	FOCIUS
4-3-1931	[Grosz / Barcelone la rouge]	Meridians	FOCIUS
5-3-1931	[França-Alemanya]	Meridians	FOCIUS
6-3-1931	[Nova Caledònia]	Meridians	FOCIUS
7-3-1931	[Nietzsche]	Meridians	FOCIUS
8-3-1931	[La iniciativa alliberadora / Inquietud i classicisme]	Meridians	FOCIUS
10-3-1931	[Lògica / Marinetti]	Meridians	FOCIUS
11-3-1931	[Blake]	Meridians	FOCIUS
12-3-1931	[Gauguin]	Meridians	FOCIUS
13-3-1931	[Demòcrit]	Meridians	FOCIUS
14-3-1931	[Novo-romanticisme / Els intel·lectuals]	Meridians	FOCIUS
15-3-1931	[U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
19-3-1931	[Harlem]	Meridians	FOCIUS
21-3-1931	[La propietat a la Melanèsia / Matisos]	Meridians	FOCIUS
22-3-1931	[L'instint d'adquisició]	Meridians	FOCIUS
25-3-1931	[Poesia de l'èter]	Meridians	FOCIUS
31-3-1931	[Esclasans / U.R.S.S. / Biocràcia]	Meridians	FOCIUS
9-4-1931	[Geologia]	Meridians	FOCIUS
14-4-1931	[L'ordre / Nietzsche-Freud]	Meridians	FOCIUS
3-5-1931	[La dansa]	Meridians	FOCIUS
5-5-1931	Jocs Florals de 1931	Comentari	J.-V. F.
8-5-1931	El Migdia de França amb Catalunya		J. V. F.
9-5-1931	[Del sobrenatural / Freud]	Meridians	FOCIUS

10-5-1931	[Del sobrenatural / En <i>Materials d'una teoria del proletariat</i> escriu Sorel:]	Meridians	FOCIUS
13-5-1931	[Del sobrenatural / Tzarà]	Meridians	FOCIUS
19-5-1931	Una conferència notable		F.
23-5-1931	[Psicologia / Descartes]	Meridians	FOCIUS
27-5-1931	Un estil per a la República		J. V. FOIX
27-5-1931	[Literatura alemanya d'avui / Li-Wei-Sen / Els místics / Guerra o revolució]	Meridians	FOCIUS
29-5-1931	[Literatura / Construcció]	Meridians	FOCIUS
30-5-1931	[La personalitat / Tots els drets per a l'autor / Religions]	Meridians	FOCIUS
31-5-1931	Salut, Marcel·lí Domingo!	Comentari	J.-V. F.
4-6-1931	[H. P. Berlage / Picasso / Pascal / Pascal / Txèstov]	Meridians	FOCIUS
7-6-1931	El catalanisme com a ambició de totalitat Tolosa-Barcelona		S. V. FOIX[sic]
10-6-1931	[L'individu i els temps actuals / Escruix / Pensar]	Meridians	FOCIUS
4-7-1931	Amb i per la llengua	Comentari	J.-V. F.
11-8-1931	[Boehme i Hegel / Estètica / L'Irreal]	Meridians	FOCIUS
14-8-1931	El moll d'En Balleu	Comentari	J.-V. F.
18-8-1931	[Socialisme i propietat / De l'amor, segons Russell / Poemes]	Meridians	FOCIUS
19-8-1931	El prestigi	Comentari	J.-V. F.
19-8-1931	[Interpretació de Freud]	Meridians	FOCIUS
21-8-1931	[La noció del temps / Pàtria i República / Poemes]	Meridians	FOCIUS
22-8-1931	[U.R.S.S. / Poemes]	Meridians	FOCIUS
23-8-1931	[La llibertat en l'Estat modern]	Meridians	FOCIUS
26-8-1931	La guerra	Comentari	J.-V. F.
28-8-1931	“Barcelona, gran ciutat occitana”		J. V. FOIX
30-8-1931	Amb l'ai! al cor		J. V. F.
30-8-1931	[Lingüisme]	Meridians	FOCIUS
1-9-1931	[Metafísica]	Meridians	FOCIUS
12-9-1931	Universal i federalista	Comentari	J.-V. F.
19-9-1931	Ciència i poesia		J. V. FOIX
20-9-1931	[Esparta / Europa]	Meridians	FOCIUS
24-9-1931	“Multa al que lo hable!”		J.-V. F.

30-9-1931	Catalunya contra Cèsar		J. V. FOIX
2-10-1931	Agnosticisme no compartit	Comentari	J.-V. F.
20-10-1931	“Ça clientel·la...”	Comentari	J.-V. F.
20-10-1931	[Stasek / Babilònia / U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
21-10-1931	[Nicolas de Cusa / U. I. E. R.]	Meridians	FOCIUS
23-10-1931	La palmeta de “don Salvador”	Comentari	J.-V. F.
23-10-1931	[Bruno i Pascal / U. I. R. E./ La unitat alfabètica / Arqueologia]	Meridians	FOCIUS
23-10-1931	La conferència d’Atenes a favor dels monuments històrics		J. V. FOIX
27-10-1931	[L’Art / La Ciència]	Meridians	FOCIUS
28-10-1931	[Anticinesi]	Meridians	FOCIUS
29-10-1931	[Schnitzler / Arqueologia]	Meridians	FOCIUS
30-10-1931	[L’estudi de les matemàtiques / Histèria, no història / Poemes]	Meridians	FOCIUS
1-11-1931	[Lògica]	Meridians	FOCIUS
3-11-1931	[Otto Warburg / U.R.S.S. / Telegrama]	Meridians	FOCIUS
4-11-1931	L’abús dels adjectius		J. V. FOIX
4-11-1931	[Alemanya / Inquietud / U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
5-11-1931	[Art negre / Feixisme i poesia]	Meridians	FOCIUS
7-11-1931	[Intuïció i intel·lecció]	Meridians	FOCIUS
12-11-1931	[Joyce / 1918-1930]	Meridians	FOCIUS
13-11-1931	[Shaw / Gide, segons Daudet / Artists in string]	Meridians	FOCIUS
15-11-1931	[França / Mòmies / ...segons llegim, a.]	Meridians	FOCIUS
17-11-1931	“Mataderu”	Comentari	J.-V. F.
18-11-1931	[Botticelli / Tatuatge / Poesia i pas de marxa]	Meridians	FOCIUS
19-11-1931	[Gelosia i “feminisme” / Socialisme]	Meridians	FOCIUS
20-11-1931	[Picasso]	Meridians	FOCIUS
21-11-1931	[Holisme / Inquietud]	Meridians	FOCIUS
22-11-1931	[Mompou]	Meridians	FOCIUS
24-11-1931	[“Els moderns” / Art sagrada]	Meridians	FOCIUS
25-11-1931	“Hi ha cent maneres de servir el país...”	Comentari	J.-V. F.
25-11-1931	[L’esperit en llibertat / Home i Natura]	Meridians	FOCIUS
26-11-1931	[Teoria de l’ambició / El sobrenatural]	Meridians	FOCIUS
27-11-1931	[Teoria de l’ambició / El dubte / Poemes]	Meridians	FOCIUS
28-11-1931	[Teoria de l’ambició / Metafísica]	Meridians	FOCIUS

29-11-1931	[teoria de l'ambició / L'art dels corbs / Joan Miró]	Meridians	FOCIUS
1-12-1931	[Goethe i Hegel / Prehistòria / Errada]	Meridians	FOCIUS
2-12-1931	[Primitive law / Hi perden]	Meridians	FOCIUS
3-12-1931	Fa?	Comentari	J.-V. F.
3-12-1931	[Gausachs]	Meridians	FOCIUS
4-12-1931	[Al·lucinacions / Noves jerarquies]	Meridians	FOCIUS
5-12-1931	[Bachofen]	Meridians	FOCIUS
6-12-1931	[Animisme]	Meridians	FOCIUS
8-12-1931	[Joyce]	Meridians	FOCIUS
9-12-1931	Llibres a milions		J. V. FOIX
11-12-1931	El nom de República és bell i gloriós...	Comentari	J.-V. F.
15-12-1931	[Zweig / U.R.S.S. / Dels "grans homes" / Del poeta]	Meridians	FOCIUS
17-12-1931	Tabú	Comentari	J.-V. F.
17-12-1931	[França, segons E. R. Curtius / Contra la idolatria de la nació]	Meridians	FOCIUS
18-12-1931	[“Actar” / Miró]	Meridians	FOCIUS
19-12-1931	[Naturalisme / L'instint del lucre / Idees, no ídols]	Meridians	FOCIUS
22-12-1931	[Una moral / Dalí]	Meridians	FOCIUS
23-12-1931	[Baudelaire-Chopin]	Meridians	FOCIUS
24-12-1931	[Obiols, o el pudor]	Meridians	FOCIUS
25-12-1931	[Indologia]	Meridians	FOCIUS
27-12-1931	[Crítica marxista / Obiols, el pur]	Meridians	FOCIUS
29-12-1931	[Ordre nou / Una moral]	Meridians	FOCIUS
30-12-1931	[Villon, modern / Espanya o “España”]	Meridians	FOCIUS
31-12-1931	[Dalí, segons Crével]	Meridians	FOCIUS
31-12-1931	Primacia de l'home	Comentari	J.-V. F.
1-1-1932	[El surrealisme, segons els marxistes / Del poder personal]	Meridians	FOCIUS
2-1-1932	Diada de la llengua catalana? Segons...	Comentari	J.-V. F.
3-1-1932	[L'hora d'Alemanya?]	Meridians	FOCIUS
5-1-1932	Botons d'elàstic	Comentari	J.-V. F.
6-1-1932	[Rimbaud]	Meridians	FOCIUS
7-1-1932	[De la llibertat humana / Dret de contradir-se / Corrents Immigratoris]	Meridians	FOCIUS
8-1-1932	Els conills del jardiner	Comentari	J.-V. F.

8-1-1932	[Un ordre]	Meridians	FOCIUS
9-1-1932	[L'home "standard" / Poema]	Meridians	FOCIUS
10-1-1932	Pel desarmament i per la pau universals		J.-V. F.
10-1-1932	[Individualisme literari / Guerra i pau]	Meridians	FOCIUS
12-1-1932	[L'escriptor nou]	Meridians	FOCIUS
13-1-1932	[Poesia]	Meridians	FOCIUS
14-1-1932	El centenari de Hegel (1770-1831)	Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
15-1-1932	...a 7º - i a 4º!	Comentari	J.-V. F.
15-1-1932	[Hegel]	Meridians	FOCIUS
16-1-1932	[L'esperit socialitzat, mor? / Hegel]	Meridians	FOCIUS
17-1-1932	"Aixó és cosa d'homes"	Comentari	J.-V. F.
17-1-1932	[Romanticisme / L'art]	Meridians	FOCIUS
19-1-1932	[Llibertat i autoritat / "Teòlegs", no "catòlics"]	Meridians	FOCIUS
20-1-1932	[Metafísica / "L'estat de classe" / Poesia]	Meridians	FOCIUS
21-1-1932	[Ruegg]	Meridians	FOCIUS
22-1-1932	Primacia dels valors morals	Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
22-1-1932	[Gorki / L'"assaig"]	Meridians	FOCIUS
23-1-1932	[Etnografia / De l'estat de natura]	Meridians	FOCIUS
24-1-1932	[Literatura francesa d'ara / La família romana]	Meridians	FOCIUS
26-1-1932	[El fi de l'Estat, segons Spinoza / Filosofia i música, / Poemes]	Meridians	FOCIUS
27-1-1932	[Demòcrit]	Meridians	FOCIUS
28-1-1932	[Barroc]	Meridians	FOCIUS
29-1-1932	[La poesia, creació lliure,]	Meridians	FOCIUS
30-1-1932	[La poesia, creació lliure / "Escolàstiques", no escolàstica / L'art per l'art]	Meridians	FOCIUS
2-2-1932	[Feminisme al 5è segle abans de J. C. / Un poeta processat]	Meridians	FOCIUS
3-2-1932	[Un poeta processat]	Meridians	FOCIUS
4-2-1932	[Del coneixement, segons Pascal]	Meridians	FOCIUS
6-2-1932	"...haguts i reputats per catalans		J. V. FOIX
6-2-1932	[Un Pla / L'home primitiu]	Meridians	FOCIUS
7-2-1932	[Situació de la filosofia a la U.R.S.S.]	Meridians	FOCIUS
9-2-1932	[Nova poesia americana]	Meridians	FOCIUS
10-2-1932	[Desori espiritual]	Meridians	FOCIUS

10-2-1932	Les noces del poeta	Desviacions	
11-2-1932	Festa nacional?	Comentari	J.-V. F.
11-2-1932	[Desori espiritual / Una llengua única]	Meridians	FOCIUS
11-2-1932	Çindreu & Ponç	Desviacions	
12-2-1932	[Desori espiritual]	Meridians	FOCIUS
12-2-1932	Crisi del llibre	Desviacions	
12-2-1932	“Goethe és a la vegada problema i resposta”	L’any de Goethe	Josep M. Maçó-Ribera
13-2-1932	[El monòleg interior]	Meridians	FOCIUS
13-2-1932	Crisi del cigar	Desviacions	
13-2-1932	La mort del novel·lista Edgar Wallace	Novel·lista novel·lable	J. M ^a Maçó-Ribera
14-2-1932	[Kant i Fichte]	Meridians	FOCIUS
14-2-1932	Té dinou anys i és rossa	Desviacions	
16-2-1932	[Psicosis]	Meridians	FOCIUS
16-2-1932	Els tres al·lucinats del carrer del cardenal Cassanyes	Desviacions	
17-2-1932	“Patriota, esquerp i íntegre”	Comentari	J.-V. F.
17-2-1932	[Manifest dels escriptors txecs]	Meridians	FOCIUS
17-2-1932	“En Millau”, això és: Milhaud, i “En Barbussa”, això és: Barbusse	Desviacions	
18-2-1932	[Neo-futurisme]	Meridians	FOCIUS
18-2-1932	Hi ha senyals...	La idea occitana	Josep M ^a Maçó-Ribera
19-2-1932	[U.R.S.S. / Scientia]	Meridians	FOCIUS
21-2-1932	“Organitzar el caos”	Comentari	J.-V. F.
21-2-1932	[Dret de judici / Passió i plaer]	Meridians	FOCIUS
21-2-1932	“Don” Just Cabot	Desviacions	
23-2-1932	[Dialèctica negativa / Poetes]	Meridians	FOCIUS
23-2-1932	El cas d’en Rovira Artigues	Desviacions	
24-2-1932	[Poesia i llibertat]	Meridians	FOCIUS
24-2-1932	Mateu Pou o les dames invisibles del carrer d’Urgell	Desviacions	
25-2-1932	[Exègesi soreliana / Activisme surrealista]	Meridians	FOCIUS
25-2-1932	Literatures nacionals		Josep M ^a Maçó-Ribera
26-2-1932	--...Llibres!!	Comentari	J.-V. F.
26-2-1932	[Una moral comunista]	Meridians	FOCIUS

26-2-1932	Les divuit caixes de mort de Lugo i l'antilaicisme del doctor Aiguader	Desviacions	
27-2-1932	[Surreo-comunisme]	Meridians	FOCIUS
27-2-1932	De la infantesa d'en Joan Estelrich	Desviacions	
28-2-1932	Hi ha realitzacions...	La vida occitana	Josep M ^a Maçó-Ribera
1-3-1932	Algunes consideracions sobre la literatura i l'art actuals	Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
1-3-1932	[Gausachs, pintor / Pretensions de "fer la història" / Poema]	Meridians	FOCIUS
1-3-1932	"...A imatge i semblança del peix"	Desviacions	
3-3-1932	"...i llibres!"	Comentari	J.-V. F.
3-3-1932	Algunes consideracions sobre la literatura i l'art actuals	Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
3-3-1932	[Literatura proletària]	Meridians	FOCIUS
3-3-1932	Els "nus" d'en Gausachs	Desviacions	
4-3-1932	[Robinson, núm. 6 / Literatura proletària]	Meridians	FOCIUS
5-3-1932	[Espeleòleg o poeta?]	Meridians	FOCIUS
6-3-1932	Un poeta, Carles Riba, membre de l'Institut		
6-3-1932	[Poesia per a tots, no per a un]	Meridians	FOCIUS
6-3-1932	Verdaguer		G.-M.
6-3-1932	Maragall		J. M ^a . M.-R.
8-3-1932	[Literatura burgesa]	Meridians	FOCIUS
8-3-1932	El senyor que perd el tren	Desviacions	
9-3-1932	[Enquesta sobre el disseny / "Misèria de la poesia"]	"Meridians"	FOCIUS
9-3-1932	L'estètica del llibre escolar	Protectora	Ernest Casasses
10-3-1932	Intel·lectuals?	Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
10-3-1932	[Anònims encara!]	Meridians	FOCIUS
10-3-1932	Art d'esquerra	Desviacions	
11-3-1932	[L'idealisme en art]	Meridians	FOCIUS
12-3-1932	Sempre se'n saben de noves	Protectora	Ernest Casasses
12-3-1932	Alguns aspectes del problema de les vitamines. L'enigma dels raigs còsmics	Miscel·lània científica	Josep M. Maçó-Ribera
13-3-1932	Malherbe ...i les recompenses reials		J. M ^a . M.-R.
15-3-1932	[Somni i "esprit"]	Meridians	FOCIUS
17-3-1932	Ésser catalanista	Comentari	J. M ^a . M.-R.
18-3-1932	Art i filosofia	Meridians	FOCIUS

19-3-1932	Resultats científics de l'exploració del "Discovery". Els ultrasons	Miscel·lània científica	J. M. ^a M.-R.
24-3-1932	Baltasar Samper	Comentari	J. V. F.
24-3-1932	Feixisme i literatura. -- Breton a Port Lligat. -- Joan Miró	Meridians	FOCIUS
26-3-1932	Protamines i histones. -- Llurs propietats diferencials. -- Albert Kossell	Miscel·lània científica	
30-3-1932	[Fi de l'"Afer Aragon"]	Meridians	FOCIUS
31-3-1932		Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
31-3-1932	[Marx i Engels davant Goethe]	Meridians	FOCIUS
1-4-1932	Catalans nacionals	Comentari	J.-V. F.
1-4-1932	Conèixer Catalunya		Agustí Trilla
6-4-1932	L'Arquitectura de la ciutat nova, segons Le Corbussier, i la de la ciutat socialista		FOCIUS
7-4-1932	Un resum de literatura provençal		J. M. ^a M.-R.
8-4-1932	Els coneixereu per llur diari	Comentari	J.-V. F.
13-4-1932	[Poetes búlgars / Chirico / Inhibició no exhibició]	Meridians	FOCIUS
21-4-1932	Demà passat, dissabte...	Comentari	J.-V. F.
21-4-1932		Les idees i els esdeveniments	J. V. FOIX
23-4-1932	"Confessions" de Sant Agustí		Agustí Trilla
24-4-1932	Avui, a Reus...	Comentari	J.-V. F.
27-4-1932	[Aeropintors i pintors autèntics / "Objectes" / Advertiment inútil?]	Meridians	FOCIUS
4-5-1932	[Chirico]	Meridians	FOCIUS
6-5-1932	Primer, els drets de la Pàtria... Segon, els deures del patriota		E. C.
15-5-1932	Foc a la Universitat de València	Comentari	J.-V. F.
18-5-1932	Rehabilitacions i refusos		J. V. FOIX
24-5-1932	La joventut alemanya d'avui		FOCIUS
25-5-1932		Miscel·lània de "Les Arts"	
17-6-1932	Pròleg del llibre "KRTU"	Aspectes bibliogràfics	J. V. FOIX
6-7-1932		Miscel·lània artística	
31-7-1932	Poemes de Pierre Revérdy		
20-8-1932	Terres de senyoriu	Comentari	J.-V. F.
25-8-1932	Tres milions de mestissos?	Comentari	J.-V. F.

27-8-1932	Pistolers a Casa la Ciutat	Comentari	J.-V. F.
28-8-1932	Poemes recents de Tristan Tzara		
28-8-1932	Poemes recents de Paul Eluard		
28-8-1932	Avís als col·laboradors espontanis		
2-9-1932	“Escombros per la Pàtria, senyor...”	Comentari	J.-V. F.
2-9-1932	[Periodisme / Periodisme d'Europa i Amèrica, segons Gorki / “Babaono”]	Meridians	FOCIUS
9-9-1932	[Pacifisme / Un neoromàntic: Klages]	Meridians	FOCIUS
16-9-1932	[Noció de la decadència / Pacifisme]	Meridians	FOCIUS
21-9-1932	Guillotines cruixen...	Comentari	J.-V. F.
23-9-1932	El llenguatge de la nit [Transition / Mr. Calder / New Spirit / Poesia espanyola 1932 / Oceania]	Meridians	FOCIUS
24-9-1932	Toros a Cervera!	Comentari	F.
1-10-1932	[Dostoievski i l'uropeïtzació de Rússia / Netxaiev / Objectes novo-eozoònics / Baudelaire / A Brno]	Meridians	FOCIUS
9-10-1932	Patriotes i patrioters	Comentari	J.-V. F.
12-10-1932	La solució és federal	Comentari	J.-V. F.
20-10-1932	Pirates	Comentari	F.
30-10-1932	Un poema inèdit		J. V. FOIX
6-11-1932	Dos poemes d'André Breton		Trad. J.-V. F.
9-11-1932	La desesperació contra l'unitarisme serbi La lluita per la llibertat		J. V. FOIX
13-11-1932	El deure dels patriotes	Comentari	J.-V. F.
13-11-1932	Tres poemes de Pierre Réverdy		Trad. J.-V. F.
17-11-1932	L'home, la Pàtria i l'Estat democràtics Antropomorfisme?		J.-V. FOIX
20-11-1932	Voteu per la Pàtria	Comentari	J.-V. F.
25-11-1932	El 300 ^e aniversari de la naixença de Benet de Spinoza		J. V. FOIX
27-11-1932	...Exactament. Nacional	Comentari	J.-V. F.
27-11-1932	Dos poemes per Aldo Capasso		Trad. J.-V. F.
29-11-1932	El pacte de no-agressió franco-soviètic		J. V. FOIX
1-12-1932	El “Fabra” / Llibres!! / Snobisme? / “D'ací d'allà” / “Tirant lo Blanc”	Miscel·lània bibliogràfica	GER

2-12-1932	Retalls de diaris. Feixismes i democràcies		J.-V. FOIX
8-12-1932	“La ciutat de Déu”, en català / Dos poetes joves / Llibres populars d'utilitat / Molière en català	Miscel·lània bibliogràfica	GER
15-12-1932	“Tracoma” en el català parlat		J. V. FOIX
15-12-1932	Sahara-Níger / Història i reportatge / Neu i literatura / Obres exhaurides?	Miscel·lània bibliogràfica	GER
20-12-1932	França s'“escruixeix” Qui és el mirall de qui?		J.-V. FOIX
22-12-1932	Les alternatives del Premi Goncourt / Josep Obiols, dibuixant de vinyetes / La joventut inexhaurible de Pompeu Fabra / Els efectes del Premi Crexells	Miscel·lània bibliogràfica	GER
23-12-1932	“Són uns senyors d'aquells temps...”	Comentari	J.-V. F.
28-12-1932	“He comprat un llibre...”	Comentari	J.-V. F.
29-12-1932	De la influència dels homes de lletres Un fi, no un mitjà		J. V. FOIX
3-1-1933	La història de Barcelona a les escoles	Comentari	J.-V. F.
4-1-1933	Encoratjar els millors	Arquitectura i urbanisme	J. V. FOIX
6-1-1933	El drama veritable d'André Gide / Llibres d'obsequi / “Adlan” / Literatura catalana exemplar / Fragments interessants	Miscel·lània literària	GER
13-1-1933	Curset de cinema / Narcís Oller / La glòria de l'editorial Proa	Miscel·lània literària	GER
14-1-1933	La ciutat púgil	Comentari	J.-V. F.
20-1-1933	A la pau pel federalisme. Veus de democràcia		J. V. FOIX
20-1-1933	L'estil literari i la correcció epistolar / Sacha Guitry, actor i escriptor / Pau Vila i el nostre paisatge / La prosa de Rafael de Campalans / Una bella pàgina de Pau Piferrer	Miscel·lània bibliogràfica	GER
2-2-1933	“Pobles lliures, dins un Estat lliure...”		J. V. FOIX
8-2-1933	[Arquitectura funcional / Un heroi de la Coneixença]	Itineraris	F.
9-2-1933	Hi ha més heroisme a servir la causa de la pau		J. V. FOIX
9-2-1933	[Tendències en el caos]	Itineraris	
10-2-1933	[Arquitectura]	Itineraris	
11-2-1933	[Art musulmà / Seny i audàcia / Materialisme]	Itineraris	
13-2-1933	[Il n'hi ha plus d'amour de l'art / Jules Superville]	Itineraris	F.
14-2-1933	[Resurrecció de la pintura / Poesia]	Itineraris	FOCIUS

15-2-1933	[El dret dels pobles / A. D. L. A. N. o el Paradís Calderià]	Itineraris	FOCIUS
16-2-1933	[Serafinovitz / Comme deux gouttes d'eau]	Itineraris	FOCIUS
17-2-1933	[Individualisme i comunitat / Pèrdua de la individualitat]	Itineraris	
17-2-1933	L'Antitête, per Tristan Tzará	Un llibre cada dia	GER.
18-2-1933	[“Rhythmic form in art” / Individualisme i Comunitat]	Itineraris	FOCIUS
18-2-1933	Obres de Molière (Volum IV)	Un llibre cada dia	GER.
19-2-1933	[Rien que la terre?]	Itineraris	FOCIUS
19-2-1933	“Compendio de Història literària de Europa desde el Renacimiento”, per van Tieghem (p.)	Un llibre cada dia	GER
19-2-1933	Un premi a la poesia		J. V. FOIX
21-2-1933	[Comunisme anglès / Itàlia]	Itineraris	FOCIUS
22-2-1933	[Wagner segons Stravinski / Les “regions” d'Europa]	Itineraris	FOCIUS
23-2-1933	[Missió del jove alemany / “Avantguarda”]	Itineraris	FOCIUS
24-2-1933	Cap a una nova entesa franco-russa		J. V. FOIX
24-2-1933	[Txamanisme / Arribar a l'inconegut]	Itineraris	FOCIUS
24-2-1933	El segon volum de la “Geologia de Catalunya”, de M. Chevalier	Un llibre cada dia	GER
25-2-1933	[Missió del jove alemany / La imaginació segons Pascal]	Itineraris	FOCIUS
26-2-1933	[Asklèpius]	Itineraris	
26-2-1933	“La Xina”, de Sinibald de Mas	Un llibre cada dia	GER
28-2-1933	[Poesia actual / “Liberation of American Literature” / L'error dels idealistes]	Itineraris	
1-3-1933	[Amb Lenín o amb Gandhi? / Picasso]	Itineraris	FOCIUS
2-3-1933	[U.R.S.S. / Docta ignorància]	Itineraris	FOCIUS
3-3-1933	[Islamisme]	Itineraris	FOCIUS
4-3-1933	[Poesia]	Itineraris	
5-3-1933	[U.R.S.S. o Rússia]	Itineraris	FOCIUS
5-3-1933	Resum de literatura catalana, de Lluís Nicolau d'Olwer	Un llibre cada dia	GER
7-3-1933	[Spinoza / Art extraeuropeu]	Itineraris	FOCIUS
8-3-1933	[Arquitectura / Oxford contra la guerra]	Itineraris	FOCIUS
9-3-1933	[Arquitectura / Repartiment de premis]	Itineraris	FOCIUS
10-3-1933	Verticals funcionals i no-funcionals	Itineraris	FOCIUS
11-3-1933	[Art i Revolució]	Itineraris	FOCIUS
12-3-1933	[Eternitat de la Poesia]	Itineraris	

14-3-1933	[Eternitat de la poesia]	Itineraris	FOCIUS
15-3-1933	[Eternitat de la poesia / "Sempre nou"]	Itineraris	FOCIUS
16-3-1933	[Eternitat de la poesia / Premi Folguera]	Itineraris	FOCIUS
17-3-1933	[Eternitat de la poesia]	Itineraris	FOCIUS
18-3-1933	[Spinoza i el marxisme / Qüestió de principis / Què calia llegir]	Itineraris	FOCIUS
18-3-1933	"Muñequita", de Rafael Pérez y Pérez; "Ahí va ese niño", d'Oliverio Mon		GER
19-3-1933	[Art metafísic]	Itineraris	FOCIUS
21-3-1933	[Automatisme]	Itineraris	FOCIUS
22-3-1933	[Art poètic de la fotografia]	Itineraris	FOCIUS
23-3-1933	[Guéhenno]	Itineraris	FOCIUS
23-3-1933	"El Coronel Chabert", de H. de Balzac. Traducció de Domènec Guansé	Un llibre cada dia	GER
24-3-1933	[Defensa de l'esperit]	Itineraris	FOCIUS
25-3-1933	[Fe religiosa]	Itineraris	FOCIUS
26-3-1933	[L'estil elefant...]	Itineraris	FOCIUS
28-3-1933	["14" / Ciència i literatura]	Itineraris	FOCIUS
28-3-1933	"Goethe, 1832-1932"	Un llibre cada dia	GER
29-3-1933	[Talent i treball / Ruptura amb la burgesia]	Itineraris	FOCIUS
29-3-1933	"Manual d'Excursionisme", de J. M. Batista i Roca	Un llibre cada dia	GER
30-3-1933	[Front cristià?]	Itineraris	FOCIUS
31-3-1933	[Front cristià?]	Itineraris	FOCIUS
31-3-1933	Matemàtiques del Treball: Resum d'Aritmètica, per Emili Vallès	Un llibre cada dia	GER
1-4-1933	[Front cristià?]	Itineraris	FOCIUS
2-4-1933	[Front cristià?]	Itineraris	FOCIUS
2-4-1933	La Mediterrània en la cultura catalana		GER
2-4-1933	Un monument a Ramon Llull?		J. V. FOIX
4-4-1933	[Front cristià?]	Itineraris	FOCIUS
5-4-1933	[Extremismes / Gide i la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
6-4-1933	[Front internacional]	Itineraris	FOCIUS
7-4-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
7-4-1933	El litoral català en un conflicte mediterrani, per Nicolau M ^a Rubió	Un llibre cada dia	GER

8-4-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
9-4-1933	[Quàkers]	Itineraris	FOCIUS
9-4-1933	Ruptura de tradició		J. V. FOIX
11-4-1933	[Anti-Picasso]	Itineraris	FOCIUS
12-4-1933	[Sobre la llibertat]	Itineraris	FOCIUS
13-4-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
13-4-1933	Els iniciadors de la Renaixença	Un llibre cada dia	GER
14-4-1933	[Univers sense Déu]	Itineraris	FOCIUS
15-4-1933	[Sabiduria]	Itineraris	FOCIUS
16-4-1933	Una política cultural		J. V. FOIX
18-4-1933	[Poesia i comunicació]	Itineraris	FOCIUS
18-4-1933	Resum de Literatura Provençal, per A. Maseres i M. Jouveau	Un llibre cada dia	GER
19-4-1933	[Els condemnats de Meerut]	Itineraris	FOCIUS
20-4-1933	[La teoria del joc]	Itineraris	FOCIUS
21-4-1933	Demà, diada del Llibre		J. V. FOIX
22-4-1933	Carles Riba, poeta i prosista		GER
23-4-1933	[Passió d'unitat]	Itineraris	FOCIUS
23-4-1933	Sant Jordi, patró de Catalunya, per Ramon d'Alòs	Un llibre cada dia	GER
25-4-1933	[Passió d'unitat]	Itineraris	FOCIUS
26-4-1933	[Poesia i coneixença]	Itineraris	FOCIUS
27-4-1933	[Els homes de bona fe]	Itineraris	FOCIUS
28-4-1933	Presència de Lluï		J. V. FOIX
28-4-1933	[Orfisme / El dret dels pobles]	Itineraris	FOCIUS
29-4-1933	[La revolta de l'esperit]	Itineraris	FOCIUS
30-4-1933	[La revolta de l'esperit]	Itineraris	FOCIUS
3-5-1933	[Novo-individualisme]	Itineraris	FOCIUS
5-5-1933	[Poesia és confessió]	Itineraris	FOCIUS
5-5-1933	"La cuchara de plata", de John Galsworthus	Un llibre cada dia	GER
9-5-1933	[Rússia segons Rousseau i segons Condillac]	Itineraris	FOCIUS
10-5-1933	[Prediccions de Condillac sobre Rússia]	Itineraris	FOCIUS
11-5-1933	[Manifest musicalista]	Itineraris	FOCIUS
12-5-1933	[L'"ànima russa"]	Itineraris	
13-5-1933	[“Jocs d'Infants”]	Itineraris	FOCIUS

13-5-1933	El volum de la “Fundació Bíblica Catalana”	Un llibre cada dia	GER
14-5-1933	[L’arquitectura a la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
17-5-1933	[L’arquitectura a la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
19-5-1933	[Jocs d’Infants]	Itineraris	FOCIUS
20-5-1933	[Poesia segons Eluard]	Itineraris	FOCIUS
23-5-1933	[Gasch i Gasch / Alemanya!]	Itineraris	FOCIUS
24-5-1933	[Alemanya!]	Itineraris	FOCIUS
26-5-1933	[Èpoques de traspàs]	Itineraris	FOCIUS
27-5-1933	[Crisi de l’art]	Itineraris	FOCIUS
1-6-1933	[Notes de viatge]	Itineraris	FOCIUS
7-6-1933	[Notes de viatge]	Itineraris	FOCIUS
8-6-1933	[Notes de viatge]	Itineraris	FOCIUS
13-6-1933	Grau elemental del “Curs pràctic de Gramàtica catalana”, per Jeroni Marvà	Un llibre cada dia	GER
14-6-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
14-6-1933	El Corpus de Sang, per A. Rovira i Virgili	Un llibre cada dia	GER
15-6-1933	[Unitat]	Itineraris	FOCIUS
17-6-1933	[“Tot allò que és universal és nostre”]	Itineraris	FOCIUS
18-6-1933	[Decadències?]	Itineraris	FOCIUS
18-6-1933	Resum d’Història del Llibre, per Pere Bohigues	Un llibre cada dia	GER
21-6-1933	[In fantasia de l’art]	Itineraris	FOCIUS
22-6-1933	[El sacrifici dels humils]	Itineraris	FOCIUS
24-6-1933	[Notes de viatge]	Itineraris	FOCIUS
27-6-1933	[“Comunitat orgànica”]	Itineraris	FOCIUS
28-6-1933	[U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
29-6-1933	[Disciplina]	Itineraris	FOCIUS
30-6-1933	[Literatura excursionista]	Itineraris	FOCIUS
1-7-1933	[Literatura excursionista]	Itineraris	FOCIUS
2-7-1933	«Quaderns de mil nou-cents trenta-tres». Dinou anys al servei de la pàtria		J. V. FOIX
2-7-1933	[Feixisme?]	Itineraris	FOCIUS
4-7-1933	[Joventut anglesa]	Itineraris	
5-7-1933	[L’odi a la joventut]	Itineraris	

5-7-1933	Suïssa: democràcia i federalisme, per F. A. Schmid	Un llibre cada dia	GER
6-7-1933	[Llei de la societat?]	Itineraris	FOCIUS
6-7-1933	“Curso de Zoología”, pel professor doctor Otto Schmeil	Un llibre cada dia	GER
7-7-1933	[L'odi a la joventut]	Itineraris	
7-7-1933	Bibliografia valenciana	Un llibre cada dia	GER
8-7-1933	[Dues revistes]	Itineraris	FOCIUS
9-7-1933	[Primoriverisme nazi]	Itineraris	
11-7-1933	[Valorar el llibre]	Itineraris	FOCIUS
11-7-1933	«El català i el castellà comparats», per C. A. Jordana	Un llibre cada dia	GER
12-7-1933	[Escola catalana?]	Itineraris	FOCIUS
13-7-1933	[Escola catalana?/ Errades]	Itineraris	FOCIUS
14-7-1933	[Museu d'art nou]	Itineraris	FOCIUS
15-7-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
15-7-1933	Els catalans jutjats pels altres	Els llibres nous	GER
15-7-1933	El “Llibre de les Bèsties”, de Ramon Llull / “Más cosas de mujercitas”, de Louise M. Alcott	Un llibre cada dia	GER
16-7-1933	Economia de l'edició catalana		GER
16-7-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
16-7-1933	“El paisatge de Catalunya”, per Marcel Chevalier	Els llibres nous	GER
19-7-1933	[Art “nazi”]	Itineraris	FOCIUS
20-7-1933	Integrisme mallorquí		J. V. FOIX
20-7-1933	[Art “nazi”]	Itineraris	FOCIUS
21-7-1933	Comparses?		J. V. FOIX
22-7-1933	[Polarització]	Itineraris	FOCIUS
23-7-1933	[Pa i cinema]	Itineraris	FOCIUS
25-7-1933	[“Es pensa que té raó”]	Itineraris	FOCIUS
25-7-1933	“Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana” / “El robo del tren”, per Edgar Wallace	Els llibres nous	GER
26-7-1933	La Revolució catalana	Bescanvi d'idees	J. V. FOIX
26-7-1933	[Crisi de la novel·la?]	Itineraris	FOCIUS
27-7-1933	[Recerca del nou]	Itineraris	FOCIUS
28-7-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
29-7-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS

30-7-1933	Catalanisme i Separatisme	Bescanvi d'idees	J. V. FOIX
30-7-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
1-8-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
2-8-1933	Catalanisme i Separatisme II	Bescanvi d'idees	J. V. FOIX
3-8-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
4-8-1933	“Le Japon et son Empire”, per Andrée Viollis	Els llibres nous	GER
6-8-1933	Catalanisme i separatisme III	Bescanvi d'idees	J. V. FOIX
6-8-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
6-8-1933	“Minotaure”	Els llibres nous	GER
8-8-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
9-8-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
10-8-1933	[Meditacions sobre la U.R.S.S.]	Itineraris	FOCIUS
10-8-1933	Tres Manuals utilíssims de Gramàtica Catalana, Manuals Escolars Barcino	Els llibres nous	GER
11-8-1933	[Tendències]	Itineraris	FOCIUS
12-8-1933	L'esforç d'alguns arquitectes		J. V. FOIX
12-8-1933	[Simbolisme de l'art]	Itineraris	
13-8-1933	Catalanisme i Separatisme	Bescanvi d'idees	J. V. FOIX
13-8-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
15-8-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
16-8-1933	[Remarques sobre l'art]	Itineraris	FOCIUS
17-8-1933	[“Art”, de Lleida]	Itineraris	FOCIUS
18-8-1933	[Mallarmé]	Itineraris	
19-8-1933	[Pascal]	Itineraris	FOCIUS
22-8-1933	Catalanisme i Separatisme IV	Bescanvi d'idees	J. V. FOIX
22-8-1933	[Arquitectura]	Itineraris	FOCIUS
23-8-1933	[Arquitectura]	Itineraris	FOCIUS
23-8-1933	“OC”	Els llibres nous	GER
24-8-1933	Una política i una ètica		J. V. FOIX
27-8-1933	[Pintura i poesia]	Itineraris	FOCIUS
27-8-1933	“Llibre de les Bèsties”, de Ramon Llull	Un llibre cada dia	GER
30-8-1933	[“1900-1933”]	Itineraris	FOCIUS
31-8-1933	[Purba, niga i Kurgin]	Itineraris	FOCIUS

1-9-1933	[Hitler enfront de la llatinitat]	Itineraris	FOCIUS
3-9-1933	[L'Alemanya i l'art nou / Lordes, nou "Lourdes", ni Lurdes]	Itineraris	FOCIUS
5-9-1933	[Dalí, reaccionari / Errades]	Itineraris	FOCIUS
6-9-1933	[L'art nazi]	Itineraris	FOCIUS
13-9-1933	[Victor-Serge]	Itineraris	FOCIUS
14-9-1933	[Victor-Serge]	Itineraris	FOCIUS
27-9-1933	[Els noms geogràfics]	Itineraris	FOCIUS
28-9-1933	[Gandhi-Moscú]	Itineraris	FOCIUS
29-9-1933	[Post-col·lectivisme]	Itineraris	FOCIUS
1-10-1933	[Amor i solitud]	Itineraris	FOCIUS
4-10-1933	[Poetes anglesos]	Itineraris	FOCIUS
10-10-1933	[Poesia]	Itineraris	FOCIUS
11-10-1933	[L'hitlerisme segons Mann]	Itineraris	FOCIUS
13-10-1933	[Els "inquiets"]	Itineraris	FOCIUS
14-10-1933	[Centre mediterrani]	Itineraris	FOCIUS
15-10-1933	[Joventut anglesa / Errades]	Itineraris	FOCIUS
18-10-1933	[Retòrica i poètica]	Itineraris	FOCIUS
19-10-1933	[Poetes i retòrics]	Itineraris	FOCIUS
25-10-1933	[Entesa per al feixisme!]	Itineraris	FOCIUS
26-10-1933	[Defensa de l'esperit]	Itineraris	FOCIUS
27-10-1933	"El equilibrio de los Continentes", per Mariano H. Cornejo	Els llibres nous	GER
28-10-1933	[El catalanisme és una ètica]	Itineraris	FOCIUS
1-11-1933	"Resum de Literatura Russa", d'Artur Perucho	Els llibres nous	GER
7-11-1933	"I el cel és blau...", poemes d'Enric Soler i Godes	Els llibres nous	GER
9-11-1933	Un volum nou de la F. B. C.	Els llibres nous	GER
16-11-1933	Obres Completes d'Ignasi Iglésies	Els llibres nous	GER
21-11-1933	El gran estil de Ramon Llull		GER
23-11-1933	"El arte de pensar", per Ernest Dimmet i "Compendio de Historia antigua", per Mary Agnes Hamilton i A. W. F. Blund	Els llibres nous	GER
25-11-1933	"La Alhambra", per Fidel Fernández	Els llibres nous	GER
29-11-1933	"Del Sacerdocí"	Els llibres nous	GER
30-11-1933	Arquitectura i Urbanisme i "A. C."	Els llibres nous	GER
5-12-1933	Simultàniament han aparegut quatre grans llibres catalans		Enric Puigdomènech

5-12-1933	“Art”, número 3	Els llibres nous	GER
8-12-1933	“Usatges de Barcelona”	Els llibres nous	GER
9-12-1933	“Clàssics Cristians”	Els llibres nous	GER
10-12-1933	Llull		J. V. FOIX
12-12-1933	“Lluita contra la febre tifoide a catalunya”, per Lluís Claramunt	Els llibres nous	GER
14-12-1933	“El principi de les nacionalitats”, d’A. Rovira i Virgili	Els llibres actuals	GER
17-12-1933	El darrer volum del “Curial e Güelfa”	Els llibres nous	GER
21-12-1933	Commemoració del VIIè centenari de la naixença de Ramon Llull		J. V. Foix
16-2-1934	“Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana”	Els llibres nous	GER
20-2-1934	“OC”	Els llibres nous	SER[Sic]
10-3-1934	Josep Obiols		J. V. FOIX
10-3-1934	“A. C.”	Els llibres nous	GER
30-3-1934	“Els contes de sempre”, per Anna Rubies	Els llibres nous	GER
1-4-1934	“Els mètodes d’identificació personal”, pel Dr. Josep Calicó	Els llibres nous	GER
12-4-1934	La conferència de J. V. Foix al Lyceum Club		
20-4-1934	“Resum d’història del Comerç”, per Alfons Maseras	Els llibres nous	GER
22-4-1934	La tria del llibre		J. V. FOIX
27-4-1934	“L’oreig al desert”, per Miquel Llor i “Selecta de lectures”. Vol. II: “La mar, la plana la muntanya”. Selecció i notes per A. Martorell i Bisbal	Els llibres nous	GER
29-4-1934	Vigília de capvuitada		J. V. FOIX
4-5-1934	“Antología del disparate”, per Pescatore di Perle	Els llibres nous	GER
6-5-1934	Cartes a Vicenç Xatard		FOCIUS
17-5-1934	“Aràbia”, per Alí-Bei el Abbassi	Els llibres nous	GER
19-5-1934	Joan Miró als Cahiers d’Art	Els llibres nous	GER
20-5-1934	Notes i simulacres	La resta	J. V. FOIX
20-5-1934	“Arquitectura i Urbanisme”	Els llibres nous	GER
22-5-1934	“Art”, de Lleida i “L’escanya-pobres”, per Narcís Oller	Els llibres nous	GER
27-5-1934	“Palestina”, per Ali-Bei el Abbassi	Els llibres nous	GER
3-6-1934	El mite de «la joventut»	La resta	J. V. FOIX
6-6-1934	“Físico-química de la fabricación, aplicaciones y análisis de los jabones y demás productos deterstivos”, per Daniel Magraner	Els llibres nous	GER

10-6-1934	Presències i referències	La resta	J. V. FOIX
21-6-1934	“Com es fa un film”, per J. Carner-Ribalta	Els llibres nous	GER
8-7-1934	Notes i simulacres	La resta	J. V. FOIX
22-7-1934	València i Renaixença		J. V. FOIX
29-7-1934	Notes i simulacres	La resta	J. V. FOIX
8-8-1934	“El Camping”, per Amadeu Serch	Els llibres nous	GER
12-8-1934	“Arquitectura i Urbanisme”	Notes i simulacres	J. V. FOIX
16-8-1934	La Idea catalana		J. V. FOIX
22-8-1934	Platges mòbils	Un poema cada dimecres	J. V. FOIX
2-10-1934	“Antitesi artificialíssima e puerile”		J. V. FOIX
5-10-1934	Temps antics: Dalí		J. V. FOIX
6-11-1934	La ciutat de l'esperit		J. V. FOIX
9-11-1934	Literatura i Política		J. V. FOIX
13-11-1934	Literatura i política		J. V. Foix
14-11-1934	Tanta de confusió...		J. V. FOIX
16-11-1934	Literatura i política		J. V. Foix
20-11-1934	De l'escriptor davant la societat present		J. V. FOIX
23-11-1934	20 anys de vida intel·lectual		J. V. Foix
30-11-1934	Una commemoració durable		J. V. FOIX
4-12-1934	La llibertat de triar el propi destí		J. V. FOIX
7-12-1934	Irradiació cultural		J. V. FOIX
14-12-1934	Presència humana		J. V. Foix
18-12-1934	Llull, campió universal de la Unitat		J. V. FOIX
19-12-1934	Sota el signe de l'ètica	Idees i comentaris	J. V. FOIX
26-12-1934	He tingut una alegria		J. V. FOIX
29-12-1934	Un acte de fe polític	Idees i comentaris	J. V. FOIX
2-1-1935	Un balanç favorable		J. V. Foix
5-1-1935	Avantguarda i avantguardistes: el número de Nadal de “D'ací i d'allà”		J. v. FOIX
5-1-1935	“Contes de l'Àvia”, per Carme Karr, “Les aventures d'En Pinotxo”, de C. Collodi i “La Illa del Tresor”, per R. L. Stevenson	Un llibre cada dia	Ramon M. Giral
11-1-1935	Estimar Catalunya	Comentari	F.

17-1-1935	Del «distingir», o el nazisme i el feixisme en literatura		J. V. FOIX
24-1-1935	Dalf de Port Lligat		J. V. FOIX
27-1-1935	Duanes literàries		J. V. FOIX
30-1-1935	Us n'heu adonat?		F.
31-1-1935	Un esdeveniment: "Introducció a la logística", per David Garcia i "Tarragona", per Joan Antonio i Guàrdies	Notes bibliogràfiques	Ramon N. Girald
1-2-1935	Notes i simulacres	Els lloms transparents	FOCIUS
3-2-1935	Ambició de la Poesia		J. V. FOIX
8-2-1935	Notes i simulacres	Els lloms transparents	FOCIUS
12-2-1935	Irradiar és afirmar-se		J. V. Foix
16-2-1935	I les escoles...	Comentari	F.
5-3-1935	Un nou volum de la Fundació Bíblica Catalana	Acaba de sortir...	Ramon N. Girald
12-3-1935	[Masaryk / Pascal / H. G. Wells / Tessa / Segle XIX / Medievalisme / Erasme / Poetes feixistes / Llibres nous]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. Girald
13-3-1935	El "Diari Íntim" de W. Barbellion	Un llibre cada dia	FOCIUS
17-3-1935	Notes i simulacres	Els lloms transparents	FOCIUS
22-3-1935	[De crítica literària a la Unió Soviètica / Jon Bianu / López-Picó / "Days without end" / Enciclopèdia literària de l'acadèmia de Moscou / Rabelais / Crisi de consciència]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. Girald
24-3-1935	"Neuland", per Erwin G. Kolbenheyer	Un llibre cada dia	FOCIUS
27-3-1935	[Nietzsche o la lectura envilida per la política / La literatura grega d'avui / Boleslaw limanowski / Otto Lenel / Biografia psicoanalítica / Sents Evangelis / Del Renaixement]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. Girald
30-3-1935	"L'Europa tràgica" segons Gonzague de Reynold	Un llibre cada dia	FOCIUS
2-4-1935	[Freud o l'exploració de l'inconscient, segons Waldo Frank / Retorn als clàssics / Llibres nous]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
6-4-1935	Contingut de la poesia	Els lloms transparents	FOCIUS
7-4-1935	Política de la persona, segons Denis de Rougemont	Un llibre cada dia	FOCIUS
10-4-1935	[Raymond Russel / Judici americà sobre escriptors americans / Puixkin / "Tierra firme" / Altres noves]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
11-4-1935	Com seria una altra guerra, segons el recull de ls "Unió Interparlamentària"	Un llibre cada dia	FOCIUS
11-4-1935	El plaer de llegir	S'acosta la Diada del Llibre	RAMON N. GIRALD

12-4-1935	Contingut de la poesia	Els lloms transparents	FOCIUS
13-4-1935	Teoria general de l'Estat, segons el Dr. Hans Kelsen	Un llibre cada dia	FOCIUS
16-4-1935	[Congrés Internacional d'Escriptors / Anna Ahmatova / Mauriac, vist d'Amèrica estant / Tolstoi]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
16-4-1935	Cal comprar llibres catalans	S'acosta la Diada del Llibre	Ramon N. GiralD
17-4-1935	Socialisme i Feixisme	Un llibre cada dia	FOCIUS
17-4-1935	Llibres d'història i geografia de Catalunya	S'acosta la Diada del Llibre	RAMON N. GIRALD
18-4-1935	Llibres d'orientació nacionalista	S'acosta la Diada del Llibre	Ramon N. GiralD
19-4-1935	Les nostres col·leccions literàries	S'acosta la Diada del Llibre	RAMON N. GIRALD
20-4-1935	La tria dels llibres	S'acosta la Diada del Llibre	RAMON N. GIRALD
24-4-1935	<i>Nuevo método de corte, prueba y armado</i> , per Elisa Jaro i <i>Tratado de pastelería y confitería</i> , per Pere Puig i Clos		RAMON N. GIRALD
25-4-1935	[Thomas Mann / Panait Istrati / Una edició nacional de Carducci]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
26-4-1935	Franz Kafka, segons Fèlix Bertaux i Francesco Orlando	Un llibre cada dia	FOCIUS
28-4-1935	De l'espiritual, del polític i del social		FOCIUS
30-4-1935	"Mezinarodni Buletin Surrealismu"	Els lloms transparents	FOCIUS
1-5-1935	W. H. Wackenroder, segons Bonaventura Tecchi	Un llibre cada dia	FOCIUS
3-5-1935	[Obres russes en francès / Mochbacki / L'humanisme portuguès i l'acció / Provençalisme / Altres noves]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
8-5-1935	[Sant Tomàs Morus / Horaci a través de cada país / "Mesures" / Claudel]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
9-5-1935	"La il·lusió neoclàssica"	Els lloms transparents	FOCIUS
11-5-1935	«Miscel·lània Lul·liana»	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
14-5-1935	De l'espiritual i del social	Els lloms transparents	FOCIUS
15-5-1935	[Els P. E. N. Club a Catalunya / Katherine Mansfield / Economia, moral i cultura / Sherwood Eddy]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
16-5-1935	Goya	Els lloms transparents	FOCIUS
18-5-1935	<i>Bibliografia lul·liana</i>	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
19-5-1935	El XIII ^e Congrés Internacional de P. E. N. Clubs		J. V. FOIX
22-5-1935	Dos presidents: H. G. Wells i Pompeu Fabra		J. V. FOIX
23-5-1935	[Sherwood Anderson / Civilització i Humanitats / Erich Noth / Stendhal / Calderón racionalista]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
24-5-1935	Enrico Thovez i la lírica italiana	Els lloms transparents	FOCIUS

28-5-1935	[El Congrés Internacional d'escriptors / Edwin Arlington Robinson / "Euridice"]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
30-5-1935	La filosofia existencial de Kierkegaard[sic]	Els lloms transparents	FOCIUS
31-5-1935	«San Pablo» (São Paulo), per Teixiera de Pascoaes	Un llibre cada dia	FOCIUS
4-6-1935	[Els Congressos Internacionals d'escriptors / Records del món de Marcel Proust / Cultura argentina / "Le Feu"]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
5-6-1935	Esquizoidia	Els lloms transparents	FOCIUS
6-6-1935	"Renaixença Occitana"	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
7-6-1935	Què seran els "Quaderns de Poesia"?	Reportatges literaris	RAMON N. GIRALD
9-6-1935	Pàtria	Els lloms transparents	FOCIUS
12-6-1935	[Thomas Mann / El Congrés Internacional d'escriptors a París / Una exhibició de llibres prohibits / Apollinaire]	Panorama Universal de les Lletres	
13-6-1935	Renaixences	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
14-6-1935	L'edició popular del "Desafiament de Bordeus", de Bernat Desclot	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
16-6-1935	¿On va la pintura?	Un llibre cada dia	FOCIUS
18-6-1935	[Un llibre de J. Sebastià Pons sobre Ramon Llull / Un catalanòfil escocès parla en català al Congrés del P. E. N. Club / Fogazzaro / Txèkhov / El Congrés Internacional d'Escriptors]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
19-6-1935	Sincronisme de les escoles literàries	Els lloms transparents	FOCIUS
21-6-1935	¿On va la pintura?	Un llibre cada dia	FOCIUS
22-6-1935	El Congrés Internacional d'Escriptors		RAMON N. GIRALT
23-6-1935	René Crevel es dona la mort a la vigília del Congrés d'Escriptors	Els lloms transparents	FOCIUS
25-6-1935	[El Congrés Internacional d'Escriptors / "La Cultura como ser viviente" / El "Napoleó de Ludwig / Lope de Vega / Xinal]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
27-6-1935	El "Diari Íntim" d'Amiel	Un llibre cada dia	FOCIUS
28-6-1935	D'alguns excessos i, després, de Llull		J. V. Foix
28-6-1935	«Diagnòstic de la tuberculosi ginecològica», pel doctor Emili Brujas	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
30-6-1935	[El treball per equips a l'escola / Text català a la N. R. F. / Història de l'estil / Wilde i el socialisme]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
2-7-1935	El Congrés Internacional d'Escriptors		RAMON N. GIRALD
7-7-1935	De la idea i del sentiment de Pàtria	Els lloms transparents	FOCIUS

9-7-1935	Ésser lleials	Crònica	
10-7-1935	[Romain Rolland a la U.R.S.S. / Progrés i religió / Poesia i felicitat / Islamisme]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
11-7-1935	Poesia i malaurança	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
12-7-1935	<i>Hamelin</i>	Un llibre cada dia	FOCIUS
14-7-1935	Arquitectura i estil	Els lloms transparents	FOCIUS
16-7-1935	[Els dos Mann / Les “Variacions líriques” de López-Picó / Destí de la poesia / Premis literaris]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
17-7-1935	Notes bibliogràfiques [“Idoles alemanys” / Aldous Huxley / Axel Munthe / Llibres de la natura]	Un llibre cada dia	Ramon N. GIRALD
18-7-1935	L’arquitectura es basta a ella mateixa, segons Le Corbusier		FOCIUS
19-7-1935	Ençà i enllà [Miró a can Pierre / Populisme, gidisme, surrealisme / Si no, fixem-nos en el poeta Nezval]		FOCIUS
21-7-1935	¿Renaixença política occitana?		RAMON N. GIRALD
23-7-1935	[Els flamencs davant el francès / Societat japonesa per a les relacions culturals / “Els quinze” / Nova revista russa / Poetes de la Georgia]	Panorama Universal de les Lletres	Ramon N. GIRALD
23-7-1935	Tres volums nous de la Col·lecció Popular Barcino	Un llibre cada dia	F.
31-7-1935	[“Humanisme” segons Gorki / Allà on no hi ha llibertat / Els anglesos i la moral / Paul Claudel]	Panorama Universal de les Lletres	RAMON N. GIRALD
31-7-1935	Obres Completes de Joan Maragall -- El volum XX	Un llibre cada dia	F.
1-8-1935	“La llei de la família catalana”, per Francec Maspons i Anglasell	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
6-8-1935	«tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar», pel doctor A. Caralps i Massó	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
7-8-1935	[El Congrés Internacional dels P. E. N. Club el 1936 / Carducci / Una novel·la hongaresa / “Història de la literatura russa”]	Panorama Universal de les Lletres	
9-8-1935	Del nou en arquitectura i un Pla		J. V. FOIX
13-8-1935	Per la integritat de la toponímia de la Costa Brava		J. V. FOIX
16-8-1935	[Lull / Mistral i el sentit de l’eternitat / De la novel·la de la història i de la novel·la històrica / La revolució moral]	Panorama Universal de les Lletres	
21-8-1935	[Els surrealistes del grup Breton enfront del Congrés d’Escriptors de París / Crítica irlandesa / “I, Claudius” / Literatura txeca]	Panorama Universal de les Lletres	
21-8-1935	«La llei de la família catalana», per F. Maspons i Anglasell	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD

22-8-1935	<i>Permanència de Pascal</i>	Un llibre cada dia	FOCIUS
23-8-1935	L'arquitectura nova i l'art sagrat	Notes i simulacres	J. V. FOIX
27-8-1935	[“La irracionalitat concreta” / Llibres de viatges / Ivan Bunin]	Panorama Universal de les Lletres	
28-8-1935	El Catalanisme, malgrat tot, és una ètica		J. V. FOIX
28-8-1935	La tasca d'”Els nostres clàssics”		Ramon N. GIRALD
3-9-1935	[Mistral / Frantz Jourdain / Decadència del llibre alemany / Stendhal / III Reunió Internacional d'Arquitectes]	Panorama Universal de les Lletres	
7-9-1935	Llibres recents de divulgació lul·liana	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
10-9-1935	“Les cirrosis hepàtiques”, per S. Vilardell i F. Cortada	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
17-9-1935	[Literatura antitotalitària / Georges Bernanos / “Balthazar” / Cadalso / Un premi de poesia de 3.000 francs / Homenatge a Chateaubriand]	Panorama Universal de les Lletres	
18-9-1935	L'arquitectura nova i l'art sagrat	Notes i simulacres	J. V. FOIX
19-9-1935	Lewis Carroll	Un llibre cada dia	FOCIUS
20-9-1935	«La Societat secreta dels poetes»	Els lloms transparents	FOCIUS
20-9-1935	“L'évolution du sens des mots depuis de XVIè siècle”, per Edmon Huguet	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
21-9-1935	Reintegració d'obres de catalans al català (I)		RAMON N. GIRALD
24-9-1935	[La poesia txeca / Saraband for dead lovers / Beyond the Mexique Bay / ¿Balzac ha influït Baudelaire?]	Panorama Universal de les Lletres	
27-9-1935	Cel i estels submarins	Els lloms transparents	FOCIUS
1-10-1935	L'entesa espiritual		J. V. FOIX
3-10-1935	[Camoens / Una antologia de Lope de Vega / “Heaven is my destination”]	Panorama Universal de les Lletres	
4-10-1935	“La Medicina Catalana”	Un llibre cada dia	Ramon N. GIRALD
8-10-1935	“La lluita contra el càncer a Catalunya”, pel Dr. Lluís Guilera	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
9-10-1935	[La poesia, la plàstica, la música i l'arquitectura que projecten els futuristes italians per a l'Àfrica / El “Napoleon” de Lenotre / “Pardon Wird Nicht Gegeben”]	Panorama Universal de les Lletres	
12-10-1935	Antic Testament, Volum V: Esdras, Nehemias, Tibias, Judit, Ester, I i II dels Macabeus		Ramon N. GIRALD
13-10-1935	La mística alemanya medieval i renaixent	Els lloms transparents	Focius

16-10-1935	[L'edició monumental d les obres de Tolstoi / El "titanisme" literari / Supervielle]	Panorama Universal de les Lletres	
17-10-1935	"La huida de Luis XVI", per G. Lenôtre	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
18-10-1935	Idees i quimeres		FOCIUS
19-10-1935	"Erasmo de Rotterdam", per Stefan Zweig i "Erasme", per Th. Quoniam	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
22-10-1935	[Escriure malament / Una novel·la grega / Fannie Hurst]	Panorama Universal de les Lletres	
25-10-1935	Dels místics alemanys	Els lloms transparents	FOCIUS
29-10-1935	[Manifest per la justícia i per la pau / ¿Els intel·lectuals, jutges de la civilització? / Apologia per a Itàlia]	Panorama Universal de les Lletres	
30-10-1935	[G. B. Shaw, en canvi...]	Panorama Universal de les Lletres	F.
31-10-1935	L'"Erasme" de Stefan Zweig	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
1-11-1935	"La medicina catalana"		J. V. Foix
2-11-1935	"Cahiers d'art"	Un llibre cada dia	FOCIUS
5-11-1935	[Renaixença de les Humanitats / Tendències de la literatura americana / La primera Bíblia anglesa / Noves d'Itàlia / Noves de la U.R.S.S. / Noves de França]	Panorama Universal de les Lletres	
7-11-1935	Dant, el teòleg	Els lloms transparents	FOCIUS
7-11-1935	"Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona"	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
9-11-1935	Els darrers volums d'"Els nostres Clàssics"	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
12-11-1935	[Bergson i sant Tomàs / Noves adhesions al manifest "Per la Justícia i per la Pau" / I també Jules Romains... / Memòries de Serge Lifar / Hartzenbusch]	Panorama Universal de les Lletres	
12-11-1935	L'art al País Valencià. La revista d'art "Ribalta"	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
13-11-1935	Algunes revistes vivents: "Esprit" (núm. 38 - novembre 1935), "Vendredi" (número 1 - 8 novembre 1935), "Etudes carmelitaines" (octubre 1035[sic])	Un llibre cada dia	FOCIUS
19-11-1935	"La Nostra Terra"	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
19-11-1935	Dant, el teòleg (II)	Els lloms transparents	FOCIUS
20-11-1935	[Sobre la filosofia de Martí Heidegger / Mickievicz, poeta i filòsof místic / Un intel·lectual provençal: Berlucc-Perrussis / Un premi únic per a un poeta francès / Almanacs / Una acadèmia d'art dramàtica a Itàlia / Un P. E. N. Club espanyol]	Panorama Universal de les Lletres	

21-11-1935	Dant, el teòleg (III)	Lloms transparents	<i>FOCIUS</i>
22-11-1935	“Albuminúria, la seva valoració pràctica”, pel doctor J. Alzina i Bofill	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
23-11-1935	“Catalunya a les mars”, per Gonçal de Reparaz	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
26-11-1935	[Picasso / Poesia i mística / Primer manifest anglès del Surrealisme / Poesia popular magiar / Aniversari de Tolstoi / “Galleria degli schiavi”]	Panorama Universal de les Lletres	
27-11-1935	“Facile”, poemes de Paul Eluard, fotografies de Man Ray	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
28-11-1935	Paul Valéry i la metafísica	Lloms transparents	<i>FOCIUS</i>
29-11-1935	“La República de les Lletres” (Quaderns de literatura, art i política. Núm. 6. - València)	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
30-11-1935	“Contistes americans”	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
4-12-1935	[Per una cultura mediterrània / “Posició política del Surrealisme” / Biografies / Idees sobre l’home / Sant Vicenç Ferrer / Dos immortals més / Josef Pilsudski]	Panorama Universal de les Lletres	
5-12-1935	El poeta Llull	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
7-12-1935	L’esperit de llibertat i l’esperit d’ordre segons Paul Claudel		RAMON N. GIRALD
10-12-1935	Bells “Christmas” en català		
11-12-1935	[La poesia soviètica / Afrique Orientale]	Panorama Universal de les Lletres	
12-12-1935	[Deixieu la filosofia als filòsof! / “The Indian P. E. N.”]	Panorama Universal de les Lletres	
13-12-1935	Què serà l’Exposició Picasso?		A. L.
14-12-1935	“Charbon de mer “, per Jacques Baron	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
19-12-1935	“El Llibre de les Noies” (Guia per a les noies de 8 a 18 anys), per Olive R. Landers	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
1-1-1936	Clausura del Centenari lul·lià		J. V. Foix
4-1-1936	Nous llibres per a infants	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
5-1-1936	No és pas ben bé el que llegeixen		J. V. Foix
8-1-1936	[El “clerc” actiu / Giovanni Pascoli / Literatura “romànica” a Bohèmia / “Mons nous per mons vells” / Reportatges / 70 anys]	Panorama Universal de les Lletres	
12-1-1936	Esprit	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
14-1-1936	[Romanticismes nacionals / L’activitat editorial a la U. R. S. S. / Els escriptors per la causa de la justícia i de la llibertat]	Panorama Universal de les Lletres	
16-1-1936	La mà passa	Notes i simulacres	J. V. Foix

17-1-1936	Un dibuix que té vuit dies	Notes i simulacres	J. V. Foix
21-1-1936	[Rudyuar Kypling / Literatura japonesa / Otoker Brezina / Signatures i manifestos / Però els manifestos col·lectius seguiran... / De Tolstoi a Rolland]	Panorama Universal de les Lletres	
22-1-1936	“El poeta és el qui inspira...”		
24-1-1936	¿Què és el surrealisme?		
28-1-1936	[De Tolstoi a Rolland / Kipling segons Maurois / On van els joves]	Panorama Universal de les Lletres	
1-2-1936	“Moviment Demogràfic de Catalunya”. Gràfics i comentaris	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
2-2-1936	“Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana”	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
4-2-1936	[Sobre la pintura europea d’avui / Els 70 anys de Romain Rolland]	Panorama Universal de les Lletres	
5-2-1936	Llull i el monument a Llull	Carnet de les lletres i de les arts	J. V. FOIX
6-2-1936	Comunitat interracial	Carnet de les lletres i de les arts	J. V. FOIX
8-2-1936	De la ciutat funcional. I de la poesia	Carnet de les lletres i de les arts	
11-2-1936	[L’actualitat dels estudiants]	Carnet de les lletres i de les arts. Panorama universal de les Lletres	
12-2-1936	De la ciutat funcional	Carnet de les lletres i de les arts	J. V. FOIX
25-2-1936	[La poesia soviètica / Maria Teresa d’Àustria / Pearl Buck / Henri Troyat]	Panorama Universal de les Lletres	
26-2-1936	De la universalitat	El carnet d’un mateix	J. V. FOIX
29-2-1936	“La Nostra Terra”	Un llibre cada dia	J. V. FOIX
3-3-1936	[Ventura Gassol / Les ciències / Les “Maximes” de la Rochefoucauld]	Panorama Universal de les Lletres	
7-3-1936	[“Butlletí dels Museus d’Art de Barcelona” / “La paraula cristiana” / “Víctors”]	Fascicles & Revistes Catalans	F.
10-3-1936	[Ossietzski]	Panorama Universal de les Lletres	
12-3-1936	La ciència de veure	El carnet d’un mateix	J. V. FOIX
17-3-1936	[Pintors a París / Pavlov]	Panorama Universal de les Lletres	
18-3-1936	Les Nits i altres poemes”, per Alfred de Musset	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
22-3-1936	De la funció en arquitectura i el tipisme	El carnet d’un mateix	J. V. FOIX
24-3-1936	[Els intel·lectuals i la pau europea / El sisè aniversari de la mort de Lawrence / “Mundos”]	Panorama Universal de les Lletres	

27-3-1936	[Estudis lul·lians / El V Centenari de la mort de Ramon Sibiuda / Timó / Quaderns de poesia / Altres revistes]	Revistes & Fascicles catalans	
31-3-1936	“Vela”, per Cecili Gasòliba	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
1-4-1936	[;Baudelaire, Rimbaud i Mallarmés[sic], cabalistes? / Machiavello / Llibres]	Panorama Universal de les Lletres	
4-4-1936	J. V. Foix hi parlà de “La Modernitat”		
8-4-1936	[El maquiavelisme i l’antimaquiavelisme / Del realisme en la novel·la / El formalisme en poesia / Correspondència de Descartes / Pickwick]	Panorama Universal de les Lletres	
11-4-1936	[“Arquitectura i urbanisme” / “Butlletí dels Museus d’Art de Barcelon / Joan Alcover / Estadis de nacionalitat]	Revistes & Fascicles catalans	
14-4-1936	“Resum d’Educació Física”, per Joaquim Ral i Banús	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
19-4-1936	“Picasso 1930-1935” (“Cahiers d’Art, números 7-10, rue du Dragon 14-Viè. - París)	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
21-4-1936	[La “Història de Catalunya” de Ferran Soldevila / Alguns llibres editats a Barcelona / El realisme en la pintura / Albert Thibaudet / Crítica de Maurois]	Panorama Universal de les Lletres	
25-4-1936	J. V. Foix a l’Ateneu Arenyenc i Siegfried Bosch al C. C. de Catalunya (“Dels llibres, i “el Llibre”, segons J. V. Foix)		
28-4-1936	“Lletres Catòliques i Apocalipsi”	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
30-4-1936	[La renaixença dels pobles i les cultures / Llibres anglesos]	Panorama Universal de les Lletres	
1-5-1936	[Integritat i expansivitat nacional / L’home total en Llull / Ramon Sibiuda / Catalunya / Ressorgiment]	Revistes i fascicles catalans	
6-5-1936	“Les cent millors poesies líriques de la Llengua Catalana”, tria de Josep M ^a Capdevila	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
7-5-1936	“Una biografia de Teodor Llorente”	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
10-5-1936	“Joan Maragall”, resum biogràfic per Alfons Maseres	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
17-5-1936	“Grau Elemental” del “Curs Pràctic de Gramàtica Catalana”, per Jeroni Marvà	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD
27-5-1936	Ramon Llull en edicions de Barcelona	El “Missatge als Mallorquins”	RAMON N. GIRALD
28-5-1936	El catalanisme essencial	El “Missatge als mallorquins”	J. V. Foix
29-5-1936	València renaixent		RAMON N. GIRALD
30-5-1936	“La Nostra Terra” (Mallorca, abril 1936)	Un llibre cada dia	RAMON N. GIRALD

3-6-1936	[Un llibre de Céline / Bells objectes a l'abast de tots / Henri de Reignier, poeta]	Panorama Universal de les Lletres	
10-6-1936	[Per un humanisme contemporani]	Panorama Universal de les Lletres	
16-6-1936	A la unitat per la cultura	El "Missatge als mallorquins"	J. V. FOIX
20-6-1936	La llengua dòcil	Ençà i enllà	J. V. FOIX
26-6-1936	Una llengua i una cultura	Crònica	
12-7-1936	"Art" (Vol. III. - Núm. 1. - Segona època)	Un llibre cada dia	Ramon N. GIRALD
14-7-1936	"La aventura del hombre", per F. C. Happold	Un llibre cada dia	Ramon N. GIRALD
15-7-1936	"Arquitectura i Urbanisme" (Juny del 1931. - Segona època. Núm. 12)	Un llibre cada dia	Ramon N. GIRALD
16-7-1936	[L'immaterial en l'arquitectura / ¿Hi ha una estètica escolàstica medieval? / L'escepticisme en la joventut]	Revistes & Fascicles catalans	

VIII. Bibliografia

VIII.1. Obres de J. V. Foix

- FOIX, J. V. (1970) *Allò que no diu la Vanguardia*. Barcelona. Proa.
- FOIX, J. V. (1974) *Obres completes. I Poesia*. Barcelona. Clàssics catalans del segle XX. Eds. 62.
- FOIX, J. V. (1975) *Sol, i de dol*. Barcelona. Els llibres de l'Escorpí. Poesia, 26. Eds. 62.
- FOIX, J. V. (1979) *Obres completes. II Prosa*. Barcelona. Clàssics catalans del segle XX. Eds. 62, 1985².
- FOIX, J. V. (1980) *Antologia poètica*. Barcelona. MOLC, 31. Eds 62 i "la Caixa".
- FOIX, J. V. (1981) *Diari 1918*. Barcelona. MOLC, 67. Eds 62 i "la Caixa".
- FOIX, J. V. (1983a) *Gertrudis. Obra poètica, I*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1983b) *KRTU. Obra poètica, II*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1984a) «Textos de J. V. Foix». *Faig*, 22. Juny.
- FOIX, J. V. (1984b) *Onze nadals i un cap d'any. Obra poètica, VI*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1985a) *Cròniques de l'ultrason. L'estació*. Barcelona. Edicions L'Amic de les Arts. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1985b) *Obres completes. III Articles i assaigs polítics*. Edició a cura de Manuel Carbonell. Barcelona. Clàssics catalans del segle XX. Eds. 62.
- FOIX, J. V. (1986) «Lletra al director de la "Revista de Catalunya"». *Revista de Catalunya*, 1 (octubre).
- FOIX, J. V. (1987) *Les irrealis omegues. Obra poètica, IV*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1988) *On he deixat les claus... Obra poètica, V*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1990) *Obres completes. IV Sobre literatura i art*. Edició a cura de Manuel Carbonell. Barcelona. Clàssics catalans del segle XX. Eds. 62.
- FOIX, J. V. (1991) *Del «Diari 1918». Obra poètica, VII*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.

- FOIX, J. V. (1993a) *Antologia*. Edició a cura de Fina Dantí. Barcelona. Biblioteca didàctica de literatura catalana, 33. Barcanova.
- FOIX, J. V. (1993b) *Escenificació de cinc poemes. Obra poètica, IX*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1993c) *Tocant a mà...* Edició i estudi de Joan R. Veny-Mesquida. Barcelona. Textual, 5. Eds. 62.
- FOIX, J. V. (1995a) *Darrer comunicat. Obra poètica, XI*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1995b) *Mots i maons o a cascú el seu*. Assaig minor, 11. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1996) *Cròniques de l'ultrason. L'estació. Obra poètica, XIII*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1997a) *Entre algues, do'm la mà*. Edició de Jaume Vallcorba. Mínima minor, 76. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1997b) *Poemes esparsos. Obra poètica, XIV*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona. Quaderns Crema.
- FOIX, J. V. (1998) *Els millors poemes*. Barcelona. Els millors poemes, 5. Proa-Columna.
- FOIX, J. V. (2000) *Obra poètica en vers i en prosa i obra poètica dispersa*. Barcelona. Eds. 62-Diputació de Barcelona.

VIII.2. Articles i estudis sobre J. V. Foix

- A. D. (1979) «Respostes a una enquesta». *Reduccions*, 7. Maig.
- A. D. (1993) «Dossier Foix-Miró». *Lletra de canvi*, 36. Hivern 1993-1994.
- A. D. (1994) *J. V. Foix, investigador en poesia i amic de les arts*. Barcelona. Fundació "La Caixa".
- A. D. (1996) «Onze acotacions a cinc fragments de la "Lletra a Clara Sobirós"». *Reduccions*, 67. Setembre.
- AINAUD Escudero, J. F. (1994) «J. V. Foix, pintor, i N'Antoni Tàpies, poeta», a A. D. (1994)
- ALTAIÓ, Vicenç, i altres (1994) «J. V. Foix, pintor, investigador en poesia i amic de les Arts», a A. D. (1994)
- ALTAIÓ, Vicenç - GUERRERO, Manuel (1994) «El segle de J. V. Foix», a A. D. (1994)

- ARANDA, Quim (2000) «Un Foix més complet». *Avui*, 25-5-2000.
- BACH, Ferran (1993a) «J. V. Foix. Cien años del poeta de Sarrià». *La Vanguardia Magazine*, 24 de gener.
- BACH, Ferran (1993b) «Qui diu que Foix és difícil de seguir?». *Circularart*, 29-30. Gener-març.
- BACH, Ferran (1994) «1893-1993: L'olivera vol un boig a dalt i un savi a baix», a A. D. (1994)
- BADOSA, Enrique (1989) «Acercamiento a la obra de J. V. Foix», a *J. V. Foix. Premio Nacional de las Letras Españolas 1984*. Barcelona. Anthropos. Ministerio de Cultura.
- BADOSA, Enrique (2001) *Antología de J. V. Foix*. Barcelona. El Bardo, 11. Los Libros de la Frontera. 4a edició.
- BALAGUER, Josep M. (1990) «VINYET PANYELLA: J. V. Foix: 1918 i la Idea Catalana, Barcelona, Edicions 62, 1989. (Col·lecció «Els llibres de l'Escorpí Idees», núm. 69.) 131 ps.». *Els Marges*, 42. Juny.
- BALAGUER, Josep M. (1994) «J. V. Foix i els "Catalans de 1918"». *Faig*, 34. Desembre.
- BALAGUER, Josep M. (1997) «J. V. Foix i la primera avantguarda francesa» a *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Barcelona. Primer Congrés Internacional de Literatura Comparada. València, 15-18 abril 1997. Biblioteca Abat Oliba, 188. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOEHNE, Patricia J. (1988) «J. V. Foix: Cròniques de l'ultrason». *Actes del cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Tampa-St. Augustine, 1987)*, a cura de Phillip D. Rasico i Curt J. Wittlin. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 68. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOEHNE, Patricia J. (1992) «Realitat / irrealitat en Foix i Borges». *Actes del sisè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica. Vancouver, 1990*, a cura de Karl I. Kobbervig, Arseni Pacheco i Josep Massot i Muntaner. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 115. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOU, Enric (1988) «"La borra del meu cos": a propòsit de "KRTU"». *Miscel·lània Joan Gili*, a cura d'Albert Manent i Josep Massot i Muntaner. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 65. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BROSSA, Joan (1979) «Descobrir una equivocació...» *Reduccions*, 7. Maig.
- BUSQUETS i Grabulosa, Lluís (1980) *Plomes catalanes contemporànies*. Barcelona. Grup Promotor- Eds. del Mall.

- BUSQUETS, Loreto (1988) «Ésser i esdevenir a “Sol, i de dol”». *Miscel·lània Joan Gili*, a cura d'Albert Manent i Josep Massot i Muntaner. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 65. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CARBONELL, Manuel (1979) «J. V. FOIX: *Obres completes*, volum II. *Prosa*. Barcelona, Ed. 62, 1979. (Col·lecció «Clàssics catalans del segle XX».) 470 ps.». *Els Marges*, 17. Setembre.
- CARBONELL, Manuel (1984a) «Contribució a l'estudi de les idees polítiques de Foix». *Faig*, 22. Juny.
- CARBONELL, Manuel (1984b) «Textos de 1933 sobre poesia per J. V. Foix». *Reduccions*, 25. Gener.
- CARBONELL, Manuel (1984c) «Versions de Paul Éluard per J. V. Foix». *Els Marges*, 31. Maig.
- CARBONELL, Manuel (1991) *L'obra en vers de J. V. Foix*. Barcelona. El Blau Marí, 14. Teide.
- CARBONELL, Manuel (1992) «Entorn d'un poema (oblidat?) de J. V. Foix». *Reduccions*, 56. Desembre.
- CARBONELL, Manuel (1994) «J. V. Foix: modernitat i tradició». *Faig*, 34. Desembre.
- CARBONELL, Manuel (1996) «J. V. Foix, investigador en poesia». *Reduccions*, 67. Setembre.
- CARBONELL, Manuel - SOBREVILA, Carmen (1993) *J. V. Foix. Cinc rutes literàries*. Argentina. Els escriptors i el país, 7. L'Aixernador, 1993².
- CASTELLS-CAMBRAY, Jordi (1987) «Aproximació (metodo)lògica a una prosa de J. V. Foix». *Els Marges*, 37. Maig.
- Centenari J. V. Foix* (1993) Barcelona. Institució de les Lletres Catalanes.
- CLOS, Toni (1993) «Proposta didàctica. J. V. Foix. L'excel·lència estètica». *Circularart*, 29-30. Gener-març.
- CORREDOR-MATHEOS, José (1993) «J. V. Foix. El poeta y las artes plásticas». *La Vanguardia Magazine*, 24 de gener.
- DOMÈNECH, Joan de Déu - PANYELLA, Vinyet (1990a) *Àlbum Foix. Una successió d'instantes*. Barcelona. Quaderns Crema.
- DOMÈNECH, Joan de Déu - PANYELLA, Vinyet (1990b) «Una polèmica literària origen de *Revolució catalanista*, de J. V. Foix i Josep Carbonell i Gener». *Revista de Catalunya*, 41. Maig.

- DOMÈNECH, Joan de Déu - PANYELLA, Vinyet (1990c) «"Revolució catalanista", de J. V. Foix i Josep Carbonell: la història d'un llibre maleït». *Revista de Catalunya*, 42. Juny.
- DOMÈNECH, Joan de Déu (1993) «J. V. Foix: un esportista sense equip». *Circularart*, 29-30. Gener-març.
- FERRAN, Jaime (1987) *J. V. Foix*. Madrid. Los poetas, 69-70. Júcar.
- FERRAN, Jaime (1989) «Foix sobre Foix», a *J. V. Foix. Premio Nacional de las Letras Españolas 1984*. Barcelona. Anthropos. Ministerio de Cultura.
- FERRATER, Gabriel (1987) *Foix i el seu temps*. A cura de Joan Ferraté. Barcelona. Assaig minor, 1. Quaderns crema.
- FOIX, J. V. - COMADIRA, Narcís (1985) *J. V. Foix / Narcís Comadira*. Conversa transcrita per X. Febrés. Barcelona. Diàlegs a Barcelona, 7. Ajuntament de Barcelona i Laia.
- FORTUNY, Joan (1995) «J. V. Foix: sensualitat i coneixement». *Reduccions*, 61. Març.
- GÀLVEZ, Jordi (1992) «J. V. Foix, esportista». *Circularart*, 28. Octubre-desembre.
- GARCIA, Josep Miquel (1994) «Pessebristes astrals». *Dossier Foix-Miró. Lletre de canvi*, 36, hivern 1993-1994.
- GEISLER, Eberhart (1988) «Desdibuixament. Catalanisme i reflexió poetològica en una prosa de J. V. Foix». *Reduccions*, 38. Maig.
- GEISLER, Eberhart (1990) «Josep Vicenç Foix. Seguir, de nit, la mar». *Reduccions*, 47. Novembre.
- GIMFERRER, Pere (1974) *La poesia de J. V. Foix*. Barcelona. Llibres a l'abast, 115. Eds. 62, 1984².
- GÓMEZ Inglada, Pere (1996) *Dues poètiques coincidents: Max Jacob i J. V. Foix*. Treball de recerca inèdit, dirigit per Josep M. Balaguer, presentat al Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- GUANSÉ, Domènec (1966) *Abans d'ara (retrats literaris)*. Barcelona. La mirada. Aymà.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (1993) «Carles Riba i J. V. Foix, de la collita del 93». *Circularart*, 29-30. Gener-març.
- GUERRERO, Manel (1998) «Tot Foix». *Avui*, 12 de febrer.
- GUERRERO, Manuel (1996) *J. V. Foix, investigador en poesia*. Barcelona. Biblioteca universal, 80. Empúries.
- GUIXERAS, David (1993) «Foix i Garcés, poetes del cap de Creus». *Revista de Girona*, 160, setembre-octubre.

- HUCH, Jaume (1994) «J. V. Foix, l'investigador del màgic barret». *Faig*, 34. Desembre.
- MANENT, Albert (1989) «Perfil biogràfic de J. V. Foix», a *J. V. Foix. Premio Nacional de las Letras Españolas 1984*. Barcelona. Anthropos. Ministerio de Cultura.
- MANENT, Albert (1992) *J. V. Foix*. Barcelona. Gent nostra, 90. Labor.
- MANENT, Albert (1998) «Una carta de J. V. Foix des del Port de la Selva». *Serra d'Or*, 459. Març.
- MARTÍ, Antoni (1998) *J. V. Foix o la solitud de l'escriptura*. Barcelona. Llibres a l'abast, 318. Eds. 62.
- MIRALLES, Carles (1993) *Sobre Foix*. Barcelona. Assaig minor, 7. Quaderns Crema.
- PADRÓS de Palacios, Esteban (1989) «El clasicismo de J. V. Foix, "investigador en poesía"», a *J. V. Foix. Premio Nacional de las Letras Españolas 1984*. Barcelona. Anthropos. Ministerio de Cultura.
- PAGÈS, Vicenç (1994) «El periodisme considerat com una de les belles arts». *Dossier Foix-Miró. Lletre de canvi*, 36, hivern 1993-1994.
- PANYELLA, Vinyet (1987) «Josep Pla i J. V. Foix: la polèmica política de dos escriptors». *L'Avenç*, 104. Abril.
- PANYELLA, Vinyet (1988b) «J. V. Foix i la "Revista de Catalunya": perspectives intel·lectuals adients a la realitat». *Revista de Catalunya*, 20. Juny
- PANYELLA, Vinyet (1989) *J. V. Foix: 1918 i la idea catalana*. Barcelona. Els llibres de l'Escorpi. Idees, 69. Eds. 62.
- PÉREZ Montaner, Jaume (1998) «La Paret de J. V. Foix i el blanc del poema». *Journal of Catalan Studies. Revista Internacional de Catalanística*, 1. UOC.
- PIJOAN i Picas, Maria Isabel (1995) «J. V. Foix, poeta "catastròfic"». *Reduccions*, 62-63.
- PLANELLA, Gabriel (1994) «Murals per a Temples». *Dossier Foix-Miró. Lletre de canvi*, 36, hivern 1993-1994.
- PONSATI, Agnès i Anna M. (1994) *Correspondència Foix-Obiols*. Barcelona. Sèrie gran, 15. Quaderns Crema.
- PUIG, Pere (1992) «La joventut de J. V. Foix». *Presència*, 26 de gener - 1 de febrer.
- PUJOL, Josep (1984) «Sobre una prosa de "Darrer comunicat"». *Faig*, 22. Juny.
- ROMEU i Figueras, Josep (1979) «Una lectura del primer "nadal" de J. V. Foix». *Reduccions*, 7. Maig.
- ROMEU i Figueras, Josep (1985) «*Sol, i de dol*», de *J. V. Foix*. Barcelona. Les Naus d'Empúries. Quaderns de Navegació, 6. Empúries.

- ROMEU, Josep (1996) *Assaigs i altres indagacions crítiques*. Barcelona. Assaig, 17. Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Quaderns Crema.
- SANTAMARIA, Vicent (1999) «Foix, Dalí i les imatges hipnagògiques», *Els Marges*, 63, maig.
- SANTOS Torroella, Rafael (1986) *Salvador Dalí corresponsal de J. V. Foix, 1932-1936*. Barcelona. Portlligat, 1. Mediterrània.
- TÀPIES, Antoni (1979) «Actualitat de J. V. Foix». *Reduccions*, 7. Maig.
- TEIXIDOR, Joan (1976) «Quatre notes sobre la poesia de J. V. Foix», *Els Marges*, 7, juny.
- TERRY, Arthur (1984) «Les fronteres de J. V. Foix». *Faig*, 22. Juny.
- TERRY, Arthur (1985) *Sobre poesia catalana contemporània*. Riba, Foix, Espriu. Barcelona. Llibres a l'abast, 208. Eds. 62.
- THARRATS Joan-Josep (1994) «Vides paral·leles». *Dossier Foix-Miró. Llettra de canvi*, 36, hivern 1993-1994.
- TRICÀS i Preckler, Mercè (1986) *J. V. Foix i el Surrealisme*. Barcelona. Tesi, 1. Edicions Anglo-Catalanes.
- VALLCORBA, Jaume (2000) «Sobre l'edició de textos: a propòsit d'una nota de Veny-Mesquida i les edicions de Foix». *Els Marges*, 68, desembre.
- VALLCORBA, Jaume (2002a) «El catalanisme fascista de J. V. Foix». *La Vanguardia*, 3 de maig.
- VALLCORBA, Jaume (2002b) *J. V. Foix*. Barcelona. Vidas Literarias. Omega.
- VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (2000) «Sobre l'edició crítica de textos contemporanis: a propòsit dels textos del *Diari 1918* de J. V. Foix, publicats a Quaderns Crema». *Els Marges*, 67, octubre.
- VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (2002) «Encara sobre els textos de J. V. Foix publicats a Quaderns Crema (Resposta a l'editor Jaume Vallcorba)». *Els Marges*, 69, gener.

VIII.3. Publicacions diverses

- ADES, Dawn (1975) *El Dadá y el Surrealismo*. Bolsillo de Arte. Barcelona. Labor, 1991².
- APOLLINAIRE, Guillaume (2000) *Els pintors cubistes. Meditacions estètiques*. Assaig minor, 16. Barcelona. Quaderns Crema.

- ARENAS, Carme - CABRÉ, Núria (1990) *Les avantguardes a Europa i a Catalunya*. L'Esparver Llegir, 18. Barcelona. La Magrana.
- AULET, Jaume (1997) «La poesia noucentista i les seves múltiples derivacions a començaments dels anys vint». *Els anys vint en els Països Catalans (Noucentisme/Avantguarda)*. Primer Col·loqui Internacional de l'Associació Francesa de Catalanística. París 1996. Barcelona. Biblioteca Milà i Fontanals, 28. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BALAGUER, Enric (1997) «La poesia de Guillaume Apollinaire i la de Joan Salvat-Papasseit. Sobre l'estrebada cubista i alguns temes compartits» a *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Barcelona. Primer Congrés Internacional de Literatura Comparada. València, 15-18 abril 1997. Biblioteca Abat Oliba, 188. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BALCELLS, Albert (1985) *Rafael Campalans, socialisme català*. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 38. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BALCELLS, Albert (1992) *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*. Barcelona. Textos i documents, 11. Generalitat de Catalunya.
- BALCELLS i Domènech, Jordi (1988) «El motiu de la “cambra” en la lírica catalana del segle XX». *Miscel·lània Joan Gili*, a cura d'Albert Manent i Josep Massot i Muntaner. Barcelona. Abat Oliba, 65. Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BARAS, Montserrat (1984) *Acció Catalana (1922-1936)*. Barcelona. Biblioteca de cultura catalana, 53. Curial.
- BÉALU, Marcel (1994) *Dernier Visage de Max Jacob*. Quimper. Calligrammes.
- BERGSON, Henri (1991) *Assaig sobre les dades immediates de la consciència. La intuïció filosòfica*. Barcelona. Textos filosòfics, 58. Eds. 62.
- BERNARD, Suzanne (1959) *Le poème en prose. De Baudelaire jusqu'a nos jours*. Paris. Libraire Nizet.
- BILBENY, Jordi (1991) *L'independentisme de Salvat-Papasseit*. Barcelona. Els vostres escriptors, 3. Sírius.
- BOFILL i Ferro, Jaume (1986) *Poetes catalans moderns*. Barcelona. Columna.
- BOFILL i Matas, Jaume (1979) *Prat de la Riba i la cultura catalana*. Barcelona. Antologia catalana, 95. Eds. 62.
- BRADBURY, Malcolm - MCFARLANE, James, eds. (1991) *Modernism. A Guide to European Literature. 1890-1930*. London. Penguin.
- BRUNEL, Pierre (1997) «Le secret de Salvador Dalí» a *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Primer Congrés Internacional de Literatura

- Comparada. València, 15-18 abril 1997. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 188. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CANUDAS, Josep (1983) *Història de l'aviació catalana (1908-1936)*. Barcelona. La Magrana.
- CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís (1987) «La idea de Països Catalans abans de 1939». *Revista de Catalunya*, 8. Maig.
- CASACUBERTA, Margarida (1997) *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite*. Barcelona. Textos i estudis de cultura catalana, 56. Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CASASSAS i Ymbert, Jordi (1980) *Jaume Bofill i Mates (1878-1933)*. Barcelona. Biblioteca de cultura catalana, 45. Curial.
- CASASSAS, Jordi, coor. (1999) *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*. Barcelona. Pòrtic.
- CASASSAS i Ymbert, Jordi, coor. (2002) *Lluís Companys i la seva època*. Barcelona. Els Juliols. Biblioteca Universitària, 6. Pòrtic.
- CASASÚS, Josep Maria (1993) *Periodística catalana comparada*. Barcelona. Mèdia, 8. Pòrtic.
- CASASÚS, Josep M. (1996) *Periodisme català que ha fet història*. Barcelona. Proa.
- CASTELLANOS, Jordi (2002) «Literatura catalana i compromís en els anys trenta». *Els Marges*, 69. Gener.
- CIRICI, Alexandre (1973) *El temps barrat*. Barcelona. Destino.
- COMADIRA, Narcís (1998) *Sense escut*. Barcelona. Biblioteca Universal, 111. Empúries.
- COOPER, Douglas (1970) *The Cubist Epoch*. London. Phaidon Press, 1994³.
- COTTINGTON, David (1999) *Cubismo*. Londres. Movimientos en el Arte Moderno. Serie Tate Gallery. Ediciones Encuentro.
- DALÍ, Salvador (1995) *L'alliberament dels dits. Obra catalana completa*. Presentació i edició de Fèlix Fanés. Barcelona. Sèrie gran, 17. Quaderns crema.
- DE MICHELI, Mario (1979) *Las vanguardias artísticas del siglo XX*. Madrid Alianza Forma, 7. Alianza, 1985⁴.
- FERRATER, Gabriel (2001) «Documents», a OLLER, Dolors i SUBIRANA, Jaume, eds. *Gabriel Ferrater, "in memoriam"*. Barcelona. Biblioteca Literària. Estudis, 3. Proa.
- FIGUERES, Josep M. (1989) *La premsa catalana*. Barcelona. Nissaga, 9. R. Dalmau editor.

- FOLGUERA, Joaquim (1976) *Les noves valors de la poesia catalana*. Barcelona. Antologia catalana, 84. Eds. 62.
- GARCÉS, Tomàs (1988) *Prosa Completa, I*. Barcelona. Columna.
- GARCÉS, Tomàs (1991) *Prosa Completa, II*. Barcelona. Columna.
- GAZIEL (1981) *Tots els camins duen a Roma. Memòries II*. Barcelona. MOLC, 69. Eds. 62 i "la Caixa".
- GIMÉNEZ-FRONTÍN, J. L. (1992) *El surrealisme*. Barcelona. Biblioteca cultural, 16. Barcanova.
- GIMFERRER, Pere (1996) *L'obrador del poeta (1970-1996)*. Barcelona. Cotlliure, 24. La Magrana.
- GUSTÀ, Marina (1995) *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla*. Barcelona. La mata de jonc, 32. Curial.
- IRIBAREN, Teresa (2004) «James Joyce a Catalunya (1921-1936)». *Els Marges*, 72. Hivern.
- JACOB, Max (1960) *Le Laboratoire central*. Poésie, 139. Gallimard.
- JACOB, Max (1992) *Le cornet à dés*. Poésie, 25. Gallimard.
- JULIAN, Immaculada (1986) *Les avantguardes pictòriques a Catalunya al segle XX*. Barcelona. Coneguem Catalunya, 13. Els llibres de la frontera.
- JUNOY, Josep Maria (1984) *Obra poètica*. Barcelona. Sèrie gran 6. Quaderns Crema.
- MALÉ, Jordi (2001) *Poètica de Carles Riba*. Barcelona. Orígens, 53. La Magrana.
- MARAGALL, Jordi (1986) «La generació filosòfica de 1932». *Revista de Catalunya*, 2, novembre.
- MARCO, Joaquim (1983) *El Modernisme literari i d'altres assaigs*. Barcelona. Edhasa.
- MARQUÈS, Enric (1994) «Surrealisme francès a Tossa de Mar». *Revista de Girona*, 164, maig-juny.
- MARRUGAT, Jordi (2002) «Formació i consolidació de la poètica de Pere Quart». *Els Marges*, 69. Gener.
- MASSOT, Josep - PLAYÀ, Josep (1994) «Sis anys de correspondència entre Miró i Dalí». *Revista de Girona*, 164, maig-juny.
- MOLAS, Joaquim (1977) «Retòrics i terroristes en la poesia catalana de postguerra». *Els Marges*, 9.
- MOLAS, Joaquim (1979) «La literatura catalana i els moviments d'avantguarda». *L'Avenç*, 19. Setembre.

- MOLAS, Joaquim (1983) *La literatura catalana d'avantguarda. 1916-1938*. Barcelona. Antoni Bosch editor.
- MOLAS, Joaquim (1995a) *Obra crítica/1*. Barcelona. Clàssics catalans del segle XX. Eds. 62.
- MOLAS, Joaquim, ed. (1995b) *Manifestos d'avantguarda. Antologia*. Barcelona. MOLU s. XX, 99. Eds. 62.
- MURGADES, Josep (1997) «Visió noucentista del Cubisme segons Ors». *Els anys vint en els Països Catalans (Noucentisme/Avantguarda). Primer Col·loqui Internacional de de l'Associació Francesa de Catalanística. París 1996*. Barcelona. Biblioteca Milà i Fontanals, 28. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PANYELLA, Vinyet (1988a) «"All i salobre": la crònica d'un moralista rigorós». *L'Avenç*, 114. Abril.
- PANYELLA, Vinyet (2000) *Josep Carbonell i Gener (Sitges, 1897-1979). Entre les avantguardes i l'humanisme*. Barcelona. Biografies i Memòries, 43. Edicions 62.
- PARIS, Robert (1969) *Los orígenes del fascismo*. Barcelona. Nueva colección ibérica, 152. Península.
- PASSERELL, Jaume (1971) "*La Publicitat*", *diari català*. Barcelona. Llibre de butxaca, 26. Pòrtic.
- PRAT de la Riba, Enric (1978) *La nacionalitat catalana*. Barcelona. MOLC, 5. Eds 62 i "la Caixa".
- PRUDON, Montserrat (1997) «"Nous sommes tous fils d'Apollinaire". De la présence de Guillaume Apollinaire chez les créateurs catalans» a *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Primer Congrés Internacional de Literatura Comparada. València, 15-18 abril 1997. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 188. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PUIG, Arnau (1993) *Les avantguardes artístiques catalanes*. Barcelona. Biblioteca cultural, 30. Barcanova.
- PUIG, Arnau (1999) «DAU AL SET. Un fet, un fenomen, hi cap en una exposició?». *L'Avenç*, 242. Desembre.
- RAYMOND, Marcel (1985) *De Baudelaire au surréalisme*. París. Librairie José Corti.
- RIBBANS, Geoffrey (1983) «La temptació de l'absolut a la lírica catalana del segle XX». *Actes del sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, a cura de Giuseppe Tavani i Jordi Pinell. Roma, 28 setembre- 2 octubre 1982. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 31. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROIG i Rosich, Josep M. (1987) «1923-1930: un primer assaig dictatorial i les seves conseqüències per a la llengua catalana». *Els Marges*, 36. Gener.

- ROIG Rosich, Josep M. (1992), *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 107. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROSER i Puig, Montserrat (1997) «Marià Manent i el Noucentisme». *Els anys vint en els Països Catalans (Noucentisme/Avantguarda). Primer Col·loqui Internacional de l'Associació Francesa de Catalanística. París 1996*. Barcelona. Biblioteca Milà i Fontanals, 28. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SERRA i Casals, Enric (1992) «L'obra de Pierre Reverdy a Catalunya», *Els Marges*, 47, desembre.
- TERRY, Arthur (1987) «La poesia catalana moderna dins el seu context europeu». *Revista de Catalunya*, 4. Gener
- TORNAFOCH, Xavier (1999) «La radicalització del nacionalisme català (1922-1936). Aproximació a la biografia política de Francesc M. Masferrer». *L'Avenç*, 242. Desembre.
- TOURNIER, Renée (1989) «Aproximació a l'estudi del tema d'Occitània a la revista "L'Amic de les Arts"». *Actes del vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / I*, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988, a cura d'Antoni M. Badia i Margarit i de Michel Camprubí. Barcelona. Biblioteca Abat Oliba, 77. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- TRIADÚ, Joan (1985) *La poesia catalana de postguerra*. Barcelona. Llibres a l'abast, 205. Eds. 62.
- UCELAY Da Cal, Enric (1991) «Vanguardia, fascismo y la interacción entre nacionalismo español y catalán: el proyecto catalán de Ernesto Giménez Caballero y algunas ideas corrientes en círculos intelectuales de Barcelona, 1927-1933». Inclòs a BERAMENDI, J. G. - MÁIZ, R., *Los nacionalismos en la España de la II República*. Madrid. Siglo XXI.
- UCELAY-DA CAL, Enric (2000) «El maquinista de la generalització, que volia salvar el sud: Le Corbusier i Barcelona». *L'Avenç*, 250. Setembre.
- VALLCORBA, Jaume (1994) *Noucentisme, mediterranisme i classicisme. Apunts per a la història d'una estètica*. Barcelona. Assaig minor, 9. Quaderns Crema.
- VALLCORBAPLANA, Jaume (1985-86) «Pintors i poetes cubistes i futuristes. Una teoria de la primera avantguarda». *BRABL*, XL.
- VERGÉS, Gerard (1994) «El galliner literari». *Avui*, 31 d'agost.
- VILANOVA, Mercè (1986) *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República. Orientació del vot, participació i abstenció*. Barcelona. Estudis electorals, 5. Fundació Jaume Bofill i la Magrana.